تفسير

شيخ الإسلام ابن تيمية

ŞEYHULİSLÂM

İbn Teymiyye Tefsîri

8

بسم الله الرحمن الرحيم

Orjinal Adı
El-Câmiu-li Kelâmi'l-İmam İbn Teymiyye Fi't-Tefsir

Tercüme
M. Beşir ERYARSOY

Tashih
Polen Yayınları

Dizgi
Saliha Nur KAVAK

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı - Cilt
Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0212 446 8846

Ocak 2017

KARINCA & POLEN YAYINLARI

(Karınca & Polen Yayınları
"Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayı ve Tic. Ltd. Şti." kuruluşudur)

Adres ve Telefon

Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

الجامع لكلام الإمام ابن تيمية في التفسير

Şeyhu'l-İslâm
İbn Teymiyye Tefsîri

Derleme, Tahkik ve Notlar:
İyad b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysî

Kontrol:
Osman b. Muallim Mahmud

Mütercim:
M. Beşir ERYARSOY

8. Cilt

BU CİLTTEKİ SÛRELER

SEBE SÛRESİ 7
FÂTIR SÛRESİ 35
YÂSİN SÛRESİ 63
SÂFFAT SÛRESİ 91
SÂD SÛRESİ 125
ZÜMER SÛRESİ 155
ĞÂFİR/MÜMİN SÛRESİ...227
FUSSİLET SÛRESİ 263
ŞÛRÂ SÛRESİ..301
ZUHRÛF SÛRESİ 359
DUHÂN SÛRESİ 395
CÂSİYE SÛRESİ 400
AHKÂF SÛRESİ 407
MUHAMMED SÛRESİ 417
FETİH SÛRESİ 436
HUCÛRAT SÛRESİ 493
KÂF SÛRESİ 550

SEBE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 54 âyettir)

Rahman Rahim Allah'ın Adı İle

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ
لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَآ أَصْغَرُ مِنْ
ذَلِكَ وَلَآ أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٣﴾

3. "Kâfirler: "Sâat bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey ona gizli kalmaz. Bundan küçük yahut büyük ne varsa muhakkak apaçık bir kitaptadır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: "Hayır Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır.*" (Teğabün. 7) buyruğu ile olacaklara dair yemin etmesini emir buyurmaktadır. Onun: "*Kâfirler: Saat (kıyamet) bize gelmeyecek dediler. De ki: Hayır gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir.*" buyruğu da böyledir. Yine yüce Allah: "*O gerçek midir diye senden haber almak isterler. De ki: Evet Rabbim hakkı için o elbette haktır.*" (Yunus. 53) buyruğunda da hâlihazırdaki durum için yemin etmesini emir buyurmuştur.][1]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şey ona gizli kalmaz.*" buyruğu da böyledir. Gizli kalmayacağının belirtilmesi onun göklerde ve yerde her bir zerreciği bilmesini de gerektirmektedir.][2]

1 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 460.
2 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 36.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

6. "Kendilerine ilim verilenler bilir ki: Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir ve o her hamde layık, aziz olanın yoluna iletir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Kendilerine ilim verilenler bilir ki: Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir ve o her hamde layık, aziz olanın yoluna iletir.*" (Âyet 6) buyurmaktadır. Çünkü kendisine ilim verilen kişi Rabbinden kendisine indirilenin hak olduğunu görür. Ama gerçekte bir bilgisizlik olduğu halde kendisinde ilim diye zannettiği bir şeylerin bulunduğu kimse ise meseleyi gerçek durumundan farklı olarak görür. Tıpkı doğru yoldan saptığı için Allah'ın da kalbini saptırdığı gibi. Kalbinde hastalık bulunanın Allah'ın kalbindeki hastalığını daha da artırdığı gibi. Ve yüce Allah'ın ona ilk defa iman etmedikleri gibi kalplerini ve gözlerini ters çevirdiği kimseler gibi daha önce üzerinde bulundukları hidâyete bir türlü dönmeyen ya da hiçbir durumda akletmeyen sağır ve kör kimselere yaptığı gibi.

İşte bu gibiler hakkında yüce Allah: "*Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklarda kalmış sağırlardır, dilsizlerdir. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de dosdoğru yol üzerinde tutar.*" (En'am, 39) buyurmuştur. Allah Kur'ân-ı Kerim'den birden çok yerde -Nûr Sûresi'nde ve başkalarında olduğu gibi- bunların da ötekilerin de misallerini vermiş bulunmaktadır.][3]

أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

11. "Uzun geniş zırhlar yap, dokumada işini sağlam tut. Salih amel işleyin çünkü ben yaptıklarınızı çok iyi görenim, diye emrettik."

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah Davud (aleyhisselâm)'a: "*Dokumada işini sağlam tut.*" buyurmuştur. Yani çiviyi yerinden oynamasın diye ince yapma, halkayı delmemesi için de kalın tutma, onu belli bir ölçüde yap.][4]

3 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 40-41.
4 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 134.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buyruğun lafzı: "*Dokumada işini sağlam tut*" iledir. Yani sen onu belli bir miktarda ölçüde yap, ne fazla olsun ne de eksik.][5]

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ
رَاسِيَاتٍ اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

13. "Onlar kendisine köşklerden, heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan ve yerlerinde sabit kazanlardan istediğini yaparlardı. "Ey Davud hanedanı, siz de şükrederek çalışın. Kullarımdan şükreden ise azdır."

Tefsiri:

[Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'de şiir maksadı gözetilmemekle birlikte bazı şiir vezinlerine uygun ifadeler de bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Büyük havuzları andıran çanaklardan yerde sabit (dağ gibi) kazanlar ...*"; "*Kullarıma haber ver ki: Ben gerçekten ben ğafur ve rahimim.*" (Hicr, 49); "*Ve sırtına çok ağır gelen yükünü üzerinden indirmedik mi?*" (İnşirah, 2-3) buyrukları ve benzerlerinde görüldüğü gibi.][6]

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا
السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾

18. "Onlar ile bereket verdiğimiz memleketler arasında ard arda kasabalar var ettik. Oralarda gidip gelmelerini takdir ettik. "Oralarda güvenlik içinde geceler ve gündüzler boyunca gezin" demiştik."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın Sebe Kıssası'nda zikrettiği: "*Onlar ile bereket verdiğimiz memleketler arasında ard arda kasabalar var ettik. Orada gidip gelmelerini takdir ettik.*" buyruklarında sözü edilen kasabalar -ilim adamlarının da zikretmiş oldukları gibi- Yemen'deki Sebe meskenleri/konakları ile Şam bölgesinin bayındır kısımlarının son yeri arasındaki kasabalardır.][7]

5 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 410.
6 Minhâcü's-Sünne, VIII, 53-54.
7 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 506.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾

22. "De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez.*" (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Seleften bir kesim de şöyle demiştir:[8] Bir takım kimseler Mesih'e, Uzeyr'e ve meleklere dua/ibadet ediyorlardı. Yüce Allah onlara meleklerin de peygamberlerin de onlardan sıkıntıyı açıp giderecek ya da başka bir tarafa aktaracak güce sahip olmadıklarını kendilerinin de Allah'a yakınlaşmaya çalışıp onun rahmetini ümit edip azabından korktuklarını beyan buyurdu.][9]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez.*" (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah, Allah'tan başka herhangi bir şeye dua/iabdet eden kimseleri tehdit etmekte ve bu dua ettikleri varlıkların Allah ile birlikte mülkünde hiçbir ortaklıklarının bulunmadığını, onun yaratılmışlardan bir yardımcısının, bir destekleyicisinin bulunmadığını beyan buyurarak kalplerin yaratılmışlara ümit ederek, korkarak, ibadet ederek yardım isteyerek

8 Bu tefsir aslında: "De ki: Onu bırakıp boş yere (ilah diye) zannettiklerinizi çağırın. Onlar üzerinizdeki sıkıntıyı gideremeyecekleri gibi değiştiremezler de" (İsra, 56) âyetinin tefsiridir. Fakat buradaki açıklamalar bu sûrenin bu âyetinin tefsirinden değildir.

9 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I. 124.

bağlanma ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Geriye sadece hak olan şefaat kalmıştır. Ama yüce Allah da: *"Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* buyurmaktadır.][10]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 22-23) buyurarak ondan başka kendisine dua edilen varlıkların göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şeylerinin ve mülkte hiçbir ortaklıklarının herhangi bir hususta ona herhangi bir yardımlarının bulunmadığını haber vermektedir. İşte bu üç husus başkasının hakkının kendisi ile sabit olduğu hususlardır. Ya bir şeye bağımsız olarak malik olacak yahut onda benzer bir şekilde ortak olacak yahut da bu da öteki de olmayacak fakat arkadaşına yardımcı olacak. Vezir, danışman, öğretmen, kurtarıcı, yardımcı gibi. Böylelikle yüce Allah kendisinden başkasının göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir mülkünün bulunmadığına, az olsun çok olsun ondan başkasının bunlarda bir ortaklığının olmadığını, hiçbir şeye sahip olmadıklarını hatta onların hiçbir şeyde ortak olmadıklarını, yüce Allah'ın hiçbir yardımcısının bulunmadığını, aksine yardım eden ve destekleyenin o olduğunu kendisinin bir vezirinin, bir danışmanının, bir destekleyicisinin olmadığını beyan buyurmaktadır. Bu da onun: *"Çocuk edinmemiş, mülk (ve egemenliğin)de hiçbir ortağı olmayan, âcizliğinden ötürü velisi (yardımcısı) da bulunmayan Allah'a hamdolsun." de; Onu tekbir ettikçe et."* (İsra. 111) buyruğu gibidir.][11]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Böylelikle müşriklerin bağlandıkları kendi dışındaki bütün varlıklar hakkında bunların sözkonusu olmadığını dile getirmektedir. Ondan başkasının herhangi bir mülkünün yahut mülkten bir

10 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 294.
11 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 519-520.

payının olmasının yahut Allah'a yardımcı olmasını reddetmekte. Geriye sadece şefaati bırakmış bulunmaktadır. Şefaatin de Rabbin izin verdiği kimseden başkasına fayda vermeyeceğini beyan buyurmuştur. Nitekim yüce Allah: *"O'nun izni olmadan onun nezdinde kim şefaat edebilir."* (Bakara, 255) Melekler hakkında da: *"O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler."* (Enbiya, 28). Yine: *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm, 26) buyurmaktadır.

İşte müşriklerin zannettikleri şekliyle şefaati Kur'ân-ı Kerim kabul etmediği gibi, kıyamet gününde de sözkonusu olmayacaktır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in olacaklarını haber verdiklerine gelince. O şunu haber vermiştir: "Gelir ve Rabbinin huzurunda secde yapar. İlk olarak şefaati sözkonusu etmeyerek ona hamd eder. Rabbine secde edip o zaman Rabbinin kendisine ilham edeceği hamdlerle hamd ettikten sonra ona şöyle denilecek: Ey Muhammed! Başını kaldır. Söyle sözün dinlenecek, iste istediğin verilecek, şefaat et, şefaatin kabul edilecek. O da şöyle buyuracak: Rabbim! Ümmetim(i istiyorum) buyuracak. Ona bir sınır tesbit edilecek, o da (sınırlandırılan o kimselere şefaat ederek) cennete girmelerini sağlayacak."[12] İkincisi de öyle, üçüncüsü de böyle. Ebu Hureyre Ona: Kıyamet gününde senin şefaatin sebebi ile insanların en mutluları kim olacak diye sorunca O: Kalbinden ihlasla la ilahe illallah demiş kimse (olacak) buyurdu.[13]

İşte bu şefaat Allah'ın izni ile ihlas sahibi (muvahhid kimselere) olacaktır. Allah'a ortak koşan kimselere olmayacağı gibi Allah'ın izni olmadan da olmayacaktır.] [14]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 22-23) buyruğunda da şirki ve şefaati bir arada sözkonusu etmiştir. İşte onların bağlı olmalarına imkân veren dört husus bunlardır. Birincisi az dahi olsa bir şeye malik olmak, ikincisi mülkün herhangi bir

12 Bu hadis, Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiş şefaat hadisidir.
13 Buhârî, I, 193.
14 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 77-78.

kısmında ortaklıklarıdır. Fakat hiçbir kimsenin o sebeple ona denk olacağı ne bir mülkiyeti ne bir ortaklığı ne de bir yardımcılığı vardır. Bu üç husus sözkonusu olmadığına göre geriye sadece şefaat kalmaktadır. Onu da kendisinin dilemesi şartına bağlamıştır.][15]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu yüce Allah'ın: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur."* (Âyet 22) buyruğuna benzemektedir. Bu buyruğu ile mülkiyet sahibi olmayı mutlak olarak reddettikten sonra: *"Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 23) buyurmaktadır. Böylelikle istisnâ ettiği kimseler dışındakilere şefaatin fayda vermeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca hiçbir yaratılmışın şefaate malik olduğunu da söylememiştir. Aksine mülk de yalnız onundur, hamd de yalnız onadır. Mülkte onun hiçbir ortağı yoktur. Yüce Allah: *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur ve o hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."* (Furkan. 1-2) buyurmaktadır.][16]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Yüce Allah meleklere, peygamberlere ve onların dışında diğer yaratılmışlara dua/ibadet edenlerin doğru yoldan sapmış olduklarını beyan ederek yaratılmışların gökte ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şeye sahip olamadıklarını beyan ettikten sonra onların hiçbir ortaklıklarının da bulunmadığını daha sonra onun bir yardımcısının, bir destekleyicisinin de bulunmadığını da açıklamaktadır. Çünkü müşrikler yaratıcıyı yaratılmışa benzetirler. Nitekim onlardan bazıları şöyle der: Senin bir ihtiyacın olursa şeyh filanın tavsiyesini iste. Sen onu yanında bulacaksın. Yahut da onun kabrine doğru yönelerek birkaç adım at ve ona ey şeyh diye seslen. O senin ihtiyacını görecektir derler. Bu bir hatadır. Kesinlikle bunu yapmak helal değildir. Eğer Allah'tan baş-

15 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 114.
16 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 406.

kasına dua eden bu gibi kimseler arasında bazen kendisine dua edilenin sûretini görüyor ise bu ona görünen bir şeytandır. Nitekim birçok kişi buna benzer bir olayla karşılaşmıştır.

Bunun bir benzeri de Şeyh Ady[17] ve ondan başka kimselere tabi olan bazı cahillerin şu sözleridir: Ben şeyhin eliyle gelmeyen hiçbir rızkı istemiyorum. Sağlıklı akıl sahibi bir kimsenin ölü birisinden bir takım beklentiler içerisinde olup onu yardıma çağırmasına buna karşılık asla ölmeyen diri olanın yardımını istememesine gerçekten hayret edilir. Böyle bir kimsenin bu vehmini ve yanılgısını güçlendiren bir husus da şudur. Eğer bu ölmüş şeyhi yardıma çağırmamış olsaydı güya onun ihtiyacı görülmeyecekti. Böyle bir şey işlenmesi haram olan bir fiildir.

Bu gibi kimseler şöyle derler: Senin bir hükümdara bir işin düşerse onun yardımcıları aracılığı ile ona ulaşırsın. İşte şeyhler de bu şekilde ona aracı olurlar. Bu söz ise şirk ve dalalet ehlinin sözüdür. Çünkü hükümdar yönettiği kimselerin ihtiyaçlarını bilmediği gibi tek başına onları karşılayacak güce de sahip değildir. Böyle bir iş de ancak bu sebeple hâsıl olarak bir maksatla yapılmak istenir. Yüce Allah ise her şeyi en iyi bilendir. O gizli olanı da gizliden gizli olanı da bilir. Onun her şeye gücü yeter. Sebebler ondan gelir, ona döner. Başka bir takım sebeplere bağlı olmayan ve onlar ile ilgisi olmayan hiçbir sebep yoktur. Üstelik her bir sebebin karşıt sebepleri de olur. Mesela ateş ancak yanmaya kabil olan bir yer varsa yakar. Mesela semendel'i[18] yakmaz. Yüce Allah ise İbrahim (aleyhisselâm)'a yaptığı gibi dilerse ateşin etki göstermesini engeller.

Yüce Rabbin dilemesinin kendisinden başka bir şeye ihtiyacı olmadığı gibi onun iradesinin önünde hiçbir engel de yoktur. Aksine Allah'ın dilediği her şey olur, dilemediği hiçbir şey de olmaz. Hem şanı yüce Allah bir annenin çocuğuna şefkatinden daha da merhametlidir. O yarattıklarına ihsanda bulunur, onlara merhamet eder, onların sıkıntılarını açıp giderir. Bununla birlikte onun kendilerine bir ihtiyacı yoktur. Onlar ona muhtaçtırlar. *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur ve O her şeyi işitendir, görendir."* (Şura. 11)

İşte yüce Allah bütün bu hususların sözkonusu olmadığını belirtmektedir. Geriye sadece şefaat kalır. Bunun hakkında da: *"Onun nezdinde şefaat kendisine ilim verdiklerinden başkasına fayda vermez"* ve: *"Onun izni olmadan nezdinde*

17 Adiy b. Müsafir

18 Semendel: -Lisanu'l-Arab'daki bilgiye göre-Nesli kesilip oldukça yaşlandığı taktirde kendisini kor ateşe atan ve arkasından gençleştiği var sayılan bir kuş; kimisine göre de ateşe girdiği yanmayan bir hayvandır. (Çeviren)

kim şefaat edebilir?" (Bakara, 255) buyurmaktadır. Şefaate izin verecek olan odur. Şefaati kabul edecek olan da odur. Her şey yalnızca ondandır. Kişinin ihlası ne kadar büyük ise Rasûlün ona şefaat etme ihtimali de daha yüksektir. Ebu Hureyre Ona: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar arasında senin şefaatinle en mutlu olacak kişi kimdir diye sorunca O: "La ilahe illallah'ı Allah'ın rızasını dileyerek söyleyen kimsedir" buyurmuştur.[19]][20]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ondan başkasına herhangi bir tedbir ve idareyi ait kabul etmek sûreti ile Allah'ın rububiyetinde şirk koşmak. Nitekim yüce Allah: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur."* (Âyet 22) buyruğunda onların tek başlarına bağımsız olarak bir zerreye bile sahip olamadıklarını bu türden hiçbir şeyde ona ortak olmadıklarını, mülkü hususunda ona yardım etmediklerini beyan buyurmaktadır. Malik olmayan ortaklığı bulunmayan, yardımcı olmayan bir varlığın ise hiçbir alakası yok demektir.][21]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne buyurdu" diyeceklerdir. Onlar: "Hakkı" diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür. De ki: "Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kimdir?" Sen: "Allah'tır. Şüphe yok ki biz yahut siz ya bir hidâyet üzereyiz ya da apaçık bir sapıklıkta" de. De ki: "İşlediğimiz günahlardan sorumlu olmazsınız. Biz de işlediklerinizden dolayı sorumlu olmayız." De ki: "Rabbimiz bizi bir araya toplayacak sonra aramızda hak ile hüküm verecektir. O adaletle hükmedendir, her şeyi en iyi bilendir."* (Âyet 22-26) buyurmaktadır. Yüce Allah onları tevhide davet edip Allah'tan başka dua/ibadet ettikleri varlıkların göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şeylere malik olmadıklarını, bu mabudların ortak da olmadıklarını, yardımcı da olmadıklarını, onun izni olmadan hiçbir şefaatçinin de fayda sağlayamayacağını belirtmek sûretiyle ortak olmanın bütün

19 Kaynakları daha önce gösterildi.
20 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 526-528.
21 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 703.

türlerinin sözkonusu olmadığını göstermiş olmaktadır. Çünkü ona ortak koşulan bir varlığın ya bir mülkiyeti olur, ya mülkte bir ortaklığı bulunur, yahut bir yardımcıdır. Bu üç husus sözkonusu olmadığına göre geriye ancak senin için bir dua ve bir dilek mahiyetindeki şefaat kalmış olur. Bu ise onun nezdinde ancak kendisine izin verdiği kimselere fayda verir.

Bundan sonra yüce Allah göklerde ve yerde Allah'tan başka rızık veren bir rezzakın bulunmadığını zikretmesiyle hem bu hem öteki tevhide delil olmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Sahip olduğunuz her bir nimet Allah'tandır. Sonra size herhangi bir sıkıntı gelip çattığında Ona yalvarıp yakarırsınız. Nihâyet O, sizden sıkıntıyı giderdiğinde ise içinizden bir grup Rabblerine şirk koşuverirler. Kendilerine verdiğimizde nankörlük etmeleri için (böyle yapıyorlar). Öyle ise faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz.*" (Nahl. 53-55) buyruklarında olduğu gibi. İşte yüce Allah tevhidinin gereğine delalet eden hususları zikredip ancak tevhid ehlinin hidâyet üzere olduklarını, şirk koşanların da dalalet üzere olduklarını beyan ederek sonra da: "*Şüphe yok ki biz yahut siz ya bir hidâyet üzereyiz ya da apaçık bir sapıklıkta.*" (Âyet 24) buyurmaktadır.

Yani Allah'tan başkasına ibadet etmeyen tevhid ehli kimseler ile müşriklerden oluşan bu iki kesimden birisi ya bir hidâyet üzeredir yahut da apaçık bir dalalet üzerinde.

Bu ise dost olsun düşman olsun işiten herkesin bu söze muhatap olan kimseye senin karşındaki sana insaflı bir konuşmada bulunmuştur diyeceği hitapta bir insaftır. Tıpkı adaletli olduğu açıkça ortada olan adaletli bir kimsenin zulmü açıkça ortada olan zalim bir kimseye: Zalim ya benim yahut da sensin demesine benzer. Fakat bu açıkça ortada olan iş hususundaki şüpheden dolayı söylenen bir söz olmayıp birimizin zulmü apaçık bir zalimdir. Bu kişi de ben değil sensin açıklamasını yapmak anlamındadır.

Çünkü: Allah'a ibadet eden tevhid ehli olan kimseler ya hidâyet üzeredirler yahut apaçık bir sapıklıktadırlar. Hiçbir faydası ve zararı olmayan varlıklara ibadet eden müşrikler de ya bir hidâyet üzeredirler yahut apaçık bir dalalet üzeredirler denildiği taktirde tevhid ehlinin hidâyet üzere, müşriklerin de dalalet üzere olduğu açıkça anlaşılır. Bu ise müslüman, yahudi, hristiyan bütün din mensuplarının bildiği hususlardandır. Hepsi de tevhid ehlinin hidâyet üzere olduğunu müşriklerin de dalalet üzere olduğunu bilirler.

Kur'ân-ı Kerim'de bunun gibi sayılamayacak kadar çok beyan vardır ki bunları ancak zorla sayabiliriz. Hatta Kur'ân-ı Kerim'in de diğer kitapların da

etrafında dönüp durdukları bir ve tek Allah'a ibadet etmektir. Durum bu iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hidâyet üzere olanın tevhid ehli olan kendileri mi yoksa müşrikler mi olduğu hususunda şüphe ettiği nasıl söylenebilir? Böyle bir sözü ancak bilgisizliğin ve inadın en ileri derecesinde olan bir kişi söyleyebilir. Diğer taraftan âyet özel olarak hristiyanlara bir hitap değildir. Müşriklere bir hitaptır.][22]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Bu buyruğuyla yüce Allah melek, insan ve bunlardan başka Allah'tan başka dua/ibadet olunan bütün mahlukları Allah'ın mülkünde zerre ağırlığınca hiçbir şeye sahip olamadıklarını, onun mülkünde hiçbir ortağının bulunmadığını beyan buyurmaktadır. Aksine mülk yalnız onundur. Hamd yalnız onadır. O her şeye gücü yetendir. Bir hükümdarın yardımcıları ve destekleyicileri olduğu gibi ona yardımcı olacak hiçbir kimse yoktur. Onun nezdinde şefaat edecekler ise ancak onun razı olacağı kimselere şefaat edebilirler.

Böylelikle yüce Allah şirkin hiçbir türünün sözkonusu olmadığını belirtmektedir.

Çünkü Allah'tan başkasına dua/ibadet eden kimsenin ortak koştuğu varlık ya hiçbir şeye malik değildir yahut da bir şeylere maliktir. Eğer hiçbir şeye malik değilse ya ortak olup yahut da ortak değildir. Eğer ortak değilse ya yardımcıdır yahut da o isteklerde bulunan ihtiyaçlarının karşılanmasını isteyen birisidir. İlk üç kısım olan mülk de ortaklık ve yardımcı olmak sözkonusu değildir. Dördüncüsü (şefaat) ise ancak onun izninden sonra olabilir. Nitekim yüce Allah: *"O'nun izni olmadan nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255) buyurmaktadır.][23]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına*

22 el-Cevâbu's-Sahîh, XXVII, 59.
23 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 65-66.

fayda vermez." (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Bununla yüce Allah şunu açıklamaktadır: Ondan başka kendilerine dua/ibadet olunan melekler, insanlar ve başkalarının göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şeyleri yoktur. Bu ikisinde onların payları da yoktur. Allah'ın yarattıkları arasından kendisine yardımcı olacak bir yardımcısı da bulunmamaktadır. İşte bu üç tür de yaratılmışlar hakkında sözkonusu olan hususlardır. Mülk ya kişinin kendisinden başkasına aittir ve kendisinin bir şeyi yoktur yahut da onda ortak olur yahut ona yardımcı ve destekleyici olur. Şanı yüce Rabbin ise yarattıklarından ne bir mülk sahibi bir kimse ne bir ortağı ne de bir destekleyicisi vardır. Geriye sadece şefaat kalmaktadır. O ise şefaat edecek olanın hakkında şefaat edilecek kimse için Allah'tan dua ve istekte bulunmasıdır. Bununla ilgili olarak da yüce Allah: *"Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 23) buyurmaktadır.][24]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Açıkça görülmektedir ki onların kendi iddialarına göre Allah'tan başka kendisine dua/ibadet edilen varlık aslında hiçbir şeye malik değildir. Onun Allah ile birlikte bir ortaklığı da yoktur. O Allah'ın bir yardımcısı, bir destekleyicisi de değildir. Geriye yalnızca şefaat kalmaktadır. Bu hususta da: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin bakayım."* buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"O'nun izni olmadan onun nezdinde kim şefaat edebilir ki?"* (Bakara. 255) buyurmaktadır.][25]

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتّٰى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا
مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

23. "O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne buyurdu" diyeceklerdir. Onlar: "Hakkı" diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür."

24 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 7
25 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 84-85: Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 280.

Tefsiri:

[Mesruk İbn Mes'ud'dan naklen dedi ki: Allah vahiy ile konuştuğu zaman semaların ehli bir şey işitirler. Onun dehşeti kalplerinden giderilip ses dinince onun hak olduğunu bilir ve: "Rabbiniz ne buyurdu diyeceklerdir. Onlar: Hak (buyurdu) diyeceklerdir" diye nida ederler.[26]

Cabir b. Abdullah b. Uneys'den zikredildiği üzere o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim (demiştir): Allah kulları haşredecek ve onlara, yakındaki kimsenin işittiği gibi uzaktakinin de aynı şekilde işiteceği bir ses ile: Ben Melik olanım, ben Deyyân olanım, diye seslenir.[27]

Ayrıca Ebu Hureyre'nin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isnad edip şöyle buyurduğunu naklettiği şu hadisi de zikretmektedir: Allah semada bir emri hükme bağladığı zaman melekler onun buyruğuna boyun eğerek kanatlarını çırparlar. Sanki düz kaya üzerindeki bir zinciri andırır. Nihâyet kalplerinden korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu diyecekler. Böyle diyen kimseye hakkı (buyurdu). O çok yücedir çok büyüktür diye cevap verecekler.[28]][29]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne buyurdu" diyeceklerdir. Onlar: "Hakkı" diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür."* (Âyet 23) buyurmaktadır. Ashab-ı kiramdan ve tabiinden bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak gelen sahih hadislerde belirtildiği üzere melekler Allah'ın vahiy kelâmını işittiklerinde baygın düşerler. Onlardan korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler. O çok yücedir çok büyüktür."][30]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî'nin "Kitabu Halki'l-Ef'âl[31]" adlı eserindeki ifadeleri yüce Allah'ın ses ile konuştuğu hususunda gâyet açıktır. Bununla birlikte Allah'ın sesi ile kulların sesleri arasında fark vardır. Bu hususta Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de birçok hadis zikrettiği gibi sahih-i Buhârî kitabında da yüce Allah'ın: *"Nihâyet kalplerinden korku giderilince Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar hak (buyurdu)*

26 Ebu Davud, 4738. Merfu bir hadis olarak; Buhârî, IX, 141'de mevkuf olarak geçmektedir.
27 Buhârî, IX, 141.
28 Kaynakları daha önce gösterildi.
29 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, II, 299-300; Fetava, V, 84.
30 es-Safdiyye, II, 289.
31 Halku Ef'âli'l-İbâd, s. 194

derler. O çok yücedir, çok büyüktür." buyruğu hakkında da bir bab başlığı açmış ve yüce Allah'ın bir ses ile konuştuğuna ve bunun da kader olduğuna delil olan hususları zikretmiş bulunmaktadır.][32]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca kendi isnadıyla Abdullah b. Uneys'in şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ben Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: Allah kulları haşredecek. Ona yakında olanın işittiği gibi uzakta olanın da işiteceği bir ses ile onlara seslenir: Ben el-melik ve ed-deyyan olanım (her şeyin mutlak sahibi ve egemeni ve herkesi hesaba çekenim). Üzerinde cehennemliklerden birisinin karşılığını isteyeceği bir zalimlikten doğan bir hakkı bulunduğu halde cennete hiçkimsenin girmemesi gerekir."[33]

Ayrıca yüce Allah'ın: "*Nihâyet kalplerinden korku giderilince.*" âyeti hakkında bu anlamda olup aynı şekilde sahihinde de rivâyet ettiği Ebu Said'den gelen hadisi de zikretmektedir. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Kıyamet gününde yüce Allah: Ey Adem buyuracak. O, buyur Rabbim, emirlerini bekliyorum diyecek. Bir sesle ona: Allah sana senin soyundan gelmişler arasından cehenneme gidecek bir kafile çıkarmanı emrediyor diye seslenecek. O, Rabbim, cehennem kafilesi ne demek diyecek. Yüce Allah: Her bin kişiden -zannederim- dokuz yüz doksan dokuz kişi dedi. İşte o vakit yükü bulunanın yükünü düşüreceği gerçekte sarhoş olmadıkları halde insanları sarhoş göreceğin gündür. Çünkü Allah'ın azabı pek şiddetlidir.

Buhârî ayrıca Ahmed'in delil gösterdiği İbn Mesud'un rivâyet ettiği hadisi de yine sahihinde İkrime'den diye rivâyet ettiği şu hadisi de zikretmektedir: İkrime dedi ki: Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Allah'ın nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Allah semada bir işi hükme bağladığı zaman melekler onun buyruğuna itaatle boyun eğerek düz bir kaya üzerindeki bir zinciri andırır şekilde kanatlarını çırparlar: "*Nihâyet kalplerinden korku giderilince Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar, hak (buyurdu) derler. O çok yücedir, çok büyüktür.*"][34]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu hadisi Sahihinde rivâyet etmiş olup şöyle demiştir: Bize Abdân, Ebu Hamza'dan tahdis etti, o A'meş'den, o Ebu'd-Duha'dan, o Mesruk'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Bu âyet-i kerimeye dair bize hadis nakleden kişi İbn Mes'ud'dan

32 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 527-528.
33 Kaynakları daha önce gösterildi.
34 el-Asfahaniye, V, 28-29.

başkası ise biz ona: "Nihâyet kalplerinden korku giderilince" buyruğunu sorar o da şöyle derdi: Semavatta bulunanlar düz bir kaya üzerindeki zincirin çıkardığı ses gibi bir ses işitirler ve secdeye kapanırlar. Nihâyet kalplerinden korku gidip ses de dinince onun vahiy olduğunu bilirler ve: "Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler." Yine dedi ki: Bize Ömer b. Hafs da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize A'meş tahdis etti, bize Müslim Mesruk'dan tahdis etti o Abdullah'tan bunu rivâyet etti.

Yine dedi ki: Bize el-Humeydi de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, bize Amr tahdis edip dedi ki: Ben İkrime'yi şöyle derken dinledim: Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Allah'ın nebisi buyurdu ki: "Allah semada bir işe hüküm verdiği zaman melekler onun buyruğuna itaat ederek düz kaya üzerindeki bir zincirmiş gibi kanatlarını çırparlar. "Nihâyet kalplerinden korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler. O çok yücedir, çok büyüktür." el-Hakem b. Eban da dedi ki: Bana İkrime İbn Abbas'dan tahdis etti: Allah bir emri hükme bağlayıp onu kelâmıyla söylediği zaman gökler, yer ve dağlar sarsılır, meleklerin hepsi secdeye kapanırlar.

Bize Amr b. Zürare tahdis etti, bize Ziyad, Muhammed b. İshak'dan tahdis etti: Bana Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zühri'den tahdis etti. o Ali b. Huseyn b. Ali b. Talib'den o Abdullah b. Abbas'dan o ensardan bir topluluktan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şöyle buyurdu: Sizler şu atılan yıldız hakkında ne diyordunuz? Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz onun atıldığını gördüğümüz zaman: Bir hükümdar öldü, önemli birisi doğdu yahut doğan birisi öldü derdik. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bu böyle değildir. Fakat Allah mahlukatı hakkında bir işi hükme bağladığı zaman arşı taşıyanlar onu işitir ve onu tesbih ile eksikliklerden tenzih ederler. Onların tesbih etmeleri sebebiyle onların altlarındakiler de tesbih ederler. Arkasından bunun altındakiler de tesbih ederler. Tesbih nihâyet dünya semasına ulaşıncaya kadar aşağı doğru devam eder. Sonunda birbirlerine: Niye subhanallah dediniz derler. Bu sefer: Bizden yukarıdakiler tesbih ettiler. Bizler de onların tesbih ettikleri için tesbih ettik dediler. Bu sefer: Neden üstünüzdekilere ne diye tesbih ettiklerini sormuyorsunuz derler. Onlara sorunca şu cevabı alırlar: Allah yarattıkları hakkında vermiş olduğu hüküm ile ilgili olarak şunu şunu hükme bağladı derler. Böylelikle buna dair haber bir semadan bir diğer semaya iner ve sonunda dünya semasına varır. Onu konuşurlar. Bu sefer şeytanlar hemen onlardan hırsızlama yolu ile ve farklı bir şekilde çalarlar. Sonra bunu alıp yeryüzündeki kâhinlere ulaştırırlar. Onlara bunu söylerler. Kimisinde hata ederler, ki-

misinde isabet ederler. Kâhinler de bunu sözlü olarak anlatırlar. Daha sonra yüce Allah bu yıldızlar ile şeytanlara karşı semayı korudu ve bugün artık kâhinliğin sonu ermiş bulunuyor. Artık kehanet yoktur buyurdu.[35]][36]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah (Âyette sözü edilen) hususları şefaat dışında reddetmiştir. Ama onun sabit olduğunu belirttiği şefaat faydası olan[37] bir şefaattir. Bu şefaat müşriklerin zannettikleri şefaat değildir. Bu sebeple yüce Allah: *"O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne buyurdu" diyeceklerdir. Onlar: "Hakkı" diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür."* (Âyet 23) buyurmaktadır. Sahih hadisler ile ashab-ı kiram ve tabiinden gelen rivâyetler meleklerin Allah'a karşı durumları ile ilgili olarak bu âyetin tefsirinde söylenenlere uygun bir şekilde gelmiş bulunmaktadır. Nitekim yüce Allah bir başka âyette onları nitelendirirken: *"Bilakis onlar mükerrem kullardır. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler."* (Enbiya. 26-27) buyurmaktadır.

Ahmed'in, Buhârî'nin ve başkalarının İbn Uyeyne'den onun Amr b. Dinar'dan onun İkrime'den rivâyet ettiği sahih hadiste geçtiği üzere: Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) hadisi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştırarak şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Şüphesiz Allah semada bir işi hükme bağladığı zaman melekler onun buyruğuna boyun eğerek kanatlarını çırparlar. Sanki kaya üzerindeki bir zinciri andırır. Nihâyet kalplerinden korku gidince Rabbiniz ne dedi derler. Hak buyurdu. O pek yücedir pek büyüktür derler. Bunu semadan haber çalan şeytanlar işitirler. Onlar bu haldedirler -bu arada Süfyan eliyle onların durumunu gösterdi ve bir parça eğik tuttu- bazen yalın ateşli alev, söz çalana çaldığı sözü arkadaşına ulaştırmadan yetişir ve onu yakar. Bazen de yetişmez. O da bu sözü alır kendisinden sonrakine ulaştırır. O da kendisinden sonrakine, o kendisinden sonrakine ulaştırır. Sonra onu yere kadar getirip bırakır. Bu söz ya sihirbazın diline ya da kâhinin diline telkin edilir. O da buna yüz yalan katar. İnsanlar da: O filan günü şunu ve şunu haber vermişti, biz de -semadan işitmiş oldukları o söz için- onun doğru olduğunu gördük derler."

Müslim'in ve başkalarının rivâyet etmiş olduğu sahih hadiste şöyle denilmektedir: Zühri'den, o Ali b. Huseyn'den, o Abdullah b. Abbas'dan (şöyle dediğini rivâyet etti): Bana ensardan bir adamın anlattığına göre bir gece Rasûlullah

35 Buhârî. VI. 80-81; Müslim. IV. 1750-1751.

36 el-Fetâva't-Tis'îniyye. V. 137-138.

37 Asıl yazmada böyledir. Muhtemelen "kayıtlı" olmalıdır.

(sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte oturuyorlarken bir yıldız kaydı ve etraf aydınlandı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara: "Cahiliye döneminde bunun hakkında ne diyordunuz?" diye sordu. Onlar: Büyük bir zat doğdu yahut büyük bir zat öldü diyorduk dediler. O şöyle buyurdu: "Bunlar ne bir kişi öldü diye ne bir kişi yaşadı diye atılmazlar. Fakat şanı mübarek ve yüce Rabbimiz bir işe hüküm verdiği zaman arşı taşıyanlar onu tesbih eder. Sonra onlara en yakın semada bulunanlar onu tesbih ederler. Nihâyet tesbih (sırası) dünya semasındakilere gelir. Sonra arşı taşıyanlara en yakın olanlar arşı taşıyanlara: Rabbiniz ne buyurdu der. Onlar hakkı (buyurdu), O pek yücedir, pek büyüktür" derler sonra da şöyle şöyle (buyurdu) derler. Böylelikle her sema ehli birbirlerine haber verirler. Nihâyet bu haber dünya semasındakilere kadar ulaşır. Bu sefer cinler o işittikleri sözü kaparak (yerdeki) kendi dostlarına telkin etmeye çalışırlar ve bu sebeple onlara (bu şekilde) atış yapılır. (Yerdeki onların dostları) doğru olarak getirdikleri hak olandır. Fakat onlar ona yalan katarlar, fazlalıklar eklerler."

Aynı şekilde Nuaym b. Hammad'ın el-Velid b. Müslim'den onun Abdurrahman b. Yezid'den, onun Abdullah b. Ebu Zekeriyya'dan onun Reca b. Hayve'den, onun Nevvâs b. Sem'ân'dan nakletiği rivâyeti ile bilinen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu hadiste de böyle denilmektedir: "Allah emrini vahiy yoluyla bildirmeyi murad ettiği zaman vahiy ile konuşur. O konuştumu ondan dolayı semaları bir titreme tutar -yahut da Allah korkusundan dolayı şiddetle titrer dedi- semavatta bulunanlar bunu işittikleri zaman secdeye kapanarak baygın düşerler. İlk başını kaldıran kişi Cebrail olur. Allah vahyinden neyi murad ettiyse onları ona söyler. Cebrail bu vahyi alıp meleklerin bulundukları yerden geçer. Her bir semadan geçtikçe o semanın melekleri ona: Ey Cebrail! Rabbimiz ne buyurdu derler. O: Hakkı buyurdu, O pek yücedir pek büyüktür der. Hepsi Cebrail'in dediği gibi söylerler. Sonunda Cebrail vahyi semada ve yerde Allah'ın ona emrettiği yere kadar ulaştırır. Bunu İbn Ebu Hatim, Taberi ve başkaları da rivâyet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Nihâyet kalplerinden korku giderilince"* buyruğu Allah kalplerden korkuyu izale edince, demektir. Nitekim seleften birden çok kişi de: Kalpleri üzerinden korku açılıp giderilince" diye açıklamışlardır.[38] Bu da deveden parazit haşeratı ayıklamak halinde kullanılan (قَرَّدَ البعير) tabiri gibidir. Aynı şekilde bir kimsenin üzerinden zorluğu, günahı vebali ve hinsi/ismi günahı izale etmeyi anlatmak için kullanılan (تحرّج، تحوّب، تأثّم، تحنّث)[39] denilmesi de böyledir.

38 İbn Cerir. XXII. 90. İbn Abbas'dan.

39 Günahkâr olmaktan kaçındı, çekindi, korktu anlamlarında

İbn Ebu Hatim de şu rivâyeti nakletmektedir:[40] Bize el-Hasan b. Muhammed el-Vasıti tahdis etti, bize Yezid b. Harun Şerik'den tahdis etti, o Yezid b. Ebu Ziyad'dan o Miksem'den o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Nihâyet kalplerinden korku giderilince"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Vahiy nazil olduğu zaman vahyin sesi demirin düz kaya üzerinde düşmesi halinde çıkardığı ses gibidir. Böylelikle göklerde bulunanlar baygın düşer. Nihâyet kalplerinden korku giderildiği zaman Rabbiniz ne buyurdu derler. Rasûller: Hakkı (buyurdu). O pek yücedir, pek büyüktür derler.

el-Haris ed-Dimaşki'den naklen dedi ki: Bize babam Cafer b. Ebu'l-Muğire'den tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti:[41] *"Nihâyet kalplerinden korku giderilince Rabbiniz ne buyurdu derler."* İbn Abbas dedi ki: Emir dünya semasına indiği vakit onun zincirin kaya üzerinde çıkardığı ses gibi bir sesi olur. Semadakilerin hepsi bundan dolayı korkuya kapılırlar. Rabbiniz ne buyurdu derler. Sonra kendilerine dönerek hakkı (buyurdu). O pek yücedir pek büyüktür derler.

Atiyye (el-Avfi)'nin İbn Abbas'dan naklettiği tefsirde de şöyle denilmektedir:[42] "Nihâyet kalplerinden korku giderilince" âyeti hakkında (İbn Abbas) dedi ki: Allah Muhammed'e vahiy indireceği zaman meleklerden elçi olanı vahiy ile göndermek üzere çağırdı. Melekler cebbar olanın vahiy buyuran sesini işittiler. Onların kalplerinin üzerini açtığı/korkuyu giderdiği zaman Allah'ın ne söylediğini sordular. Onlar: Hakkı (buyurdu) dediler ve esasen Allah'ın haktan başka bir şey söylemediğini ve onun bu hakkı mutlaka yerine getireceğini de biliyorlardı.

İbn Abbas dedi ki: Vahyin sesi demirin düz kaya üzerindeki sesi gibidir. Onlar onu işittiklerinde secdeye kapandılar. Başlarını kaldırdıklarında: "Rabbiniz ne buyurdu dediler. Onlar: Hak (buyurdu) dediler. O çok yücedir, çok büyüktür."

Yine kendi isnadıyla Katade'nin tefsiri olmak üzere Abdürrezzak'ın Ma'mer'den[43] ondan (İbn Abbas'dan): *"Nihâyet kalplerinden korku giderilince"* buyruğu hakkında dedi ki: İsâ ve Muhammed arasındaki fetret döneminde (sonra) vahiy demir sesi gibi nazil oldu. Bu hal melekleri korkuttu. Bu sebeple yüce Allah da: *"Nihâyet kalplerinden korku giderilince"* buyurdu ki kalplerinin

40 ed-Durru'l-Mensur. V. 235'de belirtildiği üzere İbn Ebu Hatim rivâyet etmiştir.

41 ed-Durru'l-Mensur. V. 235'de belirtildiği üzere İbn Ebu Hatim. Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir rivâyet etmişlerdir.

42 ed-Durru'l-Mensur. V. 235'de belirtildiği üzere İbn Ebu Hatim ve İbn Merdûye rivâyet etmişlerdir.

43 Abdürrezzak. Tefsir. II/2. 130-131.

üzerindeki (baygınlık) giderilip açılınca demektir. "Rabbiniz ne buyurdu dediler. Onlar: Hak (buyurdu) dediler. O çok yücedir, çok büyüktür."

Yine o kendi isnadıyla el-Valibi'nin İbn Abbas'dan naklettiği tefsir rivâyetinde: *"Kalplerinden korku giderilince"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Kalpleri üzerinden (korku) açıldığında demektir.[44] Dedi ki: Bu açıklama İbn Ömer, Ebu Abdurrahman es-Sülemi, Şa'bi, Dahhak, Hasen, İbrahim, Nehai ve Katade'den de bunun benzeri rivâyet nakledilmiştir.[45]

Ahmed ve başkaları[46] Ebu Muaviye'den yahut Abdurrahman A'meş'den o Müslim'den o Mesruk'dan o Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedirler: Allah vahiy ile konuştuğu zaman semadakiler onun sesini düz kaya üzerindeki zincirin sürüklenmesi gibi duyarlar. Bundan dolayı secdeye kapanarak baygın düşerler. Onun vahiy olduğunu öğrendikleri zaman da kalplerinden korku giderilir -onlara geri verilir dedi- semadakiler birbirlerine: "Rabbiniz ne buyurdu der. Onlar hak (buyurdu) derler. O çok yücedir, çok büyüktür." Bunu Ebu Davud da Sünen'inde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan merfu bir senet ile de rivâyet etmiştir.[47] Allah bir işi hükme bağladığı zaman meleklerin vahyi işitmeleri esnasında nasıl bir durum ile karşı karşıya kaldıklarını belirten kitap, sünnet ve rivâyetlerde ifade edilen bu hususlar aynı zamanda onun yaratması ve kaderi ile nelerin gerektiğini, şeriati ve emri ile de neleri hükme bağladığını da kapsar. Çünkü onlar bunu Kur'ân-ı Kerim'i söylediği esnada ve semada hırsızlık yaparak söz çalıp bunu kâhinlere haber verenin işittiği hadiselere dair hüküm vermesi esnasında bunu sözkonusu etmişlerdir. Bu şekilde hırsızlık yaparak söz çalanlar çoğunluğu teşkil eden sınıftır. Bu gibi olaylara nisbetle insanlar arasından rasûl göndermek daha azdır.][48]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra dedi ki: Bize Ali b. Abdullah tahdis etti, bize Süfyan Amr'dan tahdis etti, o İkrime'den o Ebu Hureyre'den. Hadisi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isnad ederek şöyle buyurduğunu rivâyet etti: Allah semada işi hükme bağladığı zaman melekler onun sözlerine itaatle boyun eğerek kanatlarını çırparlar. Onun sözü düz bir kaya üzerindeki bir zinciri andırır. (Ravi) Ali (b. Abdullah) dedi ki:

44 İbn Cerir, XXII, 90.
45 Bu ifadeler İbn Ebu Hatim'in Tefsir'indeki ifadeleridir.
46 Abdullah b. Ahmed, es-Sünne, 536; Ebu Davud, 4738 -merfu olarak-, Buhârî de bunu muallak olarak rivâyet etmiştir.
47 Buhârî, de muallak olarak XIII, 452 -Fethu'l-Bari-
48 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 530-534.

Ondan (Süfyan'dan) başkası: Bir kaya üzerinde o (emri yahut sözü) Allah onlara ulaştırır. "Nihâyet kalplerinden korku giderilince Rabbiniz ne buyurdu derler. Hak (buyurdu) derler. O çok yüce, çok büyüktür." Ali dedi ki: Yine bize Süfyan tahdis etti, bize Amr İkrime'den tahdis etti, o Ebu Hureyre'den böylece hadisi rivâyet etti. Süfyan dedi ki: Amr dedi ki: İkrime'yi dinledim: Bize Ebu Hureyre tahdis etti. Ali dedi ki: Süfyan'a dedim (o) dedi ki: Ben İkrime'yi şöyle derken dinledim: Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim. (O) evet dedi. Ben Süfyan'a dedim ki: Bir kişi Amr'dan rivâyet etti, o İkrime'den o Ebu Hureyre'den bunu merfu olarak zikrederek onun (فُرِّغ): giderilince" diye okudu. Süfyan dedi ki: Amr böylece okudu. Ben onun bunu bu şekilde mi dinlediğini başka şekilde mi dinlediğini bilmiyorum. Ayrıca Süfyan dedi ki: Bu aynı zamanda bizim kıraatimizdir.

Ahmed'in sözünü ettiği fetret dönemi ile bundan sonra vahiy ile konuşması kanaatini Abdürrezzak'ın tefsirinde zikrettiği gibi seleften çeşitli kimseler ifade etmişlerdi: Bize Ma'mer, Katade'den ve el-Kelbi yüce Allah'ın: *"Nihâyet kalplerinden korku giderilince"* buyruğu hakkında ikisi şöyle dedi: İsâ ve Muhammed (ikisine de selâm olsun) arasındaki fetret döneminden sonra vahiy nazil oldu. Katade dedi ki: Vahiy kaya üzerindeki demir sesi gibi nazil oldu. Bu melekleri dehşete düşürdü ve dedi ki: Nihâyet kalplerinden korku giderilince" yani kalplerinden bu korku açılınca "Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler. O çok yücedir, çok büyüktür." Bu âyet-i kerime ve bu âyet hakkındaki sahihlerde sünenlerde müsnedlerde ve seleften bunun tefsirine dair nakledilen rivâyetlerde yer alan pek çok hadis-i şerifte iman esaslarından bir takım esaslar bulunmaktadır ki bunun ile buna muhalefet eden sabii felsefecilerin, cehmiyenin ve buna benzer kimselerin dalalet içerisinde olduklarını açıkça göstermektedir. Bu rivâyetlerde Kur'ân-ı Kerim'in de delalet ettiği meleklerin -kendiliklerinden bağımsız olarak tasarrufta bulunmaları şöyle dursun- ancak Allah'ın kendilerine izin vermesinden sonra şefaat edebildiklerine delildir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"O'nun izni olmadan onun nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255); *"Rahman evlât edindi" dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar mükerrem kullardır. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler. Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir. O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar korkusundan titrerler."* (Enbiya, 26-28); *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm, 26); *"O gün Ruh ve melekler saf olup, ayakta duracaklar. Rahman'ın izin verdiği kimseler(den) başkaları konuşmazlar ve doğru söyler(ler)."* (Nebe, 38).

Böylelikle yüce Allah onların söz söylemekte önüne geçmediklerini, onun emri olmadan hiçbir iş yapmadıklarını ve Allah'ın kendilerine izin vermedikçe şefaat namına bir söz söylemeyeceklerini, bununla birlikte onların ne buyurduğunu da bilmediklerini haber vermektedir. "*Nihâyet kalplerinden korku giderilince*" yani korku kalplerinden izale edilip açılınca. Nitekim deve üzerinden parazit haşerat ayıklandığı taktirde (قرّدت البعير) denilmesi de (kip itibari ile) böyledir. Yine bir kimsenin kendisinden günahı, vebali, sıkıntıyı izale ettiği zaman (تحرّج، تحوّب، تأثّم، تحنّث) fiilleri de buna benzemektedir. Nihâyet korku kalplerinden izale edildikten sonra işte o vakit: "Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar hak (buyurdu) derler."

Bütün bunlar sabii ve onlara benzer felsefecileri, ayrıca onların peşinden giden ve hanifliği sabiiliğe karıştıran çeşitli kelâmcı, tasavvufçu ve fıkıhla meşgul olan sınıfların iddialarını yalanlamaktadır. Çünkü onlar meleklerin kendileri olduğunu iddia ettikleri bir takım akılları ve nefsleri/ruhları tazim ediyorlar. Hem de bunlar onlara göre Allah'tan mütevellit ve onun zatından ayrılmaz şeylerdir. Bu tevellüt ve ta'lil yolu ile kainatı idare edenler bunlardır. Yoksa bu idare Allah'ın bir emir ve izniyle dilediği zaman olan şeyler değildir. Aksine onlar "faal akıl" adını verdikleri şeyin bu âlemi çekip çevirdiğini, idare ettiğini kabul ederler. Bizzat Allah ayrıca hiçbir şeyi yaratıp meydana getirmez. Bundan dolayı bunlar meleklere, gezegenlere ibadet etmişler ve bunu oldukça ta'zim etmişlerdir. İşte bu mütevatir naslar onların yalancı olduğunu ortaya koymakta, onların beş ya da daha fazla sayıdaki mertebeler halinde haktan uzak olduklarını açıkça göstermektedir.

Birinci mertebe: Melekler de diğer hayvanların yaptıkları gibi -Allah diğer hayvanların tamamının/bütün canlıların fiillerinin yaratıcısı olduğu gibi onların da fiillerinin yaratıcısı olmakla birlikte Allah'ın bir izni, emri ve buyruğu olmadan tasarrufta bulunur ve konuşabilirler mi? Çünkü cin, insan ve hayvan türlerinden olan bütün canlıların her ne kadar Allah fiillerinin yaratıcısı ise de bu fiilleri masiyet olabilir, emretmemiş ve nehyetmemiş olduğu işler de olabilir. Hatta onlar mahluk olmakla birlikte kendi iradeleri gereğince tasarrufta bulunurlar. Melekler ise böyle değildir. Aksine onlar söz söylemekte onun önüne geçmezler. Emri gereğince iş yaparlar. Onlar mübah ve nehyedilmiş türden olan işler yapmazlar. Hatta onlar ancak itaat olan işler yaparlar.

İkinci mertebe: Onlar ancak onun razı olacağı kimselere şefaat ederler. Onun nezdinde kendisine şefaat edilmesini sevdiği kimselerden başkasına şefaat etmezler. Bazı hallerde Allah'a sevmediği sûrette dua eden kimselerin yaptığı gibi bir iş yapmazlar.

Üçüncü mertebe: Onlar aynı zamanda kendiliklerinden şefaate kalkışmazlar. Onlar şefaat hususunda Allah kendilerine ancak izin verdikten sonra şefaat ederler.

Dördüncü mertebe: Onlar şefaat etmek için izin istemeye kalkışmazlar. Çünkü onlar onun önüne geçerek söz söylemezler. Aksine o baştan itibaren kendilerine şefaat etmeye izin verir. Onlara şefaatte bulunmalarını emreder. Onlar da Allah'a bir ibadet ve itaat olmak üzere bu şefaatte bulunurlar.

Beşinci mertebe: Onlar onun sözünü, emrini ve iznini işittikleri vakit secde ederler ve ilk andan itibaren onu anlayacak takati kendilerinde bulamazlar. Aksine işittikleri vakit boyunlarını eğerler, dehşete kapılırlar, kanatlarını çırparak secde ile baygın düşerler. Nihâyet kalplerinden korku giderilip korkuları açılınca "Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler. O çok yücedir, çok büyüktür." İşte cenab-ı Allah vahiy ile söz söyleyince onların halleri budur. Rasûllerine peygamberlik verdiği kelâmının vahyedilmesine gelince Kur'ân'ı indirdiği gibidir. Bir işin olmasına dair verdiği emir ile hükmettiği emri de aynı şekilde teşrie dair emrinde de kevni emrinde de hâsıl olur. Bu sebeple yüce Allah: *"O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku gidince: Rabbiniz ne buyurdu der."* buyurmaktadır. Burada (حتي): Nihâyet gaye belirten bir edattır. Ondan sonraki ifade önceki ifadeye dahildir. Bu bakımdan bu bazı hallerde kendisinden sonra gelenlerin kendisinden öncekilere dahil olmadığı "(إلي)...e. ...a" gibi değildir. Yüce Allah'ın: *"Sonra orucu geceye kadar (sürdürüp) tamamlayın"* (Bakara, 187) buyruğunda olduğu gibi (değildir). Bu (nihâyet anlamındaki lafız) ister atıf harfi ister cer harfi olsun hem bunu ihtiva eder hem de ondan sonra gelen ise önceki ile kendisine dikkat çektiği nihai noktayı ortaya koyar. Mesela: (قدم الحجاج حتي المشاة): Piyadelere varıncaya kadar hacılar geldi, denilir. Buna göre piyadelerin gelmiş olması bineklilerin de gelmiş olduğuna dikkat çekmektedir. Yine (أكلت السمكة حتي رأسها) başına varıncaya kadar balığı yedim demek de böyledir. Onun başını yemek geri kalan kısımlara da dikkat çekmektedir. Çünkü âdeten balıkların başı yenmeden bırakılabilir.

Bu âyet-i kerimede yüce Allah şunu haber vermektedir: Ondan başkasının herhangi bir mülkü de yoktur, mülkte bir ortaklığı da yoktur, onun bir yardımcısı da yoktur ve izni olmadan şefaat edecek kimse de yoktur. Bu maksatla yüce Allah: *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onla-*

rın bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez." (Âyet 22-23) buyurduktan sonra: Nihâyet kalplerinden korku giderilince Rabbiniz ne buyurdu derler." Burada "kalplerinden" buyruğundaki zamir kendisine izin verdiği kimseler lafzının delalet ettiği şeye racidir. Çünkü melekler yüce Allah'ın: *"İzin verdiği kimseler"* buyruğunun kapsamına girmektedir: Buna da yüce Allah'ın: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin bakayım. Onlar ... bir şeye sahip değildirler."* buyruğu buna delildir. İşte melekler de bunun kapsamına girmektedir. Onların da bir mülk sahibi olmadıklarını, ortaklıklarının bulunmadığını, yardımcı olmadıklarını ve izni olmadan da şefaat etmeyeceklerini belirtmektedir. Daha sonra bunu şöylece beyan buyurmaktadır: O bir söz buyurduğu zaman onun sözü karşısında sebat gösteremezler, bir yerde duramazlar. Aksine korkuya kapılırlar ve bir şey anlamazlar. Daha sonra üzerlerinden korku giderilince "Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler." İşte bu şundan dolayıdır: Buradaki "nihâyet"den sonra gelen ifade tam bir cümledir. O da yüce Allah'ın: *"Kalplerinden korku giderilince Rabbiniz ne buyurdu diyeceklerdir."* buyruğudur. Burada "(إذا): ...ince" lafzındaki âmil yüce Allah'ın: "قالوا ما ذا: *Ne ... derler."* buyruğudur. (إذا) ise şart manasını ihtiva eden gelecek zaman için bir zarftır. Yani onların kalplerinden korku zail olacağı vakit Rabbiniz ne buyurdu, diyecekler demektir. (حتى): Nihâyet'den sonraki gaye ise ط daha önce geçtiği gibi ve cümle olur. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak bunlar onları yoldan alıkoyarlar ve onlar da kendilerinin hidâyette olduklarını sanırlar. Nihâyet o bize geldiğinde: "Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar uzaklık olsaydı, sen ne kötü bir arkadaşmışsın" diyecek."* (Zuhruf. 36-38); *"O, sizi karada ve denizde gezdirendir. Nihâyet siz gemilerde bulunduğunuz zaman, onlar da içindekileri güzel bir rüzgâr ile götürüp kendileri de bununla sevindikleri sırada gemilere şiddetli bir fırtına gelip çatar. Her taraftan da şiddetli dalgalar onlara hücum etmeye başlayıp kendilerinin çepeçevre kuşatıldıklarını sandıkları bir sırada."* (Yunus. 22) Böylelikle onların bu nihai vakte kadar dalalet üzere olduklarını ve bunların yine o nihai noktaya kadar gemilerinde yürütüldüklerini haber vermektedir. Yine yüce Allah'ın: *"Diyecek ki: "Cinn ve insanlardan sizden önce geçmiş topluluklarla siz de ateşe girin!" Her ümmet girdikçe kardeşine (kendi dindaşına) lanet edecek. Nihâyet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman.."* (A'raf. 38) buyruğu da yüce Allah'ın: *"Onlar kendilerine hatırlatılan şeyi (öğüdü) unutunca Biz de üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihâyet kendilerine verilenlere sevinince..."* (En'am. 44) ve: *"Senden önce (peygamber olarak) gönderdiklerimiz de*

kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi. (Acaba kâfirler) kendilerinden öncekilerin nasıl bir âkıbete uğradıklarını görmeleri için hiç de yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Âhiret yurdu sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız? Nihâyet o peygamberler (kendilerini yalanlayanların imanlarından) ümitlerini kesip de (kâfirler de)..." (Yusuf. 109-110) buyrukları da böyledir.][49]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Nihâyet kalplerinden korku giderilince*" buyruğu "şefaat edecekler" e ait bir ifade değildir. Aksine bu yüce Allah'ın: "*Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur.*" buyruğunda sözü edilenlerle ilgilidir. Daha sonra ise: "*O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez.*" buyurmakta sonra da bunun sözkonusu olmayacağını: "*Nihâyet kalplerinden korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar hak (buyurdu) derler.*" buyruğu ile kalplerinden korku giderilinceye kadar neler söylediğini bilmediklerini beyan etmektedir. Durum bu iken onun izni olmadan nasıl şefaat edebileceklerdir?][50]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur.*" *O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne buyurdu" diyeceklerdir. Onlar: "Hakkı" diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür.*" (Âyet 22-23) buyruğunda olduğu gibi. Sahih kaynaklarda birden çok rivâyet yoluyla sabit olduğuna göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah semada bir işe dair hüküm verdiği zaman melekler düz kaya üzerindeki zinciri andıran sesine itaatle boyun eğerek kanatlarını çırparlar ve baygın düşerler. "Nihâyet kalplerinden korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu derler. Onlar: Hak (buyurdu) derler. O çok yücedir, çok büyüktür."

Bu mana Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den birden çok yoldan sabittir. Bunu Buhârî, Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği bir hadis olarak, Müslim İbn Abbas'dan ensardan bazı kimselerden diye naklettiği bir rivâyet olarak kaydet-

49 el-Fetâva't-Tis'iniyye. V. 114-116.
50 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 389.

miş bulunmaktadır.[51] Aynı zamanda bu hadis en-Nevvâs b. Sema'nın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyeti olarak bilindiği gibi İbn Mesud'dan mevkuf ve merfu olarak İbn Abbas ve başkalarından da rivâyet edilmiştir. Bu hadiste Allah nezdinde şefaatin onun izin vereceği kimselerden başkasına fayda vermeyeceğinin beyanı vardır. Bu sebeple kendisine şefaat edilecek olana fayda verecek yalnızca ona yönelik bir iznin bulunması kaçınılmazdır. Bu ise şefaat edecekler için iznin yenilenmesini/tekrar edilmesini gerektirir. Aynı zamanda onlar nezdinde aracılar için Allah tarafından hiçbir şey de meydana gelmez. Aksine şefaat ezelden ebede kadar onun zatına aittir ve ondan olur. Yine âyette meleklerin kalplerinden korkunun giderileceği de belirtilmektedir. Yani onların kalplerinden korku zail olacaktır.][52]

وَمَآ أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَآفَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

28. "Biz seni ancak bütün insanlar için bir müjdeleyici ve bir korkutucu olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

[Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalib'e gelince, o Allah'ın cinleriyle, insanlarıyla Arap olanlarıyla olmayanlarıyla, yakınları ile uzağı ile, yönetenleri ile yönetilenleri ile, zahid olanlarıyla olmayanlarıyla bütün sakaleyne gönderilmiş Allah'ın Rasûlüdür. Yüce Allah: *"Biz seni ancak bütün insanlar için müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik."* buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerin mülkü kendisinin olan, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan hem dirilten, hem öldüren Allah'ın size hepinize gönderdiği peygamberiyim."* (A'raf, 158) buyurmaktadır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Önce peygamber(lerin her biri) özel olarak kendi kavmine gönderilirdi. Ben ise bütün insanlara peygamber olarak gönderildim" buyurmuştur. O rasûllerin sonuncusudur. Ondan sonra gelmesi beklenecek bir peygamber de yoktur beklenen bir kitap da yoktur. Aksine o peygamberlerin sonuncusudur, onun üzerine indirilmiş olan kitap da kendisinden önceki kitapları doğrulayıcı ve onlar üzerinde hakim konumundadır.][53]

51 Buhârî, 4800; Müslim, IV, 1750.
52 es-Safdiyye, I, 212-213.
53 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 59.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَآئِكَةِ أَهَٰؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ
﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ
أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

40. "O günde onların hepsini haşredecek sonra da meleklere: "Bunlar mı size ibadet ederlerdi?" diyecek.

41. Melekler diyecekler ki: "Tenzih ederiz seni! Bizim velimiz onlar değil, sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın şirk koşmakla nitelendirdiği müşriklerin asılları iki sınıftır. Bunlar Nuh kavmi ile İbrahim kavmidir. Nuh kavminin şirklerinin esası salihlerin kabirlerinin yanından ayrılmamaktır. Sonra onların timsallerini sûretlendirdiler. Sonra onlara ibadet ettiler.

İbrahim kavminin de şirk koşmalarının esası yıldızlara, güneşe ve aya ibadet etmektir.

Bunların her biri de cinlere ibadet ederler. Şüphesiz şeytanlar bazen onlara hitap eder ve bir takım hususlarda onlara yardımcı olurlar. Gerçekte ancak cinlere ibadet ettikleri halde meleklere ibadet ettiklerine inandıkları da olur. Çünkü onlara yardım eden ve şirk koşmalarına razı ve memnun olan cinlerdir.

Yüce Allah: *"O günde onların hepsini haşredecek sonra da meleklere: "Bunlar mı size ibadet ederlerdi?" diyecek. Melekler diyecekler ki: "Tenzih ederiz seni! Bizim velimiz onlar değil, sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı."* (Âyet 40-41) buyurmaktadır. Melekler ise ne hayatta ne ölüm halinde şirk koşmak hususunda onlara yardım etmezler. buna razı da olmazlar. Fakat şeytanlar onlara yardımcı olabilir ve onlara insanlar sûretinde gözükebilirler. Onları gözleriyle görürler ve onlardan birisi onlara ben İbrahim'im. ben Mesih'im. ben Muhammed'im, ben Hızır'ım, ben Ebu Bekir'im, ben Ömer'im. ben Osman'ım. ben Ali'yim. ben filan şeyhim diyebilir.][54]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

54 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 157.

[Yüce Allah: "*O günde onların hepsini haşredecek sonra da meleklere: "Bunlar mı size ibadet ederlerdi?" diyecek. Melekler diyecekler ki: "Tenzih ederiz seni! Bizim velimiz onlar değil, sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı.*" (Âyet 40-41) buyurmaktadır. Yani melekler onlara böyle bir şeyi emretmemişlerdir. Onlara bunu ancak cinler emretmiştir. Böylelikle putların şeytanları olduğu gibi onlara şekillenerek görünen şeytanlara ibadet edenler olurlar.][55]

قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

46. "De ki: "Ben size ancak bir öğüt veriyorum: Yalnızca Allah için ikişer ikişer, birer birer kalkınız. Sonra bu arkadaşınızda bir delilik olmadığını düşününüz. O ancak –şiddetli bir azabın öncesinde- sizin için bir korkutucudur."

Tefsiri:

[Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Allah kıyametten önce göndermiştir. Nitekim O: "Ben ve kıyamet -şehadet parmağı ile orta parmağını göstererek- şu ikisi gibi gönderildim" buyurmuştur. Kıyametten söz ettiği vakit sesi yükselir, yüzü kızarır, kızgınlığı artar ve bu haliyle bir ordu uyarıcısı gibi olurdu. Yüce Allah: "*O ancak -şiddetli bir azabın öncesinde- sizin için bir korkutucudur.*" buyurmuş ve kendisi de: İşte ben çıplak uyarıcıyım derdi.[56]][57]

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلٰى نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِيٓ إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

50. "De ki: "Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Şâyet hidâyet bulmuşsam o Rabbimin bana vahyetmekte olduğundan ötürüdür. Muhakkak o işitendir, pek yakındır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin.*" (Şura. 52) buyruğu: "*De ki: Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum.*

55 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 135
56 Buhârî. 6382.
57 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 295-296.

Şâyet hidâyet bulmuşsam o Rabbimin vahyetmekte olduğundan ötürüdür." buyruğunun bir benzeridir. Bu iki âyet-i kerime ile yüce Allah iman ve hidâyetin Allah tarafından indirilen vahiy ile hâsıl olduğunu, vahiyden önce zaten hâsıl olmuş bulunan sadece akıl ile gerçekleşmediğini açıkça göstermektedir.][58]

58 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 456-457.

FÂTIR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 45 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي
أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾

1. "Hamd, göklerle yeri yoktan var eden, melekleri ikişer üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O yaratılışta dilediğini arttırır. Gerçekten Allah her şeye gücü yetendir."

Tefsiri:

[Dinlerini yalnız Allah'a hâlis kılarak Allah'a ibadet eden tevhid ehline gelince onların kalplerinde Allah'a öyle bir muhabbet vardır ki hiçkimsenin muhabbeti onun muhabbeti gibi olamaz. Bundan dolayı yüce Rabbimiz bütün yaptıkları dolayısı ile mutlak olarak kendisine hamd olunan olduğu gibi hamd eden kişiye olan ihsanı dolayısıyla da özel bir hamdi hak eder. İşte bu şükür hamdidir. Birincisi ise bütün yaptıkları dolayısı ile ona hamdi ihtiva eder. "*Hamd gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'adır.*" (En'am. 1) ve: "*Hamd göklerle yeri yoktan var eden Allah'a mahsustur.*" buyruklarında olduğu gibi. Hamd yermenin zıttıdır. Hamd kendisine hamd olunanın güzelliklerini ona olan muhabbetle birlikte haber vermektir. Zem/yermek ise yerilen kimsenin kötülüklerini ona buğz etmekle birlikte haber vermektir. Dolayısıyla hamdedilen bir kimseye ancak ona muhabbet ile birlikte hamd edilir. Yerilen bir kimse de ancak ona nefret ile birlikte yerilir. Şanı yüce Allah'a gelince öncesinde de sonunda da hamd yalnız onundur.][59]

59 Minhâcü's-Sünne. V. 404

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Göklerle yeri yoktan var eden"* yani onları ta baştan ilkin başlatan. var eden.][60]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Melâike ve melek ismi onların Allah'ın elçileri olmaları manasını ihtiva eder. Nitekim yüce Allah: *"Melekleri ikişer üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan"* buyruğu ile: *"Andolsun ardarda gönderilen (elçi)lere."* (Mürselat. 1) buyruklarında olduğu gibi.][61]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hamd, göklerle yeri yoktan var eden, melekleri ikişer üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O yaratılışta dilediğini arttırır. Gerçekten Allah her şeye gücü yetendir."* (Âyet 1) buyruğu ile yüce Allah kitab-ı keriminde meleklerden onların ibadetlerinden hareketlerinden sözlerinden ve türlerinden, onların kabul ettikleri esaslara aykırı ve onları çürüten hususlar bulunduğunu haber vermiştir. Aynı şekilde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahih hadisteki: "Melekler nurdan yaratıldı. İblis ateşten yaratıldı. Adem de size anlatıldığı şeyden yaratıldı." Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyruğu da böyledir.][62]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu'l-Kasım el-Kuşeyri dedi ki:[63] "Şüphesiz güzel ses yüce Allah'ın o sese sahip olan insanlara ihsan ettiği nimetlerdendir" demiştir. Yüce Allah da: *"O yaratılışta dilediğini artırır"* buyurmaktadır. Tefsirinde: Güzel ses de bu kabildendir denilmiştir. Yine yüce Allah çirkin sesi de yermiş ve: *"Muhakkak seslerin en çirkini eşek sesidir."* (Lukmân. 19) buyurmuştur.

Derim ki: Bir şeyin nimet olması onun insanın dilediği masiyetlerde kullanmasının mübah olmasını gerektirmediği gibi ancak onun güzel bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Hatta yüce Allah'a itaat uğrunda kullanılan nimetler dolayısıyla onları kullanan kişi övülür. Bu da Allah'ın lütfunun artmasını gerektiren Allah'a bir şükür olur. İşte bu da bu güzel sesi Kur'ân-ı Kerim kıraatinde güzel bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Nitekim Ebu Mûsâ el-Eş'ari de böyle yapardı ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun kıraatini dinlerdi. Şöyle buyurdu: "Dün

60 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 359.
61 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 119.
62 Buğyetu'l-Murtâd. 238.
63 Kuşeyri. el-Risalede: el-İstikame. II. 641'de.

sen Kur'ân okuyorken ben de yanından geçtim. Senin kıraatini dinlemeye koyuldum. Bunun üzerine o: Senin beni dinlemekte olduğunu bilseydim senin için özel olarak çok daha güzel okurdum dedi."[64] Yine Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yemin olsun buna Davud'un hanedanının mizmarlarından bir mizmar verilmiştir."[65]][66]

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾

6. "Şüphe yok ki şeytan sizin bir düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman tutun. O kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olsunlar diye davet eder."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki şeytan sizin bir düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman tutun.*" buyurmaktadır: Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim okuyacak olan kimseye kovulmuş şeytandan Allah'a sığınması emrolunmuştur. Çünkü emrolunduğu şekli ile Kur'ân-ı Kerim okumak kalbe pek büyük bir iman tesiri bırakır, kişinin yakînini, itminanını ve şifasını artırır.][67]

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾

8. "Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse (bunun gibi olur mu?) Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine hidâyet verir. O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme! Çünkü Allah onların ne yapmakta olduklarını çok iyi bilendir."

64 Bu fazlalığı İbnu'l-Esir, Camiu'l-Usul, X, 53-54'de zikretmiş bulunmaktadır. Humeydi de şöyle demiştir: el-Burkani şunları eklemektedir: "Dedim ki: Allah'a yemin olsun ey Allah'ın Rasûlü! Eğer senin benim kıraatimi dinlemekte olduğunu bilmiş olsaydım senin için özellikle daha güzel okurdum, dedi." Ayrıca Müslim'in bunu tahric ettiğini belirtmekle birlikte biz bunu matbu olanında bulamadık. Muhtemelen ileride geleceği gibi hadisin aslını kastediyor olabilir.

65 Buhârî, VI, 195; Müslim, I, 546.

66 el-İstikame, I, 331-332.

67 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 283.

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse (bunun gibi olur mu)? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine hidâyet verir."*

Birincisi hakkı bilen ve onun arkasından gitmeyen gazaba uğramış olanların halidir. Yahudilerde görüldüğü gibi.][68]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse (bunun gibi olur mu)? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidâyete erdirir."* Bu âyet-i kerime hakkında şu açıklama yapılmıştır: Hazf edilen ifade şöyledir: Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten bâtılı hak gören, çirkini güzel gören bir kimse Allah'ın kendisine hidâyet verip hakkı hak, bâtılı bâtıl, çirkini çirkin, güzeli de güzel olarak gören kimse gibi olur mu? Bunun cevabının da yüce Allah'ın: *"O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme"* buyruğunun kapsamında olduğu söylenmiştir. Fakat buna şöyle denilerek cevap verilir: Sorunun manası: "Takdir etmen müstesna" şeklindedir. Yani birisine hidâyet vermeni takdir etmen -yahut Rabbinin hidâyet etmesi- yahut da: Onu rezil ve rüsvay etmeyi takdir etmen müstesna şeklindedir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Hevâ ve hevesini kendine ilâh edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil olacaksın?"* (Furkan. 43) buyruğu da böyledir. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Şüphesiz Allah dilediğini saptırır dilediğine hidâyet verir."* buyurmaktadır. Bir başka yerde de: *"Kendi hevâsını ilâhı edinmiş, bilgisine rağmen Allah'ın kendisini şaşırtmış olduğu kimse hakkında ne dersin?"* (Câsiye. 23) buyurmuştur. Buna göre âyet-i kerimenin manası yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzere olan kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi midir?"* (Muhammed. 14) buyruğunun anlamına benzer.][69]

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

68 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 200.
69 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 79.

10. "Kim aziz olmak istiyorsa bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır. Güzel söz yalnız O'na yükselir, onu da salih amel yükseltir. Kötülüklerle tuzak kuranlar onlar için çok şiddetli bir azap vardır ve bizzat onların tuzağı boşa çıkar."

Tefsiri:

[Bundan dolayı söz amelin bir kısmı değil onun yanında bir başka kısım olarak değerlendirilmektedir. Yüce Allah'ın: *"Güzel söz yalnız O'na yükselir, onu da salih amel yükseltir."* buyruklarında olduğu gibi.][70]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kim güzel söz söylemekle birlikte salih olmayan bir amel işleyecek olursa yüce Allah onun o sözünü kendisine geri çevirir. Kim de güzel söz söylemekle birlikte salih amel de işlerse amel onu yükseltir. Buna sebep ise yüce Allah'ın: *"Güzel söz yalnız O'na yükselir, onu da salih amel yükseltir."* buyurmaktadır. İbn Batta bunu her iki vecihde de rivâyet etmiştir.][71]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birincisi: İman söz ve ameldir demeye benzer. Peygamber Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz Allah sözle söylemedikleri yahut gereğince amel etmedikleri sürece nefislerinin içlerinden geçirdikleri şeyleri ümmetin lehine affetmiştir"[72] buyruğu ile yüce Allah'ın: *"Güzel söz yalnız O'na yükselir onu da salih amel yükseltir."* buyruğu ve: *"Herhangi bir işte bulunsan ona dair Kur'ân'dan bir şey okusan ve her ne iş yaparsanız."* (Yunus. 65) buyruğu ile söz ile amel arasında fark olduğunu gösteren benzeri diğer buyruklar da böyledir.

Sözün amelin kapsamına girmesine gelince bu da yüce Allah'ın: *"Rabbine and olsun ki onların hepsine elbette soracağız. Yapmakta oldukları şeyleri"* (Hicr. 93-94) buyruklarında ve benzerlerindedir. Bunu la ilahe illallah demekle tefsir etmişlerdir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de en faziletli amel hangisidir diye sorulduğunda "Allah'a imandır" buyruğu ile birlikte yine Onun: "İman yetmiş küsur şubedir. En üstünü la ilahe illallah demektir. En alt mertebede olanı ise yoldan rahatsızlık veren şeyleri kaldırmaktır"[73] buyruğu ile birlikte bunu ifade etmektedir. bunun benzerleri de çoktur.][74]

70 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 375.
71 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 294.
72 Buhârî. 635
73 Buhârî. 9; Müslim. 58.
74 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 562-563.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثٰى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

11. "Allah sizi topraktan sonra nutfeden yarattı, sonra sizi çiftler kıldı. Onun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur. Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu Allah'a göre pek kolaydır."

Tefsiri:

[Tırmizi'nin rivâyet ettiğine göre Allah Adem'e oğlu Davud'u gösterdi. Onu beğendi. Ömrünün kaç yıl olduğunu sordu. Kırk yıl buyurdu. Bunun üzerine Adem ömründen ona altmış yıl bağışladı. Bu hususta da onun hakkında bir kitap/belge yazdı. Bundan sonra Adem hem inkâr etti ve unuttu. Böylelikle o inkâr ettiğinden ötürü sonra onun zürriyeti de inkâr eder oldu."[75] Böylelikle yüce Allah'ın onun için herhangi bir sebep olmaksızın kırk yıl takdir etmiş olduğu ve babasının bağışlaması sebebi ile de kendisi için bir altmış yıl daha ömür verildiği bilinmiş olmaktadır.

Yüce Allah: *"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır."* buyruğuna gelince. Kimileri buradaki ömrün uzatılmasını ve eksiltilmesini bununla tefsir etmiştir. Kimileri de bunu yüce Allah'ın ona uzun bir ömür vermesi ile birlikte bir diğer kişide bunun uzun ömrünün yerine ömrünü eksiltir. Böylelikle bu iki ayrı şahısa göre bir ifade olur.][76]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır."* buyruğuna gelince. Bundan maksadın tür olduğu söylenmiştir. Yani herhangi bir insanın ömrü uzayıp bir diğer insanın ömrü eksik olursa demektir. Diğer taraftan ömrün uzatılması ve kısaltılması ile şu iki husus kastedilir: Bunlardan biri bir kişinin ömrü uzarken diğerinin ömrünün kısalmasıdır. Bu durumda onun ömrünün kısaltılması diğerine nisbetle bir kısalık olur.

75 Tirmizi. 3076: Ahmed. I. 251. 299. 371. Hadis sahihtir.
76 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 188.

Nitekim ömrü uzun olan kimsenin de ömrü uzarken bir diğerinin ömrü kısalır. Böylelikle onun ömrünün kısaltılması başkasına nisbetle bir eksiklik olur. Nitekim ömrün uzun olması da diğerine nisbetle bir fazlalıktır.

Bazen eksiklikten kasıt da yazılmış olan ömürden eksiklik olabilir. Tıpkı fazlalık ile yazılı olan ömürdeki artışın kastedilmesi gibi.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Rızkının genişletilmesine, ecelinin geciktirilmesine memnun olan kimse akrabalık bağını gözetsin."[77]

Bazıları şöyle demiştir: Bundan maksat kısa bir zaman içerisinde başkasının ancak uzun bir süre içerisinde yapabileceği bir ameli işlemesi sûretiyle ömürdeki berekettir. Bunlar derler ki: Çünkü rızık ve ecel yazılarak takdir edilmiş şeylerdir.

Bunlara şöyle denilir: Sözünü ettiğiniz o bereket ameldeki ve faydadaki bir artıştır. O da aynı şekilde yazılı olarak takdir edilmiştir. Ve bu her şeyi kapsar.

Tahkik edilmiş cevap şudur: Allah meleklerin sahifelerinde kul için bir ecel yazar. Eğer o akrabalık bağını gözetecek olursa o yazılı olana ekleme yapılır. Eksikliği gerektiren amel yaparsa bu sefer o yazılandan eksiltme yapılır.

Bunun bir benzeri de Tirmizi'nin ve başkalarının Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği şu hadistir:[78] "Adem Allah'tan soyundan gelecek peygamberlerin sûretlerini kendisine göstermesini isteyince o da ona sûretlerini gösterdi. Aralarından bir parıltısı olan bir adam gördü ve: Rabbim bu kim dedi. Bu oğlun Davud'dur buyurdu. Ömrü kaç senedir dedi. Kırk yıldır buyurdu. Peki benim ömrüm kaç senedir dedi. Bin yıl buyurdu. Adem: Ben ona ömrümden altmış yıl bağışladım dedi. Bunun üzerine buna dair bir kitap yazıldı ve melekler de buna şahitlik etti. Vefatı yaklaştığı zaman benim ömrümden altmış yıl daha var deyince melekler: Onu oğlun Davud'a bağışlamıştın ya deyince o bunu kabul etmedi. Bu sefer o kaydedilen yazıyı çıkardılar. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Böylece Adem de unuttu. Bu sebeple onun zürriyeti de unuttu. Adem inkâr etti, zürriyetinden gelenler de inkâr etti."

Rivâyet edildiği üzere Adem'in ömrü de tamamlandı, Davud'un ömrü de tamamlandı.

İşte burada Davud'un yazılı ömrü kırk yıl iken daha sonra ona altmış yıl daha eklendi. İşte Ömer'den rivâyet olunan şu sözünün manası budur: Allah'ım!

77 Buhârî, 2067; Müslim, 2557.
78 Kaynakları daha önce gösterildi.

Eğer sen beni bedbaht olarak yazdıysan beni (bedbahtlar arasından) sil ve beni mutlu olarak yaz. Çünkü sen dilediğini siler dilediğini sabit bırakırsın.[79]

Şanı yüce Allah olmuşu, olmakta olanı ve henüz olmamış olanı eğer olursa nasıl olacağını bilir. O onun için ne yazdığını da bundan sonra ona neyi ekleyeceğini de bilir. Meleklerin ise Allah'ın kendilerine öğrettiklerinden başka bir bilgileri yoktur. Allah her şeyi olmadan önce ve olduktan sonra bilir. Bundan dolayı ilim adamları şöyle demişlerdir: Silmek ve sabit bırakmak meleklerin (ellerindeki) sahifelerdedir. Şanı yüce Allah'ın ilmi ise hiçbir şekilde değişiklik göstermez. Daha önce bilmediği bir hususu da sonradan öğrenmez. Dolayısıyla onun ilminde silmek ve sabit bırakmak sözkonusu değildir. Levh-i mahfuza gelince onda silmek ve sabit bırakmak var mıdır yok mudur iki görüş vardır. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][80]

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَآءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

14. "Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler, işitseler dahi istediğinizi yerine getiremezler. Üstelik onlar kıyamet gününde ortak koşmanızı inkâr da edeceklerdir. Her şeyden haberdar olan (Allah) gibi kimse sana haber veremez."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde kendisinin duasını kabul etmeyen kimselere dua edenleri ayıplamış ve : *"İşte bunları yaratan Rabbiniz Allah'tır. Mülk yalnız O'nundur. Ondan gayrı çağırdıklarınız ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile malik değildirler. Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler, işitseler dahi istediğinizi yerine getiremezler. Üstelik onlar kıyamet gününde ortak koşmanızı inkâr da edeceklerdir. Her şeyden haberdar olan (Allah) gibi kimse sana haber veremez."* (Âyet 13-14) buyurmuştur. Bu putların mevcut olması ile birlikte böyledir. Bazen bu putlarda kendilerine görünen ve onlara hitap eden şeytanlar da bulunurdu.][81]

79 İbn Cerir.
80 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 490-492.
81 Minhâcü's-Sünne. I. 46.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

18. "Yük taşıyan bir kimse başka bir kimsenin yükünü yüklenmez. Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne (başkasını) çağırırsa -akraba dahi olsa- o yükünden hiçbir şey yüklenmez. Sen ancak gıyaben Rabblerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları korkutursun. Kim temizlenirse ancak kendisi için temizlenmiş olur, dönüş yalnız Allah'adır."

Tefsiri:

[Eğer Yezid'in Hüseyin'i öldürmüş olduğu kabul edilse dahi onun oğlunun günahı onun günahı değildir. Çünkü şanı yüce Allah: *"Yük (günah) taşıyan bir kimse başka bir kimsenin yükünü yüklenmez."* buyurmaktadır. İnsanlar da Muaviye (radıyallâhu anh)'ın Yezid'e Hüseyin'in hakkına riâyet edip ona büyük bir değer vermesini tavsiye ettiği hususunda da ittifak etmişlerdir.][82]

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾

19. "Bir olmaz kör ile gören."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Bir olmaz: Kör ile gören; karanlıklarla aydınlık ve gölge ile sıcak."* (Âyet 19-21) buyurarak görmenin daha kâmil, nurun daha kâmil, gölgenin daha kâmil olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu durumda buna sıfat olarak sahip olanın daha kâmil olması öncelikle sözkonusudur. *"En yüce örnek ise Allah'ındır."* (Nahl, 60).][83]

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

24. "Şüphe yok ki Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Arasında bir uyarıcının gelip geçmediği hiçbir ümmet de yoktur."

82 Minhâcü's-Sünne, IV, 472.
83 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 383-384.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Arasında bir uyarıcının gelip geçmediği hiçbir ümmet de yoktur. Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Rasûlleri onlara apaçık delillerle, sahifelerle ve nur saçan kitaplarla gelmişlerdi. Sonra kâfir olanları yakaladım. Şimdi onlara azabım nasılmış?*" (Âyet 24-26) buyurmaktadır. Bu buyruğunda arasında uyarıp korkutanın geçmediği hiçbir ümmet bulunmadığını haber vermektedir. Nitekim bir başka yerde de: "*Andolsun ki Biz her ümmet arasında: 'Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının' diye bir peygamber göndermişizdir. Allah içlerinden kimine hidâyet verdi, kiminin aleyhine olmak üzere sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonu nasıl oldu görün.*" (Nahl. 36) buyurmaktadır.

Daha sonra yüce Allah şunu haber vermektedir: Kendilerinden öncekilere peygamberleri apaçık delillerle kitaplarla ve aydınlatıcı kitapla gelmiştir. Bu da özelin genele atfedilmesidir. Buna sebep ise ona ait özel bir niteliğin bulunmasıdır. Yüce Allah'ın: "*Meleklerine, rasûllerine, Cebrail'e ve Mikail'e.*" (Bakara. 98) buyruğunda olduğu gibidir. Hiç şüphesiz zübur (denilen kitaplar) apaçık delillerdendir. Aydınlatıcı kitap da züburdandır. Bu da yüce Allah'ın: "*İnsanlardan kimisi Allah hakkında bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın mücadele eder.*" (Hacc. 8) buyruğu gibidir. Çünkü hidâyet ilimdendir. aydınlatıcı kitap da hidâyettendir.

Ayrıca yüce Allah onları inkâr edenleri azap ile yakaladığını da beyan buyurmuştur. Bu kitabı ise yalanlayıcıların akıbetini beyan etmek üzere indirmiştir. Bundan dolayı fiil edilgen bir fiil olmayıp yüce Allah: "*Onlardan öncekiler de yalanlamışlardı*" buyurmaktadır. Bu sûre Mekke'de inmiş bir sûredir.][84]

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ
مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

28. "İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan da bunun gibi çeşitli renklerde olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar. Şüphesiz Allah Azîzdir, Gafûrdur."

84 el-Cevâbu's-Sahih. VI. 383-384

Tefsiri:

[Bu manaya delil olan hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar"* buyruğudur. Buyruğun anlamı ise ondan ancak alim olan korkar şeklindedir. Bununla yüce Allah, Allah'tan korkan herkesin alim olduğunu da haber vermiş olmaktadır. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"(O mu) yoksa Âhiretten korkarak, Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek itaatte bulunan kimse mi (hayırlıdır?) De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak özlü akıl sahipleri öğüt alır."* (Zümer, 9) buyurmaktadır. Haşyet/Allah korkusu her zaman için ümidi de kapsar. Böyle olmasa bu Allah'tan ümit kesmek olur. Tıpkı ümidin de korkuyu gerektirmesi gibi. Bu olmasaydı o zaman (azabından) eminlik olurdu. O halde Allah'tan korkup ondan ümitvar olanlar yüce Allah'ın övdüğü ilim ehli olan kimselerdir. Ebu Hayyan et-Teymi'den[85] şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Âlimler üç türlüdür: Allah'ı bilen fakat Allah'ın emrini bilmeyen bir âlim, Allah'ın emrini bilen fakat Allah'ı bilmeyen bir âlim; diğeri ise hem Allah'ı bilen hem Allah'ın emrini bilen bir âlimdir. Allah'ı bilen âlim Allah'tan korkandır. Allah'ın emrini bilen âlim ise onun emir ve yasağını bilen kimsedir. Sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Allah'a yemin olsun ki şüphesiz ben aranızda Allah'tan en korkan ve onun sınırlarını en iyi bilen kişi olduğumu ümit ederim."[86]

Allah'tan korkan/haşyet sahibi kimseler kitap ve sünnette övülen gerçek alimler olduklarına göre onlar yerilmeyi hak etmezler. Bu ise ancak görevleri/vacipleri yapmakla birlikte sözkonusu olur. Buna yüce Allah'ın: *"Bunun üzerine Rabbleri kendilerine şunu vahyetti: "Biz, o zâlimleri muhakkak helâk edeceğiz; ve andolsun onlardan sonra sizi o yere yerleştireceğiz. İşte bu, Benim makamımdan korkanlara, Benim tehdidimden korkanlara mahsustur."* (İbrahim, 13-14) buyruğu ile: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır."* (Rahman, 46) buyruğu da buna delildir. Yüce Allah korkan kimselere hem dünyada yardımı hem de ahirette sevabı vadetmiştir. Bunun böyle olmasının sebebi ise onların görevlerini eksiksiz yerine getirmeleridir. İşte bu da korkunun vacib olanı/görevi yerine getirmeyi gerektirdiğine delildir. Bundan dolayı günahkâr kimse hakkında: Allah'tan korkmaz denilir.][87]

85 Süfyan b. Uyeyne'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Fukahadan birisinden naklen deniliyordu ki..." Şuabu'l-İman, 1919'da belirtildiği üzere

86 Müslim, 1110.

87 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 21-22.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar."* buyruğuna gelince. Ondan korkan ona itaat eden ve onun masiyetini terk eden herkes alimdir. Nitekim yüce Allah: *"(O mu) yoksa Âhiretten korkarak, Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek itaatte bulunan kimse mi (hayırlıdır?) De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak özlü akıl sahipleri öğüt alır."* (Zümer, 9) buyurmaktadır. Birisi Şa'bi'ye: Ey Alim diye hitap etmiş o: Alim ancak Allah'tan korkan kişidir diye cevap vermiştir.[88]

Yüce Allah'ın: *"Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar."* buyruğu Allah'tan korkan herkesin aynı zamanda alim olmasını gerektirir. Çünkü Allah'tan ancak alim bir kişi korkar.

Yine selefin dediği gibi alim kimsenin Allah'tan korkan kimse olmasını da gerektirir.

İbn Mesud dedi ki: "İlim olarak Allah korkusu yeter, cehalet olarak da gurur yeter."[89]

Bu gibi hasr/sınırlandırıcı ifade her iki taraftan birincisinin ikincisinde hasr edilmesi sûretiyle olur. Bu da hep böyledir. İkincisinin birincisinde hasr edilmesine örnek yüce Allah'ın: *"Sen ancak zikre (öğüt dolu Kur'ân'a) uyan ve gayb ile Rahman'dan korkan kimseleri uyarırsın."* (Yâsîn, 11); *"Sen ancak ondan korkacakları korkutursun."* (Nâziât, 45) ve: *"Bizim âyetlerimize ancak kendilerine âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan ve Rabblerini hamd ile tesbih edenler iman eder. Hem onlar büyüklük de taslamazlar. Yanları yataklarından uzak kalır."* (Secde, 15-16) buyrukları ve benzeri buyruklar gibi.

Çünkü yüce Allah korkunun alimler hakkında sabit olduğunu ifade buyurmuş ve başkaları hakkında sözkonusu olmadığını belirtmiştir. Bu da istisnâ gibidir. Çünkü o ilim adamlarının cumhuruna göre nefyden bir isbattır. Bizim "Allah'tan başka ilah yoktur" dememize benzer. Yine yüce Allah'ın: *"O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler."* (Enbiya, 23); *"O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Sebe', 23); *"Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* (Furkan, 33) buyruklarında olduğu gibi.

Bir kesim ise müstesnanın (istisnâ edilenin) hakkında bir şey söylenmemiş

88 Daha önce Bakara Sûresi'nde geçti.
89 Buna dair açıklama Bakara Sûresi'nde geçti.

olduğu kanaatindedirler. Dolayısı ile sözkonusu edilen husus müstesna hakkında sabit olmadığı gibi yokluğu da ifade edilmemiştir.

Bunlar derler ki: Bu hasr kipinde öncelikle böyledir. Buna göre şöyle derler: Yüce Allah alim olmayanlar için korkmanın sözkonusu olmadığını belirttiği gibi alimlerin korktuklarını da tesbit etmemiştir.

Fakat doğrusu cumhurun görüşüdür. Ve bu yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbim ancak hayâsızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını, bununla beraber günahı, haksız isyanı ... haram kılmıştır."* (A'raf, 33) buyruğuna benzemektedir. Yüce Allah bu sınıflar dışında kalanlar için haramlığın sözkonusu olmadığını ama bunlar için de sabit olduğunu belirtmektedir.

Fakat yüce Allah burada onun (korkunun) cins hakkında mı sabit olduğunu belirtmiştir yoksa her bir ilim adamı için tek tek sabit olduğunu mu söylemiştir? Nitekim şöyle denilir: Ancak müslümanlar hacc eder ve müslümandan başka kimse haccetmez. Bunun böyle olması müstesnanın gerektirici mi yoksa şart mı olduğu ile alakalıdır.

Bu âyette ve benzerlerinde o gerektiricidir. Bu sebeple umumidir. Çünkü rasûllerin inzar edip korkuttukları hususlar korkmayı gerektirir. İlim de iyilikleri işleyip kötülükleri terk etmeye iten korkuyu gerektirir. Her bir isyankar da bir cahildir, ilmi tam birisi değildir. Bu zikrettiğimize şu husus açıklık getirmektedir. Kötülüklerin esası cehalet ve bilgisizliktir. Bu böyle olduğuna göre bilgisizlik var olan bir şey değildir. Aksine o güç yetirememek, işitmemek, görmemek ve diğer olmayan şeyler gibidir.

Olmayan bir şeyin/adem/yokluğun ise bir faili/öznesi yoktur. O da bir şey değildir. Şey ancak var olandır. Şanı yüce Allah da her şeyin yaratıcısıdır. Dolayısıyla katıksız yokluğun yüce Allah'a izafe edilmesi de caiz olamaz. Ancak onunla var olan bir şey birlikte bulunabilir.

Bu durumda eğer kişi Allah'ı bilen birisi değil ise (onun bu hali) kendisini iyilikleri yapıp kötülükleri terk etmeye çağırmaz.

Nefis tabiatı itibari ile halden hale değişir. Nefis diridir. İrade ve irade ile yapılan hareket de diriliğin gereklerindendir. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste: "İsimlerin en doğru olanı haris ve hemmamdır." buyurmuştur. Çünkü her bir ademoğlu bir haris ve bir hemmamdır. Yani çalışıp kazanan bir kişidir. Hemmamdır yani o bir şeyler yapmayı içinden geçirir ve ister. Çünkü o irade ile harekete geçen birisidir.

Hadis-i şerifte de şöyle buyrulmuştur: "Kalbin misali düz bir yerde bırakılmış bir tüy gibidir. Şüphesiz kalp alabildiğine kaynayıp fokurdamaya başlamış bir kazandan bile daha çok değişip durur."[90]

İrade ve amel (nefsin) zatının gereklerinden olduğuna göre Allah ona hidâyet verecek olursa ona kendisine neyin faydalı neyin zararlı olacağını öğretir. Böylelikle nefis de kendisine fayda verecek şeyleri ister, zarar verecek şeyleri terk eder.][91]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kulları arasından Allah'tan ancak alimler korkar."* buyurmaktadır. Çünkü alim olandan başkası ondan korkmaz. Buna göre Allah'tan korkan herkes alimdir. İşte âyetin mantığı budur.

Selef ve ilim adamlarının çoğunluğunun dediklerine göre âyet, her bir alimin Allah'tan korktuğuna delildir. Nitekim daha başka âyetler de Allah'a isyan eden herkesin cahil/bilgisiz olduğuna delildir.

Nitekim Ebu'l-Âliyye şöyle demiştir: Ben Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına yüce Allah'ın: *"Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler kötülüğü ancak bilmeden yapanların sonra da çarçabuk tevbe eden kimselerinkidir."* (Nisa, 17) buyruğuna dair soru sordum onlar bana: "Allah'a isyan eden herkes cahildir/bilgisizdir" dediler. Mücahid ve Hasan-ı Basri de[92] ve onların dışında tabiin alimleri ve onlardan sonrakiler de böyle demişlerdir.

Çünkü hasr istisnâ manasınadır. Nefyden istisnâ da ilim adamlarının cumhuruna göre isbattır. Böylelikle yüce Allah alim olmayanların Allah'tan korkmadıklarını ifade etmiş olmaktadır. Alimler ise onu bilen, rasûllerinin getirdiklerine iman edip ondan korkan kimselerdir.

Yüce Allah: *"(O mu) yoksa Âhiretten korkarak, Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek itaatte bulunan kimse mi (hayırlıdır?) De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak özlü akıl sahipleri öğüt alır."* (Zümer, 9) buyurmakta ve korkunun alimler hakkında sözkonusu olduğunu tesbit etmektedir.

O halde her alim ondan korkar. Allah'tan korkmayan bir kimse alimlerden değildir. Aksine o cahillerdendir. Nitekim Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: "İlim

90 Kaynakları daha önce gösterildi.

91 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 292-295.

92 Kaynakları daha önce gösterildi.

olarak Allah'tan korkmak yeter, cehalet olarak da Allah hakkında aldanışa düşmek yeter."[93] Bir adam da Şa'bi'ye: Ey alim kişi diye seslenmiş o: Alim ancak Allah'tan korkandır diye cevap vermiştir.[94]][95]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Mesud'un şu sözü de bu türdendir: İlim olarak Allah'ı bilmek yeter, bilgisizlik olarak da Allah hakkında aldanmak yeter. Şa'bi'ye, ey alim kişi diye seslenilince o: Alim Allah'tan korkandır demiştir. Nitekim yüce Allah da: "*Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar.*" buyurmaktadır.

Ebu Hayyan et-Teymi de şöyle demiştir: Alimler üç türlüdür: Birisi Allah'ı ve Allah'ın emrini bilen kişidir, diğeri ise Allah'ı bilen ama Allah'ın emrini bilmeyen kişidir, üçüncüsü ise Allah'ın emrini bilmekle birlikte Allah'ı bilmeyen bir kişidir. Allah'ı bilen kişi ise Allah'tan korkan kişidir. Allah'ın emrini bilen kişi onun sınırlarını ve farzlarını bilen kişidir. Yüce Allah da: "*Allah'tan kulları arasında ancak alimler korkar.*" buyurmuştur. İşte bu da Allah'tan korkan herkesin alim bir kişi ve hak üzere bir kişi olduğuna delildir. Fakat her bir alimin ondan korktuğuna da delil değildir. Fakat onu bilmek onun zıttı olan hususların bulunmaması halinde korkuyu gerektirdiğinden ötürü yokluğu da bu esasın zayıflığına delil olur. Çünkü eğer güçlü olsaydı zıttını def edip uzaklaştırırdı.][96]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar.*" buyurmaktadır. Seleften bir kesim şöyle demiştir: Alimlerden maksat onu bilen alimlerdir. Çünkü şanı yüce Allah'a yeni bir fiili ortaya koymaya muktedir olmayan âlemden hiçbir şeyi değiştiremeyen aksine ayrılması imkânsız olan şeylerin yakasını bırakmadığı bir sûrette kabul eden kimseler ondan korkmuş olmuyorlar. Bu gibileri ancak kendisine göre yerdeki eserleri yapan gezegenlerden ve feleklerden yahut da buna benzer hususlardan korkar. İşte bundan dolayı bu gibi kimseler Allah'tan başka bunlara ibadet etmişlerdir. Bundan dolayı onlar bunlara dua ederler ve bunlardan korkarlar.][97]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

93 Kaynakları daha önce gösterildi.
94 Kaynakları daha önce gösterildi
95 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 177-179.
96 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 539.
97 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, X, 382.

[(Kulun) Allah'tan korkması ilminin kemalinden dolayıdır. Çünkü yüce Allah: *"Allah'tan kulları arasında ancak alimler korkar."* buyurmaktadır.][98]

Hafız İbn Receb dedi ki:

[Üçüncü vecih: (ما) ile amel etmesi önlenmiş (إن) hasr hakkında kullanılmış. Böylelikle bu hususta örfi bir hakikat olmuştur. Lafızın da kullanım neticesinde asıl vaz'ın/ilk kullanışın gerektirdiğinden farklı bir manası olur. İstisnada da böyle söylenir. Çünkü istisnâ her ne kadar asıl manası itibari ile (istisnâ olunanı) hükmün dışına çıkarmak için ise de kendisinden istisnâ yapılan ile çelişkili bir durumda olması zamanla örfi bir hakikat haline gelmiştir. Bu da bir lafzın özel manadan genel manaya, o mana hakkında örfi bir hakikat olması halinde aktarılmasına benzer. Çünkü Arapların: "Ben onun bir yudum suyunu dahi içmem" sözleri ve benzerleri ile halk arasında dolaşan emsal/meseller, deyimler ve buna benzer genişçe açıklamasının yapılacağı yer burası olmayan hususlar böyledir. İşte bu Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye'nin eski sözlerinin bir kısmında sözkonusu ettiği bir cevaptır. Aynı zamanda bu (إنما) edatının hasra delaletinin örf ve kullanım yolu ile olmasını yoksa dilin asıl vaz'ı/konuluşu yolu ile olmamasını gerektirir. Bu aynı zamanda ondan başkasının da bu mesele hakkında naklettiği bir görüştür.][99]

İbn Receb dedi ki:

[Ayetin üçüncü hususa delaletine gelince. O da haşyet/Allah korkusu olmayanlardan ilmin nefyedilmesi meselesidir. Bu da aynı şekilde hasr ciheti ile olur. Çünkü bilinen ve sürekli kullanılan şekli ile hasr birincisinin ikincisi içerisinde hasredilmesi demektir. O da burada haşyetin/korkunun alimlere münhasır olması sûretiyledir. İkincisinin birincisine hasredilmesine gelince bunu da şeyh Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye -Allah'ın rahmeti ona- zikretmiş bulunmaktadır.][100]

İbn Receb dedi ki:

[İkinci cihete gelince. Hasrolunan acaba kendisinde hasrolunanı gerektirici midir yoksa onun için bir şart mıdır? Şeyh Ebu'l-Abbas (İbn Teymiyye) -Allah'ın rahmeti ona- şöyle demiştir: Bu âyette ve benzerlerinde gerektiricidir. Bu sebeple umumidir. Çünkü rasûllerin uyardıkları şeyleri bilmek korkmayı gerektirir. Onun "gerektirici"den maksadı ise gerektirici olan illettir. Bu ise tesirinin bir takım şart-

98 Minhâcü's-Sünne, VI, 13.

99 İbn Receb, Yüce Allah'ın: "Allah'tan kulları arasında ancak alimler korkar" buyruğunun tefsiri, s. 37.

100 İbn Receb, a.g.e., s. 44.

ların varlığına ve bir takım engellerin de bulunmayışına bağlı olan gerektiricidir. Va'din, tehdidin ve benzerlerinin sebepleri gibi. Bunlar gerektirici hususlardır ve umumidir. Şarttan[101] maksadı ise sebebin varlığından sonra sebebin tesirinin kendisine bağlı olduğu şeydir. Bu da yokluğu şart koşulanın da olmamasını gerektirir. Fakat varlığı ise şart koşulanın var olmasını gerektirmez. Hacca nisbetle müslüman olmak gibi. Mân'i ise şartın aksinedir. Bu ise varlığı yokluğu gerektirdiği halde, yokluğundan varlık gerekmez. İşte sebep ve şart arasındaki bu fark budur. Mân'in yokluğu ancak illetin tahsis edilmesini caiz kabul etmeyen kimselerin kanaatine göre tam bir açıklama olur. İllet adını kullanmayan kimselere göre ise şart ve Mân'in yokluğu ise illetin cüzleri arasındadır. Burada maksat şudur: Eğer ilim korkmayı gerektiren bir sebep ise o taktirde korkunun da alimlerin her birinin tamamı için genel olarak sabit olması ve bir mâni' ve benzeri hususun varlığı dışında bunun mutlaka var olmasını ortaya koymaktır.][102]

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ
مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾
جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ
فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا
لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا
نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

101 Burada kullanılan şart, mâni' ve sebep terimleri hakkında kısa bir açıklama yapmamız gerekmektedir:

Fıkıh Usulü ilminde hükümler, teklîfî hükümler ve vaz'î hükümler olmak üzere ikiye ayrılır

Teklîfî hükümler, fiilin yapılmasını ya da terk edilmesini emr eden yahut ikisinden birisini yapmakta mükellefi serbest bırakan hükümlerdir. Bu hükümlerde mükellef için bir tür külfet bulunduğundan dolayı bu isim verlimiştir. Hükümleri farz olan hususlar emr'e, haram olan hususlar terk'e, mübah olan hususlar da serbest ve muhayyer bırakmaya örnektir.

İkinci tür olan vaz'î hükümlere gelince bunlar da bir şeyi bir başka şey için sebep, şart ve mani' kılmayı gerektiren hüküm demektir. Bu iki şey arasındaki bu ilgi Şeriat koyucu tarafından vaz' edildiği için bunlara vaz'î hükümler adı verilir. Hırsızlık yapmanın elin kesilmesine sebep olması "sebep"e; namazın sıhhatı için abdestin şart olması "şart"a; mirasçısının kendisine miras bırakacak kimseyi öldürmesi dolayısıyla mirastan mahrum edilmesi de "mâni'e birer örnektir. Abdulkerim Zeydân, el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh, İstanbul 1969 (tıpkı basım), s. 19-21 -den özetle.- (Çeviren)

102 İbn Receb, a.g.e., s. 47-48.

32. "Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu büyük lutfun ta kendisidir.

33. (Mükâfatları) Adn cennetleridir ki oraya girerler. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir.

34. Diyeceklerdir ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir.

35. O ki lütfu ile bizleri ebedi kalıcılık yurduna yerleştirdi. Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek, burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak."

Tefsiri:

[Yüce Allah kendisine kitabı miras verip seçtiği ümmeti üç sınıfa ayırmıştır: Kimisi nefsine zulmedicidir. kimisi orta halli mutedildir. kimisi de hayırlarda öne geçmiştir.

Bu üç sınıf Cibril hadisinde sözkonusu edilen üç tabaka ile örtüşmektedir. Bunlar İslâm. iman ve ihsan tabakalarıdır. İleride yüce Allah'ın izni ile zikredeceğimiz gibi.

Bilindiği üzere nefsine zulmeden kişiden kasıt eğer büyük günahlardan uzak durup bütün günahlardan da tevbe etmiş kişi ise bu ya orta halli mutedil kimsedir yahut da ileri geçmiş birisidir. Çünkü Âdemoğullarından günahtan uzak hiçbir kimse yoktur. Fakat günahtan tevbe eden kimse ya orta hallidir yahut da ileri geçmiş birisidir. Aynı şekilde büyük günahlardan uzak duran kimsenin de günahları keffaret olur. Yüce Allah'ın: "*Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin (küçük) günahlarınızı örteriz.*" (Nisa. 31) buyruğunda olduğu gibi. Dolayısıyla günahlardan temizleyen bir azaptan sonra dahi olsa kendisine cennetin vadedilmiş olduğu kendisine zalim kimselerin bulunması kaçınılmazdır. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Dünyada mümine gelip çatan musibetler ona verilen cezanın bir kısmıdır ve bunlar onun günahlarına keffarettirler. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen şu buyruğunda görüldüğü gibi: "Mümine isabet eden bir hastalık. bir yorgunluk. bir keder. üzüntü. gam. eziyet. kendisine batan dikene varıncaya kadar Allah mutlaka bunları onun günahlarına keffaret kılar."[103]

103 Kaynakları daha önce gösterildi

Müsned'de ve başka hadis kitaplarında belirtildiği üzere şu: "*Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür.*" (Nisa. 123) âyeti nazil olunca Ebu Bekir dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! İşte belimizi kıran âyet geldi. Hangimiz bir kötülük işlemiyor ki dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

Ey Ebu Bekir! Sen yorulmaz mısın, üzülmez misin, sana rahatsız edici haller gelip isabet etmiyor mu? İşte bunlar size (günahlarınıza karşılık) verilen cezalardandır."[104]][105]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte Kur'ân-ı Kerim de böyle gelmiş ve ümmeti bu üç sınıfa ayırmıştır. Yüce Allah: "*Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu büyük lütfun ta kendisidir.*" (Âyet 32) buyurmaktadır. Buna göre imanın gereklerini yerine getirmeyen müslüman kişi nefsine zulmeden kişidir. Muktasit/itidal üzere/orta halli kişi ise görevlerini eksiksiz yerine getiren, haramları terk eden mutlak mümin kişidir. Hayırlarda öne geçen kişi ise Allah'ı görüyormuş gibi Allah'a ibadet eden ihsan edici kişidir.

Şanı yüce Allah ahirette insanların bu üç kısma ayrılacaklarını Vakıa Sûresi'nde, Mutaffifin Sûresi'nde ve Hel Eta/İnsan Sûresi'nde zikretmiştir. Kâfirleri de zikretmiştir. Burada ise şanı yüce Allah bu kısımları kullarının seçkin kimseleri için sözkonusu etmiştir.][106]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah mutedil olan ve hayırlarda öne geçen velilerini/dostlarını Fatır Sûresi'ndeki: "*Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu büyük lütfun ta kendisidir. (Mükâfatları) Adn cennetleridir ki oraya girerler. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir. Diyeceklerdir ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir. O ki lütfu ile bizleri ebedi kalıcılık yurduna yerleştirdi. Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek, burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak.*" (Âyet 32-35) buyruklarında zikretmiş bulunmaktadır. Fakat bu âyet-i kerimede geçen bu üç sınıf özel olarak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmeti hakkındadır. Yüce Allah'ın: "*Sonra kitabı*

104 Kaynakları daha önce gösterildi.
105 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 485-486.
106 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 358.

kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu büyük lütfun ta kendisidir." (Âyet 32) buyruğundan anlaşıldığı gibi. Çünkü önceki ümmetlerden sonra kitabın kendilerine miras verildiği kimseler Muhammed Ümmeti'dir. Bu da Kur'ân'ı hıfzeden hafızlara özel değildir. Aksine Kur'ân'a iman eden herkes bunlardandır. Onları nefsine zulmeden mutedil/orta halli ve hayırlarda öne geçen kısımlarına ayırmıştır. Bu bakımdan Vakıa, Mutaffifin ve İnfitar sûrelerindeki âyetlerden farklıdır. Çünkü bunun kapsamına kâfirleriyle müminleriyle bütün ümmetler dahildir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmeti ile ilgili bu taksime gelince kendisine zulmedenler günahlar üzerinde ısrar eden günahkâr kimselerdir. Hangi günah olursa olsun günahından tevbe eden kişinin eğer tevbesi sahih ise bu sebeple hayırda öne geçenlerin dışına çıkmış olmaz. Orta halli mutedil kişi ise farzları eda eden, haramlardan kaçınan kimsedir. Hayırlarda öne geçen kişi ise farzları da nafileleri de eda eden kişidir. O âyetlerde görüldüğü gibi. Hangi günah olursa olsun günahından tevbe eden kimsenin tevbesi sahih olduğu taktirde bundan ötürü de hayırlarda öne geçenlerin ve itidalli orta halli kimselerin dışına da çıkmış olmaz. Nitekim yüce Allah: "*Rabbinizden bir mağfirete ve takva sahipleri için hazırlanmış, eni göklerle yer (kadar) olan cennete koşuşun. Onlar bolluk ve darlıkta infâk edenler, öfkelerini yutanlar ve insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever. Ve onlar çirkin bir günah işledikleri yahut kendilerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dileyenler, -zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki?- bir de işledikleri (günah) üzerinde bilip durdukları halde ısrar etmeyenlerdir. İşte bunların mükâfatı, Rabblerinden bir mağfiret ve altından ırmaklar akan cennetlerdir ki, orada ebediyyen kalıcıdırlar. (Böyle salih) amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!*" (Âl-i İmran. 133-136) buyurmaktadır.

Mutedil/orta halli muktasıt: Farzları eda edip haramlardan kaçınan kişi demektir. Hayırlarda öne geçen kişi ise o âyetlerde görüldüğü gibi farzları ve nafileleri eda eden kimsedir.

Yüce Allah'ın: "*Adn cennetleridir ki oraya girerler.*" buyruğu ehl-i sünnetin tevhid ehlinden hiçbir kimsenin cehennemde ebediyyen kalmayacağına dair gösterdikleri delillerdendir.

Büyük günah işleyenlerin bir çoğunun cehenneme girmesine gelince. Bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sünnette mütevatir olarak gelmiş hususlardandır. Aynı şekilde bunların cehennemden çıkacakları ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in büyük günah işleyenler hakkında şefaatte bulunacağı,

Peygamber Efendimizin ve başkalarının şefaati ile cehennemden çıkacakların çıkarılacaklarına dair rivâyetler de mütevatir olarak gelmiştir.

Buna göre büyük günah işlemiş olanlar cehennemde ebediyyen kalacaklardır deyip, âyet-i kerimeyi hayırlarda öne geçenler asıl cennete girecek olanlardır, mutedil yahut da nefsine zulmeden kişi ise oraya girmeyecektir diye -mutezilenin tevil ettiği gibi- tevil edenlere gelince, hiç şüphesiz bu tevil büyük günah işleyenlerden herhangi bir kimsenin cehenneme kesin olarak gireceğini söylemeyen mürcienin tevilinin tam karşısındaki bir tevildir. Ve bunlar (mürcie) büyük günah işlemiş kimselerin hepsinin azap görmeden cennete gireceklerini ileri sürerler. Fakat bu iki kanaat de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mütevatir olarak gelmiş olan sünnete ümmetin selefinin ve imamlarının icmaına muhaliftir.

Yüce Allah'ın kitabındaki iki âyette yer alan buyruğu da bu iki taifenin/kesimin görüşlerinin bozukluğuna delil teşkil etmektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah kendisine eş koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını ise dileyeceğine mağfiret eder."* (Nisa, 48, 116) buyruğudur. Yüce Allah bu buyruğunda şirki bağışlamayacağını haber verdiği gibi bunun dışındaki günahları dilediği kimseye bağışlayacağını haber vermektedir. Mutezileden bu kanaatte olanların söyledikleri üzere bununla tevbe eden kimselerin kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü şanı yüce Allah tevbe eden kimsenin şirkini de bağışlar. Yine tevbe eden kimsenin şirkten aşağı günahını da bağışlar. Bunun da ilahi meşiet ile bir alakası yoktur. Bundan dolayı yüce Allah tevbe edenlerin günahlarını bağışlayacağını sözkonusu ettiği buyruğunda şöyle buyurmuştur: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Zümer, 53).

Burada yüce Allah mağfireti umumi ve mutlak olarak sözkonusu etmiştir. Çünkü Allah kulun hangisi olursa olsun tevbe ettiği günahını bağışlar. Buna göre şirkten tevbe edenin Allah günahını bağışladığı gibi büyük günahlardan tevbe edenin de Allah günahını bağışlar. Kul hangi günahtan tevbe ederse Allah da o günahı ona bağışlar. Çünkü tevbe ile ilgili âyette yüce Allah umumi ve mutlak ifade kullanmıştır. Öbür âyette ise yüce Allah hususi bir ifade kullanmış ve sadece şirki bağışlamayacağını özel olarak zikretmiştir. Bunun dışındaki günahları ise kendi meşietine bağlı olarak zikretmiştir. Halıkın ta'tili/inkârı da şirk kabilindendir. İşte bu da her günahkârın günahlarının bağışlanacağını kati olarak söyleyen kimselerin sözlerinin bozukluğuna delildir. Şirk ile yaratıcının kabul edilmemesi (yok olduğunun ileri sürülmesi gibi ondan daha büyük olana yahut da herhan-

gi bir günah sebebi ile hiçbir şekilde azaplandırmamasının mümkün olacağının iddia edilmesine de dikkat çekmiş olmaktadır. Çünkü durum böyle olsaydı elbette yüce Allah bazı günahları bağışlayacağını sözkonusu ederken diğer bazılarını sözkonusu etmeyeceğini zikretmezdi. Ve eğer nefsine zulmeden herkesin tevbe etmeden ve günahlarını silen hasenatı bulunmadan günahlarının bağışlanması sözkonusu olsaydı yüce Allah bunu (günahın bağışlanmasını) kendi dilemesine bağlı olarak zikretmezdi.

Buna göre yüce Allah'ın: *"Ondan başkasını ise dileyeceğine mağfiret eder"* (Nisa. 48) buyruğu da onun bir kısım günahları bağışlayıp bir kısmını bağışlamayacağına delildir. Böylelikle genel olarak olmayacağını söylemek de bu hususta hiçbir kanaat belirtmeden kalmak da çürütülmüş olmaktadır.][107]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir kimisi itidal üzerinedir kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir."* buyruğu hakkında nakledilenlere gelince. Bilindiği üzere kendisine zulmeden kimse farzları/vacipleri zayi eden haramları çiğneyen kimseleri kapsar. itidal üzere ifadesi farzları işleyip haramları terk edenleri kapsar. Hayırlarda öne geçen kimsenin kapsamına da öne geçerek farzlarla birlikte hasenat ile Allah'a yakınlaşan kimseler dahildir. Buna göre mutedil olan kimseler yemin ashabıdır: *"O ileri geçenlere gelince onlar önde gidenlerdir. İşte onlar yakınlaştırmış olanlardır."* (Vakıa. 10-11) buyurmaktadır.

Diğer taraftan onların her biri bunu itaat türlerinden bir tür hakkında zikreder. Birisi: Öne geçen. namazı ilk vaktinde kılan kişidir. Mutedil kişi vakit içerisinde namazı kılan kimsedir. Nefsine zulmeden kişi ise ikindi vaktini güneş ışıkları sararıncaya kadar geciktiren kimsedir der. Bir diğeri: Öne geçen. itidalli olan ve zalim kişilerin kimler olduklarını yüce Allah Bakara Sûresi'nin sonunda zikretmektedir. O orada sadaka vererek ihsanda bulunan kimseyi zikretmiştir. Zalim kişiyi faiz yemekle. adaletli kişiyi de alışveriş ile sözkonusu eder. Bütün insanlar da mal ile ilgili hususlarda ya ihsan edicidir ya adaletlidir yahut zalimdir. O halde öne geçen kişi vaciblerle birlikte müstehap olanları eda eden ihsan edici kişidir. Zalim kişi ise faiz yiyen yahut zekatı vermeyen kimsedir. Mutedil/orta halli kişi ise farz olan zekatı eda eden ve faiz yemeyen kişidir ve buna benzer daha başka görüşler de vardır.][108]

107 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 182-185.
108 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 337-338.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın onlar hakkında: "*Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir. Kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir.*" diye onlardan söz eden bu buyruklar da bu türdendir. Kapsamlı açıklama şudur: Nefsine zulmedici kişi emrolunanları terk etmek yahut yasak olanları işlemek sûretiyle kusurlu kişidir. İtidal üzere olan kişi ise farzları eda edip haramları terk eden kişidir. Hayırlarla öne geçen kişi ise farzlardan sonra nafilelerle hak kendisini sevinceye kadar Allah'a yaklaşmaya çalışan "mukarreb" kimseler konumundadır.

Daha sonra onların her biri bundan bir türü sözkonusu eder. Bu sebeple birisi zulmedici kişi, namazı vaktinden sonraya bırakan kişidir. İtidal olan kişi. namazı vaktinde kılan kişidir. Öne geçen kişi de namazı erken kılmanın daha faziletli olduğu hallerde ilk vaktinde kılan kişidir diye açıklar.

Bir diğeri: Nefsine zulmeden kişi akrabalık bağını gözetmeyen, malının zekatını ödemeyen cimri kişidir. İtidal üzere olan kişi ise ödemesi gereken zekatı ödeyip akrabalık bağını gözeten misafiri ağırlayan ve zorda kalmış musibete uğramış kimselere bir şeyler veren kişi, ileri geçen kişi ise vaciplerden/farzlardan sonra müstehap olan işleri de yapan kişidir. Malının tamamını bağış olarak getiren sıddık-ı ekberin yaptığı gibi yapandır. Bununla birlikte de hiçkimseden bir şey almayan kişidir diye açıklar.

Bir başkası ise nefsine zulmeden kişi kendini günahlardan korumak sûretiyle değil de yemek yemeyerek oruç tutan, mutedil kişi ise hem yemek yemeyerek hem günahlardan uzak kalarak oruç tutan, öne geçen kişi ise kendisini yüce Allah'a yaklaştırmayan her bir şeyden uzak kalarak oruç tutan kişidir diyenler ve benzeri açıklamalarda bulunanların bütün bu açıklamaları birbiri ile aykırı değildir. Aksine bu açıklamaları yapanların her biri âyetin kapsadığı türlerden belli bir türü sözkonusu etmiştir.][109]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın velilerinin iki tür olduğunu beyan buyurmuştur. Bunlar ileri geçen mukarrebler ile yemin ashabı olan iyiler/ebrardır. İlkleri farzlardan sonra nafileler ile ona yaklaşanlardır. Diğerleri ise haramlardan kaçınıp farzları eda eden kimselerdir. Yüce Allah'ın: "*Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir.*" buyruğunda oldu-

109 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 161-162.

ğu gibi. Nefsine zulmeden kişi küçük büyük günah işleyen kişidir. İtidal üzere olan kişi ise Allah'ın kendisine farz kıldıkları şeyleri yapan haram kıldıklarını da terk eden kimsedir. Hayırlarla ileri geçen kişi ise farzlardan sonra gücünün yettiği kadarı ile nafileler ile yüce Allah'a yakınlaşmayı sürdüren kişidir. İşte bunlar rasûllerin sonuncusu takva sahiplerinin önderi ve Allah'ın bütün yarattıklarının en faziletlisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyan kimselerdir.][110]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir.*" buyurmaktadır. İtidal üzere olan ile hayırlarda öne geçenlerin her ikisi de kendisine zulmeden kişiden farklı olarak ceza görmeden cennete girerler.][111]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir.*" buyurmaktadır. İşte burada nefsine zulmeden kişi başkası ile birlikte sözkonusu edilmektedir. Bunun içine en büyük şirk dahil değildir.][112]

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾

37. "Ve onlar orada feryat ederler: "Rabbimiz, bizi çıkar ki önceden işlediğimizden başka türlü salih bir amel işleyelim." "Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı ve size uyarıcı gelmedi mi? O halde şimdi tadın (azabı). Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur."

Tefsiri:

[Tezekkür/düşünüp öğüt almak Allah'ın hatırlatılmasını emrettiği her bir şeyi kapsayan bir isimdir. Yüce Allah'ın: "*Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği*

110 Câmiu'l-Mesâil. I. 86.
111 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 10.
112 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 76.

kadar yaşatmadık mı ve size uyarıcı gelmedi mi?" buyruğunda olduğu gibi. Yani size gelen nezir/korkutup uyarıcı ile ve düşünüp öğüt alacak kadar genişliği olan uzunca bir ömür vermek sûretiyle size karşı delil ortaya konulmuş bulunuyor.][113]

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ أَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

40. "De ki: "Allah'tan başka ibadet ettiğiniz ortaklarınızı gördünüz mü? Yerden ne yarattılar, bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı vardır? Yoksa Biz onlara bir kitap verdik de kendileri ondan apaçık bir delil üzerinde midirler? Hâlbuki zalimler biribirlerini aldatmaktan başka bir vaatte bulunmazlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah onlardan gözle görülür aklî bir delil ile şer'i ve işitilir bir delil getirmelerini isteyerek: "*Yerden ne yarattılar bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı vardır?*" buyurduktan sonra: "*Yoksa Biz onlara bir kitap verdik de kendileri ondan apaçık bir delil üzerinde midirler?*" buyurmaktadır. Orada da: "*Bana gösterin. Allah'tan başka kendilerine dua (ibadet) ettikleriniz yeryüzünde neyi yaratmışlar yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var?*" buyurduktan sonra "*Bundan önce (indirilmiş) bir kitap yahut bir bilgiden bir eser var ise bana getirin.*" (Ahkâf, 4) buyurmaktadır.

Kitaptan kasıt indirilmiş olan kitaptır. Bilgiden eser ise rivâyet ve isnad ile peygamberlerden nakledilen rivâyettir. Bazen bu kitaplara da kaydedilebilir. Bundan dolayı buyruk rivâyet ile de hat/yazı ile de tefsir edilmiştir.][114]

اِسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

113 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 188.

114 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 425-426.

43. *"Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzenler kurarak... Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."*

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar eğer kendilerine bir nezir gelirse, mutlaka o ümmetlerin her birinden daha çok hidâyette olacaklarına yeminlerinin en büyüğü ile Allah'a and içtiler, fakat onlara bir korkutucu (nezir) geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmadı. Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzenler kurarak... Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 42-43) buyurmakta ve kâfirlerin ancak öncekilerin sünnetini beklediklerini, Allah'ın sünnetinde de bir değişikliğin sözkonusu olmayıp, başkası ile değiştirilmeyeceği gibi başka tarafa da değiştirilerek tahvil edilmeyeceğini de haber vermektedir. Durum bu iken bu ismi hak eden müminlere karşı kâfirler nasıl yardım görebilir?][115]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat hiçbir durumda nakzedilmeyen âdet, şanı yüce Allah'ın asla bozulmayacağını haber verdiği âdet/sünnettir. Şu buyruklarda olduğu gibi: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Ahzâb, 60-62); *"Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı. (İşte bu) Allah'ın öteden beri süre gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* (Fetih, 22-23); *"Onlar eğer kendilerine bir nezir gelirse, mutlaka o ümmetlerin her birinden daha çok hidâyette olacaklarına yeminlerinin en büyüğü ile Allah'a and içtiler, fakat onlara bir korkutucu (nezir) geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmadı. Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzenler kurarak... Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Aca-*

115 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 420

ba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın." (Âyet 42-43)İşte yüce Allah'ın görevlerini yerine getirmeleri halinde mümin kullarına kâfirlere karşı yardım etmek ve rasûllerin kendilerini Allah tarafından yahut müminlerin elleri ile karşı karşıya kalacakları bir azabı tebliğ etmiş oldukları cezalandırması hususunda Allah'ın sünneti ve âdeti işte budur. Bu hiçbir şekilde aksi bulunmayan Allah'ın sünnetidir. Nitekim yüce Allah daha önce: *"Peygamberi lehine Allah'ın farz (mübah) kıldığı şeylerde peygambere hiçbir vebal yoktur. Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* (Ahzâb. 38) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah burada "(لن تجد) :Bulamazsın" buyurmamaktadır. Çünkü bu gözle görülmeyen şer'i bir sünnettir. Vahiy ile bilinir. Bu bakımdan müminlere yardımı ile uyarılanları cezalandırmasından farklıdır. Bu gözle görülen bir husustur ve bunun aksi hiçbir şekilde olmaz.

el-Elvâhu'l-İmâdiyye adını verdiği el-Mebde Ve'l-Mead adlı eserinde Sühreverdi Maktul gibi bazı inkârcı kimseler bu inkârına Kur'ân'dan ve sünnetten bir delil göstermek isteği ile âlemin hiçbir şekilde değişikliğe uğramadığına bu âyeti delil göstermeye kalkışmıştır. Hatta: Güneşin her zaman doğup batışının dahi Allah'ın âdeti oluşundan ötürü böyle olduğunu söylemiştir.

Ona şöyle denilir: Bu âdetlerin olağanüstü olaylar ile istisnâlarının meydana gelmesi genel olarak duyularla ve müşahede ile bilinen bir husustur. Ayrıca yüce Allah da birden çok yerde âlemi boş ve bâtıl yere yaratmadığını da aksine amellerin karşılıklarını vermek için yarattığını haber vermektedir. O halde bu onun güzel sünnetlerindendir. Şanı yüce Allah da ahiret yurdunda insanlara amellerinin karşılığını verecektir. Nitekim o kendi dostlarına yardım edeceğini. düşmanlarını cezalandıracağını da haber vermiştir. İşte bu sebeple insanların amellerinin karşılıklarının verilmesi için diriltilmeleri bu sünnetin bir bölümüdür. Ayrıca yüce Allah her bir âdetin hiçbir şekilde dışına çıkılmayacağını haber vermemiştir. Aksine o gerçek dostlarını mükafatlandırıp düşmanlarına karşı onlara yardım etmek sûretiyle kulların fiillerinin akıbetleri mahiyetindeki sünnetine dair haber vermiştir. İşte yüce Allah'ın değişmeyeceğini ve değiştirilmeyeceğini haber verdiği sünnet budur. Tıpkı: *"Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden (onlara yapılan azaptan) başkasını mı gözlüyorlar? Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 43) buyruğunda olduğu gibi.

Çünkü âdet failin iradelerine tabidir. Hikmeti sonsuz failin iradesi ise hikmeti sonsuz bir iradedir. Bu irade birbirinin misli olan şeyler arasında eşitlik sağlar. İşte bu sünnetin değişmesi ve değiştirilmesi sözkonusu olamaz. Bu sünnet ise kendisini veli edinip kendisine itaat edenlere ikramı, yalanlayıcılara karşı da rasûllerine ve iman edenlere yardımıdır. İşte bu sünneti gerektiren şanı yüce Allah'ın hikmetidir. Bu sünnet asla bozulmaz. Hikmetinin değişikliğe uğramasını gerektirdiği şeylerden de farklıdır. Bu gibi hususlarda ise değişiklik yapmak yine hikmetin bir gereğidir ve değişikliğe uğraması ve değiştirilmesi sözkonusu olmayan sünnetinin de bir parçasıdır. Fakat bu âyet-i kerimelerde şanı yüce Allah'ın tercihi gerektiren bir sebep olmaksızın birbirinin benzeri iki şeyden birisini mücerred bir irade ile tercihte bulunarak iş yaptığını kabul edenlerin kanaatlerini reddetmektedir. Çünkü bunlara göre de değişikliğe uğramayan bir sünnet de yoktur, maksat olarak gözetilen bir hikmet de yoktur. Bu da naslara ve akıllara aykırıdır. Çünkü sünnet birimlerin birbirlerinin benzer olmasını gerektirir. Bir şeyin hükmü de benzerinin hükmü ile aynıdır. Bu da benzer şeyler arasında eşitlik sağlamayı gerektirir. Bu gerçek ise onların iddialarına aykırıdır.][116]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat yüce Allah'ın: "*Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın.*" buyruğunda (yüce Allah'ın fiillerinde) hikmet bulunduğunu kabul eden cumhurun lehine bir delil vardır. Çünkü sadece meşietin etkin olduğunu kabul edenler her türlü âdetin bozulmasını da caiz/mümkün kabul ederler. Hatta onlar: Bizler olacak şeyleri haber ile biliriz derler.

Yüce Allah'ın: "*Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın.*" buyruğu ise bunun da onun hikmetinin bir gereği olduğuna ve onun benzer hususlar hakkında farklı bir hüküm ile değil benzer bir hüküm verdiğini gerektirmektedir. Şanı yüce Allah'ın müminlere yardımı mümin olduklarından ötürü ise o taktirde bu, bu nitelik nerede bulunursa bulunsun onların yardım görmelerini gerektirir. Bu bakımdan da isyan edip imanlarına eksiklik getirmeleri halinden farklı bir haldir. Uhud gününde olduğu gibi. Çünkü günah onlarındı. Bundan dolayı yüce Allah: "*Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın.*" buyurarak bütün sünnetlerini kapsayan bir ifade kullanmıştır. Bu da onun yaratmadaki, emrindeki, tabiat olaylarında ve dini hususlardaki sünnetini kapsar.][117]

116 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 390-391.
117 Câmiu'l-Mesâil, I, 54.

YÂSİN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 83 âyettir)

Genel Olarak Yâsîn Sûresi

[Yâsîn Sûresi'nde sözü edilen elçiler üç tanedir. Kasabada onlara iman eden bir adam vardı. Eğer bu kasaba Antakya ise o zaman bu elçi gönderme Mesih'den önce olmuştur. Mesih (aleyhisselâm)'ın ise semaya kaldırılmasından sonra arkadaşlarından iki kişi Antakya'ya gitmişti. Onlar üçüncü bir kişi ile desteklenip güçleri pekiştirilmemişti. O vakit Habib en-Neccar da yoktu. Antakya halkı ise Mesih (aleyhisselâm)'a iman ettiler. Bundan başka bir yerde genişçe açıklandığı gibi Antakya da ona iman eden ilk şehirdir.][118]

وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾

2. "Çok hikmetli Kur'an hakkı için,

3. Muhakkak sen gönderilmiş peygamberlerdensin,

4. Dosdoğru bir yol üzeresin.

5. (Bu Kur'ân) güçlü ve intikam alıcı, rahmet edici tarafından indirilmedir.

6. Ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye."

Tefsiri:

[Yüce Allah Yâsîn Sûresi'nde: "*Çok hikmetli Kur'an hakkı için, muhakkak sen gönderilmiş peygamberlerdensin, dosdoğru bir yol üzeresin. (Bu Kur'ân) güçlü ve intikam alıcı, rahmet edici tarafından indirilmedir. Ataları azap ile korku-*

118 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 96-97.

tulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye." (Âyet 1-6) buyurmaktadır. Bu üç âyet-i kerimede yüce Allah, risalet göndermesi sûretiyle bunlar üzerindeki nimetlerini ve onlara karşı delilini sözkonusu ettiği gibi elçi göndermekteki bazı hikmetlerini de sözkonusu etmiştir. Fakat bu onun ancak buraya elçi göndermiş olmasını gerektirmez. Aksine bunun benzeri pek çoktur. Arap dilinde de başkalarının dilinde de bilinen bir husustur.][119]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ataları azab ile korkutulmadığı için kendileri gafillerden olan bir kavmi korkutasın diye."* (Âyet 6) Çünkü bunlar ilk uyarılanlar ve uyarılmayı en çok hak edenler idi. Dolayısıyla özellikle onların sözkonusu edilmesinin bir faydası vardır. Yoksa bu onlardan başkalarının uyarılmaması anlamında onlara böyle bir özellik verilmesi manasında değildir.][120]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye."* (Âyet 6) onun ümmi olanları uyarıp korkutmasını gerektirmektedir. Fakat bu buyrukta onlardan başkalarını uyarmayacağı manası yoktur.][121]

Hristiyanların, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Sadece Ümmilere Gönderildiğine Dair İddialarına Cevap:

[Denilse ki: Bu hususta ümmilerin dışında kalanlar hakkında bir şey söylememiştir. Bu ise muhalif mefhum diye adlandırılan hitabın delili gereğince sözkonusu olmayacağı izlenimini vermektedir.

Şöyle cevap verilir: Bu dediğiniz husus ancak tahsis denilen özelleştirmede hükme özel olması dışında bir fayda olmaması şartıyla delil olabilir. Burada ise hakkında bir şey söylenilmeyenin hükmünün hakkında açıklama yapılanın hükmü ile aynı olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Çünkü şanı yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber olarak gönderdiği zaman ona öncelikle aşiretinin yakın olanlarını korkutup uyarmasını sonra ümmi Arapları sonra kitap ehlini, mecusileri ve diğerlerini uyarmasını emir buyurmuştur. Buna dair geniş açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır.][122]

119 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 428.
120 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 439.
121 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 152.
122 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 152-153.

Burada Geçen Elçilerin Havariler Olduğunu İddia Eden Hristiyanlara Cevap

[Kur'ân-ı Kerim'de havarilerin Allah'ın elçileri olduğunu ifade eden bir tek âyet dahi yoktur. Hatta Kur'ân-ı Kerim'de onun bu elçileri gönderdiğine dair açık ifade de bulunmamaktadır. Fakat yüce Allah Yâsîn Sûresi'nde: *"Onlara şu kasaba halkını örnek göster. Hani oraya elçiler gelmişti. O zaman biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de üçüncü bir kişi ile desteklemiştik. Hep birlikte: "Elbette biz size gönderilmişizdir" dediler. Dediler ki: "Siz ancak bizim gibi birer insansınız. Rahman da hiçbir şey indirmemiştir: Siz ancak yalan söylersiniz." Dediler ki: "Rabbimiz, bizim gerçekten size gönderilmiş kimseler olduğumuzu biliyor. "Bize düşen apaçık tebliğden başkası değildir." Dediler ki: "Gerçekten biz sizi uğursuz belledik. Şâyet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız ve hiç şüphesiz size bizden çok acıklı bir azap dokunur." Dediler ki: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. Size öğüt verilirse de mi? Hayır siz haddi aşan bir topluluksunuz." Derken şehrin uzak bir yerinden bir adam koşarak gelip: "Ey kavmim, elçilere tabi olun" dedi. "Sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Hem onlar hidâyet bulmuş kimselerdir. "Ben, beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz yalnız O'na döndürüleceksiniz. "Ben O'ndan başka birtakım ilahlar edinir miyim? Eğer Rahman bana bir zarar vermek dilerse onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz ve onlar beni kurtaramazlar. "Bu taktirde ben muhakkak apaçık bir sapıklık içinde olurum. Şüphesiz ben Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin." "Cennete gir" denildi. Dedi ki: "Keşke kavmim bilse idi Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve beni ikram olunanlardan kıldığını." Ondan sonra biz kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik, indirecekler de değildik. O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş oldular. Yazıklar olsun şu kulların haline! Kendilerine ne kadar rasûl geldiyse muhakkak onu alaya alırlardı."* (Âyet 13-30) buyurmaktadır.

İşte Allah'ın kelâmı. Bunda o gönderilen elçilerin havarilerden olduğuna dair bir söz olmadığı gibi kendilerine elçi gönderilmiş kimselerin onlara iman ettiklerine dair bir şey de yoktur. Bu buyruklarda kendilerine bu üç elçinin gönderildiği o kimseler üzerine Allah'ın bir tek çığlık indirdiğini ve onların hemen alevi sönmüş bir ateşi andıran hale geldiklerini belirtmektedir.

Müfessirlerden bir kesim bunların havarilerden olduğunu, sözü edilen kasabanın Antakya olduğunu. adı geçen adamın da Habib en-Neccar olduğunu zikretmiş bulunmaktadır. Daha sonra onların bazıları şöyle demektedir: Mesih onları kendisi hayatta iken göndermişti. Fakat hristiyanlar nezdinde bilinen de

Antakya halkının havarilere iman edip onlara tabi oldukları ve Allah'ın da Antakyalıları helak etmediği şeklindedir.

Kur'ân-ı Kerim ise bu elçilere iman eden adamın helak edildiğine delildir.

Aynı şekilde hristiyanlar şunu söyler: Elçiler Antakyalılara Mesih'in kaldırılmasından sonra gelmiştir. Antakya'ya gelen elçiler ise iki kişi idi. Onların üçüncüleri yoktur.

Denildiğine göre bunların biri Şem'un es-Safa diğeri ise Pavlus idi. Ayrıca onlar der ki: Antakya halkı onlara iman etti. Fakat ne Habib en-Neccar'dan ne de şehrin uzak yerinden gelen bir adamdan söz ederler. Bunun yerine şöyle derler: Şem'un ve Pavlus Allah'a dua ettiler. Nihâyet Allah hükümdarın oğlunu diriltti. Hristiyanlar nezdinde gelen nakle göre Kur'ân-ı Kerim'de sözkonusu edilen bu kimseler havarilerden değildir. İslâm alimleri ile imam müfessirler nezdindeki iki görüşün daha sahih olanı da budur. Yine onların zikrettiklerine göre Kur'ân-ı Kerim'de Yâsîn Sûresi'nde adı geçenler havarilerden değildir. Aksine bunlar Mesih'den önce idiler. Ayrıca onların isimlerini havarilerin isimlerinden farklı olarak vermektedirler. Nitekim Muhammed b. İshak şunu zikretmektedir: Seleme b. el-Fazl dedi ki: Yâsîn Sûresi'nde sözü edilen kişi ile ilgili olarak anlatılanlar arasında bana Muhammed b. İshak İbn Abbas'dan, Ka'b'dan, Vehb b. Münebbih'den diye tahdis ettiğine göre bu kişi Antakya ahalisinden bir adam idi. Adı da Habib idi. Kendisi ipek işlerdi. Hasta bir adamdı. Cüzzam vücuduna hızlıca yayılmıştı. Evi de şehrin kapılarından bir kapının yakınında idi. Ticaretle uğraşırdı ve çokça sadaka veren mümin birisi idi. Zikrettiklerine göre akşam kazancını bir araya getirir toplar onu iki kısma böler, yarısını aile halkına yedirir geri kalan yarısını tasadduk ederdi. Kendisinin bulunduğu şehir olan Antakya şehrinde ise Antavos b. Antanhos denilen firavunlardan puta tapan müşrik bir kişi vardı. Allah ona sâdık, saduk ve şelum adındaki üç elçiyi gönderdi. Allah bu üç elçiden ikisini önce ona ve şehir ahalisine gönderdi fakat bu ikisini de yalanlamaları üzerine Allah onları üçüncü birisi ile güçlendirip pekiştirdi.

Rabi b. Enes de Ebu'l-Âliye'den yüce Allah'ın: *"Onlara şu kasaba halkını örnek göster. Hani oraya elçiler gelmişti. O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de üçüncü bir kişi ile desteklemiştik."* (Âyet 13-14) buyurmaktadır. Bundan maksat ise onlara karşı delilin daha da güçlü olması idi. Bunlar kasaba halkına gelerek onları bir ve tek Allah'a ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ona ibadet etmeye çağırdılar. Fakat kasaba halkı onları yalanladı. Bu sefer kasabanın bir kenarında tarlasında çalışmakta olan bir ada-

mın yanına geldiler. Adam onlara: Siz necisiniz diye sordu. Onlar: Biz âlemlerin Rabbinin elçileriyiz. O bizi bu kasaba halkına kendilerini bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın Allah'a ibadet etmeye çağıralım diye bizi gönderdi.

Adam onlara: Peki buna karşılık siz bir ücret istiyor musunuz dedi. Hayır dediler. Bu sefer elinde ne varsa bıraktı. Sonra şehir halkının yanına giderek: *"Kavmim! Elçilere tabi olun dedi. Sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Hem onlar hidâyet bulmuş kimselerdir."* (Âyet 20-21) dedi.

İşte doğru olan görüş budur ve o elçiler Mesih'den önce Allah'ın gönderdiği elçilerdi. Bunlar Antakya'ya gönderilmiş ve Habib en-Neccar da onlara iman etmişti. Onlar Mesih'den önce idiler. Fakat şehir ahalisi elçilere iman etmedi. Aksine yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de haber verdiği üzere onları helak etti. Daha sonraları Antakya imar edildi. Antakyalılar müşrik idiler. Ta ki havarilerden gelen kimseler onlara gelinceye kadar. O vakit onlar aracılığı ile Mesih'e iman ettiler ve Mesih'in dinine girdiler.

Denildiğine göre Antakya Mesih'e iman eden ilk büyük şehirdir. Bu ise onun semaya yükseltilmesinden sonra olmuştu. Fakat bazı müfessirler Kur'ân-ı Kerim'de anılan kimselerin Mesih'in elçileri olduğunu ve bunların havarilerden olduklarını zannetmişlerdir. Bu ise çeşitli bakımlardan yanlıştır.

1. Yüce Allah kitabında kendilerine elçilerin geldiği kimseleri helak ettiğini sözkonusu etmektedir. Antakyalılara ise kendilerini Mesih'in dinine çağıran kimseler geldiği vakit iman ettiler ve helak edilmediler.

2. Kur'ân-ı Kerim'de sözü edilen bu elçiler üç kişidir. Onlara şehrin uzak tarafından bir adam seğirterek geldi. Fakat Mesih'e uyanlar arasından gelenler iki kişi idi ve onlara bir adam koşarak gelmedi. Ne Habib ne de bir başkası.

3. Bunlar Mesih'den sonra geldiler. Allah onları elçi olarak göndermedi. Bu (yanılgı) şunun gibidir: Şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de Medyen ahalisini Şuayb kendilerine geldiği vakit zulle denilen gölge azabı ile helak ettiğini zikretmektedir. Yine Kur'ân-ı Kerim Mûsâ (aleyhisselâm)'ın Medyen'e gelip Medyenlilerden bir adamın kızı ile evlendiğini zikredince bazı kimseler bu kişinin peygamber Şuayb olduğunu zannettiler. Bu da İbn Abbas, Hasan-ı Basri, İbn Cüreyc ve daha başka benzeri İslâm alimlerine göre yanlıştır. Çünkü bunların hepsi Mûsâ'nın damat olduğu kişinin peygamber Şuayb olmadığını da zikretmişlerdir. Fakat onun Şuayb olduğu alimlerden bilinmeyen kimselerden nakledilmiştir. Ashab-ı kiramdan da tabiinden de hiçbir kimseden böyle bir kanaat sabit olmamıştır. İlgili yerinde genişçe açıkladığımız gibi.

Kitap ehli Mûsâ'nın damadı olduğu kişinin Şuayb olmadığını aksine Medyenlilerden bir adam olduğunu kabul ederler. Aralarından ise bu Medyen Allah'ın ahalisini helak ettiği Medyen değildir diyenler de vardır. Allah en iyi bilendir.

Aynı şekilde müfessirler de bu elçiler hakkında onları Allah mı peygamber olarak gönderdi yoksa Mesih mi elçi olarak gönderdiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir. Bu iki görüşten birisine göre onları gönderen yüce Allah'tır.

Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi dedi ki: Kur'ân'ın zahirinden anlaşılan budur. Aynı zamanda İbn Abbas, Ka'b ve Vehb b. Münebbih'den nakledilen rivâyet de böyledir. O dedi ki: Müfessirler yüce Allah'ın: *"O ancak tek bir çığlıktan ibaretti."* (Âyet 29) buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Cebrail şehrin kapısının iki tarafını tuttu ve onlara bir tek çığlık attı. Derhal hepsi ölüverdi. Onların hiçbir sesleri duyulmaz oldu. Tıpkı söndürülen ateş gibi oldular. İşte yüce Allah'ın: *"Hemen sönmüş (kor gibi) oldular."* (Âyet 29) buyruğu bunu ifade eder. Yani hareketsiz duran kül gibi onlar da hareketsiz kalakaldılar.[123]

İnsanlar nezdinde bilinen bir husus da şudur: Mesih'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra Antakya halkına böyle bir musibet gelip çatmamıştır. Aksine onlar dini değiştirilmeden önce iman ettiler ve bundan sonra onun dini değişinceye kadar dini üzere ona iman etmiş müslümanlar idiler. Buna açıklık getiren hususlardan birisi de ilim ehli nezdinde bilinen şu gerçektir: Tevrat'ın indirilmesinden sonra yüce Allah Nuh, Ad, Semud kavimlerini Lut kavmini, firavunu ve diğerlerini helak ettiği gibi ümmetlerin yalanlayıcılarını semadan gelen ve hepsini kapsayan bir azap ile helak etmemiştir. Aksine yüce Allah müminlere kâfirlere karşı cihad etmeleri emrini vermiştir. Tıpkı israiloğullarına Mûsâ (aleyhisselâm) vasıtası ile zorbalara karşı savaşma emrini vermesi gibi. Burada sözü edilen kasaba halkını ise Allah semadan gönderdiği bir azap ile helak etmiştir. İşte bu da Yâsîn Sûresi'nde anılan bu elçilerin Mûsâ (aleyhisselâm)'dan önce olduklarına bir delildir. Yine yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden başkası tarafından gönderilmiş bir rasûl/bir elçiden söz etmemektedir. O ancak bizzat kendisinin göndermiş olduğu rasûlleri, elçileri zikretmektedir. Yine yüce Allah'ın: *"O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de üçüncü bir kişi ile (onları) desteklemiştik."* (Âyet 14) buyurarak kendisinin onları gönderdiğini haber vermektedir. Tıpkı onun Nuh'u, Mûsâ'yı ve başkalarını elçi olarak gönderdiğini haber verdiği gibi. Ayet-i kerimede de: *"Dediler ki: Siz ancak bizim gibi birer insansınız. Rahman da hiçbir şey indirmemiştir."* (Âyet 15) buy-

123 Zâdu'l-Mesîr, VII, 11-14.

rulmaktadır. Böyle bir ifade ise müşriklerin: Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderip üzerine vahiy indirdiğini söyleyen kimselere hitaplarıdır. Yoksa bu bir rasûl tarafından gönderilmiş bir elçi olarak gelen kimseye hitapları değildir. Bundan sonra da yüce Allah: *"Yazıklar olsun şu kulların haline! Kendilerine ne kadar peygamber geldi ise muhakkak onu alaya alırlardı."* (Âyet 30) buyurmaktadır.

Bu da ancak rasûlleri tarafından gönderilmiş elçiler hakkında değil Allah tarafından kendilerine gönderilmiş elçiler/rasûller hakkında sözkonusu olur. Yine şanı yüce Allah bunu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kendilerine peygamber olarak göndermiş olduğu kimselere örnek olarak vermektedir. Bununla öbürlerinden intikam aldığı gibi Allah'ın kendilerinden intikam almasından onları sakındırmaya çalışmıştır. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ise ancak onun benzeri bir rasûl ile örnek verilir. Ashabının bile onlardan daha faziletli olduğu kimseleri örnek vermez. Çünkü Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali islâm alimlerinin ittifakı ile havarilerden daha faziletlidirler. Ayrıca yüce Allah Mesih'den sonra bir elçi/rasûl göndermemiştir. Bilakis Allah bu zamanı bir fetret zamanı kılmıştır. Yüce Allah'ın: *"Ey kitap ehli! Peygamberlerin arasının kesildiği bir zamanda size (dinin hükümlerini) açıklayıp duran Rasûlümüz gelmiştir."* (Maide, 19) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de üçüncü bir kişi ile (onları) desteklemiştik. Hep birlikte: Elbette biz size gönderilmişizdir dediler. Dediler ki: Siz ancak bizim gibi birer insansınız."* (Âyet 14-15) buyurmuştur. Eğer o gönderilenler bir Rasûlün elçileri olsaydı yalanlama onları gönderenler hakkında sözkonusu olur ve dolayısıyla onlara itiraz edenlerin: Siz ancak bizim gibi birer insansınız" demeleri şüphe ifadesi belirten bir söz olamazdı. Çünkü hiçbir kimse Allah'ın rasûllerinin gönderdiği elçilerin bir insan olmasını inkâr etmez. Ama onlar ancak Allah'ın gönderdiği Rasûlün/elçinin bir insan olmasını inkâr etmişlerdi. Yine eğer onlar bir Rasûlün elçileri oldukları halde yalanlanmış olsalardı o elçilerin şöyle demeleri mümkün olurdu: Siz de bizi size gönderene haber gönderin yahut da onun arkadaşlarına haber gönderin. Şüphesiz onlar bizim o bizi gönderen elçi adına yaptığımız bu tebliğde doğru söylediğimizi bilirler. Bu ise her ikisinin Allah'ın rasûlleri olmalarından farklı bir durumdur. Yine yüce Allah'ın: *"O zaman biz onlara iki elçi göndermiştik"* buyruğu da elçi gönderenin yüce Allah olduğu hususunda gâyet açıktır. Ondan başkasının elçi olarak gönderdiği kimseleri ise ancak o kişi göndermiş olur. Allah onları göndermiş olmaz. Nitekim Abdullah'ın oğlu Muhammed'in gönderdiği kimseler hakkında da onlar Allah'ın elçileridir denil-

mez. Mesela Dihye b. Halife el-Kelbi'yi Allah'ın elçi gönderdiği söylenemez. Aynı şey Muğire b. Şu'be, Abdullah b. Huzafe ve bunlara benzer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gönderdiği elçiler hakkında da söylenemez. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi elçilerini yeryüzündeki çeşitli hükümdarlara elçi olarak göndermiştir. Mesela Dihye b. Halife'yi Kayser'e, Abdullah b. Huzafe'yi Kisra'ya, Hatıb b. Ebi Beltaa'yı Mukavkis'e -daha önce bundan söz edildiği gibi- elçi olarak göndermişti.

Bilindiği gibi bunları Allah elçi gönderdi denilemez ve müslümanlar nezdinde de bunlara Allah'ın elçileri denilmez. Ayrıca müslümanların ittifakı ile bunların yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi/elçilerimizi apaçık delillerle gönderdik."* (Hadid. 25) buyruğunun kapsamına girdikleri söylenemez. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elçilerini onun getirdiği kitapta geçen "Allah'ın rasûlleri/elçileri" ismi kapsamadığına göre bu ismin Allah'tan başkasının elçisinin göndermiş olduğu elçileri nasıl kapsayabilir? Burada maksat Kur'ân-ı Kerim'in manalarını ve şanı yüce Allah'ın: *"Hani oraya elçiler gelmişti. O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik."* (Âyet 13-14) buyruğundan şanı yüce ve mübarek Allah'ın muradını ortaya çıkarmaktır. Acaba yüce Allah'ın ve Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in muradı Allah'ın gönderdiği elçiler/rasûller midir yoksa onun Rasûlünün gönderdiği elçiler midir? Kesin olarak bilinen husus şu ki: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gibi buyrukların kapsamına girmez. Her kim: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla bir Rasûlün gönderdiği kimseleri murad etmiştir diyecek olursa kasten yahut hata yoluyla Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında yalan söylemiş olur.][124]

قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

19. "Dediler ki: Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. Size öğüt verilirse de mi? Hayır siz haddi aşan bir topluluksunuz."

Tefsiri:

[Dahhak yüce Allah'ın: *"İyi bilin ki onların uğradığı uğursuzluk ancak Allah tarafındandır."* (A'raf. 121) buyruğu hakkında şöyle demiştir:[125] Allah tarafından demektir. Yani size her ne gelip çatarsa ellerinizin kazandıkları sebebiyle Allah'tan gelir.

124 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 244-255.

125 Onun bu açıklamasını İbn Ebu Hatim'de bulamadım. Bu açıklama tefsirinin kaybolmuş kısmındadır.

İbn Ebu Talha da İbn Abbas'dan: "Sizin ayıplarınız ve kusurlarınız" dediğini nakletmektedir.[126] Katade de: "Sizin ameliniz (in bilgisi) Allah nezdindedir" diye açıklamıştır.[127]

Ali'den başkasının rivâyetinde de şöyledir:[128] Sizin ameliniz Allah nezdindedir. "Esasen siz denenen bir kavimsiniz" (Neml. 47) yani sizler Allah'a itaat ve ona isyan etmek ile sınanırsınız. Bu iki açıklamayı İbn Ebu Hatim ve başkaları rivâyet etmişlerdir.

İbn İshak'dan da şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Elçiler: "Sizin uğursuzluğunuz" yani amelleriniz "sizinle beraberdir" dediler.

Böylelikle onlar "tair: uğur"u ameller ve bu amellerin karşılıkları ile tefsir etmişlerdir. Çünkü onlar şöyle derlerdi: Bizim başımıza gelen bu musibetler rasûllerin ve onlara uyanların günahları sebebiyledir. Şanı yüce Allah ise onların uğurlarının -ki bu da ameller ve karşılıklarıdır- Allah nezdinde olduğunu beyan etmektedir. Aynı zamanda o onlarla beraberdir, onlar da amelleri ile beraberdir. Çünkü ameller ve ameller hakkında takdir edilen karşılıkları onlarla beraberdir. Nitekim yüce Allah: *"Her insanın amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık."* (İsra. 13) buyurmaktadır. O ise Allah'tandır. Çünkü yüce Allah amelleri sebebi ile o musibetleri takdir buyurmuştur. Musibetler onun nezdinden onların üzerlerine amellerinin bir cezası olarak iner. Rasûller ve onlara tabi olanlar sebebi ile değil.][129]

أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾

23. "Ben ondan başka birtakım ilahlar edinir miyim? Eğer Rahman bana bir zarar vermek dilerse onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz ve onlar beni kurtaramazlar.

24. Bu taktirde ben muhakkak apaçık bir sapıklık içinde olurum."

Tefsiri:

[Yâsîn Sûresi'nde sözü edilen kişi: *"Ben ondan başka birtakım ilahlar edi-*

126 İbn Cerir. XIX. 171'deki lafzı "musibetleriniz" şeklindedir. Allah en iyi bilendir.
127 İbn Cerir. XIX. 171. Matbuda "sizin ilminiz" şeklindedir. Allah en iyi bilendir.
128 Bunu bulamadım. İbn Ebu Hatim'de olabilir. Ali'den maksat da Ali b. Ebu Talha'dır.
129 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 252-253.

nir miyim? Eğer Rahman bana bir zarar vermek dilerse onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz ve onlar beni kurtaramazlar. Bu taktirde ben muhakkak apaçık bir sapıklık içinde olurum." (Âyet 23-24) demişti. İşte bundan dolayı şanı yüce Allah birden çok yerde yalnızca kendisine tevekkül etmeyi emretmektedir. Bir rivâyette de şöyle denilmiştir: Kim insanların en güçlüsü olmaktan dolayı memnun olursa o halde yalnız Allah'a tevekkül etsin. Kim insanların en varlıklısı olmaktan memnun oluyorsa elinde bulunandan daha çok Allah'ın elinde bulunana güven duysun. Yüce Allah da: *"Asla ölmez, Hayy/diri olana dayan ve O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter."* (Furkan. 58) buyurmaktadır.][130]

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾

29. "O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş (kor gibi) oldular."

Tefsiri:

[İlmin hakikatlerinden, delillerinden. sem'i ve akli yollarından haberdar olmayan insanların pek çoğu arasında yaygın olarak Mûsâ'nın kayınpederinin peygamber Şuayb olduğu düşüncesine gelince: bu aklı başında bir kimsenin kanmayacağı hususlardan birisidir. Çünkü böyle bir bilgi en iyi ihtimalle ilme nisbeti bulunan bazı kimselerden gelen bir nakil olmasıdır. Halbuki onun dışında ilim ehlinden başkaları ona muhalefet etmiştir. Benzeri bir alimin kendisine muhalefet ettiği bir alimin görüşü ise delil değildir. Aksine her ikisinin anlaşmazlığa düştükleri hususu delillere havale etmek gerekir.

Bunun bir örneği de bazılarının yahut da bir çoğunun Yâsîn Sûresi'nde sözkonusu edilen elçilerin Mesih (aleyhisselâm)'ın havarilerinden ve Habib en-Neccar'ın onlara iman ettiğinden söz etmeleridir. Bu ise değerli İslâm alimleri nezdinde de kitap ehli nezdinde de bâtıl bir husustur. Çünkü yüce Allah elçilerin geldiği bu kasaba hakkında ahalisini helak ettiği haberini vererek: *"O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş (kor gibi) oldular."* (Âyet 29) buyurmaktadır. Antakya'ya ise Mesih'in göklere kaldırılmasından sonra iki havari gelince o iki elçiye inandılar. Mesih'e tabi olan ilk şehir de odur. Hem müslümanların hem kitap ehlinin ittifakı ile Mesih'den sonra Allah onları helak etmemiştir. Durum bu iken: Bunlar Mesih'in elçileridir demek nasıl mümkün olabilir?

130 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 322.

Aynı şekilde onlara gelenler havarilerden iki kişi idi. Kitap ehli de bunu kabul ederler. O sırada da Habib en-Neccar mevcut değildi. Aksine bunlar yüce Allah'ın Mesih'den önce göndermiş olduğu rasûllerdir ve o kasaba ahalisini de helak etmiştir. Bunun Antakya şehri olduğu söylenmiştir. Habib de o rasûllere/elçilere inanmıştı. Bundan sonra ise Antakya imar edildi ve daha sonra onlara Mesih'in elçileri geldi.

Havariler müslümanlara göre Allah'ın elçileri değildir. Aksine onlar Mesih'in elçileridir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükümdarlara gönderdiği sahabelere benzerlerdi. Her kim bunların havariler olduklarını ileri sürecek olursa hristiyanların eline doğru dürüst cevap veremeyeceği bir delil vermiş olur. Biz zaten bu hususu "er-Raddu Ala'l-Nasârâ: Hristiyanlara Reddiye" eserimizde genişçe açıkladık.[131] Ayrıca havarilerin elçi/peygamber olmadıklarını da beyan ettik. Hristiyanlar havarilerin İbrahim ve Mûsâ gibi Allah'ın elçileri olduklarını iddia ederler. Hatta bunları İbrahim ve Mûsâ'dan üstün tuttukları da olur. Bu ise müslümanlara göre bir küfürdür. Biz bu hususta hristiyanların dalaletlerini de açıklamış bulunuyoruz.][132]

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾

38. "Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu Aziz, Alim olanın takdiridir."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Zer'den şöyle dediği sabittir: Güneş kaydığı zaman mescitte idim. (Allah Rasûlü): Ey Ebu Zer! Güneşin nereye gittiğini biliyor musun buyurdu. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dedim. O: O gider. Nihâyet aziz ve celil Allah'ın huzurunda secde eder ve dönmek için izin ister. Ona izin verilir. Sanki ona: Geldiğin yere dön denilmiş gibi olur. O da doğduğu yere döner. İşte onun karar kıldığı yeri budur. Sonra: "*Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider.*" buyruğunu okudu.[133]

İşte bu sahih hadis de güneşin battığı zaman secde edip izin istediğini haber vermektedir. Ebu'l-Aliyye ve başkaları da böyle demişlerdir. Ebu'l-Aliyye dedi ki: Semada ne kadar yıldız, güneş ve ay varsa mutlaka battığı zaman secdeye

131 Bu kitap: el-Cevâbu's-Sahîh limen Beddele Dinen Mesih adındaki kitaptır. Yedi cilt halinde basılmıştır.

132 Câmiu'l-Mesâil. I. 65-66.

133 Buhârî. IX. 125; Müslim. I. 96.

kapanır. Sonra da kendisine izin verilinceye kadar secdeden ayrılmaz. (İzin verilince) sağ tarafa doğru yönelir ve nihâyet doğduğu yere döner. Bilindiği üzere güneş şanı yüce Allah'ın: *"O gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzerler."* (Enbiya. 33) buyruğunda haber verdiği gibi hep kendi feleğinde/yörüngesindedir. O devamlı kendi yörüngesinde yüzüp gider. Güneş Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği gibi her gece Allah'a secde edip O'ndan izin ister. O kendisine uygun bir şekilde secde eder ve melek, cin ve insanlardan secde eden herkesin itaatle huşu ile eğildiği gibi o da O'na itaat ile huşu ile eğilir.][134]

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾

39. "Ay'a gelince. Biz onun için de konaklar takdir ve tayin ettik. Sonunda o kuruyup incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner."

Tefsiri:

["Kadim: eski" lafzı peygamberlerin bizlere hitap ederken kullandıkları meşhur dilde başkalarına göre zamansal olarak daha önce olan şey kastedilir. Kendisinden önce yokluğun olup olmaması arasında bir fark yoktur. Nitekim yüce Allah: *"Sonunda o kuruyup incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner."* ve: *"Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ eski yanlışlığındasın dediler."* (Yusuf. 95) buyruğunda olduğu gibi. İbrahim el-Halil de: *"Dedi ki: Gördünüz mü şu sizin ve eski/önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? Onlar -alemlerin Rabbi müstesna- benim düşmanımdır."* (Şuarâ. 75-77). Bundan dolayı her daim mevcut olan ezeli ve kadim zatın öncesinde yokluk bulunmayıp "kadim" adını başkalarından daha çok hak etmektedir.][135]

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَٓا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِۜ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

40. "Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi gece de gündüzü geride bırakıcı değildir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."

134 Câmiu'l-Mesâil. I. 35-36.
135 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 483.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Hepsi de birer yörüngede yüzerler"* buyruğu da bu türdendir. İbn Abbas dedi ki: Yün eğirmek için kullanılan kirmenin yörüngesi gibi bir yörüngededirler. Arapların yuvarlak bir şekil alması halinde kullandıkları: "(تفلك ثدي الجارية): Kızın memesi yuvarlak bir hal aldı" tabirleri de buradan gelmektedir. Astronomi ve hesap bilginleri de bu hususta müttefiktirler.][136]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzerler."* (Enbiya. 33) ve: *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi gece de gündüzü geride bırakıcı değildir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* (Âyet 40) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Hepsi de birer yörüngede yüzerler"* buyruğunun tefsirine gelince. İmam Ebu Muhammed b. Abdurrahman b. Ebu Hatim tefsirinde şunu zikretmektedir: Bana babam -yani İmam Ebu Hatim er-Râzi- tahdis etti, bize Nasr b. Ali tahdis etti, bana babam Şu'be b. Haccac'dan tahdis etti, o A'meş'den, o Müslim el-Bâtin'den o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Hepsi de birer yörüngede yüzerler"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Yün eğirmek için kullanılan kirmen gibi bir yörüngede (yüzerler).

Ahmed ez-Zübeyri'den o Şerik'den o Simak'den o İkrime'den o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Yüzerler"* buyruğu hakkında da şöyle dediğini zikretmektedir: Onlar yün eğiren kirmenin yörüngede döndüğü gibi semanın kapılarında dönerler.

Yine dedi ki: Bize el-Hasan b. el-Hasan tahdis etti, bize İbrahim b. Abdullah b. el-Herevi tahdis etti, bize Haccac Ebu Cüreyc'den tahdis etti, bana Abdullah b. İbn Kesir'in haber verdiğine göre o Mücahid'i şöyle derken dinlemiştir: *"Hepsi de birer yörüngede yüzerler"* buyruğu hakkında dedi ki: Yıldızlar, güneş ve ay yün eğirmek için kullanılan kirmenin yörüngesi gibi bir yörüngede (yüzerler). Bunun benzeri ifadeyi "el-Husban" hakkında da kullanmıştır. Mücahid bununla değirmenin hüsbanını kastetmektedir ki bu da değirmenin üzerinde döndüğü dikey (demir) çubuğuna denilir. Sözlükte "husban" kısa oklar demek olup bunun tekiline "hüsbâne" denilir. Mücahid yüce Allah'ın: *"Güneş ve ay bir hüsban iledir"* (Rahman. 5) buyruğunu bu şekilde tefsir ederdi. Başkaları ise bu "hisab" kelimesinden gelmektedir. Bunun mastar olduğu söylendiği gibi "hisab"in çoğulu olduğu da söylenmiştir. Şihab kelimesinin çoğulunun "şuhban" gelmesi gibidir.

136 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 150. İbn Abbas'ın bu sözünün kaynakları daha önce gösterilmişti.

Mücahid dedi ki: Yün eğiren kirmen felekesiz (ortasındaki çubuk olmadan) dönmez. Feleke de ancak kirmen ile döner. Hüsbân da ancak değirmen ile döner. Değirmen de hüsban ile ancak döner. (Devamla) dedi ki: İşte yıldızlar, güneş ve ay da böyledir. Onlar bir felekte/yörüngededirler, onsuz devamlılıkları olmaz, felek de onlarsız devam edemez. (Devamla) dedi ki: Sonra parmağı ile dokundu. Mücahid dedi ki: "İşte böyle devam ederler." Yine aynı şekilde parmağını dokundurdu ve: Hüsban ve felek bir anlamdadırlar. Ancak hüsban değirmende bulunur felek ise kirmende bulunur. Bütün bu açıklamalar Mücahid'den gelmiştir.

Derim ki: Onun "o olmadan devamlılığı olmaz" ifadesi onsuz dönmez anlamındadır. Nitekim ötreli ve şeddeli olarak "ed-devvâme (topaç)" de buradan gelmektedir. Bu ise küçük çocuğun iple yere attığı bir felekedir. Yer üzerinde döner. İşte (تدويم الطير) de buradan gelmekte olup kuşun uçmaya başlaması demektir. Bu da semada yükselmek için uçarken dönmesi anlamındadır. Rivâyetteki "parmağını dokundurdu" sözü de onu yere değdirdi ve çevirdi demektir. Bununla da feleğin/yörüngenin dönüşünü benzetmek istemiştir.

İbn Ebu Hatim dedi ki: Yunus b. Abdulala'ya kıraat olundu. Bize İbn Vehb tahdis etti bize es-Sevri b. Yahya tahdis edip dedi ki: Bir adam Hasan-ı Basri'ye: Hepsi de birer yörüngede yüzerler" buyruğuna dair soru sordu o da: Bununla dönmelerini kastetmektedir dedi.

Bize babam tahdis etti, bize Ubeydullah b. Âişe tahdis etti bize Abdulvahid b. Ziyad tahdis etti, bize Ebu Ravk tahdis etti. Ben ed-Dahhak'ı yüce Allah'ın: "*Hepsi de birer yörüngede yüzerler*" buyruğu hakkında: Döner ve gider diye açıkladığını dinledim.

Bize babam Mesruk b. el-Merzuban tahdis etti, bize Yahya b. Ebu Zaide tahdis etti, bize Verka İbn Ebu Necih'den tahdis etti o Mücahid'den: "*Hepsi de birer yörüngede yüzerler*" buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Felek (yörünge) değirmenin demiri gibidir. -Bununla değirmenin demiri gibi bir kutup/eksendir demek istiyor- bu da değirmenin kutbudur. Bu ise aynı şekilde kendisine "hüsban" adı verilen dikey çubuktur.

Ali b. el-Hüseyn b. Cüneyd (dedi ki): Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Mervan b. Muaviye Cuveybir'den tahdis etti o Dahhak'dan: "*Birer yörüngede yüzerler*" buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: "Felek: yörünge" dönüşdeki sürat ve akıştır. "Yüzerler" amel ederler demektir. Bununla "felek" lafzının daireselliğe ve hareketin hızına delalet ettiğini kastetmektedir. Tıpkı yün eğirme kirmeninin ve değirmenin dönüşünde olduğu gibi.

Yine dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize Ebu Salih tahdis etti, bana Muaviye b. Salih Ali b. Ebu Talha'dan tahdis etti o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: "*Birer yörüngede*" buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Bundan maksat deverandır. Yüce Allah'ın: "*Yüzerler*" buyruğu da akarlar demektir.

İyaz b. Muaviye'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Sema yerin üstünde kubbe/çadır gibidir.

Bu husustaki açıklamalar kitap ve sünnetten delilleri ile birlikte bundan başka bir yerde genişçe yapılmıştır.

Arap dilinde "felek" lafzı dairesselliğe delalet eder. Cevheri dedi ki: "Kirmenin "feleke"sine bu ismin veriliş sebebi dairesselliğidir. "Feleke" ise çevresindekilere göre yüksekçe ve dairesel şekildeki bir yer yahut bir kum parçasıdır. Çoğulu da "felek"dir.

Yine o (Cevheri) şöyle diyor: Buradan hareketle (فلك ثدي الجارية تفليكا): Kızın memesi yuvarlak bir hal aldı, denilir.: (تفلك) Yuvarlaklaştı, demektir Derim ki: "Yüzmek" de dil bilginlerinin zikrettikleri gibi süratle akışı da ihtiva eder.][137]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ne Güneşin aya erişip, yetişmesi gerekir, ne de gece de gündüzü geride bırakır. Hepsi de birer yörüngede yüzerler.*" (Âyet 40) buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki: Yün eğirme kirmeninin felekesi (demir çubuğu) gibi bir felekede (dönerler). İşte bu Arap dilinde de böyledir. Felek dairesel şey demektir.

Bundan dolayı kızın göğsü yuvarlak bir hal aldığı zaman (تفلك ثدي الجارية) denilir. Yüce Allah da: "*Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar.*" (Zümer, 5) buyurmaktadır. Tekvir (dolamak) dairesel şekil vermek demektir. İşte bundan dolayı bir kimse sarığını dolayıp sardığı zaman (كار العمامة وكورها) denilir. Küre/topa küre denilmesi de buradandır. Küre de dairesel cisimdir. Bundan dolayı felekler için küresel şekildedirler denilir. Zira kürenin aslı (كورة) dır. Vav harekeli olup ondan önceki de fethalı olduğundan ötürü elif'e kalbedilir. Dairesel bir şekil verilmesi halinde (كورت الكارة) denilir. "(إن الشمس والقمر يكوران يوم القيامة كأنهما ثوران في نار جهنم): şüphesiz güneş ve ay kıyamet gününde cehennem ateşinde iki öküzmüşler gibi tortop edilecekler."[138] Ayrıca yüce Allah: "*Güneş ve ay da bir hüsban iledir.*" (Rahman, 5) Yani değirmenin hüsbanı/çubuğu gibi (dönerler). Yine

137 Er-Raddu Ala'l-Mantıkıyyin, 261-264. Bu bölüm daha önce geçmiş ve burada yer alan rivâyetlerin kaynakları da gösterilmişti.

138 Hadisi bu lafzı ile Tahavi Müşkilu'l-Âsâr, I, 67'de rivâyet ettiği gibi Buhâri de bunu muhtasar olarak 3200'de rivâyet etmiştir. Hadis her iki lafızla da sahihtir.

yüce Allah: *"Rahman'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin."* (Mülk. 3) buyurmaktadır. Bu ise ancak dairesel şekildeki cisimler hakkında sözkonusu olur. Üçgen, dörtgen ya da daha başka kenarlı cisimlerde olmaz. Çünkü kenarları olan cisimlerin açıları kenarlarına muhaliftir. Dairesel cismin ise yanları ve çevresi ise birbirine benzer. Onun bir kısmı diğer kısmından farklı değildir.][139]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Felek" lafzı mutlak olarak daireselliğe delalet eder. Yüce Allah'ın: *"O gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzerler."* (Enbiya. 33) buyruğu ile: *"Ne Güneşin aya erişip, yetişmesi gerekir, ne de gece de gündüzü geride bırakır. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* (Âyet 40) buyruğu gibi. Bu buyruk onun mutlak dairesel bir felekte bulunmasını gerektirmektedir. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anhuma) da: Yün eğirmek için kullanılan kirmenin yörüngesi gibi bir yörüngededir demiştir.][140]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ne Güneşin aya erişip, yetişmesi gerekir, ne de gece de gündüzü geride bırakır. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* (Âyet 40) buyurmaktadır." Felek (mealde yörünge) ise ashab ve tabiin ile onların dışında İslâm alimlerinden başkalarının zikrettikleri gibi dairesel olana denilir. Dairesel olan ise kısım kısım görünür. Bundan dolayı ona yakın olan onu, ondan uzak olandan önce görür. Allah en iyi bilendir.][141]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ne Güneşin aya erişip, yetişmesi gerekir, ne de gece de gündüzü geride bırakır. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* (Âyet 40) İbn Abbas ve seleften daha başkaları: Yün eğirmek için kullanılan kirmenin demiri gibi bir yörüngede (yüzerler) demişlerdir.

Yüce Allah gecenin, gündüzün, güneşin ve ayın "felek"de olduğunu haber vermektedir. Felek ise ilim adamlarının çoğunluğuna göre semavat demektir. Buna da yüce Allah'ın bu iki âyet-i kerimede güneşin ve ayın felekte olduklarını zikretmesi delildir. Bir başka yerde de: *"Görmez misiniz Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış, onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır."* (Nuh. 15-16) buyurmaktadır. Burada da yüce Allah güneşi ve ayı semavatta yarattığını haber vermektedir.

139 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXV. 193-194.
140 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI. 557.
141 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 601.

Yüce Allah: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ındır. Sonra da kâfir olanlar - buna reğmen- Rabblerine (putları) eşit tutarlar."* (En'am. 1) buyruğunda da gökleri ve yeri yarattığını, aynı zamanda karanlıkları ve aydınlığı da yarattığını beyan buyurmaktadır. Çünkü yaratmak (meydana getirmek demektir. Bir şeyi meydana getirdiği zaman bunu anlatmak üzere (جعل كذا): Böyle yaptı, denilir. Şanı yüce Allah gökleri ve yeri yarattığını, karanlıkları ve aydınlığı/nuru var ettiğini zikretmektedir. Çünkü karanlık ve nur göklerde yaratılmış bulunan güneş ve aydan dolayı meydana getirilmiştir. Yoksa karanlıklar, aydınlık, gece ve gündüz bizatihi var olan cisimler değildir. Fakat bunlar başkları ile var olan sıfat ve arazlardır. Çünkü "nur/aydınlık" şanı yüce Allah'ın boşlukta ve yer üzerinde yaydığı güneşin ışığı ve aydınlığıdır.

"Gece karanlığı"na gelince o da böyledir denildiği gibi onun vücudi/varlıksal bir durum olduğu da söylenmiştir. İşte bizim üzerimizden arka arkaya gelen Allah'ın birilerini diğerine bitiştirdiği gece ile gündüz böyledir. Allah geceyi gündüze . gündüzü de geceye geçiriyor. Onlardan biri diğerinin arkasından geliyor ve böylelikle onların biri ötekini izliyor. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişip durmasında, elbette özlü akıl sahipleri için deliller vardır."* (Âl-i İmran. 190) ve: *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi gece de gündüzü geride bırakıcı değildir."* buyurarak onun her bir şey için bir tek kader/ve ölçü tayin etmiş olduğunu ve asla onun dışına çıkmadığını beyan buyurmaktadır.

Çünkü güneşin aya yetişip kavuşması gerekmez. Aksine güneşin Allah'ın kendisi için takdir etmiş olduğu bir akışı vardır. Ayın da Allah'ın kendisi için takdir etmiş olduğu bir akışı vardır. Nitekim yüce Allah: *"Onlar için bir diğer delil de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız da onlar hemen karanlığa giriverirler. Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu Aziz, Alimin takdiridir. Aya gelince, biz onun için de konaklar tayin ve takdir ettik. Sonunda o kuruyup, incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner."* (Âyet 37-39) buyurduktan sonra: *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi gece de gündüzü geride bırakıcı değildir."* buyurmaktadır. Yani aralarında bir berzah/engel olacak şekilde ne onu geçer ne de geride bırakır. Aksine o ona bitişiktir. Ne bu ondan ayrılır ne öteki diğerinden ayrılır. *"Hepsi de birer yörüngede yüzerler."*][142]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

142 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 597-599.

[Yüce Allah: *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi gece de gündüzü geride bırakıcı değildir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* buyurmaktadır. İbn Abbas ve başkaları: Yün eğirme kirmeninin yörüngesi gibi bir yörüngede (yüzerler) demişlerdir.][143]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gece de gündüzü geride bırakıcı değildir."* Yani onun önüne aralarında fasıla olacak şekilde geçmez. Aksine bunların her biri diğerine bitişiktir.][144]

وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

42. "Ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle bu yüce Allah'ın: *"Ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır."* buyruğu gibidir. Bilindiği üzere ahşab/tahtalar yontularak gemiler yapılır ve ademoğulları ona binerler. Bu durumda gemiler onlar için imal edilmiş olur. Tıpkı putların onlar için imal edilmiş olması gibi. Elbise, yiyecek ve yapı gibi yaptıkları diğer şeyler de böyledir. Şanı yüce Allah dopdolu gemiyi yaratıp bunu âyetlerinden ve Allah'ın onları kullarına ihsan etmiş olduğu nimetlerinden kıldığını haber verdiğine göre onların fiillerini de onun yarattığı bilinmiş olmaktadır.

Ama kaderiyenin görüşüne göre şanı yüce Allah ancak gemi veya başka bir şey yapılmaya elverişli ahşabı/keresteleri yaratmıştır. Bilindiği üzere sadece maddenin yaratılmış olması -eğer sûretin de yaratıcısı değilse- ademoğullarının fiilleri ile ortaya çıkmış olan sûreti yaratmasını gerektirmez.][145]

سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾

58. "Çok merhametli Rabb(lerin)den: Selâm, denir (onlara)."

143 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 3-4.
144 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 485.
145 Minhâcü's-Sünne. III. 261.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye cennette kadınların da Rabblerini göreceklerini tesbit etmek bağlamında şunları söylemektedir:

[Üçüncü cevap: Bu iki yerden başka yerde de Allah'ın görüleceğine dair hadisler gelmiştir. Bunlardan birisini İbn Mace Sünen'inde Dârâkutni de "el-Ru'ye" adlı eserinde rivâyet etmişlerdir: el-Fadl b. İsâ el-Rekâşi'den o Muhammed b. el-Kunderi'den, o Cabir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Cennet ehli kendi nimetlerinde iken ansızın onların önünde bir nur yükseliverir. Başlarını kaldıracaklar şanı yüce ve mübarek Rabbin kendilerine yukarıdan baktığını görüverecekler. O: Esselâmu aleykum ey cennet ehli buyuracak. İşte yüce Allah'ın: *"Çok merhametli Rabb(lerin) den selâm denir (onlara)."* buyruğu budur. Artık şanı yüce Allah onların önünde bulunduğu sürece ta onlara karşı perde arkasına girinceye kadar içinde bulundukları nimetlerden hiçbirisine dönüp bakmazlar. Onlarda onun bereketi ve nuru da bâki kalır."

Biz bunu Seleme b. Şebib'e kadar ulaşan bilinen bir başka rivâyet yolu ile de rivâyet ettik. Bize Bişr b. Hucr tahdis etti. bize Abdullah b. Ubeydullah. Muhammed b. el-Munkedir'den tahdis etti. o Cabir'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Cennet ehli mülklerinde ve nimetlerinde bulunuyorlarken önlerinde aniden bir nur yükselecek. Başlarını kaldıracakları vakit şanı yüce ve mübarek Rabbin üst taraflarından onlara göründüğünü görüverecekler. Esselâmu aleykum ey cennet ehli buyuracak. İşte şanı yüce Allah'ın: *"Çok merhametli Rabb(lerin)den selâm denir (onlara)."* buyruğu bunu anlatmaktadır. Onlar ona o onlara bakacak ve onların gözlerinden hicabın arkasına çekilinceye kadar (içinde bulundukları) mülk ve nimetlerden hiçbir şeye dönüp bakmayacaklar bile. (Devamla) buyurdu ki: Fakat onun nuru ve bereketi onların üzerinde ve onların diyarlarında kalacaktır."[146]][147]

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾

60. "Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır, diye size emrimi açıklamadım mı?"

146 İbn Mace. 184. Hadis zayıftır. Bk. el-Busiri. Misbâhu Zücâce. I. 86.
147 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 448-449.

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah'ın kusurlu hareket edenlere: *"Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır diye size emrimi açıklamadım mı?"* buyurmaktadır. Onların şeytana ibadetleri ise dinleri ile ilgili hususlarda ona itaat etmeleridir.][148]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır, diye size emrimi açıklamadım mı?-Ve bana ibadet edin" diye. İşte dosdoğru yol budur."* (Âyet 60-61) buyurmaktadır. Buna göre kim Allah'tan başkasına ibadet ederse ancak şeytana ibadet eder. Velev ki o kişi meleklere ve peygamberlere ibadet ettiğini zannetsin.][149]

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾

69. "Biz ona şiiri öğretmedik. Ona yakışmaz da. O ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında: O bir şairdir dedikleri zaman şunu bilelim ki şairler insanlar arasında bilinen bir türdürler. Yine o bir kâhindir demişlerdi. Onun şair olduğuna dair şüpheleri Kur'ân-ı Kerim'in de vezinli bir söz olması, şiirin de vezinli bir söz olması dolayısı ile ilgili idi. Kâhinlik hususundaki şüphelerine gelince kâhin de gayb olan bir takım hususları haber verir. Fakat yüce Allah bu ikisi ile Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasındaki farkı sözkonusu ederek: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler."* (Şuarâ. 221-223) buyurduktan sonra da: *"Şairlere de azgınlar uyar. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler. Ancak iman edip, salih amel işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve kendilerine zulmedildikten sonra öçlerini alanlar müstesna."* (Şuarâ. 224-227) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Biz ona şiiri öğretmedik, ona yakışmaz da. O ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'an'dır."* (Âyet 69) ve: *"O bir şair sözü de değildir,*

148 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 295.
149 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 283.

ne kadar az inanırsınız. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir." (Hâkka, 41-43) buyurmaktadır. İşte bu sebeple kâfirler onların biricik büyüklerine insanlara o bir şairdir, bir delidir, bir sihirbazdır ve bir kâhindir demesini teklif ettiklerinde o da kendilerine bunların tutarsız iddialar olduğunu, kendisi ile bu tür kimseler arasındaki farkın da açıkça bilindiğini açıklamaya koyuldu.][150]

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

70. "Ta ki o diri olan kimseleri korkutup uyarsın ve kâfirler aleyhine söz (azap) hak olsun."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ta ki o diri olan kimseleri korkutup uyarsın"* buyruğu da böyledir. Tam ve eksiksiz olarak inzar etsin, uyarıp korkutsun. Çünkü diri olan onu kabul eder. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ve kâfirler aleyhine söz (azap) hak olsun."* buyurmaktadır. Çünkü onlar uyarıp korkutmayı kabul etmezler. Yüce Allah'ın: *"Sen ancak ondan korkacakları korkutursun."* (Nâziât, 45) buyruğu da bunun gibidir.][151]

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

71. "Görmezler mi ki Biz onların faydasına kendi ellerimizle var ettiğimiz davarlar yarattık. İşte kendileri bunlara sahiptirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kendi ellerimle yarattığıma."* (Sâd, 75) buyruğu ile: *"Kendi ellerimizle var ettiğimiz."* buyruğu arasında iki bakımdan fark vardır:

1. Burada fiili kendisine izafe etmiş ve onu kendi elleriyle yarattığını beyan buyurmuştur. Orada (Yâsîn Sûresi'nde) ise fiili ellere izafe etmiştir.

2. Arap dilinin bir özelliği de onların karışıklıktan emin olunması halinde çoğul ismi tesniye/ikil yerine kullanmalarıdır. Yüce Allah'ın: *"Hırsızlık eden erkekle hırsızlık eden kadının ellerini kesin."* (Maide, 38) buyruğunda olduğu gibi. Burada kasıt (her birisine ait bir el olmak üzere) iki eldir. Yine yüce Allah'ın: *"Kalpleriniz meyl etmiş bulunuyor."* (Tahrim, 4) buyruğunda da böyledir. Yani iki-

150 Nübuvvât, 20.
151 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 558.

nizin kalbi anlamındadır. Yüce Allah'ın: "*Ellerimizle var ettiğimiz*" buyruğu da bu şekildedir.][152]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*İşte kendileri bunlara sahiptirler*" ve: "*Ve şöyle diyesiniz: Bunları bizlere musahhar kılan eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi.*" (Zuhruf. 13). Buna güç yetiremezdik demektir. İşte bu da Allah bunları kendilerine musahhar kıldığından ötürü onlara güç yetirebilecek duruma geldiklerine delildir. Yüce Allah'ın: "*İşte kendileri bunlara sahiptirler.*" buyruğunun anlamı budur.][153]

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾
قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي
جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

78-80. "Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek? dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir. O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye bir takım açıklamalardan sonra şunları söylemektedir:

[Yüce Allah: "*Göklerle yeri yaratan onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir?*" (Âyet 81) buyurmaktadır. Bu ise bedihi/apaçık gerçeklik ile bilinen bir önermedir. Bundan dolayı bunun hakkında sorulan soru bu hususun muhatap nezdinde yer etmiş bir bilgi olduğuna delil olan gerçeği muhataba söyleten bir soru olarak (takriri istifham) ile gelmiştir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: "*Onlar sana bir örnek gösterdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir.*" (Furkan. 33) buyurmaktadır. Daha sonra yüce Allah genel kudretini: "*O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir. O da oluverir.*" (Âyet 82) buyruğu ile açıklamaktadır. Gerek burada gerekse de Kur'ân-ı Kerim'in başka yerinde dini hususlara dair kat'i delillerin sırları ve beyanları o kadar çok-

152 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 380.
153 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 16.

tur ki bütün bunların açıklanacağı yer burası değildir. Çünkü maksadımız sadece dikkat çekmekten ibarettir.][154]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde onlara ölümden sonra dirilişi haber verince akıllarıyla ona karşı çıkıp itiraz ettiler. Şanı yüce Allah ise onların ölümden sonra dirilişi inkâr etmelerine dair ileri sürdükleri delilleri Kur'ân-ı Kerim'de zikredildiği gibi sözkonusu etmiştir. Yüce Allah'ın: *"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek? dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir. O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz. Göklerle yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet ve O biricik yaratandır. Her şeyi en iyi bilendir."* (Âyet 78-81) buyruklarında olduğu gibi.][155]

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾
أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَىٰ
وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ
﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

80. "O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz.

81. Göklerle yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet ve O biricik yaratandır. Her şeyi en iyi bilendir.

82. O bir şeyi diledi mi ona emri sadece "ol" demesidir. O da oluverir.

83. Her şeyin melekûtu (egemenlik ve tasarrufu) elinde bulunanın şanı ne yücedir. O münezzehtir, yalnız Ona döndürüleceksiniz."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: "Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?" dedi. De ki: "Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. De ki: "Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecek-*

154 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 299-301.
155 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 64.

tir." (Âyet 78-79) buyruğunda zikrettikleri de böyledir. Çünkü yüce Allah'ın: "*Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek*" buyruğu açıkça ortada olduğundan dolayı iki önermesinden birisinin hazfedildiği/zikredilmediği bir kıyastır. Diğeri ise külli ve olumsuz bir önerme olup onunla birlikte delili de zikredilmiştir ki bu da yüce Allah'ın: "*Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: "Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?" dedi.*" (Âyet 78) buyruğu ile zikrettiği verilen misaldir. Buradaki istifham nefy/red ve olumsuzluk manasını ihtiva eden bir inkârdır. Yani çürümüş oldukları halde hiçkimse kemikleri diriltmeyecektir. Çünkü onların çürümüş olmaları onun kanaatine göre tekrar diriltilmelerine imkân bırakmamıştır. Zira bu kemikler artık sıcaklık ve neme dayalı hayata aykırı kuruluk ve nemlilik durumuna varmışlardır. Diğer taraftan onun parçaları darmadağın olmuş ve başkalarıyla karışmıştır. Ve buna benzer daha başka şüpheler dolayısıyla (bu kemiklerin diriltilmesine imkân yoktur).

Bu durumda kıyasın takdiri şu şekildedir: Bu kemikler çürümüş kemiklerdir. Çürümüş oldukları hali ile hiçkimse de kemikleri diriltemez. O halde bunları kimse diriltemeyecektir.

Fakat bu olumsuz önerme yalan bir önermedir. Bunun muhtevası ise hayat vermenin imkânsızlığıdır. Şanı yüce Allah ise bundan daha uzak ihtimali bulunan şeyin imkânını ve buna kudretinin yettiğini beyan etmek sûretiyle çeşitli açılardan mümkün olduğunu açıklamış bulunmakta ve: "*Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir.*" buyurmaktadır. Çünkü o bu kemikleri topraktan yaratmıştır. Daha sonra yüce Allah: "*O her türlü yaratmayı en iyi bilendir.*" (Yâsîn, 79) buyurmaktadır. Bundan maksat ise darmadağın olmuş yahut başka bir hale dönüşmüş olan parçacıkları bildiğini beyan etmek istemiştir. Daha sonra da: "*O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır*" buyurarak onun kuru ve sıcak olan ateşi soğuk ve nemli olan (ağaç)dan çıkarttığını beyan etmektedir. Bu ise (düşünülen) aykırılıktan daha beliğdir. Çünkü hararetin ve nemin bir arada bulunması hararetin ve kuruluğun bir arada bulunmasından daha kolaydır. Çünkü kuruluk hakkında sözkonusu olmayan etkileşim nem hakkında sözkonusu olur. Bundan dolayı havanın ve suyun ısıtılması toprağın ısıtılmasından kolaydır. Her ne kadar ateşin kendisi sıcak ve kuru ise de. O basit bir cisimdir. Kuruluk da nemin zıttıdır. Nemden maksat ise suyun nemi gibi ıslaklıkdır ve bundan kasıt da hızlıca etkilenmedir. İşte bu havaya dahil olur. Aynı şekilde kuruluktan kasıt da ıslak olmamaktır. Bu durumda ateş kurudur. Kurudan maksat ise şekillenmenin ve etkileşimin geç oluşudur. Bu durumda toprak kurudur, ateş değil. Çünkü topraktaki kuruluk ateşten farklı olarak her iki anlamıyla vardır. Fakat kendisinde hem

hararetin hem nemin bulunduğu canlı varlık toprak, su ve hava olmak üzere üç unsurdan meydana gelir.

Ateşe ait parçaya gelince, insanların bu hususta iki görüşü vardır. Onda ateşten bir kısım bulunmasa dahi ateş nitelikli bir hararet vardır denildiği gibi hayır onda ateşten bir kısım vardır da denilmiştir.

Her iki varsayıma göre canlının unsurlardan oluşumu ateşin yeşil ağaçtan oluşumundan daha evladır. Bu durumda yeşil ağaçtan ateş yaratma kudretine sahip olanın topraktan bir canlı yaratmaya kudreti de daha evladır. Şüphesiz ki bu mutad bir iştir. Her ne kadar bu kendisine katılan havadan ve sudan oluşan cüzler ile oluşuyorsa da bu böyledir. Maksat ise muvelledatdaki bir araya geliştir.[156]

Daha sonra yüce Allah: *"Göklerle yeri yaratan onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir?"* (Âyet 81) buyurmaktadır. Bu da bedihi/apaçık olarak bilinen bir önermedir. Bundan dolayı bunda da bu hususun muhatap nezdinde bilinen ve yer etmiş bir bilgi olduğuna delil olacak şekilde takriri istifham (doğruyu muhataba söyleten soru) şeklinde gelmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* (Furkan, 33) buyurmaktadır. Daha sonra da yüce Allah umumi kudretini: *"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece: ol demesidir o da oluverir."* (Âyet 82) buyruğu ile beyan etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in burasında ve başka yerlerinde pek çok sırlar ve dini hususlara dair kesin delillerin beyanı sözkonusu edilmektedir ki bunların açıklanacağı yer burası değildir. Çünkü maksadımız sadece (bunlara) dikkat çekmekten ibarettir.][157]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek? dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir. O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz."* (Âyet 78-80) buyurmaktadır. Müfessirlerden birden çok kişinin dediğine göre bunlar birisi Merh diğeri Afar adında iki ağaçtır. Bu ikisinden ateş elde etmek isteyen bunlardan iki misvak gibi iki dal

156 Muvelledât'dan kasıt eşyalar arasındaki münasebet ve etkileşim neticesinde yeni ortaya çıkan hususlardır. Su içmek neticesinde susuzluğun gitmesi, yemek yemek neticesinde açlığın gitmesi gibi. (Çeviren).

157 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 33-35.

koparır. Bu iki daldan yeşil oldukları halde su damlar. Eril olan merh parçasını dişil olan afar üzerine sürter ve yüce Allah'ın izni ile her ikisinden ateş çıkar. Araplar: "Her ağaçta ateş vardır, merh ile afar daha üstündür" derler." Bazı kimseler de unlap dışında her ağaçta ateş olduğunu söylemişlerdir. "Hemen ondan ateş yakıyorsunuz" buyurmaktadır. İşte onların ateş yakmaları bu idi.

Dil bilginleri Cevheri ve başkaları şöyle demişlerdir: Zind kendisi ile ateşin çakıldığı değnek olup o üstte tutulur. Zinde ise içinde bir deliği bulunan alt parçadır. Ve bu dişildir. İkisi bir arada olduğu vakit bunları anlatmak için "zindân" derler.][158]

[*"O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır."* (Âyet. 80) Yeşil ağacın kendilerinden çıktığı bizzat o parçaları Allah yeşil ağaçta hiçbir şekilde ateş bulunmaksızın ateş haline getirmektedir. Nitekim ağaçta hiçbir şekilde meyve de yokken anne karnında hiçbir şekilde cenin de yokken (o bunları yarattı). Hatta yüce Allah bu varlığı o maddeyi buna dönüştürmek sûretiyle ve başka maddelerden buna ekledikleri sûretiyle bir başka maddeden yarattı. İşte yeniden yaratmak da böyledir. Yüce Allah onu acbuzenebe varıncaya kadar tamamen çürüdükten sonra yeniden yaratır. Nitekim sahih hadiste Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu sabit olmuştur: "Âdemoğlunun tamamı çürür. Acbuzeneb müstesna. Âdemoğlu ondan yaratıldı ve ondan terkîbi yapılacak."[159]][160]

[İşte yüce Allah'ın: *"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece "ol" demesidir. O da oluverir."* (Âyet 82) buyruğu da böyledir. Buradaki (إذا) gelecek zaman için zarftır. Böylelikle şanı yüce Allah bir şeyin olmasını dileyecek olursa ona: *"Ol der o da oluverir."*][161]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Süfyan b. Uyeyne, Ahmed b. Hanbel, Nuaym b. Hammad, Şafii'nin arkadaşı, Buveyti ve benzerleri aralarından birçok kimse Kur'ân-ı Kerim'in yaratılmış olmadığına, yüce Allah'ın: *"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir. O da oluverir."* (Âyet 82) buyruğunu delil göstermişlerdir. Eğer "ol" emri yaratılmış ise o taktirde yaratılmışlardan hiçbir şeyin var olmaması gerekirdi. Çünkü "ol" de bir diğer "ol" emri ile yaratılmış olurdu ve bu sonsuza kadar böylece sürüp gider ve hiçbir şey var olmazdı.][162]

158 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 241-242.
159 Buhârî, 4814; Müslim, 2955.
160 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 249.
161 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 446.
162 es-Safdiyye, II, 68.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tahkikin neticesi şudur: "Şey" aynî varlıklarda var olan şeyler ile zihinlerde tasavvur olunan şeylere verilen bir isimdir. Şanı yüce Allah'ın takdir buyurup onun olacağını bildiği şey takdir bakımından ilim ve kitapda o "bir şey"dir. İsterse dış dünyada "bir şey" olmasın. İşte yüce Allah'ın: *"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir. O da oluverir."* (Âyet 82) buyruğu da bu türdendir. Ayet-i kerimedeki "şey" lafzı hem bunu hem ötekini kapsar. Bu durumda o var olan ve zihin tarafından varlığı -eğer onun var olmasını tasavvur eden kişi buna gücü yeten birisi ise- tasavvur edilebilen her bir şey şeydir. Bundan hiçbir şey istisnâ edilmez ve ona hiçbir şey de ilave edilmez. Nitekim yüce Allah: *"Evet, biz parmak uçlarını bile toplayıp, düzenlemeye kadiriz."* (Kıyame. 4) ve: *"De ki: O size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye kadir olandır."* (En'am. 65) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğuna göre bu âyet nazil olunca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sana sığınırım" buyurmuştur. Daha sonra: *"Ya da sizi birbirinize katıp ..."* buyruğu nazil olunca bu ikisi daha kolaydır buyurdu. O halde o yapmasa dahi ilk ikisini de yapma kudretine sahip olandır. Yine yüce Allah: *"Gökten bir miktar da su indirdik ve o suyu yerde durdurduk. Gerçekten Bizim onu gidermeye de gücümüz yeter."* (Mü'minun. 18) buyurmaktadır.

Müfessirler dedi ki: Yani bizler siz susuzluktan ölünceye, davarlarınız telef oluncaya, arazileriniz harap oluncaya kadar onu alıp götürme kudretine sahip olanlarız. Ama onu alıp götürmediği de bilinen bir husustur. Bu da yüce Allah'ın: *"İçtiğiniz sudan bana haber verin."* (Vakıa. 68) buyruğundan itibaren: *"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"* (Vakıa. 82) buyruklarına kadar dile getirilen hususlar gibidir. İşte bu onun yapmadığı şeylere de kadir olduğuna delildir. Bu sebeple eğer O dilese suyu ağıza alınamayacak kadar acı yapabileceğini haber vermiş olmakla birlikte O bunu yapmamıştır. Yüce Allah'ın: *"Eğer Biz dileseydik her nefse elbette hidâyetini verirdik."* (Secde. 13); *"Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi."* (Yunus. 99); *"Eğer Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi."* (Bakara. 253) buyrukları da bunun gibidir. İşte yüce Allah birden çok yerde gerçekte yapmamış olduğu bazı şeyleri dileseydi yapabileceğini haber vermektedir. Eğer bunlara gücü yetmiyor olsaydı bunların var olmalarını dilediği zaman onları yapmak imkânsız olurdu.][163]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

163 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 9-10.

[Bundan dolayı müslümanların imamlarından birden çok kişi Allah'ın kelâmının yaratılmamış olduğuna. Onun: "*O bir şeyi diledi mi ona emri sadece "ol" demesidir. O da oluverir.*" (Âyet 82) buyruğunu delil göstermişlerdir. Çünkü nas onun herhangi bir şeyi ona "ol" demeden ve o da hemen bunun akabinde var olmadan hiçbir şeyi yaratmadığına delildir. Eğer "ol" yaratılmış olsaydı onu da "ol" ile yaratması gerekirdi. Aynı şeklide bunun da yine bir başka ol kelimesi ile yaratılması icab ederdi. Bu ise yaratmanın aslında ve tesir etmekte teselsülü/kısır döngüyü gerektirirdi. Bu ise bizatihi imkânsızdır. O bir başka şeyi yaratmadan önce hiçbir şey yaratmayacak olursa bu bizatihi imkânsız olur. Böylelikle de hiçbir mahluk var edilmeden bir başka mahlukun varlığı sözkonusu olur. Bu ise iki çelişik önermenin bir arada kabul edilmesidir. Halbuki: O muayyen bir mahluku yaratmadan önce muayyen bir başka mahluku yaratmaz denilmesi böyle değildir. Çünkü bu imkânsız değildir. Nitekim o babayı yaratmadan başkasından doğan çocuğu yaratmaz.][164]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O bir şeyi diledi mi ona emri sadece "ol" demesidir. O da oluverir.*" (Âyet 82) buyurmaktadır. Bu ise ilim adamlarının çoğunluğuna göre henüz var olmamakla birlikte yüce Allah'ın kendi zatında var olacağını bildiği kimselere bir hitabıdır. Bunun tekvinin (mahlukun yaratılmasının) süratini anlatan bir ifade olduğunu söyleyenler ise hitabın mefhumuna muhalefet etmiş olur. Ayet-i kerimeyi bu manada kabul etmek hitabın böyle bir mana hakkında kullanılmasını gerektirir. Ayrıca bunun Kur'ân'ın kendisi ile nazil olduğu dilin bir anlatım şekli olduğunun da kabul edilmesi gerekir. Yoksa hiçbir kimse Allah'ın ve Rasûlünün hitabını içinden geçtiği şekilde yorumlamaya hakkı yoktur. Kur'ân Arapça olarak inmiştir. Hatta Kureyş dili ile inmiştir. Allah'ın ve Rasûlünün hitabında bilinen âdet/alışılmış anlatımın dışına çıkmak hiçkimsenin yetkisinde değildir.][165]

164 es-Safdiyye. II. 121-122.
165 Minhâcü's-Sünne. III. 368-369.

SÂFFAT SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 182 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾

1. "Andolsun saf saf duranlara."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Neden siz de meleklerin Rabbleri huzurunda saf saf dizildikleri gibi saf tutmuyorsunuz? Ashab: Peki melekler Rabblerinin huzurunda nasıl saf tutarlar deyince o: Öndeki safları sırasıyla doldururlar ve safta sıkı sıkı dururlar" buyurdu. İşte bu da yüce Allah'ın: *"Andolsun saflar halinde dizilip duranlara, haykırarak sürenlere, zikir okuyup, duranlara."* (Âyet 1-3) buyruğu ile yine onlar hakkındaki: *"Bizden her birimiz için bilinen bir makamı olmayan yoktur. Muhakkak biz saf saf duranlarız. Ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."* (Âyet 164-166) buyruklarına uygundur.][166]

اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِز۪ينَةٍ الْكَوَاكِبِۙ ﴿٦﴾

6. "Muhakkak Biz dünyaya en yakın gök yüzünü bir süsle (yani) yıldızlarla süsledik."

Tefsiri:

[Yıldızlara gelince yüce Allah onların dünya semasının süsü olduklarını haber vermiştir. Nitekim O: *"Muhakkak Biz dünyaya en yakın gök yüzünü bir süsle (yani) yıldızlarla süsledik."* (Âyet 6) ve: *"Andolsun biz dünya semasını kandillerle süsledik."* (Mülk. 5) buyurmaktadır.

166 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 497.

Kimileri şöyle demiştir: Felekler semavattan farklıdır. Dünya semasından maksat da burada sekizinci felektir. Astronomi bilginleri sabit gezegenlerin onda olduğunu zikrederler. Yine bunların iddialarına göre öbürleri ise üst semalardadır. Felekler ise dünya semavatındadır. Fakat bu pek güçlü olmayan bir esasa bina edilmiştir. Yine bizim tanık olduğumuz onun gezegenler/yıldızlar olduğudur.][167]

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

12. "Evet sen şaşıyorsun onlar ise alay ediyorlar."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kâfirlerin tevhidden. nübüvvetten ve ölümden sonra dirilişten dolayı hayrete düştüklerini haber vermektedir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun saflar halinde dizilip duranlara, haykırarak sürenlere, zikir okuyup, duranlara! Şüphesiz sizin ilahınız birdir. Göklerle yerin ve aralarında olanların Rabbidir, doğuların da Rabbidir."* (Sâd. 1-5) buyurmakta ve onların tevhid ve nübüvvetten dolayı hayrete düştüklerini zikretmektedir.][168]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah burada -(sen şaşıyorsun anlamındaki kıraat yerine -"(عجبت): Ben şaşıyorum" anlamındaki ötreli okuyuşa göre- : *"Evet Ben şaşıyorum onlar ise alay ediyorlar."* buyurmaktadır.[169]

İşte burada deliller çok açık olmakla birlikte küfür ve inkârlarından ötürü bir hayret ve bir şaşırma sözkonusudur.][170]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüreyh "(بل عجبت ويسخرون): Evet ben şaşıyorum onlar da alay ediyorlar" şeklinde okuyanların kıraatini kabul etmeyerek: Şüphesiz Allah hayret edip şaşırmaz. demiştir. Bu İbrahim en-Nehai'ye ulaşınca şöyle demiştir: Şüphesiz Şüreyh. kendi ilmini beğenen birisidir. Abdullah (b. Mesud) ondan daha alim idi -yahut da ondan daha fakih idi- Ve o da: *"Evet ben şaşıyorum"* diye okurdu, diye cevap

167 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 594.

168 en-Nübuvvât. 164.

169 Bu Hamza. Kisai ve Halef'in okuyuşudur. Diğerleri ise te harfi fethalı (acibte: sen şaşıyorsun) anlamında okumuşlardır. Bk. en-Neşr fi Kıraati'l-Aşr. II. 356.

170 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 123.

verdi.[171] Böylelikle (İbrahim) Şüreyh'in bu tepkisini kabul etmemiştir. Bununla birlikte Şüreyh müslümanlar nezdinde insanlar arasında en büyük değere sahip olan birisi idi. Bunun benzerleri de pek çoktur.][172]

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

22. "Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları. Allah'tan başka taptıklarını da."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* yani onlara benzeyen ve onlar gibi kalanları.][173]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* buyrurmaktadır. Yani onlarla oturup kalkanları, onlar gibi olanları, onlara benzeyenleri, onların emsallerini toplayın demektir. Bundan dolayı gıybeti dinleyen kişi gıybet yapanın ortağıdır denilir.][174]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* buyruğu da bunun gibidir. Yani onların benzerlerini, onlar gibi olanları toplayınız. Zevc: eş kelimesi bilinen nikâhtan daha genel bir ifadedir. Yüce Allah da: *"Dilediğine kızlar ihsan eder dilediğine de erkek evlat bağışlar. Yahut onlara erkekler ve dişiler olarak her ikisinden de verir."* (Şura. 39-40)[175]

Yine yüce Allah: *"Nefisler eşleştirildiği zaman."* (Tekvir. 7); *"Göz alıcı her bir çiftten."* (Hacc. 50); *"Her güzel çiftten nice bitkiler."* (Şuarâ. 7); *"Ve Biz her şeyden çifter çifter yarattık."* (Zariyat. 49); *"Yine kendilerinin içinde ikişer ikişer/çifter çifter yaratandır."* (Rad. 3); *"Ve sizi çifter çifter (eşler olarak) yarattık."* (Nebe. 8); *"Her birinden çifter çifter içine yükle."* (Hud. 40); *"Muhakkak eşlerinizden ve çocuklarınızdan."* (Teğabün. 14) buyurmaktadır.][176]

171 ed-Durru'l-Mensur. V. 272'de belirttiği üzere Ebu Ubeyd. Abd Humeyd. İbnu'l-Munzir. İbn Ebi Hatim ve Beyhaki el-Esma ve'l-Sıfat adlı eserinde bunu rivâyet ettiklerini belirterek zikretmektedir.

172 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 273: Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 229-230. XII. 492.

173 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 305.

174 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 315.

175 Burada her ikisinden verir anlamını verdiğimiz fiil "zevc"den gelen bir fiildir. (çeviren).

176 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 326-327.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Mutlak zulüm" lafzına gelince bunun kapsamına küfür ve diğer günahlar girer. Yüce Allah: *"Toplayınız (şirkle kendilerine) zulmedenleri ve onlara eş olanları. Allah'tan başka taptıklarını da. Onlara cehennemin yolunu gösterin. Ve durdurun onları, çünkü onlar sorgulanacaklardır."* (Âyet 22-24) buyurmaktadır.

Ömer b. el-Hattab da ve onların benzerlerini diye açıklamıştır. Bu açıklama Ömer'den sabit bir açıklamadır.[177] Bu ondan merfu olarak da rivâyet edilmiştir. Aynı şekilde İbn Abbas da[178] : Ve benzerlerini de diye açıklamıştır. Katade de[179] ve el-Kelbi de böyle demişlerdir: Onların amelleri gibi amel işleyen herkesi de. Yani içki içenler, içki içenlerle birlikte, zinakarlar zinakarlarla birlikte.

Dahhak ve Mukatil'den de: Şeytanlardan onların yakın arkadaşları ile birlikte (haşredin). Çünkü her bir kâfir ile beraber şeytanı bir zincire vurulmuş olacaktır. Bu da yüce Allah'ın: *"Nefisler eşleştirildiği zaman."* (Tekvir, 7) buyruğuna benzemektedir.

Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Günahkâr günahkâr ile birlikte, salih kimse salih kimse ile birlikte.

İbn Abbas dedi ki: Bu ise insanların üç gruba ayrılacakları zaman olacaktır.

Hasan(-ı Basri)[180] ve Katade[181] dediler ki: Her kişi kendi taraftarları ile birlikte bir araya getirilecektir. Yahudi kimse yahudilerle, hristiyan kişi hristiyanlarla birlikte.

Rebi b. Huseym dedi ki:[182] Kişi kendi ameli gibi amel sahibi olanla birlikte haşredilir. Bu da Sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olan rivâyet gibidir. Ona: Kişi bir topluluğu sevmekle birlikte onlara erişemiyorsa (ne olacak) diye sorulunca O: "Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurmuştur.[183] Yine: "Ruhlar gruplar halinde bir araya getirilmiştir. Onlardan birbirlerini tanıyanlar birbirleriyle kaynaşır, birbirlerini tanımayanlarla ihtilaf eder ayrılırlar."[184]

177 İbn Cerir, XXIII, 46'da Ömer (radıyallâhu anh)'dan. Ayrıca bunu Abdulrezzak, el-Firyabi, İbn Ebu Şeybe, Müsned'inde İbn Meni', Abd b. Humeyd ve İbn Ebu Hatim ile Hakim, İbn Merdûye ve el-Bas adlı eserinde Beyhaki rivâyet etmiştir. Bk. ed-Durru'l-Mensur, V, 272-273.

178 İbn Cerir, XXIII, 46-47.

179 İbn Cerir, XXIII, 47.

180 Hasan'ın bir başka açıklamasını buldum. Orada: Onların müşrik olan zevcelerini de diye açıklamıştır.

181 İbn Cerir, XXIII, 47

182 Asılda Haysem şeklindedir. Doğrusu ise peltek se'nin önce olmasıdır (Huseym şeklinde).

183 Buhârî, 6167; Müslim, 2639.

184 Müslim, 2638.

Yine: "Kişi arkadaşının dini üzeredir. Bu sebeple her biriniz kiminle arkadaşlık ettiğine iyi baksın."[185]

Bir şeyin eşi (zevci) onun benzeri demektir. Bundan dolayı birilerinin birbirlerine benzerliğinden ötürü bir sınıfa "eş/zevc" denilir. Yüce Allah'ın: *"Orada her güzel çiftten bitkiler bitirdik"* (Lukmân. 10) ve: *"Her şeyden de çift çift yarattık. İyi düşünürsünüz diye."* (Zâriyat. 49) buyruklarında olduğu gibi.

Müfessirlerden birden çok kişi şöyle demiştir: İki farklı sınıf ve iki farklı tür (yarattık). Gök ve yer, güneş ve ay, gece ve gündüz, kara ve deniz, düzlük ve dağ, yaz ve kış, cinler ve insanlar, küfür ve iman, mutluluk ve bedbahtlık, hak ve bâtıl, erkek ve dişi, karanlık ve nur, tatlı ve acı ve buna benzer. *"Olur ki öğüt alırsınız"* yani bu çiftleri yaratanın bir ve tek olduğunu bilirsiniz. Yoksa maksat onlarla birlikte mutlaka eşlerinin de haşredileceği değildir. Çünkü salih bir kadının kocası günahkâr hatta kâfir dahi olabilir. Firavun'un karısı gibi. Aynı şekilde salih bir erkeğin hanımı günahkâr hatta kâfir olabilir. Nuh ve Lut'un karısı gibi. Fakat kadın kocasının dini üzere ise o taktirde "ezvac: eşler" tabirin genel kapsamına girer. Bundan dolayı Hasan-ı Basri: "Ve onların müşrik zevcelerini de" diye açıklamıştır.[186]

Ayetin bağlamının da delalet ettiği gibi bu âyetin kâfirleri de kapsadığında hiçbir şüphe yoktur. Bunun kapsamına zinakarların zinakarlar ile birlikte, içkicilerin içkiciler ile birlikte haşrolacağının da girdiğine dair müfessirlerin açıklamaları geçmiş bulunmaktadır. Nakledilen şu rivâyet de böyledir: "Kıyamet gününde zalimler ve yardımcıları neredeedir? -Yahut da onların benzerleri dedi- denilecek. Sonra bunlar ateşten tabutlar içerisinde bir araya toplanacak sonra onlar cehennem ateşine atılacaklar.

Seleften birden çok kişi de: Zalimlerin yardımcıları ise onlara yardım eden herkestir. Velev ki onların mürekkep hokkalarını onlara versin yahut onlara bir kalemin ucunu açsın.

Yine onlardan kimisi şöyle derdi: Hatta onların elbiselerini yıkayan kimseler dahi onların yardımcıları arasındadır. Onların yardımcıları ise âyet-i kerimede sözü edilen onların eşlerindendir/onlarla türdeş olanlardır. Şüphesiz iyilik ve takva üzere yardımcı olan bir kimse takva ehli arasındandır. Günah ve düşmanlık üzere yardımcı olan kişi ise bu işin ehli arasındadır.

185 Ebu Davud. 4812; Tirmizi. 2484; Ahmed. II. 303. 334; Ebu Davud et-Tayalisi. 2107; Hakim. IV. 171; Beyhaki. Âdâb. s. 57.

186 Buna daha önce işaret edildi.

Yüce Allah: "*Kim güzel bir işte aracılık ederse ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse ondan kendisine bir pay (günah) vardır.*" (Nisa, 85) buyurmaktadır. Aracılık/şefaat edici başkasına yardım eden kimsedir. Böylelikle önceleri o kişi tek iken onunla birlikte şef/çift olur. Bundan dolayı güzel şefaat/aracılık müminlere cihad üzere yardımcı olmakla kötü şefaat/aracılık da kâfirlere müminler ile savaşmak hususunda yardımcı olmakla -İbn Cerir'in ve Ebu Süleyman'ın zikrettikleri gibi- diye tefsir edilmiştir.

Güzel/iyi aracılık/şefaat insanın bir diğer insana onun için bir menfaat sağlamak yahut onu bir beladan kurtarmak için şefaat etmesi/iltimasta bulunması diye tefsir edilmiştir. Nitekim Hasan, Mücahid, Katade ve İbn Zeyd böyle demişlerdir. Buna göre güzel şefaat Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği hayır üzerinde yardımcı olmaktır. Kendisine faydalı olmayı hak eden kimseye faydalı olmak, kendisine gelecek bir zararın önlenmesini hak eden kimseden zararı önlemek gibi. Kötü şefaat/iltimas ise kişiye Allah'ın ve Rasûlünün hoşlanmadığı husus üzerinde yardım etmektir. Bir insana zulmün sözkonusu olacağı yahut hak ettiği bir iyiliğin engelleneceği şefaat gibi. Yine güzel şefaat müminlere dua etmek ile kötü şefaat ise onlara beddua etmek ile de tefsir edilmiştir. İki kişinin arasını düzeltmek de güzel şefaat diye tefsir edilmiştir. Bütün bunlar doğru açıklamalardır.

Çünkü şafi'/şefaat eden, aracılık eden, iltimas eden, kendisine şefaat edilenin eşidir. Zira nezdinde şefaatte bulunulan yaratılmış bir kimse ya bir iyilik ve takva üzere ona yardımcı olacaktır yahut da bir günah ve düşmanlık üzere yardımcı olacaktır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir ihtiyacını isteyen bir kimse geldiği taktirde O da ashabına: "Şefaatçi olun size ecir verilir, Allah da nebisinin dili üzere neyi dilerse onu hükme bağlar" buyururdu.

-Âyet her ne kadar kâfir olmasından ötürü zalim olan kişinin zulmünü kapsamakta ise de- sözün geri kalan kısmı, âyetin aynı zamanda bundan daha aşağıdaki zulümleri kapsadığını da göstermektedir. Eğer âyet-i kerimede: "*Ve Allah'tan başka taptıklarını da*" buyruğu da yer almaktadır denilecek olsa şunu bilelim ki sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Dinara ibadet eden kahrolsun, dirheme ibadet eden kahrolsun. Kadifeye ibadet eden kahrolsun, ipekli ve süslü elbiselere ibadet olan kahrolsun. Kahrolsun ve başaşağı yıkılsın, (hatta) ona bir diken batsa dahi çıkaramasın!"

Yine onun Sahih'te şöyle buyurduğu sabittir: "Malını yığıp biriktiren her kişiye mutlaka kıyamet gününde o yığıp biriktirdiği malı oldukça zehirli bir yılan haline getirilir. Onu çenesiyle yakalayıp: Ben senin malınım, ben senin hazinenim

der." Bir lafızda da şöyle denilmektedir: "Mutlaka onun malı kendisine oldukça zehirli bir yılan halinde gösterilir. O ondan kaçar, o yılan da onun arkasından gider. Nihâyet onun boynuna dolanır." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca şu: *"Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına (ateşten) bir halka olarak geçirilecektir."* (Âl-i İmran, 180) âyetini okudu.

Bir diğer hadiste şöyle buyurmaktadır: "Kıyamet gününde ona oldukça zehirli bir yılan olarak gösterilir ve nereye giderse o hazine sahibinin arkasından gider. Kendisi ise ondan kaçıp durur. İşte senin bir zamanlar cimrilik ettiğin malın budur (denilir). Ondan kurtuluşunun olmayacağını görünce elini o yılanın ağzına sokar. O da devenin ısırdığı gibi onun elini ısırır." Bir başka rivâyette de şöyle denilmektedir: "Onu takip edip durur. Sonunda elini onun ağzına verir. O da onu ısırır. Sonra bedeninin diğer kısımlarını yutar."][187]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Toplayınız (şirkle kendilerine) zulmedenleri ve onlara eş olanları. Allah'tan başka taptıklarını da."* (Âyet 22) buyurmaktadır. İşte bunlar ve kendilerine bunu emredenler hepsi birlikte azaba uğratılacaklardır. Yine yüce Allah: *"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz."* (Enbiya, 98) buyurmaktadır. Ancak Allah'a isyan olan hususlarda kendisine ibadet ve itaat edilmesinden hoşlanmamasına rağmen kendisine ibadet olunmuş olan kimseler bunun kapsamı dışındadır. İşte kendileri için daha önceden iyilik takdir edilmiş olanlar da bunlardır. Mesih, Uzeyr ve onların dışındakiler gibi. İşte ondan uzaklaştırılacak olanlar bu kimselerdir.

Allah'a masiyet olan hususlarda kendisine ibadet olunup itaat edilmesine razı olan kimselere gelince. İşte onlar bu tehdidi hak eden kimselerdir. İsterse o böyle bir işi emretmemiş olsun. Ya emredecek olursa durum nasıl olur? Aynı şekilde kendisinden başkasına Allah'tan başkasına ibadet etmeyi emredenin durumu da budur. İşte bu da "onların eşleri" arasındadır. Çünkü onların eşleri bazen onlara başkan olabilir bazen onların arkasından gidenler olabilir. İşte bunlar din hususunda birbirlerine benzedikleri için eşler ve benzer kimselerdir. Ayet-i kerimenin bağlamı da buna delildir. Çünkü yüce Allah: *"Toplayınız (şirkle kendilerine) zulmedenleri ve onlara eş olanları. Allah'tan başka taptıklarını da. Onlara cehennemin yolunu gösterin."* (Âyet 22-23) buyurmaktadır.

İbn Abbas: Onlara yollarını gösterin diye açıklamıştır. Dahhak da buna benzer bir açıklama yapmıştır. İbn Keysan onları öne geçirin demiştir. Yani bir âmânın

187 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 62-66.

rehberi onu nasıl yolda yürütüyorsa siz de onları o yola götürün. Bundan dolayı "boyunlar"a "hidâyete iletenler/yol gösterenler" denilir. Çünkü boyun bedenin diğer kısımlarının yol göstericisidir. Yine yırtıcı hayvanların önde olanlarına da "el-hevâri: yol göstericiler" denilir.

"Ve durdurun onları, çünkü onlar sorgulanacaklardır. Ne oluyor size? Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz? Bilakis onlar bugün teslim olmuşlardır. Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yönelip, biri diğerine soru sorarlar. Derler ki: "Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz." Onlar da derler ki: "Hayır, siz iman üzere değil idiniz. "Bizim sizin üzerinizde bir hâkimiyetimiz de yoktu. Bilakis siz azgın bir topluluktunuz." (Önderlerle uyanlar): "Rabbimizin sözü üzerimize hak oldu. Muhakkak biz tadıcılarız" (diyecekler). "Çünkü biz sizi azdırdık, zaten biz de azgınlardan idik." Muhakkak onlar o günde azapta ortaktırlar. İşte biz günahkârlara muhakkak böyle yaparız. Çünkü onlara: "Allah'tan başka ilah yoktur" denildiğinde büyüklük taslarlar ve derlerdi ki: "Biz ilahlarımızı deli bir şair dolayısı ile mi terk edeceğiz?" (Âyet 24-36); *"Diyecek ki: "Cinn ve insanlardan sizden önce geçmiş topluluklarla siz de ateşe girin!" Her ümmet girdikçe kardeşine (kendi dindaşına) lanet edecek. Nihâyet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman da sonrakileri öncekileri için: "Rabbimiz, işte bizi bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver" diyecekler. (Allah) buyuracak ki: "Herkese iki kattır. Fakat siz (bunu) bilmiyorsunuz." Öncekileri de sonrakilerine: "Sizin bize hiçbir üstünlüğünüz yoktu. O halde kazandıklarınıza karşılık azabı tadın" diyecek."* (A'raf. 38-39); *"Ateşin içinde karşılıklı deliller getirip tarştışacaklarında zayıf olanlar, büyüklük taslayanlara: "Biz size uyan kimseler idik. Şimdi siz bu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz?" diyecekler. O büyüklük taslayanlar: "Muhakkak biz hepimiz bunun içindeyiz. Şüphesiz Allah kulları arasında hüküm vermiş bulunuyor." diyecekler."* (Mü'min. 47-48); *"Kâfir olanlar dediler ki: "Biz bu Kur'ân'a da, bundan önce gelen kitaplara da inanmayız." Sen o zalimleri Rabbleri huzurunda durdurulmuş, sözü birbirlerine döndürürlerken bir görsen. Güçsüz bırakılan tabiler, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız, biz elbette iman edenler olurduk" derler. Büyüklük taslayan önderler, güçsüz bırakılanlara derler ki: "Size geldikten sonra sizleri hidâyetten biz mi alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimseler idiniz." Güçsüz bırakılanlar büyüklük taslayanlara derler ki: "Hayır, gece gündüz hilekârlıklar; çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi, ona ortaklar koşmamızı emrederdiniz." Azabı göreceklerinde ise pişmanlıklarını gizleyeceklerdir. Biz de kâfirlerin boyunlarına tasmalar koyarız. Ya onlar işleye*

geldiklerinden başkası ile mi cezalandırılacaklar?" (Sebe. 31-33) Ayetin bağlamında da yüce Allah: *"Çünkü onlara: Allah'tan başka ilah yoktur denildiğinde büyüklük taslarlardı."* (Âyet 35) buyrulmaktadır.

Ayetin küçüğüyle büyüğüyle şirk koşanları kapsadığında hiçbir şüphe yoktur. Aynı şekilde âyet-i kerime Allah'ın emrettiği kendisine itaat etmeye karşı büyüklenen kimseleri de kapsar. Çünkü bu (emre itaat) la ilahe illallah buyruğunun tahkikinin bir gereğidir. Çünkü ilah ibadeti hak eden demektir. Kendisi ile Allah'a ibadet olunan her bir şey kulların onu ilah edinmelerinin tamamlayıcı bir kısmıdır. Buna göre bu hususta başkasına itaat edip başkasının söylediğini dinleyerek onun ibadetinin bir kısmını dahi yapmayı büyüklüğüne yedirmeyen bir kimse bu konumda "la ilahe illallah" sözünü tahkik etmemiş olur.

Şu Allah'ın haram kıldığı şeyleri helal kılmak, helal kıldığı şeyleri de haram kılmak hususlarında âlimlerine ve rahiplerine itaat etmek sûretiyle onları Rabbler edinmiş olan kimseler iki türlüdürler:

1. Onların Allah'ın dinini değiştirdiklerini bile bile bu değiştirmeye rağmen onlara tabi olanlar ve böylelikle Allah'ın haram kıldığı şeyin helal olduğuna, helal kılmış olduğu şeyin de haram olduğuna başlarındakilere uyarak -ve bunların rasûllerin dinine muhalefet ettiklerini bilmekle birlikte- inanan kimseler. Bu bir küfürdür. Allah ve Rasûlü bunu -o kimselere namaz kılmasalar, secde etmeseler dahi- bunu şirk kabul etmişlerdir. Dolayısıyla dine aykırı olduğunu bilmekle birlikte dine muhalif hususlarda başkasına uyan ve onun bu söylediğinin Allah'ın ve Rasûlünün söylediğinden başkası olduğuna da inanarak uyan kimse öbürleri gibi müşrik birisi olur.

2. Onların helalin haram, haramın da helal kılınması ile ilgili itikad ve imanlarının sabit olması ile birlikte[188] Allah'a isyan hususunda onlara itaat etmeleri. Nitekim müslüman bir kimsenin mâsiyet olduğuna inanarak işlediği masiyetler böyledir. Bunların hükmü onlara benzer diğer günahkârların hükmü gibidir. Nitekim sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle dediği sabittir: "İtaat ancak maruftadır."[189] Yine: "Dinleyip itaat etmek sevdiği hususlarda olsun hoşlanmadı-

188 İfade aslında da böyledir. Muhtemelen maksadı şudur: Şeriatlerinde haram olmakla birlikte âlimlerin ve rahiplerin helal kıldıkları fakat onların helal kılmalarında kendilerine uymayıp asıl olan haramlığı üzerinde kalmak sûretiyle helal ve harama dair imanları (doğru olup aynı şekilde âlimlerin ve rahiplerin haram hükmünü değiştirmelerini kabul etmeyerek asıl olan helal oluş üzerinde sebat gösteren ve böylelikle de onların itikatları bu âlim ve rahiplerin helal kıldıkları şeyin haram olduğu üzere sabit devam eden kimseler.

189 Kaynakları daha önce gösterildi.

ğı hususlarda olsun müslüman üzerine -bir masiyet ile emrolunmadığı sürece- bir görevdir."[190]][191]

[Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Evet, sen şaşıyorsun, onlar ise alay ediyorlar. Onlara öğüt verilse, öğüt almazlar. Bir âyet görseler aralarında alay ederler. Ve: "Bu ancak apaçık bir büyüdür" derler. "Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz? Ya önceki atalarımız da mı?" De ki: "Evet, hem de siz küçültülmüşler olarak (diriltileceksiniz)." O sadece bir çığlıktır, hemen onlar kalkıp bakınacaklar. Ve diyecekler ki: "Vay bize! Bu din günüdür. Bu sizin önceden yalanladığınız ayırt etme günüdür." Toplayınız (şirkle kendilerine) zulmedenleri ve onlara eş olanları. Allah'tan başka taptıklarını da. Onlara cehennemin yolunu gösterin. Ve durdurun onları, çünkü onlar sorgulanacaklardır. Ne oluyor size? Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz? Bilakis onlar bugün teslim olmuşlardır. Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yönelip, biri diğerine soru sorarlar. Derler ki: "Gerçekten siz bize sağdan gelirdiniz." Onlar da derler ki: "Hayır, siz iman üzere değil idiniz. "Bizim sizin üzerinizde bir hâkimiyetimiz de yoktu. Bilakis siz azgın bir topluluktunuz." (Önderlerle uyanlar): "Rabbimizin sözü üzerimize hak oldu. Muhakkak biz tadıcılarız" (diyecekler). "Çünkü biz sizi azdırdık, zaten biz de azgınlardan idik." Muhakkak onlar o günde azapta ortaktırlar. İşte biz günahkârlara muhakkak böyle yaparız. Çünkü onlara: "Allah'tan başka ilah yoktur" denildiğinde büyüklük taslarlar ve derlerdi ki: "Biz ilahlarımızı deli bir şair dolayısı ile mi terk edeceğiz?" Hayır! O hak ile gelmiş ve rasûlleri de tasdik etmiştir."* (Âyet 12-37).

Bu din/kıyamet gününü yalanlayan müşrikler hakkındaki bir hitaptır. Onlara Allah'ın tevhid edilmesi, rasûllerine ve ahiret gününe imana dair soru sorulmaktadır. Bunlara soru sorulmasının Ali sevgisi ile ne alakası var? Acaba onların bu küfür ve şirk ile birlikte onu sevseler bu sevgilerinin onlara bir faydası olur mu? Yahut da eğer ondan nefret edecek olsalar Allah'ın peygamberlerine, kitabına ve dinine duydukları nefret karşısında bunun durumu ne olabilir ki?

Kur'ân-ı Kerim'i bu şekilde tefsir edip Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de bunun gibi tefsir ettiğini söyleyen bir kimse ancak dini oyuncak edinen İslâm dinine dil uzatan inkârcı bir zındık yahut ne söylediğini bilmeyen aşırı bir cahil yapabilir. Hem Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a sevgi beslemek arasında nasıl bir fark vardır ki?

190 Kaynakları daha önce gösterildi.
191 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 68-70.

Eğer bir kişi onların Ebu Bekir'in sevgisinden sorumlu olacaklarını söyleyecek olursa onun da bu sözü Ali'yi sevmekten sorumlu tutulacaktır diyenin sözüne göre haktan daha uzak değildir. Diğer taraftan âyet-i kerimede bu görüşün daha çok tercih edilir bir görüş olduğuna delalet eden bir taraf yoktur. Hatta bu iki hususun sabit olması ve olmamasına delaleti dahi birbirine eşittir. Bununla birlikte Ebu Bekir'i sevmenin vücubuna delalet eden deliller daha güçlüdür.

Dördüncüsü onun: *"Onlar sorgulanacaklardır."* buyruğu mutlak bir lafızdır. Ona herhangi bir özellik verecek bir zamir bitişmediği gibi bağlamda da Ali sevgisinden söz etmeyi gerektiren bir husus yoktur. Dolayısıyla bu iddia sahibinin lafzın Ali'nin sevgisine dair soru sormalarına delalet ettiğini iddia etmek de yalan ve iftiranın en büyüklerindendir.

5. Bir kimse onların Ebu Bekir ve Ömer'e sevgi beslemekten sorgulanacaklarını ileri sürecek olursa ve bu herhangi bir yolla çürütülecek olursa mutlaka Ali'nin sevgisine dair soru sorulduğunu çürütmek daha güçlü ve daha açık bir husus olacaktır.][192]

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾

24. "Ve durdurun onları. Çünkü onlar sorgulanacaklardır."

Tefsiri:

[Buhârî Sahih'inde Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir adam İbn Abbas'a: Ben Kur'ân-ı Kerim'de bana göre ihtilaflı/tutarsız gelen bazı hususlar buluyorum dedi ve şunları söyledi: *"O günde aralarında akrabalık bağı olmayacaktır, birbirlerine soru da sormazlar."* (Mu'minun. 101); *"Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yönelip biri diğerine soru soracaklar"* (Sâffat. 27); *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa. 42); *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşriklerden olmadık."* (En'am. 23) diyerek gizlemiş olacaklar. Diğer taraftan âyet-i kerimede: *"Ki onu bina etti ... Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât. 27-30) buyruklarında göklerin yaratılışını yerin yaratılışından önce zikretti. Diğer taraftan: *"De ki: Siz yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor musunuz?"* buyruğundan itibaren *"İkisi de isteyerek geldik dediler."* (Fussilet. 9-11) buyruklarında ise yerin yaratılışını göğün yaratılışından önce sözkonusu etti. Yine yüce Allah: *"Allah Ğafurdur, Rahimdir."* (Nisa. 96); Aziz'dir, Hakim'dir, Sami'dir, Basir'dir gibi buyruklarında sanki önceden böyle idi gibi bir mana anlaşılıyor dedi.

192 Minhâcü's-Sünne. VII. 144-146.

Bunun üzerine İbn Abbas dedi ki: Aralarında neseb bağının olmayacağı zaman birinci nefhada sözkonusu olacaktır. Yüce Allah: *"Sûra üfürülmüş -Allah'ın diledikleri müstesna- göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş (olacak)dır."* (Zümer, 68) buyurmaktadır. İşte o vakit aralarında bir akrabalık da olmayacak ve birbirlerine soru soramayacaklardır. Son üfürüşde ise onlar birbirlerine yönelecekler, birbirlerine soru soracaklardır.

Şanı yüce Allah'ın: Biz müşrik değildik. Allah'tan hiçbir sözü gizlemeyeceklerdir gibi buyruklarına gelince. Şüphesiz yüce Allah ihlas sahibi kimselere (muvahhid olanlara, tevhid ehline) günahlarını bağışlayacak bunun üzerine müşrikler de: Gelin biz müşrik değildik şirk koşmuyorduk diyelim diyecekler. Bunun üzerine yüce Allah da onların ağızlarına mühür vuracak elleri konuşmaya başlayacak. İşte o vakit Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerini öğrenmiş olacaklar ve işte o zaman *"İnkâr edenler o gün yerle bir edilselerdi temennisinde bulunacaklardır."* (Nisa, 42)

Yüce Allah yeri iki günde yarattı, göğü de iki günde yarattı. Semaya yönelerek onları diğer iki günde düzenledi. Daha sonra yeri yayıp döşedi. Yani oradan suyu ve merayı çıkarttı. Dağları, tepeleri yarattı. İkisi arasında bulunanları da diğer iki günde yarattı. Buna göre yer ve içindekilerin hepsi dört günde yaratılmış oldu, semalar da iki günde yaratılmış oldu.

Allah ğafurdur, rahimdir. O kendisine bu ismi vermiştir. İşte ben hep böyleyim sözü bu demektir. Şanı yüce Allah bir şeyi murad ederse mutlaka o şey hakkında onun irade ettiği şey olur. Bu sebeple Kur'ân buyrukları arasında tutarsızlıklar görmemelisin. Çünkü bunların hepsi Allah'tandır. Bunu Buhârî bu şekilde muhtasar olarak rivâyet etmiştir.

Bunu el-Burkâni Sahih'inde Buhârî'nin rivâyet ettiği aynı yoldan Buhârî'nin üstadından aynı şekilde ve eksiksiz lafızları ile rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre İbn Abbas'a bir adam gelerek şöyle dedi: Ben Kur'ân-ı Kerim'de bazı buyruklar görüyorum ve bunlarda benim için tutarsızlık görünüyor. Bu ise kalbimde bir takım (olumsuz) kanaatlerin düşmesine sebep oldu. İbn Abbas: Bu bir yalanlama mı dedi. Adam: Hayır bir yalanlama değil fakat bir tutarsızlık görünümü deyince İbn Abbas: Haydi içine düşen şüpheleri söyle dedi. Adam ona: Ben yüce Allah'ın: *"Aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minun, 101) buyurduğu halde bir başka âyet-i kerimede: *"Birbirlerine yönelip karşılıklı soru sorarlar."* (Sâffat, 50) buyurduğunu görüyorum. Bir diğer âyet-i kerimede: *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa, 42) buyururken

bir diğer âyet-i kerimede: *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrik değildik"* (En'am, 23) buyurmaktadır. Böylelikle bu âyet-i kerimeye göre bir şey gizlemiş olacaklar. Yine yüce Allah: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti, onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimede göğün yaratılışını, yerin yaratılışından önce zikretmektedir. Diğer âyet-i kerimede ise: *"Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve O'na ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Fussilet, 9-11) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Allah Ğafur'dur, Rahim'dir. Allah Aziz'dir, Hakim'dir. Allah Semi'dir, Basir'dir."* buyurmaktadır. Sanki bir zamanlar öyle idi sonra bu sona ermiş gibi.

İbn Abbas dedi ki: Haydi içinde bu türden daha neler var onları da söyle dedi. Soru soran kişi: Sen bana bunları söylersen bu bana yeter dedi. İbn Abbas dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minun, 101) buyruğunda sözkonusu edilen bu durum birinci nefhada olacaktır. O zaman sûra üfürülecek göklerde ve yerde bulunanlar Allah'ın diledikleri müstesna hepsi baygın düşecekler. *"Aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minun, 101) buyruğunda sözü edilen durum budur. Daha sonra ikinci defa sûra üfürüleceği zaman ayağa kalkacaklar ve: *"Birbirlerine yönelip karşılıklı soru soracaklar."* (Âyet 50). Yüce Allah'ın: *"Biz müşrik değildik."* (En'am, 23) buyruğu ile: *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa, 42) buyruklarına gelince. Şanı yüce Allah kıyamet gününde ihlas ehline (tevhid ehline) günahlarını bağışlayacak ve hiçbir günah O'na bağışlanmayacak kadar büyük gelmeyecek. Bununla birlikte hiçbir şirki de bağışlamayacak. Müşrikler bunu göreceği zaman: Rabbimiz günahları bağışlıyor fakat şirki bağışlamıyor. Gelin şöyle diyelim: Bizler günahkâr kimselerdik, müşrik kimseler değildik.

Bunun üzerine yüce Allah: Madem bunlar şirk koştuklarını gizlediler ben de onların ağızlarını mühürleyeceğim buyuracak, ağızlarını mühürleyecek. Bu sefer elleri ve ayakları dünyada iken neler kazandıklarını söyleyip konuşacaktır. İşte o zaman müşrikler Allah'tan hiçbir sözün gizlenemeyeceğini bilmiş olacaklar. Yüce Allah'ın: *"İnkâr edenler ve o Peygambere isyan edenler, o gün "yerle bir edilselerdi" temennisinde bulunacaklardır. Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeye-*

ceklerdir." (Nisa, 42) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti. Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini karanttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyruklarına gelince. Şüphesiz o semayı yaratmadan önce yeri iki günde yarattı sonra da semaya istiva ederek/yönelerek diğer iki günde onları düzenledi. Yani bundan sonra da yeri yayıp döşedi. Yeri yayıp döşemesi ise oradan suyunu ve merasını çıkarması, orada ırmakları (yataklarını) açması, orada yollar yaratıp dağları, kumları, tepeleri ve yerde bulunan diğer ne varsa onları diğer iki günde yarattı. İşte yüce Allah'ın: *"Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 30) buyruğu ile; *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti."* (Fussilet, 9-10) buyrukları bunu ifade eder. Ayrıca yüce Allah semavatı bir diğer iki günde yarattı. Yüce Allah'ın: *"Allah Semi'dir, Basir'dir, Ğafur'dur, Rahim'dir, Aziz'dir, Hakim'dir."* gibi buyruklarına gelince, şanı yüce Allah kendi zatını bu şekilde tanıtmakta ve kendisine bu ismi vermektedir. Ondan başka hiçbir kimse ona bunları vermiş değildir. Allah böyle idi ve hep böyledir. Daha sonra İbn Abbas dedi ki: Benim sana bu anlattıklarımı iyice belle ve şunu bil ki Kur'ân-ı Kerim'den senin için farklı (ya da tutarsız) görünen şeyler sana bu anlattıklarımın benzerleridir. Şüphesiz Allah her neyi indirmiş ise mutlaka onunla murad ettiğini isabet ettirmiştir. Fakat insanlar bunu bilmezler. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de senin için tutarsızlıklar görülmesin. Hepsi Allah nezdindendir. Bunu bu şekilde Yakub b. Süfyan da kendi Tarihi'nde Buhârî'nin üstadından tıpkı el-Burkani'nin rivâyet ettiği gibi rivâyet etmiştir. İkisi ancak çok istisnâi bir kaç kelimede farklı olarak rivâyeti zikrederler.][193]

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾

77. "Zürriyetini de sürekli bâki kalanların ta kendileri kıldık."

Tefsiri:

[İnsanların nesli Nuh'a kadar uzanır. Bütün insanlar onun çocuklarından çoğalmışlardır. Bunlar da Sam, Ham ve Yafes'tirler. Nitekim yüce Allah: *"Zürriyetini de sürekli bâki kalanların ta kendileri kıldık."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah

193 el-Fetâva't-Tis'îniyye, V, 54-56. Bu bölüm daha önce kaynakları gösterilmekle birlikte birkaç defa daha geçmiş bulunmaktadır.

onun zürriyetinden olanlardan başkasını kalıcı kılmadı. Nitekim bu husus Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de: "Onun üç çocuğu vardı" diye rivâyet edilmiştir. Bunu Ahmed ve başkaları rivâyet etmiştir.[194]][195]

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ
﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾
فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَى آلِهَتِهِمْ فَقَالَ
أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ
﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾

85. "Hani babasına ve kavmine: "Nelere ibadet ediyorsunuz" demişti.

86. Yalan yere iftira ederek Allah'tan başka ilahları mı istiyorsunuz?

87. Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?

88. Derken yıldızlara bir defa baktı da

89. "Muhakkak ben hastayım" dedi.

90. Ondan yüz çevirip uzaklaştılar.

91. Sonra gizlice putlarına varıp: "Yemez misiniz?" dedi.

92. Size ne oldu ki konuşmuyorsunuz?

93. Sonra sağ eli ile gizlice vurdu.

94. Hızlıca ona geldiler.

95. Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi."

Tefsiri:

[Aynı şekilde İbrahim el-Halil'in kavmine söylediği ve: *"Hani babasına ve kavmine: "Nelere ibadet ediyorsunuz" demişti. "Yalan yere iftira ederek Allah'tan başka ilahları mı istiyorsunuz? Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?"* (Âyet 85-87) buyruğundan itibaren: *"Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi. Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 95-96) buyruk-

194 Ahmed, 20120; Taberani, VII, 254, XVIII, 146; Bezzar, 218; Hâkim, II, 546; İbn Adiy, III, 1101, IV, 463. Bu rivâyetin senetleri zayıftır, sabit değildir.

195 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 93.

larına kadar aktarılan sözleri de böyledir. Bütün bunlar onların nehiyden önceki ve onun kendilerine tepki göstermesinden önceki durumlarını açıklamaktadır. Bundan dolayı o kendilerine yaptıklarını inkâr eden bir üslup ile soru sorarak: *"Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi. Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 95-96) demiştir. Yani sizin yonttuklarınızı da yaratan O'dur. Dolayısıyla kendi ellerinizle yaptığınız varlıklara ibadet etmeniz ve âlemlerin Rabbine ibadeti terk etmeniz nasıl mümkün olabilir?][196]

[*"Muhakkak ben hastayım dedi."* (Âyet 89) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da bu anlamdadır: "İbrahim hepsi de Allah uğrunda olmak üzere sadece üç tane yalan söylemiştir. Birisi Sâre hakkında, benim kızkardeşimdir demesi. Diğeri: *"Hayır bunu şu büyükleri yapmıştır."* (Enbiya. 63) demesi, diğeri ise *"Muhakkak ben hastayım"* demesidir.[197] İşte bu üç ifade de ta'riz/üstü kapalı ifadelerdendir.][198]

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

96. "Halbuki sizi de yapıp (ibadet) ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi. Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 95-96) buyurmaktadır. Buradaki (ما) lafzı (الذي) manasındadır. Bunun fiile mastar anlamını veren/masdariyye (ما) olduğunu söyleyen kimseler hata etmişlerdir.][199]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Halbuki sizi de yapıp (ibadet) ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 96) buyruğudur. Burada bu husustaki iki görüşün daha sahih olanına göre (ما) edatı (الذي) manasınadır. Maksat sizin yonttuğunuz putlardır. Nitekim yüce Allah: *"Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi. Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 95-96) buyurmaktadır. Yani yüce Allah hem sizleri hem de yonttuğunuz putlarınızı yaratmıştır.][200]

196 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI, 681.
197 Buhârî. 3357; Müslim. 2371.
198 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 223.
199 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII. 79.
200 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 121.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 96) buyruğu da bu türdendir. Onların yaptıkları ve yonttukları putlar demektir. Böylelikle yüce Allah putlarda bu malzemelerin bir araya getirilmesini onlar tarafından yapılan bir iş olarak zikretmektedir. Tıpkı geminin onlar tarafından yapılan bir araç olması gibi. Bunun örnekleri de pek çoktur.][201]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi. Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 95-96) buyruğu gibidir. Kaderi kabul edenlerden bir kesim şöyle demişlerdir: Buradaki (ما) mastar anlamını verir ve bundan maksat o sizleri de amellerinizi de yaratmıştır demektir. Bu ise oldukça zayıf bir açıklamadır.

Doğrusu ise buradaki (ما)in (الذي) anlamında ve maksadın şöyle olduğudur: Allah sizleri de sizin yaptığınız putları da yaratmıştır. Nitekim Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadise göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah her bir sanat sahibini de onun sanatını/sanatı ile yaptığı şeyleri de yaratmıştır." Ayrıca yüce Allah: *"Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi. Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 95-96) buyurarak onları yermekte ve onların kendi elleri ile yonttukları putlara ibadet etmelerini reddetmektedir. Sonra da Allah'ın hem ibadet edeni hem de yontulmuş mabudu yaratan olduğunu zikretmektedir.

Şanı yüce Allah kendisine ibadet edilmeyi hak edendir. Eğer maksat: Allah sizleri de bütün amellerinizi de yaratmıştır demek olsaydı bu münasip olmazdı. Çünkü o ibadet etmeleri dolayısı ile onları yermiştir. İbadetleri de onların amelleri arasındadır. Dolayısıyla onun amellerini yaratan olduğunun sözkonusu edilmesinde yergi ile uygun bir ifade bulunması da düşünülemez. Hatta böyle bir şeyin onlar için mazeret olma ihtimalini daha da yükseltir.

Fakat bu âyet-i kerime onun bir başka açıdan kulların amellerinin yaratıcısı olduğuna da delildir. O da şudur: Onların amelleriyle yaptıkları şeyi yaratan O'dur. Bu yaptıkları şey ise yontulmuş puttur. Yine o put için sözkonusu olan telifi (gerekli malzemeleri bir araya getirmeyi) de yaratmıştır. Bu ise ademoğlunun amelinin bir sonucudur. Sonucu yaratanın sebebi yaratan olması öncelikle sözkonusudur.][202]

201 en-Nübuvvât, 258.
202 Minhâcü's-Sünne, III, 259-261.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun yüce Allah'ın: *"Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 96) buyruğunu delil göstermelerine karşı verdiği cevabında bundan maksadın putlar olduğunu söylemesine gelince bununla putların kastedildiği hususunda onunla tartışmıyoruz. Çünkü bu, bu husustaki iki görüşünden daha sahih olanıdır ve buradaki (ما) lafzı (الذي) anlamındadır. Bunun fiile mastar anlamını veren edat olduğunu söyleyenler ve maksadın "Allah sizin yaptığınız işi de yaratandır" demek olduğunu söyleyenlerin bu açıklaması zayıftır. Çünkü ifadelerin bağlamı birincisine delildir. Çünkü yüce Allah: *"Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz, dedi. Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 95-96) buyurmak sûretiyle onların yontulmuş olan şeylere ibadet etmelerini reddetmiştir. O halde uygun olan husus yontulan şeyler ile alakalı olanı sözkonusu etmektir. Bu da Allah'ın yarattığı bir varlıktır.

İfadenin takdiri şöyledir: Allah ibadet edeni de kendisine ibadet edileni de yaratmıştır. Zira: Allah sizi de sizin amelinizi de yaratmıştır buyurmuş olsaydı bunda onların şirk koşmaları dolayısı ile yerilmelerini gerektirecek bir husus olmazdı. Hatta bu onlar lehine bir mazeret göstermektir dahi denilebilir.

Çünkü yüce Allah'ın: *"Halbuki sizi de yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."* (Âyet 96) buyruğundaki "vav" lafzı hâl içindir. Burada hâl ise zarfa benzemektedir. Her ikisi de ta'lil/sebep, gerekçe manasını ihtiva edebilir.

Nitekim şöyle denilir: O kişi salih bir adam olduğu halde sen onu yeriyor ve sana iyilik yapan birisi olduğu halde ona kötülük ediyorsun denilir. Böylelikle de onun yerilmesini ve senin tepki gösterdiğin hustan vaz geçmesini gerektiren hususu da tesbit etmiş oluruz.

Şanı yüce Allah yonttukları şeylere ibadet edişlerini kabul etmemektedir. Bu sebeple yüce Allah'ın: *"Halbuki sizi de yapıp (ibadet) ettiklerinizi de Allah yaratmıştır"* (Âyet 96) onların bu yaptıklarından ötürü yerilmelerini ve bu işi yapmalarını yasaklamasını gerektiren bir muhtevayı da kapsamaktadır. Çünkü şanı yüce Allah onların kendi elleri ile yaptıklarını yaratmıştır. Eğer: Allah hem sizi hem de sizin küfür olan ve onun dışındaki bütün amellerinizi yaratmıştır denilmek istenmiş olsaydı bu ifade onların yerilmelerine uygun bir ifade olmazdı. Şanı yüce Allah'ın kullarının fiillerini yarattığını beyan etmekte de onların şirkten ötürü yerilmelerini gerektiren bir mana da olmazdı.

Fakat şöyle denilir: Bu âyet-i kerime kulların amellerinin/fiillerinin yaratılmış olduğuna delildir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: Allah hem sizi yarat-

mıştır hem de sizin yaptığınız putları da yaratmıştır. Onlar ise putları yontarak yapıyorlardı. Bu durumda ya maksat onun bu putları yontulmadan ve onlar üzerinde çalışılmadan önce yaratması yahut da hem bundan önce hem bundan sonra yaratması kastedilmiş olur.

Eğer maksat bundan önce onların yaratılmış olduklarını sözkonusu etmek ise bunda yaratılmış olanın yontularak üzerinde çalışılan şeyin kendisi olduğunu söylemeye dair bir delil olmazdı. Fakat yaratılmış olan çalışılarak yapılmamış ve yontulmamış olan şey olurdu.

Eğer maksat bunların üzerinde çalışılıp yontulmasından sonra yaratılması ise bilindiği gibi onlar üzerindeki yontma işi onların etkileri ve amelleridir.

Kaderiyeye göre kulun fiilinden mütevellit olan işler Allah'ın fiili değil kulun fiilidir. Bu durumda bu yontma ve şekil verme Allah'ın fiili değil onların fiili olur. Şanı yüce Allah'ın onları şekillendirme ve yontma dahil olmak üzere yarattığı sabit olduğuna göre onların fiillerinden mütevellit olan şeylerin de yaratıcısı olduğu sabit olur. Tevellüt eden ise doğrudan fiilin bir gereğidir ve onun ayrılmazıdır. Birbirinden ayrılmaz iki gerekliden birisini yaratmak diğerini de yaratmayı gerektirir. Böylelikle âyet-i kerime onun kendileri ile kaim olan fiilleri de ve bunlardan tevellüt eden şeyleri de bu tevellüt edenin kendileri ile kaim olduğu aynları/cisimleri de yaratanın o olduğuna delil olur. Birbirinden ayrılmaz iki gereklinin birisinin Rabb tarafından diğerinin ise başkası tarafından yaratılmış olması ise mümkün değildir. Çünkü bu durumda ondan başkasına ihtiyacı ortaya çıkar.

Aynı şekilde onların bizzat kendi hareketleri de yüce Allah'ın: *"Halbuki sizi de Allah yaratmıştır"* buyruğunun kapsamına girer. Çünkü onların arazları kendi isimlerinin ad olduğu varlıkların kapsamına dahildir. Şanı yüce Allah da insanı bütün arazları ile yaratmıştır ki onun hareketleri de arazlarındandır. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Halbuki sizi de Allah yaratmıştır."* buyruğu ile onların amellerini yarattığı "yapıp (ibadet) ettiklerinizi de" buyruğu da onların amellerinden doğan/tevellüt eden yontma ve şekillendirmeyi de yarattığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Böylelikle âyet-i kerime onun hem bunu hem ötekini yarattığına delalet etmiş olur. Maksat da budur.

Bununla birlikte yüce Allah'ın kulların fiillerini yarattığına delil olan âyet-i kerimeler daha önce bunlara dikkat çekildiği gibi pek çoktur. Fakat onun insan sanatı ile yapılan gemi yapılar ve libas/elbise gibi şeyleri yaratması yontulmuş şeyleri yaratmasının bir benzeridir. Yüce Allah'ın: *"Onlar için bir diğer delil de Bizim zürriyetlerini (ve önceden atalarını) o dopdolu gemide taşımış olmamız*

ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır." (Yâsîn, 41-42); *"Allah yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaydı. Dağlarda sığınıp, barınacağınız yerler yarattı. Sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler ve (savaşta) kendi kuvvetinizden (düşmanınızdan) koruyacak zırhlar bağışladı. İşte O, teslimiyetle itaat edesiniz diye üzerinizdeki nimetini böylece tamamlamıştır."* (Nahl, 81) buyruklarında görüldüğü gibi.][203]

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾

100. "Rabbim bana salihlerden bağışla!"

Tefsiri:

[Bundan dolayı İbrahim el-Halil'e oğlunu kesme emrini verdi. Çünkü o şanı yüce Allah'tan kendisine böyle bir oğul bağışlamasını dilemişti. Ondan başka bir oğlu da yoktu. Çünkü ilim adamlarının iki görüşünden daha sahih ve aynı zamanda çoğunluğun görüşü olan kanaate göre kesmesi emredilen oğlu İsmail'dir. Kitap ve sünnet de buna delildir. İbrahim el-Halil: *"Rabim bana salihlerden bağışla."* (Âyet 100) dedi. Yüce Allah da: *"Biz de ona itaatkâr bir oğul müjdesini verdik."* (Âyet 101) buyurmuştur. İtaatkâr/halim oğul ise İsmail'dir. İshak hakkında ise: *"Ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler."* (Zariyat, 28) buyurmaktadır. İshak ise Hacer'i kıskanması üzerine Sâre'ye de müjdelenmiş idi. Ayrıca yüce Allah onun kıssasını kesilmesi emredilen oğlun kıssasından sonra zikretmektedir. Çünkü yüce Allah kesilmesi emredilen oğlunun kıssasını zikrettikten sonra: *"Ve ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik."* (Âyet 112) buyurmaktadır.

Burada maksadımız şudur: Şanı yüce Allah İbrahim el-Halil'e oğlunu sınamak ve denemek maksadıyla -istemeyerek de olsa- kesmesini emir buyurmuştur. Bundan maksat ise onun kalbinden Allah'tan başkasının muhabbetinin çıkmasını sağlamaktır. Böylelikle halil olması tamamlanmış olacaktı. İşte (halil oluşta) kemal budur.][204]

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

101. "Biz de ona halim/itaatkâr bir oğul müjdesini verdik."

203 Minhâcü's-Sünne, III, 336-339.
204 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 517-518.

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah da kendi zatına "alim, halim" adını vermiştir. Kullarından kimisini de "alim: çok bilgili" diye adlandırarak: *"Biz ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdik."* (Zariyat, 28) buyurmaktadır. Bundan kasıt da İshak (aleyhisselâm)'dır. Bir diğerine de: "Halim" adını vererek: *"Biz ona halim/çok itaatkâr bir oğul müjdesini verdik."* (Âyet 101) buyurmaktadır. Bununla da İsmail (aleyhisselâm)'ı kastetmiştir. Fakat buradaki alim, el-alim gibi değildir. Halim de el-halim gibi değildir.][205]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun (boğazlanması emredilenin) İsmail olduğunun delillerinden birisi de Sâffat Sûresi'nde geçen ve boğazlanması emredilen zebih kıssasıdır. Yüce Allah: *"Biz de ona itaatkâr/halim bir oğul müjdesini verdik."* buyurmaktadır. Bu durumda müjde üç hususu ihtiva etmektedir. Birincisi doğacak olanın erkek olması, onun hulm/ergenlik yaşına ulaşacağı ve aynı zamanda onun halim olacağı hususları. Babası ona kendisini boğazlamayı teklif ettiği zaman gösterdiği itaatten daha büyük itaat/halimlik olabilir mi? Bunun üzerine o: *"İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın."* (Sâffat, 102) demişti. Denildiği üzere şanı yüce Allah nebileri *"hilm"* den daha aşağısı ile nitelendirmiş değildir. Çünkü hilm pek az bulunan bir şeydir. Yüce Allah: *"Şüphesiz İbrahim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten halim/yumuşak huylu idi."* (Tevbe, 114) ve: *"Çünkü İbrahim gerçekten yumuşak huylu (halim) yufka yürekli, kendisini tamamen Allah'a vermiş bir kimseydi."* (Hud, 75) buyruklarında onu halim olmakla nitelendirmiştir. Çünkü hadise her ikisinin de halim oluşunun tanığıdır: *"Ne zaman ki o babasının yanı sıra yürümeye başlayınca dedi ki: "Oğulcağızım, gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak, artık sen ne düşünürsün?" Dedi ki: "Babacığım, emr olunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın." Böylece ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yıkınca; Biz ona: "Ey İbrahim" diye seslendik. Rüyanı gerçekleştirdin. Muhakkak biz ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız." Muhakkak bu apaçık bir imtihandı. Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik. Sonra gelenler arasında ona (güzel bir övgü) bıraktık. İbrahim'e selâm olsun! İhsan edicileri böyle mükâfatlandırırız. Muhakkak o iman eden kullarımızdandı. Ve ona salihlerden bir nebi olmak üzere İshak'ı müjdeledik. Onu ve İshak'ı mübarek kıldık. O ikisinin soyundan da ihsan edici de vardır, nefsine apaçık zulmedici de vardır."* (Âyet 102-113). Bu kıssa da kesilmesi emredilenin İsmail olduğuna çeşitli bakımlardan delildir.

205 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 11.

1. Birincisi yüce Allah ona zebih'in/kesilmesi emredilecek olan oğlunun müjdesini vermiş ve önce onun kıssasını zikretmiştir. Bu kıssayı tamamladıktan sonra ise: *"Ve ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik. Onu ve İshak'ı mübarek kıldık."* (Âyet 112-113) buyurmaktadır. Böylelikle bunların iki ayrı müjde olduğunu açıklamış olmaktadır: Biri zebih/kesilmesi emrolunana dair müjde ikincisi de İshak'ın doğacağı müjdesidir. Bu husus da açıktır.

2. İkinci olarak Kur'ân-ı Kerim'de boğazlanması emredilen oğlun kıssası yalnızca burada zikredilmiştir. Diğer yerlerde ise özellikle İshak'ın doğacağı müjdesini zikretmektedir. Hud Sûresi'ndeki: *"Eşi de ayaktaydı. Güldü. Biz de ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından (onun oğlu) Yâkûb'u müjdeledik."* (Hud, 71) buyruğunda olduğu gibi. Eğer kesilmesi emrolunan İshak olsaydı o taktirde Yakub'un doğacağı hususundaki söze aykırı olurdu. Halbuki yüce Allah: *"İçinde onlardan gizli bir korku duydu. "Korkma!" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler. Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve: "Kısır bir kocakarı" dedi."* (Zariyat, 28-29) buyurmaktadır. Hicr Sûresi'nde de: *""Korkma! Biz sana çok bilgili bir oğul müjdeliyoruz" demişlerdi. Dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz? Artık neyi müjdeliyorsunuz?" Dediler ki: "Biz sana gerçeği müjdeliyoruz. Onun için sakın ümit kesenlerden olma!"* (Hicr, 53-55) buyurmakta ve zebih'in/kesilmesi emrolunan oğlunun o olduğunu zikretmemektedir. Ama daha sonra her iki müjdeyi bir arada sözkonusu edince yani önce zebihin müjdesi ondan sonra da İshak'ın doğacağı müjdesi sözkonusu edilince işte bu zebihin/kesilmesi emrolunan oğlunun İshak olmadığının delillerinden birisi olur.

Bunu destekleyen bir husus da onun: *"Ve ona İshak'ı, istediğinden ayrı olarak da Yakub'u bağışladık. Onların her birini de salih kimseler kıldık."* (Enbiya, 72) ve: *"Ve biz ona İshak'ı ve Yakub'u da bağışladık. Soyundan gelenlere de peygamberlik ve kitabı verdik. Ona mükâfatını dünyada verdik, ahirette de o muhakkak salihlerdendir."* (Ankebût, 27) buyruğunda İbrahim'e Yakub'u bağışlamış olduğunu zikretmekle birlikte yüce Allah'ın zebihi sözkonusu etmemiş olmasıdır.

3. Üçüncü hususa gelince. Yüce Allah zebih/kesilmesi emredilen oğlu hakkında onun halim/itaatkâr olduğunu sözkonusu etmektedir. İshak'ın doğacağı müjdesini de sözkonusu edince bu sefer bir başka yerde onun "pek bilgili bir oğul" müjdesi sözkonusu edilmektedir. Bu şekildeki bir özelleştirmenin mutlaka bir hikmeti olmalıdır. İşte bu da iki niteliğin bir arada bulunmasını güçlendiren hususlardan birisidir. Hilm kesilmesi emredilenin/zebihin ahlakını teşkil eden sabra münasiptir.

İsmail ise yüce Allah'ın: *"İsmail'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i de an. Hepsi de hayırlılardan idi."* (Âyet 48) buyruğunda sabır ile nitelendirilmiştir.[206] Bu da üçüncü bir husustur. Çünkü yüce Allah zebih/boğazlanması emredilen hakkında: *"Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın"* (Âyet 102) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah İsmail'i sabredenlerden birisi olmakla nitelendiririrken yine onu bir başka yerde o sözünde sadakatle durandı" (Meryem. 54) buyruğunda sözünde sadakatle durmakla nitelendirmektedir. Çünkü babasına boğazlanmaya sabredeceğine dair söz vermiş ve bu verdiği sözünü tastamam yerine getirmişti.

Dördüncü hususa gelince. İshak'ın doğacağı müjdesi bir mucize idi. Çünkü yaşlı kadın aynı zamanda kısırdı. Bundan dolayı İbrahim el-Halil (aleyhisselâm): *"Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz? Artık neyi müjdeliyorsunuz?"* (Hicr. 54) ve eşi de: *"Ben kocamış bir kadın ve şu eşim de bir ihtiyar iken, ben mi doğuracak mışım?"* (Hud, 72) demişti. Daha önce de belirtildiği gibi İshak'ın doğacağı müjdesi yaşlılık halinde olmuştu. Bu müjde ise hem İbrahim için hem zevcesi için ortak bir müjde idi.

Zebih'in doğum müjdesi ise İbrahim (aleyhisselâm)'a verilmişti ve onu kesmekle de doğacağı müjdesi verilen anne değil kendisi sınanmıştı. İşte bu da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve ashabından Sahih'te ve başka kaynaklarda nakledilen şu hususa uygun düşmektedir. İsmail'i Hacer doğurduğu zaman Sâre onu kıskandığından ötürü İbrahim İsmail'i ve annesini Mekke'ye alıp götürdü ve oğlunu kesme emri ona orada verildi. Bu da zebihin İsmail olduğunu, İshak'ın olmadığını destekleyen hususlardandır.

Zebih'in/kesilmesi emrolunanın İshak olmadığının delillerinden birisi de yüce Allah'ın: *"Güldü. Biz de ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından (onun oğlu) Yâkûb'u müjdeledik."* (Hud. 71) buyurmasıdır. Peki bundan sonra nasıl ona onu (İshak'ı) kesmesini emretmiş olabilir? Çünkü Yakub'un doğacağı müjdesi İshak'ın yaşamasını ve onun Yakub adındaki çocuğunun doğmasını gerektirir. Zebih kıssasının ise Yakub'un doğumundan önce gerçekleştiğinde ise insanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Hatta Yakub İbrahim (aleyhisselâm)'ın vefatından sonra doğmuştur. Zebih kıssası ise hiç şüphesiz İbrahim hayatta iken gerçekleşmişti.

Buna delil teşkil eden hususlardan birisi de şudur: Zebih kıssası Mekke'de olmuştu. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Mekke'yi fethettiği zaman Kabe'de

206 Asılda böyledir. Fakat kastedilen âyet-i kerime yüce Allah'ın: "İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de an. Onların her biri sabredenlerdendi." (Enbiya. 85) buyruğudur.

o koçun boynuzları vardı. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kabe'nin koruyucusuna: Sana bu koçun boynuzlarını örtmeni emrediyorum. Çünkü kıblede namaz kılanı oyalayacak bir şeyin bulunmaması gerekir. "[207] İşte bundan dolayı Mina, İbrahim ve İsmail (ikisine de selâm olsun) döneminden itibaren hacc ibadetinde kurban kesim yeri olmuştur. Kur'ân nassı ile beytullahı bina edenler de ikisidir.

Hiçbir kimse İshak'ın Mekke'ye gittiğini nakletmiş değildir. Kitap ehlinden olsun onların dışındakilerden olsun. Fakat kitap ehlinden iman eden bazı kimseler kesme kıssasının Şam'da olduğunu ileri sürerler. Bu ise bir iftiradır. Çünkü eğer bu Şam dağlarından birisinde meydana gelmiş olsaydı hiç şüphesiz o dağın bilinmesi gerekirdi. Hatta İbrahim'in bina ettiği mescid ile onun çevresinde bulunan meşair gibi bir mensek/ibadin yapılacağı yer dahi yapılırdı.

Bu mesele hakkında zikrettiğimiz konuya dair başka deliller de vardır. İbn Cerir, Kadı Ebu Ya'la ve Süheyli gibi bazı kimselerin de gündeme getirdiği bazı sorular vardır. Fakat bu soruları zikredip bunlara cevap vermeye yer elverişli değildir. Aziz ve celil Allah en iyi bilendir.][208]

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102. "O, babasının yanı sıra yürümeye başlayınca dedi ki: "Oğulcağızım, gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak, artık sen ne düşünürsün?" Dedi ki: "Babacığım, emr olunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın."

Tefsiri:

[Şüphesiz peygamberlerin rüyası masum/hatadan korunmuş bir vahiydir. Nitekim İbn Abbas, Ubeyd b. Umeyr ve başkaları: "Peygamberlerin rüyası bir vahiydir" demişlerdir.[209] Sonra da İbrahim (aleyhisselâm)'ın: *"Gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum."* (Âyet 102) buyruğunu okudu.][210]

207 Kaynakları daha önce gösterildi.
208 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 332-336. Aynı zamanda bk. Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 523-525.
209 Bunu zikreden bir kaynak bulamadım. Ama Peygamberlerin rüyası bir vahiydir ifadesi sabit bir hadistir.
210 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 486; Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 532

فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾

103. "Böylece ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yıkınca;"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onu alnı üzere yıkınca buyruğunda"* lam harfi "ala: üzerinde" anlamındadır.][211]

فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَآ إِبْرَاهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَآ إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلَٓاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾

103. "Böylece ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yıkınca;

104. Biz ona: "Ey İbrahim" diye seslendik.

105. Rüyanı gerçekleştirdin. Muhakkak Biz ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız.

106. Muhakkak bu apaçık bir imtihandı.

107. Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'a oğlunu boğazlamasını emretmesi gibi. Bundan maksat ise İbrahim'in itaati ve Allah'a muhabbeti uğrunda oğlunu hiçbir karşılık beklemeden kesmesi ve Allah'a ve mahbubuna itaat etmesinin onun murad ettiği hususun kendisi için oğlundan daha çok sevilen bir şey olduğunu göstermesi idi. İşte bu maksat hâsıl olunca Allah onun yerine pek büyük bir kurbanlığı fidye olarak gönderdi. Yüce Allah'ın: *"Böylece ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yıkınca; Biz ona: "Ey İbrahim" diye seslendik. "Rüyanı gerçekleştirdin. Muhakkak Biz ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız." Muhakkak bu apaçık bir imtihandı. Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik."* (Âyet 103-107) buyruklarında olduğu gibi.][212]

[*"Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik."* (Âyet 107) Yakub b. Buhayyân dedi ki: Ahmed'e: Oğlunu kesmeye yemin eden bir adamın durumu soruldu. O da: Bir koç kessin ve etini tasadduk etsin, deyip yüce Allah'ın: *"Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik."* buyruğunu okudu.

211 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 157.
212 Minhâcü's-Sünne, III, 202-203.

Hanbel dedi ki: Benim amcam, oğlumu kurban edeceğim diye yemin edip yeminini bozan kişi hakkında: Bir koçu kesip etini yoksullara yedirmesi gerekir demiştir.

Abdullah b. Abbas'dan da rivâyet edildiğine göre bir adam kendisini kesmeyi adamış o da ona: Haydi git kendini kes demiş sonra: O adam nerede diye sormuş. Adama gidip yetişince ona: Git her sene otuzüçer deve olmak üzere üç senede yüz deve kes demiş bundan sonra da yüce Allah'ın: *"Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik."* buyruğu dolayısıyla da ona bir koç kesmesini emretmiş.

Ebu Talib dedi ki: Ben Ahmed'i oğlunu kesmeye dair yemin etmiş bir adam hakkında şöyle derken dinledim: Ona düşen bir koç kesip etini tasadduk etmektir. Yüce Allah da: *"Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik."* buyurmuştur. İbn Abbas'ın:[213]][214]

سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٠٩﴾

109. "İbrahim'e selâm olsun."

Tefsiri:

[Aynı şekilde bunun bir benzeri Nuh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb kıssalarında da zikredilmiştir. Onları yalanlayan kimseler için yaygın olarak lanetlemiş olması da onlar hakkında doğruluk lisanı, övgü, onlara ve onlara iman edenlere dua da bu kabildendir. Nitekim yüce Allah Nuh (aleyhisselâm) kıssasında: *"Ve kıyamet gününe kadar da lanetim şüphesiz senin üzerinedir." Dedi ki: "Rabbim, o halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."* (Sâd. 78-79) buyurduğu gibi İbrahim (aleyhisselâm) kıssasında da: *"Sonra gelenler arasında ona (güzel bir övgü) bıraktık. İbrahim'e selâm olsun!"* (Âyet 108-109) buyurmaktadır. Yani biz sonrakilerin söylediği bu sözü bıraktık. Yine Mûsâ ve Harun kıssasında da: *"Sonra gelenler arasında onlara (güzel bir övgü) bıraktık. Mûsâ ve Harun'a selâm olsun!"* (Âyet 119-120) ve: *"İlyas'a selâm olsun!"* (Âyet 130) buyruğunda da böyledir.][215]

213 Burada (لو ذكرت الكبش) şeklinde kaydedilen bu ibareyi anılan eserde elimizin altındaki İbn Teymiyye külliyatına dair dijital kaynakların hiçbirisinde bulamadığımız gibi bu ibarenin tam olarak ne anlama geldiğini tesbit etmek imkanını bulamadık. İbare, -az farkla da olsa- İbn Abbas tarafından söylendiği belirtilen kısma kadar Ebu Muhemmed en-Necdî tarafından derlenmiş el-Mustedrek alâ Mecmûi Fetâvâ Şeyhi'l-İslâm adlı eserde (Baskı yeri yok 1418, I, 116 ve II, 130) iki defa geçmekle birlikte, İbn Abbas'a ait olduğu ve anlamlandırmakta güçlük çektiğimizi belirttiğimiz ibare geçmemektedir. (Çeviren).

214 Nazariyyatü'l-Akd, 105.

215 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 388.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

137. "Muhakkak siz onların yakınından sabahleyin de geçip gidiyorsunuz;

138. Geceleyin de. Hala akıllanmayacak mısınız?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Sonra diğerlerini helak ettik. Muhakkak siz onların yakınından sabahleyin de geçip gidiyorsunuz; geceleyin de. Hala akıllanmayacak mısınız?"* (Âyet 136-138) buyurmaktadır. Yani sizler onların bulundukları yerlerden gündüzün sabah vakti ve geceleyin geçmektesiniz. Sonra da yüce Allah: *"Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"* buyurmaktadır.][216]

فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَآئِكَةَ إِنَاثًا
وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ
كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾

149. "Şimdi onlara sor: "Kız çocukları Rabbinin, erkek çocukları da kendilerinin midir?

150. Yoksa biz melekleri dişiler olarak yarattık da onlar da buna tanık mı oldular?

151. İyi bilin ki onlar iftiralarından dolayı derler ki:

152. "Allah doğurdu." Şüphesiz onlar elbette yalancıdırlar.

153. Yoksa erkekler dururken, kızları mı üstün tutup seçti?

154. Ne oluyor size, nasıl hüküm veriyorsunuz?"

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Andolsun saflar halinde dizilip duranlara, haykırarak sürenlere, zikir okuyup, duranlara."* (Âyet 1-3) ve sûrenin sonlarında: *"Şimdi onlara sor: "Kız çocukları Rabbinin, erkek çocukları da kendilerinin midir?" Yoksa biz melekleri dişiler olarak yarattık da onlar da buna tanık mı oldular? İyi bilin ki onlar iftiralarından dolayı derler ki: "Allah doğurdu." Şüphesiz onlar elbette*

216 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 98.

yalancıdırlar. Yoksa erkekler dururken, kızları mı üstün tutup seçti? Ne oluyor size, nasıl hüküm veriyorsunuz?" (Âyet 149-154) ve: *"Bizden her birimiz için bilinen bir makamı olmayan yoktur. Muhakkak biz saf saf duranlarız. Ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."* (Âyet 164-166) buyruklarına kadar devam eden bu âyetlerde meleklerin saf saf dizili olup Allah'ı tesbih ettiklerini ve meleklerin aynı zamanda saf saf dizilip haykırarak sürenler olduklarını haber vermektedir. Bu ise onların: On akıl saf saf durmazlar şeklindeki sözleri ile çelişkilidir. Hatta onlar derler ki: mertebelerine göre dizilişleri imkânsız olmakla birlikte yine mertebe ve alakaları bakımından kimileri kimisinin üstündedir. Ayrıca nefs ile var olan ârâzı yüce Allah'ın zikretmiş olduğu saf saf dizilmek, haykırıp sürmek, tilavette bulunmak ve buna benzer diğer sıfatları ile onları nitelendirmeyi de imkânsız kılmaktadır.][217]

﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾﴾

158. "Onlar kendisi ile cinler arasında bir neseb uydurdular. Andolsun ki muhakkak cinler de onların hazır edileceklerini bilmişlerdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar kendisi ile cinler arasında bir neseb uydurdular."* buyruğuna gelince bunun onların: Melekler Allah'ın kızlarıdır sözleri olduğu da söylenmiştir. Meleklere "cinler" demesi ise onların gözlerin görmesine karşı cinlenmiş (örtülenmiş ve perdelenmiş) olmalarından dolayıdır. Bu Mücahid'in ve Katade'nin görüşüdür. Bir açıklama da şöyledir: Meleklerden kendilerine cin denilen bir kabile için böyle söylemişlerdir. İblis de onlardandır ve onlara göre bunlar Allah'ın kızlarıdır.[218]

el-Kelbi dedi ki:[219] Onlar -Allah'ın laneti onlara- dediler ki: Hatta o cinlerden bir kadın ile evlenmiş böylelikle ikisinden melekler doğmuştur.][220]

el-Kasımi -Allah'ın rahmeti ona- dedi ki:

[Şeyhu'l-İslâm Takuyiddin İbn Teymiyye de el-Fetava el-Mısriyye'de böyle demiştir. Denildiğine göre meleklerden bir kesim ateşten yaratılmış ve bunlar gözlerle görülmeyecek şekilde gizli olduklarından ötürü kendilerine "cin" denilmiştir. İblis de onlardan idi. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Onlar kendisi ile cinler*

217 es-Safdiyye. I. 207-208.
218 İbn Cerir. XXIII. 108.
219 Zâdu'l-Mesîr. VII. 91
220 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 271-272.

arasında bir neseb uydurdular." (Âyet 158) buyruğudur. Bundan kasıt ise onların melekler Allah'ın kızlarıdır demeleridir. Şanı yüce Allah onu melekler arasından çıkartınca ona (ayrı) bir zürriyet var etti.][221]

وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

164. "Bizden her birimiz için bilinen bir makamı olmayan yoktur.

165. Muhakkak biz saf saf duranlarız.

166. Ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Sizler de Rabblerinin huzurunda saf duran melekler gibi neden saf tutmazsınız?" Ashab: Melekler Rabblerinin nezdinde nasıl saf dururlar diye sorunca O şöyle buyurdu: "Öndeki saflarda sırasıyla oldukça sıkı dururlar" buyurdu.[222]

Bu ise yüce Allah'ın: *"Andolsun saflar halinde dizilip duranlara, haykırarak sürenlere, zikir okuyup, duranlara."* (Âyet 1-3) buyruğu ile yüce Allah'ın onlar hakkındaki: *"Bizden her birimiz için bilinen bir makamı olmayan yoktur. Muhakkak biz saf saf duranlarız. Ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."* (Âyet 164-166) buyrukları ile örtüşmektedir.][223]

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾

171. "Andolsun ki gönderilmiş kullarımıza önceden şu sözümüz verilmiştir."

Tefsiri:

[Buyruğun lafzı: *"Andolsun ki gönderilmiş kullarımıza önceden şu sözümüz verilmiştir: "Muhakkak onlar, elbette onlar zafere erdirilenlerdir. Ve muhakkak bizim ordumuz, elbette onlar galip olanlardır."* (Âyet 171-173) şeklindedir. Buna göre şanı yüce Allah'ın gönderilmiş kullarına önceden vermiş olduğu sözü: *"Muhakkak onlar elbette onlar zafere erdirilenlerdir."* buyruğudur. Böylelikle şanı

221 el-Kasımi. Tefsir'inde II. 104'de nakletmektedir.
222 Müslim. 430.
223 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 497.

yüce Allah daha önceden göndermiş olduğu rasûl kullarına mutlaka onlara yardım edeceğine dair önceden bir söz vermiş olduğunu haber vermektedir. Nitekim yüce Allah: *"Eğer Rabbinden bir söz verilmemiş ve belli bir vade olmasaydı (bunlara da azap) lazım olurdu. (Ya da: Bunlarında yakasına yapışırdı.)"* (Taha, 129); *"Andolsun Biz Mûsâ'ya o Kitabı verdik de hakkında ayrılığa düşüldü. Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, elbette aralarında hüküm verilmiş olurdu. Halbuki muhakkak onlar bundan yana tereddüte düşüren bir kuşku içindedirler."* (Hud, 110); *"Böylece kâfirler hakkında Rabbinin azap sözü "elbette onlar cehennemliklerdir" diye hak olmuştur."* (Mümin, 6); *"Onlar ancak ilim kendilerine geldikten sonra aralarındaki düşmanlık sebebi ile ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden belirli bir süreye kadar bir söz geçmiş olmasaydı, elbette aralarında hüküm olunurdu."* (Şura, 14); *"Eğer Biz dileseydik her nefse elbette hidâyetini verirdik, fakat benden sadır olan: "Cehennemi bütünü ile cinlerden ve insanlardan elbette dolduracağım" sözü hak olmuştur."* (Secde, 13) buyurmuştur.

Arap dilinde "kelime: söz" ister bir isim cümlesi olsun ister fiil cümlesi olsun anlam ifade eden cümledir ve bu tam bir sözdür. Aynı şekilde "kelâm" bu şekilde tam cümle demektir.

Sibeveyh dedi ki: Şunu da bil ki onlar "kavl" söz ile "kelâm" olanı kastederler ama onunla (kelâm ile) kavl olanı nakletmezler (kastetmezler). Fakat nahivciler Arapların "harf" adını verdikleri şeye ad vermek hususunda kendi aralarında bir terim üzerinde ittifak etmişler ve ona "kelime" demişlerdir. Zeyd ve Amr gibi oturdu gitti gibi. Aynı zamanda isim ve fiil olmayan her bir mana ifade eden her bir harf de böyledir. (إن، ثم، هل، لعل): Muhakkak, sonra, mi, mı, belki lafızları gibi.

Yüce Allah da: *"Ve: "Allah çocuk edindi" diyenleri de uyarmak için (indirmiştir). Onların da, atalarının da buna dair hiçbir bilgileri yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük!"* (Kehf, 4-5) buyurmaktadır ki O burada bu cümleye "kelime" adını vermiş bulunmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin?"* (İbrahim, 24) buyurmaktadır ki burada (kelime)den maksat la ilahe illallahdır. Bir başka yerde: *"Güzel söz yalnız Ona yükselir, onu da salih amel yükseltir."* (Fatır, 10) ve: *"De ki: "Ey Kitap Ehli! Bizimle sizin aranızda âdil olan bir kelimeye geliniz: "Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. O'na hiçbir şeyi ortak tutmayalım, kimimiz kimimizi Allah'tan başka Rabbler edinmesin."* (Âl-i İmran, 64) ve: *"Onlara takva sözü üzerinde sebat vermişti. Onlar zaten buna daha layık ve buna ehil idiler."* (Fetih, 26) buyurmaktadır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurmuştur: "Rahman'ın sevdiği dile söylenmesi kolay gelen terazide ağır basan iki kelime vardır: Subhanallahi ve bihamdihi, subhanallahil azim: Allah'ı hamdi ile her türlü eksiklikten tenzih ederim, pek büyük olan Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim."[224] Yine O şöyle buyurmuştur: "Bir şairin söylediği en doğru kelime: şunu bil ki Allah'tan başka her şey bâtıldır sözüdür."[225]

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bir hurmanın yarısı ile dahi olsa ateşten korunun. Bulamayan bir kimse hiç olmazsa tatlı bir kelime/söz ile bunu yapmaya çalışsın."[226]

Nahiv ile uğraşanlar nezdinde "kelime" lafzının isim yahut fiil hakkında ve mana ifade eden harfler/edatlar hakkında kullanılması yaygınlık kazanınca Arap dilinin bu olduğunu zannetmeye başladılar. Ama daha sonra onların bir kısmı işitmiş olduğu Arapların sözleri ile "kelime" ile eksiksiz bir cümle kastedildiğini görünce bu sefer şöyle demeye başladı:

"وكلمة بها كلام قد يؤم"

"(Tek bir lafızdan ibaret olan) kelime ile bazen (mutlak olarak söylenen) söz de kastedilebilir."[227]

Böylelikle bunu az bir kullanım gibi değerlendirdi.

Aralarından bu kullanımı mecaz kabul edenler de vardır. Fakat durum böyle değildir. Aksine bu nahivcilerin ıstılahıdır. Çünkü Arapların "kelime" ve "kelâm" lafzını tam cümle dışında bir başka anlamda kullandıkları bilinmemektedir. Sibeveyh ve onun dışında benzeri nahiv imamları da Araplardan bunu böylece nakletmişlerdir. Durum bu iken bunun mecaz olduğunu ve bu azdır, çoktur nasıl denilebilir?

Nitekim "kadim: eski" lafzı da Arap dilinde başkasından önce olan hakkında kullanılır. Yüce Allah'ın: *"Sonunda o kuruyup, incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner."* (Yâsîn. 39); *"Onunla hidâyet bulmadıkları için de: "Bu eski bir uydurmadır" diyeceklerdir."* (Ahkâf. 11); *"Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini?"* (Şuarâ. 75-76) buyruklarında olduğu gibi.

224 Buhârî. 6682: Müslim. IV. 2072.
225 Buhârî, 3841: Müslim. 3757.
226 Buhârî, 3563: Müslim. 1016.
227 İbn Mâlik'in nahiv ilmine dair Elfiyye'sinin baş taraflarında yer alan bir beyitin ikinci mısraıdır.

Diğer taraftan kelâmcılar arasında "kadim" lafzını kendisinden önce yokluk bulunmayan yahut da başkasının kendisinden önce olmadığı varlık hakkında özel olarak kullananlar da vardır. Zamanla bu onlara göre lafzın hakiki manası halini almıştır. Öyle ki onların bir çoğu bu sefer "kadim" lafzının mutlak olarak başkasından önce olan hakkında kullanılmasının mecaz olduğunu zannedecek hale gelmiştir.

Böylelikle yüce Allah'ın: *"Andolsun ki gönderilmiş kullarımıza önceden şu sözümüz verilmiştir."* (Âyet 171) buyruğundan maksadının yine Onun: *"Eğer Rabbinden bir söz verilmemiş ve belli bir vade olmasaydı (bunlara da azap) lazım olurdu. (Ya da: Bunlarında yakasına yapışırdı.)"* (Taha. 129) buyruğundan maksadı türünden olduğu açıkça görülmektedir.

Demek ki yüce Allah önceden rasûllerine yardım edeceğine, cehennemi tamamen cinlerden ve insanlardan dolduracağına ve buna benzer gelecekte olacak şeylere dair bir söz vermiş bulunmaktadır. Fakat bu doğru yolu şaşırmış olanlar âyetin lafzını değiştirdiler ve: *"Gönderilmiş kullarımıza"* buyruğunu alıp yüce Allah'ın: *"Bir kelime"* (Âl-i İmran. 64) diye kabul ettiler ve bunun Mesih olduğunu söylediler. Halbuki lafızda hiçbir şekilde buna delalet eden bir husus yoktur. Mesih'in gönderilmiş kullarımızdan önce oluşu hususunda da doğru bir mana yoktur. Yüce Allah da: *"Andolsun ki gönderilmiş kullarımıza önceden şu sözümüz verilmiştir: Muhakkak onlar, elbette onlar zafere erdirilenlerdir. Ve muhakkak bizim ordumuz, elbette onlar galip olanlardır."* (Âyet 171-173) buyurmaktadır.][228]

[Yüce Allah: *"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleye geldiklerinden münezzehtir."* (Âyet 180) buyurmaktadır. Onun onların kendisini niteleyegeldiklerinden tenzih edilmesi bu nefyin/olumsuzlamanın bir gereği olan tazim edilmesini de ihtiva etmektedir.][229]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleye geldiklerinden münezzehtir."* Yani rasûllere muhalefet eden kâfirlerin onu nitelemelerinden münezzehtir. *"Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun."* Rasûllerin söyledikleri de eksiklikten ve kusurdan esen olduğundan ötürü onlara da selâm etmiştir. *"Âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun."* (Âyet 182). Rasûller Allah'ı kemal sıfatları ile nitelemiş, onu kemal ile çelişen eksikliklerden tenzih ettikleri gibi kemal sıfatlarından herhangi birisinde onun bir benzerinin olmasından da onu tenzih etmiş ve etraflı bir

228 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 264-270.
229 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VI. 177-178.

şekilde kemal sıfatlarının onun hakkında sabit olduğunu ve benzerliğin temsilin onun hakkında sözkonusu olmayacağını ortaya koymuşlardır. Böylelikle onlar hem ayrıntılı bir ispat hem de genel bir nefy/olumsuzlamayı getirmiş oldular.][230]

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾

180. "İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleye geldiklerinden münezzehtir.

181. Gönderilmiş rasûllere selâm olsun."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleye geldiklerinden münezzehtir. Gönderilmiş rasûllere selâm olsun. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun."* (Âyet 180-182) buyurdu ve böylelikle kendi zatını rasûllere muhalefet edenlerin kendisini niteledikleri sıfatlardan tesbih ve tenzih etmiş, rasûllerin söyledikleri de eksiklikten ve kusurdan esen olduğundan ötürü onlara da selâm etmiştir.][231]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz rasûller -Allah'ın salat ve selâmları onlara- mücmel bir olumsuzlama ve ayrıntılı bir ispat ile gelmişlerdir. Bu sebeple yüce Allah da: *"İzzet sahibi olan Rabbin, onların niteleye geldiklerinden münezzehtir. Gönderilmiş rasûllere selâm olsun. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun."* (Âyet 180-182) buyurmaktadır. Kendi zatını rasûllere muhalefet edenlerin nitelemelerinden tesbih ve tenzih etti. Rasûllere de söylediklerinin eksiklik ve kusurdan yana esen/uzak olması dolayısı ile de selâm getirmiştir. Esasen rasûllerin izledikleri yol da bizzat Kur'ân-ı Kerim'in getirdiği yöntemdir. Şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de sıfatlarını ayrıntılı bir şekilde tesbit ederken toplu olarak da teşbih ve temsilin onun hakkında sözkonusu olmadığını ortaya koymaktadır.][232]

230 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 405-406.
231 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 130.
232 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 537.

SÂD SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 88 âyettir)

Sâd Sûresi'nin Nüzul Sebebine Dair

[Ebu Hâtim Sahih'inde İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ebu Talib hastalanınca Kureyş de onun yanına geldi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onun ziyaretine geldi. Başının ucunda da bir adamın oturacağı kadar bir yer vardı. Derhal Ebu Cehil kalkıp oraya oturdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Ebu Talib'e şikâyet ederek: Senin kardeşinin oğlu ilahlarımıza dil uzatıyor dediler. Ebu Talib: Senin kavmin neden seni bana şikâyet ediyor kardeşimin oğlu dedi. O: Amcacığım. Ben onlardan sadece bir söz söylemelerini istedim. Bu söz sebebi ile Araplar onlara itaatle boyun eğecekler, yine bu söz sebebiyle Arap olmayanlar onlara cizye ödeyecekler.

Ebu Talib: O nedir deyince Allah Rasûlü: "La ilahe illallahtır" buyurunca derhal kalktılar ve: *"Acaba o bunca ilahı tek bir ilah mı yaptı."* (Âyet 5) dediler. (İbn Abbas devamla) dedi ki: Bunun üzerine: *"Sâd. Çok şerefli Kur'ân'a andolsun."* buyruğu *"Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir."* (Âyet 1-5) buyrukları nazil oldu.[233]][234]

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

23. "(Birileri dedi ki): "Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu vardır. Benim ise bir koyunum var. O koyununu bana ver, dedi ve söz söylemede beni yendi."

233 İmam Ahmed, I, 227-228. Buna Tirmizi, 3232; Taberi, XXIII, 125; Hâkim, II, 432; Beyhaki, IX, 188'deki ve İbn Hişam, II, 442-444'de yer aldığı üzere İbn İshak, Siyret'deki rivâyet buna tanıklık etmektedir. Hadis -Allah'ın izni ile- hasendir.

234 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 130-131.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Dedi ki: Andolsun ki o senin bir koyununu koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş."* (Âyet 24) buyruğunda kendi koyunları ile beraber (almak istemekle) demektir derler.][235]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Dedi ki: Andolsun ki o senin bir koyununu koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş."* buyruğu da böyledir. Bu buyrukta katmak ve bir araya getirmek manasını yüklediğinden fiil "istemek" anlamı bulunmakla birlikte gaye bildiren harf ile (ila edatı ile) geçiş yapması sağlanmıştır.][236]

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي
بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ
وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾

24. "Andolsun ki o senin bir koyununu koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş. Muhakkak katanların çoğu şüphesiz birbirlerine haksızlık ederler. İman edip, salih amel işleyenler müstesnâ. Böyleleri ise ne de azdır." Bunun üzerine Davud bizim kendisini imtihan ettiğimizi sandığından hemen Rabbinden mağfiret istedi, rükû ederek yere kapanıp döndü."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah'ın haber verdiği üzere Davud (aleyhisselâm) rükûya giderek yere kapandı ve Allah'a döndü ve tıpkı müslümanlara secdeleri esnasında mağfiret dilemeleri meşru kılındığı gibi.

Sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edildiği üzere O secde ettiği zaman: "(اللَّهُمَّ اغْفر لي ذنبي كُله دقه وجله أوله وآخره علانيته وسره): Allah'ım küçüğüyle büyüğüyle ilkiyle sonuncusuyla açık olanıyla gizli olanıyla günahımın tamamını bana bağışla" derdi.[237]

235 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 342.
236 el-İstiğase. 82.
237 Müslim. II. 50.

Yine O: "(اللَّهُمَّ إِنِّي أعوذ برضاك من سخطك وبمعافاتك من عُقُوبَتِك وَأعُوذ بك منْك لَا أحصى ثنَاء عَلَيْك أَنْت كَمَا اثنيت على نَفسك): Allah'ım gazabından rızana, cezalandırmandan afiyet vermene, senden sana sığınırım. Seni layık olduğun şekilde övmeme imkânım yok. Sen ancak kendini övdüğün gibisin" derdi.[238]

Yine rükû ve sücudunda -Kur'ân'da bu hususta yer alan buyrukları tevil ederek/onların işaret ettiği üzere- "(سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبنَا وَبِحَمْدِك اللَّهُمَّ اغْفِر لي): Allah'ım, Rabbimiz. Seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim, Allah'ım bana (günahlarımı) bağışla" derdi.[239]

Müslim'in sahihinde de sabit olduğu üzere Ebu Hureyre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Kulun Rabbine en yakın olduğu hali secdedeki halidir. Bu sebeple (secdede iken) çokça dua ediniz."[240]

Yine Müslim'in Sahihi'nde İbn Abbas'ın şöyle dediği kaydedilmektedir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) perdeyi açtı, insanlar Ebu Bekir'in arkasında saf saf durmuştu. Bunun üzerine: "Ey insanlar! Gerçek şu ki nübüvvetin müjdeleyicilerinden geriye sadece müslümanın göreceği yahut ona gösterilecek salih rüya kalmıştır. Şunu bilin ki bana rükû ya da secde halinde iken Kur'ân okumam yasaklandı. Ama rükû halinde iken Rabbi tazim ediniz (subhane rabbiyel azim deyiniz), sücut halinde iken de elinizden geldiği kadar dua ediniz. Çünkü duanızın kabul edilmesi kuvvetle muhtemeldir."[241]

Bu iki hadiste özel olarak secde halinde iken dua etme emrini vermiştir. İşte bundan dolayı ilim adamlarından bazıları secde halinde değil de rükû halinde iken dua etmeyi hoş görmezdi.

O vakit onlara secde halinde iken mağfiret dileyip hıtta demelerinin emredilmiş olması daha doğru görülmektedir. Çünkü bizim için şu ana kadar rükûa sücud adının verildiği sabit olmamıştır. Halbuki aksi böyle değildir. Çünkü yüce Allah Davud (aleyhisselâm) hakkında: "*Rükû ederek yere kapanıp (Allah'a) döndü.*" buyrulmaktadır. Sahih nas ile ve insanların ittifakı ile Davud'un secdeye vardığı sabittir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İşte sizin peygamberiniz de ona uyması emrolunmuş kimselerdendir.[242] Davud

238 Müslim. II. 51.
239 Buhârî. II. 159: Müslim. II. 50.
240 Müslim. II. 49-50.
241 Müslim. II, 48.
242 Bu hadisin yer aldığı Buhârî ve diğer kaynaklarda bu sözler İbn Abbas'a aittir. Mesela bk. Buhârî. 4807 nolu hadis. (çeviren)

bu secdeyi yaptığı için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bu secdeyi yaptı.[243] Yine Müslim'in Sahihi'nde ondan (İbn Abbas'dan): "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i burada secde ederken gördüm" dediği kaydedilmektedir.[244]

Tirmizi'deki ve başka kaynaklardaki rivayetlere göre İbn Abbas şöyle demiştir: Bir adam Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü dedi. Bu gece ben uykuda iken kendimi bir ağacın arkasında namaz kılıyormuşum gibi gördüm. Ben secde ettim. Secdemden ötürü ağaç da secde etti. Ağacın da şöyle dua ettiğini işittim: "(اللَّهُمَّ اكْتُبْ لي بها عنْدك أجرا وضع عني بها وزرا واجْعلْها لي عنْدك ذخْرا وتقبلها مني كَما تقبلتها من عبدك دَاوُد): Allah'ım bu secde karşılığında benim için nezdinde bir ecir yaz. Ondan dolayı benim bir günahımı kaldır. Bunu nezdinde benim için bir azık olarak kıl ve bunu kulun Davud'dan kabul ettiğin gibi benden de kabul buyur." Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Sâd Sûresi'ndeki secde ayetini okudu sonra secde etti. Bu arada onun adamın ağacın söylediğini haber verdiği sözlerin aynısını söylediğini de işittim.[245]

Davud (aleyhisselâm)'ın secde ettiği hususunda seleften gelen rivâyetler mütevatirdir. Bu sebeple secde eden herkes aynı zamanda rükû eden demektir. Fakat her rükû eden secde eder demek değildir. Çünkü kişi kıyamdan secdeye varacak olursa rükû eden gibi eğilir ve ondan fazlasını yaparak o secde eden bir kişi olur. Bundan dolayı böyle secde edene rükû eden adını vermek de mümkündür. Aynı zamanda rükû biri hafif diğeri tam olmak üzere iki tür kabul edilebilir. Bu durumda kıyam sücudun aksine bizzat sücud olur. Ama sücud ancak alçalışın ve boyun eğişin en ileri hali hakkında kullanılır. İşte bu rükû edenin değil secde edenin halidir.

Fakat yere kadar varmak mutlak olarak secde yapmanın şartından değildir. Çünkü hadislerde sabit olduğuna göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineği üzerinde bineği hangi tarafa yönelirse yönelsin namaz kılar ve üzerinde vitir dahi kılardı. Ancak farz namazı bineği üzerinde kılmazdı.

Müslümanların da ittifakla kabul ettiklerine göre binek üzerindeki yolcu, bineği üzerinde nafile namaz kılar ve secdesini rükûundan biraz daha fazla eğilerek yapar. Velev ki sağlam duran bir şey üzerinde secde etmesin. Korku halindeki kişinin durumu da böyledir. Yüce Allah da: "*Şâyet korkarsanız o halde (namazı) yaya olarak yahut binek üstünde (kılın).*" (Bakara. 239) buyurmaktadır. Bu halde

243 Müslim, II, 48.
244 Rivâyet Müslim'de değil Buhâri, II, 40'da yer almaktadır.
245 Tirmizi ve İbn Mace rivâyet etmiş olup Elbâni hasen olduğunu belirtmiştir.

iken kıbleye doğru yönelmiş olarak da kıbleye yönelmeyerek de namazını kılar, yere kadar varmadan rükûunu ve secdesini ima ile yapar.

Böylelikle secde halinde emrolunan heyetin yer üzerinde ve yedi aza üzerinde yapılması üzerinde Âdemoğlunun secdesinin en kamil şekli olduğu bilinmiş olmaktadır. Bununla birlikte onun yer üzerinde de yedi organı üzerinde de olmadan secde ettiği halleri de vardır. Bu durumda başını rükûa eğdiğinden daha fazla eğer. Bundan ötürü ilim adamlarının cumhuruna göre tilavet secdesinde secdeye varmak yerine sadece rükû yapacak olursa bu onun için yeterli değildir. Fakat eğer secde sûrenin sonunda bulunuyor ise o taktirde İbn Mesud'un zikrettiği gibi namazın secdesi ile yetinmesi mümkündür. Çünkü bu durumu ile secdesi arasında rükûdan başka bir şey yoktur. Ahmed'in mezhebinin de Ebu Hanife'nin ve diğerlerinin mezhebinin de güçlü görüşü budur. Fakat şöyle denilmiştir: Bu durumda secde yerine rükû geçmiş olur. Doğrusu ise bunu yapan kişi tıpkı tilavet etmiş olması halinde olduğu gibi namazdaki secdeyi yeterli kılmış olur. Çünkü rükû bunun içindeki bir ameldir ve bu sebeple bir fasıla kabul edilmemiştir. Özellikle de rükû secdeye varmanın da mukaddimesidir.

Kimi insanlar da Davud kıssası ile ilgili olarak onun rükûda iken arkasından secdeye kapandığını söylemiştir.

Nakledildiğine göre Hüseyn b. el-Fadl Ebu Abdullah b. Tahir'e yüce Allah'ın: *"Rükû ederek yere kapanıp (Allah'a) döndü."* (Âyet 24) buyruğu hakkında rükû eden için yere kapandı denilir mi diye sorunca şu cevabı vermiş. Hayır bunun manası o önce rükûda iken yere kapandı yani secde etti demektir.

Bununla birlikte bu zayıf bir görüştür. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'deki ifade: *"Rükû ederek yere kapanıp (Allah'a) döndü."* den ibarettir. Burada önce rükûda idi (sonra secdeye kapandı) buyurmamıştır. Diğer taraftan davacılar onun huzurunda muhakeme oldukları vakit de o rükûda değildi. Aksine ya normal bir şekilde oturmuş yahut da ayakta bulunuyordu. Arkasından secdeye kapandı.

İbn Tahir'e sorulan soru ancak rükû ile ayakta bulunan kimsenin namazdaki rükû gibi eğildiğinin kastedilmesi halinde uygun bir açıklama olabilir. Fakat bunu anlatmak için de "yere kapanmak"dan söz edilmez.

Burada maksat ise sünnete uygun ve ilim adamlarının ittifakı ile sücudtur. Buna göre kastedilen onun secde etmek üzere yere kapandığıdır. Buna rükû adını vermek ise her secde edenin aynı zamanda özellikle de ayakta bulunuyorsa rükû eden kişi de olacağından dolayıdır. Tilavet secdesinin ayakta iken yapılması ise daha faziletlidir. Davud (aleyhisselâm)'ın ayakta iken yere secdeye

varmış olması ihtimali de vardır. Rükû ederek yere kapandı denilmesi ise onun secdeye varışının ayakta iken olduğunun açıklanması içindir ve bu secde daha mükemmeldir. Ayrıca "yere kapandı" ifadesi onun yere kadar vardığına delildir. Böylelikle onun bu secdesi için hem secde hem rükû manası bir arada ifade edilmiş olmaktadır. Secde ise namazdan ayrı olarak da yapılan bir ibadettir. Ağacın secdeye varması, Davud'un secde etmesi, tilavet ve şükür secdeleri ile âyetlerde ilgili secdeler gibi.][246]

فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾

25. "Biz de ona bunu mağfiret ettik. Şüphesiz onun nezdimizde bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır."

Tefsiri:

[es-Safani[247] ve ondan yukarıda olanlar İkrime'ye kadar ravilerden Müslim Sahih'inde rivâyet nakletmiştir. İkrime'nin de rivâyetlerini Buhârî Sahihi'ne almıştır. es-Sevri, Hammad b. Seleme ve Süfyan b. Uyeyne'den kimileri de İbn Ebu Necih'den kimileri de Mansur'dan o Mücahid'den o Ubeyd b. Umeyr'den[248] yüce Allah'ın Davud kıssasında geçen: "*Şüphesiz onun nezdimizde bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.*" buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet eder: "Onun bir tarafına dokununcaya kadar yaklaştırır." Bu açıklama sözü edilen bu ravilerden mütevatir olarak gelmiştir. Bu rivâyeti nakledenler arasında İmam Ebu Bekr, Ahmed b. Amr b. Ebu Asım en-Nebil de vardır. Bunu es-Sünne kitabında rivâyet etmiştir: Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Veki'den tahdis etti, o Süfyan'dan, o Mansur'dan, o Mücahid'den o Ubeyd b. Umeyr'den: "*Şüphesiz onun nezdimizde bir yakınlığı vardır.*" buyruğu hakkında şöyle dedi: Onun bir tarafına dokununcaya kadar ona yakınlığı zikretmektedir.][249]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey Davud! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet.*" (Âyet 26) buyurmaktadır. Yani senden önceki insanların yerine bir halife yaptık. Yoksa burada maksat onun Allah'ın halifesi olduğu değildir.][250]

246 Câmiu'l-Mesâil, I, 32-36.

247 Asılda bu şekildedir. Doğrusu ise bunun (fe yerine) gayn ile olduğudur. Bu da (es-Sagani olur). Muhammed b. İshak Ebu Bekr'in kendisidir.

248 ed-Durru'l-Mensur, V, 306'da belirtildiği üzere bunu Abd b. Humeyd rivâyet etmiştir.

249 el-Fetava, V, 73.

250 Minhâcü's-Sünne, I, 509.

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

26. "Ey Davud! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet, sakın hevâya uyma. O taktirde seni Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak Allah'ın yolundan sapanlara hesap gününü unuttuklarından onlar için çok çetin bir azap vardır." [251]

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hevâya uymak, sevmek ve nefret etmek hallerinde sözkonusudur. Yüce Allah'ın: "*Ey Davud! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet, sakın hevâya uyma. O taktirde seni Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak Allah'ın yolundan sapanlara hesap gününü unuttuklarından onlar için çok çetin bir azap vardır.*" (Âyet 26) buyruğunda olduğu gibi. Burada hevâya uymak verilen hükümde hakka muhalif olan hususlar demektir.][252]

[Soyut olarak sevgi ve nefret bir hevâdır. Fakat haram olan Allah'tan gelen bir hidâyet olmadan sevdiği ve nefret ettiği şeye uymaktır. Bundan dolayı yüce Allah nebisi Davud'a: "*Sakın hevâya uyma. O taktirde seni Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak Allah'ın yolundan sapanlara çok çetin bir azap vardır.*" buyurmuştur. Bu buyruğunda yüce Allah hevâsına bu şekilde uyan kimsenin bu halinin kendisini Allah'ın yolundan saptırıp uzaklaştıracağını haber vermektedir. Onun yolu ise Rasûlü ile göndermiş olduğu ve Ona götüren yoldur.][253]

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

251 Eseri derleyen muhterem İyâd b. Abdullatif. derlemesinde bu âyet-i kerimeyi aşağıda gelecek iki alıntıdan sonra yerleştirmiştir. İktibasların muhtevasını göz önünde bulundurarak buraya almayı uygun gördük. (Çeviren)

252 Câmiu'l-Mesâil. II. 205.

253 el-İstikame. II. 226.

28. "İman edip salih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?"

Tefsiri:

[Birr/iyilik ve takva ehli olanları ise asla cezalandırmayacaktır. Yüce Allah: *"Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? Ne oldu size nasıl hüküm veriyorsunuz?"* (Kalem. 35-36); *"İman edip salih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?"* (Âyet 28) ve: *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı mı sandılar?"* (Câsiye. 21) buyurmuştur.][254]

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا اٰيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

29. "Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar?"

Tefsiri:

[Fakat onların manasını ve tefsirini bilmeyeceklerini sözkonusu etmemiş aksine: *"(Bu) âyetlerini düşünsünler, tam akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz hayır ve bereketi bol bir kitaptır."* buyurmaktadır. Bu ise hem muhkem âyetleri hem müteşabih âyetleri kapsar. Akıl ile kavranılamayan buyrukların ise üzerinde iyice düşünülerek anlaşılmayan bir manası vardır (demektir).][255]

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾

35. "Dedi ki: "Rabbim, bana mağfiret buyur ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir mülk ver bana, çünkü sen bol bol ihsan edensin."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Dün gece cinlerden bir ifrit gelip benim namazımı kesmek için uğraştı. Allah da ona karşı bana imkân ver-

254 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 134: el-İstikame. II. 226.
255 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 275.

di, boğazını sıktım. Onu yakalayıp sabah olunca onu görmeniz için mescidin bir direğine bağlamak istedim. Sonra da Süleyman (aleyhisselâm)'ın: *"Rabbim bana mağfiret buyur ve benden sonra hiçkimseye nasib olmayacak bir mülk ver bana."* duasını hatırladım. Bunun sonunda yüce Allah onu küçülmüş olarak geri çevirdi."

Âişe'den rivâyete göre de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılmakta iken ona şeytan geldi. Efendimiz onu yakalayıp yere yıktı ve onu boğmaya başladı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hatta onun dilinin serinliğini elimin üzerinde hissettim. Şâyet Süleyman'ın o duası olmasaydı sabaha zincire vurulmuş olarak çıkacaktı." Bunu Nesai rivâyet etmiş, isnadı da Ebu Abdullah el-Makdisi'nin Hâkim'in Sahih'inden daha iyi bir eser olan el-Muhtâre adlı eserinde zikrettiği gibi isnadı Buhârî'nin şartına uygundur.

Ebu Said el-Hudri'den rivâyete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldırıyorken kendisi de arkasında (namaza durmuş) bulunuyordu. Kıraati karıştırdı. Sonra namazını bitirince şöyle buyurdu: "İblisle beni görmüş olsaydınız elimle ona uzandım ve onun salyalarını -başparmak ve onun bitişiği (şehadet parmağı)- şu iki parmağın arasında hissedinceye kadar boğazını sıkıp durdum. Eğer kardeşim Süleyman'ın duası olmasaydı sabahı, Medine çocukları onunla oynayacak şekilde mescidin direklerinden birisine bağlanmış olarak edecekti. Bu sebeple herhangi bir kimse kendisi ile kıblesinin arasına birilerinin girmemesini sağlayabiliyorsa bunu yapsın." Bunu Ahmed Müsned'inde Ebu Davud da Sünen'inde rivâyet etmiştir.

Müslim'in sahihindeki rivâyete göre Ebu Derda dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp namaz kıldı. Onun: "Senden Allah'a sığınırım dediğini işittik. Sonra: -üç defa- "Seni Allah'ın laneti ile lanetliyorum" dedi ve sanki eliyle bir şey alacakmış gibi elini uzattı. Namazını bitirince Ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Bundan önce söylediğini işitmemiş olduğumuz bir şeyi namazda söylediğini duyduk ve elini de uzattığını gördük dedik. Şöyle buyurdu: "Allah'ın düşmanı iblis yüzüme bırakmak üzere ateşten bir alev alıp geldi. Ben de: -üç defa- senden Allah'a sığınırım dedim. Sonra da seni Allah'ın eksiksiz laneti ile lanetliyorum dedim. Bunun üzerine o da geri çekildi. Sonra onu yakalamak istedim. Eğer kardeşimiz Süleyman'ın duası olmasaydı sabahı zincirlere vurulmuş Medine çocukları onunla oynuyor olduğu halde edecekti."[256]][257]

256 Buhârî, 4808; Müslim, 541. Şeyhu'l-İslâm'ın da belirttiği gibi bundan daha başka rivâyetler de vardır.

257 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 170-171.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hükümdar peygamber Davud, Süleyman ve onlar gibi olan -ikisine de salat ve selâm olsun- peygamberlerdir. Yüce Allah Süleyman (aleyhisselâm) kıssasında: *"Dedi ki: "Rabbim, bana mağfiret buyur ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir mülk ver bana, çünkü sen bol bol ihsan edensin." Biz de emriyle istediği yere yumuşak olarak akıp giden rüzgârı emrine verdik. Ve şeytanları her bina ustasını ve dalgıçlarını da, (inatları dolayısıyla) zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de. İşte bu bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut."* (Âyet 35-39) buyurmaktadır. Yani dilediğin kimseye ver dilediğin kimseyi mahrum bırak. Bundan dolayı hesaba çekilecek değildir. Çünkü hükümdar peygamber Allah'ın kendisine farz kılmış olduğu şeyleri yapar ve haram kıldıklarını terk eder. Fakat yönetim ve mal hususunda -hakkında günah sözkonusu olmamak üzere- sevdiği ve tercih ettiği gibi tasarrufta bulunur.

Kul peygambere gelince, o, Rabbinin emri olmadan kimseye bir şey vermez. Dilediği kimseye verip dilediği kimseyi mahrum bırakmaz. Hatta onun şöyle buyurduğu dahi rivâyet edilmiştir: "Şüphesiz -Allah'a yemin olsun ki- ben ne kimseye bir şey veririm ne de onu mahrum bırakırım. Ben ancak paylaştırıcıyım (kâsim). Emrolunduğum yere koyarım (malı veririm)."

Bundan dolayı yüce Allah şer'i hükme tabi olan malları Allah'a ve Rasûlüne izafe eder. *"De ki: Enfal (ganimetler) Allah'ın ve Rasûlündür."* (Enfal, 1); *"Allah'ın fethedilen ülkeler ahalisinden Rasûlüne verdiği fey' Allah'a, Rasûle... aittir."* (Haşr, 7) ve *"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulün'e ... aittir."* (Enfal, 41) buyruklarında olduğu gibi.][258]

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ
كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَاٰخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هٰذَا
عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾

36. "Biz de emriyle istediği yere yumuşak olarak akıp giden rüzgârı emrine verdik.

37. Ve şeytanları her bina ustasını ve dalgıçlarını da,

38. (İnatları dolayısıyla) zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de.

39. İşte bu Bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut."

258 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 180-181.

Tefsiri:

[Onların Süleyman'ın emri altına verdikleri tezhire gelince, peygamber olmayanlar bir tarafa ondan başka herhangi bir peygambere verilmiş bir şey değildi. Çünkü o kendisinden sonra hiçbir kimseye verilmeyecek bir mülkü Rabbinden dilemiş ve: *"Dedi ki: "Rabbim, bana mağfiret buyur ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir mülk ver bana, çünkü sen bol bol ihsan edensin."* (Âyet 35) demişti. Yine Yüce Allah: *"Biz de emriyle istediği yere yumuşak olarak akıp giden rüzgârı emrine verdik. Ve şeytanları her bina ustasını ve dalgıçlarını da, (inatları dolayısıyla) zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de. İşte bu bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut."* (Âyet 36-39); *"Süleyman'ın emrine de şiddetli rüzgârı verdik. Onun emriyle bereket verdiğimiz toprağa hızlıca götürürdü. Biz her şeyi bilenleriz. Şeytanlardan onun için denize dalan ve bundan başka işler görenleri de (emrine vermiştik). Onları gözetenler bizlerdik."* (Enbiya, 81-82); *"Süleyman'ın emrine de rüzgârı verdik. Sabah esişinde bir aylık yol alırdı. Akşam da bir aylık yol giderdi. Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık. Cinden bir kesim de Rabbinin emri ile eli altında iş görürlerdi. Onlardan kim verdiğimiz emirden saparsa biz ona alevli ateş azabından tattırırdık. Onlar kendisine köşklerden, heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan ve yerlerinde sabit kazanlardan istediğini yaparlardı. "Ey Davud hanedanı, siz de şükrederek çalışın. Kullarımdan şükreden ise azdır." Biz, ölümüne hükmedince asasını yiyen ağaç kurdundan başkası onlara ölümünü göstermedi. Nihâyet yıkılıp yere düşünce açıkça ortaya çıktı ki eğer cinler gaybı bilmiş olsa idiler bu horlayıcı azap içinde devam etmezlerdi."* (Sebe, 12-14) buyurmaktadır. Aynı şekilde ifritin kendisine söylediğini zikrettiği: *"Sen yerinden kalkmadan önce onu ben sana getiririm."* şeklindeki zikredilen sözü de böyledir. İşte bu itaat bu zahiri ve pek büyük işler ve benzerlerinde onların tercihleri sözkonusu olmaksızın onun emrine verilmiş/musahhar kılınmış hususlardandır. Onların (cinlerin) insanlardan hiçbir kimseye yapmadıkları bir şeydir. Bu ise onun cinlerin yapılmasını çokça arzu edip sevdikleri şirk ihtiva eden okumalar, yeminler ve tılsımlar kabilinden hiçbir işi yapmaksızın olmuştu. Kâfirlerin ileri sürdükleri gibi Süleyman onları bu yolla emri altına almış değildi. Çünkü yüce Allah: *"(Yahûdîler) şeytanların Süleyman'ın mülkü (nübüvvet ve hükümdarlığı) aleyhine uydurdukları şeylere uydular. Halbuki Süleyman (sihir yaparak) kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfir oldular. İnsanlara büyüyü öğretiyorlardı."* (Bakara, 102) buyruğu ile bu durumdan tenzih etmiş onun bundan uzak olduğunu ifade buyurmuştur.][259]

259 en-Nübuvvât, II, 88.

[Yüce Allah: *"İşte bu Bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut."* (Âyet 39) buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Yani sen dilediğine ver, dilediğini mahrum et biz seni hesaba çekmeyeceğiz.][260]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Süleyman'a: *"İşte bu Bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut."* (Âyet 39) denildi. İşte bu hükümdar bir peygamberdir. Burada hükümdar (peygamber) peygamberin diğer bir kısmını teşkil eden peygamberin diğer kısmıdır. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Seçimini yap. Ya kul bir peygamber yahut hükümdar bir peygamber (olmayı seç)."[261]][262]

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

44. "Ve: "Eline bir demet sap al, onunla vur ve yeminini bozma." Gerçekten Biz onu sabredici bulduk. O ne güzel kuldur, çünkü o çokça dönen (evvâb) idi."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denilse ki: Sizin hile(-i şeriye)lerin bâtıl olduğuna dair sözünü ettiğiniz bu deliller, caiz olduğuna delil teşkil eden diğer delillere zıttır. Bu da yüce Allah'ın: *"Ve: Eline bir demet sap al. Onunla vur ve yeminini bozma. Gerçekten Biz onu sabredici bulduk. O ne güzel kuldur."* buyruğudur. Yüce Allah bu buyruğunda peygamberi Eyyub (aleyhisselâm)'a eline alacağı bir demet sap ile vurmak sûreti ile yemininin gereğini yerine getirmesine izin vermiştir. Emrin zahirine göre onun ayrı ayrı yüz defa darp etmesi gerekiyordu. İşte bu izin de hilelerden bir türdür. Bizler bu bahsin diğer meselelerini işte buna kıyas ediyoruz.

Deriz ki: Her şeyden önce bu bizim üzerinde durmakta olduğumuz konu türünden değildir. Çünkü fukaha bu yeminin mutlak olarak bizim şeriatimizde yerine getirilmesi gereken bir yemin olup olmaması hususunda iki görüşe sahiptirler. Bu iki görüşten birisi bu yeminin gereği olarak onu darp etmek, toplu yahut

260 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 468, X, 281; Câmiu'l-Mesâil, II, 88.

261 Ahmed, Müsned, II, 231; Hennâd, Zühd, 796; Ebu Ya'la, 6105; İbn Hibban, 280, 6365 -el-İhsan-; Bezzar, 2462 -Zevâid-. Hadis sahihtir. Bk. Silsiletu'l-Ehâdisi's-Sahiha, 1002 ve Fethu'l-Bari, IX, 541.

262 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 34.

ayrı olabilir. Ayrıca onlar arasında bütün bunlarla birlikte (darbın) darp edilecek olana hepsinin ulaşmasını şart koşar. Bu durumda bu fetva mutlak olarak kullanılması halinde bu lafzın bir gereğidir.

İkinci görüşe göre ise bunun gereği ayrı ayrı vurmaktır. Bu şekilde vurmak bizim şeriatimizin gereği ise bizim şeriatimize muhalif olan bir şeyi bize karşı delil göstermek doğru değildir. Çünkü bizden öncekilerin şeriati ancak bizim şeriatimiz ona muhalif olarak gelmemiş olduğu taktirde bizim için şeriat olur.

İkinci olarak deriz ki: Ayet-i kerimeyi dikkatle düşünen bir kimse bu fetvanın hükmünün özel olduğunu da bilir. Çünkü eğer bu herkes hakkında genel bir fetva olsaydı pek değerli bir peygamber için yemininin gereğinin ne olduğu gizli kalmazdı. Ayrıca bunun bize kıssa olarak anlatılmasında da pek büyük bir ibret ihtiva etmezdi. Çünkü ancak benzerleri dışındaki hususlar bize onunla ibret alınması için kıssa olarak anlatılır. İbarenin ve kıyasın gerektirdiği mana anlaşılıyor ise o taktirde böyle bir kıssa anlatılmaz. Çünkü yüce Allah bu fetvanın akabinde: *"Gerçekten Biz onu sabredici bulduk."* buyurmaktadır. Bu cümle ise diğer benzerlerinde olduğu gibi talil (bu fetvadaki hükmün gerekçesi) durumundadır. Böylelikle yüce Allah'ın ona bu şekilde fetva vermesi onun yükünü hafifletmek ve ona rahmet olmak üzere sabrının bir mükafatı olarak verdiği bilinmiş olmaktadır. Çünkü bu yeminin gereği budur.

Üçüncü olarak deriz ki: Bilindiği üzere yüce Allah'ın ona bu fetvayı vermesi yeminine bağlılığını bozmaması içindi. Yüce Allah'ın haber verdiği ve tefsir alimlerinin bize naklettiği gibi. O eğer şanı yüce Allah kendisine şifa verecek olursa hanımına yüz kamçı vereceğine dair yemin etmişti. Çünkü şeytan hanımına görünmüş ve Eyyub'a emretmek üzere onun farkına varmadığı bir tür şirk emretmiş idi. İşte bu da yemin keffaretinin o şeriatte meşru kılınmamış olduğuna delildir. Hatta o şeriatte sadece yemine bağlı kalmak yahut kalmamak sözkonusu idi. Nitekim bizim şeriatimizde adakta yani iyilik yapmak adağında da durum böyledir. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şu ifadelerinde görüldüğü gibi: Ebu Bekir asla yeminini bozmazdı. Ta ki Allah yemin keffaretini indirinceye kadar.

İşte bu ifadeden İslâm'ın ilk dönemlerinde keffarette bulunmanın meşru olmadığı bilinmiş olmaktadır. Durum böyle olduğuna göre o da hanımını darp etmeyi adamış gibi olmaktadır ki bu da hanımına ihtiva ettiği zarardan ötürü bağlı kalınması gerekmeyen bir adakdır. Ayrıca yemin keffaretinin de buna bir faydası olmazdı. Çünkü adağın keffaretini yerine getirmek yeminin keffaretinin bir alt türüdür. Bu meşru kılınmamış olduğuna göre diğerinin meşru kılınmamış olması öncelikle sözkonusudur.

Adak dolayısıyla yerine getirilmesi gereken şeriatın gerekli gördüğü şeyin yerine getirilmesiyle aynı düzeydedir. Had hususunda şer'an yerine getirilmesi gerekenin eğer zararı varsa o taktirde darp edilecek kişi sağlıklı bulunuyorsa kısımlara ayrılır. Şâyet hasta olup iyileşeceğinden ümit kesilmiş ise hurma ve buna benzer dalları olan bir salkım ile dövülür. Ya da bazılarına göre mutlak olarak hasta olması halinde de durum böyledir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sünnet böylece gelmiştir. O halde adak sebebi ile gerekli olan uygulamanın bu durumda yerine getirilmesi caiz olur. Eyyub'un hanımı ise zayıf, Rabbi nezdinde de değerli bir kadındı. Yüce Allah adak sebebi ile yerine getirilmesi gereken yükünü vurulacak darbelerin toplu olarak vurulması ile hafifletmiş oldu. Tıpkı hasta ve benzeri kimsenin yükünün hafifletildiği gibi. Nitekim gördüğümüz üzere sünnet de malının tamamını sadaka vermeyi adayan kimse hakkında üçte birini tasadduk etmesinin yeterli olacağı hükmünü getirmiştir. Böylelikle adak halinde malın üçte birini tamamının yerine geçirmiştir. Tıpkı vasiyette ve diğer benzeri hususlarda bunun malın tamamının yerine geçirilmesi gibi. Çünkü hepsinin (adağa ya da yemine uyularak) verilmesi halinde bir zarar sözkonusudur. Aynı şekilde sünnette belirtildiği üzere yürüyerek haccetmeyi adayan kadına binerek haccetmesi ve bir hediyelik kurban kesmesi emredilmiştir. Bu ise adak sebebiyle yerine getirilmesi gerekenin bir kısmı, şer'an yerine getirilmesi gereken hacc ibadetlerinin bir kısmının terk edilmesi konumunda değerlendirmiştir.

İbn Abbas ve başkaları oğlunu kesmeyi adayan kimse hakkında bir koyun kesmesi fetvası vermiştir. Böylelikle bir koyun kesmeyi oğlunu kesmenin yerine geçirmiş olmaktadır. Nitekim bu husus İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'a bir şeriat kılınmıştı. Aynı şekilde dört ayak üzerinde tavaf etmeyi adayan kimse hakkında iki yedi şavt tavaf etmesini emretmiştir. Böylelikle yedi şavttan birisini eller üzerinde tavaf etmenin yerine geçirmiştir. Bu gibi hususlar pek çoktur.

Böylelikle Eyyub kıssası -Allah en iyi bilendir- de bu türdendir. Şer'i vacibler hususunda yüce Allah'ın zorlukla karşılaşılması halinde herhangi bir emri bazı yönleriyle ona benzeyen bir fiil ile hafifletmesi de çok görülmemelidir. Hükmün değiştirilmesi ve benzeri hususlarda görüldüğü gibi. Fakat bizim şeriatimizde böyle bir şeye ihtiyaç da yoktur. Çünkü bir adam eğer hanımını darp etmeye yemin edecek olursa bu vuruşlarını hafifletmesine ihtiyaç olmaksızın o yeminine keffarette bulunma imkânı vardır. Şâyet böyle bir adakta bulunacak olursa ona düşen azami sorumluluk İmam Ahmed'e ve onun dışında masiyet ve mübah olan hususları adamakta yemin keffaretini kabul eden kimselere göre bir yemin

keffareti düşer. Yahut da büsbütün ona hiçbir şey düşmez denilir. İşte bu üzerinde düşünecek kimseler için güzel bir anlamdır.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: İnsanların mutlak ifadeleri şeriat koyucunun benzeri mutlak ifadelerinin tefsir edildiği şekle göre yorumlanır. Özellikle de yeminler hakkında şer'i hitabın örfüne yahut da insanların âdetine başvurmak dilin aslî anlamındaki lafzın gereğine başvurmaktan (ona itibar etmekten) daha uygundur. Çünkü yüce Allah: *"Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birisine yüzer değnek vurun."* (Nûr. 2) ve: *"İffetli hanımlara iftirada bulunduktan sonra dört şahit getiremeyenlere seksener değnek vurun."* (Nûr, 4) buyurmaktadır. İşte onlar müslümanlar olup zina ve iftirada bulunan bir kimse eğer sağlıklı ise onun vurulması ancak vuruşların (bedenine belli şekillerde) dağıtılması ile sözkonusu olur. Eğer iyileşmesinden ümit kesilmiş bir hasta ise hurma ve benzeri ağaçların bir salkımı ile ona vurulur. Eğer iyileşmesi ümit ediliyorsa ona haddin uygulanmasının ertelenip ertelenmeyeceği hususunda da bilinen meşhur bir görüş ayrılığı vardır. O halde nasıl şöyle diyebiliriz: Darp edeceğine dair yemin eden kimsenin yemininin gereği eğer darp edilecek kişi sağlıklı ise hepsinin darp edilmesi ve sopa vurulmasıdır. Ancak bu kaideye aykırıdır. Böylelikle Eyyub kıssasında topluca vurmanın caiz olmasını gerektiren bir mana vardır. Bununla birlikte bu mutlak ifadenin bir gereği değildir. Maksat olarak gözetilen husustur. Bizim bu kısa açıklamayı zikretmemizin sebebi ise hileli fetva vermeye kalkışanların dayanağının bu âyet-i kerimeye dair yaptıkları tevilden olmasından dolayıdır. Dikkatle düşünen kimseler için ise onların bu tevillerinin tutarsızlığı hiç de gizli saklı değildir.][263]

وَاذْكُرْ عِبَادَنَآ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾

45. "Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an."* (Âyet 45) buyurarak her iki türü de zikretmektedir. el-Vâlibi İbn Abbas'ın şöyle dediğini nakletmektedir:[264] Onlar ibadette güçlü kimselerdi. İbn Ebu Hatim dedi ki:[265] ayrıca Said b. Cübeyr, Ata el-Horasani, Hasan, Dahhak, Süddi, Katade,

263 el-Fetava, III. 150-152.
264 İbn Cerir. XXIII. 170.
265 "İbn Ebu Hatim" lafzı bulunmamaktadır.

Ebu Sinan ve Mübeşşir b. Ubeyd'den de buna benzer açıklama rivâyet edilmiştir. "Basiretli" buyruğu hakkında da: Basiretten kasıt dinde fıkıhtır/inceliğine bilgi ve kavrayıştır.[266]

Mücahid dedi ki:[267] "Basiretli" hükmünde doğru ve isabetli hüküm veren (kullarımız) demektir.

Said b. Cübeyr'den rivâyete göre o şöyle demiştir:[268] Allah'ın dini ve kitabı hakkında basiret demektir.

Ata el-Horasani'den: "Güçlü ve basiretli kullarımız" buyruğu hakkında şöyle dediği rivâyet edilmektedir: İbadet hususunda güçlü ve Allah'ın emri ile ilgili basiret ve bilgi sahibi kimseler demektir.

Mücahid'den ve Katade'den de rivâyet edildiği üzere[269] onlara ibadet hususunda bir güç, din hususunda da bir basiret verilmişti demişlerdir.][270]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an."* (Âyet 45) buyruğunda onları amel hususunda güçlü, ilim hususunda da basiret sahibi olmakla nitelendirmektedir. Gücün esası hayrı sevmeyi şerden de nefret etmeyi gerektiren kalbin gücüdür. Çünkü müminin gücü kalbinde, zayıflığı bedenindedir. Münafık kimsenin gücü ise bedeninde zayıflığı kalbindedir. Çünkü imanda hakkı tasdik etmek ve ona sevgi/muhabbetten ibaret bu iki esastan bulunması bir zorunluluktur. Biri söz söylemenin esasıdır diğeri de amelin esasıdır.][271]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an."* (Âyet 45). Burada "güç" Allah'ın emri hususundaki güçtür. Basiret de Allah'ın dini hakkındaki basiret demektir. Basiretler ile hak idrak edilip bilinir. Kuvvet ile hakkın tebliğ edilmesi uygulanması ve ona davet etme imkânına sahip olunur.][272]

266 Bu İbn Abbas'ın el-Valibi rivâyeti ile sözünün devamıdır.
267 İbn Cerir. XXIII. 170'de bir başka lafız ile zikredilmektedir.
268 ed-Durru'l-Mensur. V. 318'de başka bir lafızla.
269 İbn Cerir. XXIII. 175.
270 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 170.
271 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 540-541.
272 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 92-93: Minhâcü's-Sünne. II. 13.

جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

50. "Kendileri için kapıları açılmış haldeki Adn cennetleridir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Kendileri için kapıları açılmış haldeki*" buyruğundan kasıt cennetlerin kapılarıdır.][273]

إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾

54. "İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır. Tükeneceği yoktur."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır. Tükeneceği yoktur.*" buyruğunda sonu gelmez yani bitip tükenmez olan devamlılık türün kendisi ile ilgilidir. Yoksa o rızkın birimlerinden her birinin sonu gelir, daimi olmayıp tükenir.][274]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır. Tükeneceği yoktur.*" buyurmaktadır. Yine yüce Allah: "*Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır.*" (Rad. 35) buyurmaktadır. Ayrıca buna benzer cennet nimetlerinin kalıcı olduğuna delalet eden daha başka naslar da vardır.][275]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Oranın yiyecekleri devamlıdır.*" ve: "*İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır, tükeneceği yoktur.*" buyurmaktadır. Türün kendisi daimidir. o bitip tükenmez. Yoksa yenilen rızkın birimlerinden her biri tek tek tükenir ve devamlılığı yoktur.][276]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna göre bunlar bu anlamı ile sonunun gelmesi hususunda tartışmamaktadırlar. Aksine bunlar şöyle derler: Hâdislerden geçmiş olan her bir şey sona ermiş. bitmiş. yok olup gitmiş ve tamamlanmıştır.

273 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 550.
274 Minhâcü's-Sünne. I. 310.
275 Minhâcü's-Sünne. I. 310.
276 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 344. IX. 152: Tariku'l-Vusûl. 193.

Şanı yüce Allah'ın kelimeleri ve cennet ehlinin nimetleri hakkında sözkonusu olmayacağını belirttiği işte bu manadır. Nitekim yüce Allah: *"İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır, tükeneceği yoktur."* (Âyet 54) buyurmaktadır.][277]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır, tükeneceği yoktur."* buyurmaktadır. Maksat ise onun türünün tükenmeyeceğidir. Bununla birlikte onun her bir parçası bitip tükenir. Yani sonu gelir ve çekilip gider.][278]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah: *"İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır, tükeneceği yoktur."* buyurarak onun bitip tükenmeyeceğini dolayısıyla sonunun gelmeyeceğini, arkasının kesilmeyeceğini ve sonunda varacağı bir bitiş noktasının olmayacağını haber vermektedir.][279]

﴿فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾﴾

72. "Ben onu tamamlayıp ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şüphesiz ki ben çamurdan bir beşer yaratacağım. Ben onu tamamlayıp, ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın."* (Âyet 71-72) buyurarak onlara -kendisi çamurdan melekler nurdan iblis de ateşten yaratılmış olmakla birlikte ona ruh üflemek sûretiyle Allah'ın kendisini şereflendirdiği için ona ikram olmak üzere- secde etmelerini emretti. Nitekim Müslim'in Sahih'inde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Allah melekleri nurdan yarattı, iblisi dumansız alevli ateşten yarattı, Adem'i de size anlatıldığı şeyden yarattı."[280]][281]

﴿إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾﴾

74. "İblis müstesna. Büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu."

277 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, IX, 181.
278 Minhâcü's-Sünne, II, 154.
279 er-Raddu Ala'l Menkale bi fenail cenneti vennar, 52.
280 Müslim, II, 2294.
281 Minhâcü's-Sünne, II, 430.

Tefsiri:

[Şüphesiz yüce Allah'ın: *"İblis müstesna büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu."* buyruğunda haber verdiği üzere kâfir olmuştur. Şâyet onun önceden salih amelinin bulunduğu varsayılacak olursa kâfir olması sebebi ile boşa çıkmış oldu. Aynı şekilde ondan başkası da kâfir olacak olursa ameli boşa çıkar. Peki mümin nasıl buna benzetilebilir?][282]

قَالَ يَآ إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾

75. "Buyurdu ki: "Ey İblis kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu? Büyüklendin mi yoksa yücelerden mi oldun?"

Tefsiri:

[Şüphesiz ki o yüce Allah'ın: *"Kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu?"* buyruğunda belirttiği gibi yüce Allah'ın elleriyle yaratılmıştır.][283]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kelimeleri yerlerinden tahrif ederek oynatan onun isimleri ve âyetleri hususunda eğriliğe sapan sıfatları tevil ediciler yüce Allah'ın: *"Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır."* (Maide. 64) buyruğu ile: *"Kendi ellerimle yarattığım."* buyruklarını bütün bunlara rağmen tevil etmişler ve: Onun maksadı nimeti yani dünya nimetiyle ahiret nimetidir demişlerdir. Yine kudreti ile diye açıklamışlar ve burda lafız bizatihi cömertlikten kinayedir. Ortada gerçek manada el diye bir şey yoktur. Aksine bu lafız vermek ve cömertlik hususunda hakikat anlamında kullanılmaya başlamıştır. Yüce Allah'ın: *"Ellerimle yarattığım"* buyruğu da bizzat benim yarattığım anlamındadır. Ortada bununla birlikte gerçek manada "bir el" yoktur.

Ona dedim ki: Bunlar onların yaptıkları teviller midir. O: Evet dedi. Ben de ona: O halde şimdi daha önce yazdıklarımıza bir bakalım:

Birinci makam: Bir defa *"Ellerimle (kasıt iki eldir)"* lafzı ikil kipi olarak ne nimet hakkında kullanılmıştır ne de kudret hakkında. Çünkü çoğul halinde tekil lafzını kullanmak Arapların dildeki kullanımlarındandır: *"Şüphesiz insan hüsrandadır."* (Asr. 2) buyruğunda olduğu gibi. Bazen çoğul lafzını tekil hakkında da kul-

282 Minhâcü's-Sünne. IV. 74.
283 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 6

lanırlar. Yüce Allah'ın: *"Onlar ki insanlar kendilerine: Muhakkak insanlar ..."* (Âl-i İmran, 173) buyruğunda olduğu gibi. Çoğul lafzını da ikil hakkında da kullanırlar. Yüce Allah'ın: *"İkinizin kalpleri."* (Tahrim, 4) buyruğunda olduğu gibi. Fakat tekil lafzın ikil hakkında yahut ikil lafzın tekil hakkında kullanımına gelince bunun aslı yoktur. Çünkü bu lafızlar sayı ifade eder ve bunlar bu manada bir nastırlar. Bunları aşmak sözkonusu değildir. Ayrıca Arapça'da: -İki adam kastetmek sûretiyle- yanımda bir adam vardır demek de mümkün değildir, adam türünü kastederek "yanımda iki adam vardır" demek de caiz değildir. Çünkü tekil isim türe delalet eder ve türde de şuyu dediğimiz yaygınlık sözkonusudur. Aynı şekilde çoğul isimde de tür manası vardır. Tür de bir tekil hasıl olması ile hasıl olur. Buna göre yüce Allah'ın: *"Kendi ellerimle"*[284] buyruğu ile "kudret"in kastedilmesi caiz olamaz. Çünkü kudret bir tek sıfattır. Biri anlatmak için de "iki" lafzını kullanmak doğru olamaz.

Aynı şekilde bununla nimetin kastedilmesi de mümkün değildir. Çünkü Allah'ın nimetleri sayılamaz. Bu sebeple sayılmasına imkân bulunmayan nimetlerin ikil kipi ile ifade edilmesi caiz olamaz.

Ayrıca "iki elimle" buyruğunda bunu kastetmeleri halinde fiili ele izafe etmiş olmaları da mümkün değildir. Bu durumda ele izafe onu fiile izafe etmek olur. Yüce Allah'ın: *"İki elinin önden gönderdiği sebebi ile."* (Hacc, 10); *"Ellerinizin önden gönderdikleri."* (Âl-i İmran, 182) buyruklarında olduğu gibi. Yine yüce Allah'ın: *"Kendi ellerimizle var ettiğimiz davarlar."* (Yâsîn, 71) buyruğu da bu türdendir.

Fakat fiilin faile izafe edilip fiil "be" harfi ile ele geçiş yapacak olursa -yüce Allah'ın: *"iki elimle yarattığıma"* buyruğunda olduğu gibi- bu buyruk onun bu fiili iki eliyle yaptığı hususunda açık bir nas olur. Bundan dolayı konuşan yahut yürüyen bir kimse hakkında: Sen bu işi iki elinle yaptın demek caiz olmaz. Bunun yerine bunu ellerin/iki elin yaptı denilir. Çünkü fiilin faile izafe edilmesi için "sen yaptın" demek yeterlidir. Eğer onun gerçek manada el ile onu yaptığını kastetmiyor ise o taktirde bu herhangi bir faydası olmaksızın katıksız bir fazlalık olur. Yüce Allah'ın izni ile de Arapların da Arap olmayanların dilinde fasih bir kimsenin: Ben bunu iki elimle yaptım yahut filan kişi bunu iki eliyle yaptı sözünü ancak gerçek manada elleriyle bunu yapması halinde kullandığını görebiliriz. Eli olmaksızın yahut da eli olduğu halde fiil elinden başkası ile vaki olmuş ise de böyle bir kullanım yine mümkün değildir.][285]

284 Burada lafzi tercüme iki elimle şeklindedir (çeviren).
285 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 364-366.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İki elimle yarattığıma"* buyruğu ile; *"Kendi ellerimizle var ettiğimiz."* (Yâsîn. 71) buyruğu arasında iki bakımdan fark vardır:

1. Burada fiili kendisine izafe etmiş ve onu iki eliyle yarattığını beyan buyurmuştur. Öbüründe ise fiili "eller"e izafe etmiştir.

2. Çoğul ismi karışıklıktan emin olunması halinde ikil yerine kullanmak Arap dilinin özelliklerindendir. Yüce Allah'ın: *"Hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesiniz."* (Maide. 38) buyruklarında olduğu gibi. Maksat ise (her birinin birer eli olmak üzere) iki elini kesiniz demektir. Yüce Allah'ın: *"Kalpleriniz meyletmiş bulunuyor."* (Tahrim. 4) buyruğundan kasıt ise ikinizin iki kalbidir. Yine yüce Allah'ın: *"Ellerimizle var ettiğimiz."* (Yâsîn. 71) buyruğu da böyledir.][286]

Merhum İbn Teymiyye de Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin el-İbâne adlı eserinden naklen dedi ki:

[Bid'at ehline şöyle denilir: Siz yüce Allah'ın: *"Ellerimle"* buyruğunun benim nimetim anlamında olduğunu ne diye ileri sürdünüz? Siz bunun bu anlama geldiğini icmaa dayanarak mı yoksa dildeki anlamı böyle olduğunu söyleyerek mi iddia ediyorsunuz? Bunun ne bir icma ne de dildeki anlam olduğunu bulamazsınız.

Deseler ki: Biz bunu kıyas yolu ile söyledik. Onlara şöyle denilir: Sizler yüce Allah'ın: *"Ellerimle yarattığım"* buyruğunun kıyas yolu ile ancak benim nimetim anlamına geldiğini nereden buldunuz? Ayrıca aklın şu lafzı ve bu lafzı bu şekilde açıklayabileceği bilgisi nereden mümkün olabilir? Oysa bizler yüce Allah'ın kitabında nebisinin dili ile: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik."* (İbrahim. 4) ve: *"Hâlâ onlar Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi?"* (Nisa. 82) buyurmuş olduğunu görüyoruz. Eğer Kur'ân Arapça olmasaydı Arapların onu düşünmelerine imkân olmazdı. Ayrıca Arapların onu işitmeleri halinde manalarını bilmesi de mümkün olmazdı. Arap dilini iyi bilmeyen bir kimse onu da iyi anlayamayacağına göre ancak Arapların onu işitmeleri halinde anlamını bildiklerine göre onların bu kitabı bildikleri de öğrenilmiş olmaktadır. Çünkü o onların dili ile nazil olmuştur.

(Ebu'l-Hasan el-Eş'ari devamla) dedi ki: Birisi yüce Allah'ın: *"Ve biz göğü bir eyd ile (kudret ve kuvvetle) bina ettik."* (Zariyat. 47) buyruğunda geçen "eyd" kelimesinin güç anlamına geldiğini söyleyerek o halde yüce Allah'ın: *"ellerimle"*

286 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 370.

buyruğunun da kudretimle anlamına gelmesi gerektiğini söyleyecek olursa onlara: Bu tevil çeşitli bakımlardan tutarsızdır denilir:

Bunlardan birisi şudur: "eyd" lafzı "yed: el" lafzının çoğulu değildir. Çünkü "yed: el"in çoğulu "eydi" diye gelir. Nimet anlamındaki "yed"in çoğulu da "eyâdi" diye gelir. Yüce Allah ise "eydi" demediği gibi "eyâdi" de buyurmamıştır. O ancak: *"İki elimle (ellerimle) yarattığım."* buyurmuştur. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Ellerimle"* buyruğunun manasının yüce Allah'ın: *"Biz onu eyd/kudret ile bina ettik."* buyruğu ile aynı anlamda olma iddiası çürütülmüş olmaktadır. Aynı şekilde eğer "gücü" kastetmiş olsaydı bunun manasının ben onu kudretimle yarattım olması gerekiyordu. Bu ise bize muhalefet edenlerin görüşlerini nakzetmekte ve onların benimsedikleri mezhebten uzak bulunmaktadır. Çünkü onlar zaten yüce Allah'ın kudretini kabul etmediklerine göre onun iki kudretinin olduğunu nasıl kabul etsinler?

Yine eğer yüce Allah'ın: *"Ellerimle yarattığım"* buyruğu ile kastı kudret olmuş olsaydı bu hususta Adem'in İblis'e göre bir ayrıcalığı bulunmazdı. Şanı yüce Allah ise iblisi değil de Adem'i "elleriyle" yarattığı için üstünlüğünün görülmesini murad etmiştir. Eğer iblisi de Adem'i eliyle yarattığı gibi eliyle yaratmış olsaydı bu açıdan onun üstünlüğünü açıklamaya kalkışmanın anlaşılır bir tarafı olmazdı. İblis de Rabbine karşı delil getirerek şöyle diyebilirdi: Sen Adem'i ellerinle yarattığın gibi beni de ellerinle yaratmış bulunuyorsun. Fakat şanı yüce Allah bu bakımdan Adem'in ona üstünlüğünü ortaya çıkarmayı murad edince Adem'e secde etme emri karşısında büyüklenmesinden ötürü onu azarlamak üzere: *"Kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu? Büyüklendin mi yoksa yücelerden mi oldun?"* buyurmuştur. İşte bu da âyetin anlamının "kudret" olmadığına ve şanı yüce Allah'ın esasen her bir şeyi kendi kudreti ile yaratmış olduğuna bu ifade ile şanı yüce Allah'ın kendileri ile yaratılmış olması hususunda iblisin Adem ile ortaklığının bulunmadığı "iki el"inin sabit olduğunu ortaya koymak istediğine bir delildir.

(Ebu'l-Hasan el-Eş'ari devamla) dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Ellerimle yarattığım"* buyruğu ile iki nimet olan iki elin sabit olduğunu kastetme ihtimali yahut da bunun iki el organın sabit olduğunu kastetme ihtimali yahut bu iki kudret elinin sabit olma ihtimali anlamında ya da nimet olmayan iki elin sabit olduğunu yahut da iki organ da olmayıp iki kudret de olmadığını ve ancak Allah'ın vasf ettiği şekilde bu ikisinin nitelendirilebileceğini kastetmiş olma ihtimalleri vardır. Çünkü herhangi bir kimsenin şöyle demesi mümkündür: Ben ellerimle yaptım derken bu benim nimetimdir maksadını güdebilir. Fakat hem bize göre hem de

bizim hasımlarımıza göre bu iki elin iki organ olması mümkün olamaz. Bizim hasımlarımıza göre ise bu sözleriyle iki kudret olması da mümkün değildir. Çünkü onlar bir tek kudretin dahi sabit olduğunu kabul etmezken nasıl iki kudretin sabit olduğunu kabul etsinler. Bu üç kısım sözkonusu olmayacağına göre dördüncü kısım doğru olur. Bu da yüce Allah'ın: *"İki elimle/ellerimle"* buyruğunun kudret de olmayan nimet de olmayan organ da olmayan iki elin sabit kabul edilmesi manasıdır. Ancak burada da şöyle denilir: Bunlar daha önce geçen diğer üç ihtimal dışında (bilinen) eller gibi olmayan iki eldir.

Aynı şekilde eğer yüce Allah'ın: *"ellerimle"* "nimetim" anlamında olsaydı Adem'in bu hususta bize muhalefet edenlerin kanaatine göre iblise herhangi bir üstünlüğü olamazdı. Çünkü yüce Allah onların görüşlerine göre baştan beri Adem'i bununla yarattığı gibi bir nimeti yaratmakla başlamış olur. Bu durumda bu iki nimetin Adem'in bedeni olması yahut da Adem'de yarattığı iki ârâz olmaları ihtimali sözkonusudur. Eğer bununla Adem'in bedenini kastetmiş ise bize muhalif olan mutezilenin kanaatine göre bedenlerin hepsi bir türdür. Onlara göre bedenlerin tamamı bir tür olduğuna göre böylelikle yine onların mezheplerine göre iblisin cesedinde de tıpkı Adem'in cesedinde ortaya çıkan nimetin aynısı hâsıl olmuştur. Durum aynı şekilde bununla iki ârazı kastetmiş olması halinde de böyledir. Çünkü Adem'in bedeninde yapmış olduğu bir oluş hayat, güç ya da daha başka herhangi bir ârazı mutlaka onlara göre onun türünden bir ârazı da iblisin bedeninde de yapmış demektir. Bu durum ise Adem'in bu hususta iblise göre bir üstünlüğünü gerektirmez. Ama yüce Allah ise Adem'in bu husustaki faziletini ona göstermek için bunu iblise karşı delil göstermiştir. Böylelikle bu da bizim söylediğimiz şanı yüce Allah: *"Ellerimle yarattığım"* buyruğu ile nimetini kastetmediğine delildir.

Yine onlara şöyle denilir: Sizler yüce Allah'ın: *"Ellerimle"* buyruğu ile nimetten başka bir şey olan "iki el"i kastetmiş olduğunu kabul etmiyorsunuz. Eğer onlar: Çünkü iki el eğer nimet değilse ancak bir organdır diyecek olurlarsa onlara şöyle denilir: Sizler eğer el nimet değilse ancak organ olur hükmünü ne diye verdiniz?

Deseler ki: Biz bu hususta müşahede ettiğimize ve aramızda gördüğümüz yaratılmışlarda bunun böyle olduğunu gördük. Çünkü görünürde ne kadar nimet varsa ancak bir organdır.

Onlara şöyle denilir: Sizler bu hususta gördüklerinize başvurup ona göre uygulama yapıp ve ona göre yüce Allah hakkında hüküm verdiğinize göre aynı şekilde sizler ne kadar canlı görüyorsanız mutlaka o et ve kandan meydana gelmiş

bir cisimdir. O halde yüce Rabbiniz hakkında da bu şekilde hüküm veriniz. Aksi taktirde ileri sürdüğünüz bu iddianızı terk etmiş olursunuz ve kendi gerekçenizi kendiniz çürütmüş olursunuz. Şâyet bildiğimiz canlılar gibi olmayan bir hayat sahibi kimseyi kabul ediyorsanız o halde şanı yüce Allah'ın haber verdiği "iki el"in sair eller gibi iki organ ve iki nimet olmamasını neden kabul etmiyorsunuz?

Aynı şekilde şöyle denilir: Sizler neden müdebbir ve hakim kimsenin ancak insan olduğunu kabul ediyorsunuz ki? Halbuki hem müdebbir hem hakim yaratıcının insan olmadığını da kabul ediyorsunuz. Böylelikle müşahede edip gördüklerinize de muhalefet etmiş oldunuz. Bununla da gösterdiğiniz gerekçeyi kendiniz çürütmüş oldunuz. O halde nimet de olmayan iki organ da olmayan diğer eller gibi olmayan iki elin sabit olduğunu -görünene muhaliftir diye- reddetmeye kalkışmayınız.

Deseler ki: Sizler yüce Allah'ın: "*İki elimle yarattığım*" buyruğu dolayısıyla Allah'ın: "*İki el*"inin olduğunu kabul ettiğinize göre neden: "*Kendi ellerimizle var ettiğimiz.*" (Yâsîn. 71) buyruğundan dolayı onun birçok elinin bulunduğunu kabul etmiyorsunuz.

Böyle diyene şöyle cevap verilir: Bunu kabul edenlerin görüşlerinin bâtıl olduğu üzerinde ittifak/icma olmuştur. Böylelikle yüce Allah'ın elleri sözkonusu edip bunun iki elin varlığı olarak ortaya konulmuş olmasını gerektirir. Çünkü delil icmaın doğruluğunu göstermektedir. İcma doğru ise o taktirde yüce Allah'ın: "Eller" lafzının "iki el" lafzına irca edilerek anlaşılması icab eder. Çünkü Kur'ân-ı Kerim zahiri üzere anlaşılır. Bir delil bulunmadıkça zahirinden başka bir anlama gidilmez. Bizler zahir anlamı üzere "eller" lafzını bir başka zahire göre tevil edecek bir delil bulduğumuz için diğer zahirin de hakikat anlamında olması ve ayrıca bir delil olmadan bu anlamın ondan zail olmaması da gerekmiş oldu.

Birisi dese ki: Şanı yüce Allah: "Eller"i sözkonusu etmekle birlikte "iki el"i kastetmiş olduğuna göre "eydi: eller" lafzını zikredip bir tek el kastetmiş olma ihtimalini neden kabul etmiyorsunuz? Ona da şöyle denilir: Şanı yüce Allah'ın "eller" lafzını zikredip iki eli kastettiğini kabul etmemiz onun birçok elinin olduğunu kabul edenler ile bir tek elinin olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin bâtıl olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Bu sebeple biz de "iki el" olduğunu söyledik. Çünkü Kur'ân-ı Kerim zahiri dışında bir anlamda olduğuna dair delil ortaya konulmadıkça zahiri anlamı üzere anılır.

Birisi dese ki: Yüce Allah'ın: "*Kendi ellerimizle var ettiğimiz.*" buyruğunun mecazi anlamda olmasını neden kabul etmiyorsunuz?

Ona şöyle denilir: Allah'ın kelâmının hükmü zahirine ve hakikat anlamına göredir. Hiçbir şey zahirinden çıkarılarak mecaza gidilmez. Nitekim sizler kelâmın zahirinin umum olduğunu görüyorsunuz. Eğer umum lafzı ile gelip onunla husus kastedilmişse bu taktirde zahiri hakikat anlamına göre anlaşılmış olmaz. Delil olmadan da zahiri itibari ile umum olan lafzı bırakmak ve başkasına yönelmek caiz değildir. İşte yüce Allah'ın: "Ellerimle yarattığım" buyruğu da ellerin sabit olduğunun kabul edilmesi hususunda zahiri anlamı üzerindedir. "Eller"in zahirinin bırakılıp hasımlarımızın iddia ettiği anlama göre yorumlamamız delil olmadan caiz değildir. Eğer bu caiz olsaydı herhangi bir delil olmadan zahiri itibari ile umum ifade eden lafzın hususi anlamda olduğunu, zahiri itibari ile hususilik ifade eden lafzın da umumi anlam ifade ettiğini ileri sürmesi de mümkün olurdu. Böyle bir iddiada bulunmak delilsiz olarak herhangi bir kimse için caiz olmadığı gibi sizin bu iddiada bulunmanız da sizin için caiz olamaz. Ve delilsiz bunun mecaz olmasına da imkân bulunmamaktadır. Aksine yüce Allah'ın: "Ellerimle yarattığım" buyruğunun dilbilginleri nezdinde nimeti kastederek birisinin ben bunu ellerimle yaptım demesi caiz olmadığına göre Allah için iki nimetten başka bir anlamda olmak üzere iki elin sabit olduğunu kabul etmek icab eder.][287]

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾

82. "Dedi ki: İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım.

83. Aralarından ihlasa erdirilmiş kulların müstesna."

Tefsiri:

[Şeytanlar insan ve cin şeytanlarıdır. İbadette ise ümit ve korku vardır. Yüce Allah: *"Buyurdu ki: "Ey İblis, kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu? Büyüklendin mi yoksa yücelerden mi oldun?" Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın." Buyurdu ki: "Defol oradan, çünkü sen artık kovulansın. Ve kıyamet gününe kadar da lanetim şüphesiz senin üzerinedir." Dedi ki: "Rabbim, o halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver." Buyurdu ki: "O halde sen kendisine mühlet verilenlerdensin. O belli zamanın gününe kadar." Dedi ki: "İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım. Aralarında ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ." Buyurdu ki: "Hak budur, ben de şu hakkı söyleyeyim: Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 75-85) buyurmaktadır. Bunun üzerine şeytan da: *"İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım. Aralarından ihlasa erdirilmiş kulların müstesna."* (Âyet 82-83) diye yemin etti.

287 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 22-26.

Şanı yüce Allah onun bu kimseler üzerinde otoriter bir etkisinin bulunmadığını haber vererek Hicr Sûresi'nde: *"O halde çık buradan! Çünkü sen artık kovulmuş birisin" buyurdu. Hiç şüphesiz kıyamet gününe kadar lanet senin üzerinedir."* (Hicr, 34-35); *"Rabbim dedi, beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (sana isyan etmeyi) süslü göstereceğim, onları toptan azdıracağım. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ."* (Hicr, 39-40) ve: *"Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesnâ."* (Hicr, 42) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Azgınlardan sana uyanlar müstesna."* (Hicr, 42) buyruğu bu husustaki iki görüşün daha güçlü olanına göre munkatı bir istisnâ[288]dır. Çünkü kullar ibadet edenlerin kendileridir, kendilerine ibadet edilenler değildir. Nitekim yüce Allah: *"Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler."* (Furkan, 63); *"O) Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır."* (İnsan, 6); *"Ey kullarım, bugün size bir korku yoktur, siz üzülmezsiniz de. (Siz) ki âyetlerimize iman edenler ve teslim olmuş kimseler idi(niz)."* (Zuhruf, 67-69) ve: *"Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman."* (Cinn, 19); *"Kulunu geceleyin götüren (Allah) münezzehtir."* (İsra, 1) ve: *"Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an."* (Sâd, 45) buyurmaktadır.

Çünkü Allah'ın ihlasa erdirilmiş kulları üzerinde onun bir otoritesi yoktur. Onun otoritesi ancak kendisini dost/veli edinip onu (Allah'a) ortak koşanlar üzerindedir. Ayrıca Allah'ın ihlasa erdirilmiş kulları dışında kalan bu emri altındakileri azdırıp yoldan çıkaracağına yemin etmiştir. Yüce Allah da onun Allah'ın kulları üzerinde bir otoritesinin olmadığını aksine onun otoritesinin yoldan çıkmış kendisine uyan kimseler üzerinde olacağını da haber vermektedir. Gayy (azmak, yolun dışına çıkmak) hevâ ve şehvetlere uymak demektir. Bunun esası ise Allah'tan başkasını sevmektir. Allah'a ortak koşulan varlıkları sevmek gibi. İşte şirk de budur. Yüce Allah da bunun hakkında: *"Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerinedir."* (Nahl, 100) buyurmaktadır. Böylelikle ihlas sahibi ihlasında samimi kaldığı sürece bu şekildeki azgınlıktan yoldan çıkmaktan ve bu şirkten korunmuş olacağını ayrıca azmanın ihlası zayıflatıp hevânın da şirki pekiştireceğini beyan buyurmaktadır.][289]

288 Munkatı' istisnâ: İstisnâ edilenin, kendisinden istisna edilenden farklı olduğu müstesnalara denilir. " جاء بنوك إلا ابن خالد : Senin oğulların geldi, Hald'in oğlu müstesna" örneğinde olduğu gibi. Daha geniş bilgi için nahive dair eserlerin müstesna bahsine başvurulmalıdır. Hicr, 42. Âyette de, "azgın kullar" istisna edilmiştir ki, yüce Allah'ın has kulları ile aynı değildirler, onlardan farklı olduklarından bu istisnâ munkatı' istisnadır. (Çeviren)

289 Câmiu'l-Mesâil, II, 264-265.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde "gayy: azgınlaşmak" mutlak olarak kullanılacak olursa yüce Allah'ın şeytan hakkındaki: *"Dedi ki: "İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım. Aralarında ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ."* (Âyet 82-83) buyruklarında olduğu gibi Allah'a karşı masiyet olan her bir işi kapsar.][290]

قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

84. "Buyurdu ki: Hak budur, ben de şu hakkı söyleyeyim."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz kul hak olanı da bâtıl olanı da söyler. Şanı yüce Rabbimiz ise hakkı söyler ve doğru yola iletir. Nitekim yüce Allah: *"Hak budur, ben de şu hakkı söyleyeyim."* buyurmaktadır.][291]

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾

85. "Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85) buyurmaktadır. Şeytan Rabbi ve onun varlığını kabul etmekle birlikte cehennemi ondan ve ona uyanlardan muhakkak dolduracaktır. Çünkü o itaat ve ibadet etmeyi kabul etmemiş, bunlara karşı büyüklük taslamıştır. İlmi güç ile birlikte ameli gücün beraber bulunması failin ve amacın bir arada olması durumundadır. Bundan dolayı amelsiz ilim meyvesiz ağaç gibidir denilmiştir. Burada amelden kasıt ise kişinin Allah'a ibadet eden birisi olabilmesi için Allah'a dönmek ve ondan korkmak şeklindeki kalbin amelidir.][292]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah iblise: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85) buyurdu. Böylelikle yüce Allah

290 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 168.
291 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 83.
292 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 13.

cehennemi iblisden ve ona tabi olanlardan dolduracağına yemin etmiş bulunmaktadır. Ona uyanlar ise ancak ona itaat edenlerdir. Herhangi bir günah işlemeyen bir kimse ona itaat etmemiş demektir. Dolayısıyla cehennemin kendisi ile doldurulacağı kimselerden olmaz. Ona uyanlar tarafından doldurulacağına göre onlardan başkaları için de orada bir yer bulunmayacaktır.][293]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85) buyurmaktadır. Eğer oraya ona uymayanlardan birisi girecek olsa ona uyanlardan dolmuş olmaz. Bundan dolayı Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde cennet ve cehennemin birbirleri ile tartışacaklarına dair Ebu Hureyre ve Enes'in rivâyet ettiği hadiste sabit olduğu üzere cehennem ateşi köşe bucağı birbirine geçip sıkışıncaya ve artık yeter, artık yeter demedikçe de oraya atılacaklardan dolmuş olmayacaktır. Bu ise cehennemin: *"Daha var mı"* (Kaf. 30) sözünü söylemesinden sonra olacaktır. Cennete gelince dünya ehlinden oraya gireceklerden bir fazlalık kalacak, şanı yüce Allah da orası için başka varlıklar yaratacaktır."[294]][295]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu kanaati sünnete müntesip bazı kesimler ifade etmiş olsa bile kitap ve sünnetin delalet ettiği şanı yüce Allah'ın cehenneme kendisine asi olanlardan başkasını sokmayacağı şeklindedir. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85) buyurmaktadır. O halde iblise uyanlardan cehennemi doldurması kaçınılmazdır. Cehennem dolduğu taktirde onlardan başkaları için orada bir yer kalmayacaktır. Buna göre iblise tabi olmayan kimseler ateşe girmeyecektir.][296]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'de: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85) buyurmakta böylelikle yüce Allah cehennemi iblisden ve ona uyanlardan doldurmasının kaçınılmaz olduğuna dair yemin etmektedir. Ona uyan kimseler ise isyankar kimselerdir. Teklif olmadan da masiyet sözkonusu olmaz.][297]

293 Minhâcü's-Sünne. V. 100.
294 Buhârî. 4850: Müslim. 2846.
295 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 141.
296 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 372.
297 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 643.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85). Şanı yüce Allah cehennemi ondan ve ona uyanlardan dolduracağını haber vermektedir. Bu ise ancak ona uyanların oraya gireceğini beyan etmektedir. Buna göre kâfirlerden ve fâsıklardan ona uyanların iblise tabi olanlardan olduğu da bilinmiş olmaktadır. Bilindiği üzere de kâfirler mümin değildir. Allah'ı iman etmelerini sağlayacak şekilde bilen kimseler de değillerdir.][298]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah iblise hitabında: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85) buyurmak sûretiyle orayı ondan ve kendisine uyanlardan doldurmasının kesin olduğuna dair yemin etmektedir. İşte bu oraya şeytana uyanlardan başkasının girmeyeceğine delildir. Çünkü onlardan başkaları oraya girecek olursa o taktirde cehennem ateşi onlardan ve bunlardan dolmuş olacaktır. Bu da nassa muhaliftir.][299]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah iblise hitabında: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Âyet 85) buyurmak sûretiyle orayı iblis ve ona uyanlarla dolduracağını haber vermektedir. Onlarla doldurulması halinde ise oraya onlardan başkaları girmeyecektir.][300]

قُلْ مَآ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا
ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾

86. "De ki: Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben kendimi zorlayarak bir şeyler uyduranlardan da değilim.

87. O, ancak âlemlere bir öğüttür."

Tefsiri:

[Öğüt vermek (tezkîr/hatırlatmak) genel ve özel olur. Genel tezkîr risaletin herkese tebliğ edilmesi demektir. Bu da kendisi ile gönderilen risaleti/mesajı on-

298 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 236.
299 es-Safdiyye,II, 304.
300 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 187.

lara tebliğ etmek sûreti ile hâsıl olur. Yüce Allah: *"De ki: Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben kendimi zorlayarak bir şeyler uyduranlardan da değilim. O, ancak âlemlere bir öğüttür."* (Âyet 86-87); *"O insanlar için ancak bir öğüttür."* (Müddessir. 31); *"O ancak âlemler için bir öğüttür."* (Yusuf. 104). Sonra da: *"Aranızdan dosdoğru yolu bulmak isteyenlere."* (Tekvir. 28) buyurmakta ve genel ve özel olanı sözkonusu etmektedir.][301]

301 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 157.

ZÜMER SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 75 âyettir)

Genel Olarak Zümer Sûresi

[Yüce Allah: *"Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır. Muhakkak Biz sana kitabı hak ile indirdik. O halde dini Allah'a, yalnız O'na halis kılarak ibadet et. Uyanık olun, halis olan din yalnız Allah'ındır."* (Zümer. 1-3) buyurmaktadır. Sûrenin geneli ve tamamı bu anlam hakkındadır. Yüce Allah'ın: *"De ki: Ben Allah'a, dini yalnız ona halis kılarak ibadet etmekle emrolundum. Müslümanların ilki olmakla da emrolundum."* (Zümer. 11-12) buyruğu ile: *"De ki: Ben dinimi kendisine ihlas ederek ancak Allah'a ibadet ederim."* (Zümer. 14) buyruğuna ve: *"Allah kuluna yetmez mi? Halbuki onlar seni ondan başkaları ile korkutuyorlar."* (Zümer. 36) buyruğuna; *"De ki: Bana haber verin. Allah'tan başka şu ibadet ettikleriniz eğer Allah bana bir zarar vermek dilerse onlar onun zararını giderecekler mi?"* (Âyet 38) buyruğuna; *"Yoksa onlar Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? De ki: "Ya onlar bir şeye malik olmasalar ve akıl erdirmeseler de mi?" De ki: "Bütün şefaat Allah'ındır. Göklerle yerin mülkü yalnız O'nundur. Sonra Ona döndürülürsünüz." Allah bir olarak anılsa Âhirete inanmayanların kalpleri tiksinir, Ondan başkası anılsa hemen yüzleri güler."* (Âyet 43-45) buyruğuna; *"De ki: "Artık ey cahiller, bana Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi emredeceksiniz?"* (Âyet 64) ve: *"Hayır –işte bundan ötürü- yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol."* (Âyet 66) buyruklarına kadar bu husus işlenmektedir.][302]

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾

1. "Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır."

302 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 49-50.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır."* (Âyet 1) buyurmaktadır. Zamir hem lafzı hem manayı birlikte ifade eder. Özellikle de yüce Allah'ın: *"Kitabın indirilmesi"* buyruğunda böyledir. Kitap "Allah'ın kelâmı harfler dışarıda kalmak üzere manadır" diyenlere göre Arapça nazmın bir ismidir. Bu gibi kimselere göre de kelâm/söz mananın adıdır. Kur'ân da her ikisi arasında ortak bir ilimdir. O halde "kitap" lafzı herkesin ittifakı ile Arapça lafzı ifade eder.

Buna göre şanı yüce Allah: *"Kitabın indirilmesi Allah tarafındandır"* haberini verdiğine göre Arapça nazmın Allah tarafından indirilmiş olduğu bilinir. Bu da selefin söylediği: O ondan başlamıştır. Yani onun kelâm olarak söylediğidir sözüne delalet eder. Bu soru sorana bu yaprağın kaldırabildiği kadarıyla verilmiş muhtasar bir cevaptır. Çünkü buna dair gerekli açıklamalar bir başka yerde genişçe yapılmıştır. Yüce Allah en iyi bilendir, hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır. Allah Efendimiz Muhammed'e, onun ailesine, ashabına pek çok salat ve selâm eylesin. Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.][303]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır."* buyruğu hakkında iki görüş vardır:

1. İfadede hazfedilmiş lafızlar yoktur. Aksine yüce Allah'ın: *"Kitabın indirilmesi"* buyruğu müptedadır. Haberi de *"Aziz, Hakim Allah'tandır"* buyruğu da onun haberidir.

2. Hazfedilmiş bir müptedanın haberidir. Yani: Bu "kitabın indirilmesi"dir. Her iki görüşe göre de bu kitabın Allah tarafından indirilmiş olduğu sabittir.][304]

[Şanı yüce Allah sûrenin baş tarafında: *"Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır. Muhakkak Biz sana kitabı hak ile indirdik. O halde dini Allah'a, yalnız O'na halis kılarak ibadet et. Uyanık olun, halis olan din yalnız Allah'ındır."* buyurarak bu sûrede sözünü ve dinini yani hoş ve güzel sözü ve salih ameli zikretmiş bulunmaktadır.][305]

303 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 544.
304 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 247.
305 el-İstikame, I, 222-223.

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا
لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ
لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

3. "Uyanık olun, halis olan din yalnız Allah'ındır. Ondan başka veliler edinenler: "Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz" (derler.) Muhakkak Allah ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah yalan söyleyen, kâfirlikte ileri giden hiçbir kimseye hidâyet vermez."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Uyanık olun, hâlis din yalnız Allah'ındır. Ondan başka veli (dost, ilah)lar edinenler: Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz (derler).*" Yani onlar: Biz bunlara yalnızca bizleri Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyoruz derler. Şanı yüce Allah bunu: "*Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır. Muhakkak biz sana kitabı hak ile indirdik. O halde dini Allah'a, yalnız O'na halis kılarak ibadet et. Uyanık olun, halis olan din yalnız Allah'ındır. Ondan başka veliler edinenler: "Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz" (derler.) Muhakkak Allah ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah yalan söyleyen, kâfirlikte ileri giden hiçbir kimseye hidâyet vermez.*" (Âyet 1-3) buyrukları arasında zikretmiş bulunmaktadır.][306]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz Arap müşrikleri ile Rabbin kendi meşiet ve kudreti ile fail olduğunu, her şeyin yaratıcısı olduğunu, göklerin ve yerin Allah'ın mahluku olup varlık bakımından onun ile denk olmayıp kendilerine devamlılık vermesi sûreti ile devamlarının sözkonusu olduğunu kabul eden diğer müşrikler Allah'tan başkalarına kendilerini ona yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyorlar ve onları Allah nezdinde kendilerine şefaat etsinler diye şefaatçi kabul ediyorlardı. Bunu da şu anlamda yapıyorlardı: Bu şefaatçiler kendileri için Allah'a dua ediyorlar. Allah da ona yaptıkları bu dualarını kabul ediyordu. İşte Kur'ân-ı Kerim'in kâfir olduklarını açıkça ifade ettiği ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendileriyle şirklerinden ötürü cihad ettiği müşrikler bunlardır.

306 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 527.

Yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine bir fayda ve bir zarar vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir derler"* (Yunus, 18) ve: *"Ondan başka veli (dost, ilah)lar edinenler: Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz (derler)."* (Âyet 3); *"De ki: 'Onu bırakıp boş yere (ilah diye) zannettiklerinizi çağırın. Onlar üzerinizdeki sıkıntıyı gideremeyecekleri gibi, değiştiremezler de.' Onların o tapındıkları da Rabblerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar. Onun rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değer."* (İsra, 56-57) buyurmaktadır. Seleften bir kesim dedi ki:[307] Bir takım kimseler meleklere ve peygamberlere dua ediyorlardı. Yüce Allah da: Sizin kendilerine dua ettiğiniz bu kimseler aslında siz bana yalvarıp tevessül ettiğiniz gibi onlar da tevessül etmektedirler. Siz benim rahmetimi ümit ettiğiniz gibi onlar da benim rahmetimi ümit ederler. Siz benim azabımdan korktuğunuz gibi onlar da benim azabımdan korkarlar buyurdu.

Yüce Allah: *"Allah'ın, kendisine kitabı, hükmü ve peygamberliği verdiği bir beşerin kalkıp insanlara: "Allah'ı bırakın da bana kul olun" demesi, olacak iş değildir. Fakat o: "Başkalarına öğretmekte ve okuyup okutmakta olduğunuz kitap sayesinde Rabbânîler olun" (der). O size melekleri ve peygamberleri Rabbler edinmenizi de emretmez. Müslüman olduktan sonra size küfrü emreder mi hiç?"* (Âl-i İmran, 79-80); *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Sebe, 22-23); *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm, 26) ve: *"Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar korkusundan titrerler."* (Enbiya, 28) buyurmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de bunun benzerleri pek çoktur. Araplar -müşrik ve kâfir olmakla birlikte- melekler yaratılmış varlıklardır diyorlardı. Kimileri de melekler Allah'ın kızlarıdır diyordu. Yine aynı şekilde kendilerinin muhaddes/kendilerine ilham edilen kimseler olduklarını söylüyorlar ve: O cinlerden birisiyle evlendi, böylelikle o evlendiği kişi de ona melekleri doğurdu derlerdi. Bunların söyledikleri hristiyanların Meryem Mesih'in annesi olmakla birlikte Mesih'in Allah'ın oğlu olduğunu söylemeleri ile aynı türdendir. Bundan dolayı yüce Allah bunları öte-

307 Buna dair açıklama daha önce İsra Süresi'nde geçmişti.

kilerle birlikte sözkonusu etmiştir. Şu felsefecilerin sözleri ise bütün bu geçenlerin sözlerinden daha berbattır.][308]

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

5. "Göklerle yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar. Güneşi ve ayı musahhar kıldı. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gitmektedir. Uyanık olun, O galip olandır, günahları çok çok bağışlayandır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar"* buyurmaktadır. Buradaki "tekvir: dolamak" dairesel olarak şekillendirmek demektir. İşte bundan dolayı sarığı dolayıp sarması halini anlatmak üzere (كار العمامة - كورها) enilmiştir. Küreye/küre, top küre denilmesi de buradan gelmektedir. Bu ise yuvarlak/dairesel cisimdir. Bundan dolayı da felekler için küresel şekillidir denilir. Çünkü "küre"nin aslı (كورة) dır. Vav harekeli olup ondan önceki harf fetha olduğundan ötürü (fiilde vav) elif'e kalbedilmiştir. Demeti sarıp hazırlamayı anlatmak için (كورت الكارة): Demet yaptım, denilir. Hadisteki: "إن الشمس والقمر يكوران يوم القيامة كأنهما ثوران في نار جهنم: Şüphesiz güneş ve ay kıyamet gününde cehennem ateşinde iki öküzü andıracak şekilde sarmalanıp tortop edileceklerdir."[309] hadisinde de bu kökten gelen lafız kullanılmıştır.

Yüce Allah da: *"Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar."* (Rahman, 5) buyruğundaki hüsban (mealde hesap iledir) lafzı değirmenin demir çubuğu gibi anlamındadır. Yine yüce Allah: *"Rahman'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin."* (Mülk, 3) buyurmaktadır. Bu ise ancak üçgen, dörtgen ya da bunların dışında kenarlı olan cisimler dışında dairesel şekillerde sözkonusu olur. Çünkü bu gibi kenarlı şekiller birbirinden farklılık gösterirler. Zira bunların açıları kenarlarının karşısında yer alır. Dairesel cismin ise kenarları ve etrafı birbirinin benzeridir. Onun bir kısmı diğerinin karşısında/ona muhalif değildir.][310]

308 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 101-102.
309 Kaynakları daha önce gösterildi.
310 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 193-194.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar.*" buyurmaktadır. Dediler ki: "Tekvir" dairesel olarak sarmak dolamak demektir. (كورت العمامة): Sarığı doladım, denilir. Ona aynı şekilde yuvarlak bir şekil verdiği zaman da: (كورتها): Onu yuvarladım, doladım denilir. Ayrıca dairesel olana da (كارة) adı verilir. Bunun aslı ise (كورة)dır. Vav harekeli olup ondan önceki harf de fethalı olunca vav elif'e kalbedilir.

Yine: "Küre" denilir ki, bunun da aslı (كورة)dır. Burada kelimenin aynı (ikinci harfi teşkil eden vav harfi) hazfedilmiştir. (ثبة، قلة) lafızları ile ilgili açıklamalarda olduğu gibi.][311]

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾

6. "Sizi bir candan yarattı. Sonra ondan eşini yarattı ve sizin için davarlardan sekiz çift yarattı. Sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde, bir yaratılıştan sonra öbür yaratılışa geçirerek yaratıyor. İşte bunları yapan Rabbiniz Allah... Mülk yalnız O'nundur, O'ndan başka ilâh yoktur. Böyle iken nasıl döndürülüyorsunuz?"

Tefsiri:

[Kutrub[312] dedi ki: Yani o bunları size bir nüzül/ikram yaptı. Tıpkı: (أنزل الأمير على فلان نزلا حسنا) İşi filan kişi üzerine güzel bir nüzül/ikram olarak indirdi, denilmesine benzer. (Devamla) dedi ki: Yüce Allah'ın: "*Sizin için davarlardan sekiz çift indirdi*" buyruğu gibidir. (Buna göre indirdi ikram etti anlamında olur -çeviren-). Ancak bu görüş zayıftır. Çünkü nüzül/ikram ancak yenilen yemek hakkında kullanılır. Kendisi vasıtası ile savaşılan hakkında kullanılmaz. Şanı yüce Allah: "*Ona kaynamış sudan bir ziyafet/ikram.*" (Vakıa. 93) buyurmaktadır. Ziyafete nüzül/ikram denilmesi ise âdet gereği misafir binekli gelip bir yerde inip konakladığı zaman ona o yerdeki misafir ağırlamak kastıyla ikramı getirilir. İşte yolcunun bi-

311 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 587-588.
312 Muhammed b. el-Mustenîr el-Basri Ebu Ali. 207 h. yılında vefat etmiştir. Nahivcilerden Sibeveyh'in arkadaşıdır. (İnbâhurruvâd. III. 219.)

neği üzerinden inmesinden ötürü bu ikrama "nüzül" adı verilmiştir. Yine (نزل بني فلان ضيف): Filanoğullarına misafir indi/geldi, konakladı, denilir. Bundan ötürü Nuh (aleyhisselâm) da: *"Rabbim beni mübarek bir yere indir. Sen indirenlerin en hayırlısısın."* (Mü'minun, 29) demişti. Çünkü o gemiye binmişti. Yolcuların inip konakladıkları yerlere "menazil: menziller" denilmesi ise binekli olup inmelerinden dolayıdır. Binekli olmayan yayan yolculuk yapanlar da binekli olanlara tabidir. Aynı şekilde meskenlere de "menazil: menziller" adı verilir.][313]

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

7. "Eğer kâfir olursanız, şüphesiz Allah size muhtaç değildir. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmasına razı olmaz. Eğer şükür ederseniz faydanız için ondan razı olur. Yük (günah) yüklenici hiçbir kimse başkasının yükünü yüklenmez. Sonra dönüşünüz Rabbinizedir. O, size neler yapmakta olduğunuzu haber verecektir. Çünkü O, göğüslerin özünü çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer kâfir olursanız şüphesiz Allah size muhtaç değildir. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmalarına razı olmaz. Eğer şükrederseniz faydanız için ondan razı olur."* buyruğu da böyledir. Rızasını onların şükretmesine bağlı zikredip onun bir karşılığı/cezası olması dolayısıyla cezimli zikretmiştir. Şartın cezası ise ancak ondan (şartın gereğinin yerine getirilmesinden) sonra sözkonusu olur.][314]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer şükrederseniz faydanız için ondan razı olur."* buyruğu da böyledir. Burada rızayı -cezanın şarta, sonucun sebepe bağlı olması gibi- şükre bağlı olarak zikretmiştir. Ceza da ancak şartın (gereğinin) yerine getirilmesinden sonra sözkonusu olur.][315]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

313 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 253.
314 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 226.
315 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 445

[Yüce Allah'ın: "*Nihâyet onlar bizi gazablandırınca kendilerinden intikam aldık.*" (Zuhruf. 55) buyruğu ile: "*Eğer kâfir olursanız şüphesiz Allah size muhtaç değildir. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmalarına razı olmaz. Eğer şükrederseniz faydanız için ondan razı olur.*" buyruğu da böyledir. Burada onun razı olmasını şükretmelerine bağlı kılmış ve şükrün bir cezası/karşılığı olmak üzere cezim ile gelmiştir. Şartın cezası/cevabı. karşılığı ise ancak ondan (gereğinin yerine getirilmesinden) sonra sözkonusu olur.][316]

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ
مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ
بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

8. "İnsana bir zarar isabet etse o, Rabbine dönerek O'na dua eder. Sonra ona kendi lütfundan bir nimet verse; evvelce O'na yalvardığını unutur ve yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşar. De ki: "Küfrünle biraz eğlenedur! Muhakkak sen cehennemliklerdensin."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*İnsana bir zarar isabet etse o, Rabbine dönerek O'na dua eder. Sonra ona kendi lütfundan bir nimet verse; evvelce O'na yalvardığını unutur ve yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşar. De ki: "Küfrünle biraz eğlenedur! Muhakkak sen cehennemliklerdensin.*" (Âyet 8) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: "*Ona yalvardığını unutur.*" Yani kendisinden uzaklaştırması için Allah'a dua ettiği o zarar ve sıkıntıyı unutur. En'am Sûresi'ndeki: "*Sen de ki: "Eğer size Allah'ın azabı gelirse yahut size kıyamet gelip çatarsa, Allah'tan başkasını mı çağıracaksınız? Şâyet doğru kimseler iseniz bana söyleyin." Hayır, yalnız O'na yalvarırsınız, O da dilerse (kaldırılması için) yalvardığınız şeyi giderir; siz de şirk koştuğunuz şeyleri unutursunuz.*" (En'am. 40-41) buyruğuna benzemektedir.

Böylelikle yüce Allah zorluk ve sıkıntı zamanlarında ona dua da etmeyen, tevbe de etmeyen bir kesim ile ona dua edip yalvarıp yakaran ve tevbe eden bir diğer kesimi yermiş olmaktadır. Çünkü bunların üzerinden sıkıntıyı açıp giderdiği zaman ondan yüz çevirir ve ona ortak koşarlar.][317]

316 Câmiu'l-Mesâil, II, 15.
317 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 370.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İnsana bir zarar isabet etse o, Rabbine dönerek O'na dua eder. Sonra ona kendi lütfundan bir nimet verse; evvelce O'na yalvardığını unutur ve yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşar. De ki: "Küfrünle biraz eğlenedur! Muhakkak sen cehennemliklerdensin."* (Âyet 8) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Evvelce ona yalvardığını unutur."* buyruğu şu demektir: Daha önce kendisi sebebi ile Allah'a dua ettiği şeyi unutur. Bu ise onun karşılanmasını istediği ihtiyacıdır. O buna dua ediyor. Yani ona yöneliyor, maksadı da o idi. Çünkü onun maksat olarak gözettiği amacı oydu. Eğer buradaki (ما) mastar için ise o taktirde ifadenin takdiri şu olur: İhtiyacını karşılaması için Allah'a dua ettiğini unutur. Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"Fakat Biz onun sıkıntısını giderdiğimiz zaman sanki kendisine dokunan bir sıkıntı(yı gidermek) için bizi çağırmamış gibi geçer gider."* (Yunus. 12) buyurduğu gibi. Fakat buna göre (إليه) deki zamir zikredilmemiş olan bir lafza ait olur. Halbuki biz bunu (الذي) anlamında kabul edecek olursak ifadenin takdiri şöyle olur: Daha önce bana kendisi için dua ettiği ihtiyacı olan şeyi unutur. Böylelikle o ihtiyacının sebebi olan Allah'a yaptığı duasını unutur. (إلي) ise gaye bildiren bir harftir. Yüce Allah'ın diğer âyetteki: *"Sen de ki: "Eğer size Allah'ın azabı gelirse yahut size kıyamet gelip çatarsa, Allah'tan başkasını mı çağıracaksınız? Şâyet doğru kimseler iseniz bana söyleyin." Hayır, yalnız O'na yalvarırsınız, O da dilerse (kaldırılması için) yalvardığınız şeyi giderir; siz de şirk koştuğunuz şeyleri unutursunuz."* (En'am. 40-41) buyruğunda olduğu gibi. Böylelikle yüce Allah kendisi için dua ettiği hususu/sıkıntıyı açıp giderdiğini haber vermektedir ki bu da kendisi için dua ettiği sıkıntısıdır.][318]

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَٓاءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَقَٓائِمًا يَحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

9. "(O mu) yoksa Âhiretten korkarak, Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek itaatte bulunan kimse mi (hayırlıdır?) De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak özlü akıl sahipleri öğüt alır."

318 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 386-387

Tefsiri:

["Kunût" lafzı itaati sürdürmek demek olduğundan ötürü uzunca yapılan kıyam, rükû yahut secdeye de "kunut" adı verilir. Nitekim yüce Allah: "*... yoksa gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek itaatte bulunan kimse mi (hayırlıdır)?*" buyruğunda olduğu gibi.][319]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Kunut" ibadet ve itaatin devamı demektir. Secdeyi uzatan kimseye "kânit/kunut eden" denilir. Yüce Allah da: "*(O mu) yoksa ahiretten korkarak Rabbinin rahmetini umarak gece saatlerinde kıyamda durarak secde ederek (kunut ederek) itaatte bulunan kimse mi (hayırlıdır).*" Yüce Allah bu gibi kimseden kıyam halinde kunut eden bir kişi olduğu gibi sücud halinde de kunut eden bir kişi olarak söz etmiş ve secdeden önce kıyamdan bahsetmiştir.][320]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kunut ibadeti sürdürmek, devam ettirmek demektir. İster kıyam halinde ister rükû, ister secde halinde olsun. Nitekim yüce Allah: "*(O mu) yoksa gece saatlerinde kıyamda durarak secde ederek itaatte bulunan/kunut yapan kimse mi (hayırlıdır)?*" buyurmaktadır. Yüce Allah böyle bir kimseden kıyamda iken kunut yapan adını verdiği gibi secde halinde de ona "kunut yapan" demiştir.][321]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İlim sahibi bilgisizden daha mükemmeldir. Tıpkı kudret sahibi olan kimsenin kudreti bulunmayan kimseden daha mükemmel oluşu gibi. Bundan dolayı yüce Allah bu meseleyi bunun fıtratlarda yer etmiş bir husus olduğunu açıkça gösteren ve böyle olmadığını söyleyen kimsenin de fıtratlar açısından kabul edilemez bir söz söylemiş olacağını gösteren inkâri istifham hitabı ile zikretmektedir. Yüce Allah'ın: "*De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*" buyurmaktadır. Bu bilen ile bilmeyenin eşit olmayacağına ve böyle bir eşitliği kabul etmenin fıtratlar bakımından kabul edilemez ve bunları birbirine eşit görenin bu halinin reddolunacağına delalet etmektedir.][322]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

319 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 101.
320 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 70.
321 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 273.
322 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 153.

[Âdemoğullarının onlardan üstün kılınması ilim ile olmuştur. Çünkü yüce Allah onlara isimlerin bilgisini sorduğu zaman ona cevap vermediler ve kendilerinin bu isimleri bilmediklerini itiraf etmişlerdi. Ama biz Adem'e bu isimlerin bilgisini öğretmiştik. Yüce Allah da: *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* buyurmuştur.][323]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* buyurmaktadır. Bu da bilenin bilmeyenden daha mükemmel olduğunu açıkça gösterir.][324]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Unutan ve hata edene gelince. Böyle bir kimse ilme, inanca ve iradeye dayanarak bir iş yapmış olmaz. Bu sebeple bu kişi kendisine ait olmayan bu işlerden ötürü sevap alamaz. Fakat bu hususun kendisi tarafından yapılıp elde edildiği kişi bunlardan dolayı ötekinden daha üstün olur: Nitekim yüce Allah: *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* buyurmaktadır. Bu buyruğunda bilen ile bilmeyen arasında eşitliğin mutlak olarak sözkonusu olmayacağını belirtmekte ve cihad edenin mazereti sebebi ile oturana göre daha faziletli oluşunu istisnâ ettiği gibi mazereti olan kimseyi istisnâ etmemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer diğer hususlar da böyledir. Yüce Allah'ın: *"Bir olmaz: Kör ile gören, karanlıklarla aydınlık ve gölge ile sıcak. Dirilerle ölüler de bir olmaz."* (Fâtır, 19-21); *"Bu iki zümrenin hali kör ve sağırla, gören ve işitenin haline benzer. Örnek olarak ikisi eşit olurlar mı?"* (Hud, 24) ve: *"Ölü iken (imanla) kendisini dirilttiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* (En'am, 122) buyruklarında olduğu gibi.][325]

اَلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٓئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللّٰهُ وَأُولَٓئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

18. "Onlar sözü işitip, en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve işte bunlar özlü akıl sahibi olanların ta kendileridir."

323 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 368.
324 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 81.
325 Câmiu'l-Mesâil, I, 242-243.

Tefsiri:

[En hayırlı söz Allah'ın sözüdür. Salih amelin esası da yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi Allah'a ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmektir: *"De ki: "Ben dinimi kendisine halis kılarak ancak Allah'a ibadet ederim. Artık siz ondan başka dilediğiniz şeylere ibadet edin." De ki: "Gerçekten zarar edenler kıyamet gününde hem kendilerini, hem de bağlılarını kaybedenlerdir. Uyanık olun! İşte bu, apaçık hüsranın ta kendisidir."* (Âyet 14-15) buyruğundan itibaren: *"Tağuta ibadet etmekten sakınıp, Allah'a dönenlere, işte onlara müjde vardır. O halde sen de müjde ver o kullarıma ki, onlar sözü işitip, en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve işte bunlar özlü akıl sahibi olanların ta kendileridir."* (Âyet 17-18) buyruklarına kadar.][326]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O halde sen de müjde ver o kullarıma ki: Onlar sözü işitip en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir."* buyurmaktadır. Bu onlardan başkalarına hidâyet vermemiş olmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda bu en güzel olanı alıp yerine getirmenin vücubunu gerektirir ki bu da açıklanması zor bir husus olup insanlar bu hususta çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır.][327]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O yüce Allah'ın: *"Onlar sözü işitip en güzeline uyarlar."* buyruğunu umum ifade ettiğine delil göstermiştir ki bu da daha önceden geçtiği üzere bunun doğruluğuna dair bir delildir.

Yüce Allah'ın: *"En güzeline uyarlar"* buyruğu bu sûredeki: *"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."* (Zümer. 55) buyruğu gibidir. Bu söz öbür söz ile aynıdır.][328]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar sözü işitip en güzeline uyarlar"* buyurmaktadır. Sözden kasıt ise ümmetin selefinin ve imamlarının tefsir ettikleri şekilde Kur'ân-ı Kerim'dir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar o sözü düşünmediler mi? Yoksa bunlara önce gelip geçen atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?"* (Mü'minun. 68) buyurmuştur. Buradaki "lam" da ma'hûd olan/bilinen sözün tanımlı hali içindir. Çünkü sûrenin

326 el-İstikame. I. 223.
327 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 17.
328 el-İstikame. I. 231.

tamamı Kur'ân-ı Kerim'i övmeyi ve ona kulak verip dinlemeyi ihtiva etmektedir. Hem biz bu hususu bundan başka bir yerde genişçe açıklamış olduğumuz gibi bunu ğinâ/şarkı ve benzer daha başka şeyleri dinlemeye delil gösterenlerin ve bunu umumi kabul edenlerin görüşlerinin bozukluğunu daha önce açıkladığımız gibi, buyruğu her bir söz hakkında genel kabul etmenin müslümanların icmaı ile bâtıl olduğunu da açıklamış bulunuyoruz.

Burada meşhur bir soru vardır. O da yüce Allah'ın: *"Onlar sözü işitip en güzeline uyarlar."* buyruğudur. Yüce Allah burada sözü güzel ve daha güzel kısımlarına ayırmaktadır. Kur'ân-ı Kerim ise tamamına uyulması istenen bir kitaptır. Onların delili işte budur.

Ona karşılık şöyle cevap verilir: Cevap bağlayıcı ve bağlayıcılığı ortadan kaldırmak üzere üç bakımdan hareketle verilir.

Birincisi bu yüce Allah'ın: *"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."* (Zümer. 55) buyruğu ile: *"Bir de ona levhalarda her şeye ait bir öğüt ve her şeye dair açıklayıcı yazdık. Haydi bunları kuvvetle al, kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını/ en güzel olanını almalarını emret."* (A'raf. 145) buyruğu gibidir.

Yüce Allah müminlere Rabblerinden kendilerine indirilenin en güzeline uymalarını emrettiği gibi israiloğullarına da Tevrat'ın en güzel olanını alıp ona uymayı emir buyurmuştur. Bu öbür âyetten daha beliğdir. Çünkü öbür âyette daha güzel olana uymak övülmektedir. Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'de haber güzel olanın ve daha güzel olanın emredilmesi hükümleri olduğu gibi söze uymak da ancak gereğince amel etmek ile olur. Onun gereği olan hususların da güzel olanı da daha güzel olanı da var. Hepsi en güzel değildir. Özü itibari ile Kur'ân-ı Kerim sözün en güzeli olsa dahi bir sözün kendisinden başka bir söze nisbetle güzel olması ile onun emrolunan gereği ve haber verilenlerine nisbetle güzelliği arasında bir fark vardır.

İkinci olarak şöyle denilir: "Yüce Allah: *"O halde sen de müjde ver o kullarıma ki, onlar sözü işitip, en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve işte bunlar özlü akıl sahibi olanların ta kendileridir."* (Zümer. 17-18) buyurmaktadır. Kur'ân-ı Kerim bir haber ve bir de emir ihtiva eder. Haber iyiler, mukarrebler, kâfirler ve fâcirler hakkındadır. İki sınıfa uymanın güzel olduğunda mukarreblere uymanın da daha güzel olduğunda da şüphe yoktur. Emir de vaciblerle müstehap olan emirleri ihtiva eder. Sadece vacibleri yapmakla yetinmenin güzel, onlarla birlikte müstehapları yapmanın daha güzel olduğu

da şüphesizdir. Daha güzel olana uyup mukarreblerin peşinden giderek farzlardan sonra nafileler ile Allah'a yaklaşan bir kimse müjdeyi daha çok hak eder.

İşte yüce Allah'ın: *"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."* (Zümer. 55) buyruğu ile *"Kavmine de bunların en güzel olanlarını tutmalarını emret."* (A'raf. 145) buyruğu da buna göre bu hususa dair bir emirdir. Fakat emir vaciblik ifade eden emri de müstehaplık ifade eden emri de kapsar. Bu sebeple onlar da vacib olmak üzere emredilmiş olan vacibleri ve müstehap emir ile emredilmiş müstehapları da yerine getirmekle emrolunmuşlardır. Nitekim onlar yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder."* (Nahl. 90): *"Kendilerine iyiliği emreden."* (A'raf. 157) buyruklarındaki emirler de bunun gibidir. Maruf/iyilik de her iki kısmı da kapsar. Yüce Allah'ın: *"Hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz."* (Hacc. 77) buyruğu da her iki kısmı kapsar. Yüce Allah'ın: *"Rükû edin, secde edin."* (Hacc. 77) buyruğu ve bunun benzeri buyruklar da böyledir.

Şeyhu'l-İslâm -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- dedi ki:

Sema Hakkında Bir Fasıl

Yüce Allah'ın emrettiği sema/dinlemenin aslı Rasûlün getirmiş olduğu şeyleri fıkhetmek/iyice anlamak ve kabul etmek sûreti ile işitmektir. Bundan dolayı insanlar bu hususta dört sınıfa ayrılırlar: Birisi onu dinlemeyi kabul etmeyen yüz çeviren bir sınıf, diğeri sesi işitmekle birlikte manayı anlamayan sınıf, onu fıkhetmekle birlikte onu kabul etmeyen bir sınıf, dördüncüsü ise onu fıkhetmek ve kabul etmek sûreti ile dinleyip işitmiş sınıftır.][329]

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ
بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي
ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

21. "Görmez misin ki Allah gökten bir su indirip, onu yeryüzünde kaynaklara yerleştirmekte, sonra onunla renkleri türlü türlü ekinler çıkarmakta sonra o ekinler kurumaktadır? Sen de onu sararmış görürsün. Sonra da onu ufalanmış çöplere döndürür. Muhakkak bunda özlü akıl sahipleri için bir öğüt/bir ibret vardır."

329 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 5-8.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah semadan indirmiş olduğu suyu kaynaklara yerleştirdiğini haber vermektedir. Kaynak anlamındaki "yenbû"un çoğulu "yenâbî" diye gelir. Bu da pınar, kuyu gibi suyun kaynadığı yerdir. Kur'ân-ı Kerim semadan gelen suyun yerde menba olarak fışkırdığına delildir. Ayrıca gözlem de bunun böyle olduğuna delildir. Şüphesiz semanın suyu (yağmur) çok olursa kaynaklar(daki su) da çoğalır. Azalırsa azalır.

Semadan gelen su/yağmur buluttan iner. Allah onu boşluktaki havada ve yukarı doğru yükselen buharlardan inşa eder/meydana getirir.

Kur'ân-ı Kerim'de bütün kaynak suların semadan gelen sudan kaynadığı ifadesi yoktur. Aynı zamanda bu gözlem ile bilinen bir husus da değildir. Çünkü su dağların iç taraflarından da kaynayabilir ve orada suyun da bulunduğu bir takım buharlaşmalar bulunabilir. Buharlar ve onun dışındaki hava (gaz türünden başka şeyler bazen farklı şeylere dönüşebilir. Nitekim bir kap alıp onun içine kar koysak zamanla onun etrafını su kuşatmış olur. Kendisi ise suya dönüşmüş bir hava olur. Halbuki bu semadan gelen sudan değildir. Böylelikle yerin içinde semadan gelmeyen suyun olmasının mümkün olduğu bilinmiş olmaktadır. Bu sebeple bütün suların semadan gelen sudan/yağmurdan olduğu kesin olarak söylenemez. Çoğunluğu semanın suyundan olsa bile. Allah en iyi bilendir.][330]

أَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ
قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِ أُولٰٓئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾

22. "Acaba kendisi Rabbinden gelmiş bir nur üzere bulunup da Allah'ın göğsünü İslâm için genişlettiği bir kimse (gibi) midir? Allah'ı anmaktan yana kalpleri kaskatı olanların vay haline! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler."

Tefsiri:

[Ebu'l Kasım el-Ensâri dedi ki: Anlamı hususunda mezhep alimlerimiz arasında görüş ayrılığı yoktur. Çünkü şanı yüce Allah imana "nur" adını vererek: *"Acaba kendisi Rabbinden gelmiş bir nur üzere bulunup da Allah'ın göğsünü İslâm için genişlettiği bir kimse (sapıklıkta olan gibi) midir?"* buyurmaktadır.][331]

330 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 16-17.
331 Buğyetu'l-Murtâd, 266.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Acaba kendisi Rabbinden gelmiş bir nur üzere bulunup da Allah'ın göğsünü İslâm için genişlettiği bir kimse (sapıklıkta olan gibi) midir?"* buyurmakta ve yüce Allah İslâm'ı imanı kendisi ile övdüğü şeyin bir benzeri ile övmüş olmakta ve bunu bir övgü ve tezkiye ismi olarak zikretmektedir. Böylelikle de İslâm'a giren bir kimsenin Rabbinden gelmiş bir nur ve hidâyet üzere olduğunu haber verdiği gibi aynı zamanda onun razı olduğu dini olduğunu da haber vermiştir. Razı olduğu şeyi ise sevmiş ve onu övmüş olur. Nitekim Allah'ın nebilerinin ondan bunu dileyip istediklerini de görüyoruz. Mesela İbrahim ve İsmail (ikisine de selâm olsun): *"Rabbimiz ikimizi de sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da yalnız sana itaat eden bir ümmet (yarat)."* (Bakara, 128) dedikleri gibi Yusuf (aleyhisselâm) da: *"Canımı müslüman olarak al ve beni salihlere kat."* (Yusuf, 101) demişti. Ayrıca yüce Allah: *"İbrahim de bunu oğullarına vasiyet etti. Yakub da (dedi ki): Oğullarım! Allah sizin için bu dini beğenip seçti. O halde siz ancak müslümanlar olarak can verin."* (Bakara, 132); *"Kendilerine kitap verilenlerle ümmilere de ki: Siz de İslâm'a girdiniz mi? Eğer İslâm'a girerlerse muhakkak hidâyet bulmuş olurlar."* (Âl-i İmran, 20) buyurmaktadır. Bir başka yerde de: *"Deyin ki: Biz Allah'a ve bize indirilene İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a ... indirilenlere iman ettik."* (Bakara, 136) buyruğundan itibaren: *"Artık eğer onlar da sizin buna iman ettiğiniz gibi iman ederlerse muhakkak hidâyet bulurlar."* (Bakara, 137)'e kadar ki buyruklarında yüce Allah İslâm'a giren kimsenin hidâyet bulmuş olduğu iman edenin de hidâyet bulmuş olduğunu hükme bağlayarak her ikisini birbirine eşit kılmıştır.][332]

اَللّٰهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ
يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

23. "Allah sözün en güzelini müteşâbih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rabblerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar. Bu Allah'ın hidâyetidir. Onunla dilediğine hidâyet verir. Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola ileten olmaz."

332 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 364-365.

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim üzerinde iyice düşünen bir kimse onun yüce Allah'ın: *"Allah sözün en güzelini müteşabih tekrar edilen bir kitap halinde indirmiş."* olduğunu, onun bir kısmının diğerine benzediğini, bir bölümünün diğerini doğruladığını, kendisinde herhangi bir tutarsızlığın bir çelişkinin bulunmadığını açıkça görecektir. *"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan bir çok şeyler bulurlardı."* (Nisa. 82).

Kur'ân-ı Kerim: *"Mesâni (tekrar edilen) bir kitaptır. Allah o kitapta kısımları tekrar tekrar zikreder ve onlarda hiçbir eksiklik bırakmaz."*

Gerçekler ya birbirine benzer. Onlar da "müteşabih" olanlardır. Yahut da birbirinin dengi ve benzeridir. Bunlar da çeşitli sınıflar, kısımlar ve türlerdir. İşte mesâni bunlardır.

"Tesniye" lafzı ile yalnızca iki ile sınırlamaksızın saymanın türü de kastedilir. Yüce Allah'ın: *"Sonra ikinci bir defa dön bak."* (Mülk. 4) buyruğunda olduğu gibi bununla mutlak olarak sayı (defalar) kastedilir. Tıpkı: Ben ona bir defa söyledim. Sonra bir daha söyledim derken sayının türünü kastetmemiz halinde olduğu gibi (defalarca söyledim demek olur). Yine biz o şunu da söylüyor, şunu da söylüyor dememiz de böyledir. Halbuki o defalarca söylemiş olabilir. Nitekim Huzeyfe b. el-Yeman (radıyallâhu anh)'ın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dair söylediği şu ifade de böyledir: "O iki secde arasında Rabbim bana mağfiret buyur, Rabbim bana mağfiret buyur demeye başladı."[333] O bu sözleri ile onun bu sözünü sadece iki defa tekrarladığını hataya düşen bir takım kimselerin zannettiği gibi- değildir. Aksine bununla subhanallah lafzını defalarca tekrar ettiği gibi bu sözü de tekrar tekrar söylediğini kastetmektedir.

Huzeyfe (radıyallâhu anh) Müslim'in rivâyet ettiği sahih hadiste şöyle demiştir: "O kıyamına yakın uzunlukta rükû yaptı. Rükûunda: Subhane Rabbiyel azim, subhane Rabbiyel azim diyordu." Yine Onun "kıyamına yakın secde ettiğini, secdesi sırasında da: "Rabbiğfirli, Rabbiğfirli: Rabbim bana mağfiret buyur, Rabbim bana mağfiret buyur" dediğini de zikretmektedir.

Sahih hadiste O'nun rükûunu ve sücudunu Bakara, Nisa ve Âl-i İmran sûreleri kadar uzattığını da açıkça ifade etmiştir.[334] O bu şekilde bütün bu sûreleri okuyarak kıyamda durmuştur. Yine hadiste O'nun subhane Rabbiyel azim, sub-

333 Kaynakları daha önce gösterildi.
334 Kaynakları daha önce gösterildi.

hane Rabbiyel azim, subhane Rabbiyel ala, subhane Rabbiyel ala dediğini de zikretmektedir.[335]

Böylelikle onun "lafzın tesniye edilmesi (kelime olarak iki defa tekrar edilmesi mana olarak defalarca tekrarlanması) ile tür olarak sayıp tekrarı kastetmiş olduğu yalnızca iki defa söylemek ile yetinmediği bilinmiş olmaktadır. Çünkü "iki" çok sayının ilk hanesidir. Böylelikle o ilk sayıyı zikretmektedir. Yani bu lafzın adedini zikretmektedir. Bununla yalnızca bir defa söylemediğini kastetmektedir. Çünkü tesniye sayıyı çoğaltmak demektir. Sayının çoğalması ise farklı kısımlar için sözkonusudur.

Kur'ân-ı Kerim'de katıksız manada bir tekrar yoktur. Aksine her bir hitapta bir takım faydaların bulunması da kaçınılmazdır. "Müteşabih" birbirine benzer buyruklar hakkındadır. "Mesâni/tekrar edilen" de türler hakkındadır.

Tesniye müteşabih hakkında da sözkonusu olabilir. Yani bu mana Kur'ân-ı Kerim'de başka bir takım faydalar dolayısı ile tekrar edilmiş olabilir.

Mesâni lafzı ise bunu da bunu da kapsar. Fatiha Sûresi de hem bunu hem ötekini ihtiva ettiği için "essebbul mesâni (tekrar edilen yedi âyetlik sûre)"dir. Bu hususun geniş açıklamasının yeri burası değildir.][336]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'i iyice düşünen bir kimse onun bir bölümünün diğer bir bölümünü tefsir ettiğini görecektir. Nitekim o el-Vâlibi'nin rivâyetinde İbn Abbas'ın dediği gibidir: Kur'ân-ı Kerim kısımları, meselleri ihtiva eder. Bu ise yüce Allah'ın: *"Müteşabih tekrar edilen/mesâni."* buyruğunun tefsiridir.

Bundan dolayı yüce Allah'ın kitabı oldukça kapsamlı bir kitap olarak gelmiştir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Bana oldukça kapsamlı sözler verildi"[337] buyurmuştur. Yüce Allah da: *"Müteşabih tekrar edilen bir kitap halinde."* buyurmaktadır. Müteşabihlik/benzerlik, benzeşme birbirinin misli olan şeylerde sözkonusu olur. Mesâni/tekrar edilme de kısımlarda sözkonusu olur. Çünkü tesniye/ikileme mutlak sayma hakkında kullanılır. Yüce Allah'ın: *"Sonra gözü(nü) iki kere/tekrar tekrar çevir ve bak."* (Mülk, 4) buyruğu gibi ve yine Huzeyfe'nin şu: "Biz iki secde arasında Rabbim bana mağfiret buyur, Rabbim bana mağfiret buyur derdik."[338] sözünde ifade ettiği gibidir. Yine ben bunu bir

335 Kaynakları daha önce gösterildi.
336 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 407-409.
337 Müslim, 523.
338 Kaynakları daha önce gösterildi.

defa yaptıktan sonra bir daha yaptım demeye de benzer. Burada lafzın iki defa tekrar edilmesinden maksat çok defa tekrar edildiğidir. Çünkü sayı birden fazla olan hakkındadır ve bu da tesniyenin/çok defa yapmanın ilk sayısıdır. Aynı şekilde: Elbiseyi katladım (anlamında {ثنيت الثوب}) ifadesi de böyledir. Bu sadece ikiye katlamak yahut mutlak sayı vermekten daha genel bir ifadedir. O bakımdan Kur'ân-ı Kerim bütünüyle müteşabihtir. Bir kısmı diğerini tasdik eder. Onun kısımları arasında tutarsızlık yoktur. Hatta onun her bir haberi ve emri diğer habere benzer. Çünkü her ikisinin de maksadı aynıdır. Bütün mevcudatın dönüş noktasını teşkil eden hakikatin birliğidir.

Maksat olan ve var olan bütün hakikatler bir tek asla -ki o da yüce Allah'tırdöndüğüne göre ondaki hak kelâm da bir haber ve bir emir olarak birbirinin müteşabihi/benzeri olur. O -insanların çoğunun kelâmında görüldüğü gibi- kesinlikle tutarsızlık ve çelişki ihtiva eden bir söz düzeyinde değildir. Aralarından insaf sahibi olan büyükleri bir şey söyler sonra onu nakz ederler.

Kur'ân-ı Kerim'in tamamı da mesânîdir. Çünkü onda birbirinden farklı kısımların tamamı sözkonusu edilmiştir. Çünkü yüce Allah: *"Biz her bir şeyden çift çift yarattık."* (Zariyat. 49) buyurmaktadır. Buna göre çiftlerin sözkonusu edilmesi bir mesâni/tekrardır. Gerçeklere dair hakikatleri -bir şey hakkında onun benzerinin hükmü verilmesi sûretiyle- haber vermek de böyledir. Bu ise ortak bir mana hakkında -ister haber ister talep (emir yahut yasak) kipinde olsun- birbirine benzeyen/müteşabih bir hitap olur. O halde Kur'ân-ı Kerim hem müteşabih hem mesâni nitelikli bir kitaptır.][339]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah sözün en güzelini indirmiştir."* buyruğu gibidir. Seleften gelen rivâyetler de buna delildir.

Selef Kur'ân-ı Kerim'in sözün en güzeli, kıssaların en güzeli olduğunu ifade ediyor, kabul ediyorlardı. Nitekim o (Kur'ân) kendisinden önce semadan inmiş kitaplar hakkında bir muheymin/hüküm vericidir. Durum bu iken Allah'ın kelâmının tümü aynı düzeydedir, bir bölümünün diğerine üstünlüğünün olmadığı nasıl söylenebilir?

İbn Ebu Hatim, el-Mesudi'den[340] onun el-Kasım'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı usandılar. Bunun için: Ey Allah'ın

339 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI. 522-523.
340 Kaynakları daha önce gösterildi.

Rasûlü! Bize bir şeyler anlat deyince yüce Allah da: *"Biz sana kıssanın en güzelini sana anlatıyoruz."* (Yusuf, 3) buyruğunu indirdi. Sonra bir daha usandılar ve yine: Bize bir şeyler anlat ey Allah'ın Rasûlü demeleri üzerine bu sefer de: *"Allah sözün en güzelini indirmiştir."* buyruğunu indirdi. Sonra yine usandılar ve: Ey Allah'ın Rasûlü bize bir şeyler anlat demeleri üzerine yüce Allah da: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman ... gelmedi mi?"* (Hadid, 16) buyruğunu indirdi.

Ebu Ubeyd de "Fedailu'l-Kur'ân" adlı eserinde tabiinden birisinden rivâyet ile dedi ki: Bize Haccac, el-Mesudi'den tahdis etti, o Avn b. Abdullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bir defa usandılar. Bunun için: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir şeyler anlat dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Allah sözün en güzelini indirmiştir"* buyruğunu indirdi. Sonra bu kitabının niteliğini belirterek: *"Müteşabih tekrar edilen/mesâni bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rabblerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar."* âyetini sonuna kadar indirdi. Sonra bir defa daha usandılar ve ey Allah'ın Rasûlü! Bize hadisin üstünde Kur'ân'ın dışında -kıssa anlatmayı kastederek- bir şeyler anlat dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitabın âyetleridir. Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."* (Yusuf, 1-3) buyruklarını indirdi. (Devamla) dedi ki: Onlar hadisi/sözü kastetmeleri üzerine onlara sözün en güzelini gösterdi. Kıssaları da kastedince onlara kıssa anlatmanın en güzelini gösterdi.][341]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun zıttı ise şanı yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki: *"Allah sözün en güzelini müteşabih tekrar edilen/mesâni bir kitap halinde indirmiştir."* buyruğunda Kur'ân-ı Kerim'i kendisi ile nitelendirdiği genel müteşabihliktir. Bu ise şanı yüce Allah'ın: *"Ondan bir kısım âyetler muhkemdir. Bunlar kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşabihtir."* (Âl-i İmran, 7) buyruğunda Kur'ân'ın bir bölümünü kendisi ile nitelendirmiş olduğu özel müteşabihlik değildir. Çünkü o genel müteşabihlikten/benzeşmeden maksat aradaki uyum, birbirini doğrulama ve birbiri ile telif edilebilir/bağdaşır olabilme halidir.][342]

341 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 39-40.
342 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 274.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mücahid ve İkrime'den rivâyet edildiğine göre muhkem kendisinde helal ve haram hükümlerinin yer aldığı buyruklardır. Bunun dışındakiler ise bir kısmı diğerini tasdik eden müteşabih/benzeşen buyruklardır. Bu görüşe göre müteşabih yüce Allah'ın: *"Allah sözün en güzelini müteşabih tekrar edilen/mesâni bir kitap halinde indirmiştir."* buyruğunda geçen müteşabihlik olur. Helal ise harama muhaliftir. Bu da Mücahid'in alimler onun tevilini bilir şeklindeki görüşüne göre böyledir. Fakat Kur'ân-ı Kerim'in tamamının müteşabih olması ile birlikte müteşabihi bu şekilde tefsir etmek burada da onun bir kısmının böyle olduğunun özellikle belirtilmiş olması bu görüşün zayıflığına delil gösterilir.][343]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah sözün en güzelini müteşabih tekrar edilen/mesâni bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rabblerine kalpten saygı duyanların kalpleri ürperir."* buyruğunda onun tamamını müteşabih olmakla yani birbiriyle örtüşen tutarsızlığı bulunmayan bir kısmı diğerini tasdik edip doğrulamakla nitelendirmektedir.][344]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah sözün en güzelini müteşabih tekrar edilen/mesâni bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rabblerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar."* buyruğunda Kur'ân'ın sözün en güzeli olduğunu haber vermektedir. Böylelikle onun Allah tarafından indirilmiş olsun olmasın diğer sözlerden daha güzel olduğuna delildir.][345]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bu şekilde sema ehli olan/dinleyip işiten kimseleri elde ettikleri imanlarının artışı derilerin ürperişi ve gözlerinin yaş akıtması dolayısı ile överek: *"Allah sözün en güzelini müteşabih, tekrar edilen/mesâni bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rabblerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar."* buyurmaktadır.][346]

343 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 388. Bu hususa dair rivâyetlerin kaynakları daha önce Âl-i İmran Sûresi'nde gösterilmişti.
344 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 384.
345 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 11.
346 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 297.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾
قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

27. "Andolsun ki Biz insanlara bu Kur'ân'da -belki öğüt alırlar diye- her misalden getirdik.

28. Hiçbir eğriliği olmayan Arapça bir Kur'ân olarak; olur ki sakınırlar."

Tefsiri:

[Bundan sonra ise yüce Allah: *"Andolsun ki Biz insanlara bu Kur'ân'da –belki öğüt alırlar diye- her misalden getirdik. Hiçbir eğriliği olmayan Arapça bir Kur'ân olarak; olur ki sakınırlar."* (Âyet 27-28) buyurarak Kur'ân-ı Kerim'i sözkonusu etmekte ve o kitapta bütün ölçekleri miktarını tesbit ve tayin etmiş olduğunu ibret almak için de bütün misalleri vermiş olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu sebeple burada Kur'ân-ı Kerim'de bulunan misaller dolayısıyla öğüt ve ibret almaya davet etmektedir. Bu ise meşru bir şekilde düşünmeyi. istidlali ve söz söylemeyi de ihtiva eder. Nitekim önceki âyet-i kerimede de onu dinleyip bundan dolayı vecde gelen kimseleri de övmüş olmaktadır. Bu ise meşru olan semaı/dinleyip vecde gelmeyi ihtiva eder.][347]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu ise şanı yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kitabı keriminde sözünü ettiği verilmiş olan misaller gibidir: *"Andolsun ki Biz insanlara bu Kur'ân'da -belki öğüt alırlar diye- her misalden (örnekler) getirdik."* Çünkü verilen misaller ister şümul kıyası ister temsilî kıyas olsun aklî kıyaslardır. Bunun kapsamına ilgili olanların "burhanlar/kesin deliller. aksiyomlar" adını verdiği hükümler de dahildir. Bu ise kesin önermelerden oluşan şümullü kıyasdır. Bununla birlikte dilde "burhan" lafzı bundan daha genel bir anlam ifade eder. Nitekim yüce Allah Mûsâ'ya verilen iki mucizeye: *"İşte bunlar Rabbin tarafından iki burhandır."* (Kasas. 32) buyruğunda onlara "burhan" adını vermiş bulunmaktadır.][348]

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَٓاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ
مَثَلًا اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿٣٠﴾

347 el-İstikame. I. 224.
348 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 29.

29. "Allah kötü huylu, ortak birkaç efendisi olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan bir diğer adamı misal verir. Bu ikisi örnek olarak eşit olurlar mı? Hamd, yalnız Allah'adır, fakat onların çoğu bilmezler.

30. Muhakkak sen de öleceksin, hiç şüphesiz onlar da öleceklerdir."

Tefsiri:

["İslâm" lafzı teslim olmak ve itaatle boyun eğmek anlamını da ihlaslı olmak anlamını da ihtiva eder. Bu da yüce Allah'ın: *"Allah kötü huylu ortak bir kaç efendisi olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan bir diğer adamı misal verir."*[349] O halde İslâm'da bir ve tek olarak Allah'a teslim olmak ve onun dışında kalanlara teslim olmayı terk etmek bir zorunluluktur. İşte bizim "la ilahe illallah" dememizin hakikati budur. Hem Allah'a hem başkasına teslim olan bir kimse müşrik bir kimsedir. Allah da kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Allah'a teslim olmayan kimse de ona ibadet etmeyi büyüklüğüne yedirmeyen bir müstekbirdir. Yüce Allah da: *"Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin. Ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min. 60) buyurmaktadır.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de sahih'te şöyle buyurduğu sabittir: "Kalbinde kibir adına zerre ağırlığınca bir şey bulunan bir kimse cennete girmeyecektir. Yine kalbinde iman adına zerre ağırlığınca bir şey bulunan kişi de cehenneme girmeyecektir. Ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Bir kimse elbisesinin güzel, ayakkabısının güzel olmasını arzu eder. Acaba bu kibirden dolayı mıdır denilince O. Hayır, şüphesiz Allah güzeldir. güzeli sever. Kibir hakka boyun eğmemek ve insanları küçük görmektir, buyurdu."[350]

Hakka boyun eğmemek onu inkâr etmek ve onu reddetmektir. insanları küçük görmeye gelince onlara yukarıdan bakmak, küçümsemek. hakir görmek demektir.][351]

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَآءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

349 Burada "yalnızca bir adama ait olan" meali. (سلما لرجل) lafızlarının karşılığıdır ki burada yalnızca ait olmak kelimesinin karşılığı İslâm ile aynı kökten gelen (سلم) lafzıdır. (Çeviren).

350 Kaynakları daha önce gösterildi.

351 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 836-837.

32. "Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?"

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok? Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* (Âyet 32-33) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah yalan söyleyen yahut bir hakkı yalanlayan kimseyi yermekte ve ancak doğru söyleyen ve hakkı doğrulayan kimseleri de övmektedir. Bir insan söylediklerini doğru söylemekle birlikte başkasının söylediği hakkı tasdik edip doğrulamazsa övülmüş bir kişi olmaz. Kişi ta ki hem doğru söyleyip hem doğruyu tasdik eden bir kişi oluncaya kadar (övülmez). İşte onlar gerçek takva sahibi olanlar. sakınan kimselerdir.][352]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan sonra yüce Allah: *"Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok? Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* (Âyet 32-33) buyurmaktadır.

Buhârî sahihinde -tabiinden gelen tefsirlerin en sahihi olan- Mücahid'in tefsirini zikrederek şöyle söylediğini nakletmektedir: "Doğruyu getiren Kur'ân'dır. Onu tasdik eden kişi mümindir. Kıyamet günü gelir ve şöyle der: İşte senin bana verdiğin budur. Ben de onun içindekilerle amel ettim."[353] Böylelikle doğruyu ve o doğru olanı tasdik edeni överek zikretmektedir. Yine yalancıyı ve hakkı yalanlayanı ayrıca zikretmektedir. İşte bunlar kendileri de onları yapanları da lanete uğramış iki söz çeşididir. O halde bunları işleyip duran bir kimse nasıl övülmüş olabilir?][354]

وَالَّذِي جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

33. "Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."

352 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 404.
353 Buhârî. VIII. 409 -Fethu'l-Bârî-.
354 el-İstikame. I. 224-225.

Tefsiri:

[Yüce Allah kendilerine hüsnayı/en güzel mükafatı, cenneti va'dettiği kimseleri sözkonusu etmiş. Bununla birlikte onların günahsız olduklarını da söylememiştir. Yüce Allah: *"Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* (Âyet 33) buyruğundan itibaren *"Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını örtsün."* (Âyet 35)'e kadar olan buyruklarda günahlarının bağışlanıp örtüleceğini sözkonusu etmektedir.][355]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir. Onlar için Rabblerinin yanında diledikleri her şey vardır. İşte bu ihsan edenlerin mükâfatıdır. Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını örtsün ve yapageldiklerinin en iyisi ile onlara mükâfatlarını versin."* (Âyet 33-35) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah onları gerçek takva sahibi olmakla nitelendirmektedir. Takva sahibi olanlar ise Allah'ın velileri/dostlarıdır. Bununla birlikte şanı yüce Allah onların yaptıklarının en kötü olanlarını bağışlayıp örteceğini de haber vermektedir. Bu ise ilim ve iman ehli arasında ittifakla kabul edilmiş bir husustur.][356]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bizlere hem yalan söylemememizi hem de bir hakkı yalanlamamamızı emir buyurmuştur. O ancak doğru konuşan bilerek konuşan ve kendisine söylenen hakkı tasdik eden doğrulayan kimseleri övmüştür. Yüce Allah: *"Allah'a karşı yalan uyduran veya kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Kâfirler için cehennemde kalacak yer mi yok?"* (Ankebût, 68) ve: *"Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* (Âyet 33) buyurmaktadır. İşte bunlar aynı türün iki niteliğidir. O da kendisi doğruyu getiren ve doğru kendisine geldiği vakit onu tasdik eden kimsedir. İşte Allah nezdinde övülen kişi budur. Ama yalan söyleyen yahut kendisine gelen hakkı yalanlayan bir kimse ise Allah nezdinde yerilen kişidir.][357]

Rafizilerin İddialarına Cevap

[Mücahid'den sabit olan (Tefsir) ise buna muhaliftir. Ona göre sıdk/doğru Kur'ân'dır. Onu doğrulayan kişi ise gereğince amel eden mümindir. Böylelikle o âyeti umumi kabul etmiştir. Bunu da Taberi ve başkaları rivâyet etmiştir.[358]

355 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 108.
356 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 67.
357 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 274.
358 Daha önce geçtiği gibi Buhârî, Taberi, XXIV, 4.

Mücahid'den şöyle dediği de rivâyet edilmiştir: Bunlar Kur'ân ehli kimselerdir. Kıyamet gününde Kur'ân ile gelirler ve şöyle derler: Sizin bize verdiğiniz budur. Biz onun içindekilere uyduk.

Bunu Ebu Said el-Eşec de rivâyet ederek dedi ki: Bize İbn İdris Leys'den tahdis etti.[359] O Mücahid'den deyip bu rivâyeti zikretti.

Bize el-Muhallibi de Cuveybir'den tahdis etti. o Dahhak'dan şöyle dediğini nakletti:[360] Onu doğrulayandan maksat bütün müminlerdir.

İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize Ebu Salih tahdis etti, bize Muaviye b. Salih, Ali b. Ebu Talha'dan tahdis etti, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini nakletti: Onu doğrulayan/tasdik eden kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir dedi.[361]

İkinci vecih şudur: Bu tefsir ehli nezdinde bundan daha meşhur olan açıklamalar ile çelişmektedir. Sözkonusu daha meşhur açıklamalar da şunlardır: Doğruyu getiren Muhammed o doğruyu tasdik eden Ebu Bekir'dir. Şüphesiz bu bir kesimin söylediği bir görüştür. Bunu Taberi Ali'ye kadar ulaşan kendi isnadı ile zikretmiş bulunmaktadır.[362] Dedi ki: Onu getiren Muhammed'dir, onu tasdik eden de Ebu Bekir'dir. Yine bu hususta bazılarının Ebu Bekr el-Hallal'ın kölesi olan Ebu Bekr Abdülaziz b. Cafer'den diye naklettikleri bir hikaye vardır.[363] Birisi ona bu âyet-i kerimeye dair soru sorunca şu cevabı o ya da huzurunda bulunanlardan birisi şöylece vermiştir: Ayet Ebu Bekir hakkında inmiştir. Soruyu soran kişi: Hayır Ali hakkında deyince Ebu Bekr b. Cafer ona: Peki ondan sonra *"Onlar sakınanların ta kendileridir."* buyruğundan itibaren *"Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını örtsün."* (Âyet 35) buyruğuna kadar okumaya devam et deyince soruyu soran kişi şaşırıp kaldı.

Üçüncü olarak şöyle denilir: Ayetin lafzı umumi ve mutlaktır. Ne Ebu Bekir'e ne Ali'ye hastır. Aksine bu âyetin geneli dahilinde olan herkes âyetin hükmü içerisindedir. Hiç şüphesiz Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali de bu ümmet arasında kapsamına girmeyi en çok hak edenlerdir. Bununla birlikte âyet onlar hakkında

359 İbn Kesir. IV. 53.
360 Zâdu'l-Mesir. VII. 142.
361 İbn Cerir. XXIV. 3.
362 İbn Cerir. XXIV. 3.
363 Adı Abdülaziz b. Cafer b. Ahmed b. Yezdad olup el-Hallal'ın ğulamı/kölesi diye bilinir. Künyesi de Ebu Bekr olup Hanbelilerden bilinen ve Tefsiru'l-Kur'an. eş-Şafi. et-Tenbih Fi'l-Fıkh. el-Hilaf Maeşşafii gibi eserleri vardır. 285 yılında doğmuş 363 yılında vefat etmiştir. Burada zikredilen hikayeyi de el-Maksadul Erşed müellifi. II. 126'da ve başkaları zikretmiştir.

özel değildir. Yüce Allah da: *"Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok? Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* (Âyet 32-33) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah, Allah hakkında yalan söyleyen ve doğruyu yalanlayan kimseyi yermektedir. Bu da genel bir yergidir.

Bu yerilmeyi hak eden niteliğin kapsamına bid'at ehli arasında en büyük çapta girenler de rafizilerdir. Çünkü Allah hakkında yalan ve iftira uyduran kesimlerin en büyükleri onlardır. Kendilerine gelen hakkı en büyük miktarda yalanlayanlar onlardır. Doğru ile gelip doğruyu tasdik etmekten de en uzak taife onlardır.

Saf ehl-i sünnet de buna en layık taifedir. Çünkü onlar hem doğru söylerler hem de onun getirmiş olduğu bütün hakkı tasdik ederler. Onların hak ile beraber olmak dışında bir arzuları yoktur.

Şanı yüce Allah getirdiklerine doğru söyleyen kimseyi ve bu doğruyu ve hakkı tasdik edeni övmüştür. İşte bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir övgü olduğu gibi ona ve onun getirdiklerine iman eden herkes için de böyledir. Şanı yüce Allah ise doğruyu getiren kimse ile doğruyu tasdik eden kimse buyurmak sûreti ile onları iki ayrı sınıf olarak zikretmemiştir. Aksine her ikisini bir sınıf yapmıştır. Çünkü maksat hem doğruyu getiren hem doğruyu tasdik eden türün övülmesidir. Böyle olan bir kimse bu iki niteliği bir arada taşıdığından ötürü övülmüştür. Bunun için de o kimsenin hem doğruyu getiren doğru söyleyen bir kimse olması hem de aynı zamanda doğruluğu tasdik eden doğrulayan bir kimse olması gerekir.

Yüce Allah'ın: "*Doğruyu getiren*" buyruğu her doğru için bir cins isimdir. Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim de başkasına göre bu vasfın kapsamına girmeyi en çok hak eden sözdür. Bundan dolayı onu tasdik etmiştir. Yani doğru türünü doğrulamıştır. Bazen onun tasdik ettiği doğru onun getirdiği doğrunun bizzat kendisi olmayabilir. Mesela: Filan kişi doğruyu dinler ve hakkı söyleyip onu kabul eder. Adaleti emreder ve onunla amel eder demeye benzer.

Yani böyle bir kimse başkasına doğruyu söylemek ve başkasının söylediği doğruyu kabul etmek niteliğine sahiptir. Yine böyle bir kişi aynı zamanda hem adalet olanı emreder hem de adalet olan işi yapar. Onun emrettiği adaletli işlerin çoğunluğu bizzat onun fiilen işlediği adaletli işlerin kendisi olmasa dahi bu böyledir.

Şanı yüce Allah, Allah hakkında yalan söylemek ve hakkı yalanlamak sıfatlarından birisine sahip olanları yermiş bulunmaktadır. Çünkü bunların her biri bundan dolayı yerilmeyi hak eder. Fakat bu iki vasıftan uzak onların zıttı olanları da övmüş bulunmaktadır. Bu durumda kişi yalanla değil doğru olanla gelen birisidir. Bununla beraber ayrıca hakkı da tasdik eden bir kimsedir. Böyle bir kimse kendisi doğruyu söylemekle birlikte başkası onu söylediği taktirde onu doğrulamayan kimselerden de değildir. Çünkü bir takım kimseler doğru söyler yalan söylemez. Fakat kıskançlığından ve yarışmak arzusu dolayısıyla bu hususta başkasının onun yerine geçmesinden de hoşlanmaz. Bundan ötürü başkasının doğru söylediğini yalanlamaya yahut onu doğrulamamaya koyulur. Hatta ondan yüz çevirir. Yine insanlar arasında bir kesimi söyledikleri doğru mu yalan mı bilmeden önce her söylediklerinde doğrulayan kimseler de vardır. Buna karşılık bir diğer kesimi doğru söyleseler dahi söylediklerini doğru kabul etmez. Hatta onları ya tasdik eder yahut onlardan yüz çevirir.

Bu ise türlü hevâ ehlinin genelinde bulunan bir husustur. Onların birçoğunun yaptığı nakillerde doğru olduğunu görmekle birlikte kendi mensup olduğu taifeden yapmış olduğu nakillerden ondan (haktan) yüz çevirdiğini görebilirsiniz. Bu durumdaki bir kimse övgünün kapsamına değil yerginin kapsamına girer. Çünkü böyle bir kimse kendisine gelen hakkı doğrulamamış birisi olur.

Şanı yüce Allah yalan söyleyeni de hakkı yalanlayanı da yermiştir. Çünkü yüce Allah başka âyetlerde: *"Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?"* (Ankebût, 68) ve: *"Allah'a karşı yalan uyduranlardan yahut âyetlerini yalanlayanlardan daha zalim kim olur?"* (En'am, 21) buyurmaktadır.

Bundan dolayı şanı yüce Allah insanlar arasında bu niteliği en çok hak eden peygamberleri bununla nitelendirmiş olduğu hususlardan birisi olduğuna göre yahut da onların hepsi hem doğru olanı getirip asla yalan söylemediğine göre aynı zamanda onların her birisi de hem bizzat kendisi doğrudur hem de başkasının da doğruluğunu tasdik edendir.

Şanı yüce Allah'ın: *"(الذي): ... en"* muayyen bir kişinin kastedilmediği türlerden bir tür olduğundan ötürü ona ait olan zamiri çoğul olarak getirip: *"Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* buyurmuştur. Bizler ise ilme ve dine müntesip bir çok kimsenin söyledikleri sözlerde yalan söylemediklerini, hatta doğrudan başka bir söz söylemediklerini ama başkalarının haber verdiği doğruyu kabul etmediklerini, hatta onların hevâ ve bilgisizliklerinin

kendilerini doğru söylese dahi başkalarını yalanlamaya ya benzerini yalanlamak sûretiyle yahut da kendi taifelerinden olmayanların yalanlaması gibi yalanladığını görüyoruz.

Doğru söyleyen kimseyi yalanlamak da bizzat yalanın bir çeşididir. Bundan dolayı yüce Allah bu gibi kimseleri Allah hakkında yalan söyleyenlerle birlikte sözkonusu ederek: *"Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir."* (Âyet 32) buyurmaktadır. Bunların her ikisi de yalancıdır. Bu Allah'tan diye haber verdiği şeylerde yalancıdır. Diğeri ise Allah'tan geleni haber veren kişinin verdiği haber hakkındaki tutumu dolayısı ile yalancıdır.

Allah'a karşı yalan söyleyip iftira edenler hristiyanlar arasında pek çoktur. Hakkı yalanlayanlar ise yahudiler arasında pek çoktur. Şanı yüce Allah doğruyu yalanlayan kimseyi ikinci bir tür olarak zikretmektedir. Çünkü O, öncelikle yalanın bütün türlerini zikretmemiştir. Aksine Allah hakkında yalan söyleyen kimseleri zikretmektedir. Bizler bu hususu iyice düşünecek olup ve Allah hakkında yalan söyleyen ve doğruyu yalanlayan her bir kimsenin de yerilmiş olduğunu fakat övgüyü ancak doğru ile gelen ve doğruyu tasdik eden kimsenin hak ettiğini bilecek olursak işte bunun Allah'ın kendisi ile kullarını dosdoğru yoluna ilettiği hidâyetten olduğunu da öğrenmiş oluruz.

Bu hususu iyice düşünecek olursak şerrin bir çoğunun yahut çoğunluğunun bu iki tür kişinin birisi tarafından yapıldığını da açıkça görürüz. Bu iki taifeden yahut insanlardan iki kişiden birisinin hakkında haber verdiği bilgide yalan söylemediğini fakat diğer kesimin getirdiği şeyi de kabul etmediğini görebiliyoruz. Hatta bazen hem Allah hakkında yalan söylemeyi hem de doğru olanı yalanlamayı bir arada işledikleri de görülür.

Her ne kadar bütün taifelerden bundan bir miktar bir şeyler bulunmakta ise de bu işin içine rafizilerden daha çok dalmış herhangi bir taife yoktur. Allah'a, Rasûlüne, ashab-ı kirama ve onun yakın akrabalarına yalan söyleyen taifelerin en büyüğü rafiziler taifesidir. Aynı şekilde onlar doğruyu yalanlayan taifelerin de en büyüklerindendirler. Çünkü onlar sahih nakil ile ve açık akıl ile bilinen sabit olan doğruları dahi yalanlıyorlar.

Allah'a hamdolsun ki bu âyet-i kerimede bulunan bütün övgüler rafizilerin kendilerine iftirada bulunup zulmettiği ashab-ı kiramı kapsamaktadır. Çünkü onlar doğru söyledikleri gibi doğruyu da tasdik etmişlerdir. Yeryüzündekiler arasın-

da bunun kapsamına en büyük çapta girenler onlardır. Ali de onlardan birisidir. Bu âyet-i kerimede ne kadar yergi varsa rafiziler de bütün insanlar arasında en çok onun kapsamına girerler. Bu sebeple âyet her iki taraftan da onlar aleyhine bir delildir. Ayet-i kerimede diğer üç halife arasında yalnızca Ali hakkında özel olduğunu gösteren delil olacak hiçbir taraf değildir. Kısaca âyet her bakımdan onlar aleyhine bir delildir. Ve hiçbir durumda âyette onlar lehine delil olacak bir taraf yoktur.][364]

لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

35. "Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını örtsün ve yapageldiklerinin en iyisi ile onlara mükâfatlarını versin."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını örtsün."* buyurmaktadır. Bu ise kesin günahlar hakkındadır.][365]

أَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾

36. "Allah kuluna yetmez mi? Hâlbuki onlar seni ondan başkaları ile korkutuyorlar. Allah kimi saptırırsa onu doğru yola ileten bulunmaz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah kuluna yetmez mi?"* buyurmaktadır. O yalnız başına kuluna yeter.][366]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah kuluna yetmez mi? Hâlbuki onlar seni ondan başkaları ile korkutuyorlar. Allah kimi saptırırsa onu doğru yola ileten bulunmaz."* (Âyet 36) buyruğundan itibaren: *"De ki: Bana Allah yeter. Tevekkül edecekler yalnız O'na güvenip dayanır."* (Âyet 38)'e kadar olan buyruklar da böyledir. Böylelikle

364 Minhâcü's-Sünne. VII. 188-194.
365 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 483.
366 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 213.

şanı yüce Allah kendisine ibadet eden ve kullarından olan kuluna kafi geldiğini. şeytanın bu gibi kimseler üzerinde herhangi bir yetki ve otoritesinin bulunmadığını, bunların onun ihlasa erdirilmiş kullarından olduklarını, bunların Rahman'ın kulları olup yeryüzünde yumuşaklıkla ve vakar ile yürüyenler olduklarını, bunların istedikleri gibi akıtacakları bir pınardan içecek olan Allah'ın kullarının kendisi olduklarını beyan buyurmaktadır.][367]

إِنَّآ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَآ أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

41. "Şüphesiz ki Biz sana kitabı insanlar için hak ile indirdik. Artık kim hidâyet bulursa kendi lehine, kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde bir vekil değilsin."

Tefsiri:

[Daha sonra yüce Allah: *"Şüphesiz ki Biz sana kitabı insanlar için hak ile indirdik. Artık kim hidâyet bulursa kendi lehine, kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde bir vekil değilsin."* (Âyet 41) buyurarak hak ile kitabın kendisi olan o sözü indirmiş olduğunu, hidâyet bulanın kendisi için hidâyet bulmuş dalaletinin de kendisi aleyhine olacağını, Rasûlün de onlar üzerinde amellerini sayıp döken ve amellerinin karşılıklarını verecek olan kişi olmadığını, aksine dönüşlerinin Allah'a olacağını, hesaplarını görecek olanın da Allah olduğunu haber vermektedir.][368]

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرٰى إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

42. "Allah ölümleri vaktinde ruhları alır, ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmünü verdiğini alıkor, diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir. Muhakkak bunda iyice düşünen bir topluluk için âyetler vardır."

367 Câmiu'l-Mesâil, I. 95.
368 el-İstikame, I. 226.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır."* buyruğu da bu kabildendir. Çünkü şanı yüce Allah: *"Elçilerimiz onun ruhunu alır."* (En'am. 61); *"Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır."* (Secde. 11) buyruklarında ifade ettiği gibi elçileri aracılığıyla o ruhları alır. Çünkü O öncüleri ölüm meleği olan elçileri aracılığıyla o ruhları alır.][369]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır."* buyurmaktadır. Yüce Allah bu ruhları öncüleri ölüm meleği olan elçileri vasıtası ile alır. Nitekim yüce Allah: *"Elçilerimiz onun ruhunu alırlar."* (En'âm. 61) ve: *"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır."* (Secde. 11) buyurmaktadır. Aynı şekilde meleklerin bizzat kendileri de ölümü yaklaşmış olan kişiye yakınlaşırlar.][370]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları)nı tutar."* buyurmaktadır. Kabzedilip vefatı/vakti gelen ruhun kendisidir. Nitekim Müslim'in sahihinde Um Seleme'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (kocam) Ebu Seleme'nin yanına girdiğinde gözü açık kalmıştı. Onun gözlerini kapattı. Sonra şöyle buyurdu: Ruh kabzedildiği zaman göz onun arkasından bakar. Onun yakınları olan kimseler bir gürültü koparınca şöyle buyurdu: Kendinize hayır söylemekten başka şekilde dua etmeyiniz. Çünkü melekler sizin söylediklerinize amin derler. Sonra şöyle buyurdu: "Allah'ım Ebu Seleme'ye mağfiret buyur ve hidâyete erdirilmiş kimseler arasında derecesini yükselt. Geride bıraktıkları arasında onun yerine geçecek kimseler ihsan et. Bize ve ona mağfiret buyur ey âlemlerin Rabbi. Kabrinde ona genişlik ver ve orasını kendisi için nurlandır buyurdu.[371]

Yine Müslim Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizler insanın öldüğü zaman gözlerinin açık ve yukarı doğru kaydığını görmediniz mi buyurdu. Ashab: Gördük deyince O: "İşte bu onun gözünün ruhunun arkasından baktığı zamandır."[372] Hadislerde geçtiği gibi bazen ona ruh bazen de nefis adını vermiştir.

369 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 235.
370 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 128.
371 Müslim. 920.
372 Müslim. 921.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Mace, Abbad b. Evs'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ölülerinizin yanında bulunduğunuz zaman gözlerini kapatın. Çünkü göz ruhun arkasından bakar. Bir de hayır söyleyin. Çünkü ölenlerin yakınlarının söylediklerine (melekler tarafından) amin denilir."[373]][374]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır, ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmünü verdiğini alıkor, diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir. Muhakkak bunda iyice düşünen bir topluluk için âyetler vardır."* (Âyet 42) buyurarak onun uyku zamanında ve ölüm zamanında nefisleri/ruhları aldığını haber vermektedir. Uyku esnasında aldığı ruhların kimisi hakkında uykuda iken ölüm hükmünü verir. Kimisini de geri salar. Uyku esnasında ruh bedenden soyutlandığı için yüce Allah'ın kendisine telkin ettiği bir takım bilgileri elde eder. Bu da ya o ruha gösterdiği ve rüyasında ona bir şeyler söylediği melek aracılığı ile yahut da bir başka yolla bunu verir.][375]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları)nı tutar, diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir."* İbn Abbas ve müfessirlerin çoğunluğu şöyle demişlerdir: O ruhları iki şekilde alır/kabz eder. Biri ölüm alışıdır. Diğeri uykudaki alıştır. Sonra ölen ruhu uyku halinde iken alır. Ölüm takdir etmediği ruhu ise ölümü için tayin edilmiş olan eceline kadar bilinen bir süreye kadar serbest bırakır, salıverir.[376]][377]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hafız Ebu Abdullah b. Mende'den Kitabu'r-Ruh ve'n-Nefs'de şunu rivâyet ettik: Bize Ahmed b. Muhammed b. İbrahim tahdis etti. bize Abdullah b. el-Hasan el-Harrani tahdis etti. bize Ahmed b. Şuayb tahdis etti, bize Mûsâ b. Eymen Mutarrif'den tahdis etti, o Cafer b. Ebu Muğire'den, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas (r.anhuma)'dan şu: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır, ölmeyenin-*

373 İbn Mace, 1455; Ahmed, IV, 125; Hâkim, I, 352; Busiri, Nisbâbu Zücace, I, 91'de senedinin hasen olduğunu belirtmiştir. Dolayısı ile hadis Allah'ın izni ile hasendir.

374 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 225-226.

375 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 485; Câmiu'l-Mesâil, IV, 236 -buna yakın-.

376 İbn Kesir, IV, 225-226.

377 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 289.

kini de uykusunda (alır)." buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Uyku halinde hayattaki ruhlar ölülerin ruhları ile karşılaşır. Kendi aralarında birbirlerine sorular sorarlar. Allah ölenlerin ruhlarını alıkor ve hayatta kalacakların ruhlarını bedenlerine geri gönderir.[378]

Hafız Ebu Muhammed b. Ebi Hatim Tefsir'inde şu rivâyeti zikreder: Bize Abdullah b. Süleyman tahdis etti, bize Hasan tahdis etti, bize Âmir, el-Furât'dan tahdis etti, bize Esbat, Süddi'den: "*Ölmeyeninkini de uykusunda (alır).*" buyruğu hakkında: Uykusu halinde iken onun ruhunu alır demektir. (Devamla) dedi ki: Yaşayanın ruhu ile ölünün ruhu karşılaşır. Bazı şeyleri birbirlerine hatırlatır, birbirleriyle tanışırlar. Daha sonra yaşayanın ruhu dünyada cesedine, dünyadaki geri kalan ecelini tamamlamak üzere geri döner. Ölmüşün ruhu da cesedine geri dönmek ister ama engellenir.[379]

Bu iki görüşten birisidir. Bu görüşe göre yüce Allah'ın: "*Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları)nı tutar.*" buyruğu ile bundan önce ölmüş olan kimse yaşayanın ruhu ile karşılaşır görüşüdür.

İkinci görüş de çoğunluğun kabul ettiği görüş olup şöyledir: Alıkonulan ruh da salıverilen ruh da uykudaki ölüm ile vefat ettirilir. Ölüm vefatı ile vefat ettirilen ise üçüncü bir kısmı teşkil eder. Bu da yüce Allah'ın: "*Allah ölümleri vaktinde ruhları alır.*" buyruğu ile öncelikle sözkonusu ettiği kısımdır. Esasen kitap ve sünnet de buna delildir. Çünkü yüce Allah: "*Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları) nı tutar. Diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir.*" buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah uyku esnasında almış olduğu bu ruhlardan haklarında ölüm hükmünü verdiği böyle bir ruhu alıkoyduğunu fakat ölümü esnasında vefat ettirdiği ruh hakkında ne alıkoymak ne salıvermek niteliğini sözkonusu etmediğini aynı şekilde âyet-i kerimede ölülerin uyuyanlar ile karşılaştıklarından söz etmediğini görüyoruz.

Tahkik şunu göstermektedir: Ayet-i kerime iki türü kapsar. Şanı yüce Allah iki vefatı sözkonusu etmektedir. Birisi ölüm vefatı diğeri uyku vefatı. Yine burada yüce Allah (uyku halinde iken) vefat ettirilenin (ölümü takdir edilmişse) alıkonulması ile diğerinin salıverilmesini de zikretmektedir.

378 Suyuti, ed-Durru'l-Mensur, V, 329'da: Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbnu'l-Munzir, el-Evsat adlı eserinde Taberani, el-Azame adlı eserinde Ebu'ş-Şeyh, el-Muhtare adlı eserinde el-Abbâd, İbn Abbas'dan şunu rivâyet etti deyip bu rivâyeti zikretmektedir.

379 İbn Cerir, XXIV, 7; İbn Kesir, IV, 55; es-Süddi el-Kebir, Tefsir, s. 418.

İster uykuda iken ölsün ister bundan önce ölmüş olsun ölmüş her bir ruhu alıkoyduğu ve ölmeyeninkini de saldığı bilinen bir husustur. Yüce Allah'ın: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır."* buyruğu uyanık halde iken öleni de uykuda iken öleni de kapsar. Yüce Allah iki vefatı sözkonusu edince de iki vefattan birisinde alıkoyduğunu diğerinde de onu saldığını zikretmektedir. Herhangi bir zorlama olmadan lafzın zahiri de medlulü de işte budur.

Sözü edilen uyuyanların ruhları ile ölülerin ruhlarının karşılaşmalarına gelince âyet-i kerimedeki muhtevaya aykırı değildir. Bununla birlikte âyetin lafzında buna delalet de yoktur. Fakat yüce Allah'ın: *"Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları)nı tutar."* buyruğu uyuyanın ruhunun salıverildiği gibi salınmamasını ve onu alıkoymasını gerektirmektedir. İster uyanık iken onu vefat ettirmiş olsun isterse de uykuda iken. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'ım! Nefsimi sen yarattın, onu vefat ettiren de sensin. Ölümü de hayatı da senin içindir. Eğer onu alıkoyarsan ona merhamet buyur. Eğer onu salıverecek olursan onu salih kullarını kendisi ile koruduğun şey ile koru."[380] Böylelikle yüce Allah ruhu, uykuda vefat halinde ya alıkonulmak yahut salıverilmek ile nitelendirmiş bulunmaktadır.

İbn Ebu Hatim dedi ki: Bana babam tahdis etti, bize Ömer b. Osman tahdis etti, biza Bakiyye tahdis etti, bize Saffan b. Amr tahdis etti, bana Selim b. Âmir el-Hadrami'nin tahdis ettiğine göre Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh)'a şöyle dedi: Ben bir insanın geceleyin uykusunda hiç de hatırından geçirmediği şeyleri görmesine sonra da rüyasını eli ile yakalanmış gibi ortaya çıkmasına diğer taraftan bir başkasının bir rüya görüp onun da hiç bir şekilde çıkmamasına hayret ediyorum.

Bunun üzerine Ali b. Ebu Talib dedi ki: Ey müminlerin emiri! Ben sana bunu haber vereyim mi? Şüphesiz yüce Allah: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları) nı tutar. Diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir."* buyurmaktadır. İşte yüce Allah bütün canları alır/vefat ettirir. Semada onun nezdinde iken gördüğü şeyler sâdık/doğru çıkan rüyadır. Cesetlerine geri salındığı zaman gördüğü şeylere ge-

380 Bu bir araya getirilmiş iki hadistir. Birincisini Müslim 2712'de rivâyet etmiş olup lafzı şöyledir: "Allah'ım! Nefsimi/ruhumu sen yarattın. Onu vefat ettiren de sensin. Ölümü de hayatı da senin içindir. Eğer onu hayatta bırakırsan ..." Diğerini de Buhârî 7393'de Müslim'de 2714'de şu lafızla rivâyet etmiştir: "Allah'ım. Rabbim! (Uyumak üzere) yanıma yattım... Eğer nefsimi/ruhumu alıkoyarsan ona merhamet buyur. Eğer onu serbest bırakırsan onu salih kullarını kendisi ile koruduğun şekilde koru."

lince. Şeytanlar havada iken o ruh ile karşılaşır ve ona yalan şeyler söyler. Bâtıl haberler verir ve bu rüyada yalan söylerler dedi. Ömer onun bu açıklamasına hayran kaldı.[381]

Bunu Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Mende de Kitabu'r-Ruh ve'n-Nefs adlı eserinde zikrederek şöyle demiştir: Bu Saffan b. Amr'dan ve başkasından meşhur bir haber olup lafzı şöyledir: Ali b. Ebu Talib dedi ki: Ey müminlerin emiri! Yüce Allah: "*Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları)nı tutar. Diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir.*" buyurmaktadır. Uykuda iken ruhlar yukarıya çıkartılır. Kendisi semada iken gördükleri hakkın kendisidir. O ruhlar cesetlerine geri verildiği zaman havada şeytanlar o ruh ile karşılaşır ve ona yalan şeyler söyler. İşte bu halde iken gördükleri de bâtıl olanlardır.

İmam Ebu Abdullah b. Mende dedi ki: Bu Ebu Derda'dan da rivâyet edilmiştir. (İbn Mende) dedi ki: İbn Beria Osman b. Nuaym er-Ruayni'den rivâyet etti. o Ebu Osman el-Asbahi'den o Ebu Derda'dan şöyle dediğini rivâyet etti: İnsan uyuduğu zaman ruhu yukarıya çıkartılır. Ta ki arşa götürülünceye kadar. Eğer bu ruh temiz ise ona secde etmesi için izin verilir. Şâyet cünub ise ona secde etmesi için izin verilmez. Bunu Zeyd b. el-Hubab ve başkaları rivâyet etmiştir.

Ayrıca İbn Mende, Ali ve Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettikleri hadisi merfu olarak rivâyet etmiştir: Bize Ebu İshak b. İbrahim b. Muhammed tahdis etti, bize Muhammed b. Şuayb tahdis etti. bize İbn Ayyaş b. Ebu İsmail tahdis etti. Yine bize Hasan b. Ali bildirdi. bize Abdurrahman b. Muhammed bildirdi, bize Kuteybe ve er-Razi tahdis etti. bize Muhammed b. Humeyd tahdis etti, bize Ebu Züheyr ve Abdurrahman b. Marrâ el-Devsi tahdis etti, bize Ezher b. Abdullah el-Ezdi Muhammed b. Aclan'dan tahdis etti. o Salim b. Abdullah b. Ömer'den o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Ömer b. Hattab, Ali b. Ebu Talib ile karşılaştı ve şöyle dedi: Ey Ebu'l-Hasan bazen sen (Allah Rasûlünün) huzurunda bulunuyorken biz yoktuk. Bazen de biz varken sen olmayabiliyordun. Sana üç hususa dair soru soracağım. Sende onlara dair bir bilgi var mı?

Ali b. Ebu Talib: Bunlar nedir deyince (Ömer) dedi ki: Kişi birisinden hiç hayır görmemiş olduğu halde o kişiyi sevebiliyor. Yine kişi birisinden hiçbir kötülük görmediği halde onu sevebiliyor dedi.

Ali dedi ki: Evet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinle-

381 ed-Durru'l-Mensur. V. 329'da İbn Ebu Hatim ve İbn Merdûye tarafından rivâyet edildiği belirtilmektedir.

dim: "Ruhlar bir araya getirilmiş kafilelerdir. Bunlar havada karşılaşırlar. Birbirlerine yakınlaşırlar. Bunlardan tanışanlar kaynaşır. Birbirinden hoşlanmayanlar da ayrılırlar.

Ömer bu bir dedi. Sonra şunları sordu: Bir kimse bir söz söylerken zamanla onu unutur. Fakat onu unutmuş iken hatırlayıveriyor.

Ali dedi ki: Evet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "Ayın bulutu gibi bir bulutu bulunmayan hiçbir kalp yoktur. Ay aydınlatmakta iken onun önünü bir bulut kapatır. Bu sefer ay kararır. O bulut onun üzerinden açılınca bu sefer ay da aydınlatır. Kalp bir şeyi hatırlamakta iken bir şeyler onu gelip örter, unutur. O onu kapatan şey açılınca bu sefer hatırlar."

Ömer bu da iki dedi ve şöyle devam etti: Bir adam da bir rüya görür. Bu rüyanın kimi doğru çıkar kimi yalan.

Ali şu cevabı verdi: Evet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: Uyuyan ve derin uykuya dalan herkesin mutlaka ruhu arşa yükseltilir. Arşa varmadan uyanmayan ruhun gördükleri doğru çıkan rüyalardır. Arşın altında uyananın ise gördükleri yalan çıkan rüyalardır."

Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: İşte bunlar öğrenmek istediğim üç husustu. Ölümden önce bunları öğrenmeme imkân veren Allah'a hamdolsun.

Bunu üçüncü bir yoldan İbn Abbas bunu Ömer'e sordu diye rivâyet ederek şöyle demektedir: Bize Ahmed b. Süleyman b. Eyyub tahdis etti, bize Yezid b. Muhammed b. Abdüssamed tahdis etti, bize Adem b. Ebu İyaz tahdis etti, bize İsmail b. Ayyaş, Sa'lebe b. Müslim el-Husai'den tahdis etti, o İbn Ebu Talha el-Kureyşi 'den rivâyet ettiğine göre İbn Abbas (radıyallâhu anh) Ömer b. Hattab'a (radıyallâhu anh) ey müminlerin emiri sana sormak istediğim bazı hususlar var deyince Ömer: Dilediğini sorabilirsin dedi. İbn Abbas: Ey müminlerin emiri! Kişi neden dolayı hatırlar ve neden dolayı unutur. Neden dolayı rüya doğru çıkar ve neden dolayı doğru çıkmaz. Bunun üzerine Ömer ona şöyle dedi: Kişinin neden hatırlayıp neden unuttuğu sorusunun cevabı şudur: Kalbin üzerinde ayı kapatan bulut gibi onu örten bir şey bulunur. İşte bu kalbi örttüğü zaman ademoğlu unutur. Kalbin üzerinden açıldığı zaman daha önce unutmuş olduklarını hatırlar. Rüyanın neden doğru ve neden yalan çıktığına gelince. Şüphesiz yüce Allah: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır, ölmeyeninkini de uykusunda (alır)."* buyurmaktadır. İşte bu ruhlardan semanın melekutuna giren (ruh rüyası) doğru çıkandır. Semanın melekutundan aşağıda kalanın ise (rüyası) yalan çıkar.

Derim ki: Bu iki rivâyet yolunda rüyası doğru çıkmayanın yükseklere varışı tamamlanmayan olduğunu zikretmektedir. Birincisinde bunun dönüşünden sonra hâsıl olduğunu da zikretmektedir. Her iki durum da mümkündür. Çünkü hüküm gerekli şartları taşımadığı için yahut da buna engelin varlığından ötürü farklılık arz edebilir.

İkrime ve Mücahid dedi ki: İnsan uyuduğu taktirde ruhun üzerinde yürüdüğü bir yolu bulunur. Ruhun aslı ise cesette kalır. Allah'ın dilediği yere kadar ulaşır. Bu ruh yolunda gittiği sürece insan da uyumaya devam eder. Ruh bedene geri dönünce insan uyanır. Böylelikle bu, kökü güneşe bitişik ama kendisi yere düşen bir ışın durumunda olur.

İbn Mende dedi ki: Bana Abdullah b. Abdurrahman es-Semerkandi'den haber verildi. O Ali b. Yezid es-Semerkandi'den -ki ilim ve edeb ehli birisiydi. Tıp ve rüya tabiri hususunda da basireti olan bir kişi idi- şöyle dediğini nakletmektedir: Ruhlar insanın burun deliklerinden uzanır. Onların binekleri ve asılları ise insan bedeninde kalır. Eğer ruh çıkacak olsa kişi ölür. Tıpkı fitili kandilden ayırmanız halinde kandilin sönmesi gibi. Nitekim kandildeki ateşin fitilinde olduğunu bununla birlikte ışığının ve ışınlarının evi doldurduğunu görüyoruz. İşte ruh da aynı şekilde uykuda olan insanın burun deliklerinden semalara varıncaya kadar ülkeleri dolaşıncaya kadar ve ölmüşlerin ruhları ile karşılaşıncaya kadar uzanır. Kulların ruhları ile görevli melek onu gördüğü zaman görmesini arzu ettiği şeyleri ona gösterir. Kişi de uyanık iken akıllı, zeki, doğru sözlü, uyanıkken bâtıl herhangi bir şeye iltifat etmeyen birisi ise ruhu ona geri döner ve kalbine yüce Allah'ın kendisine doğruluğuna göre göstermiş olduğu doğruluğu getirir. Eğer hafif meşreb sıradan bâtılı seven ve bâtıla bakmayı seven birisi ise uyuduğu taktirde Allah da ona hayır yahut şer olan bir husus gösterir. Ruhu da ona geri döner. Şeytanın olmadık işlerinden bir şey yahut da bâtıl bir husus görecek olursa uyanıklığında onun üzerinde durduğu gibi durur. Bu şekilde bunu kalbine gösterir ve gördüğü şeyi akledip kavramaz. Çünkü hakkı bâtıla karıştırmış olur. Rüya yorumcusu olan bir kişi onun rüyasını yorumlama imkânını bulamaz. Çünkü hak bâtıla karışmış bulunuyor. İmam İbn Mende dedi ki: Bu söze tanıklık eden hususlardan birisi de bizim Ömer, Ali ve Ebu Derda (radıyallâhu anhum)'dan zikretmiş olduğumuz rivâyetlerdir.

Derim ki İbn Kuteybe Tâbiru Ruye kitabında şu rivâyeti nakletmektedir: Bana Hüseyn b. Hasan el-Mervezi tahdis etti, bize İbnu'l-Mübarek Abdullah haber verdi, bize el-Mübarek'in Hasan'dan tahdis ettiğine göre o şöyle demiştir:

Bana haber verildiğine göre kul secdede iken uyuyacak olursa şanı yüce Allah da: *"Kuluma bir bakın. Ruhu benim nezdimde, cesedi de bana itaat etmekte."* buyurur.[382]][383]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır). Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları)nı tutar. Diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir."* buyruğunda onun nefisleri/ruhları iki türlü aldığını beyan buyurmaktadır. Birisi ölüm esnasında onu vefat ettirmesidir, diğeri ise uyumakla ölmeyen canları vefat ettirmesidir. Sonra insanlar uyudukları taktirde uykuda iken ölenin ruhunu alıkor, ölmeyenin ruhunu da geri bırakır.

Bu sebeple Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyumak üzere yatağına çekildiği vakit şöyle derdi: "(بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ فَإِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ) Rabbim! Senin adın ile yanım üzere yattım. Seninle yanım üzere yatarken kalkarım. Eğer ruhumu alıkoyarsan ona merhamet buyur. Eğer geri salarsan salih kullarını ne ile koruyor isen onunla onu da koru."[384]][385]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[İşte bu âyet-i kerime hakkındaki iki görüşden birisidir. O da şudur: Alıkonulan ruh ilk olarak ölüm vefatı ile vefat eden ruhtur. Salıverilen ruh ise sadece uyku vefatı ile vefat eden ruhtur. Bu görüşe göre de anlam şudur: Yüce Allah ölenin canını vefat ile alır. Sonra bunu alıkoyar ve kıyamet gününden önce de onu cesedine geri salmaz. Uyuyanın canını ise vefat ettirdikten sonra tekrar ecelinin geri kalanını tamamlamak üzere cesedine geri salar. Eceli gelince ise son vefat ile canını alır.

Ayet-i kerime ile ilgili ikinci görüşe gelince. Ayet-i kerimede alıkonulan da salıverilen de her ikisi birlikte uyku vefatı ile vefat ettirilmişlerdir. Ecelini tamamlamış olanı yanında alıkor, onu cesedine geri salmaz. Ecelini tamamlamamış olanı ise ecelini tamamlamak üzere cesedine geri salar.

382 Temmâm, el-Fevâid, 343'de oldukça zayıf bir senetle merfu olarak rivâyet etmiştir. Hadisi Ahmed Hasan'ın bir sözü olarak Zühd, 280'de rivâyet etmiştir. Senedi de sahihtir. Ancak merfu bir hadis (Peygamber Efendimizin sözü) olarak sahih değildir. Aksine ya Hasan'ın ya da ondan başkasının kelamıdır.

383 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 451-458.

384 Buhârî, 7393; Müslim, 2714.

385 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 275.

Şeyhu'l-İslâm (İbn Teymiyye) bu görüşü tercih etmiş ve: Kur'ân ve sünnet buna delildir demiştir. Ayrıca şunları söylemektedir: Çünkü şanı yüce Allah uykuda vefat ettirdiği bu canlar arasından haklarında ölüm hükmünü vermiş olduklarının alıkonulduğunu zikrederken ölümü zamanı gelince vefat ettirilen ruha gelince yüce Allah bunu ne alıkoymakla ne de salıvermekle nitelendirmiştir. Aksine bu üçüncü bir kısımdır.

Fakat ağır basan, tercih edilen görüş birincisidir. Çünkü yüce Allah biri büyük vefat olan ölüm vefatı diğeri ise küçük vefat olan uyku vefatı olmak üzere iki vefatın varlığını haber vermektedir. Ruhları da iki kısma ayırmaktadır. Bir kısmı hakkında ölüm hükmünü vermiş bundan dolayı bunları yanında alıkoymuştur. İşte ölüm vefatı ile vefat ettirdiği ruh budur. Diğer kısmın ise henüz eceli gelmemiştir. Bundan dolayı ecelini tamamlamak üzere onu cesedine geri çevirmiştir. Şanı yüce Allah alıkoymayı ve serbest bırakıp salıvermeyi öncelikle zikredilen iki vefat ettirmenin iki ayrı hükmü olarak sözkonusu etmektedir. Bunların biri alıkonulur diğeri salıverilir. Yine yüce Allah (uyku halindeki vefat ettirmede) ölmeyen ruhun uykusu esnasında vefat ettirdiği ruh (ama alıkoymadığı ruh) olduğunu haber vermektedir. Eğer uyku esnasındaki vefatı ölüm vefatı ile uyku vefatı olmak üzere iki kısma ayırmış olsaydı yüce Allah: *"Ölmeyeninkini de uykusunda (alır)"* buyurmazdı. Çünkü ruh alındığı andan itibaren ölmüş olur. Şanı yüce Allah ise onun ölmediğini haber vermektedir. Peki durum bu iken bundan sonra nasıl: *"Hakkında ölüm hükmettiği (kimselerin ruhları)nı tutar."* buyurmaktadır.][386]

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

53. "De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."

Tefsiri:

Yüce Allah: *"De ki: Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin."* buyruğundan: *"Sonra size yardım olunmaz."* (Âyet 53-54) buyruğuna kadarki bu bağlam âyetin nüzul sebebi ile birlikte anlamın şu olduğunu göstermektedir: Hiçbir günahkâr Allah'ın mağfiretinden ümit kesme-

386 Kitabu'r-Ruh. 31.

sin. Günahları ne olursa olsun. Çünkü yüce Allah tevbe eden kuluna bağışladığı hiçbir günahı büyük görmez. Bu genel ifadenin kapsamına şirk de onun dışındaki diğer günahlar da girer. Yüce Allah: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün"* buyruğundan itibaren: *"Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."* (Tevbe. 5). Bir diğer âyette de: *"Eğer tevbe eder namaz kılar zekat verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir."* (Tevbe. 11) ve: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de andolsun kâfir oldular."* (Maide. 73) buyruğundan itibaren: *"Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek ve ondan mağfiret dilemeyecekler mi? Halbuki Allah günahları bağışlayandır, mağfiret edendir."* (Maide. 73-74) buyrukları da bunu göstermektedir.][387]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* buyruğuna gelince. Bu tevbe edenler hakkındadır. Bundan dolayı buyruk umumi ve mutlak olarak gelmiştir. Zaten bağlam da âyetin nüzul sebebi ile birlikte bunu açıkça göstermektedir.][388]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah tevbe edenler hakkında: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Âyet 53) buyurmaktadır. Böylece Allah'ın kitabı ve Rasûlünün (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünneti ile tevbe eden herkesin tevbesini Allah'ın kabul edeceği sabit olmaktadır.][389]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat kitap ve sünnette bulunan tehditlerin yine yüce Allah'ın kitabında ve Rasûlünün sünnetinde (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beyan ettiği üzere tevbe edenler hakkında sözkonusu değildir. Nitekim bunu yüce Allah: *"De ki: Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* buyurmaktadır ki tevbe eden kimselere mağfiret eder demektir.][390]

387 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 185-186.
388 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 51.
389 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 290-291.
390 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 541. XI. 648. 663. XXXIV. 172.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah: *"Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* buyurmaktadır. Bu da tevbe eden kimseler içindir. Buna göre tevbe eden herkesin Allah da tevbesini kabul eder. İsterse onun günahı günahların en büyüğü olsun. Ayrıca yüce Allah: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar"* (Nisa, 48). Bu da tevbe etmeyen kimseler hakkındadır.][391]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tevbeye gelince yüce Allah: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Âyet 53) buyurmaktadır. Bu buyruk tevbe eden kimseler içindir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin"* buyurmuştur. Aksine O'na tevbe edin. Bundan sonra da yüce Allah: *"Size azap gelmezden önce Rabbinize dönün ve Ona teslim olun, sonra size yardım olunmaz."* (Âyet 54) buyurmaktadır. Tevbesiz Allah'tan mağfiret dilemeye gelince bu günahların bağışlanmasını gerektirmez ama sebeplerden bir sebeptir.][392]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Âyet 53) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime hem umumi hem mutlaktır. Çünkü âyet tevbe edenler içindir.][393]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah tevbe edenlerin günahlarının bağışlanacağını sözkonusu ederek: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Âyet 53) buyurmaktadır. Bu buyruğunda yüce Allah mağfireti umumi ve mutlak olarak sözkonusu etmiştir. Bu durumda yüce Allah kulun hangisinden tevbe ederse o günahını mağfiret eder. Şirkten de tevbe edenin Allah günahını bağışlar. Büyük günahlardan tevbe

391 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 683.
392 Minhâcü's-Sünne, VI, 211-212.
393 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 3.58, IV, 475, 528.

edenin Allah günahlarını bağışlar. Kul hangi günahtan tevbe ederse Allah da o günahını ona bağışlar. Çünkü tevbe ettiğinde yüce Allah hem genel hem mutlak ifade kullanmıştır.][394]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde "günahlar" lafzı da böyledir. Mutlak olarak zikredildiği taktirde onun kapsamına yerine getirilmesi gereken her bir vacip/farzı terk ile her türlü haramı işlemek girer. Yüce Allah'ın: *"Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* buyruğunda olduğu gibi.][395]

وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾

54. "Size azap gelmezden önce Rabbinize dönün ve O'na teslim olun, sonra size yardım olunmaz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Rabbinize dönün ve O'na teslim olun."* buyurmaktadır. Bunun için kalbini Allah'a döndürür ve ona teslim olur.][396]

Şeyhu'l-İslâm Takiyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed Abdülhalim b. Abdüsselâm b. Teymiyye el-Harrani -Allah onun ruhunu kutsasın- dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir. Size azap gelmezden önce Rabbinize dönün ve O'na teslim olun."* (Âyet 53-54) buyurmaktadır. Bizler başka bir yerde bu âyetlerin tevbe eden kimseler hakkında olduğunu zikretmiş bulunuyoruz. Nisa Sûresi'ndeki: *"Muhakkak Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* (Nisa. 48) şeklindeki Nisa Sûresi'ne gelince bunun mutezile arasından böyle diyenlerin söyledikleri gibi tevbe eden kimseler hakkında olması mümkün değildir. Çünkü şirkten tevbe edeninde yüce Allah onun günahını Kur'ân'ın nassı ve müslümanların da ittifak ettikleri üzere mağfiret buyurur. Bu âyet--i kerimede hem bir tahsis hem bir kayıt

394 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI.
395 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 165-166.
396 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 352.

vardır. Öbür âyet-i kerimede ise umumilik ve mutlaklık vardır. Yüce Allah bu âyette özel olarak şirki bağışlamayacağını söylediği gibi bunun dışında kalan günahları bağışlayacağını da kesin olarak ifade etmemiştir. Aksine o günahların bağışlanmasını kendi meşietine/dilemesine bağlı olarak zikredip: *"Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmaktadır.

Bizler bir başka yerde şunu sözkonusu ettik. Bu buyruğu hariciler ile mutezileden "vaidçiler" red ettikleri gibi yine şöyle diyen mürciecilerin vakıfiyesi de reddetmektedirler: Bütün fâsıkları azaplandırıp hiçbir kimsenin günahını bağışlamaması mümkün olduğu gibi hepsinin günahlarını bağışlaması da mümkündür. Çünkü yüce Allah: *"Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmak sûretiyle bundan daha aşağısının bağışlanabileceğini fakat dilediği kimseler için bu bağışlamanın sözkonusu olacağını tesbit buyurmaktadır. Eğer hiçbir kimsenin bu tür günahını bağışlamayacak olursa o taktirde yüce Allah'ın: *"Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyruğu bâtıl olurdu. Eğer herkesin günahını bağışlayacak olursa bu sefer *"dilediğine"* buyruğu bâtıl olurdu. Şanı yüce Allah bunun dışındakileri bağışladığını ve bu bağışlamanın da dilediği kimseler için sözkonusu olacağını tesbit ettiğine göre bu şirkin dışındaki günahlar için genel bir mağfiretin meydana geleceğine delildir. Fakat bu bağışlama insanların bir kısmı için olacaktır. Bu durumda günahı bağışlanan kişi azaba uğratılmayacaktır. Günahı bağışlanmayan kişi de azaba uğrayacaktır. Ashab-ı kiramın, selefin ve imamların mezhebi de budur. Bu ise ümmetin isyan eden bazı kimselerinin cehenneme gireceğini, bazılarının da günahını bağışlayacağını kesin olarak söylemektir. Fakat bu muvazene/amellerin tartılması ve hikmete uygun olarak mı yapılacaktır yoksa amellerin tartılmasına itibar edilmeyecek midir? Bu hususta bizim mezhebimizden ve diğerlerinden sünnete müntesip olanların iki görüşü vardır: Bu da ilahi fiillerde hikmet ve adaletin muteber olup olmaması esasına binaendir. Aynı şekilde ceza/amellerin karşılıklarının verilmesi meselesinde de böyle bir muvazenin yapılacağına delalet eden birçok naslar bulunmaktadır. Nitekim bu husus başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.

Burada maksadımız yüce Allah'ın: *"Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* buyruğunda yüce Allah'ın rahmetinden ümit kesmenin yasaklandığının ifade edilmesidir. İstediği kadar günahlar büyüsün ve çok olsun. Hiçbir kimseye yüce Allah'ın rahmetinden ümit kesmesi helal değildir. Günahları ne kadar büyük olursa olsun. Yine kimsenin Allah'ın rahmetinden insanları ümitsizliğe düşürmemesi gerekir. Seleften kimisi şöyle demiştir: Gerçek anlamda fakih kimse

Allah'ın rahmetinden yana insanları ümitsizliğe düşürmeyen ve onları Allah'a masiyette teşvik etmeyen, kışkırtmayan kimsedir.[397]

Ümit kesmek ise Allah'ın kendisinin günahlarını bağışlamayacağına inanması ile olur: Ya tevbe ettiği taktirde Allah'ın tevbesini kabul etmeyip ona günahlarını bağışlamayacağı için yahut da kendi nefsinin tevbe hususunda kendisine itaat etmediğini, aksine nefsine yenik düştüğünü, şeytanın ve nefsinin kendisine hakim oldukları için kendisinin tevbe edeceğinden yana ümit kestiğini söylemesi sûretiyle olur. Eğer tevbe etmesi halinde Allah'ın günahını bağışlayacağını biliyor ise şüphesiz ki bu duygu bir çok insanda bulunur. Ümit kesmek ise bazen bu sûrette bazen de öbür sûrette ortaya çıkar. Birincisi 99 kişi öldürmüş olan kimseye Allah'ın günahını bağışlamayacağı fetvasını verdiğinden ötürü bu fetvayı veren rahibi de öldürerek böylelikle öldürdüklerinin sayısını 100'e tamamlayan kişinin durumuna benzer. Sonra da ona bir başka alimden söz edilince o alime gitmiş, ona sormuş. O da Allah'ın tevbesini kabul edeceği fetvasını vermişti.

Bu hadis Buhârî ve Müslim'in sahihlerindendir.

İkincisi ise tevbenin kabulü için pek çok şartlarının bulunması gerektiği kanaatinde olan kimsedir. Bu kimseye tevbenin çok şartları vardır denilince o da bunları yapmayı kendisi için imkânsız gördüğünden ötürü kendisinin tevbe edeceğinden ümidini keser.

İnsanlar bir kulun tevbe etmek istemesi halinde tevbe etmesinin imkânsız olacağı bir hale gelmesinin sözkonusu olup olmayacağı hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Ehl-i sünnetin ve cumhurun benimsediği doğru kanaat tevbenin tevbe etmek isteyen kimse için her günahtan mümkün olduğu ve Allah'ın o günahı bağışlamasının da mümkün olduğudur. Onlar bu hususta şöyle bir varsayımdan hareket ederler: Bir kimse gasb edilmiş bir arazinin ortasında bulunsa bir kimse de yaralılar arasında olsa nasıl hareket ederse onların birilerinin ölümüne sebep olacaktır. Böyle bir kimsenin tevbe etmesinin bir yolunun olmadığı söylenmiştir. Ancak doğru olan böyle birisinin de başkasının da tevbe ettiği taktirde Allah'ın tevbesini kabul edeceğidir.

Gasb edilmiş bir arazinin ortasında bulunan kimseye gelince, böyle bir kişinin o yeri boşaltmak ve o araziyi hak eden kimselere teslim etmek niyetiyle oradan çıkması onun için ne yasaklanmış bir şeydir ne de haramdır. Hatta fukaha bir evi gasb edip orada kendi kumaşını ve malını bırakan bir kimse o arazinin hak sahiplerine teslim edilmesini emrederse ona oradan çıkması emredildiği gibi

397 Darimi, I, 89; İbnu'd- Durays, Fedailu'l-Kur'an, 95, Ali b. Ebu Talib'den.

aile halkını ve malını da oradan çıkarması söylenir. Bu davranışı o arazide bir tür tasarruf olsa bile onun bu tasarrufu o araziyi boşaltmak içindir.

Müşrik bir kimse harem bölgesine girecek olursa ona oradan çıkması emrolunur. Bundan dolayı orada yürümesi sözkonusu olsa bile. Bunun bir benzeri de sahih olduğu ittifakla kabul edilmiş olan bedevi ile ilgili hadistir. Bedevi mescitte küçük abdestini bozunca insanlar kalkıp onun üzerine gitmek istedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise "onun bu işini kesmeyin" yani küçük abdestini bozmasını kesmek zorunda bırakmayın buyurmuş ve kendilerine abdestini bozduğu yere bir kova su dökmelerini emretmiştir.[398]

Burada bedevi abdestini bozmaya başlayınca onun küçük abdestini bozduğu yerde bu işini tamamlaması onun bu halini ortada kesmelerinden daha hayırlı idi. Çünkü o taktirde elbiselerini ve bedenini kirletecek, necaset mescidin başka yerlerine de taşacak ve oraları da necasetlenmiş olacaktı.

Bir kimse bir kadın ile zina ettikten sonra erkeklik organını ondan çekmeden önce tevbe etse ve sonra çekilse çekilmekten ötürü günahkâr olmaz. Bu yaptığı iş bir cima olur mu? Bu hususta iki görüş vardır ve aynı zamanda bunlar İmam Ahmed'den gelmiş iki rivâyettir.

Yine (oruç tutacak kişi) cima ederken fecr doğacak olursa çekilmesi hususunda İmam Ahmed'in ve başkalarının mezhebinde iki görüş vardır. Aynı şekilde koca hanımı ile cima etmeyeceğine dair üç talak ile yemin edecek olursa onunla cima etmesi halinde üç talakı da gerçekleşir diyenler onunla cima etmesi caiz olup olmayacağı hususunda iki farklı görüşe sahiptirler ve bunlar aynı zamanda İmam Ahmed'den gelen iki rivâyettir.

Bu iki rivâyetten birisine göre -Şafii'nin dediği gibi- caizdir. İkinci rivâyete göre ise Malik'in dediği gibi caiz değildir. Çünkü o şöyle der: Eğer cima etmeyi caiz kabul edecek olursak geri çekilme halinde de ona mübaşerette bulunması gerekir. Bu ise haramdır. Ama bu ancak zaruret dolayısıyla caiz olur. Fakat başlangıçta bu caiz değildir. Bu kanaatte olan geri çekilmesinin haram olmadığını söyler.

Bizim desteklediğimiz kanaate göre ise bu meselelerden hiçbirisine ihtiyaç yoktur. Çünkü yemin eden bir kimse yeminini bozacak olursa yemininin keffaretini yerine getirir ve üç talak onun için gerekmez. İnsanların yemek ve cima hususunda durumu açıklığa kavuşturmak halinde yaptıklarında ise bir sakınca

398 Buhârî, 6025; Müslim, 284.

yoktur. Çünkü yüce Allah: *"Tarafınızdan açıkça seçilinceye kadar."* (Bakara. 187) buyurmaktadır.

Maksadımız şudur: Kimsenin Allah'ın rahmetinden ümit kesmesi ve başkasının ümidini kestirmesi caiz değildir. Çünkü yüce Allah bunu yasaklamış ve bütün günahları bağışlayacağını haber vermiştir.

Denilse ki: Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah bütün günahları mağfiret eder."* buyruğu ile birlikte haber vermek anlamında bir umumilik ifade eder. Bu da Allah'ın her günahı bağışlayacağına delildir. Bilindiği üzere o kâfir ve başkalarının günah işlemesini kastetmemiştir. Onun günahını bağışlayıp dünyada ve ahirette onu azaplandırmayacağını söylemek istememiştir. Çünkü böyle bir iddia kesin olarak bilinenin duyulanın mütevatir haberlerin Kur'ân'ın ve icmaın aksinedir. Çünkü yüce Allah pek çok ümmeti günahları sebebi ile helak etmiştir. Bu ümmet arasından da ahiretten önce dünyada ya kaderi gereğince ya da şer'i hüküm gereğince azap görmüş olanlar da vardır.

Yüce Allah da: *"Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* (Nisa. 123); *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir."* (Zilzal. 7-8) buyurmaktadır. İşte bu, bu âyet-i kerimenin zahiri anlamı üzere olmamasını gerektirir. Aksine maksat: Allah günahların tamamını mağfiret edebilir demektir. Yani bu onun yapması muhtemel ve mümkün olan yahut da tevbe eden herkes için günahlarını bağışlayacağı demektir.

Fakat burada şöyle denilir: O halde tereddüt ve kaydın sözkonusu olacağı bir yerde neden kesin ve mutlak ifade kullanılmıştır?

Şöyle cevap verilir: Ayet-i kerime muktezası üzeredir. Şanı yüce Allah bütün günahları bağışlayacağını haber vermekle birlikte günahkâr herkese günahlarını bağışlayacağını söz etmemiştir. Hatta başka yerde onun kâfir olarak ölen kimsenin günahını bağışlamayacağını sözkonusu ederek: *"Gerçe şu ki kâfir olanlar Allah'ın yolundan alıkoyanlar sonra da kâfir olarak ölenlere Allah asla mağfiret etmeyecektir."* (Muhammed. 34) buyurmaktadır. Münafıklar hakkında da: *"Onlar için mağfiret dilesen de dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez."* (Münafikun. 6) buyurmaktadır. Fakat günahlar hakkında umumi olan bu lafız günahkârlar hakkında mutlaktır. Çünkü günahkâr kimseden ne olumlu ne olumsuz bir şekilde söz edilmemiştir. Fakat günahlarının bağışlanması mümkün olduğu gibi bağışlanmaması da mümkündür. Eğer mağfireti gerektiren işler yapacak olursa günahları bağışlanır. Şâyet mağfirete zıt olan işler üzerinde ısrarcı olursa günahları bağışlanmaz.

Günahın türüne gelince. Yüce Allah ister küfür ister şirk isterse de bunların dışında bir günah olsun genel olarak bu günahlardan tevbe edenlerin günahlarını bağışlar. Durum ne olursa olsun yüce Rabbin bağışlamayacağı bir günah bulunmamaktadır. Bunun tam aksine yüce Allah'ın genel olarak bağışlamayacağı hiçbir günah yoktur.

Bu âyet-i kerime pek büyük, pek kapsamlı ve faydası en büyük âyetlerden birisidir. Yine bu âyette çeşitli taifelerin kanaatleri reddedilmektedir. Bid'ate çağıran bir kimsenin günahını bağışlamayacağı, tevbesinin de kabul edilmeyeceğini ileri sürenlerin kanaatlerini de reddetmektedir. Onlar bu kanaatlerine israiliyattan olan güya bir hadisi delil gösterirler: "İşte bu bid'ate çağıran kimseye peki ya senin saptırdığın kimseler ne olacak denilir." Bu kanaati ehl-i sünnete ve hadise nisbet edilenler arasından bir kesim söylemektedir. Fakat onlar bu hususu bilenlerden değildirler. Ebu Ali el-Ehvazi ile ona benzer sahih hadisler ile uydurma hadisleri delil gösterilecekler ile gösterilemeyecekleri birbirinden ayırdedemeyen kimseler söylerler. Hatta bunlar bu hususta gelen bütün rivâyetleri delil diye göstererek naklederler.

Bir kesim de bunu İmam Ahmed'in mezhebinden bir görüş ya da ondan gelen bir rivâyet olarak nakletmektedir. Fakat onun mezhebinin zahirinden anlaşılan müslümanların sair mezheblerinin imamları ile birlikte onun da küfre davet eden kimsenin tevbesinin ve insanları dinlerinden vazgeçirmek için fitneye düşüren kimsenin tevbesinin kabul edildiği gibi tevbesinin kabul edileceği kanaatidir.

Nitekim Ebu Süfyan b. Harb, Hâris b. Hişam, Süheyl b. Amr, Saffan b. Umeyye ve İkrime b. Ebu Cehil gibi ve onların dışında Ahzâb (Hendek) gazvesinin komutanları ve benzerleri kendilerinin çağrısı üzerine birçok kimsenin öldürülmesinden sonra tevbe etmişler ve insanlar arasında İslâm'a en güzel bağlananlardan olmuşlardır. Allah da günahlarını bağışlamıştır. Yüce Allah da: "*Sen o kâfirlere de ki: Eğer (şirkten) vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur.*" (Enfal, 38) buyurmuştur. Aynı şekilde Amr b. el-As da küfre davet eden ve müslümanlara eziyet edenlerin en büyüklerinden idi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de İslâm'a girdiği zaman ona: "Ey Amr! Sen İslâm'ın kendisinden öncekileri/günahları silip süpürdüğünü bilmiyor musun?" buyurmuştur.[399]

Buhârî'nin Sahih'inde yüce Allah'ın: "*Onların o tapındıkları da Rabblerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar.*" (İsra, 57) buyruğu hakkında İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyeti yer almaktadır: İnsanlardan bazıları cinlerden

399 Kaynakları daha önce gösterildi.

bazılarına ibadet ederlerdi. İnsanlar o cinlere ibadetlerini sürdürürken o cinler müslüman oldu.

İşte burada da müslüman olanlara İslâm'a girdikten sonra başkalarının onlara ibadet etmeyi sürdürmelerinin zarar vermeyeceğini -onları ilk olarak saptıranlar kendileri olsa bile- görüyoruz.

Aynı şekilde küfre ve bid'ate çağıran bir kimse başkalarını saptırmış olsa bile bu başkası kendi günahından dolayı cezalandırılır. Çünkü o böyle birisinin çağrısını kabul etmiş ve onun izinden gitmiştir. Bunun üzerine kendi vebali vardır. Kıyamet gününe kadar ona uyanların vebali de vardır. Öbürlerinin veballeri de üzerinde kalmaya devam eder. Fakat bu kişi kendi günahından tevbe edecek olursa kendisinin de kendisine uyanların da vebali ve yine onları saptırdığı için kendisinin taşıdığı günahları üzerinde kalmaz. Saptırılan kimselere gelince. Kendilerini saptıranlar ister tevbe etsin ister etmesin onların da durumu budur. Fakat böyle birisinin bundan önce tevbesinin daha önce yapmış olduğu hidâyete çağırmanın tam zıddı bir hal üzere olmasına ihtiyacı vardır. Nitekim pek çok kâfir ve bid'at ehli böyle tevbe etmiş ve İslâm'a ve sünnete çağıran bir hale gelmişlerdir. Firavun'un sihirbazları da küfürde sihiri öğretip öğrenmekte önder kimselerdi. Sonra müslüman oldular ve Allah onlara hayırlı bir hâtime/sonuç verdi.

Başkasını öldürenin tevbesi de bu türdendir. Cumhur bu kişinin tevbesinin kabul edileceği kanaatindedir. İbn Abbas ise kabul edilmez demiştir. Ahmed'den iki rivâyet gelmiştir. Bununla birlikte Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan 99 kişiyi öldüren ile ilgili hadis bu kanaati reddetmektedir. Bu hadis o kişinin tevbesinin kabul edileceğine delildir. Bu âyet-i kerime de ona delildir. Nisa Sûresi'ndeki âyet-i kerimede ise Kur'ân-ı Kerim'in tehdit ifade eden diğer buyruklarında olduğu gibi tevbe etmemesi halinde başkasını öldürene tehdit vardır. Nitekim yüce Allah: *"Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar yakında alevli bir ateşe de gireceklerdir."* (Nisa, 10) buyruğunda böyledir.

Bununla beraber bu hüküm tevbe etmemesi halinde böyledir. Kur'ân-ı Kerim'deki bütün tehditler de insanların ittifakı ile tevbe edilmemesi şartına bağlıdır. Bu durumda katile yönelik tehdit tevbe etse dahi nasıl bunun kapsamına girer? Böyle bir iddia son derece zayıftır. Fakat onun tevbesi öldürülmek sûretiyle zulme uğramış olanın hakkının düşmeyeceği anlamında fakat tevbenin yüce Allah'ın hakkını düşüreceği ama maktulün hakkını istemek hakkının bulunduğu anlamında olmak üzere söylenebilir. Bu borç dahil ademoğullarının bütün

hakları hakkında doğrudur. Çünkü Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu sabittir: "Borç dışında şehide her bir şeyin günahı bağışlanır."[400] Fakat insanoğlunun hakkı katilin hasenatından verilir.

Tevbenin tamamlayıcı unsurlarından birisi de kendisinden alacağı olanların haklarını ödemek ve ayrıca cennete girmesine sebep teşkil edecek bir miktar hasenatının kalması için çokça hasenat işlemesi de sözkonusudur. Muhtemelen İbn Abbas haksızca öldürmeyi küfürden sonra günahların en büyüğü olarak görmüştür. Dolayısıyla bu cinâyeti işleyen bir kimsenin maktulün hakkına karşılık gelebilecek hasenatı da olmaz. Onun azaba uğratılmasına sebep teşkil edecek bir takım günahları da mutlaka kalır.

Onun kastettiği bu durum bazı kimseler hakkında sözkonusu olabilir. Geriye tevbe edip tevbesinde ihlaslı olan ama mazlumun hakkına denk gelecek hasenatı işlemekten de aciz kalan kimseler hakkında neler söylenebileceği kalmaktadır. Acaba böyle bir kimsenin üzerine azap edilmesine sebep teşkil edecek şekilde maktulün bir takım günahları yükletilir mi? Şüphesiz ki bu oldukça nazik bir konudur. İbn Abbas'ın sözü buna göre yorumlanarak kabul edilir. Fakat bütün bunlar âyetin gereğine aykırı değildir. O da yüce Allah'ın bütün günahları şirki, öldürmeyi, zinayı ve bundan başka günahları genel olarak bağışlayacağıdır. Bu halde âyet-i kerime fiiller hakkında umumi şahıslar hakkında mutlaktır. Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: *"Müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* (Tevbe, 5) buyruğudur. Şahıslar hakkında genel, durumlar hakkında mutlaktır. Yüce Allah'ın: *"Başınızı mesh edin, ayaklarınızı da topuklara kadar (yıkayın)."* (Maide, 6) buyruğu da böyledir. Ayaklar hakkında umumidir. Fakat ayakların durumları hakkında da mutlaktır. Çünkü ayak açıkta da olabilir mest ile örtülü de olabilir. Lafız ise durumları ele almamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor."* (Nisa, 11) buyruğu da çocuklar hakkında umumi, durumlar hakkında mutlaktır. Çünkü çocuk bazı hallerde aynı dinden olabilir. Bazen farklı dinden bazen hür bazen köle olabilir. Lafız durumları ele almamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* buyruğu da günahlar hakkında umumi, durumları hakkında mutlaktır. Çünkü günah işleyen kişi o günahtan tevbe etmiş de olabilir, onun üzerinde ısrarcı da olabilir. Lafız ise bu halleri sözkonusu etmemiştir. Aksine ifade günahın bazı hallerde mağfiret

400 Müslim, 1886.

edilmezken diğer bazısında bağışlanacağını beyan etmektedir. Çünkü yüce Allah günahların bağışlanmasına sebep olan işlerin yapılmasını emretmiş, kıyamet gününde mağfiret olmaması halinde azabın gerçekleşmesine sebep olacak hususları da yasaklamış ve: *"Size azap gelmezden önce Rabbinize dönün ve O'na teslim olun, sonra size yardım olunmaz. Farkında olmadan ansızın azap size gelmezden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun. Ta ki kimse: "Allah'a karşı işlediğim kusurlardan dolayı vay benim halime ve gerçekten ben alay edenlerdendim" demesin. Yahut: "Eğer Allah bana hidâyet etse idi elbette takvalılardan olurdum" demesin. Ya da azabı gördüğünde: "Eğer benim için bir dönüş imkânı olsaydı, ihsan edicilerden olurdum" demesin. "Hayır, sana âyetlerim gerçekten gelmiş idi. Sen ise onları yalanlamış, büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuş idin."* (Âyet 54-59) buyurmuştur. İşte bu yüce Allah'ın kıyamet gününde günahları bağışlanmamış bir takım kimseleri azaplandıracağına dair vermiş olduğu bir haberdir. Ayetlerini yalanlayan tevbe etmeye ve ona yönelmeye karşı büyüklenen ve azabından kurtuluşunu sağlayacak salih amel işlemeyen kimseler gibi. İşte bu gibi kimselerin azap edilmesine sebep olan bu gibi günahları yüce Allah başkalarına o günahlardan tevbe ettikleri, ona döndükleri ve salih ameller işledikleri için bağışlamış olacaktır.

Denilse ki: Yüce Allah: *"Şüphesiz imanlarından sonra kâfir olmuş, sonra küfürlerini artırmış olanların tevbeleri asla kabul olunmaz. İşte onlar sapmış olanların tâ kendileridir."* (Âl-i İmran, 90) ve: *"Şüphesiz, iman edip sonra küfre sapanları, sonra yine iman edenleri, sonra kâfir olup sonra da küfürlerini artırmış olanları Allah mağfiret edecek değildir. Onları doğru bir yola iletecek de değildir."* (Nisa, 137) buyurmaktadır.

Şöyle cevap verilir: Şanı yüce Allah kâfirin irtidad etmiş sonra tekrar İslâm'a dönmüş olsa dahi tevbesinin nasıl olacağını birden çok yerde açıklamış bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"O Peygamber'in hak olduğuna şehâdet edip kendilerine apaçık deliller gelmiş iken imanlarından sonra küfre giren bir topluluğa Allah nasıl hidâyet eder? Allah zâlimler topluluğuna hidâyet vermez. Şüphesiz onların cezası; Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lânetinin üzerlerine olmasıdır. Onlar onun (lanetin) içinde ebediyyen kalıcıdırlar. Onların ne azabı hafifletilir ve ne de onlara süre tanınır. Bundan sonra tevbe edenler ve ıslah edenler müstesnâdır. Şüphesiz Allah (tevbekârları) bağışlayandır, merhamet edendir."* (Âl-i İmran, 86-89) buyruklarında olduğu gibi. Yüce Allah'ın: *"Allah nasıl hidâyet eder?"* (Âl-i İmran, 86) buyruğu irtidad etmiş ve zalim kimseler olmakla birlikte onlara hidâyet vermez demektir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah zalimler kav-*

mini doğru yola iletmez." (Saf. 7) buyurmaktadır. Çünkü İslâm dininden dönen bir kimse ancak doğru yoldan sapmış dalalet ehli bir kimse olur. Hangi dine dönmüş olursa olsun o hidâyeti elde edemez. Maksat bu gibi kimselere -tevbe etmeleri hali dışında- Allah'ın kendilerine hidâyet vermeyeceği, günahlarını da bağışlamayacağıdır.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Zorlanan(lar) müstesna olmak üzere kim imandan sonra Allah'ı tanımaz."* (Nahl. 106) buyruğunda da böyle buyurmuştur. Yani kim zorlanmaksızın imanından sonra Allah'ı inkâr ederse o kişi mürteddir. Yüce Allah: *"Ayrıca (şunu bil ki) Rabbin işkencelere uğratıldıktan sonra hicret edenlere sonra da cihad edenlere ve secde edenlere evet Rabbin muhakkak bundan sonra ğafurdur, rahimdir."* (Nahl. 110) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah Âl-i İmran Sûresi'nde irtidad edenleri sözkonusu ettikten sonra aralarından tevbe edenleri sözkonusu etti. Sonra da tevbesi kabul olunmayan ve kâfir olarak ölenleri zikrederek: *"Şüphesiz imanlarından sonra kâfir olmuş, sonra küfürlerini artırmış olanların tevbeleri asla kabul olunmaz. İşte onlar sapmış olanların tâ kendileridir. Şüphesiz kâfir olanlar ve kâfir olarak ölenlerin hiçbirinden yeryüzü dolusu altını fidye olarak verse bile asla kabul olunmaz. İşte onlar için acıklı bir azab vardır. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur."* (Âl-i İmran. 90-91) buyurmaktadır.

Tevbeleri kabul edilmeyecek olan bu kimseler hakkında ilim adamları çeşitli görüşleri sözkonusu etmişlerdir. Münafıklıkları dolayısıyla denildiği gibi şirkin kendisinden başka tevbe etmiş olmakla birlikte bizzat şirkten tevbe etmedikleri için diye de açıklanmıştır. Ölümden sonra tevbeleri asla kabul edilmeyecektir diye de açıklanmıştır. Hasan, Katade, Ata el-Horasani ve es-Süddi gibi çoğunluk ise ölüm halinde bunların tevbeleri kabul edilmeyecektir demişlerdir. O vakit bu da yüce Allah'ın: *"Yoksa kötülükleri işleyip durup da nihâyet onlardan birine ölüm gelip çattığında: Ben şimdi gerçekten tevbe ettim diyenlerin ve kâfir olarak öleceklerinki değildir."* (Nisa. 18) buyruğu gibi bir anlam ifade eder. Yine yüce Allah'ın: *"Şüphesiz, iman edip sonra küfre sapanları, sonra yine iman edenleri, sonra kâfir olup sonra da küfürlerini artırmış olanları Allah mağfiret edecek değildir. Onları doğru bir yola iletecek de değildir."* (Nisa. 137) buyruğu ile ilgili olarak Mücahid ve ondan başka müfessirler *"Sonra da küfürlerini artırmış olanlar."* yani ölene kadar küfürleri üzere sebat gösterenlerdir demişlerdir.

Derim ki: Çünkü tevbe eden küfürden ve diğer günahlardan dönen bir kimse demektir. Tevbe etmeyen ise halini devam ettirerek ardı arkasına küfrü artıp duran kişidir. Buna göre yüce Allah'ın: *"Sonra da küfürlerini artırmış olanlar."* buyruğu bir kimsenin sonra küfür üzere ısrar ettiler. Küfür üzere devam ettiler ve

küfür hallerini sürdürdüler demesine benzer. Çünkü onlar müslüman olmalarından sonra kâfir olmuşlardır. *"Sonra da küfürlerini artırmış olanlar."* yani küfür ve inkârlarının eksik kısmına daha fazlasını kattılar. İşte bu gibi kimselerin tevbeleri kabul edilmez. Bu da ölümün geldiği esnadaki tevbedir. Zira ölümden önce tevbe eden bir kimse yakın bir zamanda tevbe etmiş ve küfründen dönmüş olur. Bu kişinin küfrü artış göstermez. Aksine eksilmiş olur. Bu yönüyle de ölümü göreceği vakte kadar küfür ve isyan üzerinde ısrar eden kimseden farklıdır. Böyle bir kimsenin bu halinde sürekli bir artış olur ve geriye küfrünün yıkılması şöyle dursun küfrünün bir kısmını dahi hafifletecek kadar bir zamanı da kalmamış olur.

Diğer âyet-i kerimede ise yüce Allah: *"Allah onları mağfiret edecek değildir."* buyurmaktadır. Böylelikle onların iman ettikten sonra kâfir olduklarını sonra iman edip sonra kâfir olduklarını sonra da küfürlerini daha da artırmış olduklarını zikretmektedir. Şöyle açıklanmıştır: Çünkü irtidad eden bir kimse tevbe ettiği taktirde onun küfür ve inkârı ona bağışlanır. Fakat bundan sonra kâfir olup yine kâfir olarak ölürse imanı boşa çıkar. Böylelikle birinci ve ikinci küfrü sebebi ile cezalandırılır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki İbn Mesud'dan gelen şu rivâyette olduğu gibi: Dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Cahiliye döneminde işlediklerimizden ötürü sorgulanacak mıyız diye soruldu. O şöyle buyurdu: "İslâm'da iyilik yapan bir kimse cahiliye döneminde yaptıklarından dolayı sorgulanmaz. Ama İslâm geldikten sonra kötülük yapan bir kimse ilkinden dolayı da sonrakinden dolayı da sorumlu tutulur."[401]

Dese ki: İman ettikten sonra kâfir olanlar sonra küfürlerini artıranların Allah günahlarını bağışlamayacaktır. İşte bunlar da Âl-i İmran Sûresi'nde sözkonusu ederek haklarında: *"Şüphesiz imanlarından sonra kâfir olmuş sonra küfürlerini artırmış olanların tevbeleri asla kabul olunmaz."* (Âl-i İmran. 90) buyruğunda sözünü ettiği kimselerdir. Hatta yüce Allah bunların önce iman ettiklerini sonra kâfir olduklarını daha sonra bunun arkasından da tekrar iman ettiklerini zikretmektedir. Bu ise tevbekar mürteddir. İşte böyle bir kişi kâfir olup sonra da küfrünü artıracak olursa onun geçmişteki küfrü de ona bağışlanmaz. Eğer iman etseler sonra kâfir olsalar sonra iman etseler sonra kâfir olsalar sonra yine iman etseler bunlar küfürlerini artırmış olmazlar. Bu sebeple de âyetin kapsamına girmezler.

Fukaha eğer defalarca irtidad eden kimsenin tevbesinin yahut da zındık olanın tevbesinin kabul edilmesi hususunda ihtilafa düştükleri yerde bu ancak zahir hüküm hakkında sözkonusu olur. Çünkü böyle bir kimsenin tevbesine güven

401 Buhârî. 6921: Müslim. İman. 189-190.

olmaz. Ancak böyle bir kimsenin bâtınen de Allah için ihlasla tevbe ettiğini kabul edecek olursak şüphesiz bu kimse yüce Allah'ın: *"Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Muhakkak O çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* buyruğunun kapsamına girer.

Bizim söylemek istediğimizin gerçek manası da şudur: Tevbe eden bir kimseye dünyada da ahirette de azap edilmez, şer'i olarak da kaderi olarak da azap edilmez. Bu gibi kimselere uygulanan had yahut tazirlere gelince. Ya apaçık beyyine/delil ile sebebi sabit olduğundan dolayıdır. Bir kimsenin zina ettiğine, hırsızlık yaptığına yahut içki içtiğine dair beyyinenin/delilin ortaya konulması gibi. Böyle bir kimseye tevbesini açığa vurması halinde tevbesine güven duyulmaz. Çünkü böyle birisinin tevbesini açığa vurmasından ötürü ona uygulanacak had kaldırılacak olursa bu had uygulanmamış olur. Çünkü kendisine karşı delil ortaya konulan herkes o zaman tevbe ettim deyiverir. Eğer bâtınen/iç dünyasında tevbe etmiş ise ona uygulanan had günahına keffaret olur ve sabrından ötürü de ecir kazanır. Fakat bizzat kendisi gelerek günahını itiraf eder ve tevbe etmiş olarak gelirse böyle bir kimseye Ahmed'in mezhebinin zahir görüşüne göre haddin uygulanması icab etmez. O bunu birden çok yerde açıkça ifade etmiştir. Aynı zamanda bu Mesâilütta'lîk arasında yer alır. Fakat kadı çeşitli hadislerle ona karşı delil gösterdiği gibi: "Ben haddi gerektiren bir iş işledim. Bu sebeple haddi bana uygula, dedi sonra namaz için kamet getirildi"[402] ifadelerinin yer aldığı hadis de bunun kapsamına girer. Çünkü böyle bir kimse tevbe etmiş olarak gelmişti. Maiz'in ve Gamidiye'li kadının kendi aleyhlerinde şahitlik ettikleri gibi o da kendi aleyhine şahitlik etmiş ve kendisine haddin uygulanmasını tercih ettiği için ona had uygulanmıştır. Aksi taktirde uygulanmaz. Nitekim Maiz'in hadisinde: (Haddin uygulandığı esnada taşların acısını duyunca kaçmasından söz edilmesi üzerine): "O halde neden onu bırakmadınız" buyurmuştur.[403]

Gamidiyeli kadına gelince onu da ardı arkasına defalarca geri göndermiştir. Çünkü imam ve insanlar bu gibi kimseler üzerine haddi uygulamakla yükümlü değildirler. Fakat bizzat kendisi eğer bunu isteyecek olursa ona had uygulanır. Gizlice günah işleyen gibi. Fakat kimsenin ona bir had uygulamak yükümlülüğü yoktur. Fakat kendisi eğer itiraf etmeyi seçecek ve had uygulanmasını isteyecek olursa tevbekar olmasa dahi ona had uygulanır. Bu da düşman saflarına dalan kimsenin öldürülmesi hali gibidir. Bu durumdaki bir kişinin ise Allah bundan do-

402 Buhârî, 6823; Müslim, Tevbe, 44.
403 Ebu Davud, 4420; Tirmizi, 1428. Hadis sahihtir.

layı derecesini yükseltir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Andolsun bu kadın öyle bir tevbe etti ki haksızca vergi alan bir kimse böyle tevbe etse onun da günahı bağışlanır. Hem Allah için cömertçe kendisini feda etmesinden daha faziletli bir iş biliyor musun?"[404]

Maiz'in ikrarından vazgeçip döndüğü de söylenmiştir. Bu da Ahmed'in ve başkasının mezhebindeki iki görüşten birisidir. Fakat bu zayıf bir görüştür. Birincisi daha güzeldir. Bunlar ikrardan geri döndüğünden ötürü haddi düşmüştür dedikleri gibi ikrardan dönüşü de kabul edilir demişlerdir ki bu da zayıftır.

Aksine tevbe ederek ikrarda bulunan ile tevbe etmeksizin ikrarda bulunan arasında fark vardır. Nasların delalet ettiği gibi tevbe sebebiyle cezanın düşürülmesi ikrardan dönüşten ötürü düşürülmesinden daha uygundur. Çünkü ikrar kendisinin kendi aleyhine yaptığı bir şahitliktir. Eğer ikrardan dönüş kabul edilecek olursa ikrar sebebiyle hiçbir had uygulanamaz. Doğru söylemiş olma ihtimali ile birlikte ikrarda bulunduktan sonra tevbe kabul edilmediğine göre yalancı olduğu ikrar dönüşünün kabul edilmemesi daha uygundur. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][405]

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً
وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

55. "Farkında olmadan ansızın azap size gelmezden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah bize Rabbimizden indirilen buyrukların en güzeline uymamızı emir buyurmuştur. En güzel olan ise ya vaciptir ya da müstehaptır. Yüce Allah: *"Haydi bunları al, kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını emret."* (A'raf, 145) buyurmuş, yine: *"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."* buyurarak en güzel olana uyup onu alıp kabul etmeyi emir buyurmaktadır.][406]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."* buyruğu emrolunanın en güzelini yapmaya ve yasak olanı terk etmeye dair bir emirdir.

404 Hadis Müslim'de yer almakta olup Kaynakları daha önce gösterildi.
405 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 293-334.
406 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 17.

Bu emir vacib ve müstehabın emredilmesini de kapsar. Çünkü her ikisi de haramdan ve mekruhtan daha güzeldir. Fakat emir bazen vücub ifade eden bazen müstehaplık ifade eden bir emir olabilir. Nitekim yüce Allah: *"Bir de iyilik yapın. Şüphesiz Allah iyilik yapanları sever."* (Bakara. 195) buyruğu ile de ihsanı/iyilikte bulunmayı emir buyurmuştur. İhsanın ise vacib olan kısmı da vardır, müstehap olan kısmı da vardır.][407]

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللّٰهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

56. "Ta ki kimse: Allah'ın yanında (Allah'a karşı) işlediğim kusurlardan dolayı vay benim halime ve gerçekten ben alay edenlerdendim demesin."

Tefsiri:

[Onların: *"cenb: yan"* ile ilgili söylediklerine gelince. Gerçek şu ki ne müslümanlar nezdinde ünlü bir alimin ne de müslüman taifelerden meşhur bir taifenin insanın yanının/böğrünün benzeri Allah'ın bir yanı olduğunu söyledikleri bilinmemektedir. Şüphesiz bu lafız Kur'ân-ı Kerim'de *"Ta ki bir kimse Allah'ın yanında/ona karşı işlediğim kusurlardan dolayı vay benim halime demesin."* buyruğunda geçmektedir. Fakat mücerred bir izafede Allah'a izafe olunan bir hususun onun bir sıfatı olmasını gerektiren bir taraf yoktur. Bazen yaratılmış aynlardan ve o aynlar ile kaim sıfatları arasında bütün insanların ittifakıyla onun için sıfat olmayacak şeyler izafe edilebilir. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın evi."*[408] *"Allah'ın devesi."* (A'raf. 73); *"Allah'ın kulları."* (Sâffat. 40) buyruklarında olduğu gibi. Hatta müslümanların selefi imamları ve cumhurları nezdinde "Ruhullah/Allah'ın ruhu" de böyledir.[409]

Fakat yüce Allah'a başkasına sıfat olmayan ve kendisinin sıfatı olan bir lafız izafe edilecek olursa "Allah'ın kelâmı. Allah'ın ilmi. Allah'ın eli" ve bu gibi izafetlerde bunlar Allah'ın sıfatıdırlar.

Kur'ân-ı Kerim'de "cenb: yan" ile kastedilenin insanın cenbi/yanı, böğrünün benzeri olmadığını açıkça gösteren ifadeler bulunmaktadır. Çünkü yüce Allah:

407 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 21.

408 Allah'ın kitabında "Allah'ın evi" terkibi yoktur. Kur'an-ı Kerim'de varid olan ise "benim evim" lafzıdır.

409 Muhtemelen bununla yüce Allah'ın: "Biz de ona (annesine) ruhumuzu gönderdik" buyruğuna işaret ediyordur. Bu da Cebrail diye tefsir edilmiştir. O Meryem'e üflemiş o da Mesih'e hamile kalmıştı.

"Kimse Allah'ın yanında (ona karşı) işlediğim kusurlardan dolayı vay benim halime demesin." buyurmaktadır. Kusur işlemek/tefrit ise yüce Allah'ın sıfatları arasında yer almamaktadır.

Bir kimse: Filan kişi filanın yanında yahut filanın yan tarafında kusur işledi diyecek olursa kusur işlemenin bizzat o kişinin şahsında şahsının bir parçasında gerçekleşmiş olduğunu kastetmez. Aksine bununla kişinin ona karşı ve onun hakkında kusur işlediğini anlatmak ister.

Şimdi bu lafız yaratılmışa izafe edildiği vakit lafzın zahirinde kusurun kişinin kaburgalarına bitişik yan tarafında gerçekleşmediğini aksine bu kusurun onunla herhangi bir şekilde bitişik olmadığını ifade ettiğine göre bunun Allah hakkında zahiri anlamının kastedildiği ve kusurun bizzat onun zatında meydana gelmiş olduğu nasıl zannedilebilir?

Bir şeyin yanı ve yan tarafı ile sadece onun son sınırı kastedilebilir ve bu itibarla insanın "yanına" bu şekilde "yan" adı verilir. Yüce Allah: *"Yanları yataklarından uzak kalır. Rabblerine korkarak ve ümit ederek dua ederler."* (Secde, 16); *"Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar) iken daima Allah'ı anarlar."* (Âl-i İmran, 191) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de İmran b. Husayn'a: "Ayakta namaz kıl. Gücün yetmezse oturarak, gücün yetmezse yanın üzerine yatarak" buyurmuştur.[410]

Burada izafetin Allah'ın bir sıfatını ihtiva ettiğini varsayacak olursak o taktirde bu hususta yapılacak açıklama şanı yüce Allah'a izafe olunan diğer sıfatlar hakkındaki açıklama gibi olur. Tevrat'da da bu kabilden bulunanlar Kur'ân-ı Kerim'de bulunanlar gibidir.][411]

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾

62. "Allah her şeyin yaratıcısıdır. O her şeye vekildir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Allah her şeyin yaratıcısıdır."* buyruğuna gelince yaratanın yaratılmışın kendisi olmadığı ve ismin onu kapsamadığı, onun kapsamına da yaratılmış her bir şeyin girdiği de bilinen bir husustur. Yaratılmışlar ise bütünüyle hâdis olanlar/sonradan meydana gelen varlıklardır.][412]

410 Buhârî, V, 111.
411 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 415-417.
412 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 331.

قُلْ أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾

64. "De ki: Artık ey cahiller bana Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi emredeceksiniz?"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi emredeceksiniz?"* buyruğu Allah'tan başkasına ibadet eden herkese bir hitaptır. Bunlar arasında sonraları tevbe edecek bazılarının bulunması varsayılsa dahi. Aynı şekilde mümin olan bir kimse de Allah'tan başkasına ibadet eden kimselere böylece hitap eder.][413]

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾

65. "Andolsun sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşarsan andolsun ki amelin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun."

Tefsiri:

[Mezhebimize mensup ilim adamlarımızdan bir topluluk buna yüce Allah'ın: *"Andolsun eğer şirk koşarsan amelin boşa çıkar."* buyruğunu tek başına irtidadın ameli boşa çıkarmasına binaen delil göstermişlerdir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Artık içinizden her kim dininden irtidad eder de kâfir olarak ölürse."* (Bakara. 217) buyruğunda irtidad üzere ölmek halinden söz edilmektedir.][414]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer şirk koşarsan andolsun ki amelin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun."* buyruğu ancak mürted olarak ölen kimseler hakkındadır. Çünkü gerçek manada zarara uğrayanlar kıyamet gününde hem kendilerini hem de yakınlarını kaybederek zarara uğrayanlardır. Bu ise salih amele sahip olarak ölen kimseler için değildir. Zira mürted bir kimse İslâm'a döndükten sonra Allah geçmişteki irtidadını ona bağışlamış olur.][415]

413 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 544.
414 Şerhu'l-Umde. -taharet-. 320
415 Şerhu'l-Umde. -es-Salat-. 39.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ
مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

67. "Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."* (Âyet 67) buyurmaktadır. İşte bu denli azamet sahibi olan bir zatı yarattıklarından herhangi bir şeyin hasretmesine imkân bulunmaz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu âyet-i kerimenin tefsiri hakkında sahih hadisler de gelmiş bulunmaktadır. Hadis ilmini bilen alimler bunların sıhhatini ittifakla kabul etmiş, bu hadisleri kabul ile ve tasdik ile karşılamışlardır. Şanı yüce Allah en iyi bilendir...][416]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* Sahih'te birden çok yoldan buna uygun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyetler sabittir. Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğuna dair hadiste olduğu gibi: "Allah arzı avuçlayacak, gökleri de sağ tarafında katlayacak sonra onları sarsacak sonra da: Ben melik olanım. Nerede yeryüzünün melikleri/hükümdarları?" Bir rivâyette de: Onun elinde çocuğun elindeki küçücük gülle gibi olacaklardır. Bundan daha az olanı da rivâyette gelmiştir."[417]

Anlatılmak istenen şudur: Şanı yüce Allah kulların onu gereğince takdir edemeyecekleri gözleriyle onu idrak edemeyecekleri yahut ilimleri ile onu kuşatamayacakları kadar azamet sahibi olduğuna göre göklerin ve yerin avucunda bulunmaları mümkün olduğuna göre -evet durum bu iken- onun âlemin altında olması yahut ondan herhangi bir şeyin altında olması hiçbir şekilde gerekli değildir. Çünkü insanlardan bir kimse bir avuç alsa yahut yuvarlak bir çamur gülle

416 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 582.
417 Buhârî, 6519; Müslim, 2787.

yahut bir nohut yahut bir hardal tanesi avucuna alsa ve onu çepeçevre kuşatsa bu durumda onun iki tarafından birisinin onun üzerinde olduğunu söylemek caiz/mümkün olamaz. Çünkü onun eli ile kuşattığı şeyin alt tarafı onun elinin alt tarafı ile kuşatılmış olur. Bu itibarla onun bir bölümünün üstünde olduğunu birisinin kabul ettiği varsayılacak olsa bile hiçbir şekilde bu bir eksiklik sıfatı değil aksine bir kemal sıfatı olur.

Yaratılmış bir varlığın yine yaratılmışlar arasından bir varlık ile kuşatılması da bunun örneklerindendir. İnsanın karnında olanları kuşatması, evin içindekileri kuşatması, semanın içindeki güneşi, ayı ve gezegenleri kuşatması gibi. Bu kuşatıcılar hakkında: Kuşatılanların altındadır ve bu bir kusurdur demek -kuşatıcıyı da ondan başkası da kuşatanların bulunmasıyla birlikte- mümkün değildir. Çünkü yüceler yücesi her şeyi kuşatan, kıyamet gününde arzın bütünü ile avucunda olacağı, göklerin sağında katlanmış olacağı yüce Allah hakkında onun yücesinde olduğu yahut çepeçevre kuşattığı herhangi bir şey altında olmasının gerektiği nasıl sözkonusu olabilir? Bu hiçbir şekilde mümkün olmayan bir eksikliktir. Anlatıldığına göre ilim adamlarından birisi de bunu aklın daha rahat anlayabileceği bir şekilde anlatmasının mümkün olup olmadığı sorulunca sorana şöyle demiş: Pek büyük bir kartal ayağıyla bir nohut tanesi yakalamış ise o uçması halinde de onu yakalamış olup bu durumda onun üstünde ve onu çepeçevre kuşatmış olmaz mı? İşte böyle bir örnek yaratılmışlar hakkında mümkün olduğuna göre yaratıcı hakkında nasıl imkânsız olabilir?][418]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* buyurmaktadır. Sahih kaynaklarda Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ebu Hureyre, İbn Ömer, İbn Mesud ve İbn Abbas tarafından bu âyetin muhtevasına uygun hadisler sabit olmuştur. Bunlara göre yüce Allah üst ve alt âlemi avucunun içine alıp tutacak, onu sarsacak ve: Mutlak melik/egemen benim, nerede yeryüzünün hükümdarları buyuracaktır.][419]

Arşın kalıcılığı ile ilgili açıklamalarda bulunurken merhum İbn Teymiyye şunları da söylemektedir:

[Yüce Allah kıyamete dair haber vererek: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gök-*

418 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VI, 339-340.
419 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, IV, 57-58.

ler ise O'nun sağ eli ile dürülmş olacaktır." buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den şöyle dediği kaydedilir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Allah arzı avucunun içine alacak, gökleri de sağına katlamış olacak. Sonra mutlak melik/malik ve hükümdar benim. Nerede yeryüzünün hükümdarları buyuracaktır."[420]

Yine Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde lafız Müslim'e ait olmak üzere İbn Ömer'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Allah gökleri katlayacak sonra onları sağ eline alacak sonra da: Melik/mutlak malik ve egemen benim. Nerede zorbalar, nerede mütekebbirler buyuracaktır."[421]

Yine Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bir yahudi alimi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Muhammed -yahut Ebe'l-Kasım dedi- Allah kıyamet gününde gökleri bir parmağı üzerinde tutacak, yerleri de bir parmağı, dağları ve ağaçları bir parmağı, suyu ve toprağı bir parmağı, diğer mahlukatı da diğer parmağı üzerinde tutacak . Sonra onları sarsacak ve: Mutlak melik/malik ve hükümdar benim, mutlak melik benim buyuracak. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun söylediklerine şaşarak ve onu tasdik etmek üzere gülümsedi. Daha sonra Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir.*" (Âyet 67) buyruğunu okudu.[422]

Yine Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre Ebu Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde yerin tamamı bir tek ekmek gibi olacaktır. Cebbar Allah sizden herhangi birinizin yolculuk esnasında ekmeğini eli ile evirip çevirmesi gibi cennetlikler için ikram olmak üzere evirip çevirecektir. (Ebu Said) dedi ki: Derken yahudilerden bir adam gelerek şöyle dedi: Ey Ebe'l-Kasım! Rahman sana bereketler ihsan buyursun. Kıyamet gününde cennetliklere ilk takdim edilecek ikramı sana haber vereyim mi dedi. O da söyle dedi. Yahudi alim dedi ki: Bütün yer bir tek ekmek gibi olacaktır -tıpkı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği gibi-. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize baktı sonra küçük azı dişleri görününceye kadar güldü. Arkasından yahudi: Peki sana onların katıklarını

420 Kaynakları daha önce gösterildi.
421 Kaynakları daha önce gösterildi.
422 Buhârî, 7451; Müslim, 2786.

da haber vereyim mi dedi. Ver deyince o: Onların katıkları balâm ve nun (balık) olacaktır, dedi. Ashab: Bu (balam) nedir deyince o bir öküzdür, nun da balıktır. Sadece onun karaciğerinin uzantısından yetmiş bin kişi yiyecektir."[423]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Sehl b. Sa'd'dan şöyle dediği rivâyeti yer almaktadır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Kıyamet gününde insanlar bembeyaz bir ekmek parçası gibi dümdüz ve beyaz bir yer üzerinde haşr edileceklerdir. O arazide hiçkimseye ait en ufak bir alamet/işaret bulunmayacaktır."[424]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Âişe'den şöyle dediği rivâyeti yer almaktadır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir. Gökler de."* (İbrahim. 48) buyruğuna dair soru sordum. O gün ey Allah'ın Rasûlü insanlar nerede olacaklardır dedim. O: Sırat üstünde (olacaklardır)" buyurdu.[425]

Diğer taraftan şanı yüce Allah yeri avucunun içine alıp gökleri sağ eli ile katlayıp düreceğini haber verince sûra üfürülüp göklerde ve yerde bulunanların -Allah'ın diledikleri müstesna- baygın düşeceğini sonra da kendisi ile ayağa kalkacakları ikinci defa sûra üflemeyi zikretmekte ve arzın Rabbinin nuruyla aydınlanacağını kitabın konulup peygamberlerin ve şehitlerin getirileceğini, her nefse işlediklerinin eksiksiz olarak verileceğini, kâfirlerin cehenneme sürülmesi ile müminlerin cennete sürülmesini zikretmekte ve nihâyet: *"Onlar da diyecekler ki: "Bize olan vaadini yerine getiren, cennetten dilediğiniz yere konmak üzere arzı bize miras veren Allah'a hamdolsun. (Güzel iş) işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!" Melekleri de Arşın etrafını kuşatmış görürsün. Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Aralarında hak ile hükmolunur ve: "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" denilir."* (Âyet 74-75) buyurmaktadır. Arş onun avucunun içine katlayacağı değiştireceği ve değişikliğe uğratacağı şeyler kapsamında değildir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Yer ve dağlar kaldırılıp birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında işte o günde olan olmuştur. Gök yarılmış ve o günde o gevşemiş olacaktır. Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar). O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin arşını yüklenir. O günde –hiçbir şeyiniz gizli kalmaksızın- arz olunursunuz."* (Hâkka. 14-17) buyurmaktadır.][426]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

423 Buhârî. VIII. 135; Müslim. 2792.
424 Buhârî. 6521; Müslim. 2790.
425 Kaynakları daha önce gösterildi.
426 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 155-157.

[*"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."* (Âyet 67). Bu âyet-i kerime bunların yanlış içinde olduklarını açıkça gösteren buyruklardandır. Çünkü yüce Allah: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."* (Âyet 67) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de sabit olduğuna göre Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Allah yeri avucunun içine alacak, gökleri sağ eli ile katlamış olacak ve ben mutlak melikim ben mutlak melikim. Nerede yeryüzünün hükümdarları buyuracaktır."

İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste bundan daha beliğ ifadeler vardır. Lafız Müslim'e ait olmak üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Kıyamet gününde Allah gökleri katlayacak sonra onları sağ eline alacak sonra yerleri sol eline katlayıp dürecek sonra da: Ben melik olanım nerede zorbalar nerede mütekebbirler buyuracaktır."

Bunu Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'den rivâyet ettiği gibi Osman b. Ebu Şeybe'den de şöyle dedi diye rivâyet etmiştir: "Allah kıyamet gününde gökleri katlayacak sonra onları sağ eline alacak. Sonra mutlak melik benim. Nerede zorbalar nerede mütekebbirler buyuracaktır. Sonra yerleri katlayacak. Sonra onları sol eline alarak: Mutlak melik benim, nerede zorbalar nerede mütekebbirler buyuracaktır."

Abdullah b. Miksem'in Abdullah b. Ömer'den rivâyet ettiği hadise göre de o şöyle demiştir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde şunları söylerken gördüm: "Cebbar (Allah) göklerini ve yerini alacak -bu arada avucunu kapattı ve bir açıp bir kapatmaya başladı- ve şöyle buyuracaktır: Rahman benim. Melik benim. Kuddûs benim. Selâm benim. Mümin benim. Müheymin benim. Aziz benim. Cebbar benim. Mütekebbir benim. Dünyayı ilk olarak hiçbir şey değilken ben yarattım ve onu tekrar yaratacak olan benim. Nerede zorbalar nerede mütekebbirler? Bu arada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sağına bir soluna doğru eğiliyor hatta ben minberin adeta altından bir şey ile hareket ettirildiğini görür gibi oldum. Hatta ben acaba minber Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte devrilecek mi diye korktum.

Bunu İbn Mende, İbn Huzeyme, Osman b. Said ed-Dârimi, Said b. Mansur ve onlardan başka dahi, sıkı tenkitci ve hafız imamlar rivâyet etmişlerdir.

Şanı yüce Allah semavatın tamamını sağ eliyle katlayıp düreceğine göre ve onun nezdindeki miktarı bu olduğuna göre -nitekim İbn Abbas (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Yedi sema ve yedi arz ile her ikisinin içindekiler ve onlar arasında bulunanlar Rahman'ın elinde ancak sizden birinizin elindeki bir hardal tanesi gibidir.- O bize bizim akledeceğimiz kadarıyla kendi azametini bize beyan buyurmaktadır. Nitekim Abdülaziz el-Mâcişûn şöyle demiştir: Yüce Allah'ın kendi zatını nitelerken kendi azametini ve avucu ile neyi kuşatacağını anlatırken sadece bunların kendilerine göre benzerlerinin küçüklüğünü anlatması içindir. Şüphesiz bu, onların kalplerine yerleştirdiği ve marifeti hususunda yaratıp takdir ettikleridir. Yüce Allah da: *"Gözler o'na erişemez. O ise bütün gözleri kuşatmıştır."* (En'am. 103) buyurmaktadır. İbn Ebu Hatim de Tefsir'inde dedi ki: Bize Ebu Zür'a tahdis etti, bize Mincâb b. el-Hâris tahdis etti, bize Bişr b. Umâre Ebu Ravk'dan tahdis eti, o Atiyye el-Avfi'den, o Ebu Said el-Hudri'den, o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Gözler O'na erişemez halbuki O bütün gözleri kuşatmıştır."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Eğer cinler, insanlar, şeytanlar ve melekler yaratıldıklarından itibaren yok olacakları vakte kadar tek bir saf halinde dizilecek olurlarsa ebediyyen Allah'ı kuşatmış olamazlar."

İşte azameti böyle olan bir zatı gök olsun gökten başka bir şey olsun yaratılmışlardan bir yaratılmışın hasredip kuşatması nasıl mümkün olabilir ki? Onun dünya semasına indiği söylenecek olursa arş da onun üstünde kalır denilebilsin. Yahut da mahlukattan herhangi bir şeyin O'nu kuşattığı O'nu hasredip içine aldığı söylenebilsin?][427]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ve dediler ki: İndirilmiş Tevrat'ın lafzı bu değildir. Tevrat'da bulunan Allah hakkında sabit olan sıfatlara gelince. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunların hiçbirisini inkâr etmiş değildir. Aksine yahudi alimleri bu kabilden bir şeyi sözkonusu ettikleri taktirde onların bu dediklerini doğru buluyor ve doğruluyordu. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Abdullah b. Mesud'dan gelen rivâyete göre yahudi alimlerinden birisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle demişti: "Ey Muhammed! Şüphesiz Allah kıyamet gününde gökleri bir parmak üzerinde, yeri bir parmak üzerinde, dağları ve ağaçları bir parmak, suyu ve toprağı bir parmak üzerinde ve diğer yaratılmışları bir parmak üzerinde taşıyacaktır. Sonra onları sarsarak: Melik olan benim buyuracaktır." (Abdullah b. Mesud) dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) küçük azı dişleri görü-

427 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 480-482. Bu alıntıdaki hadislerin kaynakları daha önce gösterildi.

nünceye kadar -hem o ilim adamının söylediklerine hayret ederek hem sözlerini tasdik etmek üzere- güldü sonra da: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünüyle O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır."* âyetini okudu. Tevrat'da da: "Şüphesiz Allah Tevrat'ı parmağı ile yazdı" denilmektedir.][428]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar sana: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* demektedir. İbn Abbas dedi ki: Yedi gök, yedi yer ve ikisi arasında bulunanların hepsi Rahman'ın elinde ancak sizden birinizin elindeki bir hardal tanesi gibi olacaktır. Bunun gibi bir söz söylemiştir.][429]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı kiram ve tabiun bu kabilden hiçbir şeyle yüce Rabbi tazim etmiyorlardı.[430] Ama kitabında Rasûlünün sünnetinde peygamberlerden ve ümmetin selefinden ve imamlarından gelen rivâyetler arasında da bu kabilden hiçbir şey yoktur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Rabbi tazim ve şanını yüceltmek hususunda gelen nakillerin en büyüğü de minber üzerinde: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünüyle O'nun kabzasındadır, gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* buyruğunu minber üzerinde okuduğu gün söyledikleridir. Nitekim bunu Ebu Hureyre ve Abdullah b. Ömer rivâyet etmişlerdir. Hadis Buhârî ve Müslim'in sahihlerindendir. Ayet-i kerimede de göğü avucunun içine alıp gökleri de sağ eli ile dürmüş olacak olan yüce Rabbin kadrinin azametine delildir. Bu ise kudretin azametini gerektiren var olacak bir takım hususlara dair bir nitelemedir. Ve katıksız selbi/reddedici, dışlayıcı yani sıfatları kabul etmeyen ifadelerden farklıdır.

Sahih'te yer alan İbn Ömer'in rivâyet ettiği hadiste de şöyle demektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: Cebbar (Allah) göklerini ve yerini eline -yahut ellerine dedi- alacak, dedi ve bu arada avuçlarını -ya da ellerini- bir kapatıp bir açmaya başladı. Sonra şöyle buyuracak: Ben melikim. Nerede cebbarlar/zorbalar, nerede mütekebbirler? Bu arada Rasûlullah

428 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 419-420. Hadisin kaynakları daha önce gösterildi.
429 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 312. Rivâyetin kaynakları daha önce gösterildi.
430 Kastettiği Allah'ın sıfatlarını kabul etmemek, sıfatlarının olmadığını söylemektir.

(sallallâhu aleyhi ve sellem) sağına ve soluna doğru eğiliyordu. Hatta ben minbere alt tarafındaki bir şeye baktım, öyle ki acaba Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte düşecek mi demeye başladım."

Ömer b. Hamza'nın rivâyet ettiği hadiste de o şöyle demektedir: Salim dedi ki: Bana Abdullah b. Ömer haber verip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Allah gökleri katlayacak, sonra onları sağ eline alacak, sonra melik olanım ben. Nerede zorbalar, nerede mütekebbirler buyuracak. Sonra yerleri katlayacak. Sonra da onları (eline) alacak."

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Said'den, o İbnu'l-Müseyyeb'den, o Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Allah arzı kıyamet gününde avucuna alacak, gökleri de sağ eli ile katlayacak. Sonra da: Ben melikim/mutlak malik ve egemenim. Nerede yeryüzünün hükümdarları buyuracaktır."

Ebu Şeyh ve başkaları da İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Yedi gök, yedi arz onlarda bulunanlar ile ikisi arasında olanlar Rahman'ın elinde ancak sizden birinizin elindeki bir hardal tanesi gibidir. Bir lafızda ise: Bunlar onun elinde uçları görülmeyinceye kadar kaybolacaklardır, denilmektedir.][431]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünüyle O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır*" buyruğu gibidir. Her ne kadar müteahhir alimler arasında tahrife giderek onun kabzası kudretidir, sağı gücüdür yahut paylaştırmasıdır ya da başka açıklamalar yapmış olanlar bulunsa bile hiç şüphesiz ashab-ı kiramın hayırlılarının ve alimlerinin aynı şekilde tabiinin hayırlılarının ve alimlerinin rivâyet ettikleri âyetin zahirine uygun ve manayı etraflıca açıklayan hadisler oldukça fazla gelmiş ve yaygın olarak rivâyet edilmiştir. Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilen Ebu Hureyre'nin hadisi, yine Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilen Abdullah b. Ömer hadisi, Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilen yahudi alim ile ilgili olayın anlatıldığı İbn Mesud'un rivâyet ettiği hadis, Tirmizi'nin sahih olduğunu belirterek İbn Abbas'ın rivâyet ettiği hadis gibi. Aynı şekilde yüce Allah Adem'i de elleriyle yaratmıştır. Ve bunun dışında daha başka âyetler de vardır.][432]

431 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 97-98. Hadislerin kaynakları daha önce gösterilmişti.
432 el-Fetâva't-Tis'iniyye, V, 248.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Abdullah b. Mesud'dan rivâyete göre yahudilerden bir haham Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kıyamet gününde Allah gökleri bir parmak üzerinde, yerleri bir parmak üzerinde, dağları bir parmak üzerinde, ağaçları ve toprağı bir parmak üzerinde, diğer yaratılmışları da bir parmak üzerinde tutacağını, sonra da onları sallayarak sonra da: Mutlak melik/egemen ve mülk sahibi benim. Nerede melikler diyeceğini haber vermesi üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o hahamın sözlerine hem hayret ederek hem sözlerini tasdik ederek güldü. Sonra da yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününda arz bütünüyle O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* âyetini okudu.

Bu hadisi ashab-ı kiramın en alimleri, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile özel alakası en büyük olanları olan Abdullah b. Mesud rivâyet etmiştir. Yine ondan ve onun arkadaşlarından tabiinin ve etbau tabiinin en değerli kimseleri rivâyet etmiştir. Ayrıca bu hadisi kendi zamanında ashab-ı kiramın en alimi olan Abdullah b. Abbas da rivâyet etmiştir. Hem İbn Mesud'un hem İbn Abbas'ın ashabı (öğrencileri) ümmet arasında ilim ve değerleri itibari ile tabiinin en büyüklerindendir.

Bu hadise uygun Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadis yer aldığı gibi yine her ikisinde İbn Ömer'in şu: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler."* âyetinin tefsiri hakkında rivâyet ettiği hadis de yer almaktadır.][433]

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ
شَآءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرٰى فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾

68. "Sûra üfürülmüş –Allah'ın diledikleri müstesnâ- göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır. Sonra ona ikinci bir defa üfürülür, o anda onlar ayağa kalkar bakınırlar."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Canlıların baygın düşecekleri nefha ile ayağa kalkılacak nefhayı yüce Allah: *"Sûra üfürülmüş –Allah'ın diledikleri müstesnâ- göklerde ve yerde olanların*

433 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. V. 79-80. Hadislerin kaynakları daha önce gösterilmişti.

hepsi ölmüş olacaktır. Sonra ona ikinci bir defa üfürülür, o anda onlar ayağa kalkar bakınırlar." (Âyet 68) buyruğunda zikretmiş bulunmaktadır.][434]

Yüce Allah'ın: *"Sûra üfürülmüş -Allah'ın diledikleri müstesna- göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş/baygın düşmüş olacaktır."* buyruğu hakkında Müfessirler dedi ki: Dehşetten ve sesin şiddetinden göklerde ve yerde olanlar ölecektir. Bize Ebu'l-Feth Muhammed b. Ali el-Kûfi es-Sûfi haber verdi. Bize Ebu'l-Hasan Ali b. Hasan et-Temimi bildirdi, bize Muhammed b. İshak er-Ramli tahdis etti, bize Hişam b. Ammar tahdis etti, bize İsmail b. Ayyaş, Ömer b. Muhammed'den tahdis etti, o Zeyd b. Eslem'den o babasından o Ebu Hureyre'den (radıyallâhu anh) o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiğine göre Cebrail'e şu: *"Sûra üfürülmüş -Allah'ın diledikleri müstesna- göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş (olacak)tır."* âyetine dair şöyle bir soru sormuştur: Peki Allah'ın baygın düşürmek/öldürmek istemeyeceği kimseler kimlerdir? Cebrail, onlar şehitlerdir. Arşın etrafında kılıçlarını kuşanmış olacaklardır diye cevap vermiştir.

Bu Said b. Cübeyr'in, Ata'nın ve İbn Abbas'ın görüşüdür.

Mukatil, Süddi ve Kelbi ise bu Cebrail, Mikail, İsrafil ve ölüm meleğidir. *"Sonra ona ikinci bir defa üfürülür. O anda onlar ayağa kalkar."* buyruğundan maksat ise bütün yaratılmışlar ayakları üzerinde kalkacaklar. *"Bakınırlar"* kendilerine verilecek emirleri ve söylenecek sözleri beklerler.[435]

Bu el-Vahidi'nin "Kitabu'l-Vasit (adlı tefsiri)" kitabındaki söyledikleridir. Sizler bize bu baygın düşmenin hakikatini açıklayınız. Acaba sözü edilenler hakkında bu ölüm anlamında mı kullanılır bir de âyetteki istisnânın gerçek mahiyeti nedir?

Bunun üzerine İbn Teymiyye şu cevabı vermektedir:

[Hamd Allah'a mahsustur. İnsanların çoğunluğunun kabul ettiği kanaate göre bütün yaratılmışlar, melekler dahil, ölüm meleği Azrail dahil öleceklerdir. Bu hususta Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan merfu bir hadis de rivâyet edilmiştir. Müslümanlar, yahudiler, hristiyanlar ittifakla bunun mümkün olduğunu ve Allah'ın buna kadir olduğunu kabul ederler. Bu hususta sadece Aristo ve benzerlerine uyan felsefe ile uğraşan bir takım kesimler muhalefet ederler. Bunlar meleklerin akıl ve nefislerin kendileri olduğunu ve hiçbir durumda

434 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 35-36.
435 el-Vahidi, el-Vasit, III, 593-594. Sözü geçen hadisi Taberi, XXIV, 20; Hâkim, II, 253'de zikrettiği gibi ayrıca İbn Kesir, Ebu Ya'la'dan diye zikretmiş ve senedinde İsmail b. Ayyaş'ın meçhul bir ravi olması dolayısı ile illetli olduğunu belirtmiştir.

bunların ölümlerinin mümkün olmadığını iddia eden kimselerdir. Hatta bunlar onlara göre bu âlemin ilahları ve Rabbleridir.

Kur'ân-ı Kerim ve diğer kitaplar ise meleklerin işleri idare olunan kullar olduklarını ifade etmektedir. Yüce Allah'ın: *"(İsâ) Mesih de Mukarreb Melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır."* (Nisa. 172); *"Rahman evlât edindi" dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar mükerrem kullardır. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler. Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir. Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler."* (Enbiya. 26-28); *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm. 26) buyruklarında olduğu gibi.

Şanı yüce Allah da onları öldürmeye sonra da tekrar diriltmeye kadirdir. Tıpkı insanları ve cinleri öldürüp sonra onları tekrar diriltmeye kadir olduğu gibi. Zaten yüce Allah: *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden O'dur. Ve bu O'na göre daha kolaydır."* (Rûm. 27) buyurmuştur.

Sahih hadiste de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ashab-ı kiramdan birden çok kişiden ve değişik yollardan şöyle buyurduğu sabittir: "Şüphesiz Allah vahiy ile konuştuğu zaman melekleri bir baygınlık yakalar." Bir rivâyette de şöyle denilmektedir. Melekler onun kelâmını işittikleri taktirde baygın düşerler." Bir başka rivâyette de: "Melekler kaya üzerinde sürüklenen zincir sesi gibi bir ses işitirler ve derhal baygın düşerler. Baygınlık kalplerinden giderildiği zaman Rabbiniz ne söyledi derler. Hak buyurdu derler. Onlar da hak, hak diye seslenirler."[436]

İşte bu sahih hadislerde onların baygınlık anlamında düşüp yıkılacaklarını haber vermektedir. Onların baygın düşmeleri mümkün olduğuna göre ölerek yıkılmaları da mümkündür. Fakat bu felsefeciler ne bunu ne ötekini mümkün görürler. Baygın olarak yere düşmek Mûsâ (aleyhisselâm)'ın bayılmasına benzer. Nitekim yüce Allah: *"Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Mûsâ da baygın düştü."* (A'raf. 143) buyurmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim bize üç nefha (sûra üç defa üfürüleceği)ni haber vermektedir.

Birincisi korku nefhası olup bunu Neml Sûresi'nde: *"Sûra üfürüleceği günde -Allah'ın dilediği kimseler dışında- göklerle yerde olanlar dehşetle korkarlar."* (Neml. 87) buyruğunda bunu sözkonusu etmiştir.

436 Kaynakları daha önce gösterildi.

İkincisi baygın düşme nefhası ile ayağa kalkması araları olup yüce Allah her ikisinden: *"Sûra üfürülmüş –Allah'ın diledikleri müstesnâ- göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır. Sonra ona ikinci bir defa üfürülür, o anda onlar ayağa kalkar bakınırlar."* (Âyet 68) buyruğunda sözkonusu etmiştir.

Buyruktaki istisnâya gelince. O cennette bulunan huru'l-iyni kapsar. Çünkü cennette ölüm yoktur. Bununla birlikte başkalarını da kapsar ama yüce Allah'ın istisnâ ettiklerinin tamamını kesin olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü yüce Allah kitabında bunu mutlak olarak zikretmiştir.

Sahih hadiste sabit olduğuna göre de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz kıyamet gününde insanlar baygın düşerler/ölürler. İlk ayılacak kişi ben olurum. Mûsâ'nın arşın bacağını yakalamış olduğunu göreceğim. Bilemiyorum acaba benden önce mi uyanmış olacak yoksa Allah'ın istisnâ etmiş olduğu kimselerden midir.[437]"

Bu baygın düşmenin dördüncüsü olacağı söylendiği gibi Kur'ân-ı Kerim'de zikredilenlerden olduğu da söylenmiştir. Durum ne olursa olsun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mûsâ'nın acaba şanı yüce Allah'ın istisnâ etmiş olduğu kimselerin kapsamına girip girmediği hususunda bir hüküm belirtmemiştir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın istisnâ ettiklerinin tamamı ile ilgili kesin bir ifade kullanmamış olduğuna göre bizim de bu hususta kesin bir ifade kullanmamıza imkân yoktur. Böylelikle bu da kıyametin yaklaşmasına dair bilgi muayyen olarak peygamberler ve buna benzer ona haber verilmeyen diğer hususlar gibi olur. Bu gibi hususlar hakkında bilgi ise ancak (Allah tarafından) verilen haber ile elde edilir. Şanı yüce Allah da en iyi bilendir. Allah Muhammed'e, ashabına pek çok salat ve selâm eylesin.][438]

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

69. "Yer Rabbinin nuruyla aydınlanacak, kitap konulacak, nebilerle şahitler getirilecek. Aralarında hak ile hükmedilecek. Onlara asla zulmedilmez."

437 Kaynakları daha önce gösterildi.
438 Bu metin Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 33-36'da yer almaktadır. Bu cevabın aynısı soruda farklılık ile birlikte yine Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 259-261'de geçmektedir.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Yer Rabbinin nuruyla aydınlanacak. (Amellerinin) kitab(ı) konulacak. Peygamberlerle şahitler getirilecek."* buyruğu hakkında dedi ki: İşte bu onlara geleceği ve kürsisi üzerine oturacağı vakit yerin tamamının onun nurları ile aydınlanacağına delildir.][439]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Peygamberlerle şahitler getirilecek. Aralarında hak ile hüküm verilecek, onlara zulmedilmeyecek."* buyurmaktadır. İşte bu da adalet yapmadan aralarında hüküm vermenin zulüm olduğuna delildir. Allah da zulmetmekten münezzehtir.][440]

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَآؤُهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا
وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ ايَاتِ رَبِّكُمْ
وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا بَلَى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى
الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

71. "Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecek. Nihâyet onlar oraya geleceklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: "Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini üzerinize okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi korkutan peygamberler gelmedi mi?" Onlar: "Evet, fakat azap sözü kâfirler üzerine hak olmuştur" diyecekler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecek"* buyruğu ile başlayan âyet-i kerimelere gelince. Yüce Allah: *"İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara: .... diye sorarlar."* (Mülk, 8) diye devam eden iki âyet ile birlikte bu âyetler kendilerine peygamber gelip de ona muhalefet edenler hakkında azabın vacib olduğuna delildir. İsterse ona bir imam ve bir kıyas bilgisi gelmesin. Aynı şekilde kendisine imam yahut bir kıyas gelmiş olsa dahi ona peygamber gelmedikçe hiçkimsenin azaba uğratılmayacağına da delildir.][441]

439 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 166.
440 Minhâcü's-Sünne, I, 135.
441 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 67-68.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Fakat azap sözü kâfirler aleyhine hak olmuştur."* buyruğuna gelince. Bu buyruk kâfirler için özeldir. Bu kötü amellerin cezalarının da verileceğini ihtiva eden bir tehdittir. *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Sâd. 85) buyruğunda iblise hitabı da bunun gibidir.][442]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecek. Nihâyet onlar oraya geleceklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: "Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini üzerinize okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi korkutan peygamberler gelmedi mi?" Onlar: "Evet, fakat azap sözü kâfirler üzerine hak olmuştur" diyecekler."* (Âyet 71) buyurmaktadır. Böylelikle onlar peygamberlerin kendilerine geldiklerini. onlara Rabblerinin âyetlerini okuyup bugünleri ile karşılaşacaklarını bildirerek uyardıklarını da itiraf etmiş olacaklardır. Böylelikle onlar Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret gününü bilmiş oldular. Halbuki onlar yine de ahiret hakkında kâfir kimselerdirler.][443]

وَتَرَى الْمَلَآئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

75. "Melekleri de Arşın etrafını kuşatmış görürsün. Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Aralarında hak ile hükmolunur ve: "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" denilir."

Tefsiri:

[Kadı dedi ki: Ebu İshak'ın hattı ile şunu gördüm: Bize Ebu Bekr, Ahmed b. Nasr er-Reffa bildirdi, ben Ebu Bekr b. Ebu Davud'u dinledim: Babamı şöyle derken dinledim: Bir adam Ahmed b. Hanbel'e gelerek ona: Yüce ve mübarek Allah'ın sınırı var mıdır dedi. O: Evet ama onu ondan başkası bilemez. Şanı yüce ve mübarek Allah: *"Melekleri de arşın etrafını kuşatmış görürsün."* buyurmaktadır. Yani etrafını çepeçevre sarmış olacaklardır demek istiyor.][444]

442 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 593.
443 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 150-151.
444 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 430-436; II. 173.

ĞÂFİR/MÜ'MİN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 85 âyettir)

Genel Olarak Ğâfir/Mü'min Sûresi

[Yüce Allah "Hâ. Mîm, Ğâfir / Mümin" Sûresi'nde rasûllere muhalif olan hükümdarlar ve alimlerin durumları ile onların mücadelelerini ibretli bir şekilde sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya, şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur."* (Mümin. 56); *"Allah'ın âyetleri hakkında tartışanları görmez misin? Nasıl da döndürülüyorlar?"* (Mümin. 69) buyruğundan itibaren *"Bu halinizin sebebi şudur: Siz yeryüzünde haksız yere şımarıyor ve taşkınlık gösteriyordunuz."* (Mümin. 75) buyruğuna kadar olan âyetlerde görüldüğü gibi.

Aynı şekilde En'am ve A'raf sûreleri ile genel olarak mekki sûrelerde ve medeni sûrelerin bir kısmında bu böyledir. Bu sûreler bu gibi kimselere hitabı onlara çeşitli ölçüleri ve örnekleri verip göstermeyi ihtiva ettiği gibi onların kıssalarını, peygamberlerin kıssalarını ve onlarla beraber kendilerine uyanların kıssalarını da zikretmektedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun ki size verdiğimiz imkânları onlara vermiş idik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik."* (Ahkâf. 26) buyurmaktadır. Böylelikle onlara türlü idrak ve hareket imkânlarını haber vermekte, bunun ise Allah'ın âyetlerini ve risaleti inkâr etmeleri sebebiyle kendilerine hiçbir faydasının olmadığını haber vermektedir. Bundan dolayı üstad fakih el-Hudari'nin oğlu döneminde hanefilerin üstadı olan babasından şöyle dediğini tahdis etti: Buhara fukahası İbn Sina hakkında: *"Onlar güç ve yeryüzündeki eserleri itibari ile bunlardan daha üstün idiler."* (Âyet 21) derlerdi. Güç de aslında teorik idrak gücünü de ameli hareket gücünü de kapsar. Bir diğer âyet-i kerimede ise: *"Onlar bunlardan daha çok kuvvetçe de daha güçlü ve çetin idiler."* (Mümin. 82) buyurarak hem nicel hem nitel olarak onların üstün olduklarını özleri

itibariyle de yeryüzündeki eserleri itibariyle de onlardan daha çetin olduklarını haber vermektedir.][445]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müslüman, yahudi ve hristiyan dinlerine mensup olanların dinlerinden kesin olarak bilinen şudur: Firavun bütün yaratılmışlar arasında en kâfir kişidir. Hatta şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de özel ismi ile firavun kıssasından daha büyük bir kimsenin kıssasını anlatmamıştır. Yine firavun hakkında sözkonusu ettiğinden daha büyük çapta herhangi bir kâfirin küfrünü, tuğyan edenlerin tuğyanını ve üstünlük taslamasını da sözkonusu etmemiştir.

Onun ve kavminin en ağır azaba gireceklerini haber vermiştir. Firavun hanedanı lafzı İbrahim hanedanı, Lut hanedanı, Davut hanedanı, Ebu Evfâ hanedanı lafızları gibidir. Bunun kapsamına herkesin ittifakıyla izafe olunan da dahildir. İnsanlar arasında Allah'ın en büyük düşmanına yahut da en büyük düşmanlarından olan birisinin, Allah'ın kendisinden ötürü kâfir olduğunu belirttiği hususta isabetli olduğunu, haklı olduğunu söyleyecek olurlarsa bununla biz de onların bu söylediklerinin yahudilerin de hristiyanların da küfründen daha büyük olduğunu bilmiş oluruz. Peki ya onların diğer görüşlerinin durumu ne olabilir ki?][446]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışır. O halde onların şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın. Onlardan önce Nuh'un kavmi, onlardan sonra da güruhlar yalanladılar. Her ümmet rasûllerini alıp yakalamak istedi ve bâtılı ileri sürüp, hakkı onunla çürütmek kastıyla mücadele ettiler. Sonunda ben de onları yakaladım, nasılmış benim azabım?"* (Âyet 4-5) buyruğundan itibaren: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* (Âyet 35) buyruğunda geçen sultan/delil Allah tarafından indirilmiş olan vahiy demektir. Bu husus başka bir yerde de böylece sözkonusu edilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Yoksa Biz onlara bir sultan/kesin bir delil indirdik de onlara ona ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* (Rûm, 30/35); *"Allah'ın kendileri hakkında hiçbir sultan/delil indirmediği."* (Necm, 23) buyrukları gibi. İbn Abbas dedi ki: "Kur'ân-ı Kerim'de geçen her "sultan" lafzı delil demektir."[447] Bunu Buhârî sahihinde zikretmiş bulunmaktadır.

445 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 59-60.
446 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 125.
447 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bu sûrede yani Hâ, Mîm, Ğâfir/Mümin Sûresi'nde rasûllere muhalefet eden hükümdarlarla ilim adamlarının durumunu tıpkı felsefecilerin ve onların alimlerinin söylemlerini zikrettiği gibi onların büyüklenmeleri demek olan tartışmalarını da ibretli bir şekilde zikretmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya! Şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur."* (Mümin. 56) ve: *"Allah'ın âyetleri hakkında tartışanları görmez misin? Nasıl da döndürülüyorlar? Kitabı ve rasûllerimizle gönderdiklerimizi yalanlayanlar, onlar yakında bileceklerdir. O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak, sürüklenecekler; kaynar suda; sonra ateşte yakılacaklar."* (Âyet 69-72) buyruklarından itibaren *"Bu halinizin sebebi şudur: Siz yeryüzünde haksız yere şımarıyor ve taşkınlık gösteriyordunuz."* (Mümin. 75)'e kadarki buyruklarda olduğu gibi. Yüce Allah sûrenin sonlarında da: *"Peygamberleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar."* (Mümin. 83) buyurmaktadır.][448]

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾

1. "Hâ, Mîm.

2. Kitabın indirilmesi hükmünde galip, en iyi bilen Allah'tandır.

3. O günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı çetin ve nimeti pek bol olandır. O'ndan başka ilâh yoktur, dönüş yalnız O'nadır."

Tefsiri:

[Ashab-ı kiramdan birisi içkinin iman edip salih amel işleyen kimselerden ayrı avam için haram kılındığını zannetmiş ve böyle bir tevilde bulunarak içki içince Ömer onu huzuruna getirtmişti. Kendisi ve Ali ile onun dışında ashab-ı kiramın ileri gelenleri içkiyi helal kabul etmekte ısrar etmeleri halinde kâfir olacakları, haram olduğunu kabul ettikleri taktirde de onlara sadece sopa cezası verileceği üzerinde ittifak ettiler. Bu gibi kimseler de haram kılındığını kabul ettiler. Sonra yaptıklarından ötürü bir tür ümitsizliğe kapılınca Ömer (radıyallâhu anh) ona: *"Hâ, Mîm. Kitabın indirilmesi hükmünde galip, en iyi bilen Allah'tandır. O günahları bağışlayan, tevbeleri kabul edendir."* (Âyet 1-3) buyruklarını yazdı.

448 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 38-39.

Zannederim şunları da söylemişti: Şu iki günahından hangisinin daha büyük olduğunu da bilemiyorum. Senin necis olan bir şeyi helal kabul etmen mi yoksa Allah'ın rahmetinden ümit kesmen mi?[449]][450]

اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾

7. "Şu Arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Ona iman ederler, müminlere de mağfiret dilerler. "Rabbimiz rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Şu arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Ona iman ederler.*" buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah: "*O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin arşını yüklenir.*" (Hâkka. 17) buyurarak bugünde kıyamet gününde de arşı yüklenenlerin bulunduğunu, onu taşıyanların etrafında olanların da O'nu tesbih edip müminlere de mağfiret dilediklerini haber vermektedir.][451]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Şu arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Ona iman ederler. Müminlere de mağfiret dilerler.*" buyurarak onun taşıyıcılarının bir değil birçok olduklarını, hepsinin de mümin, Rabblerini hamd ile tesbih eden ve iman edenlere mağfiret dileyenler olduklarını haber vermektedir.][452]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şu Arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Ona iman ederler, müminlere de mağfiret dilerler. "Rabbimiz rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru. Ey Rabbimiz, onları da*

449 Kaynakları daha önce gösterildi.
450 el-İstikame. II. 190.
451 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 550.
452 Minhâcü's-Sünne. VII. 261.

babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanları da kendilerine vaat ettiğin Adn cennetlerine girdir, çünkü sen Azîzsin, Hakîmsin. Bir de onları kötülüklerden koru. Sen kimi kötülüklerden korursan o günde o kimseye rahmet etmiş olursun." (Âyet 7-9) buyurmakta ve bu buyruğunda meleklerin müminlere günahlarının bağışlanmasını dileyerek azaplarından korunmalarını ve cennete girmelerini isteyerek dua ettiklerini haber vermektedir. Meleklerin duası ise kulun kendisinin yaptığı bir amel değildir.][453]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ
إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾

10. "Şüphesiz kâfirlere şöyle seslenilir: "Allah'ın (size) buğzu, sizin kendinize olan buğzunuzdan daha büyüktür, çünkü siz imana çağrılıyordunuz da küfürde direniyordunuz."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz kâfirlere şöyle seslenilir: "Allah'ın (size) buğzu, sizin kendinize olan buğzunuzdan daha büyüktür, çünkü siz imana çağrılıyordunuz da küfürde direniyordunuz."* (Âyet 10) buyruğu onun sevmesinin ve buğz etmesinin amellerinin bir karşılığı olduğuna ve düşmanlarla karşılaşıp savaşmaları halinde onları sevdiğine delildir. Bundan dolayı onları kendilerine vadetmiş olduğu diğer hususlara rağbetlerini artırıp teşvikte bulunduğu gibi bu şekilde amelde bulunmaları için de teşvikte bulunmuştur. Amelin mükafatının bir kısmı da ondan sonra bir başka amelde bulunmaktır. İşte yüce Allah'ın: *"Çünkü siz imana çağrılıyordunuz da küfürde direniyordunuz."* buyruğu da böyledir. Şanı yüce Allah imana çağrıldıkları zaman kâfir olmalarından ötürü onlara gazab eder.][454]

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ
مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾

11. "Derler ki: "Rabbimiz bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin. İşte günahlarımızı itiraf ettik. Artık çıkış için bir yol var mı?"

453 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 306-307.
454 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 443-444.

Tefsiri:

[Buna "ölüm" adının verileceği de söylenmiştir. Buna da yüce Allah'ın: *"Rabbimiz bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin."* buyruğunu tevil ederek söylemişlerdir. Denildiği üzere birinci hayat bu dünyadadır. İkinci hayat ise kabirdedir. İkinci ölüm de kabirdedir. Fakat doğru olan bu âyet-i kerimenin yüce Allah'ın: *"Halbuki siz daha önce ölüler idiniz de sizi O diriltti. Sonra sizi yine O öldürecek."* (Bakara. 28) buyruğu gibidir. Birinci ölüm bu hayattan öncedir. İkinci ölüm de bu hayattan sonradır. Yüce Allah'ın: *"Sonra sizi yine O diriltecek."* (Bakara. 28) buyruğu da ölümden sonra diriltmesi anlamındadır. Yüce Allah: *"Sizi ondan yarattık, ona tekrar iade edeceğiz ve bir defa daha ondan çıkartılacaksınız."* (Taha. 55) ve: *"Orada yaşayacaksınız orada öleceksiniz yine oradan çıkarılacaksınız buyurdu."* (A'raf. 25). Çünkü ruh yüce Allah'ın dilediği zaman beden ile bağlantıya geçer. Allah ne zaman dilerse ondan ayrılır. Bunun da bir, iki vakit ile sınırlandırılması sözkonusu değildir. Uyumak da ölümün kardeşidir.][455]

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَآءِ رِزْقًاۜ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

13. "O âyetlerini size gösteren ve gökten size bir rızık indirendir. Buna rağmen ancak (Ona) dönenler öğüt alır. "

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ancak (O'na) dönenler öğüt alır."* buyruğunda ancak itaate dönenlerin öğüt alacağı belirtilmektedir. Çünkü tam anlamıyla öğüt almak/tezekkür kendisine verilen öğüt ve hatırlatmalardan etkilenmek ile olur. Sevilen bir şeyi hatırladığı taktirde ona talip olur. Korkulan bir şeyi hatırlayacak olursa ondan kaçar. İşte yüce Allah'ın: *"Gerçekten o inkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir."* (Bakara. 6) buyruğu da bu türdendir.][456]

فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

14. "Öyle ise kâfirler hoş görmese de dini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak O'na dua (ve ibadet) edin."

455 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 274-275.
456 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 25.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Dini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak O'na dua edin."* buyruğunda geçen dua ibadet duasıdır. Yani bir ve tek olarak yalnız ona ibadet edin, ibadeti sadece O'na halis kılın, O'nunla beraber başkasına ibadet etmeyin.][457]

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ
عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

15. "O dereceleri yükseltendir, Arşın sahibidir. Kavuşma günü ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kavuşma günü ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir."* Yüce Allah böylelikle onların tevhid ile uyarılmalarını kavuşma günü ile uyarılmaları gibi değerlendirmektedir. Her ikisini de vahiy yolu ile bilmişlerdir.][458]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Arşın sahibidir. Kavuşma günü ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir."* buyurmak sûretiyle meleğe "ruh" adını verdiği gibi meleğin indirdiğine de "ruh" adını vermiştir. Her ikisi birbirinden ayrılmazdır. Mesih (aleyhisselâm) da hem bununla hem öbürüyle desteklenmiştir.

Bundan dolayı müfessirlerin bir çoğu: O Cebrail'dir demiş olmakla birlikte bazıları o vahiydir demişlerdir. Bu da "nâmus" lafzına benzer. Onunla hayır sırrını taşıyan da kastedilir. Tıpkı casus ile şef sırrını taşıyan kişinin kastedildiği gibi. Bu durumda nâmus Cebrail olur. Yine bu lafız ile onun indirdiği kitap ve o kitaptaki emir, yasak ve şeriat de kastedilir. Nitekim Varaka b. Nevfel Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "İşte o Mûsâ'ya gelen Nâmus'un kendisidir" şeklindeki sözlerinde[459] nâmus hem bununla hem ötekiyle açıklanmıştır. Bunlar da birbirinden ayrılmazlar.][460]

457 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 13.
458 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 31.
459 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.
460 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 187.

أَوَ لَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ
قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ
وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾

21. "Acaba yeryüzünde gezip dolaşarak kendilerinden önce gelenlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar güç ve yeryüzündeki eserleri itibari ile bunlardan daha üstün idiler. Allah yine de onları günahları sebebiyle alıp yakaladı. Allah'a karşı onları koruyan da olmadı."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Acaba yeryüzünde gezip dolaşarak kendilerinden önce gelenlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar güç ve yeryüzündeki eserleri itibariyle bunlardan daha üstün idiler."* buyurmaktadır. Güç ise hem teorik idrak gücünü hem de ameli hareket gücünü ifade eder. Bir başka âyet-i kerimede de yüce Allah: *"Onlar bunlardan daha çok kuvvetçe de yerlerinde eserleri itibari ile de daha güçlü ve çetin idiler."* (Mümin, 82) buyurarak onların kemiyet ve keyfiyet itibari ile daha üstün, zatları itibari ile daha güçlü, yeryüzündeki eserleri itibari ile daha çetin olduklarını haber vermektedir.][461]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ
وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا
اقْتُلُٓوا أَبْنَٓاءَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَٓاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي
ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ
أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسٰى إِنِّي
عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

23. "Andolsun Biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir belge ile gönderdik;

461 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 40.

24. Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Onlar: "Çok yalancı bir sihirbaz bu" dediler.

25. İşte o kendilerine nezdimizden hakkı getirdiğinde: "Onunla birlikte imana gelenlerin oğullarını öldürün. Kadınlarını diri bırakın" dediler. Hâlbuki kâfirlerin hilesi durum ne olursa olsun boşa çıkar.

26. Firavun dedi ki: "Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim, o da varsın Rabbini çağırsın. Çünkü ben onun dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum."

27. Mûsâ: "Gerçekten ben hesap gününe iman etmeyen, her büyüklenenden benim de, sizin de Rabbinize sığınırım" dedi."

Tefsiri:

[Firavun'un küfrü bunlardan daha büyük idi. Yüce Allah: *"Andolsun Biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir belge ile gönderdik; Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Onlar: "Çok yalancı bir sihirbaz bu" dediler. İşte o kendilerine nezdimizden hakkı getirdiğinde: "Onunla birlikte imana gelenlerin oğullarını öldürün. Kadınlarını diri bırakın" dediler. Hâlbuki kâfirlerin hilesi durum ne olursa olsun boşa çıkar. Firavun dedi ki: "Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim, o da varsın Rabbini çağırsın. Çünkü ben onun dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum." Mûsâ: "Gerçekten ben hesap gününe iman etmeyen, her büyüklenenden benim de, sizin de Rabbinize sığınırım" dedi. Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mümin bir adam dedi ki: "Siz benim Rabbim Allah'tır, dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Hâlbuki o size Rabbinizden apaçık belgelerle geldi."* (Âyet 23-28) buyruğundan itibaren *"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben onu yalancı sayıyorum." İşte böylece Firavun'un kötü ameli kendisine süslendirildi ve doğru yoldan alıkonuldu. Firavun'un hilesi ancak bir hüsranla içiçe idi."* (Âyet 36-37) buyruklarda şanı yüce Allah firavun ile onunla beraber olanların Mûsâ'nın yalancı bir sihirbaz olduğunu söylediklerini haber vermektedir. Bu ise küfür türlerinin en büyüklerindendir.

Bundan sonra yüce Allah onun kendisi ile birlikte iman edenlerin çocuklarının öldürülmesini emrettiğini haber vermektedir. Bundan maksat ise Mûsâ'ya bir tuzak kurmak maksadıyla onunla iman etmekten nefret etmelerini sağlamaktı.

Yüce Allah da: *"Halbuki kâfirlerin hilesi durum ne olursa olsun boşa çıkar."* (Âyet 25) buyurmaktadır. İşte bu da onların hile ve tuzakları boşa çıkan kâfirlerden olduklarına bir delildir. Yüce Allah bu buyruğunda onları yalanlayıcılıkla ve kâfir olmakla bir arada nitelendirmiş olmaktadır. Her ne kadar yalanlamak küfrü kapsayıcı ve gerektirici ise de. Tıpkı risaletin nübüvveti gerektirmesi, nübüvvetin de velâyeti gerektirmesi gibi.][462]

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾

28. "Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mümin bir adam dedi ki: "Siz benim Rabbim Allah'tır, dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Hâlbuki o size Rabbinizden apaçık belgelerle geldi. Eğer o yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir, eğer doğru söylüyor ise onun size vaat ettiğinin bir bölümü gelir, sizi bulur. Şüphesiz Allah haddi aşan ve yalan söyleyen kimseleri doğru yola iletmez."

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mümin bir adam dedi ki: Siz benim Rabbim Allah'tır dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Halbuki o size Rabbinizden apaçık belgelerle geldi."* Bu kişi firavun hanedanından ve mümin bir kişi idi.][463]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Bekir es-Sıddik'in kahramanlığının bir tarafı da Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Urve b. ez-Zübeyr'den nakledilen şu rivâyette dile getirilmektedir. O dedi ki: Abdullah b. Amr'a müşriklerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yaptıkları en ağır işkencenin hangisi olduğunu sordum. O şöyle dedi: Ben Ukbe b. Ebu Muayt'ın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına namaz kılmakta iken geldiğini gördüm. Ridasını onun boynuna doladı ve alabildiğine boğazını

462 Câmiu'l-Mesâil, I. 210-211.
463 Minhâcü's-Sünne, V. 120.

sıktı. Derken Ebu Bekir geldi ve onu peygamberin üzerinden itti ve: "*Siz benim Rabbim Allah'tır dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Halbuki o size Rabbinizden apaçık belgelerle geldi.*" dedi.[464]][465]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mümin bir adam dedi ki: "Siz benim Rabbim Allah'tır, dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Hâlbuki o size Rabbinizden apaçık belgelerle geldi. Eğer o yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir, eğer doğru söylüyor ise onun size vaat ettiğinin bir bölümü gelir, sizi bulur. Şüphesiz Allah haddi aşan ve yalan söyleyen kimseleri doğru yola iletmez. "Ey kavmim, bugün bu yerde üstünlük sağlayanlar olarak mülk sizindir. Eğer Allah'ın azabı bize gelirse bize kim yardım eder?" Firavun dedi ki: "Ben size ancak gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan başkasına da iletmiyorum." İman eden o kimse dedi ki: "Ey kavmim, muhakkak ben sizin için o grupların günü gibi bir günden korkuyorum; Nuh kavmi, Âd, Semud ve onlardan sonra gelenlerin başına gelenin benzerinden. Allah kullara zulüm dilemez. Ey kavmim! Muhakkak ben sizin için bağrışıp çağrışma gününden korkarım. O günde arkanızı dönüp gideceksiniz ve sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmayacaktır. Allah'ın saptırdığını doğru yola iletecek kimse bulunmaz. Andolsun önceden Yusuf da size apaçık belgelerle gelmiş idi. O zamanlar da size getirdiğinden şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o vefat ettiğinde de: Allah ondan sonra artık asla bir daha rasûl göndermeyecektir, dediniz. Allah haddi aşan, şüpheci kimseleri işte böyle saptırır. Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler." Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben onu yalancı sayıyorum." İşte böylece Firavun'un kötü ameli kendisine süslendirildi ve doğru yoldan alıkonuldu. Firavun'un hilesi ancak bir hüsranla içiçe idi. O iman eden dedi ki: "Ey kavmim, bana uyun, ben sizi doğru yola eriştireyim. Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak bir geçimliktir. Âhiret ise doğrusu asıl kalınacak yurdun ta kendisidir. Kim bir kötülük işlerse ona ancak onun benzeri ile karşılık verilir. Erkek yahut kadın kim mümin olarak salih amel işlerse işte onlar cennete girerler. Onlar orada hesapsız rızıklanırlar Ey kavmim! Ne oluyor böyle ki, ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz*

464 Hadis sadece Buhârî'de -V. 10'da- geçmektedir. Allah en iyi bilendir.
465 Minhâcü's-Sünne. VIII. 85.

ise beni ateşe çağırıyorsunuz. Siz beni Allah'a kâfir olmaya ve Ona bilmediğim şeyi ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Hâlbuki ben sizi mutlak galip, çok mağfiret edici olana davet ediyorum. Elbette beni kendisine davet ettiğiniz şeylerin dünyada ve ahirette herhangi bir daveti yoktur. Dönüşümüz muhakkak Allah'adır. Şüphesiz haddi aşanlar da ateşin dostlarıdır. Yakında benim size söylediğimi hatırlayacaksınız. Ben işlerimi Allah'a ısmarlıyorum. Muhakkak Allah kullarını çok iyi görendir." Sonunda Allah kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu onu, Firavun hanedanını ise kötü azap kuşattı. Ateştir o! Onlar sabah akşam ona arzolunurlar. Kıyametin kopacağı günde: "Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun" (denilecek)." (Âyet 28-46)

Böylece yüce Allah kötü azabın firavun hanedanını çepeçevre kuşattığını haber verdiği gibi firavun hanedanından imanını gizleyen bir mümin bulunduğunu da onlara burada zikrettiği şekilde hitap ettiğini de haber vermektedir. Bu durumda bu kişi neseb. cins ve zahiri durumu itibari ile firavun hanedanından idi. Fakat o en çetin azaba girecek olan firavun hanedanından değildir. Firavun'un hanımı da aynı şekilde bu durumdaki firavun hanedanından değildir.][466]

وَقَالَ الَّذِي اٰمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾
مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا
لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

30. "İman eden o kimse dedi ki: Ey Kavmim! Muhakkak ben sizin için o grupların günü gibi bir günden korkuyorum.

31. Nuh kavmi, Âd, Semud ve onlardan sonra gelenlerin başına gelenin benzerinden. Allah kullara zulüm dilemez."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kavmim! Muhakkak ben sizin için o grupların günü gibi bir günden korkuyorum. Nuh kavmi, Âd, Semud ve onlardan sonra gelenlerin başına gelenin benzerinden. Allah kullara zulüm dilemez."* (Âyet 30-31) buyruğu da aynı şekilde böyle bir cezanın zulüm olmayacağını aksine onların bunu hak ettiklerinden ötürü sözkonusu olacağını beyan buyurmaktadır.][467]

466 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 203-205.
467 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 19.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Firavun kavminden iman eden kişi: *"Nuh kavmi, Âd, Semud ve onlardan sonra gelenlerin başına gelenin benzerinden. Allah kullara zulüm dilemez."* (Âyet 31) demişti. Yüce Allah da: *"Tıpkı firavun hanedanı ve onlardan önce gelenlerin yaptıkları gibi."* (Âl-i İmran, 11) buyurmaktadır. (الدأب) lafzı üç yerde âdet, alışkanlık anlamındadır. Yüce Allah: *"O kâfirlerin mallarının da evlâtlarının da Allah(ın azabın)a karşı -aslâ- hiçbir faydası olmayacaktır. İşte bizzat onlar, ateşin yakacağıdırlar. Tıpkı Firavun hanedanı ve onlardan önce gelenlerin yaptıkları gibi. Âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahlarından dolayı yakalayıverdi. Allah cezası pek çetin olandır."* (Âl-i İmran, 10-11) buyurmaktadır.

İbn Kuteybe ve başkaları şöyle demiştir: (الدأب) âdet, alışkanlık demektir. Buyruğun manası da firavun hanedanının âdeti, alışkanlığı gibi. Bununla kastettiği ise yahudilerin her bir fırkalarının kendi peygamberlerini inkâr ile kâfir olmalarıdır.

ez-Zeccâc dedi ki: Bu kelime içtihad/olanca gayret anlamındadır. Yani bunların küfür ve peygambere karşı birbirlerine yardım ve destek olmaktaki çaba ve gayretleri firavun hanedanının Mûsâ'ya karşı birbirlerini desteklemeleri gibidir.

Ata, Kisai ve Ebu Ubeyde ise firavun hanedanının sünneti/gidişi gibidir demişlerdir. Nadr b. Şumeyl de firavun hanedanının âdeti gibi demiştir. Yani bu kâfirlerin rasûlleri yalanlayıp hakkı inkâr etmelerindeki âdetleri firavun hanedanının âdeti gibidir.

Bir kesim de şöyle demiştir: Ayetin nazım itibari ile anlamı şudur: Şüphesiz kâfirlere intikamın ve azabın gelişi esnasında mallarının da evlatlarının da hiçbir faydası olmayacaktır. Tıpkı firavun hanedanı ile geçmiş ümmetleri azap ile yakaladığımız zaman mallarının ve evlatlarının kendilerine hiçbir fayda sağlamadığı gibi.

Ebu Ravk'ın Tefsir'inde Dahhak'dan onun İbn Abbas'dan rivâyeti de şöyledir: Firavun hanedanının âdeti gibi ifadesi firavun hanedanının yaptığı gibi demektir.

İbn Ebu Hâtim dedi ki: Mücahid, Dahhak, Ebu Mâlik ve İkrime'den de buna yakın bir rivâyet nakledilmiştir. O dedi ki: Ayrıca er-Rabi' b. Enes'den: Firavun hanedanının benzeri gibi diye açıkladığı da rivâyet edilmiştir. Süddi'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Kâfir olanların sözkonusu edilmesi yalanlayıp inkâr edişde kendilerinden öncekilerin bir benzeridir.

Derim ki: Bu açıklamayı yapanlar benzerliğin amelde olduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü bu lafız buna delalet etmektedir.

el-Cevheri dedi ki: (دأب فلان في عمله): Filan kişi işinde çaba harcadı. Yani bütün gayretini ortaya koydu ve yoruldu demektir. Mastarı (دأبا) ve (دؤوبا) diye gelir. Bu durumda olan kimseye (دئب) denilir. (الدائبان) gece ve gündüz demektir. Hemzesi sakin olmak üzere (الدأب) alışkanlık ve durum anlamındadır. Hemze harekeli de gelebilir.

el-Ferra dedi ki: Bunun aslı (دأبت)'den gelmektedir. Ancak Araplar bunun anlamını hâl ve durum diye dönüştürmüşlerdir.

Derim ki: Zeccâc Kur'ân-ı Kerim'de bu lafzı içtihad/olanca çaba ve gayret anlamı ile kabul etmiştir. Doğrusu ise cumhurun söylediği gibi hemzesi sakin olmak üzere âdet anlamına geldiği ve bunun hemzenin harekeli söylenişinden farklı bir mana ihtiva ettiğidir. Çünkü lafza bir fazlalık geldiği taktirde manası da genişler. Kur'ân-ı Kerim'deki lafız ise sakindir. Bizler bu hemzeyi kimsenin harekeli okuduğunu da bilmiyoruz. Bu da dilde bilinen bir husustur. Bunun için: (فلان دأبه كذا وكذا) yani bunun âdeti ve her zaman yapageldiği davranışı budur denilir. İsterse bu hususta herhangi bir yorgunluk çaba ve gayret bulunmasın. Yüce Allah'ın: *"Mûtad hareket ve özellikleriyle güneşi ve ay'ı size musahhar kıldı."* (İbrahim. 33) buyruğunda olduğu gibi.

"(الدأب): Alışkanlık, adet" ise "(الدائم): Devamlı ve sürekli" lafzının bir benzeridir. Çünkü (kelimelerin sonlarında yer alan) be ve nun harfleri birbirine yakındır. Nitekim (yapışkan anlamındaki) (اللازم) ile (اللازب) de bu türdendir.

İbn Atiyye dedi ki: (دائبين): Her ikisi de mütemadiyen böyledi, demektir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) devesi kendisine ağlayıp halini şikâyette bulunan deve sahibine şunları söylemişti: (إنّ هذا الجمل شكى إلي أنك تُجيعه وتُدئبه): Bu devenin bana şikâyet ettiğine göre sen bunu hep acıktırıyor ve sürekli olarak çalıştırıyorsun." Yani sen bunu devamlı olarak çalıştırıyor ve hizmetinde kullanıyorsun.

(İbn Atiyye devamla) dedi ki: Ayetin zahirine göre buyruğun anlamı şudur: Onlar (güneş ve ay) doğuş ve batışlarında aynı âdetlerini sürdürüp giderler. Her ikisi arasında insanlara sağladıkları sayılamayacak kadar menfaatleri de oldukça çoktur.

(Devamla) dedi ki: Taberi Mukatil b. Hayyan'dan İbn Abbas'a kadar ulaştırdığı senedi ile şöyle dediğini zikretmektedir: Yani ikisi de Allah'a itaatlerinde

devamlıdırlar. (Sonra) dedi ki: Bu ise eğer bu açıklama ile onların musahhar kılınışlarına boyun eğmek sûretiyle itaatleri kastediliyorsa bu esasen yüce Allah'ın *"musahhar kıldı"* buyruğunda bulunan itaatin muhtevasında vardır. Eğer bununla insanlar arasından Allah'ın kullarının itaati gibi kudret ve irade ile yapılan itaat kastediliyor ise bu da uzak bir ihtimaldir.

Ben derim ki: Hayır bu uzak bir ihtmal değildir. Aksine pek çok delil de buna delalet etmektedir. Çeşitli yerlerde zikredildiği üzere. Aralarında Beğavi'nin de bulunduğu bir kesim de -ki onun lafzan ifadesi budur- şöyle demektedir: Onlar Allah'ın kullarının maslahatını sağlayan hususlarda devamlı olarak âdetlerine uygun bir şekilde akıp giderler. Hiçbir şekilde buna ara vermezler.

İbn Abbas dedi ki: Onların devamlı adetleri Allah'a itaat hususu ile ilgilidir.

Ebu'l-Ferec'in lafzî ifadesi ise: Onların bitki ve buna benzer fayda sağladıkları şeyleri ıslah etmelerinde devamlıdırlar ve bunu kesintisiz yaparlar. (İbnu'l-Cevzi devamla) dedi ki: (الدؤوب) ise bir şeyin kendisinde alışılagelmiş bir adet üzere devam edip gitmesi demektir.

Derim ki: Onların "deebleri" âdetleri ve üzerinde ısrar ettikleri amelleri demek olduğuna göre maksat şu olur: İşte bunlar da amelleri itibari ile onlara benzemişlerdir. Dolayısıyla görecekleri ceza bakımından da onlara benzeyecekler ve öbürlerini çepeçevre kuşatan ne ise bunları da kuşatacaktır. İşte maksat olan budur. Yoksa maksat sadece görülecek cezadaki benzetme değildir. Yüce Allah'ın: *"O kâfirlerin mallarının da evlâtlarının da Allah(ın azabın)a karşı -aslâ- hiçbir faydası olmayacaktır. İşte bizzat onlar, ateşin yakacağıdırlar. Tıpkı Firavun hanedanı ve onlardan önce gelenlerin yaptıkları gibi. Âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahlarından dolayı yakalayıverdi. Allah cezası pek çetin olandır."* (Âl-i İmran. 10-11) buyruğunda olduğu gibi. İşte bunların da sahip oldukları malları ve evlatları kendilerinden azabın gelmesi halinde uzaklaştıramayacaktır. Tıpkı firavun hanedanının âdeti gibi. Yüce Allah'ın: *"Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: "O yakıcı azabı tadın" diye diye canlarını alırken bir görseydin! Bu, ellerinizin daha önce yaptıkları yüzündendir ve hiç şüphesiz Allah'ın kullarına zulmedici olmadığındandır."* (Enfal. 50-51) buyruğundan itibaren: *"Tıpkı Firavun hanedanıyla onlardan öncekilerin gidişi gibi. Onlar Rabblerinin âyetlerini yalanlamışlardı. Biz de günahları yüzünden onları helâk etmiş, Firavun hanedanını da suda boğmuştuk. Hepsi de zâlimdiler."* (Enfal. 54) buyruğuna kadar. İşte bütün bunlar benzetmenin azap hakkında olmasını gerektirmektedir.

Diğer kesime gelince:

İkinci gruba gelince. Bunlar da (الدأب) lafzını yüce Rabbin onlara yaptığı fiilin kendisi ve onlara verdiği ceza olarak kabul etmişlerdir.

Mekki b. Ebu Talib dedi ki: (كدأب) buyruğundaki "kef" harfi hazf edilmiş bir sıfat olarak nasb konumundadır. Bunun da takdiri onlar bir değişiklik yaptıkları gibi biz de firavun hanedanı hakkındaki âdetimizin bir benzeri olarak onları değiştirdik. Bunun bir benzeri birinci âyette de sözkonusudur. Ancak birinci âyette azaptaki âdet ile ilgilidir ki bunun da takdiri şudur: Biz onlara bunu firavun hanedanı hakkındaki âdetimizin bir benzeri olmak üzere yaptık.

Bazıları her iki manayı bir araya getirmişlerdir. Ebu'l-Ferec: *"Tıpkı firavun hanedanının gidişi/âdeti gibi."* (Enfal. 52) onların âdetleri gibi anlamındadır. Yani onlar yalanladılar, bu sebeple onlara da azap indi. Tıpkı öbürlerine indiği gibi.

Derim ki: (الدأب) âdet demek olup bu kimi zaman faile kimi zaman mefule izafe edilen bir mastardır. Faile izafe edilecek olursa o taktirde mana: Firavun hanedanının yaptığı gibi şeklinde olur. Mefule izafe edilecek olursa o taktirde mana: Onların başına inen azap ve musibetler hususundaki âdetleri gibi demektir. Mesela: Birilerinin yaptıkları ve onlara isabet eden hususlar hakkında: Bu onların âdetidir denilir. Aynı zamanda bu, Rabbin onlar hakkındaki âdeti ve sünneti de denilir.

Tahkikin sonucuna göre de lafız her iki hususu bir arada ihtiva eder. Daha önce el-Ferra ve el-Cevheri'den bunun alışkanlık ve durum anlamına geldiği açıklaması geçmişti. Yüce Allah'ın: *"Sizden önce birçok sünnetler gelip geçmiştir. Onun için yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın hükümlerini) yalanlayanların sonları nice oldu görün."* (Âl-i İmran. 137) buyruğunda olduğu gibi.

İbn Ebu Hatim, Mücahid'den bilinen isnad ile (şöyle dediğini) rivâyet etmektedir: "Sizden evvel" hayır ve şer hususunda kâfirler ve müminlerden "bir çok sünnetler gelip geçmiştir."

Ebu İshak'dan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Yani benden rasûllerimi yalanlayıp bana ortak koşan kimseler hakkında Ad. Semud. Lut kavmi ve Medyen ashabı gibi bir takım intikam alma vakıalarını gelip geçmiştir. Böylece onlar bu gibi kimseler hakkında benim tarafımdan uygulanmış pek çok örnekler görmüş oldular.

Böylelikle "sünnetler" hem onların amelleri hem de onlara verilen ceza diye tefsir edilmiştir.

Beğavi dedi ki: Ayet-i kerimenin manası şudur: Sizden önce geçmiş olan kâfirler hakkında benim onlara mühlet verişim ve istidracım (derece derece onları azaba yaklaştırırım) geçip gitmiş bulunuyor. Bu hal ise benim onları helak etmek için ve peygamberlerimi galip getirmek için onlar hakkında tayin etmiş olduğum ecelin kitapta yazdığım vadeye kadar ulaşması içindi. İşte siz de yeryüzünde gezip dolaşın. Yalanlayıcıların akıbetinin yani aralarından yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün. Bu ise bir tek kesim hakkındadır. Yani şöyle diyor: Ben onlara mühlet veririm ve benim tayin etmiş olduğum peygamberimin ve onun dostlarının zafere kavuşması düşmanlarının da helak edilmesi için tesbit ettiğim ecele gelinceye kadar onlara mühlet veririm, basamak basamak onları azaba yaklaştırırım.

Derim ki: Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: *"Acaba onlar kendileri ile akledecekleri kalplerinin, kendileri ile işitecekleri kulaklarının olması için yeryüzünde neden gezip dolaşmazlar? Çünkü şüphesiz gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalpler kör olur."* (Hacc, 46); *"Yeryüzünde gezmezler mi ki kendilerinden önce geçenlerin akıbetinin nasıl olduğuna baksınlar. Onlar kuvvet bakımından bunlardan üstün idiler. Onlar yeri sürüp alt üst ettiler ve bunların yeri imar ettiklerinden çok imar ettiler. Peygamberleri onlara apaçık delillerle gelmişlerdi. Allah onlara zulmetmiyordu fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler."* (Rûm, 9). Bir diğer âyette: *"Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Onlar bunlardan daha çok, kuvvetçe de, yerlerinde eserleri itibari ile de daha güçlü ve daha çetin idiler ama kazanageldikleri şeyler onlara fayda vermedi. Rasûlleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar ve alay edegeldikleri şey onları kuşatıverdi. Onlar bizim azabımızı gördüklerinde: "Bir olarak Allah'a inandık, Ona eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik" dediler. Ama bizim azabımızı gördüklerinde iman etmeleri kendilerine fayda vermedi. Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kâfirler işte burada hüsrana uğradı."* (Mümin, 82-85) buyruğudur. İşte bütün bunlar yüce Allah'ın: Rasûlleri tasdik edenlere ikram, onları yalanlayanları da hakir ve küçük düşürmek hususundaki sünnetinin ve âdetinin asla bozulmayan ve kesintisiz ve sürekli olduğunu açıkça göstermektedir.][468]

468 en-Nübuvvât, 250-253. Bu alıntıdaki bütün rivâyet ve hadisler daha önce geçmiş ve geçtiği yerde kaynakları gösterilmiş idi.

اَلَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْۜ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ
الَّذِينَ اٰمَنُواۜ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

35. "Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* (Âyet 35) buyurmaktadır. Ayette geçen "sultan: delil" birden çok müfessirin de sözkonusu ettiği gibi semadan indirilmiş olan kitap demektir.][469]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür."* Onlara gelmiş olan sultan/delil Allah'tan gelen delil demektir. Yüce Allah'ın: *"Yoksa biz onlara bir sultan/kesin bir delil indirdik de onlara ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* (Rûm, 35) buyruğunda olduğu gibi.][470]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı "onlar kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışan" kimselerden olmuşlardır. Çünkü sultan/delil Allah'ın kitabıdır. Her kim Allah'tan gelmiş bir sultan/delil olmadan tartışacak olursa yüce Allah'ın kitab-ı keriminde yerdiği kimselerden olur. Yüce Allah: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* (Âyet 35) ve: *"Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya, şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur. Derhal Allah'a sığın, çünkü O her şeyi işitendir, görendir."* (Âyet 56) buyurmuştur.][471]

469 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 207.
470 Minhâcü's-Sünne, VII, 60.
471 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 61.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar."* buyruğu ne herhangi bir kimsenin fiili ve emrini ne herhangi bir devlet ve siyaseti gerekçe göstererek Allah'ın kitabından başkası ile Allah'ın kitabına karşı çıkmanın caiz olmadığına dair bir beyandır. Fakat Allah'ın âyetleri arasında nasih ve mensuhun bulunması ve böylelikle nesh edilene karşı nasih olanı çıkarmak mümkündür. Nitekim yüce Allah: *"Biz herhangi bir âyeti nesh eder yahut onu unutturursak mutlaka ya ondan hayırlısını yahut onun gibisini getiririz."* (Bakara. 106) ve: *"İnsanlardan bir takım beyinsizler: "Onları daha önce yöneldikleri kıblelerinden döndüren nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediği kimseyi doğru yola iletir."* (Bakara. 142) buyruklarında olduğu gibi bunun benzeri de fazladır.][472]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İman eden o kimse dedi ki: "Ey kavmim, muhakkak ben sizin için o grupların günü gibi bir günden korkuyorum."* (Âyet 30) buyruğundan itibaren *"Andolsun önceden Yusuf da size apaçık belgelerle gelmiş idi. O zamanlar da size getirdiğinden şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o vefat ettiğinde de: Allah ondan sonra artık asla bir daha rasûl göndermeyecektir, dediniz."* (Âyet 34) buyurduktan sonra: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* (Âyet 35) buyurmaktadır. Böylelikle onları kendilerinden önceki kâfir ümmetlere dünyada Allah'ın verdiği cezaların bir benzeri ile korkutmuş ve aynı zamanda kıyamet gününde olacaklarla da onları korkutmuş olmaktadır.

İşte bunda onun kıyamet gününü haber verdiği ve Mûsâ (aleyhisselâm)'a iman eden kimselerden birisi olduğunun beyanı bulunmaktadır. Nitekim biz bu hususu daha başka bir yerde de açıklamış bulunuyoruz. Buna göre bütün rasûller bir takım felsefeci ve kelâmcıların iddiası olan cismani dirilişi Muhammed ve İsâ dışında kimse haber vermemiştir şeklindeki bu ve benzeri iddialarının aksine bütün rasûller kıyamet gününü haber vermiş bulunmaktadırlar.

Sonra o mümin kişi: *"Andolsun önceden Yusuf da size apaçık belgelerle gelmiş idi. O zamanlar da size getirdiğinden şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o vefat ettiğinde de: Allah ondan sonra artık asla bir daha rasûl göndermeyecektir,*

472 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 78-79.

dediniz. Allah haddi aşan, şüpheci kimseleri işte böyle saptırır." (Âyet 34) demektedir. Çünkü "rayb: şüphe ve tereddüt" bilmemek demektir. İşte dalalet ehlinin durumu da budur.

Ayrıca orada: *"Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* buyurmuştur. Çünkü orada onların kendilerine gelmiş herhangi bir delil olmadan Allah'ın âyetleri hakkındaki tartışmalarını haber vermektedir. İşte üstünlük sağlamak ve fesat çıkarmak için bilgisizce konuşanların durumu da budur.

Nitekim yüce Allah diğer âyet-i kerimede: *"Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya, şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur. Derhal Allah'a sığın, çünkü O her şeyi işitendir, görendir."* (Âyet 56) buyurmaktadır.

Bundan dolayı yüce Allah o mücadele eden kimseler hakkında: *"Gerek Allah indinde gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür."* (Âyet 35) buyurmaktadır. Yani onların öfkeye maruz kalmaları yahut bu öfke ya da bu tartışma yahut bu fiil oldukça buğz edilen ve kendisine karşı öfke duyulan bir haldir. Nitekim yüce Allah: *"Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük!"* (Kehf, 5) ve: *"Zalimlerin ne kötü değiş tokuşudur bu."* (Kehf, 50) buyurmaktadır.

Şüphesiz bu hususta övülüp yerilenler eğer onlara ait bir zamir daha önceden geçmiş ise çoğunlukla yine açıkça zikredilmez (zamirle anılır). Övgü ile kişi kastedilir. Nitekim: Zeyd ne iyi bir adamdır. Ne iyi bir adamdır. Zeyd adam olarak çok iyidir demek gibi.

Makt/öfke ile bizzat öfkenin kendisi de kendisine öfke duyulan da kastedilebilir. Yaratmak ve benzeri lafızlarda olduğu gibi. Yüce Allah'ın: *"Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı/öfkeyi gerektirir."* (Saf 2-3) buyruğu buna benzer. Yani kendisine öfke duyulan şey olarak çok büyüktür. Yani ona öfke pek büyük bir öfkedir.

Makt ileri derecedeki buğz, öfke demektir. Bu da bu gibi kimselerin durumuna uygun gazab türünden olur. Nitekim yüce Allah yahudiler hakkında: *"Hayır Allah kâfir olmalarına karşılık kalplerine mühür basmıştır."* (Nisa, 155) buyurmaktadır.

Yüce Allah onları düşmanları firavunu nitelendirdiği vasıflara benzer şekilde nitelendirmiştir. Onun: *"Biz kitapta İsrailoğullarına: 'Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak ve muhakkak alabildiğine büyükleneceksiniz' diye hükmettik."* (İsra, 4)

buyruğu ile onları yeryüzünde fesat çıkarmak ve üstünlük sağlamak ile nitelendirmiştir. Nitekim: *"Şüphe yok ki Firavun arzda üstünlük sağlamaya kalkıştı ve ora ahalisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimi zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlatıp, kadınlarını hayatta alıkoyuyordu. Gerçekten o bozgunculardan idi."* (Kasas. 4) de buyurmuştur. Sûrenin sonlarında da: *"İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzünde üstünlük sağlamak ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere veririz. (Güzel) akıbet ise takva sahiplerinindir."* (Kasas, 83) buyurmaktadır.

İşte bu yüce Allah'ın: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar."* buyruğunun (bundan önceki) haddi aşan şüpheci kimseler" buyruğundan bedel olmadığını açıkça gösteren hususlardandır. Çünkü şanı yüce Allah bunları diğerlerinden farklı bir şekilde nitelendirmiş bulunmaktadır. Ayrıca bunu öbür âyetin başında: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar"* buyurmuş olması da bunu desteklemektedir. Halbuki bu âyet-i kerimeden önce ise: *"Allah'ın âyetlerinde ancak kâfirler (inatla) tartışır."* (Mü'min. 4) buyurmuştur.

Şöyle denilebilir: Şüphe ve bilgisizce tartışmaktan ibaret iki vasfın bir arada bulunması mümkündür. Birçok taifede vakıanın böyle olması ve gazab ve dalaletin bir arada bulunması gibi.

Yine şöyle denilebilir: Ayet-i kerimede vakıf yapma ihtimali de vardır, ibtida olma ihtimali de vardır. Bu husus iki kıraat halinde de olabilir. Bu durumda her ikisi de mümkün olur ve böylelikle buna benzer diğer buyruklarda olduğu gibi bu onun için doğru bir vasıf olabilir.

Tirmizi'nin Haris'den onun Ali'den onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet ettiği aynı zamanda Ebu Nuaym el-Esfahani'nin ve başkalarının birçok yoldan Ali'den onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet ettiği Kur'ân-ı Kerim hakkında bilinen hadiste şöyle denilmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü dedim. Pek çok fitneler olacaktır. Bunlardan kurtuluş nasıl olur? Şöyle buyurdu: "Allah'ın kitabı. Onda sizden öncekilerin bilgisi. sizden sonrakilerin haberi. aranızdaki anlaşmazlıkların hükmü vardır. O hakkı bâtıldan ayıran sözdür. O bir şaka değildir. Her kim zorbalığından ötürü onu terk edecek olursa Allah onun belini kırar. Her kim ondan başkasında hidâyet arayacak olursa Allah onu doğru yoldan saptırır. O Allah'ın sapasağlam ipidir. O hikmeti sonsuz öğüttür. O sırat-ı mustakimdir. Hevâların kendisini doğrudan saptırıp uzaklaştırmadığı kitaptır. Görüşler onunla ayrılığa düşmezler. Onunla diller karışmaz. Çokça tekrar edildiğinden ötürü eskimez. Onun hayret verici özellikleri bitip tükenmez.

İlim adamları ona doymaz. Ona göre söz söyleyen doğru söyler. Onun gereğince hüküm veren adalet yapar. Gereğince amel eden ecir alır. Ona davet eden dosdoğru yola iletilir."[473]

Hadisteki: "Her kim onu zorbalığından dolayı terk ederse Allah onun belini kırar. Kim hidâyeti ondan başkasında ararsa Allah da onu saptırır" buyruğu yüce Allah'ın: *"Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* buyruğuna uygun düştüğü gibi yüce Allah'ın: *"Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* buyruğunda da ilk olarak dalaleti sözkonusu ettiği gibi ikinci olarak da zorbalığı sözkonusu etmiştir. Buna sebep ise birincisinin bilgi sahibi olma imkânını kaçırmış şüphe eden birisi oluşudur. Çünkü o hidâyeti ondan başkasında aramıştır. İkincisi ise onda (kitapta) bulunanlara aykırı amellerde bulunan bir zorba olduğundan ötürü Allah da onun belini kırmıştır. İşte bunlar ilim ve ameli bir arada sözkonusu eden iki vasıftır.

Bu da açıkça şunu göstermektedir: Kur'ân-ı Kerim'den öğrenilmeye çalışılmayan her türlü din ilmi, bir dalalettir. Felsefecilerin, kelâmcıların, sufilerin, fıkıhçılık taslayanların bozuk sözleri gibi. Aklı başında olup yeryüzünde üstünlük ve fesat çıkarmak isteyerek Allah'ın kitabını terk eden herkesin şüphesiz Allah belini kırar. Çünkü doğru yolu şaşıran (dalalete düşen) kimse istediğini elde edemez. Aksine o kişi hiçbir faydası olmayan amelde bulunmakla azaba uğrar. Cebbar (zorba) kişi ise bir zevk elde etmiş olur ancak Allah da o zevk hali üzere iken onun belini kırar. İşte bunların birisi bâtıl bir yolla elde etmek istediği zevkleri karşılığında azaba uğratılır. Diğeri ise kendisine fayda sağlamayan bâtıl/geçersiz ameli dolayısıyla azaba uğratılır.

Burada maksat şudur: Şanı yüce Allah bu iki âyet-i kerimede kendilerine gelmiş herhangi bir delil/sultan olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışan kimselerin durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Başka yerlerde de "sultan"ın hüccet/delil" demek olduğu onun da Allah tarafından indirilmiş kitap olduğu beyan edilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Yoksa Biz onlara kesin bir delil indirdik de kendilerine ona ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* (Rûm. 35) buyruğunda olduğu gibi. Yine: *"Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği bir takım isimlerden ibarettir."* (Necm. 23) buyrulmuştur. Daha başka yerlerde de (benzeri buyruklar vardır).

Yüce Allah: *"İyi bilin ki onlar (yalan ve) iftiralarından dolayı derler ki: Allah doğurdu"* (Sâffat. 151-152) diye başlayan buyruklardan: *"Yoksa apaçık bir deliliniz*

473 Kaynakları daha önce gösterildi.

mi var? Doğru söyleyenler iseniz kitabınızı getirin." (Sâffat. 156-157) ve: *"Yoksa onların dinlemek için (yükseldikleri) merdivenleri mi var? O halde onların dinleyicileri apaçık delil getirsin."* (Tur. 38) ve: *"Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? Ne oldu size nasıl hüküm veriyorsunuz? Acaba sizin bir kitabınız var da ondan mı okuyorsunuz?"* (Kalem. 35-37) buyurmaktadır.

Durum böyle olduğuna göre o halde bu buyruklar herhangi bir kimsenin kitaptan başka bir şeyi Allah'ın kitabına karşı delil diye göstermesinin caiz olmadığını beyan etmektedir. Her kim Allah'ın kitabına karşı çıkıp ona mâkulat, burhanlar ve kıyaslar adını verdiği şeylerle yahut da mükâşefat/keşifler, vecdler ve zevkler adını verdiği şeylerle tartışarak söylediklerine dair Allah tarafından indirilmiş bir kitaptan delil getirmeden bunları ileri sürüyorsa o hiç şüphesiz Allah'ın âyetleri hakkında herhangi bir sultanı/delili, belgesi olmadan tartışan bir kimse demektir. Bu ise yüce Allah'ın kendileri hakkında: *"Allah'ın âyetlerinde ancak kâfirler (inatla) tartışır."* (Mü'min. 4) buyurduğu kâfirlerin durumudur. İşte kayıtsız ve şartsız olarak Allah'ın âyetleri hakkında tartışanların durumu budur.

Allah'ın bütün âyetleri hakkında tartışan kimsenin herhangi bir sultan/bir delil ile tartışamayacağı bilinen bir husustur. Çünkü sultan/delil ancak Allah'ın âyetlerinden olur. Fakat Allah'ın âyetleri hakkında bir sultan/delil ile tartışan bir kimse Allah'ın âyetleri hakkında yine Allah'ın diğer bir kısım âyetleri ile tartışmış olur.

Böyle bir durum ise eğer iki âyetten birisi nesh edici yahut zahirine muhalif onu tefsir edici/açıklayıcı ise övülecek bir durumdur. Bununla birlikte selef bunların hepsine de "nesh" adını veriyordu.

Bundan dolayı ashab ve tabiinden selefler Allah'ın kitabında herhangi bir âyetin delaletini ancak nesh adını verdikleri husus sebebi ile (gereğini almaksızın) terk ederlerdi. Çünkü onların dönemlerinde bu hususta nasih ve mensuh adını verdikleri eserlerden başka eser yoktu. Diğer taraftan bunun en ileri hali bizim Allah'ın âyetleri hakkında bir sultan/bir delile dayanarak tartışmamızdır. Tıpkı Allah'ın âyetlerinden olan Tevrat ve İncil ehli ile Allah'ın kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onlara karşı hüküm verici olarak indirmiş olduğu Kur'ân-ı Kerim ile tartışmamız gibidir.

Kur'ân-ı Kerim'e akli gerekçelerle yahut bir kıyas ile karşı çıkmaya gelince seleften hiçbir kimse böyle bir işi helal görmemiştir. Bu ise ancak dinlerinin esaslarını "makul/akli" adını verdikleri hususlar üzerine bina edip Kur'ân-ı Kerim'i ona havale ederek buna göre anlamaya çalışan cehmiyye. mutezile ve onların

benzerlerinin ortaya çıkmasından sonra bu bid'at ortaya çıkmış oldu. Çünkü bunlar: Akıl ve şeriat çatışacak olursa ya bunun bilgisi Allah'a havale edilir (bir şey söylenmez/tefvîd edilir) yahut da tevil edilir, derler. İşte bunlar kendilerine gelmiş herhangi bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışanların en ileri gidenlerindendir.

Sonradan gelenlerin "tahsis", "takyid" ve buna benzer adlar altında buyruğun zahir anlamının dışında bir anlam yorumuna gelince, bu da öncekiler nezdinde "nesh" denilen şeyin kapsamına girerdi. İşte bu ıstılaha göre nesih emirler hakkında sözkonusu olduğu gibi haberler hakkında da sözkonusu olabilir. Çünkü özel anlamıyla nesih ancak hükmün kaldırılması demektir. Dolayısı ile haberler ile ilgili olarak durumun olduğu gibi kalması kaçınılmazdır.

Haberler ile ilgili olarak yeni bir durumun ortaya çıkarılmasına gelince. Haberler hakkında neshin caiz olduğunu kabul edenlere göre bu yeni bir emir, nehiy ve bir vaidin sözkonusu olması içindir. Selefin cumhurundan nakledilen rivâyete göre Bakara Sûresi'nin son âyetlerinde olduğu gibi.][474]

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ﴿٣٦﴾

36. "Firavun dedi ki: Ey Hâman! Benim için yüksek bir köşk yap. Belki o yollara ulaşırım."

Tefsiri:

[Firavun'un: "*Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben onu yalancı sayıyorum.*" (Âyet 36-37) sözleri de böyledir. Bu ise Mûsâ'nın ona ilahının göklerin üstünde olduğunu açıkça söylemiş olduğu hususunda gâyet beliğdir. Öyle ki o da Mûsâ'nın lafzı ile buna dair vermiş olduğu haberi fiili ile yalanlama maksadını ortaya koymuştu.][475]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada maksat şunu açıklamaktır: Tahkik, marifet ve velâyet iddiasında bulunup vahdet-i vücudu kabul edenlerin sözlerinin esası bâtıni felsefecilerin, karmatilerin ve onların benzerlerinin sözleridir. Ve şüphesiz bunlar firavun türünden kimselerdir. Fakat bunlar firavundan da daha cahildir. Ama firavun onlardan daha çok inatçı idi. Çünkü firavun bâtını itibari ile feleklerden ayrı bir sâni'i/yara-

474 el-İstikame. I. 17-24.
475 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. I. 461.

tıcıyı kabul ediyordu. Ama o üstünlüğü ve fesadı istediği için açıkçan açığa inkâr ediyor ve Mûsâ'nın söylediklerinin gerçek olmadığını ortaya çıkarmak istiyordu. Yüce Allah: *"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben onu yalancı sayıyorum."* (Âyet 36-37) buyurmaktadır.

Öbürlerine gelince. Onlar kendilerince sâni'i kabul ediyor, onun varlığını itiraf ediyorlar. Fakat onun âlemden ayrı ve farklı olduğunu kabul etmiyorlar. Aksine onun varlığını âlemin varlığının bizzat kendisi yahut da âlemin içerisine hulul etmiş/girmiş kabul ediyorlar. Bu husustaki sözleri tutarsız ve çelişkilidir. Onlar ittihad ile hulul[476] arasında gider gelirler. Dalaletlerinin esası ise sani'in âlemden ayrı olduğunu inkâr etmeleridir. Böylelikle kalpleri bir varlık istemeye koyuldu. Fakat bu kalpleri onun âlemden ayrı olmasını da kabule yanaşmıyordu. İşte bundan ötürü bunlar onu âlemde aramaya koyuldular. Yahut da onun varlığını âlemin varlığının kendisi kabul ettiler. Böylelikle onu ya âlemin kendisi ya âlemin bir parçası yahut onun bir sıfatı olarak değerlendirdiler. Yahut da: O âlemin kendisidir o âlem değildir diyerek iki çelişik iddiayı bir arada ileri sürmüş oluyorlar. İşte İbn Arabi'nin söylediklerinin hakikati budur. O onun varlığını âlemin varlığının kendisi kabul etmiştir. O: Şüphesiz bir şeyin zatı onun varlığından başkasıdır der.][477]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Firavun Mûsâ'nın kendisine verdiği Rabbinin en yüce olduğu ve onun kendisi ile konuştuğu haberini yüce Allah'ın: *"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben onu yalancı sayıyorum."* (Âyet 36-37) buyruğunda belirtildiği gibi yalanlamıştı. O Mûsâ'nın Allah'ın kendisi ile konuştuğuna dair söylediklerini yalanlamış idi.][478]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Firavun Rabbi inkâr eden birisiydi. Eğer Mûsâ ona Rabbinin âlemin üstünde olduğunu haber vermemiş olsaydı o da: *"Sonunda belki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki ben onu yalancı sanıyorum"* demezdi. Yüce

476 Kısaca ittihâd: Hâlik ile mahlûkun yani yaratan ile yaratıcının içiçe bütünleşmiş bir tek varlık olması; hulûl ise yaratanın yarattığı varlığın içine bir şekilde girip karışması anlamındadır. (Çeviren)

477 es-Safdiyye. I. 262-263.

478 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 510.

Allah: *"İşte böylece Firavun'un kötü ameli kendisine süslü gösterildi ve doğru yoldan alıkonuldu. Firavun'un hilesi ancak bir hüsranla iç içe idi"* (Âyet 37) buyurmaktadır.][479]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun Biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir belge ile gönderdik; Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Onlar: "Çok yalancı bir sihirbaz bu" dediler."* (Âyet 23-24) buyruğundan itibaren; *"Firavun dedi ki: Ben size ancak (doğru) gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan başkasına da iletmiyorum."* (Âyet 29) buyruğuna; *"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; Göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım."* (Âyet 36-37); *"Firavun hanedanını ise kötü azap kuşattı. Ateştir o. Onlar sabah akşam ona arz olunurlar."* (Âyet 45-46) ve: *"Muhakkak biz hepimiz bunun içindeyiz. Şüphesiz Allah kullar arasında hüküm vermiş bulunuyor."* (Âyet 48) buyurmakta ve bu buyruklarında: *"Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun."* (Âyet 46) buyruğu ile cehennemdeki tartışmalarını ve zayıf kimselerin büyüklenenlere söylediklerini büyüklenen kimselerin de zayıf olanlara: *"Muhakkak Biz hepimiz bunun içindeyiz."* (Âyet 48) diyeceklerini haber vermektedir. Bilindiği üzere Firavun müstekbirlerin başıdır. Kavmini hafife alan odur, onlar da ona itaat ettiler. Firavun'un büyüklendiği gibi hiç kimse büyüklenmiş değildir. Bu sebeple o bu sıfatı ve bu hükmü bütün kavmi arasından daha çok hak eder.][480]

وَقَالَ الَّذِي اٰمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾

38. *"O iman eden dedi ki: Ey kavmim! Bana uyun ben sizi doğru yola eriştireyim."*

Tefsiri:

[İşte bu anlam o salih kulun şu sözleriyle dile getirdiği anlamın kendisidir: *"O iman eden dedi ki: "Ey kavmim, bana uyun, ben sizi doğru yola eriştireyim. Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak bir geçimliktir. Âhiret ise doğrusu asıl kalınacak yurdun ta kendisidir."* (Âyet 38-39) Böylelikle dünyanın bir yararlanma olduğunu, başkasına gitmek üzere ondan yararlandığımızı ve asıl karar kılınacak yerin ahiret olduğunu haber vermiş olmaktadır.][481]

479 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 173.
480 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 282-283.
481 el-İstikame, II, 152.

فَوَقَاهُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُٓوءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾

45. *"Sonunda Allah kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu onu. Firavun hanedanını ise kötü azap kuşattı."*

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Sonunda Allah kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu onu, Firavun hanedanını ise kötü azap kuşattı. Ateştir o! Onlar sabah akşam ona arzolunurlar. Kıyametin kopacağı günde: "Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun" (denilecek)."* (Âyet 45-46) buyurmaktadır. Bu da firavun ve kavmi hakkında berzahta kötü azabın onları çepeçevre kuşattığına dair kıyamet gününde de azabın en şiddetlisine gireceklerini belirten bir haberdir. Bu âyet-i kerime de ilim adamlarının berzah/kabir azabına dair delil gösterdikleri âyetlerden birisidir.][482]

اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْاَشْهَادُ ﴿٥١﴾

51. *"Muhakkak Biz rasûllerimize ve müminlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz."*

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Muhakkak Biz peygamberlerimize ve müminlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacağı günde mutlaka yardım ederiz."* buyurmaktadır. Elbetteki bu bir vaad ve bir haberdir. Bunda yemin yoktur. Fakat bir yeminin cevabı olması mümkün olan "lam" harfi ile te'kid edilmiştir.][483]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hayatta iken karşı karşıya kaldığı yardım ve zaferlerin Allah tarafından Rasûlüne ve dini üzere onunla birlikte savaşan müminlere bir yardımı olduğunun delillerindendir. Çünkü yüce Allah: *"Muhakkak Biz rasûllerimize ve müminlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz."* (Âyet 51) buyurmaktadır.][484]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde o Muhammed'e ve ona uyan kimselere kavminden onu yalan-

482 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II. 280-281.
483 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 526.
484 Minhâcü's-Sünne, VIII. 90.

layanlara karşı yardım ettiği gibi Nuh'a da kendisini inkâr edenlere karşı yardım etmiş. Mesih'e de kendisini yalanlayanlara karşı yardım etmiş, diğar rasûllere ve onlara uyan müminlere de yardım etmiştir. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz rasûllerimize ve müminlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz."* (Âyet 51) buyruğunda dile getirdiği gibi.][485]

[Bilindiği üzere Allah'ın yardımı bir ikram ve bir sevgi yardımıdır. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak Biz peygamberlerimize ve müminlere dünya hayatında mutlaka yardım ederiz."* İşte bu Ebu Bekir'e en ileri derecede bir övgüdür. Çünkü bu buyruk Rasûlün iman sahibi olduğuna tanıklık ettiğini gösteren delillerden birisidir. Bu da Allah'ın Rasûlü ile birlikte ona yardım etmiş olmasını gerektirir. Aynı zamanda bu Rasûlün şanı yüce Allah'ın diğer yaratılmışlara muhtaç olmadığını beyan ettiği böyle bir durumda Rasûlü ile birlikte ona yardım etmesini de gerektiren imanının kâmil olduğuna dair bir tanıklığını da ihtiva etmektedir.][486]

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

55. "O halde sen sabret; şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Günahın için de mağfiret dile. Akşam ve sabah Rabbini hamd ile tesbih et."

Tefsiri:

[Yüce Allah peygamberine: *"O halde sen sabret; şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Günahın için de mağfiret dile."* buyurarak ona sabretmesi emrini vermiş, Allah'ın va'dinin hak olduğunu haber vermiş ve ona günahından ötürü Allah'tan mağfiret dilemesini de emir buyurmuştur.][487]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamberine: *"O halde sen sabret. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Günahın için de mağfiret dile."* buyurarak ona musibetlere karşı sabretmesini, günahlardan ötürü de mağfiret dilemesini emir buyurmuştur.][488]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

485 el-Cevâbu's-Sahih. VI. 395.
486 Minhâcü's-Sünne. VIII. 381.
487 el-İstikame. I. 38.
488 el-İstikame. I. 388.

[Yüce Allah: *"O halde sen sabret. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Günahın için de mağfiret dile."* buyurmaktadır. Çünkü mümine musibetlere karşı sabretmesi ve günahlardan ve kusurlardan ötürü de Allah'tan bağışlanma dilemesi emri verilmiştir.][489]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O halde sen sabret. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Günahın için de mağfiret dile."* buyruğunda emre itaati ve musibetlere karşı sabretmeyi bir arada sözkonusu etmiştir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Eğer sabreder ve sakınırsanız onların hilekarlıklarının size bir zararı olmaz."* (Âl-i İmran. 120); *"Eğer sabreder ve sakınırsanız işte bu azmedilmeye değer işlerdendir."* (Âl-i İmran. 186); *"Çünkü kim korkar ve sabrederse her halde Allah iyilik edenlerin mükafatını zayi etmez."* (Yusuf. 90) buyurmaktadır.][490]

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

56. "Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya, şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur. Derhal Allah'a sığın, çünkü O her şeyi işitendir, görendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur."* buyruğundaki sultan: delilden maksat semadan indirilmiş kitaptır. O halde Allah'ın indirilmiş kitabına. onu nesh eden yahut onu tefsir eden buyruk dışında bir kitap ile karşı çıkan bir kimse Allah'ın âyetleri hakkında kendisine gelmiş herhangi bir delil bulunmaksızın tartışmış bir kimse olur.][491]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra peygamberler -Allah'ın salat ve selâmları onlara- insanlara o iki hususu da tamamlamışlardır. Onlara akli delilleri gösterdiler. Bu akli deliller ile de ilahi istek ve buyruklar öğrenilir. Onları bilmek sûretiyle de düşünür ve istidlal-

489 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 109. VIII. 241. 303-304. XI. 259; Minhâcü's-Sünne. III. 78.
490 el-İstikame. II. 79-80.
491 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 190.

de bulunmak imkânına sahip olurlar. Bununla birlikte peygamberler kendilerine mücerred düşünme ve istidlalleri ile bilmekten aciz düştükleri gaybe dair etraflı bilgileri de haber vermişlerdir.

Peygamberlerin -Allah'ın salat ve selâmları onlara- öğrettikleri birçok düşünürün zannettiği gibi yalnızca haberlere münhasır değildir. Aksine onlar kesinlikle bu gibi kimseler nezdinde bulunmayan ilahi bilgilerin bilinmesini sağlayan bir takım akli delilleri de açıkça göstermişlerdir. Dolayısıyla onların öğrettikleri hem akli delilleri hem de sem'i delilleri bir arada ihtiva eder. Böylelikle onlara muhalefet edenlerden farklıdırlar. Çünkü onların muhaliflerin öğrettikleri akli ve sem'i deliller açısından hiçbir fayda sağlamadığı gibi ayrıca onların nefislerinde hiçbir şekilde ulaşamayacakları bir kibir de bulunur. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya, şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur. Derhal Allah'a sığın, çünkü O her şeyi işitendir, görendir."* (Âyet 56) ve: *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah indinde, gerek müminler yanında (buna) öfke oldukça büyüktür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."* (Âyet 35) ile: *"Rasûlleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar ve alay edegeldikleri şey onları kuşatıverdi."* (Mü'min, 83) buyruklarında olduğu gibi. Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer buyruklar ise pek çoktur.][492]

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي
سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

60. "Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin. Ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."

Tefsiri:

["İslâm" lafzı teslimiyeti ve boyun eğmeyi ihtiva ettiği gibi ihlası da ihtiva eder. Bu mana yüce Allah'ın: *"Allah kötü huylu ortak bir kaç efendisi olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan bir diğer adamı misal verir."* (Zümer, 29) buyruğundan anlaşılmaktadır. O halde İslâm'da yalnızca Allah'a teslim olmak ve O'ndan başkalarına teslimiyeti terk etmek bir zorunluluktur. İşte "la ilahe illallah" sözümüzün gerçeği de budur. Her kim Allah'a ve O'ndan başkasına teslim olursa

492 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 323-324.

o kişi müşriktir. Allah da kendisine şirk koşulmasını mağfiret buyurmaz. Kim de O'na teslim olmazsa o kişi de O'na ibadet etmeye karşı büyüklük taslayan bir müstekbirdir. Yüce Allah da: *"Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin. Ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Âyet 60) buyurmaktadır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih'te şöyle buyurduğu sabittir: "Kalbinde zerre ağırlığı kadar kibir bulunan bir kimse cennete girmez. Kalbinde zerre ağırlığı kadar iman bulunan bir kimse de cehenneme girmez. Ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Bir adam elbisesinin güzel, ayakkabısının güzel olmasını severse acaba bu kibirden dolayı mıdır diye sorulunca O: Hayır buyurdu. Şüphesiz Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakka karşı çıkmak ve insanlara yukarıdan bakmaktır."[493]

Hakka karşı çıkmak onu inkâr etmek ve reddetmektir. İnsanlara yukarıdan bakmak ise onları küçümsemek ve hakir görmektir.][494]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin. Ben de duanızı kabul edeyim."* buyruğu Allah'tan dilekte bulunmak ve ibadet etmek ile tefsir edilmiştir.][495]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bana dua edin ben de duanızı kabul edeyim."* buyruğu ve buna benzer onun kâfirlere kâfir oldukları için gazab ettiğini, müminlerden de mümin olmalarından ötürü razı olduğunu açıkça gösteren daha başka buyruklar (da böyledir).][496]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bana dua edin ben de duanızı kabul edeyim"* buyruğu her iki şekilde de tefsir edilmiştir. Bunun bana ibadet edin ve benim emrime uyun. Ben de sizin duanızı kabul edeyim anlamında olduğu söylenmiştir. Nitekim yüce Allah: *"İman edip, salih amel işleyenlere icabet eder."* (Şûrâ. 26). Yani onların dualarını kabul eder. Bu da dilde bilinen bir manadır. Mesela (إستجابة): Cevap vermek, kabul etmek ve (إستجاب له): Ona cevap verdi (duasını) kabul etti, denilir. Nitekim şair de şöyle demiştir:

493 Kaynakları daha önce gösterildi.
494 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 836-837.
495 Şerhu'l-Umde -es-Salat-. 28.
496 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 133.

وَدَاعٍ دَعَا يَا مَنْ يُجِيبُ إِلَى النَّدَى   فَلَمْ يَسْتَجِبْهُ عِنْدَ ذَاكَ مُجِيبُ

"Ve bir dua eden dua etti: Ey nidaya cevap veren, diye

O esnada cevap veren hiç bir kimse ona cevap vermedi."

Bunun benden dileyin ben de size vereyim anlamında olduğu da söylenmiştir.] [497]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmandan uzak bir kibir kişinin cennete girmesine imkân tanımaz. Nitekim yüce Allah: "*Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir*" buyurmaktadır.

İşte iblisin kibiri, firavunun ve onlardan başka büyüklenmesi imana aykırı olan büyüklenenlerin kibirleri bu türdendir. Yahudilerin kibiri de yüce Allah'ın haklarında: "*Demek size ne zaman bir peygamber nefislerinizin hevâsına uymayan bir şey getirirse (ona uymayıp) büyüklenecek, kimisini yalanlayacak kimisini de öldüreceksiniz öyle mi?*" (Bakara, 87) buyruğu ile haklarında haber verdiği kimselerin kibiri de böyledir.][498]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin ben de duanızı kabul edeyim.*" buyruğu da bu türdendir. Çünkü dua iki çeşittir. Fakat burada ibadet duası anlamında olması daha açıktır. Ondan dolayı hemen arkasında: "*Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler*" buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimede dua bununla da öteki ile de tefsir edilir.

Tirmizi Numan b. Beşir'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde iken: "Şüphesiz dua ibadetin ta kendisidir" buyururken dinledim.[499] Sonra da yüce Allah'ın: "*Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin ben de duanızı kabul edeyim.*" âyetini okudu. Tirmizi hasen sahih bir hadistir demiştir.][500]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

497 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 239.

498 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 677.

499 Tirmizi, 3247; İbn Mâce, 3828; Ahmed, IV, 267; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 185; Hâkim, I, 491. Hadis sahihtir.

500 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 12.

[Yüce Allah: *"Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin. Ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Âyet 60) buyurmaktadır. Bunlar ise Allah'a ibadet etmeye karşı büyüklenen hatta kayıtsız ve şartsız olarak tür olarak ibadete karşı büyüklenen kimselerdir. Bunlar aynı zamanda yüce Allah'ın: *"Kendilerine kesin bir delil gelmemiş iken Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya, şüphesiz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur."* buyruğunun kapsadığı kimselerdendir.][501]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Ebu Davud ve onun dışında diğer sünen sahiplerinin de rivâyet ettiği hadis-i şerifte "dua ibadetin kendisidir" buyurmuş sonra da yüce Allah'ın: *"Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin ben de duanızı kabul edeyim."* âyetini okumuştur.

Bu hadis Kur'ân-ı Kerim'in buyruğu ile birlikte her iki tür ile de tefsir edilmiştir. "Bana dua edin" buyruğunun bana ibadet edin, benim emrime itaat edin. Ben de sizin duanızı kabul edeyim anlamında olduğu söylendiği gibi: Benden dileyin ben de size vereyim diye de açıklanmıştır. Her iki mana da haktır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nüzul hadisinde şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Rabbimiz her gece gecenin son üçte biri kaldığı zaman dünya semasına inerek: Kim bana dua eder onun duasını kabul edeyim. Kim benden dilekte bulunur ona istediğini vereyim. Kim benden mağfiret diler ona günahını bağışlayayım diye fecir çıkıncaya kadar buyurur."

Burada öncelikle duanın kabul edilmesini sözkonusu etti sonra da dilekte bulunanın ve mağfiret isteyenin günahının mağfiret edileceğini ifade etti. İşte bu menfaati celb etmektir. Öteki ise zararı def etmektir. Her ikisi de duasına cevap verilen kimsenin maksadını teşkil eder.][502]

هُوَ الْحَيُّ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَۜ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾

65. "O diri olandır, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O halde dini yalnız O'na halis kılanlar olarak O'na dua edin. "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" (deyin)."

501 es-Safdiyye, II. 251.
502 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II. 60.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*O halde dini yalnız O'na hâlis kılanlar olarak O'na dua (ibadet) edin. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.*" buyurmaktadır. İbn Abbas da şöyle derdi:[503] Sen la ilahe illallah dedin mi hemen âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun de derdi. O bu âyet-i kerimeyi tevil ederek böyle diyordu.][504]

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا
أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَآ أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ
بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللهِ وَحْدَهُ
وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا
سُنَّتَ اللهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

82. "Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Onlar bunlardan daha çok, kuvvetçe de, yerlerinde eserleri itibari ile de daha güçlü ve daha çetin idiler ama kazanageldikleri şeyler onlara fayda vermedi.

83. Rasûlleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar ve alay edegeldikleri şey onları kuşatıverdi.

84. Onlar bizim azabımızı gördüklerinde: "Bir olarak Allah'a inandık, Ona eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik" dediler.

85. Ama bizim azabımızı gördüklerinde iman etmeleri kendilerine fayda vermedi. Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kâfirler işte burada hüsrana uğradı."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kendilerinden öncekilerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Onlar bunlardan daha çok kuvvetçe*

503 İbn Cerir. XXIV. 81.
504 Minhâcü's-Sünne. V. 406; buna yakın bir ifade Câmiu'l-Mesâil. I. 108 ve Câmiu'l-Mesâil. III. 286.

de yerlerinde eserleri itibari ile de daha güçlü ve daha çetin idiler." buyruğundan itibaren: *"Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kâfirler işte burada hüsrana uğradı."* diye devam eden buyrukları ile rasûlleri yalanlayan ümmetler hakkında şu şekilde haber vermektedir: Onlar azabı gördükleri vakit iman ettiler. Fakat o zaman onların iman etmelerinin kendilerine bir faydası olmadı. Ve ayrıca bu, Allah'ın kulları hakkında eskiden beri geçerli olan sünnetidir.][505]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Peygamberleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar."* buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadar devam eden buyruklarda yüce Allah A'raf Sûresi'nde haber verdiğinin bir benzerini de burada haber vermektedir. İşte rasûllerin getirdiklerinden yüz çeviren bu kimseler Allah'ın azabını gördüklerinde onu tevhid ettiler ve şirki terk ettiler. Fakat bunun onlara bir faydası olmadı. Aynı şekilde tevhidi ve risaleti inkâr eden firavun hakkında da böylece haber vermektedir. O suda boğulunca: *"İsrailoğulları'nın iman ettikleri (ilah)dan başka bir ilahın olmadığına inandım."* (Yunus. 10) demişti. Yüce Allah da: *"Hani Rabbin ademoğullarının sırtlarından (sulblerinden) zürriyetlerini (çıkarıp almış)."* (Âyet 172) ve devamında (bunu dile getirmektedir).][506]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sûrenin sonundaki: *"Rasûlleri onlara apaçık deliller ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar ve alay edegeldikleri şey onları kuşatıverdi."* (Âyet 83) buyruklarına kadar. İşte bundan dolayı kimi ilim ehli: Bu âyet-i kerime felsefecileri ele alır demişlerdir.][507]

[Yüce Allah: *"Ama bizim azabımızı gördüklerinde iman etmeleri kendilerine fayda vermedi. Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kâfirler işte burada hüsrana uğradı."* (Âyet 85) buyruğunda yüce Allah onun kulları hakkındaki sünnetinin azabın görülmesinden sonra imanın fayda vermeyeceği şeklinde olduğunu haber vermektedir. Ya ölümden sonra nasıl fayda versin ki? Ve buna benzer daha başka naslar da vardır.][508]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

505 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 284.
506 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 55.
507 es-Safdiyye. II. 247.
508 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 325.

[*"Ama bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi."* âyeti ile azabın görülmesinden sonra tevbenin fayda vermeyeceğini ve bunun firavun ve onun dışında kulları hakkında geçmişten beri uygulanagelen Allah'ın sünneti olduğunu beyan buyurmaktadır.][509]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Onlar bunlardan daha çok, kuvvetçe de, yerlerinde eserleri itibari ile de daha güçlü ve daha çetin idiler ama kazanageldikleri şeyler onlara fayda vermedi. Rasûlleri onlara apaçık delililer ile geldiğinde onlar yanlarındaki ilim dolayısı ile şımardılar ve alay edegeldikleri şey onları kuşatıverdi. Onlar bizim azabımızı gördüklerinde: "Bir olarak Allah'a inandık, Ona eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik" dediler. Ama bizim azabımızı gördüklerinde iman etmeleri kendilerine fayda vermedi. Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kâfirler işte burada hüsrana uğradı."* (Âyet 82-85) buyurmak sûretiyle şunu haber vermektedir: Kâfirlere azabı gördüklerinde iman etmelerinin bir faydası olmadı. Ayrıca bu onun kulları hakkında geçmişten beri sünneti olduğunu da haber vermektedir. Böylelikle öncekiler hakkında da sonrakiler hakkında da yüce Allah âdetinin/sünnetinin bu olduğunu beyan etmek istemiştir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Yoksa kötülükleri işleyip durup da nihâyet onlardan birine ölüm gelip çattığında: Ben şimdi gerçekten tevbe ettim diyenlerin ve kâfir olarak öleceklerinki değildir."* (Nisa, 18) buyurmaktadır.][510]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Onlar bunlardan daha çok, kuvvetçe de, yerlerinde eserleri itibari ile de daha güçlü ve daha çetin idiler ama kazanageldikleri şeyler onlara fayda vermedi."* (Âyet 82) buyruğundan itibaren... *"Ve işte kâfirler burada hüsrana uğradı."* buyruğuna kadar geçen buyruklarında yüce Allah, burada A'raf Sûresi'nde verdiği haberin bir benzerini haber vermektedir. Buna göre rasûllerin getirdiklerinden yüz çeviren bu gibi kimseler Allah'ın azabını gördüklerinde Allah'ı tevhide koyuldular, şirki terk ettiler. Fakat bunun onlara bir faydası olmadı.][511]

509 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 190-191.
510 Câmiu'l-Mesâil, I, 208.
511 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 28.

FUSSİLET SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 54 âyettir)

Genel Olarak Fussilet Sûresi

[Hâ, Mim. es-Secde (Fussilet) Sûresi, Kur'ân-ı Kerim'i ihtiva ettiği iman esasları ile birlikte ortaya koymaktadır. Sözkonusu bu iman esasları da Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine ve ahirete imandır. Sûre bununla başlamakta ve bununla sona ermektedir. Nitekim Şura Sûresi de Kur'ân'ı ve imanı ihtiva eden vahiy ile başlamış vahiy ile sona ermiştir. Yüce Allah: *"Hâ, Mîm. (Bu kitap) Rahmân, Rahîm olan tarafından indirilmiştir. Bilen bir kavim için âyetleri gereği gibi açıklanmış, Arapça bir Kur'ân olarak (indirilmiş) bir kitaptır."* (Fussilet, 1-3) buyrukları Kur'ân ve Kur'ân'ı dinleyenler hakkında olup bu: *"De ki: "Ben ancak sizin gibi bir insanım. Bana sizin ilâhınız ancak bir tek ilâhtır diye vahyolunuyor. O halde O'na dosdoğru yönelin ve O'ndan mağfiret dileyin."* (Fussilet, 6) buyruğuna kadar devam etmekte ve bu buyruklar ihlası, tevhidi ve nübüvveti ihtiva etmektedir. Bütün bunların odak noktası ise O'na giden yolda dosdoğru yürümek ve mağfiret dilemektir. Yüce Allah'ın: *"Onun için bil ki: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Hem kendi günahın hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için mağfiret dile."* (Muhammed, 19) ve: *"Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin."* (Hud, 3) buyruklarında olduğu gibi. Diğer taraftan zekatı vermeyen müminleri de yermektedir. Çünkü şirk, ihlasın kendisi olan O'na dosdoğru yürümenin zıddıdır. Nitekim Ebu Bekir es-Sıddik de yüce Allah'ın: *"Muhakkak Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru olanlar."* (Fussilet, 30) buyruğunu: Ona dosdoğru yönelerek sağa ve sola hiçbir şekilde iltifat etmeyenler diye tefsir etmiştir.

Çünkü müstakim/dosdoğru yönelen, dosdoğru yürüyen, doğru yoldan sapanın zıddıdır. Ona dosdoğru yönelen kimse O'ndan sapan O'na ortak koşanın zıddıdır. Zekatı vermemeye gelince -ki zekat nefislerin kendisi vasıtasıyla günahlardan temizlenip arınarak tertemiz hâle gelmesini sağlayan şeydir- günahları

silen ve böylelikle nefislerin arınmasını sağlayan bağışlanma dilemenin zıddıdır. İşte bununla ihlası ve salih ameli bir arada sözkonusu etmiş olmaktadır. Bu ise iman ve salih amel ile ihsan ile birlikte yüzü Allah'a teslim etmektir. Tevbe ve sadakanın her biri günahlarını siler. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da günahı söndürür" buyurmuştur.[512]

Bundan dolayı yüce Allah: *"Onlar Allah'ın kullarından tevbeyi kabul etmekte, sadakaları alanın ancak kendisi olduğunu bilmediler mi?"* (Tevbe, 104) ve tevbe hakkında da: *"Muhakkak Allah çokça tevbe edenleri ve çokça temizlenenleri sever."* (Bakara, 222) sadakalar/zekat hakkında da: *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Tevbe, 103) buyurmaktadır.

Sonra gökleri, yeri ve içindekileri yaratıp evreni başlatmak sûretiyle rububiyetini sözkonusu etti. Sonra da dünya ve ahirette bedbahtlarla bahtiyarların haberlerini zikretti. Önceki ümmetlerin kıssaları ile dünyadaki tehdidi zikretti, ahiret hakkında da kıyamet gününde olacakları zikretti.

Sonra: *"Eğer yüz çevirirlerse sen de de ki: Ben Ad ve Semud'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi korkutup uyarırım."* (Âyet 13) buyruğundan itibaren: *"Allah'ın düşmanları cehenneme sürülmek üzere toplanacakları günde hepsi (sıra sıra) bir araya getirilirler."* (Âyet 19) buyruğu -Allah en iyi bilendir- ben haşr gününü hatırlatarak sizi uyarıp korkutuyorum anlamına geliyor gibidir. Haşr gününü hatırla anlamında olduğu da söylenebilir. *"Sonra dosdoğru olanların üzerine melekler."* (Âyet 30) buyruğuna kadar şanı yüce Allah onların dünya ve ahiret hayatındaki haşr edilme/bir araya gelip toplanma durumlarını zikretmektedir. Nitekim öbürlerinin hem dünya hem ahiretteki kötü dönüşlerini de beyan buyurmuştur. Sonra yüce Allah gereğince uyulması emrolunan dini zikretmektedir ki o da pek büyük ahlak demektir ve bu da İslâm dinidir. Böylelikle kişinin kendisini Allah'a teslim etmesini ve salih ameli doğru maksadı ve iyi ameli bir arada zikrettiği gibi İbrahim'in milleti ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dininin teslimiyet olduğunu ortaya koymaktadır.

Daha sonra delil ile ölümden sonra dirilişi dile getirmekte sonra tekrar kâfirlere öğüt ile hitap edip onun emrini dile getirmeye dönerek şöyle buyurmaktadır: *"Ayetlerimiz hakkında doğru yoldan sapanlar muhakkak onlar bize gizli kalmazlar."* (Fussilet, 40) Bu buyruğundan itibaren: *"Muhakkak ki kendilerine geldiğinde o zikri inkâr edenler (bize gizli kalmazlar). Halbuki o hiç şüphesiz eşsiz bir kitaptır."* (Fussilet, 41) buyruğuna kadar -ki burada maksat budur- devam et-

512 Tirmizi, 2616; İbn Mace, 3973; Ahmed, V, 231. Hadis sahihtir.

mekte ve sonra da: *"De ki: "Söyleyin bana, eğer o Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"* (Âyet 52) buyurmaktadır. Burada zamir, Kur'ân'ın kendisi olan kitab'a aittir. Sonra da yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Âyet 53) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Onun gerçeğin ta kendisi"* buyruğundaki zamir yüce Allah'ın: *"Eğer o Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz"* (Fussilet, 52) buyruğundaki zamirin aynısıdır. O da Kur'ân-ı Kerim'dir. Yani o kitaba muhalif olanın değil de kitabın kendisinin hakkın ta kendisi olduğu onlar tarafından açıkça görülünceye kadar demektir. Daha sonra yüce Allah: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Âyet 53) buyurmaktadır. Yani gerek dış dünyalarında gerek kendi nefislerinde sözkonusu olan âyetlerden/belgelerden onun Allah tarafından indirilmiş olduğuna tanıklığı yetmez mi? Bu da yüce Allah'ın: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şâhidlik eder ki, O, bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şehâdet ederler. Şâhid olarak Allah yeter."* (Nisa, 166) buyruğuna benzemektedir.

Şanı yüce Allah'ın ilmi ile ona tanıklıkta bulunması bununO'nun kelâmı olduğunu ve onu tebliğ edenin doğru olduğunu bilmesi demektir. Oysa onlar onun benzerini de ondan o sûrenin de bir sûrenin de benzerini meydana getiremezler. Ayrıca onu ayrıcalıklı kılan vasıfları ile o yaratılmışların sözlerinden akıl ve fıtrat yoluyla bilinen özellikleri ile ayrıcalıklıdır ve bu bilinen bir husustur. Nitekim: *"Hâ, Mîm (bu kitap) Rahman Rahim olan tarafından indirilmiştir."* (Fussilet, 1-2) buyruğunu işiten ileri gelen üstün akıl sahibi Utbe b. Rabia ve benzeri kimseler de böyle bir durum ile karşı karşıya kalmışlardı. Yine onların akıllıları, filozofları ve başkanları Velid b. Muğire ve daha başkaları da onun hakkında benzeri sözler söylemişlerdir.

Dedi ki: Buradaki yeterlilik (bk. 53. âyet) yüce Allah'ın: *"Dediler ki: Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi? De ki: Ayetler ancak Allah'ın nezdindedir."* (Ankebût, 50) buyruğundan itibaren: *"Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi?"* (Ankebût, 51) buyruğunda sözü edilen yeterli oluşa benzemektedir. Çünkü kitabın kendilerine karşı okunacak şekilde indirilmiş olması yeterli bir âyettir. Bu da yüce Allah'ın verdiği haberlere dair ve Rasûlün de kendisinin Rasûlü olduğu hakkındaki şahitliğidir. *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması/tanıklığı sana yetmez mi?"* (Âyet 53). İşte bu ve buna benzer hususlar yolu ile Allah'ın şahitliği bilinmektedir. Bundan başka yollar da vardır.

Bu da Allah'ın önceki rasûllerinin verdikleri haberler ile onların ümmetlerinin bu Rasûlün vermiş olduğu haberin bir benzerini onlardan (o rasûllerden) haber vermeleridir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Benimle sizin aranızda şâhid olarak Allah ve yanında Kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* (Ra'd. 43); *"De ki: "Bana haber verin, ya o Allah tarafından gönderilmiş iken siz onu inkâr etmiş iseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de onun bir benzeri üzere şahitlik edip, iman etmiş olduğu halde siz büyüklük taslamış iseniz..."* (Ahkâf. 10); *"Acaba İsrailoğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"* (Şuarâ. 197); *"Allah'ın mescidlerinde, Allah'ın isminin anılmasını yasaklayanlardan daha zâlim kim olabilir?"* (Bakara, 114) buyruğundan itibaren: *"Yoksa siz: "Muhakkak İbrahim, İsmail, İshâk, Yâkûb ve oğulları yahûdî yahut hristiyan idi" mi diyorsunuz?"* (Bakara ,140) e kadar olan buyruklarında bunu dile getirmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah çeşitli hususlara dair haber vermiş bulunmaktadır. Onun bunlara dair verdiği haber bu husustaki şahitliği, tanıklığı demektir. Şahit olarak da Allah yeter. Onun vermiş olduğu haber ve yaptığı şahitliklerden birisi de rububiyete, risalete, sevaba, ikaba gerçek dostlarının ve düşmanlarının durumlarına dair yapmış olduğu şahitliklerdir. İşte bu sem'i/nakli yoldur. Yüce Allah da: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* (Fussilet, 53) buyurmaktadır. İşte bu da kendisine akıl adı da verilen basiret/gözle görülen yoldur. Bu ise onların nefislerinde ve ufuklarında Kur'ân'ın delalet ettiklerinin benzeri olan şeylere delalet etmektir. Böylelikle onlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman edenlerin hali ile onu inkâr edenlerin halini tıpkı öncekilerden haber verdikleri şekilde olduğunu görmüş olacaklar. Aynı şekilde yüce Rabbin tanıklık ettiği yaratıcının birliğine ve sıfatlarına delalet eden delilleri de görürler.

Bu durumda açıklamalar iki husus ile ilgilidir: Kur'ân'ın Allah tarafından indirilmiş olduğu hususu, şanı yüce Allah getirmiş oldukları ile buna dair tanıklıkta bulunmuştur. Ayrıca bizler onların görecekleri âyetleri de onlara göstereceğiz ve bunlar onun Allah tarafından indirilmiş olduğunu açıkça gösterecektir.

İkincisi ise yine -önceden geçtiği gibi- Kur'ân-ı Kerim'in haber verdiği hususlara dair açıklamalarda bulunmaktır.

"Onun hakkın ta kendisi olduğu" buyruğu da onun Allah'a nisbeti ve özü itibari ile doğrunun ta kendisi olması demektir. Şanı yüce Allah da bu iki hususa da tanıktır. Ayrıca O bu iki hususa dair âyetlerini de göstermiş bulunmaktadır.][513]

513 el-Müstedrek Alâ Mecmûi'l-Fetâvâ -baskı aşamasında-

Sûrenin Nüzul Sebepleri

[Utbe b. Rabia: Allah'a yemin ederim ki ben şiiri, kâhinlik sözlerini ve sihiri dinlemiş bulunuyorum ve ben buna dair bilgi sahibiyim. Eğer onun sözleri böyle ise bu bana gizli saklı kalmaz dedi ve onun yanına gitti. Yanına çıkınca: Sen -ey Muhammed- (söyle! Sen) mi hayırlısın yoksa Hâşim mi? Sen mi hayırlısın yoksa Abdulmuttalib mi? Sen mi hayırlısın yoksa Abdullah mı? Peki sen ne diye ilahlarımıza dil uzatıyorsun, atalarımızın sapık olduğunu söylüyorsun. Eğer sen bunları başkanlık için yapıyorsan biz seni kendimize başkan yaparız. Hayatta kaldığın sürece seni başımızda tutarız. Şâyet senin istediğin kadın ise Kureyş kızlarından dilediğini seçmen şartıyla seni on kadın ile evlendirebiliriz. Eğer meselen mal sahibi olmak ise senin de senden sonra geleceklerin de ihtiyaçtan kurtulup zengin olabileceğiniz kadar senin için mal toplarız dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise konuşmadan susuyordu. Sözlerini bitirince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hâ, Mîm. (Bu kitap) Rahmân, Rahîm olan tarafından indirilmiştir. Bilen bir kavim için âyetleri gereği gibi açıklanmış, Arapça bir Kur'ân olarak (indirilmiş) bir kitaptır."* (Âyet 1-3) buyruğundan itibaren: *"De ki: Ben Ad ve Semud'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi korkutup uyarırım."* (Fussilet, 13) buyruğuna kadar okudu.

Bu sefer Utbe derhal kalkıp ağzını tuttu ve akrabalık bağı adına susması için ona yalvardı ve derhal ailesinin yanına geri döndü. Kureyş'in yanına çıkmadı. Utbe onlara görünmedi, saklandı. Bunun üzerine Ebu Cehil dedi ki: Ey Kureyş topluluğu! Vallahi görüşümüz odur ki Utbe olsa olsa Muhammed'e meyl etmiş, onun yemeği hoşuna gitmiş bulunuyor. Bu hali ise ancak muhtaç düşmüş olmasından dolayıdır. Haydi hep beraber kalkıp ona gidelim dedi. Ebu Cehil ona giderek, ey Utbe! Senin yanımıza gelmeyişinin tek sebebi senin Muhammed'e (bizi bırakıp) meyl edişin. onun durumunu beğenişindir. Eğer senin bir ihtiyacın varsa senin için seni Muhammed'in yemeğine muhtaç bırakmayacak şekilde mallarımızdan sana mal toplarız. Bu sefer Utbe kızdı ve ebediyyen Muhammed ile konuşmayacağına yemin edip şunları söyledi: Siz de biliyorsunuz ki ben Kureyşliler arasında malı en çok olan birisiyim. Fakat ben ona gittim ve ona olayı anlatınca o bana öyle bir cevap verdi ki Allah'a yemin ederim o ne bir şiirdir, ne kâhinliktir ne de bir sihirdir: *"Hâ, Mîm. (Bu kitap) Rahmân, Rahîm olan tarafından indirilmiştir. Bilen bir kavim için âyetleri gereği gibi açıklanmış, Arapça bir Kur'ân olarak (indirilmiş) bir kitaptır."* (Âyet 1-3) buyruğundan: *"Ben Ad ve Semud'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi korkutup uyarırım."* (Âyet 13) buy-

ruğuna kadar okudu. Ben de hemen onun ağzını tuttum. Akrabalık bağı adına ona and vererek durmasını istedim. Siz de biliyorsunuz ki Muhammed bir söz söylerse yalan söylemez. İşte ben de size azabın inmesinden korktum.

Bunu Ebu Bekr Ahmed b. Merdûye Kitabu't-Tefsir'de Muhammed b. Fudeyl'den o el-Eclah'dan o ez-Zeyyâl b. Harmele'den o ondan diye rivâyet etmiştir.

Yine bunu Yahya b. Main, Muhammed b. Fudayl'den rivâyet ettiği gibi Ebu Ya'la el-Mevsıli de bunu Müsned'inde rivâyet etmiştir. Bunu Abd b. Humeyd de Ebu Ya'la'nın şeyhi/üstadı İbn Ebu Şeybe'den rivâyet etmiştir.

Rivâyetin bazı yollarında şöyle denilmektedir: "Eğer sen bunların (adını verdiği Efendimizin atalarının) senden hayırlı olduğunu söylüyorsan şüphesiz onlar (bizim) ilahlara ibadet etmişlerdir. Eğer sen onlardan hayırlı olduğunu ileri sürüyorsan o taktirde konuş, biz de seni dinleyelim."

Bunu İbn İshak da rivâyet ederek dedi ki: Bana Hâşimoğulları'nın azadlısı Yezid b. Ziyad, Muhammed b. Ka'b'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bana anlatıldığına göre Utbe b. Rabia -ki halim selim bir efendi idi- diyerek hadisi şuraya kadar zikretti: Onların yanına oturunca onlar: Ey Ebu'l-Velid! Bize ne haber getirdin, dediler. O şu cevabı verdi: Benim getirdiğim haber şu ki Allah'a yemin olsun ben asla benzerini işitmediğim bir söz dinledim. Allah'a yemin olsun ki o ne şiirdir ne sihirdir ne kâhinliktir. Ey Kureyş topluluğu! Bana itaat edin ve benim bu öğüdümü kabul edin. Sizler bu adamı kendi haline bırakınız. Ona ilişmeyiniz. Allah'a yemin olsun ki kendisinden dinlediğim sözünün dilden dile dolaşan haberi ortaya çıkacaktır. Eğer Araplar onun hakkından gelirlerse zaten başkası sizin adınıza onun hakkından gelmiş olacaktır. Eğer o Araplara üstünlük sağlarsa onun mülkü sizin mülkünüz demektir. Onun gücü sizin gücünüzdür. Böylelikle sizler onun aracılığı ile de insanların bahtiyarları olursunuz.

Bu sefer onlar şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki ey Velid'in babası! O diliyle seni büyüledi.

O da dedi ki: Benim size öğüdüm budur. Siz neyi uygun görüyorsanız onu yapınız. Sonra da Ebu Talib'in bu söyledikleri hususunda Utbe'yi öven şiirini zikretmektedir.[514]][515]

514 Bk. İbn Hişam, Siyret, I, 291-299.

515 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 367-371.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا
وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾

5. "Dediler ki: "Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda da bir perde bulunmaktadır. O halde sen yapacağını yap. Şüphesiz biz de yapanlarız."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah onların: *"Dediler ki: "Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda da bir perde bulunmaktadır. O halde sen yapacağını yap. Şüphesiz biz de yapanlarız."* (Âyet 5) dediklerini haber vermektedir. Böylelikle onlar kalpler. kulaklar ve gözler üzerindeki engelleri zikretmektedirler. Halbuki onların bedenleri sesleri işitmekte şahısları görmekte canlı bedenlerdi. Fakat kalbin hayatı olmadan bedenin hayatta olması hayvanların hayatı türündendir. İşiten kulakları, gören gözleri olur. Yer, içer ve çiftleşirler.][516]

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ
وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ اَلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ
هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾

6. "De ki: "Ben ancak sizin gibi bir insanım. Bana sizin ilâhınız ancak bir tek ilâhtır diye vahyolunuyor. O halde Ona dosdoğru yönelin ve Ondan mağfiret dileyin. Vay o müşriklerin haline!

7. Onlar ki hem zekâtı vermezler, hem de onlar Âhireti inkâr edenlerin ta kendileridir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Vay o müşriklerin haline! Onlar ki hem zekatı vermezler."* (Âyet 6-7) buyurmaktadır. Yani onlar tevhid ve iman gibi nefislerini tezkiye edip temizleyen işleri yapmazlar.][517]

516 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 104.
517 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 29.

[Yüce Allah: *"Vay o müşriklerin haline! Onlar ki hem zekatı vermezler."* buyurmaktadır ki bu müfessirlere göre tevhid demektir.][518]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Vay o müşriklerin haline! Onlar ki hem zekatı vermezler."* buyurmaktadır. Zekatın aslı ise tevhid ve ihlastır. Nitekim selefin büyükleri de bunu böylece tefsir etmişlerdir.][519]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Ebu Talha da İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Vay o müşriklerin haline! Onlar ki zekatı vermezler."* (Âyet 6-7) buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bunlar Allah'tan başka bir ilah olmadığına şahitlik etmeyenlerdir.

İkrime'den de buna benzer bir açıklama rivâyet edilmiştir.

Katade de şöyle demiştir: Onu ne söylerler ne de ona iman ederler. Süddi de böyle demiştir: Onu din olarak bilmezler ve onlar arınmazlar. Onlar müşriktirler. O (Kur'ân) onlara fayda vermez.

Muaviye b. Kurra ise: Onlar onun (tevhid sözünün) ehli kimseler değillerdir.][520]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Vay o müşriklerin haline! Onlar ki hem zekatı vermezler."* buyruğu hakkında böyle demişlerdir. İbn Abbas: Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahitlik etmezler demiştir.[521] Mücahid: Onlar amellerini tezkiye etmezler. Yani onların amelleri temiz değildir demiştir. Amellerini ihlas ile arındırmazlar diye de açıklanmıştır. Sanki o -Allah en iyi bilendir- riyakarlık yapan kimseleri kastetmiş gibidir. Çünkü riyakarlık bir şirktir.

Hasan'dan: Onlar zekata inanmazlar ve onu kabul etmezler diye açıkladığı nakledilmiştir. Dahhak'dan ise: Onlar ne sadaka verirler ne itaat uğrunda infakta bulunurlar dediği rivâyet edilmiştir. İbnü's-Saib'den de: Mallarının zekatını vermezler diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. Dedi ki: Onlar haccediyor, umre yapıyor ama zekat vermiyorlardı.[522]

518 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 299.
519 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 145-146.
520 Câmiu'l-Mesâil. III. 282.
521 İbn Cerir. XXIV. 92.
522 Bütün bu görüşler Zâdu'l-Mesir. VII. 241-242'de geçmektedir.

Tahkik ise şudur: Ayet-i kerime insanın kendisi ile temizlenip arınacağı tevhid ve salih amellerin hepsini kapsar. Yüce Allah'ın: *"Sen temizlenmek istiyor musun?"* (Nâziât, 18) buyruğu ile: *"Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen."* (A'la, 14) buyruklarında olduğu gibi. Çünkü farz olan sadaka (zekat) âyetin nüzulu esnasında farz kılınmış değildi.][523]

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

8. "Şüphesiz ki iman edip salih amel işleyenler onlar için kesilmeyen bir ecir vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki iman edip salih amel işleyenler onlar için kesilmeyen bir ecir vardır."* (Âyet 8) ile: *"İman edip salih amel işleyenler müstesnâ. Çünkü onlar için sonu gelmez/kesintisiz bir mükafat vardır."* (Tin, 6) âyetleri ile *"Gerçekten senin için elbette kesilmeyecek bir ecir vardır."* (Kalem, 3) âyetinde olduğu gibidir.][524]

Genel olarak müfessirler kesintisiz ve eksilmeyen diye açıklamışlardır.

Yine İbn Abbas'dan onun: Kesilmeyen diye açıkladığını zikretmişlerdir.

Mukatil'den de aynı şekilde eksilmeyen diye açıkladığı rivâyet edilmiştir.

Genel olarak müfessirler kesilmeyen ve eksilmeyen diye açıklamışlardır. Yüce Allah'ın: *"Gerçekten senin için elbette eksilmeyecek bir ecir vardır."* (Kalem, 3) buyruğunda olduğu gibi. Müfessirler dedi ki (ölüm anlamındaki): (المنون) de buradan gelmektedir. Çünkü o (ölüm) insanın ömrünü kesintiye uğratır. Mücahid'den ise hesap edilmeyen diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. Bu açıklama da ötekine uygundur. Çünkü sonu gelen bir şeyin miktarı ve hesabı bellidir. Sonu gelmeyen ise ondan farklıdır. Onun hesabı yapılamaz.

Bazı kimseler istisnâ teşkil ederek yüce Allah'ın: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder."* (Hucurat, 17) buyruğu kabilinden onlara minnet edilmeksizin demektir diye açıklamışlardır.

Ancak bu görüş selef ve cumhurun açıklamalarına muhalif olmakla birlikte çeşitli bakımlardan da hatalıdır:

523 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 663.

524 Bu açıklamalar ileride Tin Sûresi'nde gelecektir.

Birincisine göre şanı yüce Allah bize ihsan etmiş olduğu her bir nimet ile zaten minnet eder. İman ve salih amel dahil. Yüce Allah: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: "Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. "* (Hucurat, 17) ve: *"Andolsun Allah müminlere içlerinde kendilerinden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur (onlara minnet etmiştir)."* (Âl-i İmran, 164) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah'ın şu buyruğunda haber verdiği üzere cennetlikler de: *"Birbirlerine dönerek karşılıklı soru sorarlar: "Gerçekten biz daha önce ailelerimiz arasında korku içinde idik" derler. Allah bize lutfetti de bizi semum azabından korudu."* (Tur, 25-27) diyeceklerdir. Bu ise onların: *"Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun. Allah bizi bu yola iletmeseydi kendiliğimizden bunu bulmuş olamazdık."* (A'raf, 43) ile: *"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı elbette ben de (azapta) hazır edilenlerden olurdum."* (Sâffât, 57) buyruğu gibi.

Sahih'te de sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden hiçbir kimse kesinlikle ameli ile cennete giremeyecektir." Ashab: Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü deyince O: "Evet ben de. Ancak Allah kendi nezdinden bir rahmet ve bir lütufa beni daldırması hali müstesnadır."[525]

Şanı yüce Allah da birden çok yerde kulları üzerindeki lütuflarını, ihsan ve nimetlerini zikretmekte, onlara bunu hatırlamalarını ve bunlar için ona şükretmelerini emretmektedir. Ayrıca kul yüce Allah'ın: *"Sadakalarınızı minnetle/başa kakmakla ve eziyetle boşa çıkarmayın."* (Bakara, 264) buyruğu ile kişinin verdiği sadakayı minnet ederek başa kakmasını yasaklamaktadır. Çünkü sadaka veren bir kimse gerçekte kendisine sadaka verdiği kimseye değil bizzat kendi kendisine iyilikte bulunmuş olur. Çünkü eğer bunda onun için bir menfaat, bir ecir ve bir karşılık sözkonusu olmasaydı o kişiye sadaka vermezdi. Böylelikle o kişi kölelerin ücret karşılığında efendilerine hizmet etmeleri durumunda verdiği ücretle onlara iyilikte bulunmaması gibidir.

Aynı şekilde sadaka veren Allah'tır. Kendisine iyilikte bulunmayı kolaylaştırması sûretiyle ona nimet ihsan eden O'dur. Ayrıca yüce Allah'a şükretmek de de kendisine iyilikte ve ihsanda bulunanın bizzat Allah olduğunu görmekle de yükümlüdür. Şâyet fiile bakacak olursa hiç şüphesiz onu yaratan Allah'tır. Eğer fiilin amacına bakacak olursa o onun karşılığını ve onun yerine geçecek olanı

525 Kaynakları daha önce gösterildi.

Allah'tan ister. Eğer kendisine iyilik yapılana bakacak olursa kendi kendisine iyilik yapan bizzat kendisidir. Yüce Allah onu kendisine zulmeden değil de iyilikte bulunan bir kişi kılmış olmakla da ona iyilik yapmış olur.

Bundan dolayı onun haksız yere yaratılmış birisine minnet etmesi halinde bununla sadakasını boşa çıkarmış olur. Nimet ihsan etmek ve ona şükretmeyi nasib etmek sûretiyle gerçek manada kullarına nimette bulunan Allah'tır. Çünkü kendisine şükretmeleri için onlara yardım eden, nimeti ile ve şükrün sevabı ile kendilerini şükreden kimseler kılan da bizzat O'dur. İşte bütün bunlar O'nun bir lütfudur, bir ihsanıdır. Bunun için de onun başkasından aldığı herhangi bir karşılığı da yoktur. Ne kendisine ihsan edilenden ne de ondan başkasından. Çünkü gerçek manada kendilerine nimet ihsan olunanlar onlardır. Her ne kadar yüce Allah'ın nimet ihsan edişinde sevdiği ve razı olduğu bir hikmet varsa da bu da onun bir hikmetidir. Çünkü hiçbir kimse O'na minnet edemez. Katıksız cömert olan O'dur ve her türlü eksiklikten münezzeh olan O yüce zata hiçbir şey benzemez.

Bir başka yerde genişçe açıklanmış olduğu gibi cömertlik, ihsan, belli bir hikmet ve maksat ile bir iş yapan kimsenin cömert olup, olmayacağı hususu ile başkasından karşılık isteyen ve böylece başkasına muhtaç olup, yaptığı cömertliği karşılıklı yapmak türünden olan kimse ile başkasına ihtiyacı bulunmayan aksine nimetlerle ve hikmetlerle cömert olan kişi arasında fark gözetilip gözetilmeyeceği hususunda insanların çeşitli görüşleri vardır.

Çünkü yüce Allah: *"Andolsun Biz insanı gerçekten ahsen-i takvim'de yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük. İman edip salih amel işleyenler müstesna."* (Tin. 4-6) buyurmakta ve mümin olmayanlar üzerinden nimetin zeval bulacağını beyan etmektedir. Eğer mümin de böyle olmuş olsaydı ikisi arasında bir fark olmazdı.][526]

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا
ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾

9. "De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir."

526 er-Raddu Ala'l Menkale bi fenail cenneti vennar, 84-87.

Tefsiri:

[Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi yüce Allah'ın: "*Yeri iki günde yaratan*" buyruğu hakkında[527] İbn Abbas'ın şöyle dediğini zikretmektedir: Yeri pazar ve pazartesi gününde yarattı. Abdullah b. Selâm, Dahhak, Mücahid, İbn Cüreyc, Süddi ve çoğunluk da böyle demiştir. Mukatil ise salı ve çarşamba günlerinde demiştir.

(İbnu'l-Cevzi) dedi ki: Müslim'de Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadiste şunları söylemektedir:[528] "Allah toprağı cumartesi günü yarattı" (İbnu'l-Cevzi) dedi ki: Ama bu hadis az önce geçen açıklamalara muhaliftir. Bununla birlikte bu daha sahihtir. Böylelikle o hadisin sahih olduğunu zannettiğinden ötürü bunun daha sahih olduğunu sanmıştır. Buna sebep ise bunu Müslim'in rivâyet etmiş olmasıdır. Fakat bunun benzerleri vardır ki Müslim'in hata olduğunu bildiği hadisler rivâyet etmiştir. Ebu Süfyan'ın müslüman olduğu zaman: (Peygamber Efendimize) ben seninle Um Habibe'yi evlendirmek istiyorum demesi gibi. Oysa onun Um Habibe ile Ebu Süfyan'ın müslüman olmasından önce evlendiği hususunda insanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Fakat Müslim'in bu gibi rivâyetleri pek azdır. Küsuf namazı ile ilgili hadisin bir rivâyet yolunda onun üç rükû ve dört rükû ile bu namazı kıldığına dair rivâyeti de böyledir. Doğrusu ise onun böyle bir namazı sadece bir defa iki rükû ile kıldığıdır. Bundan dolayı Buhârî ancak bunu rivâyet etmiştir. Şafii ve kendisinden nakledilen iki rivâyetten birisinde Ahmed b. Hanbel ve başkaları da böyledir. Buhârî ise bu gibi hadisleri rivâyet etmekten yana kurtulmuştur. Çünkü o bazı rivâyetlerde bir hata meydana gelmişse hata edenin hatasına açıklık getiren mahfuz olan rivâyetleri zikreder. Çünkü Buhârî hadisi ve hadisin illetlerini daha iyi biliyor, hadisin manalarını Müslim'den ve benzerlerinden daha iyi fıkh ediyordu. İbnu'l-Cevzi ise bir başka yerde bunun İbn İshak'ın görüşü olduğunu zikrederek şöyle demiştir: İbnu'l-Enbâri dedi ki: Bu ise ilim ehlinin icmaıdır.

Yaratılışın başlangıcı hususunda üçüncü bir görüş olarak da bunun pazartesi günü olduğunu zikretmektedir ki İbn İshak da böyle demiştir. Bu ise bir çelişkidir. Ayrıca bunun İncil ehlinin görüşü olduğunu da zikretmiştir. Pazar günü başlaması ise Tevrat ehlinin görüşüdür. Böyle bir nakil de İncil sahiplerinden yanlıştır. Nitekim birincisinin müslüman ilim adamlarının icmaı olduğunu söyleyen de hata etmiştir. Sanki bunlar her bir ümmetin yüce Allah'ın âlemi yarattığı yedi günün

527 Zâdu'l-Mesir. VII. 243.
528 Müslim. IV. 2149.

yedincisinde bir araya gelip toplanmaya ayırmasını zannetmiş gibidirler. Bu da yanlıştır. Çünkü müslümanların bir araya gelip toplanmaları Allah'ın âlemi yarattığı son gündedir ki bu da cuma günüdür. Nitekim bu husus sahih hadislerde de sabittir.][529]

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَآ أَقْوَاتَهَا فِيٓ أَرْبَعَةِ
أَيَّامٍ سَوَآءً لِلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوَىٰٓ إِلَى السَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا
وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًاۜ قَالَتَآ أَتَيْنَا طَآئِعِينَ ﴿١١﴾

9. "De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir.

10. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti.

11. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah göklerin ve yerin yaratılışını haber vererek: *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti."* (Âyet 9-10) buyurmaktadır. (Müfessirler): Hepsini dört günde yarattı. *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler. Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı. Her bir göğe ona ait olan emri vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle süsledik ve koruduk. Bu, gücüne karşı konulamayan mutlak galibin (Azîz'in), her şeyi bilenin (Alîm'in) takdiridir."* (Âyet 11-12). Bu buyruğu ile duman halindeki semaya yöneldiğini haber vermektedir. Onun arşın üzerinde bulunan sudan yükselen buhar olduğu söylenmiştir. Çünkü buhar da bir tür dumandır.][530]

529 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 236-237.
530 es-Safdiyye. II. 75-76.

[Yüce Allah o suyun Buhârîndan bu semaları yarattı. O da yüce Allah'ın: *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler. Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı."* (Âyet 11-12) buyruğunda sözü edilen dumandır.][531]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi."* buyruğu da bu kabildendir. Müfessirler: Su Buhârî diye açıklamışlardır. Nitekim rivâyetlerde de: *"Allah gökleri suyun Buhârîndan yarattı."* denilmektedir. İşte duman da odur. Çünkü duman sıcak bir şeyle karışık bir havadır. Diğer taraftan onda bazen su bulunmayabilir. Bu ise katıksız dumandır. Bazen de onda su bulunabilir. İşte bu da bir dumandır. Aynı zamanda o tencerenin Buhârî gibi bir buhardır. Dumana da buhar denilmiştir. Bundan dolayı hoş koku ile tütsülenen kimseye "buhurlandı" denilir. İsterse burada bir nem bulunmasın. Aksine hoş kokunun dumanına "buhar" denilmiş olmaktadır. Cevheri dedi ki: Suyun Buhârî ondan duman gibi yükselen şeye denilir. Be harfi fethalı "behûr" ise kendisi ile tütsülenilen şeydir. Fakat o ateşe dönmüş maddenin kaybolmasından sonra havada bir ateş (ısı) olur. Odun ve yağ gibi. Çünkü ateş ancak bir maddeden meydana gelir. Nitekim hayvan da ancak bir maddeden var olur.][532]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği üzere "o duman" yani buhar "halinde bulunan semaya yöneldi."][533]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın haber verdiğine göre O: *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Âyet 11) Böylelikle dumandan yaratılmış olmaktadır. Zaten seleften semaların suyun Buhârîndan yaratıldığı rivâyeti gelmiştir. Sözkonusu su ise yüce Allah'ın: *"Arşı su üstünde iken gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur."* (Hud. 7) buyruğunda zikredilen arşın üzerinde bulunduğu sudur. Yüce Allah onun gökleri ve yeri bir süre içerisinde ve bir maddeden yarattığını haber vermekte, bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim bir şeyi laşey/olmayan şeyden yarattığını da zikretmemektedir. Aksine onun mahluku önceleri bir şey değilken

531 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 599.
532 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 265-266.
533 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 123.

yarattığını zikretmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Çünkü sen daha önce bir şey değilken seni yarattım."* (Meryem. 9) buyurmaktadır. Bununla birlikte onu bir nutfeden yarattığını da haber vermiştir.][534]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

Ayette geçen duman ise müfessirlerin zikrettiklerine göre buhardır. Bu da o suyun Buhârîdır. Onlar göklerin kendilerinden önce var olan bir maddeden yaratılmış olduklarını haber vermişlerdir. Sözkonusu bu maddenin yine kendisinden önce var olmuş bir başka maddeden yaratılmış olması da mümkündür. Nitekim Allah insanı bir maddeden yaratmıştır. O maddeyi de bir diğer maddeden yaratmıştır.][535]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çeşitli din mensupları yüce Allah'ın gökleri ve yeri altı günde yarattığı ve onu göklerden ve yerden önce var olan bir maddeden de yarattığı üzerinde ittifak halindedirler. Sözkonusu bu madde ise Buhârîn kendisi olan "duman"dır. Nitekim yüce Allah: *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Âyet 11) buyurmaktadır. Bu duman ise o zamanlar mevcut olan suyun Buhârîdır. Nitekim bu hususta ashab-ı kiramdan ve tabiinden çeşitli rivâyetler geldiği gibi kitap ehli de bu kanaatte idiler. Nitekim bütün bu hususlar bir başka yerde zikredilmiştir.][536]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan maksat ise onun bilerek yönelmesi ve kastetmesi demektir. İşte bunlar yüce Allah'ın: *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi."* buyruğunu da böylece tevil etmişler ve bilerek yöneldi ve kastetti diye açıklamışlardır.

Aralarında Ebu Muhammed Abdullah b. Kuteybe'nin de bulunduğu Arapça dil bilginlerinden bir kesimin de tevili budur. İbn Kuteybe hadise dil uzatan kelâmcıların kanaatlerini reddettiği Muhtelifu'l-Hadis adlı eserinde (bunu) zikretmiştir.[537]][538]

534 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 235-236.
535 es-Safdiyye. II. 125.
536 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 564.
537 Bu kitap defalarca basılmıştır. Ürdün Üniversitesinde onun hakkında bir mastır tezi çalışması da yapılmıştır.
538 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 403.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî'nin Sahihi'ndeki rivâyete göre Said b. Cübeyr İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir adam İbn Abbas'a: Ben Kur'ân-ı Kerim'de bana göre birbirini tutmayan bazı hususlar görüyorum dedi. (Yüce Allah): *"O günde aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minun. 101); *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyecekler."* (Nisa. 42); *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrikler değildik."* (En'am. 23) buyurmaktadır. İşte bu âyet-i kerimede onların gizleyecekleri anlaşılmaktadır. Ayrıca yüce Allah: *"Yoksa göğü mü? Ki onu bina etti."* (Nâziât. 27) buyruğundan itibaren: *"Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât. 30) buyurmaktadır. Burada göğün yaratılışını yerin yaratılışından önce zikretti. Sonra yüce Allah: *"İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur. Ve şâyet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, elbette ki: "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o, şımarıktır, böbürlenendir. Sabredip salih amellerde bulunanlar müstesnâdır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."* (Âyet 9-11) buyurmaktadır. Yüce Allah bu âyet-i kerimede de yeri gökten önce yarattığını zikretmektedir.

Ayrıca: *"Allah Ğafur'dur, Rahim'dir, Aziz'dir, Hakim'dir, Semi'dir, Basir'dir."* buyurmaktadır. Sanki önceden öyleydi de sonra bu durum geçip gitti.

İbn Abbas dedi ki: Akrabalığın olmayacağı zaman birinci nefhadadır. O vakit sûra üfürülmüş olacak, göklerde ve yerde bulunan kim varsa -Allah'ın diledikleri müstesna- herkes baygın düşecektir. İşte o vakit akrabalık bağı olmayacak, birbirlerine soru sormayacaklardır. Sonra ikinci nefhada onlar birbirlerine dönerek karşılıklı soru soracaklar. Yüce Allah'ın: *"Biz müşrikler değildik ve Allah'tan bir sözü dahi gizleyemeyecekler."* buyruğuna gelince. Yüce Allah ihlas/tevhid ehline günahlarını bağışlayacağı zaman müşrikler şöyle diyeceklerdir: Geliniz biz de müşrik değildik diyelim. Bu sefer onların ağızlarına mühür vurulacak, elleri konuşacak. İşte o vakit Allah'tan bir söz gizleyemeyeceklerini bilmiş olacaklardır. İşte o zaman da: "Kâfir olanlar keşke yer ile dümdüz edilselerdi diye temenni edeceklerdir. Yüce Allah yeri iki günde yarattıktan sonra semayı yarattı, sonra semaya yöneldi ve semayı diğer iki günde düzenledi. Daha sonra yeri yayıp döşedi. Yeri yayıp döşemesi de oradan suyu ve merayı çıkarmasıdır. Dağları, tepeleri ve ikisi arasında olanları diğer iki günde yarattı. Böylelikle yer ve içindekilerle birlikte dört günde yaratılmış oldu. Gökler de iki günde yaratıldılar. Allah ğafurdur. rahimdir. O kendi zatına böylece isim vermiştir. İşte onun: Ben her zaman

böyleyim buyurması işte budur. Şanı yüce Allah her neyi murad ederse mutlaka o şeyde murad ettiğini isabet ettirir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'in buyrukları sana bir birini tutmuyor gibi gelmesin. Şüphesiz hepsi Allah tarafındandır.

Bu şekilde Buhârî bunu muhtasar olarak rivâyet etmiştir. Ayrıca bunu el-Berkani Sahih'inde Buhârî'nin aynısını Buhârî'nin kendi üstadından aynı lafızlarla ve eksiksiz ifadeleri ile tahric etmiş bulunmaktadır.

Buna göre İbn Abbas'a bir adam gelerek dedi ki: Ey Abbas'ın oğlu! Ben Kur'ân-ı Kerim'de bir takım buyruklar görüyorum ama bunlar bana tutarsız gibi geliyor. Bu ise göğsümde yer etmiş oldu.

Bunun üzerine İbn Abbas: Bu bir yalanlama mı diye sordu. Adam: Hayır yalanlama değil fakat bir tutarsızlık gibi dedi.

İbn Abbas: Haydi senin içinde yer eden ne varsa onları söyle dedi. Bunun üzerine adam ona dedi ki: Ben yüce Allah'ın: *"O günde aralarında akrabalık olmayacak, birbirlerine soru soramayacaklar"* buyurduğunu işitiyorum. Bir başka âyet-i kerimede: *"Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyecekler."* buyururken bir diğer âyet-i kerime: *"Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar değildik."* buyurmaktadır. İşte bu âyeti-i kerimede de bir şeyler gizlemiş olacaklar. Yine yüce Allah'ın: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti. Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyurarak bu âyet-i kerimede semayı yerden önce yarattığını zikretmektedir. Halbuki diğer âyet-i kerimede de: *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Âyet 9-11) buyurmaktadır.

Ayrıca yüce Allah: *"Allah Ğafur'dur, Rahim'dir, Allah Aziz'dir, Hakim'dir. Allah Semi'dir, Basir'dir."* buyruğunda sanki böyle idi sonra bu sona erdi gibi bir mana anlaşılmaktadır, sorusuna gelince bu sefer İbn Abbas: İçinde bu türden ne varsa söyle dedi. Bunun üzerine soru soran kişi: Sen bana bunu haber verirsen bu bana yeter deyince İbn Abbas şunları söyledi:

- Yüce Allah'ın: *"O gün aralarında akrabalık bağı olmayacaktır ve birbirlerine soru soramayacaklar."* buyruğu Birinci Nefhada olacaktır. Sûra üfürülecek,

göklerde ve yerde bulunanlar Allah'ın diledikleri müstesna baygın düşecekler. İşte o gün aralarında akrabalık bağı olmayacak, birbirlerine soru sormayacaklardır. Daha sonra İkinci Nefhada ise ayağa kalkacaklar, birbirlerine dönerek soru soracaklardır. Yüce Allah'ın: *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrik değildik."* sözleri ile *"Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerdir."* buyruğuna gelince şüphesiz Allah kıyamet gününde ihlas/tevhid ehlinin günahlarını bağışlayacak ve ona bağışlamayacağı kadar hiçbir günah büyük görünmeyecektir. Bununla birlikte hiçbir şirki de bağışlamayacaktır. Müşrikler bunu görecekleri zaman: "Rabbimiz günahları bağışlıyor fakat şirki bağışlamıyor. Haydi gelin biz de: Biz günahkâr kimselerdik ama müşrik değildik diyelim diyecekler.

Bunun üzerine yüce Allah: Madem siz şirk koştuğunuzu gizlediniz, o halde ben ağızlarınızı mühürlüyorum buyuracak. Ağızlarını mühürleyecek. Elleri ve ayakları bir zamanlar yaptıklarını söyleyeceklerdir. İşte o vakit müşrikler Allah'tan hiçbir sözün gizlenemeyeceğini bilmiş olacaklar. İşte yüce Allah'ın: *"İnkâr edenler ve o peygambere isyan edenler o gün yerle bir edilselerdi temennisinde bulunacaklardır. Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisa, 42) buyruğu bunu anlatmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti. Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyruğuna gelince. Yüce Allah semadan önce arzı iki günde yarattı. Sonra semaya yöneldi ve onları diğer iki günde düzenledi. Yani sonra yeri yayıp döşedi. Yerin yayılıp döşenmesi ise oradan suyunu ve merasını çıkarması, orada ırmakları açması, yollar yaratmış olmasıdır. Dağları, kumları, tepeleri ve içinde ne varsa hepsini diğer iki günde yarattı. İşte yüce Allah'ın: *"Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 30) buyruğu bunu dile getirmektedir. Yüce Allah'ın: *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti."* (Âyet 9-10) buyruğuna gelince. Gökleri de diğer iki günde yarattı.

Yüce Allah'ın: *"Allah Semi'dir, Basir'dir, Ğafur'dur, Rahim'dir, Allah Aziz'dir, Hakim'dir."* buyruklarına gelince yüce Allah'ın kendi zatı böyledir. O kendisine bunu ad vermiştir. Ondan başka hiçkimse ona bunu vermiş değildir. Allah hep böyle idi, böyle olacaktır.

Sonra İbn Abbas dedi ki: Sana bu anlattıklarımı iyice belle. Ve bil ki Kur'ân-ı Kerim'den içinden çıkamadığın hususlar sana bu anlattıklarımın benzerleridir.

Şüphesiz yüce Allah her neyi indirmişse mutlaka ondan murad ettiğini gerçekleştirmiştir. Fakat insanlar bilmezler. Bu sebeple Kur'ân senin için birbirini tutmayan ifadeler olarak görünmesin. Çünkü hepsi Allah tarafından gelmiştir.

Bunu bu şekilde Yakub b. Süfyan da Tarih'inde Buhârî'nin üstadından el-Berkani'nin rivâyet ettiği gibi rivâyet etmiştir. Bunlar ancak çok az sayıda bazı kelimelerde ihtilaf ederler. Bunu sünnet imamları ise zikretmemişlerdir.][539]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bize şunu haber vermektedir: *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler. Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı. Her bir göğe ona ait olan emri vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle süsledik ve koruduk. Bu, gücüne karşı konulamayan mutlak galibin (Azîz'in), her şeyi bilenin (Alîm'in) takdiridir."* (Âyet 11-12) Yüce Allah diğer âyet-i kerimede de: *"Sonra göğe yönelip de onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O her şeyi çok iyi bilendir."* (Bakara. 29) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah onları iki günde yedi sema halinde düzenlediğini, önceden de semanın bir duman olduğunu haber vermektedir. Duman ise çeşitli rivâyetlerde tefsirinde belirtildiği üzere suyun Buhârîdır. Bu rivâyetlere göre o semayı suyun Buhârîndan yaratmıştır. Buhar da dumanın yerin dumanı olduğu gibi suyun dumanıdır.

Eğer duman ile yalnızca toprağın dumanı yahut da toprağın ve suyun dumanı kastediliyor ise bütün bunlarda şanı yüce Allah'ın yedi göğü başka bir maddeden yarattığına dair bir haber vermek sözkonusudur. Nitekim O insanı da bir maddeden yaratmıştır. Cinleri de bir maddeden yaratmıştır.

Sahih'te yani Müslim'in Sahih'inde sabit olduğu üzere Âişe (radıyallâhu anhâ) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Melekler nurdan yaratıldı, cinler de alevli ateşten yaratıldı. Adem de size anlatılan şeyden yaratıldı."

Müslim'in Sahih'inde sabit olduğu üzere Abdullah b. Amr Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Şüphesiz Allah gökleri ve yeri yaratmadan ellibin yıl önce mahlukatın kaderlerini/miktarlarını takdir buyurdu. Arşı da su üstünde bulunuyordu."

539 el-Fetâva't-Tis'iniyye. V. 54-56. Bu bölüm defalarca daha önce geçmiş ve buna dair açıklamalar bulunmaktadır.

Buhârî'nin Sahih'inde de İmran b. Husayn'dan o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Allah vardı ve ondan önce hiçbir şey yoktu. Arşı da su üstünde idi. O zikirde her bir şeyi yazdı. Gökleri ve yeri yarattı."

Sahih bir rivâyette de: "Sonra gökleri ve yeri yarattı" denilmektedir. Böylelikle yüce Allah'ın takdiri ile gökleri ve yeri yaratması arasında ellibin yıl olduğunu haber vermektedir. Bunlar ise feleklerin, güneşin ve ayın varlığından önce var olan bir takım hareketlere göre takdir edilmiş zamanlardır. Ayrıca Rabbin arşının o sırada su üstünde olduğunu da haber vermektedir.

Meşhur rivâyetlerde ise suyun yerin yüzü üzerinde olduğu ve semayı da o suyun dumanından yarattığı belirtilmektedir.

Tevrat'ın başında da tıpkı bunun bir benzeri vardır. Önce Allah gökleri ve yeri yarattı. Yer ise suya gömülü idi. Rüzgâr da sular üzerinde esiyordu. Sonra da bu âlemin yaratılışının tafsilatını zikretmektedir.][540]

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَآءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا
السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

12. "Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı. Her bir göğe ona ait olan emri vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle süsledik ve koruduk. Bu, gücüne karşı konulamayan mutlak galibin (Azîz'in), her şeyi bilenin (Alîm'in) takdiridir."

Tefsiri:

[Kaza (mealde yaratmak) Arap dilinde bir şeyi kemale erdirip tamamlamak demektir. Nitekim yüce Allah: "*Onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı.*" buyruğu onları tamamladı, eksik bırakmadı demektir. Buna göre ibadeti eksiksiz olarak yapan bir kimse onu kaza etmiş demektir. İsterse o ibadeti vaktinde yapmış olsun.][541]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine Buhârî kendisinin ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Zinad'dan onun el-A'rec'den, onun Ebu Hureyre'den şöyle dediğine dair hadisi zikretmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah mahlukatı yaratmayı

540 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 287-289.
541 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 37.

hükme bağlayınca arşın üstünde kendi nezdinde bulunan kitabında: Şüphesiz rahmetim gazabımı geçmiştir yazdı."[542]

Yüce Allah'ın: "*Allah mahlukatı yaratmayı hükme bağlayınca*" ifadesi onu kemale erdirip tamamladığında demektir. Yüce Allah'ın: "*Böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı/tamamladı.*" buyruğunda olduğu gibi.][543]

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾

13. "Eğer yüz çevirirlerse sen de de ki: Ben Âd ve Semûd'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi korkutup uyarırım."

Tefsiri:

[Meleklerin ve cinlerin varlığını kabul etmek ademoğulları arasında geneldir. Bunu bazı ümmetlerin şaz teşkil edenleri dışında inkâr eden olmamıştır. Bu sebeple yalanlayıcı ümmetler: "*Allah dileseydi elbette melekler indirirdi.*" demişlerdir. Nuh, Ad, Semud ve firavun kavimlerine varıncaya kadar Nuh kavmi: "*Bu ancak sizin gibi bir beşerdir. O size karşı üstünlük sağlamak istiyor. Allah dileseydi elbette melekler indirirdi.*" (Mü'minun. 24) demişlerdi. Yine yüce Allah: "*Eğer yüz çevirirlerse sen de De ki: "Ben Âd ve Semûd'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi korkutup uyarırım." Hani onlara rasûlleri önlerinden ve arkalarından gelip: "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" dediklerinde onlar: "Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekler indirirdi. Bu sebepten muhakkak biz sizinle gönderilenlere kâfir olanlarız" dediler.*" (Âyet 13-14) buyurmaktadır.][544]

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ
الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

17. "Semud kavmine gelince, Biz onlara hidâyet verdik ama onlar körlüğü hidâyetten daha sevimli buldular. Bunun üzerine kazandıkları sebebi ile horlayıcı azabın yıldırımı onları aldı."

Tefsiri:

[Hüda/hidâyet beyan ve davet anlamında olur. Bu hususta ise mümin ve kâfir ortaktır. Yüce Allah'ın: "*Semud kavmine gelince Biz onlara hidâyet verdik. Ama onlar körlüğü hidâyetten daha sevimli buldular.*" buyruğunda olduğu gibi.][545]

542 Kaynakları daha önce gösterildi.
543 Buğyetu'l-Murtâd. 301.
544 en-Nübuvvât. 21.
545 Minhâcü's-Sünne. V. 308.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: *"Semud kavmine gelince biz onlara hidâyet verdik. Ama onlar körlüğü hidâyetten daha sevimli buldular."* buyruğunda sözü geçen hidâyet de budur. Burada hidâyet beyan. delalet ve (mümin ile kâfir arasında) ortak genel irşaddır. Bu yönüyle genel inzar ve genel tezkir/uyarıp hatırlatma anlamlarına benzer. İşte burada yüce Allah hem takva sahibi olanları hem de başkalarını hidâyete iletmiş olmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Her bir kavim için bir hidâyet yolunu gösteren vardır."* (Rad. 7) buyruğunda olduğu gibi.][546]

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ
وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

21. "Derilerine: "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz" diyecekler. Onlar da: Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu, diyecekler. Sizi ilk defa yaratan O'dur. İşte yalnız O'na döndürülüyorsunuz."

Tefsiri:

[Yüce Allah derilerin ve organların durumları hakkında onların: *"Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu."* diyeceklerini tasdik ederek haber vermektedir. Böylelikle bütün konuşanları konuşturanın da o olduğu bilinmiş olmaktadır.] [547]

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَٓا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ
وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

22. "Siz kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şahitlik eder diye gizlenmiyordunuz. Fakat Allah yapmakta olduğunuzun çoğunu bilmez sandınız."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Beyt'in yanında iki Sakifli ve bir Kureyşli yahut iki Kureyşli ve bir Sakifli bir araya gelip kendi aralarında bir husus hakkında konuştular. Onlardan

546 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 156.
547 Minhâcü's-Sünne. I. 462.

birileri: Sizce Allah ne söylediklerimizi duyuyor mu dedi. Diğeri: Yüksek sesle konuşursak duyar, gizlice konuşursak duymaz dedi. Bu sefer üçüncüleri: Konuştuğumuzun bir kısmını duyarsa o hepsini de duyar demesi üzerine yüce Allah da: *"Siz kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şahitlik eder diye gizlenmiyordunuz. Fakat Allah yapmakta olduğunuzun çoğunu bilmez sandınız." Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helak etti de ziyan edenlerden oldunuz."* (Âyet 22-23) buyruğunu indirdi.][548]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Beyt'in yanında iki Kureyşli ve bir Sakifli yahut iki Sakifli ve bir Kureyşli üç kişi bir araya geldi. Karınları oldukça yağlı, kalplerinin belleyişleri ise oldukça azdı. Onlardan birisi: Sizce Allah söylediğimizi işitir mi dedi. İkincisi: Yüksek sesle konuşursak işitir gizli saklı konuşursak işitmez dedi. Üçüncüleri: Yüksek sesle konuştuğumuzu işitiyorsa gizli konuştuğumuz zaman da bizi işitir demektir dedi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Siz kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şahitlik eder diye gizlenmiyordunuz. Fakat Allah yapmakta olduğunuzun çoğunu bilmez sandınız." Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helak etti de ziyan edenlerden oldunuz."* (Âyet 22-23) buyruklarını indirdi.][549]

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَآ أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا
تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

29. "Kâfirler diyecekler ki: "Rabbimiz, cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster ki en aşağıda olanlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım."

Tefsiri:

[Daha önce yazdıklarımıza yine bunun ref hali dışında diğer isimler gibi ye ile geldiği söylenerek itiraz edilebilir. Mesela yüce Allah: *"Kâfirler diyecekler ki: Rabbimiz cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster."* Burada görüldüğü gibi (الذين) de her üç durumunda da (bu şekilde) ye ile söylendiği gibi,(bizi saptıran iki kişi anlamında): (الذان أضلانا) denilmemiştir. Yüce Allah Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasında da: "(إني إريد آن أنكحك إحدي ابنتي هاتين): *Bu iki kızımdan*

548 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 311. Hadis ise Buhârî. 4816; Müslim. 2775'de yer almaktadır.

549 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 524. Hadisin bazı lafızlarındaki farklılıktan dolayı bu alıntı birkaç defa tekrar edilmiştir.

birini sana nikâh edeyim istiyorum." (Kasas. 27) buyurmakta ve bu buyruğunda da (iki kız anlamındaki) (هاتان) lafzı (benim iki kızım anlamındaki) (إبنتي) lafzına (i'rab bakımından) tabi olmakla birlikte (هاتان) dememiştir. Bu şekilde tabi oluşa -aynı zamanda sıfata benzeyen- atf-ı beyan adı da verilmektedir. Yüce Allah'ın: "*(وإلي ثمود أخاهم صالحا): Semud kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik.*" (A'raf. 73) buyruğunda olduğu gibi. Fakat sıfat müştak/türemiş bir isim yahut müştak manasında bir isim olur. Atf-ı beyanda ise özel isimler işaret isimleri gibi başka şekilde olur. Bu âyet-i kerime de yüce Allah'ın: "*(إن هذان لساحران): Bunlar ancak iki sihirbazdır.*" (Taha. 63) buyruğunun bir benzeridir.

Yüce Allah'ın: "*Bizi saptıran o iki kişiyi bize göster.*" buyruğuna gelince. Şunu bilelim ki işaret ismi ile mevsul isim arasında işaret ismi mevsul isimden farklı olarak iki harfli olmak gibi bir fark vardır. Çünkü burada isim: (اللذان): O iki kişi anlamındaki mevsul isim olup çok harflidir. Ondan sonra ise çoğula alamet olmak üzere ilave edilir. Bu durumda zel harfi kesreli gelir, nun harfi de fethalı olur. Tesniye/ikilin alameti olarak da zel harfi fethalı nun hafi kesrelidir. Elif ise nasb ve cer halinde ...[550] Çünkü sahih (illetli harfi bulunmayan) isim eğer salim çoğul olarak yapılacak olursa nasb ve cer halinde son harfi kesreli gelir. Sonunda gelen nun da fethalı olur. Tesniye/ikil yapıldığı taktirde ise son harfi fethalı ve her üç halde de nun harfi kesreli gelir.

İşte bu tesniyede aslolanın elif olduğunu göstermektedir. Buna göre onun i'rabında Kur'ân-ı Kerim'in de sözkonusu ettiği üzere iki lugat/söyleyiş sözkonusu olur. Bazen (اللذان) gibi kullanılır bazen de (اللذين) gibi kullanılır. Fakat yüce Allah'ın: "إحدي ابنتي هاتين ": Şu iki kızımdan birisi" buyruğuna gelince bu burada (هاتان) demesinden daha güzeldir. Çünkü böylelikle her ikisinde de tesniye lafzı birbirine tabi olur. Eğer (هاتان) denilmiş olsaydı ...[551] benzerdi. Nitekim: "*(إن ابنتي هاتان): Şüphesiz benim bu iki kızım*"[552] denilip eğer burada ye harfi ile kullanılacak olursa bu beyan edici bir tabiin alameti olarak cümlenin kendisi ile tamamlanacağı bir haber değil de ismin manasının tamamlanması için bir beyan atfı olduğu kabul edilir.][553]

550 Asıl nüshada boşluk
551 Asıl nüshada boşluk
552 Buradaki tercüme ikiye işaret eden ismin. atf-ı beyan olduğu varsayılarak yapılmıştır. Yoksa nun'dan önceki elif ref alameti olarak kabul edilecek olursa" benim iki kızım şu ikisidir" demek olur (Çeviren).
553 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV.261-262. Eseri derleyen İyâd b. Abdullatif burada iktibasın bittiğini işaret etmediği gibi. alıntının kaynağını da göstermemiştir. İbarenin kaynağı tarafımızdan tesbit edildi. (Çeviren)

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَآئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

30. "Muhakkak: "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler: "Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dolunan cennetle sevinin" diye inerler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Muhakkak Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru olanlar.*" buyurmaktadır. Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) o yoldan sağa ve sola dönüp bakmayanlar diye açıklamıştır.[554] Böylelikle kalpleri ile ne sevgi ne korku ne ümit ne dilekte bulunmak ne de ona tevekkül etmek sûretiyle ondan başkasına iltifat etmeyenler. Aksine yalnızca Allah'ı seven, onunla birlikte başka ortakları sevmeyen bir menfaat istemek için olsun bir zararı önlemek için olsun ondan başkasını sevmeyenler kim olursa olsun yalnız ondan korkanlar, ondan başkasından dilekte bulunmayanlar, kalpleriyle ondan başkasına yönelmeyen kimseler demektir.][555]

وَمَا يُلَقَّاهَآ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَآ إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾

35. "Buna ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "Öfke hakkında: "*Buna ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur.*" buyurmaktadır.][556]

وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

36. "Eğer şeytandan bir vesvese seni dürtüp, tahrik ederse hemen Allah'a sığın çünkü O, işitendir, bilendir."

554 Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'dan nakledilen rivâyetin anlamı: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın şeklindedir. Ömer'den de: Dosdoğru olanlar Allah'a yemin olsun ki Allah'a itaati ile sonra da tilkinin dolaştığı gibi dolaşmayanlar diye açıklamıştır. Bu da İmam Ahmed'in Zühd adlı kitabında geçmektedir.

555 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 32-33.

556 el-İstikame, II, 273.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer şeytandan bir vesvese seni dürtüp, tahrik ederse hemen Allah'a sığın çünkü O, işitendir, bilendir."* (Âyet 36) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[557] Süleyman b. Surad'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda iki adam birbirine ağır sözler söyledi. Onlardan birisi kızıyor ve yüzü kızarıyordu. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ben öyle bir söz biliyorum ki eğer bu o sözü söyleyecek olursa bu hali ondan uzaklaşır gider. Euzubillahimineşşeytanirracim. Böylelikle yüce Allah kula hem kıraat esnasında hem öfke halinde şeytandan Allah'a sığınmayı emretmiş olmaktadır. Böylelikle hayrın sebebi olan Kur'ân kıraatinin sözkonusu olması halinde onun kötülüğünü o kişiden uzaklaştırır ve hayra engel olan hali de ondan uzaklaştırır. Şerrin sebebinin varlığı halinde de bu durumda şerri ortaya çıkartan bu sebebi önlemek için bunu yapar.][558]

وَمِنْ اٰيَاتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

37. "O'nun âyetlerinden bir kısmı da gece ile gündüz, güneş ve aydır. Güneşe de secde etmeyin, aya da. Eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız onları yaratan Allah'a secde edin."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"O'nun âyetlerinden bir kısmı da gece ile gündüz, güneş ve aydır."* Yüce Allah kayıtsız ve şartsız olarak Allah'tan başkasına secde etmeyi yasaklamış, yalnızca kendisine secde edilmesini emretmiştir. Böylelikle yasaklanmış olanın zıddı olanı teşri buyurmuş olmaktadır.][559]

وَمِنْ اٰيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتٰى إِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39. "O'nun âyetlerinden biri de yeri kupkuru görmendir. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır ve kabarır. Onu dirilten şüphesiz ki ölüleri de diriltıcidir. Çünkü O, her şeye kadirdir."

557 Buhârî, IV. 124; Müslim, IV. 2015.
558 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, III. 312.
559 el-Müstedrek Alâ Mecmûi'l-Fetâvâ -baskı aşamasında

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"O'nun âyetlerinden biri de yeri kupkuru görmendir. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır ve kabarır."* Böylelikle yüce Allah yerin önceleri kupkuru iken sarsıldığını haber vermektedir. Sarsılmak bir harekettir. Kabardığını da bildirmektedir. Kabarış da yukarı doğru yükselmesi demektir. Buradan da (mealde kupkuru anlamı verilen) huşuda bir sükunetin ve bir alçalışın olduğu bilinmiş olmaktadır.][560]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah kudret sahibi kim olursa olsun onun kudreti çerçevesinde mümkün olan her bir şeye kudreti yetendir. Özü itibari ile mümkün olup da Allah'ın kâdir olmadığı hiçbir şey yoktur. Onlara göre Allah'ın kudretinin yetmediği bir şeye kulların kâdir olması düşünülemez. Yüce Allah'ın: *"Çünkü O her şeye kâdirdir."* buyruğunun anlamı budur.][561]

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ ءَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ
هُوَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ
عَلَيْهِمْ عَمًى أُولٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾

44. "Eğer Biz onu Arapça olmayan bir Kur'ân yapsa idik, elbette: "Ayetleri açıklanmalı değil miydi? Arapça olmayan ile Arap olan bir kimse mi olur?" diyeceklerdi. De ki: "O iman edenler için bir hidâyet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o, onlar için bir körlüktür." İşte onlar kendilerine uzak bir yerden seslenilir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."* (Yusuf. 2) buyruğu ile: *"Eğer Biz onu Arap dilinden başka bir Kur'ân yapsa idik elbette: Ayetleri açıklanmalı değil miydi? Arapça olmayan (bir Kur'ân) ile Arap olan bir kimse mi olur diyeceklerdi."* buyruğu ve: *"Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."* (Zuhruf. 3) buyruklarına gelince bu yüce Allah'ın kulla-

560 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 555.
561 Minhâcü's-Sünne. II. 289.

rına nimet ihsanında bulunduğu manasını da ihtiva eder. Çünkü Arapça dillerin en mükemmeli, manaları en güzel beyan edenleridir. Bu sebeple kitabın bu dil ile inmesi yaratılmışlar üzerinde başka bir dil ile indirilmesine göre daha büyük bir nimettir. Öncelikle Arapların ona muhatab alınması ise ancak onu anlayabilmeleri içindir. Sonra da onların dillerini bilenlerin kendilerinin de anladıkları gibi onu anlamaları sonra da onların dilini bilmeyen kimselere onların dillerini bilen kimselerin onu tercüme etmeleri içindir. Böylelikle bu kitap ile önce Araplara karşı delil ortaya konulmuş olmaktadır. Ve öncelikle de bu kitap ile onlara nimet ihsan edilmiş olmaktadır. Çünkü onlar başkalarından önce onun manalarını bilip öğrenirler.][562]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta o yüce Allah'ın: *"De ki: O iman edenler için bir hidâyet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o onlar için bir körlüktür."* buyurduğu gibidir. Yüce Allah onların mümin kimseler olduklarını kastetmemektedir. Onlar onu işitince onlar için bir hidâyet ve bir şifa olmuştur. Hatta kâfir onu işittiği vakit ona iman ederse kitap o kimse hakkında bir hidâyet ve bir şifa olur. Onu dinledikten sonra ona iman edenlerden olur.][563]

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

46. "Kim salih amel işlerse kendi lehine, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin kullarına asla zulmedici değildir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kim salih amel işlerse kendi lehine, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin kullarına asla zulmedici değildir."* (Âyet 46) buyruğu da böyledir. Burada buyruk onun iyilikte bulunan kimsenin iyiliğini eksiltmek sûretiyle yahut da onu başkasına vermekle iyilikte bulunan kimseye zulmetmeyeceğine aynı şekilde kötülük yapan kimseye de zulmetmeyip başkasının günahlarını onun üzerine koymayacağına delildir. Aksine herkesin kazandığı iyilikleri kendi lehine, kazandığı kötülükleri de kendi aleyhinedir.][564]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

562 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 69.
563 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 172.
564 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 142.

[Yüce Allah'ın: *"Rabbin kullarına asla zulmedici değildir."* buyruğu da böyledir. İfadeler onun iyilikte bulunan kimseye zulmetmediğine. onun iyiliklerini eksiltmeyeceğine yahut da o iyilikleri başkasına vermeyeceğine. diğer taraftan kötülük işleyen bir kimseye de zulmetmeyip başkasının kötülüklerini ona yüklemeyeceğine delildir. Aksine *"Herkesin kazandığı (iyilikleri) kendi lehine, kazandığı (kötülükleri) de kendi aleyhinedir."* (Bakara, 286) Bu da yüce Allah'ın: *"Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde olan haber verilmedi mi? Ve ahdini(n gereklerini) eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde) Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini?"* (Necm. 36-38) buyruğuna benzemektedir. Hiç kimsenin üzerine başkasının günah yükü yüklenmez. Hiçkimse de bizzat kendisinin çalışıp çabaladığından başkasını hak etmez. Her iki görüş de zahiri üzere haktır.][565]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Rabbin kullarına asla zulmedici değildir."* buyruğu da adaletin sabit olmasını gerektirir.][566]

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

53. "Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim rububiyetin delilleri ve belgeleri her bir delilin medlulüne delaletinden daha büyük ve daha çoktur. Bu her bir kavim için hatta her bir insan için dahi Allah'ın kendisine nefsinde ve ufuklarda gösterdiği ve başkalarının muayyen olarak bilmediği muayyen delillerden bile daha açık ve daha büyüktür. Nitekim yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyurmaktadır. Burada zamir müfessirlere. selefe ve genel olarak ilim adamlarına göre Kur'ân'a aittir. Nitekim Kur'ân da: *"Onun ger-*

565 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 119.
566 el-Feteva. V. 76.

çeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz." buyruğu ile buna delildir.

Zamirin "Allah" lafzına ait olduğu da söylenmiş olmakla birlikte doğrusu birincisidir. Nitekim yüce Allah: *"De ki: Söyleyin bana. Eğer o Allah tarafından indirilmiş ise sonra da siz onu inkâr ederseniz."* (Âyet 52) buyurmaktadır. Bu görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerim hakkındadır. Bundan sonra da: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyurmakta sonra da: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* buyurmaktadır. Böylelikle onun insanlara hem nefislerinde hem ufuklarda gözle görülüp tanık olunan akıl ile kavranılan âyetleri göstereceğini haber vermektedir. Bu ise işitilen ve okunan Kur'ân âyetlerinin hakkın kendisi olduğunu açıkça gösterecektir. Böylelikle akıl ve sem'i deliller birbiriyle örtüşecek. Gözle görülen ve Kur'ân uyum arz edecek ve gözle görülen verilen haberi tasdik etmiş olacaktır.

Kur'ân-ı Kerim hak olduğuna göre onu getiren Rasûlün de sâdık olması gerekir. Şanı yüce Allah'ın onu indirmiş olması ve onun haber verdiği hususların tasdik edilmesini vacib kıldıklarına ve emrettiklerine itaat edilmesini de gerektirir. Aynı zamanda bu yaratıcının varlığının tevhidinin, isim ve sıfatlarının sabit olduğunu peygamberlikleri kabul edip ölümden sonra dirilişin de sabit olduğunu ihtiva eder. İşte mutluluğun ve kurtuluşun kendisine bağlı olduğu ilim ve imanın esasları da bunlardır.][567]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bütün kavimlere Kur'ân-ı Kerim'in hakkın kendisi olduğunu açıkça gösterecek şekilde pek çok nefsi ve afak âyetleri hep görülürdü. Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Söyleyin bana, eğer o Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?" Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Âyet 52-53) buyruğu ile kullarına Kur'ân-ı Kerim'in hakkın ta kendisi olduğu kendilerine açıkça görülünceye kadar hem kendi nefislerinde hem âfâkta pek çok âyetler göstereceğini haber vermektedir. Hiç şüphesiz zamir Kur'ân'a aittir. Çünkü daha önce sözkonusu edilen odur. Yüce Allah'ın: *"De ki: "Söyleyin bana, eğer o Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz uzak*

567 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 378-379.

bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?" (Âyet 52) buyruğunda olduğu gibi. (كان) deki zamir ise bilinen bir isme aittir.

Yani diyor ki: Eğer Kur'ân Allah tarafından gelmiş ise sonra da siz onu inkâr ettiyseniz haktan alabildiğine uzak bir ayrılık içinde olan kimseden doğru yoldan daha çok sapmış kim olabilir? Bu takdire göre kâfir haktan alabildiğine uzak bir ayrılık içerisinde olur. Bu kişi böylelikle Allah'a ve Rasûlüne karşı muhalefet etmiş olur ve böyle bir ayrılık içerisinde bulunan kimseden daha çok hiçkimse de doğru yoldan sapmış olamaz. Çünkü kendisi bir tarafta Allah ve Rasûlü bir başka taraftadır. Yüce Allah'ın: *"Deyin ki: "Biz Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a Yâkûb'a ve torunlarına indirilene, Mûsâ'ya, İsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabbleri tarafından verilenlere iman ettik. Birini diğerinden ayırdetmeyiz. (Hepsine iman ederiz). Biz O'na teslim olmuşlarız." Artık, eğer onlar da sizin buna iman ettiğiniz gibi iman ederlerse muhakkak hidâyet bulurlar ve şâyet yüz çevirirlerse onlar mutlaka apaçık bir ayrılığa düşerler. Onlara karşı Allah sana yeter. O, herşeyi işitendir, herşeyi bilendir."* (Bakara. 136-137) buyruğunda olduğu gibi. Şanı yüce Allah burada bundan yüz çeviren kimselerin hakka yönelmiş ve hakka uyan bir kimse olamayacağını açıklamış olmaktadır. İşte sizin bu söylediklerinize gelince maksadı hakka ulaşmak olan kitap ehlinden hiçkimse ondan yüz çevirmez. Ondan ancak maksadı nefsinin hevâsından dolayı ayrılık içerisinde olmak ve düşmanlık etmek olan kimse yüz çevirebilir. Böyle birisine karşı ise Allah sana yeter.

Kur'ân-ı Kerim eğer Allah tarafından gelmiş olup sonra da onu inkâr edenler de kâfir olacak olurlarsa hiçbir kimse böyle bir durumda olandan daha çok doğru yoldan sapmış birisi olamaz. Çünkü böyle bir kişi haktan alabildiğine uzak bir ayrılık içerisinde olur. Eğer böyle bir kimsenin onun hak olduğunu bilmediği kabul edilecek olsa bile o kişi doğru yoldan sapmış bir kimsedir. Şikak/ayrılık içinde olmak bazen inat ile birlikte bazen bilgisizlik ile birlikte. Hiç şüphesiz âyet-i kerimeler açıkça ortaya çıkıp ilim gerektiren düşünmekten yüz çevirecek olursa bu kişi ayrılık çıkaran birisi olur. Bundan dolayı bundan sonra yüce Allah: *"Ayetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyurmakta ve böylelikle kullarına onun hak olduğunu açıkça gösteren afakda ve nefislerde bir takım âyetleri göstereceğini haber vermekte sonra da: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* buyurmaktadır.

Şüphesiz ki onun şahitliği bile tek başına -âyetlere bakmaksızın- yeterlidir. Nitekim yüce Allah: *"De ki: Benimle sizin aranızda bir şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* (Rad. 43) buyurmaktadır. Onun Kur'ân-ı

Kerim ve Muhammed lehine şahitliği ise daha önceki peygamberlerine indirmiş olduğu buyrukları ile ortaya çıkar. Nitekim yüce Allah kitap ehli hakkında: *"Yanında Allah'tan gelen bildiği bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?"* (Bakara. 140) buyurmaktadır. Yine onun şahitliği fiilleri ile de olur. Bu ise meydana getirdiği ve rasûllerinin doğruluğuna delil olan âyetler/mucizeler ve belgelerdir. Böylelikle o bunlarla haber verdikleri hususlarda onları doğrulamış ve onların doğru olduklarına tanıklık etmiş olur.

Kur'ân-ı Kerim'in kendisi yüce Allah'ın sözüdür. Bu buyrukta Rasûlün haber verdiği şeylere dair Allah'ın şahitliği bulunmaktadır. Onu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirmesi Muhammed'in de onu getirmesi de başlı başına bir âyet ve bir burhandır. Bu da yüce Allah'ın fiilen yaptığı işlerdendir. Çünkü insanlar onun benzerini gerçekleştiremezler, peygamberlerden, velilerden, sihirbazlardan ve onların dışındakilerden hiçbir kimsenin buna gücü yetmez. Nitekim yüce Allah da: *"De ki: Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."* (İsra. 88) buyurmaktadır. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de daha peygamberliğinin başından itibaren bunu haber vermiştir. Çünkü bu âyet-i kerime Mekke'de bulunan Subhan/İsra Sûresi'nde yer alır.

Şanı yüce Allah insanların ittifakıyla Mekke'de meydana gelmiş olan İsra'dan bu sûrenin başında söz etmiştir. Yüce Allah böylelikle (yukarıdaki âyette) insanları ile cinleri ile sekaleynin tamamı hakkında yemin ile pekiştirdiği bir haber vermiş olmaktadır. Buna göre onlar bu Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmek üzere bir araya gelip toplansalar kesinlikle onun benzerini meydana getiremezler. Aksine böyle bir işi yapmaktan aciz kalırlar. İşte bunda onun peygamberliğine dair pek çok âyetler/deliller, belgeler vardır.

Bunlardan birisi onun kıyamet gününe kadar bütün insanların ve cinlerin böyle bir işi yapamayacaklarına aksine bundan aciz kalacaklarına dair bu pek büyük haberi cesaretle ortaya koymuştur. İnsanların kendisini doğrulamasını isteyenler arasından durumun böyle olduğundan emin olmadıkça hiçbir kimse buna kalkışmaz. Çünkü eğer bu hususta kendisinde herhangi bir şüphe varsa verdiği haberde yalancı olduğunun ortaya çıkması da mümkün olurdu. Böylelikle de onun maksadı gerçekleşemezdi. Aklı başında bir kimse ise böyle bir işe kalkışamaz. Bununla birlikte Muhammed'e iman edenleriyle onu inkâr edenleri ile bütün ümmetler aklının mükemmel olduğunu, bilgili ve deneyimli olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Çünkü o koca bir âlemi hiçbir kimsenin kendisi gibi asla idare edemediği mükemmel bir siyasetle idare etmiştir.

Sonra bu hususu Kur'ân-ı Kerim'de dile getirmiştir. O Kur'ân ki kıyamet gününe kadar korunacak ve tilavet olunacak bir kitaptır. Bu Kur'ân namazlarda okunan genel ve özel kimselerin dinlediği dostun düşmanın dinlediği bir kitaptır. İşte bu onun verdiği bu haberin doğru olduğuna mükemmel derecede güvendiğinin bir delilidir. Aksi taktirde onun bu hususta bir şüphesi bulunsaydı pek çok kimse tarafından yalancı olduğunun açıkça görülmesinden korkacaktı. Hatta kendisine uyan ve ona düşmanlık eden birçok kişi tarafından bunun görülmesinden korkardı. İnsanların kendisini doğrulamalarını maksat olarak gözeten bir kimse böyle bir şey yapmaz. İnsanların kendisini doğrulamalarını isteyen bir kimse bunun gibi bir söz söylemez. Bu şekilde onu açıkça ortaya koymaz. onu bu derece yaygınlaştırmaz, bu şekilde ebedileştirmez. Bunu ancak kendisi de doğruluğundan son derece emin olan bir kişi yapabilir.

Böyle bir işi bütün yaratılmışların yapmaktan aciz olduğunu çok iyi bilen bir kişi dışında bu haberin kesin olarak doğru olduğuna inanacak hiçbir insan düşünülemez. Çünkü bir kimsenin kıyamet gününe kadar gelecek bütün insanların ve cinlerin aciz kalacaklarını bilmesi şüphesiz bu kitabın mucize oluşunun ve onun nübüvvetine dair bir âyet/belge oluşunun en büyük delillerindendir. İşte bu işin başından beri bu kelâmı işiten ve bütün yaratılmışlara onu tebliğ etmekle emrolunmuş olduğu Kur'ân-ı Kerim'den olduğunu bilen herkese göre nübüvvetinin delillerindendir. Tek başına bu bile Kur'ân-ı Kerim'in muciz olduğunu bilmek için yeterlidir.

Onun muciz oluşuna dair bunun dışındaki pek çok delili de ayrıca zikretmeye gerek yok. Bütün ümmetlerin ona karşı çıkmaktan aciz düşmeleri gibi. Oysa hepsi de ona karşı çıkmak benzerini ortaya koymak hususunda kemal derecesinde arzulu ve tutkuludurlar. Böyle bir işi yapmalarını gerektiren sebebin kemaline rağmen bu işi yapmamış olmaları ise buna güçlerinin yetmediğini gösterir. Arap olanların ve olmayanların Kur'ân'a karşı çıkmalarını gerektiren sebepler eksiksiz olmakla birlikte bütün ümmetlerin benzerini getirerek ona karşı çıkmaların da aciz oldukları bilinmiş olmaktadır. İşte bu da bu haberin doğruluğunun bilinmesini sağlayan ikinci bir burhandır. Bu haberin doğruluğu ise onun nübüvvetinin apayrı bir âyeti/belgesidir. Ve bu da Kur'ân-ı Kerim'in muciz bir kitap oluşunun bilinmesinden farklıdır. Çünkü o da onun peygamberliğinin bağımsız bir âyeti/belgesidir. Bu da zamanın nihâyetine kadar kalacak apaçık bir âyettir. Herkes tarafından bilinen bir âyet olup o âyetlerin en büyüklerindendir.

Kur'ân-ı Kerim'in muciz bir kitap oluşu pek çok delil ile bilinen bir husustur. Ondaki i'caz şekilleri pek çoktur. Bu sebeple mucize oluşunun delilleri de türlü

türlüdür. Mucize oluşunun türlü şekilleri vardır ve bu şekillerin her biri ayrıca onun i'cazına bir delildir. İşte bunlar etraflıca açıklanmaları pek uzun sürecek özlü bir kaç cümledir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Dediler ki: "Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?" De ki: Ayetler ancak Allah'ın nezdindedir. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır."* (Ankebût. 50-51) buyurmaktadır. O davet ve beyan hususunda yeterli bir kitaptır. Hüccet ve burhan hususunda da yeterlidir.][568]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun"* yani Kur'ân'ın *"Gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* Bundan sonra yüce Allah: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* buyurmaktadır. Çünkü şanı yüce Allah Kur'ân'da haber verdiği hususlara dair şahittir, tanıktır. Bu sebeple mümin kişi ona iman etmiştir. Sonra da âfâkta ve kendi nefislerinde Kur'ân-ı Kerim'de haber verdiği şeylerin benzerine delil teşkil eden âyetleri onlara göstermiştir. Böylelikle bu âyetler Kur'ân-ı Kerim'in bundan önce ulaşmış oldukları ile birlikte hak olduğunu açıklamış olmaktadır.][569]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Âyet 53) buyurmaktadır. Bunu Rasûlüne haber veren o hayat sahibi olanın ilmi ile haberini verdiği şahitliği yetmez mi? Çünkü Allah her şeye şahit ve her şeyi bilendir. O bir hususu haber verip ona dair şahitlik edecek olursa hakkında şahitlik edeceği şeyi bir kimse görmemiş olsa dahi bu yeterli olur. Üstelik onun şahitliği Rasûlün doğruluğuna delalet eden âyetlerle/belgelerle bilinmiş bulunmaktadır. Bu yolu bilen kişinin ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in hak olduğuna delil teşkil eden müşahede olunan âyetlere ayrıca bakıp onlar üzerine düşünmesine ihtiyacı yoktur. Aksine o Rasûlün şanı yüce Allah'ın şahitliğinden ve kelâmından hareketle haber verdiği hususlarda doğru söylediğini bilmesi sûretiyle o bu hususu da iyice bilir.][570]

568 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 405-411.
569 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 236.
570 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 184-190)

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyurmaktadır. Yani Kur'ân'ın hak olduğunu onlara göstereceğiz. Yüce Allah kullarına yaratılmış ve tanık olunan âyetleri göstereceğini haber vermektedir. Böylelikle tilavet olunan ve dinlenilen âyetlerin hak olduğu açıkça ortaya çıkıncaya kadar.][571]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyruğu Kur'ân'ın gerçek olduğunu gösterinceye kadar demektir. Ayette sözü edilen "âyetler" Kur'ân-ı Kerim'in nüzulünden sonra ortaya çıkmışlardır. Allah'ın Rasûlüne ve müminlere Bedir gününde ve Bedir gününden başka diğer günlerde yaptığı yardımlar gibi. Bütün bunlar Kur'ân'ın haber verdiklerini doğrulayan, görülüp müşahede olunan âyetlerdir. Fakat müminler zaten bundan önce iman etmişlerdi.

Şöyle de açıklanmıştır: (Maksat) yüce Allah'ın kendileri ile peygamberine ve müminlere sebat verdiği Kur'ân-ı Kerim'in çoğunluğunun nazil olmasıdır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* buyurmuştur. O Rasûlünün lehine onun peygamberliğine delalet eden âyetler ile doğru olduğuna tanıklık etmektedir. İşte bunlara da zaten iman edenler iman etmiştir. Sonra da Kur'ân-ı Kerim'den buna tanıklık edecek buyrukları indirmiş sonra da Kur'ân'ın hak olduğunu kendilerine açıkça gösteren ve gözle görülebilen pek çok âyetleri/delil ve belgeleri ortaya çıkarmıştır.][572]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyurduktan sonra da: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'in hak olduğunu bilinceye kadar insanlara göstereceği âyetler akli âyetler olup akıl bunları Kur'ân-ı Kerim'in hak olduğuna delil olarak görür. Diğer taraftan şeriatin delalet ettiği ve Kur'ân-ı Kerim'in emretmiş olduğu şer'i deliller de bu tür

571 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 241.
572 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 73.

âyetlerdendir. Kur'ân-ı Kerim aklın delil gösterdiği akli âyetleri sözkonusu etmekle dolup taşmaktadır. Bunlar aynı zamanda şer'i âyetler/delillerdir. Çünkü şeriat bunları göstermiş ve bunlara yönlendirmiştir.][573]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyruğu ile onlara bu Kur'ân-ı Kerim'in hakkın ta kendisi olduğu, kendilerine besbelli oluncaya kadar gözle görülen ve tanık olunan âyetleri göstereceğini haber vermektedir. *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* Yani Rabbinin sana Kur'ân-ı Kerim'de bunları haber verip bunlara tanıklığı yetmez mi?][574]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem de nefislerinde göstereceğiz."* buyruğu ile onlara açıkça beyan edip gösterici, ufuktaki ve nefislerdeki âyetleri göstereceğini haber vermektedir. Çünkü yüce Allah'ın kendisi ile kullarına haber verdiği Kur'ân-ı Kerim'deki Kur'âni ve burhanî delaletler ile gözle görülen burhanî delaletler birbirleri ile örtüşmekte ve hem nakil ile gelen şeriat hem de akıl yolu ile ortaya konulan düşüncenin gereği de birbirini doğrulamaktadır.][575]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kul genel olarak Allah'ın yarattığı ve emrettiği hususlarda pek büyük hikmetler olduğunu bilecek olursa bu ona yeterlidir. Bundan sonra onun ilmi ve imanı arttıkça yüce Allah'ın aklını hayretlere düşüren hikmetinin ve rahmetinin etkilerini açıkça görür ve böylelikle de şanı yüce Allah'ın kitabında haber vermiş olduğu hususların tasdik edildiği kendisi için açıklık kazanır. Çünkü yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyurmaktadır.][576]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem kendi nefislerinde göstereceğiz"* buyurmaktadır. Burada kasıt Kur'ân-ı Kerim'in hak olduğunun gösterilecek ol-

573 en-Nübuvvât. 48.
574 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 9: 13. 182: Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 40.
575 Minhâcü's-Sünne. I. 300-301.
576 Tarîku'l-Vusûl. 169-170. 230

masıdır. Kur'ân-ı Kerim'den de daha önce: *"De ki: Söyleyin bana, eğer o Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"* (Âyet 52) de söz edilmiş idi. O halde yüce Allah kullarına sözlü, kulakla işitilen ve indirilmiş âyetlerinin doğruluğunu açıkça gösterecek şekilde müşahede olunan gözle görülen fiili bir takım âyetlerini de gösterir.][577]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitabı ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olan sünneti iyice düşünen ve bunu nefsinde hissettikleri ve âfâkta gördükleri ile birlikte gözönünde bulunduran bir kimse yüce Allah'ın: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyruğunun gerçek manasını da bilmiş olur. Çünkü yüce Allah'ın verdiği haberi doğru, emri adalettir: *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O her şeyi işitendir, hakkıyla bilendir."* (En'am. 115)][578]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar için kalplerinde bulunandan farklı olanını kendisi ile açığa çıkaracakları İslâm'a bir nisbetlerinin bulunması da kaçınılmazdır. Çünkü kitabın ve sünnetin getirdiklerine Allah'ın bize gerek ufuklarda gerek nefislerimizde gösterdiği âyetler/deliller ve belgeler buna tanıklık etmektedir. Yüce Allah da: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* buyurmaktadır.][579]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah insanları duyu organlarına dayanan akla itibar etmeye davet etmiş ve bunun rasûllerin getirmiş olduğu sem'i delillere de uygun olduğunu beyan buyurarak: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Âyet 53) buyurmuştur. Bu buyruğu ile de onun insanlara Kur'ân-ı Kerim'in hakkın ta kendisi olduğunu açıkça gösterecek gerek ufukta gerek nefiste bir takım âyetleri göstereceğini haber vermektedir. Böylelikle nakledilen sem'i buyruklar ile akledilen duyular ile bilinenler birbirleriyle örtüşür.][580]

577 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 207.
578 Minhâcü's-Sünne. IV. 5542-543.
579 Minhâcü's-Sünne. VI. 417.
580 es-Safdiyye. I. 227.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah onda (o sûrede): "*Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem kendi nefislerinde göstereceğiz.*" buyurmaktadır. İşte bu şanı yüce Allah'ın indirmiş olduğu mizan/ölçü, terazi kabilindendir.][581]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O ve onunla beraber bir kesim yüce Allah'ın: "*Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar.*" buyruğundaki zamirin yüce Allah'a ait olduğunu zannederler ve şöyle derler: Bu âyet-i kerime yaratılmışları yaratıcıya delil gösterenlerin yöntemi ile yaratıcıyı yaratılmışlara delil gösterenlerin yöntemini bir arada ihtiva etmiştir derler.

Fakat müfessirlerin kabul ettiği âyet-i kerimenin de delalet ettiği doğru ise zamirin Kur'ân-ı Kerim'e ait olduğu, şanı yüce Allah'ın da kullarına Kur'ân-ı Kerim'in hakkın kendisi olduğunu kendilerine açıkça gösterecek ufuklardaki ve nefislerdeki âyetlerini onlara göstereceğine delalet etmektedir. Bu da risaletin sabit olduğunu ve Rasûlün haber verdiği hususlara gerektiği gibi teslimiyet gösterilmesi icab ettiğini de ihtiva eder. Nitekim yüce Allah: "*De ki: "Söyleyin bana, eğer* o *Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?" Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz.*" (Âyet 52-53) buyurmaktadır.][582]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: "*Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?*" buyurmaktadır. Yani kitaplarında hakkında kendilerine haber vermiş olduğu ve bildiği şahitliği onlara yetmez mi?][583]

581 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 292.
582 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. III. 143.
583 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 539.

ŞÛRÂ SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 53 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾

11. "Gökleri ve yeri yaratandır. Size kendi nefislerinizden eşler ve davarlardan da çiftler yaratmıştır. O sizi bu yolla üretip, çoğaltıyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur ve O her şeyi işitendir, görendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* buyurmuştur. Bu da Allah'ı temsil eden benzeri olduğunu kabul eden "mümessile" diye bilinenlerin kanaatlerini reddetmektedir. *"Ve O herşeyi işitendir, görendir."* buyruğu da (sıfatları kabul etmeyen) muattilenin kanaatlerini reddetmektedir.][584]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* buyruğu bütün yönleri ve bütün anlamları ile teşbihi reddetmektir.][585]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["O *"benzeri hiçbir şey olmayan"* dır. Ne zatında ne sıfatlarında ne de fiillerinde.] [586]

584 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 406. I. 71-72: Minhâcü's-Sünne. II. 111. II. 523: Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VI. 348: Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 432 ve es-Safdiyye.

585 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 383.

586 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 398. XXVIII. 33. V. 195: Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 287.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* buyruğunda geçen "benzer"in kendisidir. Şanı yüce Allah'a kesinlikle benzer hiçbir şey yoktur. Onun mukaddes zatına varlıklardan hiçbir şey benzemez. O mukaddes zatın sıfatlarına hiçbir sıfat benzemez. Kalplerde bulunan onun marifetine bilinen hiçbir şey benzemez. Onun muhabbetine hiçbir muhabbet benzemez. Kendi yüce zatında olduğu gibi (her hususta) en yüksek misal de yalnız O'nundur.][587]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* teşbih ve temsil ehline bir reddir. Onun: *"O her şeyi işitendir, görendir."* buyruğu da sıfatları kabul etmeyen ve ta'til edenlere bir reddir. Çünkü ona başkalarını misal gösterenin gözleri karmaşık iyi görmeyen bir kimsedir. Muattileye mensup olanın ise gözleri görmez. Ona başka misaller uyduran ise bir puta ibadet eder. Ta'til edici kimse ise bir yokluğa ibadet eder.][588]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* ve: *"Kimse O'nun dengi değildir."* (İhlas, 4) buyurmaktadır ki onun benzeri eşi, ona denk ve onun misali yoktur demektir. Zaten yüce Allah'ın dağa tecelli ettiği zaman heybetinin azameti ve pek yüce saltanat ve egemenliği dolayısı ile un ufak olduğunu bilmiyor muyuz? Nasıl ki O bir şeye tecelli ettiği zaman un ufak oluyorsa aynı şekilde O'nun hakkında bir takım vehimlere kapılan kimse de mutlaka helak olur. Böylelikle yüce Allah kitabında yaptığı açıklamaları ile kendisi ve zatı hakkındaki teşbihi, temsili, denginin ve eşinin olmasını reddetmiş olmaktadır.][589]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* buyurmaktadır. Bu ona benzer varlıklar kabul eden mümessileye bir reddir. *"O her şeyi işitendir, görendir."* buyruğu da muattılaya bir reddir. Bu durumda mümessileden olan kişi bir puta ibadet ederken muattıladan olan bir kişi de bir yokluğa ibadet eder.][590]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hiçbir şey O'nun benzeri değildir."*; *"Sen O'na denk birisini*

587 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 250.
588 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 196.
589 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 63.
590 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 515.

biliyor musun?" (Meryem, 65); *"Hiç kimse O'nun dengi değildir."* (İhlas, 4) buyrukları ile yüce Allah'ın bir benzerinin onun eşinin denginin bulunmadığını açıkça ifade etmektedir. O halde onun sıfatlarından herhangi bir sıfatın da yaratılmışların herhangi bir sıfatının bir benzeri olması da mümkün değildir. Yaratılmış bir varlığın da yüce Allah'ın herhangi bir sıfatına denk ve eşit olması da mümkün değildir.][591]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* buyruğunun anlamı O'na benzer hiçbir şey yoktur şeklindedir. Buradaki "kef" harfi zaittir.][592]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* buyruğu teşbih ve temsilde bulunmayı reddederken: *"Ve O her şeyi işitendir, görendir"* buyruğu da inkârı ve ta'tili reddetmektedir.][593]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur ve O her şeyi işitendir, görendir."* buyruğu isbatı ve tenzihi bir arada dile getirmektedir. Sıfatların onlara nisbeti yarattıkların O'na nisbeti gibidir. Nisbet ve izafet de nisbet ve izafete benzer.][594]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tahkikin sonucu şudur: Bazen bazı alimler ve muhabbet sahibi kimselere bir takım temessül ve tahayyül hasıl olabilir. Böylelikle bu kişi mahbubun sûretini hayal eder. Bazen de maddi bir tahayyül hasıl olmayabilir. Bu misal ise kesinlikle hakikatin türünden olamaz. Bu ancak ilim maluma mutabık ve ona muhalif olmayan ve ona muvafık olması halinde mutabık ile öbür mutabakat ettiği şey arasında muvafık ile muvafakat ettiği şey arasında bir tür tenasüp ve benzerlik ve temsil türlerinden bir tür sözkonusu olabilir. Çünkü bir şeye dair verilen misal bazı yönleriyle onunla ortaklığından dolayı verilir. Burada ise kesinlikle herhangi bir ortaklık ve bir benzerlik yoktur. Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."* buyruğu ile: *"Göklerde ve yerde en yüksek misal yalnız O'nundur."* (Rûm, 27) buyruğunun bu demek olduğu da söylenmiştir.][595]

591 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 516.
592 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 472.
593 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 4.
594 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 365.
595 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 383-384.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nakleden senedi belirtmeksizin Cüneyd'e tevhide dair soru sorulması üzerine şöyle cevap vermiştir: Tevhid olunanı ehadiyetinin kemali ile vahdaniyetini tahkik ederek birlemek, onun zıtlarının, eşlerinin ve benzerlerinin bulunmadığına inanarak doğurmamış ve doğmamış olduğuna itikad etmek, (Onu başkalarına) benzetmeden şekillendirmeden misallendirmeden tanımaktır. *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitendir, görendir."*][596]

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

12. "Göklerle yerin anahtarları O'nundur. Dilediğine rızkı yayar ve daraltır çünkü O, her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Dilediğine rızkı yayar ve daraltır."* yani kısar.][597]

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

13. "O "dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı. Senin müşrikleri kendisine davet ettiğin şey, onlara büyük geldi. Allah dilediği kimseyi buna seçer ve döneni buna hidâyet eder."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu sabittir: "Biz peygamberler topluluğunun dini birdir."[598] Buna

596 el-İstikame, I, 145.
597 Şerhu'l-Umde -es-Siyam, I, 93.
598 Kaynakları daha önce gösterildi.

göre rasûllerin tamamının dini birdir. O da İslâm dinidir. İslâm dini ise Allah'ın emrettiği hususlarda ve şeriatinde O'na hiçbir ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadettir. Nitekim yüce Allah: *"O "dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı. Senin müşrikleri kendisine davet ettiğin şey, onlara büyük geldi."* buyurmaktadır. Fakat bu dinde şeriat ve minhac/yol çeşitlilik, arz edebilir. Yüce Allah'ın: *"(Ey insanlar) sizden her biriniz için bir şeriat ve bir minhâc/yol tayin ettik."* (Maide. 48) buyruğunda olduğu gibi. Tıpkı bir tek Rasûlün şeriatinin çeşitlilik arz etmesi gibidir.][599]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O "dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* buyurmakta. Böylelikle rasûllere dini dosdoğru uygulamalarını, din hususunda da herhangi bir ayrılığa düşmemesini emretmiş olmaktadır. Burada adı geçen beş peygamber ululazm peygamberlerdir. Yüce Allah onlardan kitabında biri bu sûrede olmak üzere diğeri de: *"Hani Biz nebilerden, senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan ahitlerini almıştık. Evet, Biz onlardan sağlam bir ahit almıştık."* (Ahzâb. 7) buyruğunda olmak üzere iki âyette zikretmiştir.][600]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O "dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* (Âyet 13) buyurmaktadır. Çünkü bütün rasûllerin dini birdir. Ama onların şeriati ve yolları bir tek Rasûlün şeriatinde çeşitliliğin görülmesi gibi çeşit çeşittir. Şüphesiz Mesih'in dini Mûsâ'nın dininin kendisidir. O aynı zamanda her ikisinden önceki İbrahim el-Halil'in dinidir. Onlardan sonra gelen Muhammed'in dini de odur. Bununla birlikte Mesih Tevrat şeriati üzerinde idi. Sonra Allah onun dili üzere Tevrat'dan bazı hükümleri nesh etti. Fakat gerek neshden önce ve gerek nesihden sonra onun dini Mûsâ'nın dininin kendisidir. Mûsâ'nın dinini asla ihmal etmemiştir.

Müslümanlar da aynı şekilde Mesih'in, Mûsâ'nın, İbrahim'in ve diğer rasûllerin dini üzeredirler. Mesih'e tabi olanlar da bizzat onlardır. Bundan dolayı şanı yüce Allah onları kıyamet gününe kadar hristiyanların üstünde tutmuştur.][601]

599 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 149-150.
600 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 291.
601 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 53-55.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O "dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* buyruğunda belirtildiği üzere din Allah'ın rasûllerinin dini olup bu da Allah'ın kitabında beyan ettiği üzere tek bir dindir. Aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda sabit olduğu üzere aynı dindir: "Biz peygamberler topluluğunun dini birdir. Hiç şüphesiz insanlar arasında Meryemoğlu'na en yakın kişi benim. Çünkü benimle onun arasında bir peygamber yoktur."[602]][603]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Senin onları kendisine davet ettiğin şey müşriklere büyük (ağır) geldi."* buyruğuna gelince Allah'ın kitabı, Allah'ın sevdiği şeyin kendisine ağır geldiği kimselerin bu dinde yerilmiş ve bundan dolayı ona gazab edilmiş olduğuna delildir. Yermek yahut gazab ise ancak bir vacibin terki yahut bir haramın işlenmesi dolayısıyla sözkonusu olur. Huşu sahibi olmayanlar yerilen kimselerden olduklarına göre bu huşuun vücubuna delildir.][604]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz de sizindir."* (Âyet 15) buyruğuna gelince. Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"De ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz de sizindir. Bizimle sizin aranızda artık bir delile gerek yoktur."* (Âyet 13) buyruğundan sonra zikredilmiş bulunmaktadır: *"O "dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı. Senin müşrikleri kendisine davet ettiğin şey, onlara büyük geldi. Allah dilediği kimseyi buna seçer ve döneni buna hidâyet eder. Onlar ancak ilim kendilerine geldikten sonra aralarındaki düşmanlık sebebi ile ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden belirli bir süreye kadar bir söz geçmiş olmasaydı, elbette aralarında hüküm olunurdu. Onlardan sonra kendilerine kitap miras verilenler de muhakkak onun hakkında bir şüphe ve tereddüt*

602 Kaynakları daha önce gösterildi.
603 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 347.
604 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 553.

içindedirler. İşte bundan dolayı sen buna davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol, onların arzularına uyma ve De ki: "Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir." (Âyet 13-15)

Böylelikle bizlere Nuh'a, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya din adına tavsiye etmiş olduğu: Dini dosdoğru ve dimdik ayakta tutun ve din hakkında ayrılığa düşmeyini de bizim için şeriat kılmış olduğunu haber vermektedir. Nitekim yüce Allah bir başka âyette: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. O'na dönenler olun, O'ndan korkun, namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur."* (Rûm, 30-32) ve: *"Ey rasûller, temiz olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin. Şüphe yok ki ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim. Ve gerçekten sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde yalnız benden korkun. Ama insanlar işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her fırka ellerinde bulunandan memnundur."* (Mü'minun, 51-53) buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah yahudilerin ve hristiyanların ayrılığa düşmesi gibi yine yahudilerin kendi aralarında fırkalara ayrılması, hristiyanların da nasturiliğe, yakubiliğe ve melkaniye adını taşıyan fırkalara ayrılması gibi kitap ehlinin ayrılıklara düşmesine dair bize haber vermektedir.

Sonra da yüce Allah: *"Onlardan sonra kendilerine kitap miras verilenler."* işte onlar ayrılığa ve tefrikaya düşenlerdir *"de muhakkak onun hakkında bir şüphe ve tereddüt içindedirler."* (Âyet 14) buyurmaktadır. İşte bu şekilde genel olarak yahudiler ve hristiyanlar bundan dolayı bir şüphe ve tereddüt içerisinde oldukları görülür.][605]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O "dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* buyurmakta ve böylelikle yüce Allah bize Nuh'a tavsiye ettiğini Muhammed'e indirdiği vahyi ve adı geçen diğer üç peygambere yaptığı tavsiyeyi bizim için de şeriat yaptığını haber vermektedir. Burada adı geçen bu peygamberler ise yüce Allah'ın: *"Hani Biz peygamberlerden (özellikle de)*

605 el-Cevâbu's-Sahih, III, 53-55.

senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryemoğlu İsa'dan ahitlerini almıştık." (Ahzâb. 7) buyruğunda kendilerinden ahdin alındığı ululazm peygamberleridir. Yüce Allah'ın: "*Nuh'a tavsiye ettiğini sana vahyettiğimizi İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi.*" buyruğunda Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında (الذي) ismi kullanılarak vahyetme lafzı kullanılmış iken diğer rasûller hakkında "vasiyet: tavsiye" lafzı kullanılmıştır.

Sonra: "*Dini dosdoğru tutun*" buyurmaktadır. Bu da tavsiyenin mahiyetini açıklamaktadır. Ayrıca "kavl: söz" lafzından değil de kavl manasındaki bir fiilden sonra gelen açıklayıcı (أن) ile gelmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: "*(ثم أوحينا إليك أن اتبع): Sonra sana ... uy diye vahyettik.*" (Nahl. 123); "*Andolsun Biz sizden önce kendilerine kitap verilenlere de size de Allah'tan korkun diye tavsiye/emrettik.*" (Nisa. 131) buyruklarında olduğu gibi. Buyruğun manası ise biz onlara Allah'tan korkun dedik şeklindedir. İşte yüce Allah'ın: "*O dini dosdoğru tutun.*" buyruğu da böyledir. Yani O size buyurdu ki: Çeşitli rasûllere dinden tavsiye ettiğini (dosdoğru tutun). Biz (onlara) dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin dedik.

O halde bizim için meşru/şeriat kılınmış olan tavsiye edilmiş ve vahyedilmiş olandır. O da: "*Dini dosdoğru tutmaktır.*" Çünkü "*Dini dosdoğru tutun*" buyruğu bizim için şeriat olan rasûllere tavsiye edilmiş bulunan ve Muhammed'e vahyedilmiş olanın açıklayıcısıdır.

"Dosdoğru tutun" buyruğundaki zamirin bize ait olduğu da söylenebilir, gönderilen rasûle ait olduğu da söylenebilir. hepsine ait olduğu da söylenir.

Bu ise daha güzeldir. Bunun bir benzeri şu ifadelerdir: Ben sana bizzat Zeyd'e vermiş olduğun Allah'a itaat emrini emrettim. Size filanoğullarına tavsiye ettiğim şunu yapın diye tavsiye ettim.

Birinci örneğe göre o taktirde bu (ما) den bedel olur. Yani o sizlere (dini) dosdoğru tutmanızı şeriat yapmıştır. İkinci açıklamaya göre onlara (dini) dosdoğru tutun hitabı ile söylediği şeyi şeriat yaptı. Bu da aynı zamanda bir bedeldir ve böylelikle öncekilere söylenmiş olanı zikretmiş olmaktadır.

Üçüncü ihtimale göre ise o tavsiye edilen şey olan: "(dini) dosdoğru tutun" (emrini) şeriat yaptı demek olur.

Yüce Allah bunun hem bizim söylediğimiz hem onların söyledikleri bir söz olduğunu haber verdikten sonra bu topluluğa böylece hitap etmiş olduğuna göre zamirin her iki kesime de birden raci olduğu/döndüğü bilinmiş olur. Allah'ın izni ile bu daha sahihtir.

İlk iki takdire göre ifadenin manası da buna racidir. Çünkü onun bizim için şeriat kıldığı şey önceki rasûllere yaptığı tavsiyenin aynısıdır. Bu da dini dosdoğru ayakta tutmak ve din hususunda ayrılığa düşmenin yasaklanmasıdır. Fakat tereddüt zamirin lafzan onları kapsayıp kapsamadığı ile ilgilidir. Çünkü bize bunun benzeri buyruğun söylendiği yahut bunun aksi bilinen bir husustur. Yahut da zamir bizim hepimizi ihtiva eder.

Şanı yüce Allah öncekilere de sonrakilere de dini dosdoğru tutmayı ve din hakkında ayrılığa düşmemeyi emrettiğine ve O'nun Nuh'a tavsiye ettiğini ve Muhammed'e vahyettiklerini bize şeriat kılmış olduğunu haber verdiğine göre iki ihtimal sözkonusudur:

Birincisi Muhammed'e vahyettiğinin kapsamına bize özel olan şeriatinin de dahil olmasıdır. Çünkü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderilenlerin tamamını usulü ile füruü ile ona vahyetmiştir ve bu Nuh'a ve ondan başka rasûllere gönderdiklerinden farklıdır. Çünkü bize dinden şeriat kılınan ancak onlara tavsiye edilmiş bulunan dini dosdoğru tutmak, din hususunda ayrılığa düşmemekten ibarettir. Onların üzerinde ittifak ettikleri din ise usul/inanç esaslarıdır. Böylelikle bu söz birkaç hususu bir arada ihtiva eder:

1. O bize dinden ortak olan hususları şeriat yapmıştır. O da genel olarak İslâm ve imandır. Bize özel olan din ise özel anlamıyla İslâm ve imandır.

2. O bize ortak olanıyla özel olanıyla dinin tamamını dosdoğru ayakta tutmayı emir buyurmuş ve din hususunda ayrılığa düşmemizi yasaklamıştır.

3. O rasûllere ortak dini ayakta tutmalarını emretmiş, onun hakkında ayrılığa düşmelerini yasaklamıştır.

4. Şanı yüce Allah: *"Nuh'a tavsiye ettiğini"* buyruğu ile *"İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi"* buyruğunun arasını: *"Sana vahyettiğimizi"* buyruğu ile ayırmış olması bunu ifade etmektedir.

Bundan sonra ise yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilenler ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı ayrılığa düştüler."* (Âl-i İmran, 19) buyurarak onların ayrılığa düşmelerinin ancak kendilerine nelerden sakınacaklarını açıklayan ilmin gelişinden sonra olduğunu haber vermektedir. Çünkü şanı yüce Allah hidâyet vermiş olduğu bir kavme nelerden sakınmaları gerektiğini beyan etmedikçe onları dalalete düşürmez. Ayrıca yüce Allah onların ancak aralarındaki kıskançlık/bağy sebebi ile ayrılığa düştüklerini de haber vermektedir.

Bağy ise sınırı aşmaktır. İbn Ömer'in dediği gibi kibir ve kıskançlıktır. Bu da içtihada bağlı olarak ayrılığa düşmekten farklıdır. Çünkü onda ne ilim vardır ne de ilim adamlarının meşru olan ihtilafları türünden olan bağy bununla kastedilmiştir. Bağy ya hakkı kaybettirmektir yahut da sınırı aşmaktır. Bu durumda ya bir vacibin terki sözkonusu olur yahut da haram bir işin işlenmesi. Böylelikle ayrılığa düşmeyi gerektirenin o olduğu bilinmiş olmaktadır.

Bu da kitap ehli hakkındaki: *"Biz nasraniyiz/hristiyanlarız diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik."* (Maide. 14) buyruğu gibidir.

Yüce Allah onların kendilerine verilen öğütten pay almayı unutmaları -ki bu da kendilerine emredilenlerin bir kısmı gereğince ameli terk etmektir- aralarında düşmanlığı ve kinin salınmasına sebep teşkil ettiğini haber vermektedir. İşte bizim dinimize mensup kimseler arasında görülen vakıa da budur. Dinlerinin esasları ile fer'i meselelerinin birçoğu hususunda usul ve füru alimlerinin birbirleri ile anlaşmazlığa düştükleri birbirleri ile çekişip duran taifeler arasında gördüklerimiz bunun örneği olduğu gibi kendilerine Museviliğin yahut da İseviliğin baskın geldiği ilim adamları ile âbidler arasında gördüklerimiz de bunun örneğidir. Öyle ki bunlar arasında her biri diğeri hakkında o hak namına bir şeye sahip değildir diyen önceki iki ümmetten bir benzerlik kalmaktadır. Nitekim kendisini fıkha vermiş dinin zahir amellerine sımsıkı sarılan ile bâtıni bir takım amellerine sımsıkı sarılmış mutasavvıfın her birinin diğerinin yolunu inkâr ettiğini ve onun din ehlinden olmadığını iddia ettiğini yahut da ondan dinden kabul etmediği kimselerden yüz çevirdiği şekliyle yüz çevirdiğini bunun sonunda her ikisi arasında düşmanlığı ve kinin ortaya çıktığını görmemiz de bunun gibidir.][606]

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ أَنْزَلَ
اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَآ أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ
أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

15. "İşte bundan dolayı sen buna davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol, onların arzularına uyma ve De ki: "Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir.

606 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 12-15.

Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz de sizindir. Bizimle sizin aranızda artık bir delile gerek yoktur. Allah hepimizi bir arada toplayacaktır ve dönüş yalnız O'nadır."

Tefsiri:

[Sonra yüce Allah: *"İşte bundan dolayı sen davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol."* Bizim için teşri buyurduğu dine öylece yönel. *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların arzularına uyma."* Bu ise müşriklerin hevâlarını/arzularını kapsadığı gibi kitap ehlinin arzularını da kapsamaktadır. Zaten bunu yüce Allah: *"Yahûdîler de hristiyanlar da sen onların dinlerine uymadıkça asla senden hoşnut olmazlar. "Allah'ın hidâyeti (var ya) işte doğru yol ancak odur" de. Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların heveslerine uyacak olursan, Allah(ın azabın)a karşı seni koruyacak hiç bir dostun ve hiç bir yardımcın olmaz."* (Bakara, 120) buyruğunda açıkça dile getirmiş bulunmaktadır.][607]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İşte bundan dolayı sen davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların arzularına uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir."* Bu da aynı şekilde hakkında ayrılığa düşmüş olduğu ve böylelikle görüş ve ibadetleri hususunda ihtilafa düşmüş olan ümmetin hali ile ilgilidir.][608]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu anlamın bir benzeri yüce Allah'ın: *"İşte bundan dolayı sen buna davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol, onların arzularına uyma ve De ki: "Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz de sizindir. Bizimle sizin aranızda artık bir delile gerek yoktur."* buyruğunun bir benzeridir. Yani aramızda davalaşacak bir husus yoktur. Çünkü hüccet/delil hasmın delil diye gösterdiği şeydir. Velev ki bâtıl olsun. Dolayısıyla getirilen delilin hak olması "hüccet" lafzının şartı değildir. Aksine eğer bu delil hak ise ona beyyine, burhan ve delil isimleri verilir.][609]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

607 el-Cevâbu's-Sahîh III. 56.
608 el-İstikame. II. 253-254.
609 es-Safdiyye. II. 216.

[Yüce Allah nebisine: *"İşte bundan dolayı sen buna davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol, onların arzularına uyma ve De ki: "Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum."* buyurmaktadır. Adalet ise her şeyi yerli yerince koymak demektir. Nitekim zulüm de bir şeyi kendisine ait olmayan yere koymaktır.][610]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim sizin amelleriniz de sizindir."* buyurmaktadır. Bu buyruk bu şekilde hitabta bulunduğu müşrikler ile kitap ehlinden bir uzaklaşıştır. Yüce Allah'ın: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: "Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız; sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."* (Yunus, 41) buyruğu gibi. Yüce Allah'ın: *"De ki: "Bizimle Allah hakkında mı çekişiyorsunuz? Halbuki O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Biz (dinimizi) O'na halis kılanlarız."* (Bakara, 139) buyruğu da bunun gibidir.][611]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"De ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimizdir sizin de Rabbinizdir."* buyurmaktadır. Bununla yüce Allah peygamberine indirilmiş bütün kitaplara iman etmesini ve bütün insanlar arasında adalet yaparak her bir hak sahibine hakkını vermesini, her bir bâtıl iş işleyeni o bâtıldan alıkoyup engellemesini emretmiş bulunmaktadır. Çünkü din ve dünyanın bütün hususları hakkında gerçek bir adalet onun getirdikleri ile mümkündür. Zaten rasûllerin gönderilmesinin ve kitapların indirilmesinin maksadı da budur. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı/ölçüyü ve adaleti indirdik."* (Hadid, 25) buyruğunda olduğu gibi.][612]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim."* buyruğu bir haktır. Çünkü Allah hem ona hem de bütün insanlara Allah'ın indirdiklerinin tamamına iman etmelerini emir buyurmuştur.][613]

610 el-İstikame, I, 464.
611 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 57-58.
612 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 341-342.
613 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 57.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Bizimle sizin aranızda artık bir delile gerek yoktur.*" âyetine gelince. Bu özel olarak hristiyanlara yönelik bir hitap değildir. Aksine bu herkese bir hitaptır.

Halbuki o hristiyanlar ise bunun anlamının kitap ehline karşı delil getirerek tartışmayınız anlamında olduğunu zannetmişlerdir. Tıpkı yüce Allah'ın: "*Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin.*" (Ankebût, 46) buyruğunun siz kitap ehli ile -yani hristiyanlar ile -zulmedenler dışında -yani yahudiler dışında- ancak en güzel yol ile tartışınız anlamında olduğunu zannettikleri gibi.

Bu ise Allah'ın kelâmını kelimeleri yerlerinden oynatarak yapılan bir tahriftir. Ve bu da onların ellerinde bulunan Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve nebilerden gelmiş olan sair bilgileri tahrif etmelerine benzer. Çünkü onların bu kitapları tahrif etmek hususundaki yapabildikleri Kur'ân'ın manalarını tahrif etmelerinden çok daha fazladır. Çünkü Kur'ân'ın onu koruyan bir ümmeti manalarını bilen lafzının da manasının da tahrif edilmesine karşı onu koruyan bir ümmeti vardır.

O kitaplara gelince onların lafız ve manalarını koruyan kimseleri yoktur. Bundan dolayı onların bu kitaplarının tahrifleri pek büyüktür ve Kur'ân-ı Kerim'i tahrife kalkışmalarından da daha büyüktür.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Burada hitap hristiyanlara özel değildir. Çünkü bu sûre Mekki bir sûredir. Mekki sûreler ise kitabı okumayan (ilahi kitaplardan habersiz) kimseleri kapsar. Sadece kitap ehli hakkında özel değildir. Aksine bütün ümmetleri kapsardı ya da müşriklere özeldi.

Medine'de inmiş olan sûrelerin hitabına gelince. Bazen kitap ehline yöneliktir bazen müminlere özeldir. Bazen de umumidir. Yüce Allah da: "*Senin onları kendisine davet ettiğin şey müşriklere büyük (ağır) geldi. Allah dilediği kimseyi buna seçer ve (yönelip döneni) buna hidâyet eder.*" (Âyet 13) ve: "*Onlar ancak ilim kendilerine geldikten sonra aralarındaki düşmanlık sebebi ile ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden belirli bir süreye kadar bir söz geçmiş olmasaydı, elbette aralarında hüküm olunurdu. Onlardan sonra kendilerine kitap miras verilenler de muhakkak onun hakkında bir şüphe ve tereddüt içindedirler.*" (Âyet 14) buyurmaktadır.

Hitab ya hem müşrikleri hem kitap ehlini kapsayan umumi bir hitaptır yahut da müşriklere özel bir hitaptır. Kitap ehli ise hem yahudiler hem hristiyanlardır. Durum ne olursa olsun bu hitabın hristiyanlar hakkında özel kabul edilmesinin açıklanabilir bir tarafı yoktur.

Yüce Allah'ın: *"Benimle sizin aranızda artık bir delile gerek yoktur."* buyruğu ise yüce Allah'ın: *"De ki: "Bizimle Allah hakkında mı çekişiyorsunuz? Halbuki O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Biz (dinimizi) O'na halis kılanlarız."* (Bakara. 139) buyruğu ile: *"Eğer seninle tartışırlarsa de ki: "Ben kendimi Allah'a teslim etmişimdir. Bana uyanlar da." Kendilerine kitap verilenlerle ümmilere de ki: "Siz de İslâm'a girdiniz mi?" Eğer İslâm'a, girerlerse muhakkak hidâyet bulmuş olurlar. Şâyet yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak tebliğdir."* (Âl-i İmran. 20) buyruklarının bir benzeridir.

Çünkü hüccet/delil hak olsun bâtıl olsun delil diye gösterilen şeye verilen addır. Yüce Allah'ın: *"Ta ki insanlar arasından zulmedenler dışında kimsenin size karşı bir delilleri kalmasın."* (Bakara. 150) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü zalimler size karşı bâtıl olan bir hüccet/delil gösterirler. Müşriklerin kıblenin Kâbe'ye döndürülmesi üzerine söyledikleri: İşte o sizin kıblenize geri döndü. Pek yakında dininize de dönecektir demeleri gibi. Bu hiç şüphesiz zalimlerin ortaya koymuş olduğu çürümeye mahkum bir hüccet/delildir. Buna açıklık getiren hususlardan birisi ise yüce Allah'ın bundan sonraki: *"Allah hakkında –onun çağrısı kabul edildikten sonra- tartışanların delilleri Rabbleri nezdinde bâtıldır. Onların üzerinde bir gazap ve onlar için çok çetin bir azap da vardır."* (Şura. 16) buyurmuş olmasıdır. Yüce Allah ona: "hüccet/delil" adını vermekle birlikte onu "bâtıl" diye nitelendirmiştir. İşte onun çağrısının kabul edilmesinden sonra Allah hakkında delil getiren bu kimseler müşriklerden ve kitap ehlinden kâfir olanlardır.

Onlar aynı zamanda müminlere karşı onları dinlerinden geri döndürmek için delil/hüccet getirmeye kalkışırlar. Hristiyanlar hakkında: *"(İsâ hakkında), sana bunca ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında çekişirse, de ki: "Geliniz, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, biz kendimizi, siz de kendinizi çağıralım. Sonra dua ve niyaz edelim de Allah'ın lanetinin (İsâ hakkında) yalan söyleyenlerin üzerine olmasını isteyelim."* (Âl-i İmran. 61) buyurmaktadır.

Öbürleri mümir.lere eziyet ve işkence ettikleri gibi kâfirler de müminler ile onları dinlerinden geri döndürmek ümidi ile tartışıyorlardı. Ama onların ileri sürdükleri deliller Rabbleri nezdinde çürüktür. onların üzerine bir gazab vardır. onlar için de pek çetin bir azap vardır.

Müminlere karşı delil getirmeleri de onlara zulüm, onlara haksızlık kabilinden ve bâtıl söz söylemek idi. Bu sebeple yüce Allah ona: *"Bizimle sizin aranızda artık bir delile gerek yoktur"* demesini ona emir buyurdu.

Yani sizin çürümeye mahkum delilleriniz ile bize zulmedip haksızlık etme hakkınız yoktur. Yoksa bundan maksat bizler size karşı delil getirmeyiz ve sahih delillerle sizleri hakka çağırmayız demek değildir. Çünkü yüce Allah: *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel yolla mücadele et."* (Nahl, 125) buyurmuştur.

Böylelikle yüce Allah ona davet ehli olan müşriklerle mutlak olarak kitap ehli ile de en güzel yolla mücadele etmesini emir buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* (Ankebût, 46) buyurmuştur.

Hiç şüphesiz zalim haddi aşan, saldırgan ve cezalandırılmayı hak eden birisidir. Bu sebeple ona hak ettiği şekilde cezalandırmak sûretiyle karşılık vermek caizdir. Zulmetmeyenlerden farklı olarak böyle birisi ile sadece en güzel yolla mücadele etmekle yetinmek gerekmez. Çünkü zulmetmeyen kimse ile ancak en güzel yol ile mücadele edilir.

"Kitap ehli" de Kur'ân-ı Kerim'deki benzeri diğer buyruklar gibi yahudilerle hristiyanları kapsar. Mesela yüce Allah'ın: *"Kendilerine kitap verilenlerin yemekleri."* (Maide, 5) buyruğu ile; *"Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar kendilerine apaçık delil gelinceye kadar (güya küfürlerinden) ayrılmayacaklardı."* (Beyyine, 1) buyruğu ve bunun benzeri buyruklar gibi.

Zalim ise kendisi için açık seçik belli olmuş hakkı terk edip bâtıl olduğu açık seçik bir şekilde belli olana uyması ve bilgisizce söz söylemesi sûreti ile zalim olur. Hak kendisine açıkça göründükten sonra ona karşı inatlaşacak olursa zalim olur.

Böyle birisi: "Düşmanlıkta aşırıya giden" kişi gibidir. Yüce Allah da: *"Öylesi vardır ki dünya hayatı hakkındaki sözü hoşuna gider ve o kalbinde olana Allah'ı da şahit tutar. Halbuki o düşmanın en azılı olanıdır."* (Bakara, 204); *"Hak apaçık meydana çıktıktan sonra hakka dair seninle tartışıyorlardı."* (Enfal, 6) ve; *"Diyelim ki sizler bilgi sahibi olduğunuz bir hususta tartıştınız. Peki bilginiz olmayan bir hususta ne diye tartışırsınız?"* (Âl-i İmran, 66) buyurmaktadır.][614]

614 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 68-73.

اَللّٰهُ الَّذٖٓي اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمٖيزَانَؕ وَمَا يُدْرٖيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرٖيبٌ ﴿١٧﴾

17. "Allah hak ile Kitabı ve Mizanı indirendir. Ne bilirsin, saat belki de yakındır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah hak ile kitabı ve mizanı indirendir."* Kitap nas demektir. Mızan ise adalettir.][615]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah hak ile kitabı ve mizanı indirendir."* ve: *"Andolsun ki Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik."* (Hadid. 25) buyurmaktadır. Mizanı selef adalet ile tefsir eder. Bazıları ise kendisi ile eşyanın tartıldığı terazi diye açıklar. Bunlar ise birbirinden ayrı şeyler değildir. Şanı yüce Allah insanların adaleti ayakta tutmaları için rasûlleri ile birlikte kitabı indirdiği gibi bunu da rasûlleri ile birlikte indirdiğini haber vermiştir.][616]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah rasûlleri ile birlikte kitabı ve mizanı indirmiştir. Nitekim O: *"Andolsun ki Biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır."* (Hadid. 25) ve: *"Allah hak ile kitabı ve mizanı indirendir."* buyurmaktadır.

Yine Merhum İbn Teymiyye dedi ki: "Müfessirlerin çoğu mizan adalettir demişlerdir. Bazıları ise kendisi ile eşyanın tartıldığı şeydir demişlerdir. Bu ise kendisi ile adaletin tanındığı bir araçtır. Yüce Allah'ın: *"Göğe gelince. Onu da yükseltti ve mizanı koydu."* (Rahman. 7) buyruğu hakkında da böyle demişlerdir. Birbirine benzer şeyleri bir arada toplayan farklı şeyleri birbirinden ayıran, verilen misaller ile akli kıyaslar demektir. Kitap lafzı yüce Allah'ın: *"Beraberlerinde insanların*

615 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 288.
616 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 371.

anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile kitabı indirdi." (Bakara. 213) buyruğunda olduğu gibi "kitap" lafzı da mutlak olarak zikredildiği yerde mizan da onun kapsamına girer. Çünkü yüce Allah kitabında kendisi ile hakkın bâtıldan ayırdedilebileceği bir takım misalleri ve akli kıyasları açıklamış bulunmaktadır.

Bu da "hikmet" lafzına benzer. Bazen: *"Allah senin üzerine kitabı ve hikmeti indirdi."* (Nisa. 113) buyruğunda olduğu gibi "kitap" ile birlikte zikredilir. Bazen de "kitap" lafzı tek başına zikredilir. Yüce Allah'ın: *"Hamd kitabı kuluna indiren Allah'a mahsustur."* (Kehf. 1) buyruğunda olduğu gibi. Kitap tek başına sözkonusu edildiği taktirde hikmet de onun anlamına dahildir. Kur'ân ve iman lafzında da durum böyledir. Yüce Allah: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık ve muhakkak ki sen doğru yola iletirsin."* (Şura. 52) buyurmaktadır. Eğer Kur'ân lafzı tek başına zikredilecek olursa o "iman"a delalet eder. Nitekim iman da "Kur'ân"a delalet ettiği gibi. Çünkü her ikisi de birbirinden ayrılmazdır. İleride yüce Allah'ın izni ile buna dair açıklama gelecektir.][617]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Misallerin verilmesi durumun kendisi ile açığa çıkarıldığı hususlardan birisidir. Bu da Allah'ın kulları arasından dilediği kimselere kendisi ile hidâyet verdiği akli kıyas demektir. Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz insanlara bu Kur'ân'da –belki öğüt alırlar diye- her misalden getirdik."* (Zümer. 27) ve: *"İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz. Onlara âlimlerden başkası akıl erdiremez."* (Ankebût. 43) buyurmaktadır. İşte bu da yüce Allah'ın indirdiği mizan arasında yer alır. Yüce Allah'ın: *"Allah hak ile kitabı ve mizanı indirendir."* buyruğunda dile getirildiği gibi.][618]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah hak ile kitabı ve mizanı indirendir."*; *"Andolsun ki biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik."* (Hadid. 25) buyurmaktadır.

"Mizan"ı selef adaleti ile tefsir etmişlerdir. Bazıları ise kendisi ile eşyanın tartıldığı şey ile tefsir etmişlerdir ki ikisi de birbirinden ayrılmazdır. Şanı yüce Allah

617 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 333-334.
618 Minhâcü's-Sünne. II. 347.

insanların adaleti ayakta tutmaları için kitabı indirdiği gibi onu da indirdiğini haber vermektedir. Buna göre nitelik ve miktarlar bakımından benzerlerin benzerliklerinin kendisi ile bilindiği her bir şey "mizan" türündendir. Aynı şekilde farklı şeylerin farklılıklarının kendisi ile bilindiği şey de böyledir. Eğer bizler şanı yüce Allah'ın Allah'ı anmaktan. namazdan alıkoyduğu müminler arasında düşmanlığa ve kine sebep olması gibi zikrettiği sebeplerden ötürü içkiyi haram kıldığını bilecek olursak sonra da bu hususta "nebiz"in de onun gibi olduğunu görecek olursak işte illet demek olan aradaki ortak payda şanı yüce Allah'ın kendisi ile bunu tartmamız ve onun gibi değerlendirmemiz için kalplerimize indirmiş olduğu mizan budur. Böylelikle bizler birbirine benzer iki şeyi ayırmamış oluruz. O halde sahih/doğru kıyas yüce Allah'ın emrettiği adaletin bir parçasıdır. Muayyen olanı bilmeden de külliyata/genel önermelere dair bilginin bir parçasıdır. Bu durumda kişi ile beraber sadece mizan vardır. Bundan maksat ise dış dünyada var olan hususların tartılmasıdır. Yoksa külliyatın/genel önermelerin muayyen cüziyatı bulunmazsa o taktirde onlar itibara alınamaz. Nitekim tartılan şeyler bulunmasa mizana/teraziye ihtiyaç duyulmaz. Hiç şüphesiz tartılan şeylerden birisi bulunsa ve diğerine de terazi ile itibar edilerek bakılsa tartmak bakımından mizanın akıl açısından müşterek külli vasfın kendisi olmasına göre daha eksiksizdir. Yani müfred/bağımsız aynlardan hazır bulunan her bir şey diğerinin bulunmaması halinde bile onunla tartılır.

Aklı başında bir kimsenin Allah'ın indirmiş olduğu akli mizanın/terazinin Yunan mantığı olduğunu zannetmesi çeşitli bakımlardan doğru olamaz.

1. Şanı yüce Allah mizanları kitapları ile birlikte daha Yunanlıları yaratmadan önce Nuh. İbrahim. Mûsâ ve diğerlerinden itibaren indirmiş bulunuyor. Şu Yunan mantığını ise Mesih'den 300 yıl önce Aristo ortaya koymuştur. Peki ondan önce gelmiş olan ümmetler nasıl olur da onunla tartabiliyorlardı?

2. Bizim ümmetimiz İslâm ehli sürekli olarak akli ölçülerle tartıp durmuşlardır. Fakat geçmişte herhangi bir kimsenin bu Yunan mantığını andığı da işitilmiş değildir. İslâm tarihinde bu Me'mun'un hükümdarlığı döneminde ya da ona yakın bir zamanda Rumca kitapların Arapçaya çevrildiği zaman ortaya çıkmıştır.

3. Müslüman düşünürler/akli ilimleri bilenler mantığın Arapçaya çevrilip onu öğrenmelerinden sonra onu hep ayıplayagelmiş ve yerip durmuşlar, ona ve mantıkçılara akli ve şer'i mizanlarında iltifat etmemişlerdir. Hiçbir kimse de kalkıp: Onda (mantıkta) onların tek başlarına ortaya koydukları sadece lafzi ıstılahlardan ibarettir. Yoksa akli manalar bütün toplumlar arasında müşterektir

dememelidir. Çünkü durum böyle değildir. Aksine onda tutarsız pek çok mana/husus bulunmaktadır.

Diğer taraftan onlar bunu akli kıyaslar demek olan akli ölçülerin mizanı olarak kabul etmişler, onun ayrıca riâyet olunması halinde zihnin düşünmesi halinde ayağının kaymasını koruyan bir yasal araç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Oysa durum böyle değildir. Çünkü eğer bir mizan/terazinin teraziye ihtiyacı olursa o taktirde teselsül kaçınılmaz olur.

Aynı şekilde eğer fıtrat sağlıklı ise akli mizan ile ölçüp tartar. Şâyet fıtrat anlayışsız yahut bozuk ise mantık onun anlayış kıtlığından ve bozuluşundan başka bir şeyini de artırmaz. Bundan dolayı bilgilerini onunla tartanların geneli mutlaka kendisini içinden çıkamayacağı bir kargaşa içerisinde bulur ve övülmeye değer bir şekilde akli delilleri ortaya koyamaz. Ne zaman övülmeye değer bir şekilde onları ortaya koyacak olursa da bu sefer mantık dolayısıyla onlara itibar etmekten yüz çevirir. Buna sebep ise ondaki acizlik ve işi gereksiz yere uzatmak yolu uzaklaştırmak açık seçik olan hususları kapalı hale sokmak çokça yanlışlara düşmek ve yanlış yaptırmaktır. Çünkü onlar muayyen şeyler için fıtri ve akli bilgiden uzaklaştıkları ve külli kıyaslara yöneldikleri taktirde bunların lafızlarını ortaya koyarlar. Böylelikle bu lafızlar hem hakkı hem bâtılı arada ifade eden mücmel lafızlar haline gelir. Bunlar sebebiyle de mizanlardan gözetilen maksadın zıddı olan bir takım dalaletler ortaya çıkar ve mizanlar adaletli teraziler değil haktan uzak ölçüler olurlar. Onlar da böylelikle bu durumda: *"Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline! Onlar ki insanlardan ölçü ile aldıklarında tam alırlar. Ama onlara ölçü yahut tartı ile verdiklerinde eksik verirler."* (Mutaffifin, 1-3) buyruğunda sözü edilenler arasına katılırlar. Hem maldan eksiltmek nerede, akıllarda ve dillerde eksiklik yapmak nerede? Üstelik onların çoğunluğu da böyle bir haksızlık yapma maksadını da gütmezler. Hatta bunlar babasından bir takım terazileri miras alan bazen kendi lehine bazen aleyhine onlarla tartı yapan ve bu terazilerin adaletli mi yoksa dengesiz mi olduğunu bilmeyen bir kimse durumundadırlar.][619]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah hak ile Kitabı ve Mizanı indirendir."* buyruğu ile: *"Andolsun ki Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve Mizanı indirdik."* buyruğunda kitap ile beraber indirdiğini ifade buyurduğu mizan adaletli bir mizan/terazi olup bir şeyi benzerine ve benzemeyenine göre gözönünde bulundurmayı ihtiva eder.

619 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 239-243.

Böylelikle benzer şeyler arasında eşitlik sağlar. Birbirlerinden farklı şeyler arasında da fark gözetir. Bunu da yüce Allah'ın kullarının fıtratında ve akıllarında yerleştirmiş olduğu benzerleri ve farklı olanları tanıması sebebiyle yapar.

Denilse ki: Eğer bu husus akıl ile bilinen şeylerden ise şanı yüce Allah bunu nasıl olur da peygamberler ile gönderilen şeyler arasında bunu saymıştır?

Şöyle cevap verilir: Çünkü rasûller insanlara kendileri ile benzerlikleri ve farklılıkları bilebilecekleri şekilde sağlıklı akıllara gerekli misalleri vermişlerdir. Çünkü rasûller insanlara kendisi ile adaleti ve dini ihtiyaçlara delil gösterecekleri akli kıyasları bilmelerini sağlayacak hususları göstermiş ve kendilerini onlara yönlendirmiştir. Çünkü peygamberlerin getirdikleri bilgiler yalnızca haberlerden ibaret değildir. Yani durum kelâm ehlinden bazı kimselerin düşündükleri ve akıl ile bilinen bilgileri nebevi bilgilerin bir kısmı olarak değerlendirdikleri gibi değildir. Aksine rasûller -Allah'ın salat ve selâmları onlara- insanların dinlerinin ilim ve amel bakımından kendileri ile tamamlanacağı akli bilgileri de açıklamış ve misaller vermişlerdir. Böylelikle fıtratın yüz çevirdiği yahut da karşı karşıya kaldığı bozuk görüş ve hevâlar sebebi ile bozulmuş olduğu hususlar hakkında onun dikkatini çekip yönlendirmesi sûretiyle fıtratı kemale erdirmiş oldu ve bu fesadı gidererek fıtratın kendisinden yüz çevirdiği hususlara açıklık getirdi. Bunun sonucunda fıtrat da Allah'ın indirdiği ve rasûllerinin açıkladığı mizanı da öğrenmiş oldu.

Kur'ân ve hadis bu türden buyruklarla doludur. Allah akli kıyaslarla ve verdiği misaller ile hakikatleri beyan buyurur. Benzer şeyler arasında eşitlik sağlamanın, farklı şeyler arasında da ayırım gözetmenin yollarını beyan etti. Zikredeceğimiz şu buyruklar gibi buyruklarla da bunun dışına çıkanların bu yaptıklarını kabul etmedi: *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"* (Câsiye. 21); *"Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? Ne oldu size nasıl hüküm veriyorsunuz?"* (Kalem. 35-36). Yani böyle bir şey haksızca bir hükümdür. Adaletli değildir. Çünkü böyle bir hüküm ile farklı şeyler birbirine eşitlenmiş olur. Yine yüce Allah: *"İman edip salih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?"* (Sâd. 28) buyurmaktadır. Birbirlerinin benzeri/misli olan şeyler arasında eşitlik sağlamak ile ilgili buyruklara örnek olmak üzere de: *"Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraat mı var?"* (Kamer. 43) ve: *"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hallerinin*

bir benzeri başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar..." (Bakara. 214) buyruklarını hatırlayabiliriz.

Kur'ân bu türden buyruklarla doludur. Fakat bunların hepsini sıralamanın yeri burası değildir. Maksat sadece aklî mizan türüne ve bu mizanın Allah'ın Kitabında zikrettiği gibi hak olduğuna. bunun -bunlardan bir parça bir şeyler ihtiva etmekle birlikte- Yunan mantığına özgü olmadığına dikkatleri çekmekten ibarettir. Hatta birbirinin benzeri/misli şeyler arasında eşitlik sağlamak ve farklı şeyler arasında ayırım gözetmek muhtevasına sahip sahih kıyaslar ister şümul/kapsamlılık kıyası ister temsil/örneklendirme kıyası türünde ortaya çıkmış olsun hiç farketmez. Bununla birlikte temsil kıyası şekilleri asıl olandır. Onlar daha mükemmeldir.

Mizan ise kıyas edilenler arasındaki ortak miktardır. Bu da ortak payda olup ortalama sınırı ifade eder.

Yüce Allah'ın rasûller ile birlikte mizanı indirmesi ise imanı indirmesi gibidir. O (mizan) onlarla birlikte olan emanettir. İman ise ancak onlar ile tahsil edilebilir. Nitekim yüce Allah: "*Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da. imanın da ne olduğunu bilmezdin. fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık ve muhakkak ki sen doğru yola iletirsin.*" (Şura. 52) buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Huzeyfe b. el-Yeman'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere iki hadis zikretti: Bunlardan birisini (gerçekleştiğini) gördüm. İkincisini (de gerçekleşmesini) bekliyorum. O bize şunu anlattı: "Emanet adamların kalplerinin köküne nazil oldu. Böylelikle onlar Kur'ân-ı Kerim'den ve sünnetten bilgi öğrenmiş oldular." Yine bize emanetin kaldırılmasından da söz ederek şöyle buyurdu: "Adam bir uyku uyur. Bu sefer emanet onun kalbinden alınır. Onun tenden farklı renkteki iz gibi bir izi kalır. Daha sonra adam bir daha uyur. Emanet kalbinden alınır. Onun izi de ayağının üzerine yuvarladığın böylelikle içi boş olduğu halde kabarcık halinde gördüğün kabarcık şeklinde bir iz bırakan bir kor ateş gibi izi kalır."[620]

Böylelikle bu hadiste imanın kendisi olan emaneti kalplerin aslına indirmiş olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu ise ancak rasûller vasıtası ile olmuştur. Çünkü onların verdikleri haberleri o kişi duymuş Allah da kalplere iman etmeyi ilham buyurmuş ve onu kalplere indirmiştir.

620 Buhârî. 6497: Müslim. 143.

Aynı şekilde yüce Allah kalplerde de mizanı indirmiştir. Çünkü rasûller adaleti ve adaletin kendisi ile tartılacağı şeyi beyan edince kalpler de bunu bilmiş oldu. Yüce Allah kalplere kendisi ile işleri ölçüp değerlendireceği ilmi indirmiştir. Böylelikle kalpler benzerlikleri ve farklılıkları bilmiş olur. Maddi aletlerden ihtiyaç duyulanları yerli yerine koyar. Tıpkı altın ve gümüş ile daha başka şeyler için teraziler koydukları gibi. İşte bu da yüce Allah'ın mizanı koymasından/indirmesinden dolayıdır. Yüce Allah: *"Göğe gelince, onu yükseltti ve mizanı koydu." "Tartıda haksızlık yapmayın, tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve tartarken zarar vermeyin" diye (emretti)."* (Rahman, 7-9) buyurmaktadır.

Müfessirlerin birçoğu bu adalettir demiş bazıları da kendisi ile eşyanın tartıldığı ve böylelikle adaletin bilindiği şeydir demişlerdir. İkisi de birbirinden ayrılmazdır.][621]

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾

20. "Kim Âhiret ekinini isterse onun ekinini arttırırız, kim de dünya ekinini isterse kendisine ondan bir şeyler veririz ama Âhirette onun hiçbir payı yoktur."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kim Âhiret ekinini isterse onun ekinini arttırırız, kim de dünya ekinini isterse kendisine ondan bir şeyler veririz ama Âhirette onun hiçbir payı yoktur."* (Âyet 20) buyruğunu delil göstererek şöyle demişlerdir: Her kim serinlemek ve temizlenmek maksadı ile gusledecek olursa bu kişi ahiret ekinini istememiş olacağından bu işi sadece onun için yapmamış olmasını gerektirir.

Bilindiği üzere bu iki âyet amelin Allah için ve ahiret yurdu için yapılması gerektiğine delalet etmeleri, muayyen bir ameli için niyetin vücubuna delaletlerinden daha beliğdir. Fakat birinci kanaati destekleyen kimse şöyle diyebilir: Nevi için yapılan bir niyet cins için yapılan niyeti de gerektirir. Buna göre muayyen bir amel için niyet eden bir kimse -daha önceden de geçtiği gibi- imanı gereğince Allah için amelde bulunmayı niyet etmiş demek olur.][622]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

621 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 382-384.

622 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVI, 31-32.

[Yüce Allah: "*Kim Âhiret ekinini isterse onun ekinini arttırırız, kim de dünya ekinini isterse kendisine ondan bir şeyler veririz ama Âhirette onun hiçbir payı yoktur.*" (Âyet 20) buyurmaktadır. Buradaki "dünya ekini" oranın kazancı ve onun ameli demektir. Bundan dolayı Hariri, makamlarını bu vasfın herkes hakkında doğru bir vasıf olması dolayısıyla el-Hâris b. Hemmâm'ın dili ile anlatmıştır.][623]

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾

21. "Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan ortakları mı vardır? Eğer ayırt edici söz olmasaydı muhakkak aralarında hüküm olunmuştu bile. Doğrusu zalimler için can yakıcı bir azap vardır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan (kanun koyan) ortakları mı vardır?*" buyurmaktadır. Yüce Allah mümin kulları için bir takım ibadetleri teşri buyurmuştur. Şeytan da onlara böylelikle o ibadetlere benzetmeye çalıştığı bir takım ibadetler sonradan ortaya çıkardı. Mesela yüce Allah onlara Allah'a bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın ibadeti teşri buyururken şeytan ise onlara bir takım ortaklar teşri etti. Bu ise ondan başkalarına ibadet etmek ve ona ortak koşmaktır.][624]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/kanun koyan ortakları mı vardır?*" buyurmaktadır. Buna göre bir kimse Allah'ın şeriatinde koymamış olduğu bir şeye onunla Allah'a yakınlaşmak üzere teşvik edecek yahut sözü ya da fiili ile onu vacib kılmaya kalkışacak olursa o kişi Allah'ın izin vermediği bir şeyi dinden şeriat yapmış olur. Bu hususta ona uyan kimseler de Allah'ın izin vermediği şeyleri dinden şeriat yapan kimseleri Allah'a ortak koşmuş olur.][625]

623 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 255. [Hâris ekip biçen çiftçi demektir. Hemmam da gayret gösteren çabalayan demektir -çeviren-]

624 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 425.

625 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakim, II, 579.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah müşrikleri Allah'ın izin vermediği şeyleri helal ve haram kıldıkları şeriat olarak ortaya koyup yasalaştırdıkları için yermiş bulunmaktadır. Bu sebeple O: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/yasa koyan ortakları mı vardır?"* buyurmaktadır.][626]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah En'am ve A'raf sûreleri ile başka sûrelerde müşriklerin bahire ve saibe gibi yüce Allah'ın haram kılmamış olduğu şeyleri haram kıldıkları. çocuklarını öldürmek gibi haram kılmış olduğu şeyleri helal kılmaları ve Allah'ın izin vermediği bir dini teşri etmeleri/yasalarını koymaları dolayısıyla müşrikleri yermiş bulunmaktadır. İşte yüce Allah: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/kanun koyan ortakları mı vardır?"* buyruğu bu anlamdadır. Ayrıca bu dinden haram kılınmış bir takım şeyleri onlar bir takım ibadetler olarak ortaya koydular. Şirk koşmak, çıplak olarak Beyt'i tavaf etmek gibi hayâsızlıklar ve daha başka fiiller gibi.][627]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/yasalaştıran ortakları mı vardır?"* buyruğu gibi. Eğer yüce Allah kabirler yanında duanın müstehap ya da vacib olduğunu teşri buyurmamış ise bu işi teşri eden/yasalaştıran bir kimse Allah'ın izin vermediği şeyi dinden şeriat yapmış olur.][628]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bizler "kaideler/kavaid" ile ilgili açıklamalarda bulunurken sünnet ve bid'at kaidesinde şunu ifade ettik: Bid'at Allah'ın ve Rasûlünün emretmemiş olduğu dindir. Bu sebeple Allah'ın ve Rasûlünün emretmemiş olduğu bir dine uyan bir kimse böyle bir iş yapmakla bid'atçi olur. İşte yüce Allah'ın: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/yasalaştıran ortakları mı vardır?"* buyruğunun anlamı budur.][629]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebilerin şeriatini terk ederek kendisi bid'at olarak şeriat uyduran bir kimsenin uydurduğu o şeriati bâtıldır. Ona uymak caiz değildir. Nitekim yüce Allah:

626 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 371.
627 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 389.
628 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 682.
629 el-İstikame. I. 5.

"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/ yasalaştıran ortakları mı vardır?" buyurmuştur. Bu sebeple yahudiler ve hristiyanlar nesh edilmiş bir şeriate sarıldıklarından ötürü kâfirdirler.][630]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sufi kalbi ile birliktedir şeklinde mutlak bir söz söylemek de bu gibi mutasavvıfların yerilmesine sebep teşkil eden benzer sözlerdendir. Öyle ki onlar Allah yolunda Allah'ın şeriat kılmamış olduğu bir takım şeyleri sonradan uydurdukları için bid'at ehlinden sayılmışlardır. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/kanun koyan ortakları mı vardır?"* buyruğundan da kendilerinin bir payı olur.][631]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Adetlere/alışkanlık ve geleneklere gelince bunlar insanların gerek duydukları dünyaları hususunda alışageldikleri şeylerdir. Bunlar hakkında asıl kaide haram olmayışlarıdır. Dolayısı ile bunlardan Allah'ın haram kıldıklarından başkası haram kabul edilemez. Çünkü emir ve nehiy Allah'ın şeriatidir. İbadetin de emredilmiş olması kaçınılmaz bir şarttır. Emredilmiş olduğu sabit olmayan bir şeyin yasak olduğuna dair nasıl hüküm verilebilir? Bundan dolayı Ahmed ve onun dışında hadis ehli fukahalarından olanlar şöyle derlerdi: İbadetlerde aslolan tevkif/vahyin haberidir. İbadetlerden ancak Allah'ın teşri buyurduğu şeyler meşru olur. Aksi taktirde bizler yüce Allah'ın: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan/yasalaştıran ortakları mı vardır?"* buyruğunun anlamına girerler. Âdetlerde ise aslolan afv/serbestliktir. Onlardan onun haram kıldıklarından başkaları yasaklanamaz. Aksi taktirde yüce Allah'ın: *"De ki: Allah'ın size indirdiği ve kendisinden bir kısmını haram ve helal yaptığınız rızıktan ne haber."* (Yunus. 59) buyruğunun kapsamına gireriz.

İşte bundan dolayı yüce Allah. Allah'ın izin vermemiş olduğu şeyleri dinden şeriat yapan ve Allah'ın haram kılmadıklarını haram kılan müşrikleri En'am Sûresi'nde yer alan: *"Onlar, Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar da zanlarınca: "Bu, Allah'ın bu da O'na koştuğumuz ortaklarımızındır" dediler. Ortaklarına ait olan Allah'a ulaşmaz ama, Allah'a ait olanlar ise ortaklarına ulaşır. Ne çirkin hükmediyorlar! Böylece onların ortakları, müşriklerden bir çoğuna evlatlarını öldürmeyi de hoş göstermiştir. Hem onları helâk etmek için, hem de dinlerini kendilerine karma karışık etmek için. Eğer Allah dileseydi bunu yapa-*

630 Câmiu'l-Mesâil. I. 284.
631 el-İstikame. I. 414.

mazlardı. Artık, sen onları yalan ve iftiralarıyla başbaşa bırak. Onlar zanlarınca: "Bu davarlar ve ekinler dokunulmazdır, onları dilediğimizden başkası yiyemez. Bir takım davarların da sırtları(na binmek ve yük vurmak da) haram kılınmıştır" dediler. Bir takım hayvanlar da vardır ki Allah'a iftira ederek (boğazlanırken) üzerlerine O'nun adını anmazlar. O, onları bu iftiraları yüzünden cezalandıracaktır." (En'am. 136-138) buyrukları ile yermiş ve onların bid'at olarak ortaya koymuş oldukları ibadetleri ve haram kıldıkları şeyleri sözkonusu etmektedir.][632]

ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَٓا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾

23. "İşte Allah'ın iman edip, iyi ameller işleyen kullarına müjdelediği şey budur. De ki: "Ben sizden buna karşılık -akrabalıkta sevgiden başka- ücret istemem." Kim bir güzellik kazanırsa biz de kendisine onun güzelliğini arttırırız. Muhakkak Allah çok mağfiret edicidir, iyiliklerin mükâfatını verendir."

Tefsiri:

[Onlara (yani akrabalarına) sevgi beslemenin vacib olduğunu kabul etmek de bir hatadır. Çünkü sahih'te Said b. Cübeyr'den sabit olduğuna göre İbn Abbas'a yüce Allah'ın: "*De ki: Ben sizden buna karşılık akrabalıkta sevgiden başka ücret istemem.*" buyruğuna dair soru sorulunca ben: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in akrabalarını sevmenizden başka diye açıklayıverince İbn Abbas: Acele ettin dedi. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendileri ile akrabalığı bulunmadığı Kureyş'in hiçbir kolu yoktur. Bu sebeple O: Ben sizden buna karşılık benimle sizin aranızdaki akrabalık gereği bana sevgi beslemenizden başka hiçbir ücret/karşılık istemiyorum buyurdu.[633]

İşte İbn Abbas hem ehl-i beytin büyüklerinden hem de Kur'ân tefsirin en iyi bilenlerinden idi. Ondan sabit olan tefsiri de işte budur. Ayrıca buna onun: Akrabalığı olanlara sevgi beslemekten başka dememiş olup, bunun yerine akrabalık hususunda sevgiden başka demiş olması da buna delildir. Nitekim yüce Allah onunla akrabalığı olanları kastedince: "*Bilin ki ganimet olarak aldığınız*

632 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 134-135.
633 Buhârî. 3497.

herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlüne yakın(lar)a yetimlere yoksullara ve yolculara aittir." (Enfal. 41) buyurmaktadır. Ayrıca akrabaları hakkında sevgi tabiri için (في) değil bunun yerine "lam" harfinin kullanılması gerekir. Hem burada yüce Allah: *"De ki: Ben sizden buna karşılık akrabalıkta sevgiden başka ücret istememem"* demişken böyle bir iddiada nasıl bulunulabilir ki?

Buna da şu husus açıklık getirir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla bir ücret istemez. Çünkü onun ücretini vermek Allah'a aittir. Müslümanlara düşen görev ise ehl-i beyti veli edinip onları sevmektir. Fakat bunun bu âyetten başka diğer delilleri vardır. Bizim ehl-i beyte sevgi beslememizin. onları veli edinmemizin ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in karşılık/ücret alması ile hiçbir ilgisi yoktur.

Aynı şekilde bu âyet Mekke'de inmiştir ve Ali henüz Fatıma ile evlenmemiş. onun hiçbir çocuğu da haliyle yoktu.][634]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buradaki istisnâ munkatıdır. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"De ki: Ben sizden buna karşılık -akrabalıkta sevgiden başka- ücret istemem."* buyruğunda da böyledir. Nitekim İbn Abbas da bunu böylece tefsir etmiş olup. onun bu husustaki hadisi Buhârî ve Müslim'in sahihlerindedir.][635]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun: "Ve Allah onlar hakkında: *"De ki: Ben sizden buna karşılık -akrabalıkta sevgiden başka- ücret istemem."* buyruğunu indirmiştir." sözlerine gelince. Bu apaçık bir yalandır.

Çünkü bu âyet-i kerime Şura Sûresi'ndedir. Şura Sûresi'nin ise Mekke'de indiğinde hiçbir şüphe yoktur. Ali Fatıma (r.anhuma) ile evlenmeden ve çocukları Hasan ve Hüseyin doğmadan önce inmiştir. Çünkü Ali Fatıma (r.anhuma) ile Medine'de hicretten sonra ikinci yılda evlenmiştir. Onunla zifafa da ancak Bedir gazasından sonra girmiştir. Bedir ise hicretin ikinci yılı Ramazan ayındadır. Ayet-i kerimeye dair açıklama daha önceden geçti ve bundan maksadın İbn Abbas (r.anhuma)'ın dediği gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile arasında akrabalık bağı bulunmayan Kureyş'in hiçbir kolunun bulunmaması demek olduğu daha önceden açıklanmıştı. Bundan dolayı o şöyle demiştir: *"De ki: Ben*

634 Minhâcü's-Sünne. IV. 25-27.

635 Câmiu'l-Mesâil. IV. 293. Sözünü ettiği istisna da Furkan Sûresi. 57. âyet-i kerimedeki istisnadır.

sizden buna karşılık -akrabalıkta sevgiden başka- ücret istemem." Yani benimle sizin aranızdaki akrabalık hususunda bana sevgi beslemenizden (başka bir şey istemiyorum) demektir.[636] Bunu Buhârî ve başkaları rivâyet etmiştir.

Ehl-i sünnet velcemaatten İmam Ahmed'in mezhebine mensup şiadan ve başkalarından eser tasnif etmiş olanlardan bir kesim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den zikrettikleri bir hadise göre bu âyet-i kerime nazil olunca ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar kimlerdir diye sormuşlar. O da: "Ali, Fatıma ve iki oğullarıdır" dediğine dair bir hadis zikrederlerse de bu hadisi bilen ilim adamlarının ittifakı ile bir yalandır.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Ayet-i kerime ilim ehlinin ittifakı ile Mekke'de inmiştir. Çünkü Şura Sûresi'nin tamamı Mekkidir. Hatta Ha Mim sûrelerinin hepsi Mekke'de inmiştir. Ali ise Fatıma ile daha önce geçtiği gibi ancak Medine'de evlenmiş ve Hasan ile Hüseyin de hicretin 3. ve 4. yılında doğmuşlardır. O halde bu âyet Mekke'de nazil olunca ashabın: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar kimlerdir demiş olmaları onun da Ali, Fatıma ve çocuklarıdır demiş olması nasıl mümkün olabilir?

Hafız Abdulgani el-Makdisi dedi ki: "Hasan Ramazan ayının ortasında hicretin 3. yılında dünyaya gelmiştir. Bu da bu hususta söylenmiş görüşlerin en sahih olanıdır. Hüseyin ise hicretin 4. yılında Şaban ayının 5. günü doğmuştur. 3. yılda doğduğu da söylenmiştir."

Derim ki: Bu kanaatte olanlar şöyle derler: Hasan hicretin 2. yılında doğdu. Fakat bu zayıf bir kanaattir. Çünkü sahih hadiste Ali (radıyallâhu anh)'ın Fatıma (r.anhuma) ile ancak Bedir gazvesinden sonra zifafa girdiği sabittir.][637]

Merhum İbn Teymiyye rafizilerin kanaatlerini reddetmek üzere şöyle demiştir:

[Şüphesiz âyetin iki sahih'te yer alan[638] İbn Abbas'dan gelen tefsiri bununla çelişmektedir. Çünkü iki sahih'te yer alan rivâyete göre Said b. Cübeyr şöyle demiştir: İbn Abbas'a yüce Allah'ın: "*De ki: Ben sizden buna karşılık -akraba-*

636 Kaynakları daha önce gösterildi.

637 Minhâcü's-Sünne, IV. 562-564. Fatıma (radıyallâhu anhâ)'nın biyografisi için bk. el-İsabe, VIII, 264. Orada onun evlenmesini Şeyhu'l-İslâm'ın sözkonusu ettiği şekilde zikretmiş bulunmaktadır.

638 Hadis sadece Buhârî'dedir. Hayret edilecek bir husus da Suyuti, ed-Durru'l-Mensur'da hadisin Buhârî ve Müslim tarafından rivâyet edilmiş olmasını söylemesidir. Göründüğü kadarıyla Müslim'de buna yakın bir rivâyet vardır. Yahut kusur benden olabilir.

lıkta sevgiden başka- ücret istemem." buyruğuna dair soru soruldu. Ben: Akrabaları hususunda Muhammed'e eziyet edip onu rahatsız etmemenizdir dedim. Fakat İbn Abbas şöyle dedi: Acele ettin. Gerçek şu ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendileriyle akrabalık bağının bulunmadığı Kureyş'in hiçbir kolu yoktur. Bu sebeple O: Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum ama sizlerden benimle sizin aranızdaki akrabalık bağınızı gözetmenizi istiyorum dedi.

İşte Kur'ân'ın tercümanı ve Ali'den sonra ehl-i beytin en alimi İbn Abbas mananın onun akrabalarının sevilmesi şeklinde olmadığını fakat mananın şöyle olduğunu söylemektedir: Ey Araplar ve ey Kureyşliler! Ben sizden ona karşılık bir ücret istemiyorum. Fakat sizden benimle sizin aranızdaki akrabalık bağını gözetmenizi istiyorum. Böylelikle O kendilerine peygamber olarak gönderildiği insanlardan ilk olarak akrabalık bağını gözetmelerini istemiştir. Rabbinin risaletini tebliğ edebilmesi için kendisine saldırmamalarını, ona engel olmamalarını söylemiştir.

Beşinci husus: O dedi ki: Ben sizden akrabalık bağı hususundaki sevgiden başka bir ücret istemiyorum, demiş olmakla birlikte "akrabalık için sevgi" de dememiştir. "akrabalarıma sevgi" de dememiştir. Şâyet akrabalara sevgi beslenmesini istemiş olsaydı o taktirde "(المودة لذوي القربى): Akrabaları sevgi (beslemenizi istiyorum)" demeli idi. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulün'e, yakınlar(ın) adır."* (Enfâl, 41); *"Allah'ın fethedilen ülkeler ahalisinden Rasûlüne verdiği fey' Allah'a, Rasûle, akrabalara... verilir."* (Haşr, 7)

Yüce Allah'ın şu buyrukları böyledir: *"Akrabaya, yoksula ve yolculara haklarını ver."* (Rûm, 38); *"...mala olan sevgisine rağmen onu akrabaya... verenlerin..."* (Bakara, 177)

Bunun başka yerlerde benzer örnekleri çoktur.

Görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerim'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in akrabaları ile insanın akrabalarının hakları ile ilgili bütün tavsiyeler yapılırken: "(ذوي القربى): Akrabalar" buyrulmuş, "(في القربى): Akrabalıkta"; gibi bir tabir kullanılmamıştır.

Altıncı husus: Eğer onlara sevgi beslenilmesi istenmiş olsaydı o taktirde "(المودة لذوي القربى): Akrabalar (ım)a sevgi (besleyin)" demeli idi. Ayrıca "(في القربى): Akrabalıkta" da dememiştir. Çünkü gerçek şu ki, başkasına sevgi beslenmesini isteyen bir kimse: "(أسألك المودة في فلان): Filan hakkında sevgi beslemeni istiyorum" da demez. "(في قربي فلان): Filanın akrabalığı hakkında" da demez.

Bunun yerine: "(أسألك المودة لفلان و المحبة لفلان):Filanı sevmeni ve filana sevgi beslemeni istiyorum" der. Burada: "(المودة في القربى): *Akrabalıkta sevgi*" demiş olduğuna göre, bundan maksadın akrabalar olmadığı anlaşılmış olmaktadır.

Yedinci husus: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbinin risaletini tebliğ karşılığında kesinlikle bir ücret istemez. Aksine onun ecrini vermek Allah'a aittir. Nitekim yüce Allah: *"De ki: Buna sarşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben kendimi zorlayarak bir şeyler uyduranlardan da değilim."* (Sâd. 86) buyurmaktadır. Ayrıca: *"De ki: "Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun. Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir."* (Sebe'. 47) buyurmuştur. Fakat burada istisnâ munkatıdır. Nitekim yüce Allah'ın: *"De ki: "Ona karşılık sizden ücret istemem, ancak Rabbine doğru yol tutan kimseler (olmanızı) arzuluyorum."* (Furkan. 57) buyruğunda da böyledir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ehl-i beytine muhabbet beslemenin vacib olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Fakat onun vacib oluşu bu âyet ile sabit olmadığı gibi onları sevmek de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verilen bir ücret değildir. Aksine bu şanı yüce Allah'ın diğer ibadetleri bize emrettiği gibi bize emrettiği hususlardandır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan rivâyete göre o hum adı ile bilinen Mekke ve Medine arasındaki bir gâdir (su birikintisi, göleti) yakınında bir hutbe vererek şunları söylemiştir: Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım."[639] Yine Sünen'de ondan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki Allah için ve akrabalık bağım dolayısı ile sizleri sevmedikleri sürece cennete giremeyecekler."[640]

Buna göre onun ehl-i beytini sevmeyi ona verdiği bir ücret olarak kabul eden bir kimse pek büyük bir hataya düşmüş olur. Eğer bu onun için bir ücret olsa bile biz bundan dolayı bir ecir almayız. Çünkü biz ona risalet dolayısı ile hak ettiği ücreti vermiş bulunuyoruz. Hiç müslüman bir kimse böyle bir şey söyleyebilir mi?

Sekizinci husus: "(القربى): Akrabalık" lafzı elif lam ile marifelendirilmiştir. Dolayısı ile bunun kendilerine: "De ki: Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum" (Sâd. 86) demesinin emrolunduğu muhataplar nezdinde bilinen bir şey olması zorunluluktur. Bizler âyet-i kerime nazil olunca Hasan'ın da Hüseyin'in

639 Müslim. 2408.
640 Tirmizi. 3758: Ahmed. I. 207. Hadis bir parça zayıftır.

de yaratılmamış olduğunu, hatta Ali'nin de Fatıma ile evlenmemiş olduğunu zikretmiş bulunuyoruz. Muhatapların bildikleri akrabalığın bu olması böylelikle imkânsızdır. Oysa kendisi ile onlar arasındaki akrabalık böyle değildir. Böyle bir akrabalık onlar tarafından bilinen bir şeydir. Nitekim: Ben senden aramızdaki akrabalık bağı gereği sevgiden başka bir şey istemiyorum demek ve yine: Ben senden ancak bizlerle sizler arasında adaleti istiyorum ve ben senden bu hususta Allah'tan korkmandan başka bir şey istemiyorum demek de bunun gibidir.][641]

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۚ فَإِنْ يَشَأِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَۜ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖۜ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

24. "Yoksa onlar: "Allah'a yalan iftira etti" mi diyorlar? Allah dilerse senin kalbini mühürler. Allah bâtılı mahveder ve hak olanı kelimeleri ile gerçekleştirir çünkü O kalplerin özünü çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Allah bâtılı mahveder ve hak olanı kelimeleri ile gerçekleştirir."* buyruğu şartın cevabına dahil olmayan yeni bir cümledir. Çünkü şartın cevabına atfedilmiş olsaydı ayrıca (ويحقّ الحق) diye iki sakinin arka arkaya gelmesinden ötürü (birinci kaf) kesreli olmalı idi. Yüce Allah'ın (قم الليل): *"Geceleyin kalk (namaz kıl)."* (Müzzemmil. 2) buyruğunda olduğu gibi.

Burada kaf harfi ötreli geldiğine göre bu onun yeni bir cümle olup bu cümlede şanı yüce Allah'ın kendisine yalan uyduran yalancıların bâtılı gibi bâtılı yok edeceğini ve onun hakkında doğru söyleyenlerin hakkı gibi hak olarak gerçekleştireceğini haber vermektedir. Çünkü bâtılın yok edilmesi hakkın hak olarak gerçekleştirilmesinin bir benzeridir. Bu da meşiet ile alakalı kıldığı hususlardan değildir. Aksine bu onun kalbinin mühürlenmesinden farklı olarak zorunlu bir husustur. Çünkü kalbin mühürlenmesi meşiet ile alakalıdır. Bâtılın mahvedilmesi, yok edilmesinin ise mühürlemenin ona bağlı kılınması gibi meşiete bağlı kılınması caiz değildir. Aksine yüce Allah hakkı bâtılın üzerine atar ve onun beynini darmadağın eder, yok eder.][642]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

641 Minhâcü's-Sünne. VII. 100-103.
642 el-Cevâbu's-Sahih. I. 447.

[Yüce Allah: *"Yoksa onlar: Allah'a yalan iftira etti mi diyorlar? Allah dilerse senin kalbini mühürler."* buyurduktan sonra *"Allah bâtılı mahveder ve hak olanı kelimeleri ile gerçekleştirir"* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Allah bâtılı mahveder"* buyruğu cümlenin cümleye atfedilmesidir. Bunun şartın cevabı olmadığını söylemişlerdir. Çünkü yüce Allah: *"Hak olanı gerçekleştirir"* buyruğunda fiil dammeli gelmiştir. Bu da yüce Allah'ın: *"Allah bâtılı mahveder"* buyruğuna atıftır. O halde onun bâtılı mahvedip hakkı gerçekleştirmesi onun verdiği bir haberdir ve bunu gerçekleştirmesi muhakkaktır. Çünkü böylelikle onun bâtılı mahvetmesinin kelimeleri ile de hakkı gerçekleştirmesinin kaçınılmaz olduğunu beyan buyurmuş olmaktadır. Çünkü onun kelimelerini indirmiş olması peygamberinin doğru bir peygamber olduğuna delildir. Zira bu onun için bir âyet/alamettir. Bununla da hakkın bâtıldan ayırdedilmesini sağlamıştır. O aynı zamanda kelimeleri ile de hakkı hak olarak gerçekleştirir, bâtılı da iptal edip çürütür. Çünkü onun kelimesini indirmesi eğer bu onun için bir âyet/alamet ise onunla onun doğru söyleyen bir peygamber olduğuna delildir. Onunla da hakkı bâtıldan ayırdetmiş olur. O aynı zamanda eşyaların da kendisi ile meydana geldiği kelimeleriyle hakkı gerçekleştirir, bâtılı da iptal eder. Böylelikle gösterdiği âyetler ile ve bu hususta daha önceden kelimesi geçtiği gibi hak ehline yardım etmek sûretiyle de hakkı hak olarak gerçekleştirir. Nitekim O: *"Andolsun ki gönderilmiş kullarımıza önceden şu sözümüz verilmiştir: Muhakkak onlar, elbette onlar zafere erdirilenlerdir. Ve muhakkak bizim ordumuz, elbette onlar galip olanlardır."* (Sâffat. 171-173); *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."* (En'am. 115); *"O da Rabbinin kelimelerini de kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi."* (Tahrim. 12); *"Allah'ın emri(ni) geldi (bilin). Artık onun vaktinden önce gelmesini istemeyin."* (Nahl. 1) buyurmaktadır.

Onun emri ise hem emrettiği hususları hem de kelimeleriyle var olan şeyleri kapsar. Nitekim yüce Allah: *"O bir şeyi diledimi ona emri sadece: "Ol" demesidir. O da oluverir."* (Yâsîn. 82) buyurmuştur.

Onun sözleri doğruluk ve adalettir. Adalet de eşyayı yerli yerince koymaktır. Kendisi hakkında doğru söyleyeni risaletini tebliğ eden bir kimse olarak seçmesi de adaletinin bir tecellisidir. Böylelikle o onun ikramına ve yardımına uygun bir kişi olarak ortaya çıkar. Kendisi hakkında yalan söyleyeni de layık olduğu yer olan onu alçaltıp zelil etmesi de adaletinin bir gereğidir. Nitekim yüce Allah: *"Şüphesiz buzağıyı (tanrı) edinenlere Rabblerinden bir gazab, dünya hayatında da bir horluk erişecektir. Biz iftira edenleri işte böyle cezalandırırız."* (A'raf. 152) buyurmaktadır.

Ebu Kilabe dedi ki:[643] Bu âyet-i kerime kıyamet gününe kadar gelecek bütün iftiracılar içindir. Ona yapılacak en büyük iftira da yalan yere peygamberlik ve risalet iddiasında bulunmaktır: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* (En'am. 93) buyurmaktadır.

Bu buyruklar arasında doğru sözlü rasûllerine itiraz eden bütün yalancı türlerini zikretmiş bulunmaktadır. Nitekim bundan önceki buyruklarında da yalan söyleyenlerin durumlarını: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'an'da) öğretilmiştir." "Allah'tır (onu indiren)" de, sonra onları bırak da daldıklarında oynaya dursunlar. Bu ise (sana) indirdiğimiz bir Kitaptır. Mübarektir, kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır. Şehirlerin anası (olan Mekke halkı) nı ve çevresindekileri uyarman için (indirdik). Âhirete inanmakta olanlar, buna da iman ederler ve onlar namazlarına da devam ederler."* (En'am. 91-92) buyruklarında zikretmiş bulunmaktadır. Bundan sonra ise: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı halde bana vahyolundu diyenden ... daha zalim kim olabilir?"* (En'am. 93) buyurmaktadır.

Yalancı ya benden başkasını zikrederek benim üzerime (vahiy) indirildi diyecek. Yahut bu Kur'ân'ın bir benzerini (ona) izafe edecek. Eğer benden başkasının indirdiğini söyleyecek olursa ya onu tayin edecek ve Allah bunu benim üzerime indirdi diyecek. Yahut da bana vahyolundu diyerek kendisine vahyedenin kim olduğunu tayin etmeyecek. Böylelikle üç sınıfı da sözkonusu ederek: *"Allah'a yalan iftira edenden, yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken bana vahyolundu diye söyleyenden ... daha zalim kim olabilir?"* buyurmaktadır. Bu ikisi türdendir. Sonra da: Demiyen yahut diyen diye buyurmaktadır ki buna sebep ise bunun sadece Kur'ân'a karşı çıkan rasûl olduğunu iddia etmeyerek: Allah'ın indirdiğinin bir benzerini ben de indireceğim diyen kişidir. İşte Kur'ân'a karşı çıkan bu kimselere birden çok yerde meydan okumuş ve (mesela): *"De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."* (İsra. 88) buyurmuş-

643 Kaynakları daha önce gösterildi.

tur. Rasûl ta işin başında buna dair tam bir haber vermiştir. Bu ise ancak onun haber verdiğinin kesin olarak hak olduğunun bilinmesi ile olur. Şu ana kadar Allah'ın indirdiğinin benzerini indirmiş hiçbir kimse görülmemiştir. "İndireceğim diyen" deyip "indirebilirim" dememiş olmasına gelince. "İndireceğim" sözü böyle bir fiili yapacağına dair bir sözdür. Bununla da maksat hâsıl olur. Oysa indirebilirim sözü böyle değildir. Bununla itiraz edenin maksadı hâsıl olmaz. Ancak bu işi yaptığı zaman maksadı hâsıl olur. Buna göre Allah'ın indirdiğinin benzeri indirme va'dinde bulunan kimse insanların en zalimi ve en yalancısıdır. Çünkü insanlarıyla cinleriyle sakaleynin tamamının bu Kur'ân'ın bir benzerinin meydana getirmekten aciz kaldıkları açıkça görülmüştür. Böyle birisinin: "Allah'ın indirdiğinin bir benzeri" sözü ise Allah'ın gerçek dostları üzerine indirdiklerinin tamamının Allah'tan başka hiçkimsenin benzerini indirme kudretine sahip olmadığı mucize bir buyruk olmasını gerektirir. Tevrat. İncil ve Zebur gibi. Bu da bir hakikattir. Çünkü bunda da Allah'tan başkasının bilmediği gaybe dair haberler vardır. Yine onda böyle bir risaleti Allah'tan başka hiçkimsenin gönderme gücünün bulunmadığı bu yolla rasûlleri teyid edip desteklemek de vardır. Bu sebeple hiçkimse Allah'ın peygamberine indirmiş olduğunun bir benzerini indirebilecek ve böylelikle de rasûl gibi olabilecek bir hâle gelmesi de onu başka birisi ile göndermesi de mümkün değildir.][644]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gerçek şu ki yüce Allah doğru olanı doğruluğuna delil olacak hususlardan uzak tutmaz. Yalancıyı da yalancılığına delil olacak hususlardan uzak tutmaz. Çünkü böyle birisinin nitelikleri arasında şu buyruğunda verdiği haber de vardır: *"Yoksa onlar: Allah'a yalan iftira etti mi diyorlar? Allah dilerse senin kalbini mühürler."* Daha sonra yüce Allah yeni bir haber olmak üzere: *"Allah bâtılı mahveder ve hak olanı kelimeleri ile gerçekleştirir."* buyurmaktadır. O halde şanı yüce Allah'ın bâtılı mahvetmesi kelimeleriyle de hakkı gerçekleştirmesi kaçınılmazdır. Yine yüce Allah: *"Biz göklerle yeri ve aralarında olanları oyalanalım diye yaratmadık. Eğer Biz eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Fakat Biz (bunu) yapanlar değiliz. Bilakis Biz, hakkı bâtıl üzerine bırakırız da hak onun beynini darmadağın eder, o da derhal çekişerek can verir. Allah'ı nitelendirmenizden ötürü vay size!"* (Enbiya. 16-18) buyurmaktadır. Aynı şekilde yüce Allah bir başka yerde varlıkları boşuna ve maksatsız yaratmadığını, onları ancak hak ile ve hak için yaratmış olduğunu haber vermektedir. Bu sebeple bunlara da ötekilerine de yaptıklarının karşılığını göstermesi kaçınılmazdır. Bunu

644 en-Nübuvvât. 228-230.

da bunların doğru olduklarını diğerlerinin de yalancı olduklarını açıkça ortaya çıkarmak sûretiyle yapacaktır. Nitekim O: *"Bilakis Biz, hakkı bâtıl üzerine bırakırız da hak onun beynini darmadağın eder."* (Enbiya, 18) buyurmaktadır.][645]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şöyle de denilmiştir: Hâkka Sûresi ile Şura Sûresi'ndeki ilgili âyetlerin eğer ona iftirada bulunacak olursa mutlaka onu cezalandıracağını da açıkça göstermektedir. İşte yalancılar hakkında onun sünneti budur. Onun sünneti ve âdetini delil göstermenin hakikati/gerçeği ise bir şeyi benzerine göre değerlendirmektir. Bu da birbirinin misli olan iki şey arasında eşitliği sağlamak, farklı şeyler arasındaki farkı görmektir. Bu da Kur'ân-ı Kerim'de emredilmiş olan ibret almaktır. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak (Bedir gününde) karşılaşan iki toplulukta sizin için bir ibret vardı. Bir topluluk Allah yolunda savaşıyordu. Diğeri ise kâfirdi. Onlar öbürlerini gözleriyle kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır."* (Âl-i İmran, 13) buyruğunda olduğu gibi.][646]

وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ
وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾

26. "İman edip, salih amel işleyenlere icabet eder ve onlara lütfundan daha fazlasını da verir. Kâfirlere gelince, onlar için çok çetin bir azap vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İman edip salih amel işleyenlere icabet eder ve onlara lütfundan daha fazlasını da verir."* yani onların istediklerini kabul eder onlara cevap verir. Bu anlamda olmak üzere: (استجابه واستجاب له): Ona icabet etti, cevap verdi, dediğini kabul etti, denilir.][647]

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

30. "Size gelip çatan her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir, bununla birlikte çoğunu da affeder."

645 en-Nübuvvât, 281-282.
646 en-Nübuvvât, 249.
647 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 780.

Tefsiri:

[Kula gelen nimetleri şüphesiz ona Allah vermiştir. Ona gelip çatan kötülüklerin sebebi ise günahları ve masiyetleridir. Nitekim yüce Allah: *"Size isabet eden her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir."* buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."* (Nisa. 79) buyurmuştur. Yani sana verilen bolluk, yardım ve hidâyeti sana Allah nimet olarak vermiştir. Sana gelip çatan üzüntü, zillet ve kötülüklerin sebebi ise işlediğin küçük büyük günahlarındır. Bununla birlikte her şey Allah'ın meşieti, kudreti ve yaratması ile olur. Dolayısı ile kulun Allah'ın kaza ve kaderine iman etmesi aynı şekilde Allah'ın şeriatine ve emrine de kesin inanması bir zorunluluktur.][648]

وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٣٢﴾

32. "Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun âyetlerindendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun âyetlerindendir. Dilese rüzgârı durdurur da o gemiler de üstünde akmaksızın kalırlardı. Şüphesiz ki bunlarda çok sabreden ve çok şükreden herkes için âyetler vardır. Yahut kazandıkları sebebi ile o gemileri helak eder, birçoğunu da affeder. Ta ki âyetlerimiz hakkında tartışanlar kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bileler."* (Âyet 32-35) buyurmaktadır.

Böylece yüce Allah dilediği taktirde onları helak edebileceğini haber vermektedir. Bununla da onların günahları sebebi ile azap ile yakalanmaları ve bu günahlarının birçoğunu affetmesini bir arada zikretmiş bulunmaktadır. Ve bu onun âyetleri hakkında tartışanların kendilerinin ondan kurtulamayacaklarını bilmeleri ile birlikte oluyor. Çünkü böyle bir durumda yüce Rabbin rububiyetine, kudretine, meşiet ve rahmetine delalet eden deliller hakkında bir takım şüpheler uyandırmaya kalkışanların içine düştüğü durumdan bir kurtuluşlarının olmadığını da bilirler. Bir diğer âyet-i kerimedeki: *"Allah hakkında mücadele edip dururlarken (onlardan) dilediğini çarpar. O kudret ve azabı çetin olandır."* (Rad. 13) buyurmaktadır.][649]

648 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 64.
649 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 193-194.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun âyetlerindendir. Dilese rüzgârı durdurur da o gemiler de üstünde akmaksızın kalırlardı. Şüphesiz ki bunlarda çok sabreden ve çok şükreden herkes için âyetler vardır. Yahut kazandıkları sebebi ile o gemileri helak eder, birçoğunu da affeder. Ta ki âyetlerimiz hakkında tartışanlar kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bileler."* (Âyet 32-35) buyurmaktadır. Özellikle de iki kıraatten daha meşhur olan kıraate göre yüce Allah'ın: "(ويعلم) lafzını nasb ile okuyuştur. Bu da Arapların: "(لا تأكل السمك وتشرب اللبن): Balık yeyip süt içme" demeleri kabilindendir. İ'rab bakımından bunun bir benzeri de: *"Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenlerle sabredenleri belli etmeden, cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Âl-i İmran, 142) buyruğudur.

Şura Sûresi'ndeki âyetin manası da şöyledir: Şanı yüce Allah dilerse rüzgârı durdurur, onlar da suyun üzerinde hareketsiz kalakalırlar. Dilerse de kazançları yüzünden onları helak eder. Bununla beraber bir çoğunu affeder. Ayetlerimiz hakkında tartışanları da bilir. İşte bütün bunlar "dilerse" lafzının cevabı olarak gelmiştir. Yani yüce Allah dilerse günahları sebebi ile onları helak eder. Bununla birlikte yine de onların birçoğunu affeder. Bununla beraber bizim âyetlerimiz hakkında tartışanlar bir kurtuluşlarının olmadığını da bilirler. O halde o dilerse bir kısmını helak edip bir kısmını affetmekle beraber âyetleri hakkında tartışanların durumunu da bir arada bilebilir. İşte o vakit onların hiçbir kurtuluşları da olmaz.][650]

إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

33. "Dilese rüzgârı durdurur da o gemiler de üstünde akmaksızın kalırlardı. Şüphesiz ki bunlarda çok sabreden ve çok şükreden herkes için âyetler vardır.

34. Yahut kazandıkları sebebi ile o gemileri helak eder, birçoğunu da affeder."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Yahut kazandıkları sebebi ile o gemileri helak eder, birçoğunu da affeder." Ta ki âyetlerimiz hakkında tartışanlar kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bileler."* (Âyet 34-35) buyruğu nasb ile kıraate göredir.[651]][652]

650 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 451-452.

651 Zâdu'l-Mesir, VII, 289.

652 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 210.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾

38. "Onlar ki Rabblerinin çağrısını kabul ederler, namazı dosdoğru kılarlar, işleri de aralarında şûrâ iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da infak ederler."

Tefsiri:

[Bundan dolayı bunlar ona soru soranlardan olmamışlardır. Ne Muaz, ne Ubeyy, ne İbn Mesud, ne de ashab-ı kiramdan onlardan daha küçük olanların hiçbiri ona asla soru sormuş değildir. Ancak ondan kendisi emsali ashab-ı kiramdan olanların fetva sordukları gibi o da fetva soruyordu. Ömer ve Osman ise onun emsali ile istişare ettikleri gibi onunla istişare ediyorlardı. Ömer çeşitli hususlar hakkında Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf, İbn Mesud, Zeyd b. Sabit, Ebu Mûsâ ve başkaları ile istişare ederdi. Hatta yaşının küçüklüğüne rağmen aralarına İbn Abbas'ı dahi katardı.

İşte bu da yüce Allah'ın müminlere: *"Ve onların işleri aralarında istişare iledir"* buyruğu ile emredip övdüğü hususlardan birisidir.][653]

وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

39. "Ve onlar ki kendilerine zulüm isabet ettiğinde yardımlaşarak zulme karşılık verirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ve onlar ki kendilerine zulüm isabet ettiğinde yardımlaşarak zulme karşılık verirler."* buyurmaktadır. İbrahim en-Nehai dedi ki: Onlar zelil düşürülmekten hoşlanmazlardı. Güçleri yettiği zaman da affederlerdi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Yardımlaşarak zulme karşılık verirler"* buyurarak onlarda hak için ve hak adına hamiyet besleyerek zulme karşılık verme gayretine sahip oldukları için onları övdü. Böylelikle onlar acizlikten ve zilletinden dolayı affeden kimseler durumunda değildirler. Hatta bu (yani zilletten dolayı affeden) bir kimsenin yerilmesine sebep teşkil eden hususlardandır. Övülen ise (intikam almak) gücüne sahip olmakla birlikte affetmek ve Allah'ın hakkını da kulların hakkını da ihmal etmeksizin hakka gerektiği gibi yardım ve destek olmaktır. Yüce Allah en iyi bilendir.][654]

653 Minhâcü's-Sünne, VIII, 57-58.
654 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 174.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ve onlar ki kendilerine zulüm isabet ettiğinde yardımlaşarak zulme karşılık verirler."* buyurmaktadır. Nehai dedi ki: Onlar zelil düşürülmekten hoşlanmazlardı. Güçleri yettiği zaman da affederlerdi. Yüce Allah da: *"Yardımlaşarak zulme karşılık verirler."* buyurarak onlarda hak adına yardımcı olmak gayret ve hamiyetinin bulunması sebebi ile onları övmektedir. Bu durumda onlar acizlikten ve zilletten dolayı affedenler durumunda değildirler. Hatta bu (yani zilletten dolayı affeden) bir kimsenin yerilmesine sebep teşkil eden hususlardandır.][655]

Hanbeli mezhebinden İbn Müflih dedi ki:

[Üstadımız (İbn Teymiyye) adı geçen: *"Ve onlar ki kendilerine zulüm isabet ettiğinde yardımlaşarak zulme karşılık verirler."* buyruğu hakkında dedi ki: Bunda pek büyük bir fayda vardır. O da şudur: Şanı yüce Allah kendilerine haksızlık yapılması halinde birbirlerine yardımlaşarak karşılık vermelerinden ötürü onları övmüştür. Nitekim onlar öfkelendikleri zaman affettiklerinde de karşılık verme güçleri bulunmayan ve acizliklerinden, tembelliklerinden, gevşekliklerinden, güçsüzlüklerinden ve keder içerisinde bulunmalarından dolayı karşılık vermeyi ihmal eden kimseler gibi değildirler. Çünkü hakka uygun karşılık vermeyi terk edenlerin çoğunluğu ancak bu ve benzeri durumlar dolayısı ile bu işi yapmaz. Onlar aynı zamanda öfkelendiği zaman bağışlamayan ve affetmeyen hatta haddi aşarak haksızlık yapan yahut intikam alan dışarıdan bir kimse onu engelleyinceye kadar da bunu sürdürmeye çalışan kimseye de benzemezler. Nitekim insanların çoğu öfkelendikleri yahut güç yetirdikleri vakit ihsanda bulunmak şöyle dursun adaletin sınırlarında durmazlar. Şanı yüce Allah bu durumda onları hem haksızlıklara karşılık vermelerinden ötürü hem de affedici olmalarından ötürü onları övmüştür. Bundan dolayı İbrahim en-Nehai şöyle demiştir: Onlar zelil düşürülmekten hoşlanmazlardı. Güçleri yettiği taktirde de affederlerdi. Böylece insanın kendisini savunması ile ilgili iki rivâyeti de zikretti.[656] Sonra şunları söylemektedir: Terke karşı direnen yahut da daha büyük bir fesada götüren bir mefsedeti sevmediği anlamını ifade etme ihtimali de vardır. İşte ademoğlunun kıssası ile Osman (radıyallâhu anh)'ın durumu buna göre açıklanır. Bu durum ise zalim kimsenin malını telef etmek yahut hapsetmek yahut onu dövmekten başka bir yolla önlemenin mümkün olmaması halinden farklıdır. Burada bu işi yapmanın vacib olması daha uygundur. Yüce Allah'ın: *"Yardımlaşarak zulme karşılık*

655 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 314.

656 Kastettiği kişi Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'dir.

verirler." buyruğunun anlamı budur. Çünkü intisar (zulme karşılık vermek) bazen müstehap olabilir bazen de vacib olabilir. Tıpkı bir kimsenin hatasını bağışlamak gibidir.][657]

وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَاۖ فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾

40. "Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür. Kim affedip, düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür. Kim affedip, düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir. Şüphe yok ki O zalimleri sevmez.*" (Âyet 40) buyurmaktadır. Hasan-ı Basri -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- dedi ki:[658] Kıyamet günü geldiğinde bir münadi arşın iç taraflarından şöyle seslenecek: Ecrini vermek Allah'a vacib olmuş olan kimseler ayağa kalksın. O vakit affedip arayı düzeltenden başkaları ayağa kalkmayacaktır.][659]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür.*" buyruğu ile: "*Allah onlarla alay eder.*" (Bakara, 15) ve: "*Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da bunun karşılığında kendilerine tuzak kuruyordu.*" (Enfal, 30) buyrukları ile ilgili olarak şöyle denilir:

Kötülük kişi tarafından daha önce yapılmış olan şeylerin adıdır. Eğer bu kimseye adaletli olarak ve kısas olmak üzere kötülük yapılacak olursa kendisine karşı yapılan bu kötülüğü hak etmiş birisi olur. Yoksa bundan maksat kötülüğün kişiden önce olduğunu söylemek değildir ki bu işten alıkonulsun. Aksine bu kötülük kendisine kötülükle karşılık/ceza verilen kişi tarafından önceden yapılır. Kötülük ve iyilik/seyyie ve hasene lafızları ile itaat ve masiyet de kastedilir. Nimet ve musibet de kastedilir. Yüce Allah'ın: "*Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana*

657 İbn Muflih, el-Furu', VI, 149-150.

658 Bu Hasan-ı Basri'den o İmran'dan diye Şuabu'l-İman 7451'de merfu olarak rivâyet edilmiştir. Mevkuf rivâyet merfudan daha sahihtir.

659 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 364.

gelen her fenalık da kendindendir." (Nisa, 79); *"Size bir iyilik dokunursa onları tasaya düşürür. Eğer size bir kötülük isabet ederse ondan dolayı sevinirler."* (Âl-i İmran, 120) buyruğu ile: *"Bir kötülüğün cezası"* buyrukları ile bir günah işleyen herkesi kastetmemektedir. Maksat ancak bir zulüm işlemek sûretiyle başkasına kötülük yapan kimsenin cezalandırılmasıdır. Çünkü böyle bir şey musibete uğrayanın kötülüklerindendir. Onun da cezası bu kötülüğü işleyen kimseye böyle bir kötülük ile ceza vermektir. Sanki şöyle denilmiş gibidir: Sana kötülük yapanın cezası senin de ona yapmış olduğun kötülüğün misli ile kötülük yapmandır. Bu şekilde kötülük hakikat manasınadır.

Alay etmek ve düzen kurmaya gelince. Bu da insanın şerri kastetmek sûretiyle zahiren hayır iş yaptığını göstermesi ile olur. Böyle bir kişi eğer hakkı inkâr etmek ve yaratılmışlara da zulmetmek sûretiyle bunu yapacak olursa bu haram kılınmış bir günahtır. Ama böyle bir işi yapan kimseye yaptığının misli ile ceza vermek sûretiyle bu yapılırsa o taktirde adalettir ve güzeldir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar müminlerle karşılaştıkları zaman: İman ettik derler ama kendi şeytanları ile başbaşa kaldıklarında biz sizinle beraberiz. Biz ancak alay edicileriz derler. Asıl Allah onlarla alay eder."* (Bakara, 14-15) buyurmaktadır. Çünkü ceza/karşılık amelin türünden olur.

Yine yüce Allah: *"Onlar tuzak kurdular. Biz de -onlar fark etmeksizin- bir tuzak kurduk"* (Neml, 50) buyurduğu gibi: *"Gerçekten onlar oldukça tuzak kuruyorlar/hile yapıyorlar. Ben de (onlara karşı) bir hile yaparım/tuzak kurarım"* (Tarık, 15-16) ve: *"İşte biz Yusuf'un lehine böyle bir hile yaptık/bir taktirde bulunduk"* (Yusuf, 76).][660]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür. Kim affedip, düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez."* (Âyet 40) buyurmaktadır. Böylelikle kötülüğün cezasının haddi aşmamak şartıyla onun gibi bir kötülük olduğunu haber vermektedir. İşte can, mal ve namus ve benzeri hususlarda kısas da budur. Daha sonra yüce Allah: *"Kim de affedip düzeltirse artık onun mükafatını vermek Allah'a aittir."* buyurmaktadır. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre meşhur mihneti esnasında zulme uğrayınca zulmedeni helal etmeden çıkmadı ve şöyle dedi: Ben Mübarek b. Fedale'den o el-Hasen'den şöyle dediğine dair nakledilen bir hadisi hatırladım: "Kıyamet günü geldiğinde bir münadi şöyle seslenecek: Haydi ecrini vermek Allah'a ait

660 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 470-471.

olan kimseler kalksın. Bunun üzerine affedip ıslah etmiş olandan başka kimse ayağa kalmayacak."][661]

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾

41. "Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur."

Tefsiri:

[Şöyle ki: Zulme uğrayan bir kimseye yüce Allah'ın: "*Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur.*" (Âyet 41) buyruğu ile zulmü önlemesine izin verilmiş olmakla birlikte bunun için iki şart vardır:

1. Buna gücünün yetmesi

2. Haddi aşmaması

Eğer aciz ise yahut da hakkını alması fazladan bir haksızlığa götürecekse caiz değildir. İşte fitnenin yasaklanmasının esas dayanağı budur. Bu durumda eğer hakkını alması gereken kişi aciz ise yahut da hakkını almasında bir haksızlık varsa işte bu böyle bir iş/fitne olur.][662]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur.*" (Âyet 41) Böylelikle insanlara zulmedip haksızlık yapan kimse aleyhine (adaletin dışında) bir yol olmadığı bilinmiş olmaktadır.][663]

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

42. "Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır. İşte bunlar için çok acıklı azap vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır. İşte bunlar için çok acıklı azap vardır. Bu-*

661 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 361-362.
662 el-İstikame, I, 40-41.
663 el-İhtiyârât, 106.

nunla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu, üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir." (Âyet 42-43) buyurmaktadır. Buna göre bağy/taşkınlık gösteren zalim kişiden Allah dünyada da ahirette de intikam alır. Çünkü o kimseyi yere yıkan onun bağyliği/haksızlığıdır. İbn Mesud dedi ki: Eğer bir dağ diğer dağa karşı bağylik/haksızlık yapacak olursa onlardan haksızlık yapanı yerle bir ederdi.[664] Hikmetli bir şiirde de şöyle denilmektedir:

قَضَى اللهُ أَنَّ الْبَغْيَ يَصْرَعُ أَهْلَهُ وَأَنَّ عَلَى الْبَاغِي تَدُورُ الدَّوَائِرُ

"Yüce Allah hükmetti: Bâğîliğin bâğîlilik yapanları yere yıkmasına

Ve musibetlerin bâğîlilik yapan kimsenin başına toplanmasına."

Buna yüce Allah'ın: "*Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Yapabileceğiniz dünya hayatından faydalanmaktan ibarettir.*" (Yunus, 23) buyruğu buna tanıklık eder.

Hadis-i şerifte de şöyle buyrulmuştur: "Dünya hayatında işleyenine cezasının acilen verilmesine bağy/taşkınlık haksızlıktan daha layık hiç bir günah yoktur. Akrabalık bağını gözetmekten de daha çok sahibine sevabı verilmeyi hak eden bir hasene yoktur."[665]

Buna göre iki taifeden birisi eğer haddi aşan ve zalim ise Allah'tan korksun ve tevbe etsin. Zulme uğramış haksızlık yapılmış olup da sabreden kimseye de Allah'tan bir müjde vardır. Çünkü yüce Allah: "*Sabredenleri müjdele.*" (Bakara, 155) buyurmuştur.

Amr b. Evs dedi ki: Bunlar kendilerine zulmedildiği zaman kendileri zulmetmeyen kimselerdir.

Yüce Allah müminlere düşmanları hakkında: "*Şâyet sabreder ve sakınırsanız onların hilekarlıklarının size zararı olmaz.*" (Âl-i İmran, 120) buyurmuştur. Yusuf (aleyhisselâm) da kardeşleri kendisine o yaptıkları işleri yaptığında sabretmiş ve takva yolundan ayrılmamıştı. Sonunda Allah ona yardım etti. Kendisi güçlü ve aziz iken onun huzuruna geldiler. "*Aaa! Sen evet sen Yusuf'sun öyle mi dediler. O da: Ben Yusuf'um. Bu da kardeşimdir. Allah bize lutfetti. Çünkü kim korkar ve sabrederse herhalde Allah iyilik edenlerin mükafatlarını zayi etmez dedi.*" (Yusuf, 90)

664 Şuabu'l-İman, 6693'de Muhammed b. İshak'dan.

665 Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 67; Hâkim, IV, 163; Şerhu's-Sünne, 3438; aynı manada sadece bir değişik lafızla: Ebu Davud, 4902; Tirmizi, 2511; İbn Mace, 4211; Ahmed, V, 36. Her iki lafızla da sahihtir.

Çünkü bunlar arasından ve başkalarından her kim doğrulukla ve adaletle birlikte Allah'tan korkarsa Allah'ın sınırlarını aşmayıp başkalarının eziyet ve zulmüne sabredecek olursa diğerinin ona yapacağı hilenin kuracağı tuzağın bir zararı olmaz. Aksine Allah o kimseye karşı ona yardım eder.][666]

وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

43. "Bununla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu üzerinde kararlılıkla durulmaya değer işlerdendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Lukmân'dan oğluna şöyle dediğini nakletmektedir: "*İyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış. Başına gelenlere de sabret. Şüphesiz ki bu üzerinde kararlılıkla durulmayı hak eden işlerdendir.*" (Lukmân, 17) Yine yüce Allah: "*Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur. Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır. İşte bunlar için çok acıklı azap vardır. Bununla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu, üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir.*" (Âyet 41-43) buyurmaktadır. Orada Lukmân'ın sözlerinde musibete sabrı sözkonusu edince: "*Muhakkak bu üzerinde kararlılıkla durulmayı hak eden işlerdendir*" buyurmuştur. Burada da sabrı ve affetmeyi sözkonusu ederek: "*Muhakkak bu üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir.*" buyurmaktadır. Bunu da yüce Allah: "*Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur. Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır.*" (Âyet 41-42) buyruğundan sonra zikretmiştir.

Böylelikle mazlumun tercihi olmaksızın zulüm hususunda sözkonusu olan üç grubu şanı yüce Allah zikretmektedir. Bunlar ise adaletli davranan kişi, zalim kişi ve ihsanda bulunan kişidir.

Adaletli kişi zulme uğradıktan sonra hakkını alan kimsedir. Bunun cezası onun aleyhine herhangi bir yolun bulunmamasıdır. Böyle yaptığı için de bu kişi övülmüş bir kişi de olmaz, yerilmiş bir kişi de olmaz. Zalimi ise yüce Allah: "*Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır.*" buyurmaktadır. İşte bunlar aleyhinde cezalandırmak ve kısas uygulamak yolu vardır. Yüce Allah ayrıca ihsan edicileri de zikrederek: "*Bununla*

666 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 82-83.

beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir." buyurmaktadır. Esasen Kur'ân-ı Kerim sözlerin en kapsamlı ve toparlayıcı olanlarını ihtiva eder.][667]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu sözün en güzeli, en adaletli ve en faziletli olanıdır. Çünkü yüce Allah adaleti teşri buyurarak: "*Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür.*" (Âyet 40) buyurmaktadır.

Daha sonra yüce Allah faziletli davranmayı teşvik buyurarak: "*Kim affedip düzeltirse artık onun mükafatını vermek Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez.*" (Âyet 40) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah affetmeyi teşvik ettikten sonra affetmenin farz olduğunun zannedilmemesi için adaletle hakkını alan için kınamanın sözkonusu olmayacağını belirterek: "*Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur.*" (Âyet 41) buyurmuştur. Sonra da ancak zalimler aleyhine yol olduğunu beyan etmek üzere de: "*Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır. İşte bunlar için çok acıklı azap vardır.*" (Âyet 42) buyurmuştur.

Şanı yüce Allah onlar aleyhine yol olmadığını belirttikten sonra yine de onları sabra ve affetmeye teşvik etmek üzere: "*Bununla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu, üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir.*" (Âyet 43) buyurmaktadır. İşte bu en güzel ve en muhkem şeriattir. Sabrı, bağışlamayı, affetmeyi ve ıslah edip düzeltmeyi teşvikin en ileri ifadeleri ile teşvik etmekte ve bu husustaki faziletleri, güzellikleri, güzel sonucu hatırlatmakta ve kendisine zulmedenden adaletli bir şekilde hakkı alanın kınanmayacağını, böylece adaletli davranmış olacağını da belirtmekte, onun için bir vebal sözkonusu olmadığını, zulme uğradıktan sonra hakkını alması halinde aleyhine bir yol bulunmayacağını beyan buyurmaktadır.][668]

Merhum Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye dedi ki:

[Daha önce yüce Allah'ın: "*Allah'ın nezdindekiler ise iman edip Rabblerine tevekkül edenler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır.*" (Âyet 36) buyruğundan itibaren "*Bununla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu, üzerinde kararlılıkla durulmaya değer işlerdendir.*" (Âyet 43)'e kadar olan buyruklarla alakalı bazı şeyler yazmıştım. Yüce Allah bunları kimi zaman zulme karşı birbirleriyle yardımlaştıkları için kimi zaman da sabrettikleri için övmektedir.

667 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 367-368.
668 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 111-113.

Burada da maksat şudur: Yüce Allah onları iman, tevekkül, büyük günahlardan kaçınmak, Rabblerinin çağrısını kabul etmek, namazı dosdoğru kılmak, işlerinde eşitlik ve itidale riâyet etmek, başkalarının haksızlığına uğramaları halinde birbirlerine yardımcı olmak, affetmek, sabretmek ve buna benzer hususlar dolayısıyla övmüş olması bu sıfatların zıttının övülen şeyler olmadığına aksine yerilen şeyler olduklarına delildir. Çünkü bu nitelikler zıtlarının bulunmamasını gerektirir. Eğer bunların zıddı övülen bir şey olsaydı o taktirde övülen bir şeyin yokluğunun da övülen bir hal olması gerekirdi. Oysa övülen bir şeyin yokluğu övülen bir hal değildir. Onun yerine yine övülen bir diğer halin gelmesi müstesna. Çünkü bu niteliklerin övülüp onlardan övgüyle söz etmek onlara sahip olma isteğini ifade eder ve onların müstehaplık ifade edecek anlamda dahi olsa emredildiklerini gösterir. Bir şeyin emredilmesi ise onun zıttının kasti olarak yahut bir şeyin gereği olarak ortaya çıkmasının da yasaklanması demektir. Yardım edip hakkını almanın zıttı acizliktir. sabrın zıttı tahammülsüzlüktür. Dolayısıyla acizlikte de bir hayır yoktur sabırsızlıkta da. Nitekim biz bunu insanlardan birçok kimsenin durumunda bu şekilde görüyoruz. Hatta bazı mütedeyyin kimseler bir zulüm yaptıkları yahut bir münker işlemek istedikleri vakit ne kendileri yardım görürler ne de sabrederler. Aksine aciz kalırlar ve sabırsızlık gösterirler.

Ebu Davud'un Sünen'inde Avf b. Malik'den gelen rivâyete göre iki adam Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmüne başvurdu. Aleyhine hüküm verilen kişi Allah bana yeter o ne güzel vekildir dedi. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: "Şüphesiz Allah acizlikten ötürü kınar fakat sen akıllı davranmaya bak. Eğer bir iş seni yenik düşürecek olursa Allah bana yeter O ne güzel vekildir de."[669]

Müslim'in sahihinde Ebu Hureyre'den rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Güçlü mümin zayıf mümine göre daha hayırlıdır ve Allah onu daha çok sever. Bununla birlikte hepsinde de hayır vardır. Sana faydalı olanı yapmaya bak. Allah'tan yardım dile. Acizlik gösterme. Eğer bir işin üstesinden gelemezsen eğer böyle yapsaydım şöyle olurdu deme. Bunun yerine: Allah (böyle) takdir buyurdu ve o dilediğini yaptı de. Çünkü "eğer" şeytanın ameline kapı aralar."[670]

Bazı insanlar ise her iki şerri de bir arada yapar. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) faydalı olan şeyleri elde etmekte hırs göstermeyi ve Allah'tan yardım dilemeyi emir buyurmuştur. Emir ise vücub ifade eder. Yoksa müstehaplık ifade eder.

669 Ahmed. VI. 25: Ebu Davud. 3627: Beyhaki. X. 181. Senedinde Bakiyye b. el-Velid vardır ki tedlis yapan birisidir ve an lafzını kullanarak rivâyette bulunmuştur.

670 Kaynakları daha önce gösterildi.

Buna karşılık acizliği de yasaklamış ve: "Şüphesiz Allah acizlikten dolayı kınar" buyurmuştur. Aciz kişi ise birbirlerine (zulme karşı) yardımcı olanların zıttıdır. Sabrın emredilip sabırsızlığın yasaklanması ise pek çok yerde bilinen bir husustur.

Çünkü insan iki durum ile karşı karşıyadır. Bir durumda ona bir işi yapması emrolunmuştur. O vakit onu yapmak ve onu gerçekleştirmek için olanca gayretini harcamak Allah'ın yardımını dilemek onun görevidir. Allah da dilediğini yapar. Bir durum ile de kendisinin etkisi olmadan karşı karşıya kalmış olabilir. O vakit buna da sabretmesi, bundan dolayı da sabırsızlık göstermemesi görevidir. Bu sebeple akıllı zatlardan kimisi İbnu'l-Mukaffa ya da başkası[671] şöyle demişlerdir: "İki durum sözkonusudur. Birisinin bir hilesi/çaresi, çözüm yolu vardır. Sakın ondan acze düşme. Bir diğer iş karşısında ise yapacak bir şey yoktur. Ondan dolayı da sabırsızlık gösterme."

Bu tutum bütün işlerde böyle olmalıdır. Fakat mümine göre bir hilesi/çaresi ve çözüm yolu olan husus, Allah'ın emrettiği ve onun için sevdiği husustur. Çünkü şanı yüce Allah ona ancak çözümünü bulabileceği çaresi olan bir şeyi emretmiştir. Zira yüce Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden fazlasını yüklememiştir. Üstelik onun için çözümünü bulabileceği ve hayır ihtiva eden her bir şeyi emretmiştir. Ama çaresiz olan herhangi bir hususa gelince o da kendisinin herhangi bir fiili olmaksızın karşı karşıya kaldığı durumdur.

İşte hasenat ve seyyiat/iyilikler ve kötülükler ismi her iki kısmı da kapsar. Yüce Allah'ın: *"İyilikle gelene bunun on misli vardır. Bir günah ile gelen de ancak onun misli ile cezalandırılır."* (En'am, 160); *"Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz kendi (aleyhi)nize."* (İsra, 7); *"Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür."* (Âyet 40) buyrukları ile: *"Hayır! (öyle değil) kim kötülük işler ve günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa."* (Bakara, 81) gibi buyruklar örnek teşkil eder. Hayrı ile şerri ile takdir edilmiş bulunan musibetlere gelince bunlara da: *"Belki dönerler diye de onları hem iyiliklerle hem de kötülüklerle imtihan ettik."* (A'raf, 168) ve bu türden pek çok âyet vardır. Allah en iyi bilendir.][672]

671 Abdullah b. el-Mukaffa yazıcıların ileri gelenlerindendir. Mantık kitaplarını tercüme etmeye İslâm tarihinde ilk önem veren kişidir. Aslen Farisidir. Irak'da Mecusi/Mazdekî olarak dünyaya gelmiş ve es-Seffah'ın amcası İsâ b. Ali vasıtası ile müslüman olmuştur. Abbasi halifesi Mansur'un divan katipliği görevini üstlenmiş, ona Aristoteles'in mantığa dair üç kitabını ve İsâ Goci diye bilinen mantık ilmine giriş kitabını tercüme etmiştir. Farsçadan da Kelile ve Dimne'yi çevirmiştir. Çokça eseri vardır. Zındıklıkla itham edilmiştir. Basra emiri Süfyan b. Muaviye el-Mühellebî onu 142 yılında Basra'da öldürmüştür.

672 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 39.

وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ
وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ أَلَآ إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ ﴿٤٥﴾

45. "Onları ateşe arz olunduklarında zilletten boyunlarını bükmüş, göz ucuyla gizlice baktıklarını görürsün. İman edenler derler ki: "Muhakkak hüsrana uğrayanalar kıyamet gününde hem kendilerini, hem yakınlarını kaybedenlerdir." Haberiniz olsun ki muhakkak zalimler sürekli bir azap içindedirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Azabı gördüklerinde zalimlerin: "Acaba geri dönüşün bir yolu var mı?" dediklerini görürsün. Onları ateşe arz olunduklarında zilletten boyunlarını bükmüş, göz ucuyla gizlice baktıklarını görürsün."* (Âyet 44-45) ve: *"Yüzler vardır ki o gün korkulu ve zelildir. Amel etmişler, yorulmuşlardır. Kızgın bir ateşe gireceklerdir. Son derece sıcak bir çeşmeden içirileceklerdir."* (Gaşiye. 2-5) buyurmaktadır. Bu kıyamet gününde olacaktır. Şüphesiz bu husustaki iki görüşten doğru olanı da budur.][673]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gözleri önlerine eğilmiş. kendilerini de bir zillet kaplamış olarak."* (Kalem. 43); *"Zilletten boyunlarını bükmüş göz ucuyla gizlice baktıklarını görürsün."* (Âyet 45) buyrukları da bu anlamda olup bu da (haşyetin manası olarak) eğilip alçalmak ve hareketsizlik anlamındadır.][674]

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ
رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَآءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

51. "Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz O çok yücedir, hikmeti sonsuz olandır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur."* buyruğu

673 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 557.
674 Tefsiru Âyâtin Üşkilet. I. 426-427.

hem peygamberlere vahyi hem de onların dışında olup ilhama mazhar muhaddes gibi kimselere vahyi kapsar. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Sizden önceki ümmetler arasında "muhaddes" kimseler vardı. Eğer benim ümmetim arasında böyle bir kişi varsa şüphesiz Ömer onlardandır."[675]

Ubade b. es-Samit de dedi ki: Müminin rüyası şanı yüce Allah'ın rüyasında kulu ile konuşmasıdır.

İşte bunlar ilhama mazhar kendilerine hitap edilen muhaddes kimselerdir. Onlara kendileri için bir hitap ve bir ilham mahiyetindeki bu söz/ler vahyedilir. Fakat bunlar her bir durumda tasdik edilmeleri gereken masum/hatadan korunmuş peygamberler değildir. Çünkü şeytan onlara bazı hususları vesvese verebilir ve bu Rabbin vahyinden olmayıp şeytanın telkinlerindendir. Bunların hangisinden olduğu ise ancak peygamberlerin getirdikleri ile birbirinden ayırdedilebilir. Çünkü Rahman'ın vahyi ile şeytanın vahyi/telkinini birbirinden ayırdedenler onlardır. Şüphesiz şeytanlar onların düşmanlarıdır ve şeytanların telkinleri peygamberlerin vahyinin aksinedir. Yüce Allah: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı bir takım sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen de onları iftiraları ile başbaşa bırak."* (En'am, 112) ve: *"Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz elbette siz de müşrikler olursunuz."* (En'am, 121) buyurmaktadır.][676]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz O çok yücedir, hikmeti sonsuz olandır."* (Âyet 51) buyurarak bu üç sûretin dışında şanı yüce Allah'ın hiçbir insanla konuşmasının sözkonusu olmayacağını haber vermektedir.][677]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* buyurarak onun insanlara bazen kendisinden bir vahiy göndermek sûretiyle bir

675 Kaynakları daha önce gösterildi.
676 en-Nübuvvât, 167.
677 el-Fetâva't-Tis'îniyye, V, 45.

rasûl/elçi, melek göndereceğini ve izniyle de dilediklerini rasûle/peygambere vahiyi bildireceğini haber vermektedir.][678]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder."* buyurmaktadır. Ayet-i kerime insan türünden olmayan onların dışındakiler arasında özel olarak insanları sözkonusu etmektedir. Eğer âyet-i kerime hem insanlar hem insan olmayanlar için umumi olsaydı âyet-i kerimeyi işitenler için şüphe ve tereddüte düşme ihtimali daha uzak olurdu. Çünkü bu durumda şöyle diyecekti: Allah hiçbir kimse ile ya vahiy yahut perde arkasından ya da bir elçi gönderme dışında bir yolla konuşmaz. Böylelikle şüphe ve şaşkınlık ortadan kalkar ve: Allah'ın cinslerden herhangi birisi ile ya vahiy yahut perde arkasından yahut ona bir elçi göndermek sûretiyle olması hali dışında hiçbir yolla konuşmaz. Bununla birlikte bizler âyet-i kerimenin genel olarak kapsamadığı bir takım türleri de indiririz.

İşte bu bizim sözünü ettiğimiz durum onun başkalarını dışarıda tutarak insanlara has bir hal olduğunun delilidir.][679]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından."* âyeti şanı yüce Allah'ın bir takım mahlukatını perdelediğine bir kısmını da perdelemediğine delildir. Böylelikle onun bazı yarattıklarına karşı hicablanmadığı bilinmiş olmaktadır.][680]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da perde arkasından."* buyurmaktadır. Nitekim Âişe (radıyallâhu anhâ) bu iki âyet-i kerimeyi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) için ruyetullahın sözkonusu olmadığına delil göstermiştir ama bu âyetin buna delaleti umumi delalet yolu iledir.][681]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da perde arkasından."* buyruğu şunu gerektirmektedir: Perde arkasından konuşmak vahyin dışında bir türdür. Bu şekilde kendisi ile konuşulan kişi

678 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 526.
679 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 419.
680 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 421.
681 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 33.

Allah'ı göremeyecek şekilde hicablanmıştır. Çünkü konuşmak işitilen bir şeydir. Bazen işitenin konuşanı görmesi ile birlikte gerçekleşir, bazen de -vahiyden farklı olarak- konuşulandan perdelenmiş olmakla birlikte gerçekleşir. Bu durumda söylenen onun kalbine düşer. O vakit de iki tür olarak kabul edilmesine de gerek kalmaz.

Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Rabbinizin kendisi ile -arada herhangi bir hacib/perdedar ve bir tercüman bulunmamak üzere- Rabbinin kendisi ile konuşmayacağı hiçbir kimse yoktur." Eğer işitilen şey işiten ile kaim ve dış dünyada varlığı bulunmayan bir şey olsaydı bu da "perde arkasından" ibaresinin kullanılmasının güzel görünmeyeceği bir vahiy türünden olurdu. Çünkü bu durumdaki kişi kendisinden ayrı ve onu söyleyenin kimi zaman görünmesinin mümkün olacağı bir başka zamanda da o sözü işitenin perdelenmesinin sözkonusu olacağı ayrı bir şey işitmemektedir. Buna dair gerekli açıklamalar ilgili yerinde genişçe yapılmıştır.][682]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder."* buyurmaktadır. Bilindiği üzere onunla perde arkasından konuşmak vahiy yoluyla ve rasûl/elçi göndermek yoluyla konuşmaktan daha üstündür. Bundan dolayı Mûsâ (aleyhisselâm)'ın faziletlerinden birisi de Allah'ın onunla özel bir sûrette konuşmuş olmasıdır. Yüce Allah da: *"Seni risaletlerimle ve (seninle) konuşmamla seçip insanlara üstün kıldım."* (A'raf. 144); *"İşte Biz* o *peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık. Allah onlardan kimisi ile söyleşmiş kimisini de birçok derecelerle yükseltmiştir."* (Bakara. 253) buyurmaktadır.][683]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından."* âyet-i kerimesinde Mûsâ ile konuştuğu gibi perde arkasından konuşması ile bir elçi vasıtasıyla -Mûsâ'dan başkalarına vahyettiği gibi- konuşması arasında fark olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi."* buyruğundan itibaren *"... Allah Mûsâ ile konuştu."* (Nisa. 163-164) âyetine kadarki buyruklarda bu hususu dile getirmektedir.

682 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 213.
683 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 67.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde ve sünenlerde bu husustaki hadisler pek çoktur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mahfuz olan şu hadiste de şöyle denilmiştir: "Adem ile Mûsâ karşılaştı. Adem: Sen Allah'ın seninle kendisi arasında yarattıklarından bir elçi bulundurmaksızın Allah'ın seninle konuştuğu Mûsâ'sın" demiştir.[684]][685]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz O çok yücedir, hikmeti sonsuz olandır."* (Âyet 51) buyurarak konuşmanın üç türlü olduğunu bize göstermektedir. Birisi mücerred vahiy ve konuşmak diğeri Mûsâ (aleyhisselâm) ile konuştuğu gibi perde arkasından konuşmak diğeri ise melekler göndermek sûreti ile rasûller ile konuştuğu gibi bir elçi göndermek vasıtası ile konuşmaktır.][686]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* buyruğunda kulları ile konuşma türlerini açıklamış bulunmaktadır. Buna göre yüce Allah konuşmanın bazen vahiy bazen Mûsâ ile konuştuğu gibi perde arkasından bazen de Allah'ı izni ile rasûle dilediklerini vahyeden bir rasûl/elçi göndermek sûreti ile konuşur.][687]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* buyruğu gibi. Eğer perde arkasından konuşmak görmemek olsaydı o taktirde vahiy ve elçiler göndermenin de perde arkasından olması gerekirdi.][688]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* buyurmaktadır. Böylelikle Mûsâ ile konuştuğu gibi perde arkasından konuşmak ile on-

684 Kaynakları daha önce gösterildi.
685 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 523-533.
686 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 279.
687 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 300.
688 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 175.

lara bir elçi göndermek sûretiyle peygamberlerle konuştuğu gibi bir elçi vasıtası ile konuşmak arasında fark olduğunu açıklamış bulunmaktadır.][689]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kendileri ile konuşulanlar arasında fark olduğunu göstermek üzere: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* buyurmakta ve böylelikle onun Mûsâ ile konuştuğu gibi perde arkasından konuşması izni ile dilediğini vahyeden bir elçi göndermek sûretiyle konuşması arasında fark olduğunu göstermektedir. Önceki aracı olmaksızın bir konuşmadır. Bu ise aracının bulunduğu bir konuşmadır.][690]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur."* buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadar şunu beyan buyurmaktadır: Yüce Allah'ın bir beşer ile konuşması ancak şu üç şekilden birisi ile mümkündür. Ya vahiy gönderir, ya perde arkasından (onunla konuşur) yahut da bir elçi/melek göndererek izni ile dilediklerini vahyeder. Böylelikle yüce Allah vahyi konuşmadan farklı olarak göstermiştir. Perde arkasından konuşma ise Mûsâ (aleyhisselâm) içindi.

Yüce Allah bir başka yerde de ona nida ettiğini/seslendiğini haber vermektedir: *"Ve biz ona Tûr'un yan tarafından seslendik."* (Meryem. 52); *"Onun yanına geldiğinde vadinin sağ kıyısından ona seslenildi."* (Kasas. 30) buyurmaktadır. Nida/sesleniş ise dil bilginlerinin ittifakı ile ancak işitilen bir ses ile olur. İşte bu da müslümanların selefinin ve cumhurlarının ittifakla kabul ettiği hususlardandır.][691]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın, kendisine kitabı, hükmü ve peygamberliği verdiği bir beşerin kalkıp insanlara: "Allah'ı bırakın da bana kul olun" demesi, olacak iş değildir. Fakat o: "Başkalarına öğretmekte ve okuyup okutmakta olduğunuz kitap sayesinde Rabbânîler olun" (der). O size melekleri ve peygamberleri Rabbler edinmenizi de emretmez. Müslüman olduktan sonra size küfrü emreder mi hiç?"* (Âl-i İmran. 79-80) buyurmak sûretiyle melekleri ve peygamberleri Rabbler edinmenin küfür olduğunu açıklamış bulunmaktadır.][692]

689 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 137.
690 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 542-543.
691 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 39-40.
692 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 340.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gerçek şu ki yüce Allah Mûsâ ile konuşmak sûreti ile onu konuşmamış olduğu diğerlerine göre üstün kılmış oldu. Yüce Allah da: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından yahut bir elçi/melek gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* buyurmaktadır. Buna göre O'nun Mûsâ ile konuşması perde arkasından olmuştur. Yüce Allah: *"Ey Mûsâ! Seni risaletlerimle ve (seninle) konuşmamla seçip insanlara üstün kıldım."* (A'raf, 144); *"Şüphesiz Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik."* buyruğundan itibaren *"...Allah Mûsâ ile de konuştu."* (Nisa, 163-164) buyurmuştur.

Vahiy, yüce Allah'ın aracısız olarak peygamberlerin kalplerine indirdiğidir. Eğer onun Mûsâ ile konuşması sadece havada yaratmış olduğu bir sesten ibaret olsaydı diğer peygamberlere vahyi ondan daha faziletli olurdu. Çünkü onlar vasıtasız olarak maksat olan manayı bilmiş iken Mûsâ bunu ancak vasıtalı olarak bilmiş olacaktı. Bu sebeple ittihadı savunan ve onlara benzer cehmiyenin aşırı gidenleri onlar için hâsıl olan ilhamın İmran oğlu Mûsâ için hâsıl olandan daha faziletli olduğunu ileri sürerler. Bu ise müslümanların ittifakıyla küfrün en büyük şekillerindendir.][693]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder."* (Âyet 51) buyurarak vahiy göndermesi ile perde arkasından konuşması arasında fark olduğunu göstermektedir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mûsâ (aleyhisselâm) ile özel olarak konuştuğuna dair ve bunun İbrahim, İsâ ve benzeri peygamberler hakkında sözkonusu olmadığı ile ilgili hadisleri ise mütevatir olarak gelmiştir.][694]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz O çok yücedir, hikmeti sonsuz olandır."* (Âyet 51) buyurmaktadır. Ubade b. es-Samit dedi ki: Müminin rüyası yüce Rabbin uykuda iken kulu ile konuştuğu bir kelâmıdır.][695]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

693 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 515.
694 el-Fetava, V, 267.
695 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 485.

[Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder."* buyurmak sûretiyle insanlar ile konuşmanın üç türlü olduğunu açıklamış olmaktadır. Bunlardan birisi meleğin aracılığı ile gerçekleşir, diğer ikisinde ise meleğin herhangi bir vahyi sözkonusu değildir. Hem Tûr gününde, Mirac gecesinde, isimlerin öğretilmesinde ve kat kat birçok hususta melekten nerede söz edilmektedir?][696]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından."* Bu, Mesih ve başkaları da dahil bütün insanlar hakkında genel bir buyruktur.][697]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü şanı yüce Allah Kur'ân'ı ve imanı öğretmiştir. Yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından"* buyurduktan sonra: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* (Âyet 52) buyurmaktadır. Cündeb b. Abdullah ve Abdullah b. Ömer de dediler ki: Bizler imanı öğrendikten sonra Kur'ân'ı öğrendik. Böylelikle imanımız daha da arttı.][698]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah vahiy ile izni ile dilediklerini vahyeden bir elçi göndermek arasındaki farkı ortaya koymaktadır.][699]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın diğer âyet-i kerimedeki: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder."* buyurmuş olmasıdır. Böylelikle O vahiy bildirmek ile perde arkasından konuşmak ve izni ile dilediklerini vahyeden bir elçi göndermek arasında fark olduğunu göstermiş olmaktadır. Bu da Mûsâ ile konuştuğu gibi perde arkasından konuşmanın vahiyden farklı bir husus olduğuna delildir.][700]

696 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 375.
697 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 318.
698 Câmiu'l-Mesâil, II, 96-97.
699 es-Safdiyye, I, 203-204.
700 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 129.

وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾

52. "Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık ve muhakkak ki sen doğru yola iletirsin."[701]

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah risaletine "ruh" adını vermiştir. Ruh yoksa hayat da yoktur. O: "*Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin. Fakat Biz onu kendisi ile kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık.*" buyurmakta ve burada iki esası zikretmiş bulunmaktadır. Bunlar da ruh ve nurdur. Ruh hayattır, nur da aydınlıktır.][702]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık.*" (Âyet 52) buyurmaktadır. Allah'ın ona gönderdiği vahiy ile Allah kulları arasından dilediği kimseleri hidâyete iletir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de yüce Allah bununla hidâyet vermiştir. Onun: "*De ki: Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Şâyet hidâyet bulmuşsam o Rabbimin vahyetmekte olduğundan ötürüdür.*" (Sebe, 50) buyurmaktadır.][703]

[Yüce Allah'ın: "*Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin.*" buyruğu onun: "*De ki: Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Şâyet hidâyet bulmuşsam o Rabbimin vahyetmekte olduğundan ötürüdür.*" (Sebe, 50) buyruğu gibidir. Bu iki âyet-i kerimede yüce Allah imanın ve hidâyetin vahiyden önce hâsıl bulunan sadece akıl ile değil indirilen vahiy ile hâsıl olduğunu açıklamaktadır.][704]

701 Âyetin metni, tercümemize esas aldığımız derlemede aşağıda kayd edilen iki alıntı paragraf sonra kayd edilmiştir. Ancak görüldüğü gibi burada yer alması daha uygundur. (Çeviren)

702 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 94.

703 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 5.

704 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 456-457.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Fakat Biz onu kendisi ile kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* buyruğundaki zamirin imana ait olduğu söylenmiştir. Bu da İbn Abbas'dan nakledilmiştir. Kur'ân'a ait olduğu da söylenmiştir. Bu da es-Süddi'nin görüşüdür. Zamir her ikisini de ihtiva eder. Ama lafız itibari ile Allah'ın vahyettiği ruha aittir. Bu da iman ve Kur'ân'ı getirmiş olan vahiydir.][705]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah kendisi ile imanın hâsıl olduğu semadan inen vahye "nur" adını vermiştir: *"Onu kendisi ile kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* (buyurmaktadır).][706]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde onun nuru hidâyeti yahut kelâmıdır denilmesi de böyledir. Buna müminlerin kalplerine giren bir ruh adı verilmiştir. O bu itibarla böyledir. Şanı yüce Allah buna ruh adını vererek: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık ve muhakkak ki sen doğru yola iletirsin."* (Âyet 52) buyurmuştur.][707]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Üstadımız dedi ki: Doğrusu bu zamirin yüce Allah'ın: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik."* buyruğunda geçen ruha ait olduğudur. Yüce Allah vahye onunla kalplerin hayat bulmasından ötürü "ruh" adını vermiştir. Gerçekte ruhlar hayatın kendisidir. Onların yokluğu halinde ise o (kalp) ölüdür, diri değildir.

Nimetler yurdundaki ebedi ve sonsuz hayat ise Allah'ın Rasûlüne vahyettiği bu ruh ile kalbin hayatının bir meyvesidir. Dünyada onunla hayat bulamayan bir kimse cehennem azabına mahkum olacak kimselerden olup orada ne ölür ne de hayat bulur. Dünya yurdu berzah yurdu ve amellerin karşılıklarının görüleceği ceza yurdundan ibaret her üç yurtta insanlar arasında hayatı en büyük olan kimse bu ruh ile hayattan en büyük pay sahibi olanlarıdır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de birden çok yerde ona ruh adını vermiştir. *"O dereceleri yükseltendir, Arşın sahibidir. Kavuşma günü ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kulların-*

705 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 73.
706 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 649.
707 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 369.

dan dilediği kimseye gönderir." (Mümin, 15); *"O kendi emri ile kullarından dilediği kimseler üzerine vahiy ile melekleri: 'Benden başka hiçbir ilah olmadığını bildirin. O halde benden korkun' desinler diye indirir."* (Nahl, 2) buyruklarında olduğu gibi.

Yüce Allah ona nur adını da vermiştir. Çünkü onunla kalpler nurlanır, aydınlanır. Ruhun kemali ise hayat ve nur olan bu iki sıfat iledir. Bunları elde etmek ise ancak rasûllerin -Allah'ın salat ve selâmları onlara- eli ile, onlarla gönderilenlerle hidâyet bulmak ile faydalı ilmi ve salih ameli onların ışık kaynaklarından almakla mümkündür. Aksi taktirde ruh ölüdür ve karanlıktır. Şâyet bir kula zühd, fıkıh, fazilet, çeşitli bahisler hakkında söz söylemek bakımlarından parmakla gösterilen birisi ise şüphesiz ki hayat ve aydınlanma ancak yüce Allah'ın Rasûlüne vahyettiği ve kulları arasından dilediği kimseleri kendisi ile hidâyete ilettiği nur ise bütün bunlardan daha ileridedir. Çünkü ilim çokça nakilde bulunmak, araştırmak ve konuşmak değildir. Fakat ilim kendisi ile sözlerin doğru olanını, hak olanını bâtıl olanından, peygamberliğin aydınlık kaynağından geleni kişilerin görüşlerinden ayırdedebildiği bir nurdur.][708]

708 İctimau'l-Cüyûşi'l-İslâmiyye, s. 39.

ZUHRÛF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 89 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾

3. "Muhakkak Biz onu akledip anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân kıldık."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar yüce Allah'ın: *"Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."* buyruğunu kendisinden ayrı bir mahluk/yaratılmış kıldık diye tefsir etmişler ve şöyle demişlerdir: (جعل) kıldı" yarattı anlamındadır. Öbürleri de şöyle demişlerdir: Onu kıldık, ona bu adı verdik demektir. Yüce Allah'ın: *"Ve onlar bizzat Allah'ın kulları olan melekleri de dişiler kıldılar."* (Zuhruf, 19) buyruğunda olduğu gibidir. Bu ancak bir şeyde bir sıfatın gerçek yahut bâtıl olduğuna -o sıfatın gizli olması halinde- inanan kişi hakkında söylenir. Böylelikle bu onun hakkında şunu haber verdi denilir. Kur'ân-ı Kerim'in Arapça olması ayrıca haber vermeye ihtiyacı olmayan açık bir durumdur. Diğer taraftan onun Arapça olduğunu haber veren herkes onu bu itibarla "Arapça" kılmış (diye nitelendirmiş) demektir. Şanı yüce Allah ise özel olarak (bizzat ve yalnız kendisi) onu Arapça kılmıştır. Çünkü onu kelâmı olarak söyleyen ve indiren böylelikle de kendi zatı ile kaim olan bir fiil ile Arapça yapan O'dur ve onu kelâmı ile söyleyen de O'dur. Diğer diller dışında onunla Arapça olarak Arap dili ile söylemeyi seçen ve onu Arap dili ile indiren de O'dur.

Bu sebeple Ahmed şöyle demiştir: "Kılmak" fiili Allah tarafından yaratmak anlamında da oılabilir, yaratmaktan başka bir manada da olabilir. Çünkü kılmak bir fiildir. Fiil de bazen kendisinden ayrı bir mefule geçişli olabilir. "Yaratmak" gibi. Bazen de fiil lazım/geçişsiz olabilir. Eğer dilde onun bir mefulü varsa onun o mefulü de fiil ile kaim olur. Konuşmak gibi. Çünkü konuşmak konuşan ile

kaim olan bir fiildir. Kelâmın kendisi de konuşan kişi ile kaimdir. Şanı yüce Allah onu Arapça bir Kur'ân kılmıştır. Burada kılmak bizzat onunla kaimdir. Arapça Kur'ân da onunla kaimdir. Çünkü kelâm/söz iki şeyi ihtiva eder: Birisi fiildir. Bu da konuşmanın kendisidir. Diğeri ise sıralı harfler ve bu fiil ile hâsıl olan seslerdir. Bundan dolayı söz bazen fiilin bir türü bazen fiilin dışında ayrı bir kısım olarak kabul edilir. Nitekim bu hususları ben daha başka bir yerde genişçe açıkladım. Allah en iyi bilendir.][709]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cehmiyeye red hususunda yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."* buyruğuna dair açıklamalar yapmış ve Allah hakkında "kılmak" fiilinin yüce Allah'ın: *"Karanlıkları ve nuru kılan/yaratan."* (En'am, 1) buyruğunda olduğu gibi "yaratmak" olabilir, bazen de yaratma dışında bir fiil olabilir. İşte yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."* buyruğu bu kabildendir.][710]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, onların ortak koştukları şeylerden yücedir. O insanı bir nutfeden yarattı. Bir bakarsın ki o apaçık bir hasım oluvermiştir. Davarları da yarattı ki, bunlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok menfaatler vardır. Onlardan yersiniz de."* (Âyet 3-5) buyruğu da buna yakındır. Bu bir inkâr sorusudur. Yani siz haddi aşıp aşırıya gittiğiniz için peygamberleri göndermekten de hoşlanmadığınız için zikri indirmeyi terk edip rasûlleri göndermekten vaz mı geçeceğiz?][711]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık"* buyruğunun anlamıdır. Yani biz onu Arap dili ile söyledik ve Arapça olarak indirdik. İshak b. Râhuye gibi seleften olanlar böylece tefsir etmişler ve bunu Mücahid'den diye rivâyet etmişlerdir. Dedi ki: *"Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."* yani onu Arapça olarak söyledik. Bunu İbn Ebu Hatim Tefsir'inde İshak b. Râhuye'den zikrederek şöyle demiştir: Bize Mücahid'den ve onun dışında tabiinden zikrolunduğuna göre: *"Muhakkak Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık."* buyruğu şüphesiz biz onu böyle söyledik ve böyle nitelendirdik demektir. Bunu Ahmed b. Hanbel'den o el-Eşcai'den o Süfyan es-Sevri'den de yüce Allah'ın: *"Biz onu*

709 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 28-29.
710 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 358.
711 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 495.

Arapça bir Kur'ân kıldık." Arapça bir Kur'ân olarak onu beyan edip açıkladık diye de zikretmiştir.][712]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.*" (Yusuf. 2) buyruğu ile: "*Eğer Biz onu Arap dilinden başka bir Kur'ân yapsa idik elbette: âyetleri açıklanmalı değil miydi? Arapça olmayan (bir Kur'ân) ile Arap olan bir kimse mi olur diyeceklerdi.*" (Fussilet. 44) ve: "*Muhakkak Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık.*" buyruklarına gelince. İşte bu yüce Allah'ın kullarına ihsan ettiği nimetleri ihtiva etmektedir. Çünkü Arap dili dillerin en mükemmeli, manaları beyan bakımından en güzelleridir. Kitabın bu dille nazil olması insanlara başka bir dille nazil olmasına göre daha büyük bir nimettir. Aynı zamanda bu kitap ile onu iyice anlayabilmeleri için öncelikle Araplara hitap edilmiştir. Ondan sonra da onların dillerini bilen de onların anladıkları gibi o kitabı anlar. Diğer taraftan onların dillerini bilmeyen kimselere de onların dilini bilen kimseler tercümesini yapar. Böylelikle de bu kitap ile önce Araplara karşı delil ortaya konulmuş ve öncelikle onlara onun ile nimet ihsan olunmuştur. Çünkü onlar başkaları bilmeden önce onun manalarını bilip öğrenmişlerdir.][713]

لِتَسْتَوُا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا
سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

13. "Tâ ki onların sırtlarına binip kurulasınız. Sonra onların üzerine yerleşince Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: "Bunları bizlere musahhar kılan, eksiklikten münezzehtir yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi."

Tefsiri:

[Sünen'de Ali'den rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e binmesi için bir binek getirilmiş. o Allah'a hamd ettikten sonra: "*Bunları bizlere musahhar kılan eksikliklerden münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz.*" (Âyet 13-14) buyurdu. Sonra Allahuekber ve Elhamdulillah dedi. Sonra da: (سُبْحَانَكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فاغْفِرْ لِي فإنّهُ لا يغْفِرُ الذُّنُوبَ إلّا أنْتَ): Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Ben kendime zulmettim. Benim günahlarımı bana bağışla. Çünkü hiç şüphesiz günahları ancak sen ba-

712 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 386-387.
713 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 69.

ğışlarsın." Sonra güldü ve dedi ki: Şüphesiz Allah'ta kulun: Günahımı bağışla. Çünkü günahları ancak sen bağışlarsın demesini beğenir ve: Kulum benden başka günahları bağışlayacak kimse olmadığını biliyor buyurur.[714]][715]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da bineğe binmeye benzer. Çünkü bunda şereflerden bir şeref bulunmakta ve bu bir nimet konusudur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de binek üzerinde bu iki hususu bir arada yerine getirirdi. Çünkü yüce Allah: *"Ta ki onların sırtlarına binip kurulasınız. Sonra onların üzerine yerleşince Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: "Bunları bizlere musahhar kılan, eksiklikten münezzehtir yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi; ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz."* (Âyet 13-14) buyurmak sûretiyle Allah'ın üzerindeki nimetini hatırlamasını ve ona hamd ile bu nimeti anmasını emrettiği gibi hamdin arkadaşı olan tesbihi de emir buyurmuştur. Bu sebeple Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e binmek üzere bir binek getirildiği vakit ayağını üzengiye koyduğu vakit: "Bismillah" der bineğinin sırtına yerleşince "Elhamdulillah" der sonra da: *"Bunları bizlere musahhar kılan, eksiklikten münezzehtir yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi; ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz"* buyurur sonra üç defa Elhamdulillah üç defa Allahuekber dedikten sonra: "(لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي): *Senden başka hiçbir ilâh yoktur, Sen her türlü eksiklikten münezzehsin. Ben nefsime zulmettim. Beni bağışla!"* der sonra güler ve şunları söylerdi: Ben de yüce Rabbin gülmesinden dolayı güldüm. Çünkü kul bu sözleri söylediği zaman Allah da: Kulum benden başka günahları bağışlayacak kimsenin olmadığını bildi, buyurur."

Bundan sonra ise yüksek bir yere çıkarken yapılacak zikri sözkonusu etti ki bu da tehlil ile birlikte tekbir getirmektir. Sonra da bu duayı mağfiret dilemekle bitirmektedir. Çünkü istiğfar tevhid ile beraberdir. Aynı şekilde daha başka yerlerde de istiğfarı tevhid ile birlikte dile getirmiş bulunmaktadır. *"Onun için bil ki: "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur." Hem kendi günahın için mağfiret dile."* (Muhammed, 19); *"Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz. Şüphesiz ben size O'nun tarafından (gönderilmiş) bir uyarıcı ve bir müjde vericiyim. Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin."* (Hud, 2-3) ve: *"Ona dosdoğru yönelin ve ondan mağfiret dileyin."* (Fussilet, 6) buyruklarında olduğu gibi. Böylece onun binek üzerindeki zikri istiğfar ile birlikte kalıcı salih dört kelimeyi kapsamış oluyordu.][716]

714 Ebu Davud, 2602; Tirmizi, 3446; Ahmed, I, 97; Hadis sahihtir.
715 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 313.
716 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 240-241.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

15. "O'na kullarından bir parça isnad edip yakıştırdılar. Muhakkak insan apaçık bir nankördür."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kullarımdan kimisi O'na bir parça isnad edip yakıştırdılar."* buyurmaktadır. Bazı müfessirler "bir parça" lafzını bir pay ve bir kısım diye açıklamışlardır. Bazıları da: Onlar Allah'a evlattan bir pay ayırdılar demişlerdir. Katade[717] ve Mukatil'den[718] ona denk koştular diye açıklamışlardır. Her iki açıklama da doğrudur. Çünkü onlar onun bir çocuğunun olduğunu söylerler. Çocuk ise babasına benzer. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse yüzü simsiyah kesilir."* (Zuhruf. 17) buyurmaktadır ki burada kastedilenler kızlardır. Nitekim bir başka âyet-i kerimede de: *"Onlardan birisine bir kız çocuğu müjdesi verilince."* (Nahl. 58) buyurmaktadır. Böylelikle onlar Rahman'a bir benzer koşmuş oluyorlar ve ona kullarından bir parça ayırmış oluyorlardı. Çünkü çocuk babanın bir parçasıdır. Daha önce geçtiği gibi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Fatıma ancak benden bir parçadır" buyurmuştur.[719] Yüce Allah'ın: *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler."* (En'am. 100) buyurmaktadır. el-Kelbi dedi ki: Ayet-i kerime zındıklar hakkında inmiştir. Onlar: Şüphesiz Allah ve iblis iki ortaktır. Allah nuru insanları, hayvanları, davarları yaratmış, iblis ise karanlığı, yırtıcı hayvanları, yılanları ve akrepleri yaratmıştır derler.][720]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Kullarımdan kimisi O'na bir parça isnad edip yakıştırdılar."* buyurmaktadır ki yani O'na evlat isnad ettiler.][721]

717 İbn Cerir. XXV. 56.
718 Bunu tesbit edemedim.
719 Buhârî. 5230; Müslim. 2449.
720 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 271.
721 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 471.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

17. "Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse gam ve kederle dolarak yüzü simsiyah kesilir."

Tefsiri:

[Yüce Allah diğer âyette: "*Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse.*" yani Rahman'a misal olarak nisbet ettikleri müjdesi verilirse demektir. Onların ona isnad ettikleri ise kız çocuklarıdır. Onlara göre de bu ayıplanması gereken ve yerilen kötü bir isnaddır. Yüce Allah da: "*Kötü örnek -esasen- ahirete iman etmeyenlerindir.*" (Nahl. 60) buyurmaktadır. O melekleri doğurmuştur. Yahut da O akılları ya da nefisleri doğurmuştur diyen bir kimse ise ahirete iman etmeyen birisi olup en kötü örnek onun içindir. En yüce örnek ise Allah'a mahsustur. Dolayısıyla O'na kötü örnekler verilmez. Çünkü eksik misalin O'na verilmesi şöyle dursun O'nun dengi de eşi de yoktur. Ayrıca O'nun hakkında yüksek örnek vermek de yeterli değildir. Bilakis en yüksek örnek O'na mahsustur. Zira en yüce olan O'dur. Onu bilmek ise bilgilerin en yükseği, onu anmak zikirlerin en yükseği, O'nu sevmek sevgilerin en yükseğidir.][722]

أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

18. "Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında (delilini) açıklayamayanları mı (O'na evlat diye isnad ediyorlar)?"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Süs içinde yetiştirilmekte olan*" yani sizin süs içinde yetiştirilen kimseyi mi O'na eş koşuyorsunuz buyruğu gibidir.][723]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında (delilini) açıklayamayanları mı (O'na evlat diye isnad ediyorlar)?*" Dediler ki: Bundan maksat konuşurken delil diye her neyi söylese mutlaka aleyhine olan kadındır.][724]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

722 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 388.
723 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 78-79.
724 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 503.

[Diğer âyet şudur: "*Ona kullarından bir parça isnad edip yakıştırdılar. Muhakkak insan apaçık bir nankördür. Yoksa O, yarattıklarından kızlar edinip de oğlanları size mi ayırıp seçti? Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse gam ve kederle dolarak yüzü simsiyah kesilir. Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında açıklayamayanları mı? Ve onlar bizzat Rahman'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler. Acaba kendileri onların yaratılışlarına şahit mi oldular? Onların bu şehadetleri yazılacaktır ve sorgulanacaklardır.*" (Âyet 15-19).

Şanı yüce Allah reddettiği şeyin bâtıl ve imkânsız olduğunu, beyan ettiği hakikatin de fıtratlarda yer etmiş olduğunu açıkça gösteren inkâr anlamında soru ile hitap ederek hücceti/delili ortaya koymak üzere: "*Yoksa o yarattıklarından kızlar edinip de oğlanları size mi ayırıp seçti?*" (Âyet 16) buyurmaktadır. Eğer O'nun evlat edindiği varsayılacak dahi olsa O özel olarak size erkek çocukları verirken kız çocukları mı evlat edinecekti? Yani erkekleri yalnızca size verip erkek evlat edinmekte sizinle ortak olmayacak, bu iki türden daha hayırlı kabul ettiğiniz türün (erkeklerin) özel olarak size vereceğini ve eksik kabul ettiğiniz sınıfın da özellikle yalnız O'na olacağını mı söylemek istiyorsunuz? Daha sonra onların bakış açılarına göre kız çocuklarının aşırı derecede eksik görüldüğünü beyan buyurmak üzere: "*Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin.*" kız çocukların "*müjdesi verilirse*" buyurmaktadır. Nitekim bu hususu Nahl Sûresi'nde de sözkonusu etmişti. Maksat Rahman'a isnad ettiği evlatlardır ki bunlar ise benzerlerinin Rahman'ın çocukları olduklarını kabul ettikleri kız çocuklarıdır. Böylelikle onlar bunu Rahman'a örnek vermiş oldular. Yani Allah'ın kızları kabul ettikleri melekleri bu verdikleri misale benzetmiş oldular. Böylelikle onları benzerlerinin Rahman'a ait olduğunu söyledikleri kız çocuklarına benzer kabul ettiler. Yani onlardan birisine bir kız çocuğu olduğu müjdesi verildiği taktirde öfkesini içine atarak yüzü simsiyah kesilmesine sebep teşkil eden kız çocukların benzerinin onun olduğunu ileri sürdüler.

Daha sonra yüce Allah kadınların eksik taraflarını beyan buyurarak: "*Süs içinde yetiştirilmekte olan*" buyurmaktadır ki bunlar da süs eşyaları içerisinde yetişen kadınlardır. "*Ve tartışma sırasında (delilini) açıklayamayanları mı?*" bunlar da kadınlardır. Hemen hemen kendi lehine delil diye neyi söylerse mutlaka kendisinin aleyhine olur. Böylelikle onların eksikliklerinden ötürü erkeklerin gözünde onları süslü gösteren süs eşyaları ile eksiklikleri tamamlanan fakat tartışma esnasında delilini açıklayamayan kimseler olduklarını beyan etmiş olmaktadır.][725]

725 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 364-365.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yoksa O, yarattıklarından kızlar edinip de oğlanları size mi ayırıp seçti? Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse gam ve kederle dolarak yüzü simsiyah kesilir. Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında açıklayamayanları mı? Ve onlar bizzat Rahman'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler. Acaba kendileri onların yaratılışlarına şahit mi oldular? Onların bu şehadetleri yazılacaktır ve sorgulanacaklardır.*" (Âyet 16-19) ve: "*Şimdi haber verin Lat ve Uzza'dan ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan; erkekler sizin, dişiler onun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır.*" (Necm, 19-22) buyurmaktadır ki zalimce, haksızca bir paylaştırma demektir. Kur'ân-ı Kerim'de daha başka (benzer) buyruklar da vardır.

Böylelikle yüce Allah şunu açıklamış olmaktadır: Eksik durumlardan yaratıcı Rabbin tenzihi sizden daha önceliklidir. O halde nasıl olur da vakıa olarak gerçekleşmemesi imkânsız olmakla birlikte kendinizin olmasından hoşlanmadığınız ve kendinize izafe edilmesinden utandığınız şeyi nasıl O'na nisbet edebiliyorsunuz? Ve siz bundan O'nu tenzih etmiyor, O'nun hakkında sözkonusu olamayacağını söylemiyorsunuz. Oysa O'nun hakkında hoşlanılmayan ve O'nun zatı ile çelişen hususların kabul edilmemesini sizden daha çok hak eder.][726]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ona kullarından bir parça isnad edip yakıştırdılar. Muhakkak insan apaçık bir nankördür. Yoksa O, yarattıklarından kızlar edinip de oğlanları size mi ayırıp seçti? Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse gam ve kederle dolarak yüzü simsiyah kesilir. Süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında açıklayamayanları mı? Ve onlar bizzat Rahman'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler. Acaba kendileri onların yaratılışlarına şahit mi oldular? Onların bu şehadetleri yazılacaktır ve sorgulanacaklardır.*" (Âyet 15-19) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın kız çocuklarına sahip olmaktan kendileri hoşlanmamakla birlikte Araplardan melekleri onun kızları kabul eden kimselerin bu durumlarını yüce Allah ayıplamış bulunmaktadır. Bunun bir benzeri de hristiyanlarda görülmektedir. Çünkü onlar da Allah'ın bir çocuğu olduğunu kabul ediyorlar. Fakat kendi dinlerinin büyük şahsiyetlerinden herhangi birisinin bir zevcesinin yahut bir çocuğunun olmasını da hoş görmezler. Böylelikle onlar kendi dinlerinde büyük kabul ettikleri kimseler için hoşlanmadıkları bir hususu Allah'a nisbet etmiş oluyorlar.][727]

726 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 36-37.
727 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 440-441.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müşrikler: Melekler Allah'ın kızlarıdır derlerdi. Yüce Allah da: "*Ve onlar bizzat Allah'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler.*" (Âyet 19) buyruğu ile onların bu durumlarını bize nakletmektedir. Onlar bununla birlikte kızları bir eksiklik ve bir kusur olarak görürler ve erkekliği de bir kemal olarak kabul ediyorlardı. Bundan dolayı yüce Allah onlara: Peki sizler böyle bir şeyi kendiniz için kabul etmezken iki vasfın daha aşağıda olanı ile nasıl olur da Rabbinizi nitelendirebiliyorsunuz?*

İşte bu onların: Kızlar onun erkekler kendilerinindir şeklindeki sözlerinin bâtıl ve çürük olduğu hususunda öncelikli kıyas yolu ile onlara karşı bir delil getirmedir. Böylelikle Kur'ân-ı Kerim hakkında iftirada bulunan kimselerin söyledikleri gibi mutlak olarak evlat sahibi olmayı reddetmeye ayrıca ihtiyacı kalmamaktadır.

Yüce Allah: "*Kendilerine verdiğimiz rızıklardan o bilmezlere bir pay ayırırlar. Allah'a andolsun ki uydura geldiğiniz şeylerden elbette sorguya çekileceksiniz. Bir de onlar Allah'a kızlar isnat ederler. Hâşâ! O, münezzehtir. Hâlbuki candan arzuladıklarını da kendileri için isterler. Onların birine kız çocuğu müjdesi verilince kendisi pek öfkeli olarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjdeden ötürü kavminden gizlenir. Aşağılanmayı göze alarak onu alıkoysun mu, yoksa onu diri diri toprağa mı gömsün (şaşırır, kalır). Bak, verdikleri hükümleri ne kadar kötüdür! Kötü örnek –esasen- ahirete iman etmeyenlerindir. En yüce örnek ise Allah'ındır. O mutlak galiptir, Hakîmdir. Eğer Allah insanları zulümlerinden ötürü (dünyada) sorgulayacak olsaydı, (yeryüzü) üzerinde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat O, insanları belirlenmiş bir vadeye erteler. Artık ecelleri geldiği zaman ne bir saat geciktirilirler ve ne de öne geçebilirler. Onlar hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a isnad ederler. Dilleri de yalan yere en güzel akıbetin kendilerinin olduğunu söyler. Şüphesiz ateş onlaradır ve onlar (cehenneme) önden gönderilecek olanlardır.*" (Nahl, 56-62) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah onların kendilerini Rabblerinden daha üstün kıldıklarını, hoşlanmadıklarını ona nisbet ettiklerini yalan nitelendirmelerde bulunarak iyi ve güzel olanın kendilerine ait olduğunu, canlarının arzu ettiklerini kendilerine ayırdıklarını fakat Allah'a ait olduğunu söylediklerinin bir benzeri kendilerine müjdelendiği taktirde aldığı bu kötü müjdeden dolayı kavminden saklanıp gizlenmeye çalışarak yüzünün simsiyah kesileceğini, onu horlanmak pahasına mı bırakacağını yoksa toprağa mı gömeceğini bilemeyip kararsız kalacağını beyan buyurmaktadır. Onlar ne kötü hüküm veriyorlardı. Böylelikle yüce Allah bu hükmün son derece kötü bir hüküm olduğunu açıklamış olmaktadır.][728]

728 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, ????

وَقَالُوا لَوْ شَآءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

20. "Ve : "Rahman dileseydi, biz onlara ibadet etmezdik" dediler. Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak temelsiz bir zanda bulunuyorlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah müşriklere dair bu manayı En'am, Nahl ve Zuhruf sûrelerinde zikretmiş bulunmaktadır. "*Ve : "Rahman dileseydi, biz onlara ibadet etmezdik" dediler. Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak temelsiz bir zanda bulunuyorlar.*" (Âyet 20) buyruğunda olduğu gibi. Böylelikle yüce Allah onların buna dair bir bilgilerinin olmadığını ve ancak temelsiz bir zanda bulunduklarını açıklamış bulunmaktadır.][729]

بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا اٰبَآءَنَا عَلٰى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلٰى اٰثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

22. "Hayır onlar: Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve gerçekten biz onların izleri üzerinde doğruya erdirilmiş kimseleriz dediler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Biz atalarımızı bir ümmet*" yani millet/din ve şeriat "*üzere bulduk*" sözlerine benzer.][730]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Ümmet" millet (din ve şeriat) ve tarikat/yol demektir. Yüce Allah'ın: "*Hayır, onlar: "Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve gerçekten biz onların izleri üzerinde doğruya erdirilmiş kimseleriz" dediler. Senden önce de hangi kasabaya bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın şımarık varlıklıları böylece: "Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyanlarız" demişlerdir.*" (Âyet 22-23) buyruğunda olduğu gibi. Aynı şekilde yüce Allah "yola" imam adını da verir. Çünkü yolda yürüyen bir kimse onu imam edinir. Salik/yolu izleyen de onu önüne (hedef olarak) alır ve onu kasteder.

729 Minhâcü's-Sünne, III, 59.
730 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 364; Câmiu'l-Mesâil, I, 283.

"Ümmet" aynı zamanda insanların kendisine uydukları hayrı öğreten kişiye de denilir. Nitekim imam da insanların kendilerine uydukları kişi demektir. Yüce Allah da İbrahim'i imam yapmış olduğu gibi onun *"bir ümmet olduğu"* nu da haber vermektedir.][731]

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَٓاءَكُمْ قَالُٓوا اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾

24. "Ya ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirdi isem de mi" dedi. Onlar: "Muhakkak bizler sizinle gönderilen şeyleri inkâr edenleriz" dediler."

Tefsiri:

[Yüce Allah Zuhruf Sûresi'nde: *"Ya ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirdi isem de mi?"* dediğini zikretmektedir. Bu ise öbür sözün kendisinin üzerinde yetiştiği sözden daha hidâyete erdirici olduğunu gören kimsenin bu diğer söze uymakla görevli olduğunu da ifade etmektedir.][732]

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖٓ اِنَّنٖي بَرَٓاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾

26. "Hani İbrahim babasına ve kavmine: Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım demişti."

Tefsiri:

[İbrahim el-Halil: *"Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım demişti. Ancak beni yaratan müstesna. Gerçekten O beni hidâyete kavuşturacaktır."* Beraet/uzaklaşmak velâyetin/dost edinmenin zıddıdır. Beraetin esası nefret etmek, velâyetin aslı da sevgi beslemektir. Çünkü tevhidin hakikati Allah'tan başkasını sevmemek ve Allah'ın sevdiklerini sevmektir. Dolayısı ile o ancak Allah için sever ve ancak Allah için buğz eder.][733]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbrahim el-Halil: *"Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım demişti. Ancak beni yaratan müstesna."* (Âyet 26-27) demişti. Yüce Allah ayrıca: *"Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini?*

731 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 327.
732 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 270.
733 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 465.

Onlar –âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır." (Şuarâ. 75-77) dediğini de bize açıklamaktadır. Burada şöyle denilebilir: Burada hepsine ibadet reddedilmektedir. Fakat bu bir ve tek olan Allah'ın ibadetini reddetmek anlamında değildir. İbrahim el-Halil hepsinden uzak olduğunu ifade etmiştir. Bu ise istisnâ edilen her birisinden uzaklaşmış olmasını gerektirir. Ya da şöyle denilebilir: İbrahim el-Halil onların hepsi arasından mabud olanların tamamından uzaklaşmış oldu. Bu sebeple âlemlerin Rabbini istisnâ etmesi gerekti. Bu sebeple yüce Allah'ın: *"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız, demişlerdi."* (Mümtehine, 4) buyruğunda sözlerin başında müstesna olarak geldiğinden ötürü ayrıca bir başka istisnâya ihtiyaç olmamıştır.][734]

إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

27. "Ancak beni yaratan müstesna. Gerçekten O beni hidâyete kavuşturacaktır."

Tefsiri:

[İbrahim el-Halil (aleyhisselâm) dedi ki: *"Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım, ancak beni yaratan müstesnâ, gerçekten O beni hidâyete kavuşturacaktır, demişti.."* (Âyet 26-27). Beraet/uzaklaşmak ise velâyet'in/veli edinmenin zıttıdır. Beraet'in aslı nefret etmektir. veli edinmenin aslı da sevmektir.][735]

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾

31. "Ve dediler ki: Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"

Tefsiri:

[Taif ile Mekke sözü geçen iki kasabadır. Bunlar hakkında: *"Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"* dediler.][736]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

734 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 598-599.
735 Câmiu'l-Mesâil. II. 84.
736 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 58.

[Şanı yüce Allah müşrikler hakkında: *"Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"* dediklerini nakletmektedir. Böylelikle onlar Kur'ân-ı Kerim'in Mekke ve Taif halkı arasından büyük gördükleri birisine indirilmesini arzulamışlardı. Yüce Allah da: *"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Onların bir kısmı, diğer bir kısmına iş gördürsün diye kimini kimine derecelerle yükselttik."* (Âyet 32) buyurmaktadır.][737]

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

36. "Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır."* (Âyet 36) buyurmaktadır. Yani benim indirdiğim zikirden kim yüz çevirirse. Müfessirler "(يعش عن): Görmezlikten gelirse" yani onun sözüne iltifat etmez cezasından korkmazsa, demektir, demişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"İşte bu indirdiğimiz mübarek bir zikirdir."* (Enbiya, 50); *"Kendilerine Rabblerinden yeni bir zikir/öğüt geldiği her seferinde."* (Enbiya, 2) buyrukları da bu türdendir. Bunun tanığı da diğer âyetteki: *"Kim benim zikrimden/öğüdümden yüz çevirirse."* (Taha, 124) buyurduktan sonra: *"Buyurdu ki: Böyle (yapmıştın). Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun. Bugün de sen böylece unutulursun."* (Taha, 126) Buna göre kim Kur'ân'a iltifat etmez, dönüp bakmazsa yüce Allah o kimseye kendisini -ne kadar ibadete kendisini vermiş olursa olsun- saptıracak bir şeytan musallat eder.

"(يعش): Görmezlikten gelir" ile ilgili olarak İbn Abbas'dan "kör olur" diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. Ata ve Zeyd b. Eslem de böyle demişlerdir. Aynı şekilde Ebu Ubeyde de: "Gözü kapkaranlık kesilir" diye açıklamıştır. İbn Kuteybe bunu seçmiş ve yüz çeviren diye açıklayanın açıklamasına bunu tercih etmiştir. (العشا) ise görme zayıflığıdır. Bundan dolayı burada (يعش -(mealde: görmezlikten gelir(se)-) denilmiştir. Bir kesim ise yüz cevirir diye açıklamıştır. Bu da Dahhak'ın İbn Abbas'dan rivâyetidir. Katade de böyle açıklamış, Ferra ve Zeccac da bunu tercih etmiştir.[738]

737 Minhâcü's-Sünne, II, 89-90.
738 Bütün bu açıklamalar Zâdu'l-Mesîr, VII, 315'de yer almaktadır.

Bu ise mana bakımından doğrudur. Çünkü yüce Allah'ın: "*(يعش): Görmezlikten gelir*" ifadesi "yüz çevirmek" manasını da ihtiva etmektedir. Bundan dolayı cer harfi olarak (عن) ile fiilin geçişi yapılmıştır. Bu da: "(أنت أعمي عن محاسن فلان): Sen filanın güzelliklerine karşı körsün" demeye benzer. Yani bunlardan yüz çeviriyorsun. onlara dönüp bakmıyorsun. Bu durumda "(يعش) iltifat etmez(se)" yani onlara karşı görme zayıflığı bulunursa. demektir. Bu ise körlükten biraz daha iyidir. Yani ona ancak çok zayıf bir bakış ile bakar.][739]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır.*" buyurmaktadır. Rahman'ın zikri O'nun nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine indirdiği zikirdir.][740]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır.*" (Âyet 36) buyurmaktadır ki kim Rahman'ın indirdiği zikirden yüz çevirirse demektir.][741]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır.*" (Âyet 36) buyurmaktadır. Buna göre onlar da bunlar da Allah'ın indirmiş olduğu kitap ve sünnetin kendisi olan Rahman'ın zikrini görmezlikten gelmişlerdir. Aynı zamanda yüce Allah'ın nebisine vahyettiği ve kulları arasından dilediği kimseleri kendisi ile hidâyete erdirdiği bir nur kıldığı ruhtan da yüz çevirmişlerdir. Onun bu vahyi ile Rahman'ın gerçek dostları ile şeytanın gerçek dostları arasındaki fark ortaya çıkar. Yine bunlar peygamberlerin âyetleri ve mucizeleri ile sihirbaz ve kâhinlerin yaptıkları harkuladelikler arasında da fark gözetmeyen kimselerdir.][742]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır.*" (Âyet 36) buyurmaktadır. Rahman'ın zikri göndermiş olduğu Kur'ân'ın misli olan zikridir. Her kim Kur'ân'a iman etmez. onun verdiği haberleri tasdik etmez. verdiği emirlerin vücubuna

739 Minhâcü's-Sünne. V. 431-432.
740 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 83.
741 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 173.
742 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 222.

inanmaz ise ondan yüz çevirmiş olur. Böylelikle ona bir şeytanı musallat eder ve bu şeytan onun yanından ayrılmaz. Yüce Allah: *"Bu indirdiğimiz mübarek bir zikirdir."* (Enbiya. 50); *"Kim de beni anmaktan yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim (ve sıkıntılı bir hayat) sözkonusu olur ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz." Der ki: "Rabbim beni niçin kör haşrettin. Hâlbuki ben görüyordum." Buyurur ki: "Böyledir. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun. Bugün de sen böylece unutulursun."* (Taha. 124-126) buyurmaktadır. İşte bu da O'nun zikrinin indirmiş olduğu âyetleri olduğuna delildir. Bundan dolayı bir kimse en ileri derecede zahidlik ile birlikte Allah'ı her zaman gece ve gündüz ansa, Allah'a ibadet etmekte olanca gayretini ortaya koyarak O'na ibadet etse ve O'nun indirmiş olduğu zikri demek olan Kur'ân-ı Kerim'e uymayan bir kimse olsa bu kişi şeytanın dostlarından birisi olur. İsterse havada uçsun yahut suyun üzerinde yürüsün. Böyle bir şey olursa onu havada taşıyan şeytandır. Bu husus bundan başka yerlerde genişçe açıklanmıştır.][743]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır."* (Âyet 36) buyurmaktadır. Rahman'ın zikri onun indirdiğidir. Bu da yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kitap ve sünnettir: *"Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini, size kendisi ile öğüt vermek üzere indirdiği Kitabı ve hikmeti düşünün."* (Bakara. 231); *"Andolsun ki Allah mü'minlere, içlerinde kendilerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları tertemiz eden, onlara Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Âl-i İmran, 164); *"O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onları kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir."* (Cuma. 2) O aynı zamanda yüce Allah'ın hakkında: *"Şüphesiz ki zikri Biz indirdik, onu koruyacak olanlar da elbette bizleriz."* (Hicr. 9) buyurduğu zikirdir. Buna göre kitap ve sünnet demek olan bu zikirden yüz çeviren kimseye şanı yüce Allah şeytanlardan bir arkadaşı musallat eder ve böylelikle o kişi şeytana uyduğu kadarıyla şeytanın velilerinden/dostlarından olur.][744]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü Rahman'a ibadet etmeyen şeytana ibadet eder: *"Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır. Muhakkak bunlar onları yoldan alıkoyarlar ve onlar da*

743 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 172-173.
744 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 451-452.

kendilerinin hidâyette olduklarını sanırlar. Nihâyet o bize geldiğinde diyecek ki: "Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar uzaklık olsaydı, sen ne kötü bir arkadaşmışsın" diyecek." (Âyet 36-38). Rahman'ın zikrinden kasıt ise yüce Allah'ın indirdiği zikirdir. Onun: *"Buyurdu ki: "Her ikiniz birlikte oradan inin. Kiminiz kiminize düşman olacaktır. Benden size bir hidâyet geldiğinde kim benim hidâyetime uyarsa o hem sapıtmaz, hem bedbaht olmaz. Kim de beni anmaktan yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim (ve sıkıntılı bir hayat) sözkonusu olur ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz." Der ki: "Rabbim beni niçin kör haşrettin. Hâlbuki ben görüyordum." Buyurur ki: "Böyledir. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun. Bugün de sen böylece unutulursun."* (Taha. 123-126) buyruğunda olduğu gibi. Buna göre Allah'ın rasûlleri ile gönderip kitaplarında indirmiş olduğu hidâyetten yüz çevirerek Allah'ın emrettikleri ile yasakladıkları arasında hiçbir fark gözetmeyen bir kimse onun indirmiş olduğu zikrinden yüz çeviren birisi olur. Bu sebeple yüce Allah da ona kendisini Allah'ın yolundan alıkoyacak bir şeytanı ona musallat eder. Böylelikle bu kişi sadece kendi hevâsı ile eşya arasında fark görür. Allah'tan gelen bir hidâyet olmadan hevâsının arkasından gidenden daha şaşkın, daha dalalette kim olabilir? İsterse böyle bir kimse Allah'ı anan ve genel olarak kayyumiyetten başka bir şeyin tanıklığını yapmayan bir kimse olsun o Allah'ın indirdiği kitabının getirdiği farka tanıklık etmeyen bir kişi olacağından şeytana uyanların en büyüklerinden birisi olur.][745]

فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾

41. "Eğer seni alıp götürsek dahi şüphesiz ki onlardan intikam alıcılar Bizleriz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer seni alıp götürsek dahi şüphesiz ki onlardan intikam alıcılar bizleriz."* (Âyet 41) buyruğu onlara bizzat kendileri üzerinde kudret sahibi olduğunu beyan etmektedir. Bu da meful/edilgen aynlar üzerinde kudret sahibi olduğuna dair açık bir nastır. Yüce Allah'ın: *"Sen onların üzerinde bir zorba/zorlayıcı değilsin."* (Kaf. 45) buyruğu ile: *"Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin."* (Gaşiye. 22) ve benzeri buyruklar mefhumları itibari ile şanı yüce Rabbin kendisinin onlar üzerinde bir cebbar, bir zorlayıcı egemen olduğuna delildir. Bu ise onların üzerinde onun kudret sahibi olmasını gerektirir.][746]

745 el-İstiğase. 182-183.
746 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 11.

وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾

44. *"Ve muhakkak o sana ve senin kavmine büyük bir zikirdir/ şereftir. Yakında sorguya çekileceksiniz."*

Tefsiri:

[*"Ve muhakkak o sana ve senin kavmine büyük bir zikirdir/şereftir. Yakında sorguya çekileceksiniz."* (Âyet 44). Onun kavmi ise Kureyştir. Bununla birlikte diğer Araplar hatta diğer insanlar için dahi bir zikir/şeref olmasına engel değildir. Nitekim yüce Allah: *"Gerçek şu ki o kâfirler zikri işittiklerinde neredeyse gözleri ile seni devireceklerdi. Bir de: "Muhakkak ki o bir delidir" diyorlar. Hâlbuki o ancak âlemler için bir öğüttür."* (Kalem. 51-52); *"De ki: Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben kendimi zorlayarak bir şeyler uyduranlardan da değilim. O, ancak âlemlere bir öğüttür. "Onun haberini bir süre sonra elbette bileceksinizdir."* (Sâd, 86-88); *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük bir güç sahibi, arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir. Arkadaşınız bir deli değildir. Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür. O gaybdan yana cimrilik etmez O kovulmuş şeytanın sözü de değildir. O halde nereye gidiyorsunuz? O ancak bir öğüttür âlemlere; aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere. Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz."* (Tekvir. 19-29) ve: *"Ve Biz seni insanlara bir rasûl olarak gönderdik. Şahit olarak da Allah yeter."* (Nisa. 79) buyurmaktadır. Bu, bu husustaki iki görüşten daha sahih olanına ve yüce Allah'ın: *"Ve muhakkak o sana ve senin kavmine bir zikirdir/şereftir."* buyruğundan kastın kendisini hatırlayıp onunla hidâyet bulacakları bir zikir olduğunun kastedilmiş olmasına göredir.

Bir diğer görüşe göre maksat onlar için bir şeref olduğudur. Fakat bunun bir kıymeti yoktur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim hem onun kavminden hem başkalarından ona iman eden kimseler için bir şereftir. Kavminin tamamı için şeref değildir. Hatta aralarından onu yalanlayan kimseler olursa yerilmeyi daha çok hak ederler. Nitekim yüce Allah: *"Ebu Leheb'in iki eli kurusun."* (Mesed. 1); *"Halbuki o hak olduğu halde kavmin onu yalanladı."* (En'am. 66) buyurmaktadır. Bu ise onun bir hatırlatma (tezkirat) ve bir öğüt (zikra) olmasına muhaliftir. Çünkü o hem onlar için hem başkaları için bir öğüt, bir hatırlatmadır. Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu, âlemlere bir öğütten başka bir şey değildir."* (En'am. 90) buyurmaktadır. Böylelikle âlemlerin tamamını genel

olarak sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Ayrıca yüce Allah: *"Halbuki sen, buna karşı onlardan hiçbir ücret de istemiyorsun. O âlemlere ancak bir öğüttür."* (Yusuf. 104) buyurmuştur.][747]

وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

45. "Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"

Tefsiri:

[Şüphesiz peygamberlerin hepsi ve onların ümmetleri Müslüman, mümin ve muvahhid idiler. Hiçbir zaman yüce Allah'ın İslâm'dan başka kabul ettiği bir din olmamıştır. İslâm ise Allah'a ortak koşmaksızın bir ve tek olarak O'na ibadet etmektir. Onun: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Âyet 45): *"Senden önce gönderdiğimiz herbir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin."* (Enbiya. 25) ve: *"Andolsun ki Biz her ümmet arasında: Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının diye bir peygamber göndermişizdir."* (Nahl. 36) buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Peygamberler topluluğu olarak bizim dinimiz birdir. Ve şüphesiz Meryem'in oğluna insanlar arasında en yakın olan benim. Çünkü benimle onun arasında bir peygamber gelmemiştir."[748]

Şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de Nuh'tan itibaren havarilere kadar bütün peygamberlerin ve ümmetlerinin Müslüman ve mümin olduklarını haber vermiş bulunmaktadır. Nitekim bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][749]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Âyet 45) âyetinin lafzına gelince. Burada onlara kendileri ile ne gönderildiğine dair bir soru sözkonusu değildir.

747 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 442-444.
748 Kaynakları daha önce gösterildi.
749 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 290-291.

Beşinci husus da onun: Onlarla bu üç husus gönderilmiştir demesidir. Eğer bu sözleriyle onlar ile ancak bunların gönderildiğini kastediyorsa bu rasûller hakkında yalandır. Eğer bunların kendileri ile gönderilen esasların bunlar olduğunu kastediyorsa bu da bir yalandır. Çünkü onlar ile gönderilen Allah'a ve ahiret gününe iman ile şeriatin esaslarının ifadesi olan dinin esasları onlara göre başkalarına gönderilmiş bir peygamberin ashabından birisine imanının sözkonusu edilmesinden daha önemlidir. Hatta Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetini kabul etmekten bile önemlidir. Çünkü Muhammed'in peygamberliğini kabul etmek toplu olarak onlar hakkında vaciptir. Nitekim bizler için de onların nübüvvetlerini topluca kabul etmemiz vaciptir. Fakat aralarından ona yetişen olursa o kimsenin onun şeriatine tıpkı bizim için gerekli olduğu gibi etraflı bir şekilde iman etmesi icab eder.][750]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Âyet 45) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah'ın hiçbir sûrette şirki şeriat yapmadığını beyan etmektedir. İşte bu iki nas onun bütün rasûllere tevhidi emrettiğine ve hiçbir sûrette şirki emretmediğine delildir.][751]

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾

54. "Kavmini böylece hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar bir fâsıklar topluluğu idi."

Tefsiri:

[Bunların söylediklerini kabul eden herkes şu iki türden birisidir: Ya onların gerçek durumlarını bilmeyen birisidir. Yahut da yeryüzünden yükseklik ve üstünlük sağlamak isteyen bir zalimdir yahut da bu iki vasfı da kendisinde toplayan birisidir. İşte yüce Allah'ın haklarında: *"Kavmini böylece hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler"* buyurmuş olduğu firavuna tabi olanların durumu ile karmatilerin başkanlarına karşı durumları budur. Kâfir ve münafıkların cehennem ateşine çağıran önderlerine karşı durumları da budur. Kıyamet gününde ise bunlara asla yardım edilmez. *"Muhakkak Allah kâfirleri lanetlemiş ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır."* (Ahzâb. 64) buyruğundan itibaren: *"Ve onları büyük bir lanet ile lanetle."* (Ahzâb. 68) buyruklarına kadar (bu durumları anlatılmaktadır). Yine yüce

750 Minhâcü's-Sünne. VII. 169.
751 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 107.

Allah: *"İnsanlar içinde Allah'tan başkasını (Allah'a) eş edinen kimseler de vardır."* (Bakara, 165) buyruğundan itibaren *"Ve onlar ateşten çıkacak da değillerdir."* (Bakara, 167) buyruklarına kadar da bunu dile getirmektedir.][752]

فَلَمَّآ اٰسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾

55. "Nihâyet onlar Bizi gazaplandırınca kendilerinden intikam aldık. Hemen onları topluca suda boğduk."

Tefsiri:

["*Nihâyet onlar Bizi gazaplandırınca*" bizi öfkelendirince demektir.][753]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah firavun ve kavmi hakkında: *"Kavmini böylece hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar bir fâsıklar topluluğu idi."* (Âyet 54) buyurmaktadır. Burada sözü edilen hafif ilmi ile amel etmeyen aksine hevâsının arkasından giden sefih/beyinsiz kişi demektir. Bunun genişçe açıklanacağı yer de başka bir yerdir.][754]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Nihayet onlar Bizi gazaplandırınca kendilerinden intikam aldık"* buyruğu ile ilgili olarak İbn Abbas'dan: "Bizi öfkelendirince" diye açıkladığı, İbn Kuteybe'den: Buyruktaki esef gazab demektir diye açıkladığı nakledilmektedir. Nitekim: (أسفت أسفا) denilir ki bu da kızdım, gazaplandım demektir.[755]][756]

فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْاٰخِرِينَ ﴿٥٦﴾

56. "Böylece onları sonra gelenler için bir geçmiş ve (ibretli) bir örnek kıldık."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sâlif (önceden geçenler anlamındaki selefin tekili) önceden geçen kişi de-

752 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 138-139.
753 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 133.
754 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 337-338.
755 Zâdu'l-Mesîr. VII. 322.
756 Minhâcü's-Sünne. V. 322-323.

mektir. Yüce Allah da: *"Böylece onları sonra gelenler için bir geçmiş ve (ibretli) bir örnek kıldık."* (Âyet 56) buyurmaktadır.][757]

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾

57. "Meryemoğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp çağrışmaya koyuldu."

Tefsiri:

[Bunun üzerine yüce Allah da: *"Meryemoğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp çağrışmaya koyuldu."* (Âyet 57) Yani gürültü kopardılar (hop kalkıp hop oturdular) demektir.][758]

وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾

58. "Ve: "Bizim tanrılarımız mı hayırlı yoksa O mu?" dediler. Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler. Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir topluluktur."

Tefsiri:

[Tirmizi'nin Ebu Umame'den rivâyet ettiği hadise göre o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Bir kavim üzerinde bulundukları hidâyetten sonra eğer sapacak olursa mutlaka onlara cedel/tartışma konuları ile uğraşı verilir." Sonra da yüce Allah'ın: *"Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler."* buyruğunu okudu.[759]][760]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah kendilerine ibadet olunan putların da onlara ibadet edenlerin de cehennemin odunu olduklarını haber verince Müslüman olmadan önce İbnü'z-Zibâri ile ondan başka diğer müşrikler İsa'yı da buna kıyasladılar.[761] Ve: O halde İsa'nın da azap görmesi gerekir dediler. Yüce Allah da: *"Meryem oğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp çağrışmaya koyuldu. Ve: "Bizim tanrılarımız mı hayırlı yoksa O mu?" dediler. Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler. Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş*

757 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. II. 694.
758 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 55.
759 Tirmizi. 3253; İbn Mace. 48; Ahmed. V. 252. Hadis hasendir.
760 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin. 332; Mecmû'u'l-Fetâvâ. IX. 229.
761 Buna Enbiya Sûresi'nde de işaret edilmişti. Ayrıca bk. Zâdu'l-Mesîr. VII. 323.

bir topluluktурlar. O ancak kendisine nimet verdiğimiz bir kuldur ve biz onu İsrailoğullarına bir misal kıldık." (Âyet 57-59) buyurdu. Böylelikle yüce Allah: *"Şüphesiz kendileri için daha önce tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır."* (Enbiya. 101) buyruğu ile peygamber olsun yahut olmasın salih kimselere başkaları onu (Allah'a) ortak koşup ibadet ettikleri halde o onların ortak koşmalarından uzak bulunanlara azap etmeyeceğini beyan buyurmaktadır. Putlara gelince onlar taştır. Dolayısıyla onlar cehenneme odun (hasabın bir manası çakıl taşıdır) yapılacaklardır. Onların yüce Allah'ın: *"Yakıtı insanlarla taşlar olan."* (Bakara. 24) buyruğunda sözünü ettiği taşlardan olacakları da söylenmiştir. Ayrıca yüce Allah: *"Zalim olanlara gelince onlar cehenneme odundurlar."* (Cinn. 15) buyurmaktadır.][762]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlardan birine Rahman'a isnad ettiği şeyin müjdesi verilirse gam ve kederle dolarak yüzü simsiyah kesilir."* (Zuhruf. 17) buyruğu yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp çağrışmaya koyuldu. Ve: "Bizim tanrılarımız mı hayırlı yoksa O mu?" dediler. Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler. Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir topluluktурlar."* (Âyet 57-58)'e benzemektedir. Yüce Allah en iyi bilen olmakla birlikte buradaki örneğin Mesih'i onun oğlu, melekleri onun kızları olarak kabul etmelerini andırmaktadır. Çocuk ise babasına benzer. Böylelikle onlar onun Allah'a benzediğini, onun bir benzeri olduğunu söylemiş oluyorlar. Yahut da buyruğun manası Mesih hakkında onun kendi ilahlarının bir benzeri olduğu şeklinde olabilir. Çünkü o da Allah'ın dışında kendisine ibadet edilen birisidir.

Birinci ihtimale göre böyle bir misali gösteren bir kimse Rahman'a misal gösterenlere benzer. Bunlar ise hristiyanlar ve müşriklerdir. İkinci ihtimale göre bu örneği veren yüce Allah'ın: *"Gerçekten siz de Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz."* (Enbiya. 98) buyruğuna itiraz etmek üzere vermiştir. Çünkü İbn ez-Zibara[763] andolsun ben Muhammed'i itirazımla susturacağım

762 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 97-98.

763 Adı Abdullah b. ez-Zibara (ez-Zibari) b. Kays es-Sehmi el-Kuraşi olup Ebu Sad künyelidir. Cahiliye döneminde Kureyş'in şairi idi. Mekke feth edilinceye kadar Müslümanlara karşı çok katı birisi idi. Mekke fethedilince Necran'a kaçtı. Hassan onun hakkında birkaç beyit şiir söyledi. Bu şiir ona ulaşınca Mekke'ye geri döndü. Müslüman oldu, özür diledi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i övdü. Ona altlı üstlü bir takım elbise verilmesini emir buyurdu. 15 h. yılında vefat etti.

dedi ve ona karşı Mesih'i gösterip onunla çelişkiye düştüğünü göstermek istedi. Çünkü o da onu misal olarak gösterip diğer ilahları ona kıyas etmiş oldu. Yüce Allah'ın: *"Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler."* buyruğu sebebiyle bu tercih edilir. Böylelikle onu misal verenlerin hristiyanlar değil kendileri olduğu bilinmiş olmaktadır.

Misalin asla ve fer'e ait olduğu söylendiği gibi sadece bir kişi hakkında olduğu da söylenir. Herkes hakkında olduğu da söylenir ki bu da kıyasdır. Nitekim daha önce de zikrettiğim gibi misal vermek aslında kıyas yapmaktır. Temsil/örneklendirme kıyasında ise misal müfret/tekil olur. Şümul kıyasında ise ona misal verme adının verilmesi kıyas adının verilmesi gibidir. Nitekim ben bunu bir başka yerde zihinsel mananın dış dünyadaki aynlar ile örtüşmesi ve onlar gibi olması bakımından ve bu muayyen müfredin tek tek birimler ve diğer birimleri kapsayan genel mana ile örtüşmesi bakımından da açıklamış bulunuyorum. Çünkü zihinde muayyen birimi andıran genel bir mana canlanır. Her bir birim de ötekine benzer. Böylelikle bu mana buna benzemiş olmaktadır. Onların her biri de kendileri için genel ve kapsamlı mananın bir benzeridir.

Bununla -Allah en iyi bilendir- ona mesel vermek ve kıyas isimleri verilmiştir. Çünkü darb/vermek, toplamak demektir. Bu da kalpte ve dilde olur. İşte umum ve şümul/genellik ve kapsamlılık budur. O halde toplamak. darb. umum ve şümul mana ve lafız itibari ile nefiste/iç dünyada sözkonusu olur. Bir misal darbettiği/verdiği zaman bu umumi ve mutabık olarak şekillendirilir. Yahut da müfret ve benzer olarak şekillendirilir. Bu husus iyice düşünülmelidir. Çünkü -Allah'ın izni ile- güzel bir noktadır.

Bir kişi şöyle diyebilir: Her bir haber verme haber verilenin sûretinin nefiste temsil edilmesini sağlar. Dolayısıyla bu da bir mesel darbı/örneklendirmedir. Çünkü konuşan bir kimse kendi nefsinde ve verilen haber ile örtüşen o haberi işitenin nefsinde bir misali bir araya getirmiş olur. Bu durumda mesel haberin kendisi ve sıfatın kendisi olur. Yüce Allah'ın: *"Takva sahiplerine vadedilen cennetin misali."* (Rad. 35) ve: *"Bir misal verildi. onu iyice dinleyin."* (Hacc. 73) buyruklarında olduğu gibi. Bu lafzın geniş açıklaması güzel hüküm ve delilleri kapsayışına dair açıklamaları daha başka bir yerde zikretmiş bulunuyorum.][764]

764 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 41.

إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

59. "O ancak kendisine nimet verdiğimiz bir kuldur ve Biz onu israiloğullarına (ibretli) bir misal kıldık."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Mesih'in şekillendirmeyi ve (yaptığı şekillere) üflemeyi yüce Allah'ın izni ile yaptığını haber verdiği gibi Mesih'in (aleyhisselâm) bunu Allah'ın izni ile yaptığını da haber vermektedir. Yine yüce Allah bunun Mesih'e ihsan etmiş olduğu nimetlerinden olduğunu da haber vermektedir. Onu: *"O ancak kendisine nimet verdiğimiz bir kuldur ve Biz onu israiloğullarına (ibretli) bir misal kıldık."* buyruğunda dile getirdiği gibi.][765]

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

60. "Eğer dilese idik sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer dileseydik sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik."* buyruğu da bu türdendir. Burada (من)'ın bedel için getirildiği de söylenmiştir. Yani sizin yerinize (sizden bedel demektir.) Nitekim yüce Allah'ın: *"De ki: Gece ve (ya) gündüz Rahman'a karşı sizi kim koruyabilir?"* (Enbiya. 42) buyruğu hakkında da yani Rahman'ın yerine sizi kim koruyabilir diye açıklamışlar ve şu beyiti zikretmişlerdir:

فليت لنا من ماء زمزم شربة　　مبردة باتت على طهيات

"Keşke Zemzem suyundan bir içimlik soğuk su yerine
İyi pişmiş yemeklerimiz olsaydı."

Bunun zemzem suyunun yerine anlamında olduğunu söylemişlerdir.][766]

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾

65. "Sonra fırkalar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. Pek acıklı bir günün azabından dolayı zulmedenlerin vay haline!"

765 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 47.
766 el-İstiğase. 165.

Tefsiri:

[Sonra: "*Sonra fırkalar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler.*" buyurmaktadır. Yani yahudilerle hristiyanlar onun hakkında anlaşmazlığa düştükten sonra yine hristiyanlar onun hakkında anlaşmazlığa düştüler ve gerçekten nasturilik, yakubilik, meykanilik, barubilik, merimanilik, sümeytanilik gibi oldukça çok sayıda fırkalara ayrıldılar.][767]

اَلْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

67. "O günde dostlar birbirlerine düşmandır. Takva sahipleri müstesna."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O günde dostlar birbirlerine düşmandır. Takva sahipleri müstesna.*" (Âyet 67) buyurmaktadır. Halillik eğer iki tarafın maslahatına dayalı değil ise onun akıbeti düşmanlık olur. Şâyet Allah için olursa her iki tarafın maslahatınadır. Çünkü onların her biri diğerinin istediği hususlar hakkında karşılıksız yardım etse ve istediği hususlarda onun izni ile desteğini alsa böyle bir karşılıklı rızaya itibar edilmez. Hatta bu sonunda karşılıklı nefrete, düşmanlığa ve lanetleşmeye dönüşür. Onların her biri diğerine sen olmasaydın ben tek başıma bunu yapmazdım. İşte benim bu helak oluşum hem senden hem benden dolayı olmuştur der.][768]

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾

76. "Biz onlara zulmetmedik fakat onlar bizzat zalimler idiler."

Tefsiri:

[Yüce Allah diğer âyette: "*Muhakkak günahkârlar cehennem azabında ebedi kalıcıdırlar. Onlara hafifletilmez, onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklardır. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar bizzat zalimler idiler.*" (Âyet 74-76) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın kendisinden zatını tenzih ettiği bu zulüm eğer yapılması imkânsız olan zulüm ise bunu söylemenin faydası ne olabilir? Hem herhangi bir kimse kendisine böyle bir şeyin yapılmasından korkuyor mu? Bunda tenzih nerede?

767 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 165.
768 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 128-129.

Eğer o ancak kudretinin yettiği işi yapar denilecek olursa şöyle cevap verilir: Bu zaten herkes tarafından bilinen bir husustur ve herkes ancak gücünün yettiği bir işi yapabilir. Peki şanı yüce Rabbin kendisi ile âlemlerden ayrıcalıklı olduğu hususlarda bu ifade ile nasıl bir övgü vardır?][769]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın cezalandırdığı kimseler hakkındaki: "*Biz onlara zulmetmedik fakat onlar bizzat zalimler idiler.*" (Âyet 76) buyruğu da böyledir. Bununla suçlulara ceza vermenin günahları ve kendilerine hiçbir fayda sağlamayan uydurma ilahlar edinmeleri sebebi ile adaletli bir cezalandırma olduğunu yoksa herhangi bir günahları olmaksızın onlara zulmederek onları cezalandırmamızın sözkonusu olmadığını açıklamış bulunmaktadır.][770]

وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾

77. "Ey malik! Rabbin hakkımızda (ölümle) hüküm versin diye seslenecekler. Sizler muhakkak böyle kalacaklarsınız diyecek."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Rabbin hakkımızda hüküm versin.*" buyruğu bizi öldürsün anlamındadır. Süddi, İbn Zeyd ve daha başka benzer müfessirler böyle demişlerdir.[771]

Süddi dedi ki: Hakkımızda ölüm hükmünü versin. İbn Zeyd de: Burada hüküm vermek ölümdür demiştir. Diğer müfessirler de böyle demişlerdir. Bu da yüce Allah'ın: "*Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Onların üzerinden (cehennem) azabından bir şey de hafifletilmez.*" (Fatır, 36) buyruğu gibidir.][772]

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

80. "Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez mi sanırlar. Öyle değil. Hatta elçilerimiz de yanlarındadır yazıp duruyorlar."

769 Minhâcü's-Sünne, V. 104.
770 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 143.
771 İbn Cerîr, XXV, 99.
772 er-Raddu Âlâ Men Kâle bifenai'il-Cenneti ve'n-Nar, 73.

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim'de: "*Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez mi sanırlar. Öyle değil. Hatta elçilerimiz de yanlarındadır yazıp duruyorlar.*" (Âyet 80) buyruğu yer almaktadır. Gerçek şu ki onun görmesi ve işitmesinden kastedilen onun bunu bildiğinin tesbit edilmesi, onun bu işin hayır mı şer mi olduğunu bilip hasenata sevap verip, kötülüklere karşılık da cezalandıracak olması kastedilmektedir.][773]

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَآءِ إِلٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلٰهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

84. "O gökte de ilah olandır yerde de ilahtır. O hakimdir, en iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*O gökte de ilah olandır yerde de ilahtır.*" buyruğu şu demektir: O göklerde bulunanların da ilahıdır yerde olanların da ilahıdır. Nitekim yüce Allah: "*Büyüklük ve azamet göklerde ve yerde yalnız Onundur. O, Azîzdir, Hakîmdir.*" (Câsiye. 37) buyurmaktadır. Yine yüce Allah'ın: "*Göklerde de yerde de Allah sadece O'dur.*" (En'am. 3) buyruğu da böyledir. Nitekim İmam Ahmed ve onun gibi diğer ilim imamları böylece tefsir etmişlerdir: O göklerde ve yerde mabud olandır (demişlerdir).][774]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Kuteybe dedi ki: Yüce Allah'ın: "*O gökte de ilah olandır yerde de ilahtır.*" buyruğuna gelince bu buyrukta O'nun yere ve göğe hulul ettiğine delil yoktur. Aksine bununla semanın ve orada bulunanların yerin ve orada bulunanların ilahı olduğunu kastetmektedir. Günlük konuşmada bunun bir benzeri: O Horasan'da da emirdir, Mısır'da da emirdir demeye benzer. Yani her ikisinin de emirliği onda toplanmıştır. Ama kendisi bu ikisinden birisinde yahut bir başka yerde bulunabilir. Bu da gâyet açıktır. Gizli kapalı bir tarafı yoktur.][775]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte kalplerde bulunan iman göklerde ve yerde yalnız kendisinin olan "en üstün misal"dir. Aynı zamanda yüce Allah'ın: "*O gökte de ilah olandır yerde de ilahtır.*" buyruğu ile: "*O göklerde de yerde de Allah'tır.*" (En'am. 3) buyruğunun da

773 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 127
774 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 250.
775 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 406.

anlamıdır. Bu âyet-i kerimede sufilerden, felsefecilerden bazı kesimler ile daha başkaları hata etmiş ve bunu yüce zatın kula ve arife hristiyanların Mesih hakkındaki kanaatleri kabilinden hulûl edip onunla bir ve tek olması anlamında kabul etmişlerdir ki bu ilgili yerinde genişçe açıklandığı gibi bâtıl bir kanaattir.][776]

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

86. "O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur. Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur.*" buyruğu da böyledir. Bundan sonra ise "*Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna.*" buyurmaktadır. Bu hususta iki görüş vardır. Bu iki görüşün daha sahih olanına göre bu munkatı bir istisnâdır. Yani fakat hak ile şahitlik edene şefaat da fayda verir, onun şefaati de (başkasına) faydalı olur. Yüce Allah'ın: "*O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez.*" (Sebe, 23) buyruğu gibidir.][777]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat onlar onun izni olmaksızın şefaati kabul ediyorlar ve yaratılmış varlığın şefaat etme imkânına sahip olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu ise bir tür şirktir. Bundan dolayı yüce Allah: "*O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur.*" buyurmaktadır. Çünkü şefaate Allah'tan başkası malik değildir.][778]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur. Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna.*" (Âyet 86) buyurarak Allah'tan başka hiç kimsenin şefaate sahip olmadığını haber vermektedir. Yüce Allah'ın: "*Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna.*" buyruğu ise munkatı bir istisnâdır. Yani bilerek hak ile şahitlik edenler şefaat sahibi olan kimselerdir. Onlardan kimileri şefaatçi olacaktır, kimilerine de şefaat edilecektir.

776 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 465-466.
777 er-Raddu Ala'l-Ahnâî, 135.
778 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 122.

Sahih'te de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olduğu üzere Ebu Hureyre ona şu soruyu sormuştur: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin şefaatinle insanlar arasında en mutlu olacak kişi kimdir? Bunun üzerine şöyle buyurmuştur: "Ey Ebu Hureyre! Ben de bu hadis hakkında senden önce kimsenin bana soru sormayacağını zannetmiştim. Buna sebep ise benim senin hadise olan tutkunu görmüş olmamdır. Kıyamet gününde benim şefaatimle insanların en mutlu kişisi kalbinden ihlasla la ilahe illallah diyen kimsedir buyurdu.[779] Bunu Buhârî rivâyet etmiştir.

Böylelikle şefaati ile insanlar arasında en mutlu olacak kişinin ihlası itibari ile en mükemmel olanları olduğunu ifade etmiş olmaktadır.][780]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* buyruğu bu husustaki iki görüşten daha sahih olanına göre munkatı bir istisnâdır.][781]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Beğavi, Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi ve başkaları yüce Allah'ın: *"Onu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur. Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* (Âyet 86) buyruğu hakkında iki görüş zikretmektedirler. Birinci görüşe göre burada istisnâ edilen kişi şefaat edendir. Bu durumda "(من): kimseler" ref mahallindedir. İkinci görüşe göre ise istisnâ edilen, kendisine şefaat edilen kişidir.

Ebu'l-Ferec da şöyle demiştir: Ayetin manası hususunda iki görüş vardır: Birinci görüşe göre yüce Allah: *"O'nu bırakıp çağırdıkları kimseler"* ile kastettiği onların ilahlarıdır. Sonra İsa'yı Üzeyr'i ve melekleri istisnâ ederek: *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna"* buyurmaktadır. Bu ise Allah'tan başka ilah olmadığına dair şehadettir. *"Bilerek"* ise dilleri ile yaptıkları tanıklıkları kalpleri ile bilenler demektir. (Ebu'l-Ferec) dedi ki: Aralarında Katade'nin de bulunduğu çoğunluğun kanaati budur.

İkinci görüşe göre ise *"Çağırdıkları kimseler"* den maksat İsa, Uzeyr ve müşriklerin kendilerine ibadet ettikleri meleklerdir. Bunlar hiçbir kimseye şefaat etmek imkânına sahip değildirler. *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* Burada da maksat ihlas kelimesi (tevhid kelimesi)dir. *"Bilerek"* yani Allah'ın İsa'yı.

779 Buhârî, I, 36.
780 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 439-440.
781 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 280-281.

Uzeyr'i ve melekleri yarattığını bilerek şahitlik edenler demektir. Bu da aralarında Mücahid'in de bulunduğu bir topluluğun benimsediği kanaattir.[782]

Beğavi dedi ki: "Onu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur. Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna." Bunlar İsa, Uzeyr ve meleklerdir. Çünkü onlara Allah'tan başka ibadet edilmiştir. Bununla birlikte onların şefaat hakları vardır. Buna göre (من): Kimseler ref mahallinde olur. Bunun cer mahallinde olduğu da söylenmiştir. Böylelikle çağırdıkları kimseler ile İsa, Uzeyr ve melekler'i kastetmiş olmaktadır. Yani bunlar hak ile şahitlik edenler dışındaki kimselere şefaat etmek imkânına sahip değildirler. (Beğavi) dedi ki: Bununla birlikte birincisi daha sahihtir.[783]

Derim ki: Aralarında İbn Ebu Hatim'in de bulunduğu bir topluluk Mücahid ile Katade'nin sözlerini zikretmiş bulunmaktadır.[784] İbn Ebu Hatim sahihin şartına uygun bilinen isnadı ile Mücahid'den yüce Allah'ın: *"O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur."* buyruğunda kastedilenler İsa, Uzeyr ve meleklerdir. Yani İsa, Uzeyr ve melekler şefaat etmezler. *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* hakkı bilip şehadet edenler müstesna. Bu onun lafzıdır. Böylelikle o "şefaat etmek" fiilini kendiliğinden geçişli bir fiil olarak kabul ettiği gibi ...[785] lafzı da böyledir.

Buna göre mecrur değil mansub olur. Beğavi'nin dediği gibi. Çünkü cer harfi eğer hazf edilecek olursa isim mansub olur ve buna göre: "(شفعته) ve: (شفعت له): Ona şefaat ettim" denilir. "(نصحته) ile (نصحت له): Ona nasihat ettim" denilmesi gibi. (شفع) ise, şefaat isteyen kimseye şefaatçi oldu, demektir. Yani onlar şefaat isteyen kimseye şefaat etmezler ve böyle bir istekte bulunan kimseye de yardımcı olmazlar. Allah'ın Rabbleri olduğunu *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."*

Yine kendi isnadı ile Katade'den: *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* buyruğu hakkında: Bunlar melekler, İsâ ve Uzeyr'dir dediğini rivâyet etmektedir. Yani bunlar Allah'tan başka kendilerine ibadet edilmiş olanlar olup Allah nezdinde bunların şefaatleri ve belli bir makamları vardır.

Derim ki: Her iki görüşün de anlamı doğrudur. Fakat âyetin tefsiri hususunda tahkikin sonucu da şudur: Buradaki istisnâ munkatıdır ve kayıtsız ve şartsız

782 Zâdu'l-Mesir, VII, 334.
783 Beğavi, IV, 132.
784 İbn Cerir, XXV, 105.
785 Asıl nüshada boşluk

olarak Allah'tan başka hiç kimse şefaate sahip değildir. Allah nezdinde hiç kimse bundan istisnâ edilemez. Çünkü O, hiç kimse şefaat etmeyecektir buyurmadığı gibi hiç kimseye şefaat edilmeyecektir de buyurmamıştır. Bunun yerine O *"O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur."* buyurmuştur. Buna göre Allah'tan başka kendisine dua/ibadet olunan herkes kesinlikle şefaate sahip değildir.

Verilen izin ile şefaat etmek ise Allah'tan başka kendilerine ibadet edilen kimseler için de özel değildir.

Şefaatçilerin Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ise Mesih'e ibadet edildiği gibi ibadet edilmemiştir. Bununla birlikte onun başkası hakkında sözkonusu olmayan bir şefaati vardır. Dolayısıyla şefaatin Allah'tan başka kendisine dua edilmemiş olanlar dışarıda tutularak sadece Allah'tan başka kendisine dua ve ibadet olunanlar hakkında sabit kabul edilmesi güzel değildir.

İstisnayı muttasıl kabul edenlere göre sözlerinin manası şudur: Allah'tan başka kendisine dua edilenler şefaat etme imkânına sahip değildir. Bilerek hak ile şahitlik eden müstesnadır. Yahut da ancak bilerek hak ile şahitlik eden kimselere şefaat edeceklerdir. Böylelikle Allah'tan başka kendilerine dua ve ibadet edilmemiş olan kimselerin herhangi bir kimseye yapacakları şefaatleri zikredilmemiş olur. Bu mana ise Kur'ân-ı Kerim'e yakışmadığı gibi ona da uygun düşmez. Ayetin nüzul sebebi de aynı zamanda bunu çürütmektedir.

Yine yüce Allah'ın: *"O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur."* buyruğu Allah'tan başka bütün mabudları kapsar. Bunun kapsamına putlar da dahildir. Çünkü onlar: Bu putlar bize şefaat edeceklerdir derlerdi.

Yüce Allah da: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir derler. De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"* (Yunus. 18) buyurmaktadır.

Denilse ki: O melekleri ve peygamberleri istisnâ etmiştir. Bu ise Allah'tan başka varlıklara ibadet edenlerin mabudlarının kendilerine şefaat edeceklerine dair onlara bir ümit verir. Bu ise Katade'den nakledilen görüşün tutarsızlığını ortaya koyan hususlardandır.

Eğer mana: Mabudlar ancak melek yahut peygamber olmaları halinde şefaat ederler şeklinde olmuş olsaydı o taktirde mabudların salih kimseler olmaları

halinde şefaat edecekleri manası olurdu. Kur'ân-ı Kerim'in tamamı ise böyle bir mananın bâtıl olduğunu ortaya koymaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm. 26); *"Rahman evlât edindi, dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar mükerrem kullardır. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler. Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir. Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar korkusundan titrerler."* (Enbiya. 26-28) buyurmaktadır. Onların yüce Rabbin razı olduğu kimselerin dışındakilere şefaat edemeyeceklerini beyan buyurmaktadır. Böylelikle kendisine şefaat edecekleri kimselere de izin verilmesinin zorunlu olduğunu ve onlara hiçbir şekilde mutlak bir ibadet izni verilmeyeceği de bilinmiş olmaktadır.

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim onun dışındakilerin şefaatini reddettiği zaman mutlak olarak reddetmektedir. Şanı yüce Allah'ın: *"Onu bırakıp"* anlamındaki buyruğu ya "imkânları yoktur" buyruğu ile ya da: "Çağırdıkları" buyruğu ile yahut da her ikisi ile bağlantılıdır. Bu durumda ifadenin takdiri de şöyle olur: Onların dua ve ibadet ettikleri varlıklar onun dışında/ona rağmen şefaat etme imkânına sahip değildirler. Yahut da onu bırakıp çağırdıkları kimseler şefaat etme imkânına sahip değildirler. Bu anlam daha açıktır. Çünkü yüce Allah: *"O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur."* buyruğunda "şefaat" lafzını sonradan "onu bırakıp" lafzını ise önceden zikretmiş bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de bunun benzerleri de pek çoktur: *"Allah'tan başka çağırdıkları/ibadet ettikleri."* (Meryem. 49) buyrukları yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar."* (Yunus. 18) buyruğu ile: *"Allah'tan başka sana faydası olmayan zarar da veremeyen şeylere de dua/ibadet etme."* (Yunus. 106) buyrukları gibidir.

Fakat bu şöyle denilmesinden farklıdır: Onların dua ettikleri ondan başka/onun dışında şefaate sahip değildirler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de bu ifadenin bir benzeri yoktur. Bu gibi hususlar hakkında kullanılması gereken lafız şöyle demek olmalıdır: Onların dua ettikleri varlıkların şefaat imkânına sahip olmaları ancak O'nun izni ile olur. Yahut razı olduğu kimseler için olur ve buna benzer ifade ile kullanılmalıdır. Yoksa bu manada, "ondan başka" lafzı şefaat, ancak O'nun nezdindendir, O'nda başkası tarafından nasıl olabilir ki?. O'nun izni ile de olabilir, O'nun izni olmadan da olabilir, denilemez.

Aynı şekilde mutlak olarak onların dua/ibadet ettikleri kastedilmektedir denilecek olursa o vakit bu ifadenin kapsamına yüce rab da dahil olur. Çünkü onlar hem Allah'a dua/ibadet ediyorlar hem de onunla birlikte başkasına da dua/ibadet ediyorlardı. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onlar ki Allah ile beraber başka bir ilah tanırlar."* (Hicr, 96) buyurmaktadır.

Üçüncü ihtimal: Onların O'ndan başka dua ve ibadet ettikleri O'nsuz (O'nun izni olmadan/O'na rağmen) şefaat etmek imkânına sahip değildirler. Bu mana öncekinden daha güzeldir. Fakat birincisine yapılabilecek itiraz bunun hakkında da sözkonusu olur. Bu iki görüşü zayıflatan hususlardan birisi de "şefaat" lafzından sonra ona bitişik herhangi bir şey zikredilmemektedir. Çünkü yüce Allah: *"O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur."* buyurmakta ve onların kayıtsız ve şartsız şefaat imkânına sahip olmalarını reddetmektedir. İşte doğru olan da budur.

Şüphesiz Allah'tan başka kendisine dua ve ibadet edilen herkes şefaat etme imkânına sahip değildir. Çünkü bir şeyin sahibi olan kimse kendi meşiet ve kudreti ile o şeyde tasarrufta bulunur. Yüce Rabbin nezdinde ise O'nun izni olmaksızın hiç kimse şefaat edemez. O halde yaratılmışlardan hiçbir kimse hiçbir durumda şefaate sahip değildir. Bunun hakkında O'nun izni ile olması müstesna denilemez. Bu ancak fiilin kullanılması halinde söylenebilir ve: *"O'nun izni olmaksızın nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255) denilir.

Malik ve sahip olmaya gelince, şefaate O'ndan başkasının malik ve sahip olması imkânsızdır. Hiçbir mahluk hiçbir durumda şefaate sahip değildir. Herhangi bir peygamberin ve ondan daha alt mertebede olan bir kimsenin şefaate malik olması asla düşünülemez. Hatta bu başkasının yaratıcı ve rab olması imkânsız olduğu gibi imkânsız bir şeydir. Bu da yüce Allah'ın: *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur."* (Sebe, 22) buyruğunda kayıtsız ve şartsız olarak malik ve sahip olmayı reddettikten sonra: *"O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Sebe, 23) demesi gibidir. Böylelikle -istisnâ ettiği kimseler dışındakilere- fayda vermeyeceğini ifade etmektedir. Ama herhangi bir yaratılmışın şefaate sahip olduğunu da ifade etmemektedir. Aksine mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır. Mülkte O'nun hiçbir ortağı yoktur. Yüce Allah: *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız*

O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir." (Furkan. 1-2) buyurmaktadır.

İşte kendisinden başkasının şefaate sahip olmadığını ifade ederken istisnâsız olarak mutlak bir sûrette ifade etmiştir. Çünkü istisnâ ancak onlar hakkında "ondan başka" kaydını getirmemesi halinde sözkonusu olur. Yüce Allah'ın: *"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları sen onunla (Kur'ân ile) uyar. Onların ondan başka ne bir dostları ne de bir şefâatçıları vardır."* (En'am. 51) ile: *"Allah'tan başka bir dost ve bir şefâatçısı olmayan her bir nefsin, kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmemesi için sen onunla (Kur'ân'la) hatırlat."* (En'am. 70) buyruklarında olduğu gibi. Şanı yüce Allah: *"Ondan başka"* buyurduğu yerlerde ise *"O'nun izni olmadan O'nun nezdinde kim şefaat edebilir."* (Bakara. 255) ile; *"O'nun izni olmadıkça hiçbir kimse şefaatçi olamaz."* (Yunus. 3) buyruğunda olduğu gibi.

Kur'ân-ı Kerim'i iyice düşünen bir kimse açıkça şunu görecektir. Şanı yüce Allah: *"Allah sözün en güzelini müteşabih tekrar edilen (mesâni) bir kitap halinde indirmiştir."* (Zümer. 23). Onun bir kısmı diğerine benzer bir bölümü diğerini doğrular. Bu kitapta tutarsızlık ve çelişki yoktur. *"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan bir çok şey bulurlardı."* (Nisa. 82).

O yüce Allah'ın kısımları tekrar ettiği ve tamamını ortaya koyduğu "mesâni: tekrar edilen" bir kitaptır.

Hakikatler ya birbiri ile mütemasildir. Bunlar da müteşabih/benzeşenlerdir yahut da birbirine mümasildir. Bunlar da çeşitli sınıfları, kısımları ve türleri teşkil eder. Mesâni de bunlardır.

"Tesniye" ise yalnızca iki ile sınırlı olmayıp sayma türünün adıdır. Yüce Allah'ın: *"Sonra gözü(nü) iki defa çevir."* (Mülk. 4) buyruğunda olduğu gibi. Bununla mutlak olarak sayı kastedilir. Bu da sayının türünü kastederek ben ona bir defa arkasından bir defa daha söyledim demesine ve: O şöyle diyor, şöyle diyor dememize benzer. Velev ki defalarca söylemiş olsun. Yine Huzeyfe b. el-Yeman (radıyallâhu anh)'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiğine göre: "O iki secde arasında: Rabbim bana mağfiret buyur, Rabbim bana mağfiret buyur demeye koyuldu.[786] O bu sözleriyle hata eden bir takım kimselerin sandığı gibi sadece iki defa söylemiş olduğunu kastetmemiştir. Aksine: Bu sözü tekrar edip onu ardı arkasına söylemeye koyulduğunu kastetmektedir. Nitekim tesbih lafzını da böylece tesniye/tekrar eder.

786 Kaynakları daha önce gösterildi.

Huzeyfe (radıyallâhu anh) Müslim'in rivâyet ettiği sahih hadiste şöyle demektedir: O kıyamına yakın rükûa vardı, rükûunda subhane rabbiyel azim, subhane rabbiyel azim diyordu.[787]

Ayrıca onun kıyamına yakın bir süre secdede kaldığını, secdesi halinde de Rabbiğfirli, Rabbiğfirli: Rabbim bana mağfiret buyur, Rabbim bana mağfiret buyur diyordu.[788]

Sahih hadiste de açıkça ifade ettiğine göre o rükû ve sücudunu Bakara, Nisa ve Âl-i İmran (sûrelerinin okunacağı kadar bir süre) uzattığını açıkça ifade etmektedir.[789]

Çünkü o bütün bu sûreleri okuyarak namaz kılmış ve ayrıca onun subhane rabbiyel azim, subhane rabbiyel azim, subhane rabbiyel ala, subhane rabbiyel ala dediğini de zikretmektedir.[790]

Böylelikle onun lafzın tesniye edilmesi/tekrar edilmesi ile sadece iki defa ile yetinmeyip tür olarak sayıyı ve tekrarı kastettiği anlaşılmış olmaktadır. Çünkü iki çok sayının ilk basamağıdır. Böylelikle o çok sayının ilkini zikretmiş olmaktadır. Yani o bu lafzın sayısını belirtirken tek bir defa söylemekle yetinmedi. Çünkü tesniye çokça saymak demektir. Çokça saymak ise çeşitli kısımlar hakkında kullanılır.

Kur'ân-ı Kerim'de de katıksız bir tekrar yoktur. Aksine her bir hitabın bir takım faydalarının bulunması kaçınılmazdır.

"Müteşabih" birbirine mümasil ve benzer şeyler hakkındadır "mesâni" ise türler hakkındadır. Tesniye/tekrar müteşabih hakkında da sözkonusu olabilir. Yani bu mana Kur'ân-ı Kerim'de başka bir takım faydalardan ötürü tesniye edilmiş/tekrar edilmiş olur.

O halde "mesâni" hem bunu hem ötekini kapsar. Fatihatü'l-Kitab ise hem bunu hem ötekini ihtiva ettiğinden ötürü "essebül mesâni (çokça tekrar edilen yedi âyetlik sûre)"dir. Bunun genişçe açıklanacağı yer başka bir yerdir.

Burada maksadımız ise şudur: Yüce Allah'ın: *"O'nu bırakıp çağırdıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur."* buyruğunda ifade, burada tamam olmaktadır. O halde mabudlardan –Allah'tan başka hiçbir kimse- şefaat adına

787 Kaynakları daha önce gösterildi.
788 Kaynakları daha önce gösterildi.
789 Kaynakları daha önce gösterildi.
790 Kaynakları daha önce gösterildi.

hiçbir şeye malik değildir. Sonra da: *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* buyurmaktadır. Bu da munkatı' bir istisnâdır. Munkatı' istisnâ ise adı geçenler arasında müşterek mana hakkında sözkonusu olur. Onların şefaate sahip olmalarının sözkonusu olmadığını belirttikten sonra şefaat sahipsiz kalmış olur. Sanki: Peki şefaate sahip olamadıklarına göre, kimse hakkında şefaat edebilirler mi? Denilmiş (soru sorulmuş) da bunun üzerine: Evet *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* buyrulmuş gibidir.][791]

791 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 400-409.

DUHÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 59 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı ile

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾

29. "Gök ve yer ağlamadı onlar için ve onlar mühlet verilenler de olmadı."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gök ve yer ağlamadı onlar için"* buyruğu da böyledir. Her şeyin ağlaması kendisine göredir. (Ağlamalarının) sebebi Allah korkusu da olabilir, müminden ayrılmak dolayısıyla duyulan üzüntü de olabilir.

İbn Ebu Hatim, İbn Vehb'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bana Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem haber verip dedi ki: Amr -yani b. Dinar- dedi ki: Ben bir gece Beyt'i tavaf ederken Kabe'nin örtüleri ile Kabe arasında bir adamın iniltisini ağlayışını, yalvarıp yakarışını işittim. Onu tanımak için durdum. Bir gece geçip gitti, bir diğer gece daha gelip geçti. O hâlâ aynı durumda idi. Nihâyet gece tam aydınlanacakken perdeler üzerinden açıldı. Onun Tâvus (radıyallâhu anh) olduğunu gördüm. Sen kimsin Amr mı dedi. Ben: Evet Allah senden yararlandırsın dedim. O: Ne zamandan beri burada duruyorsun dedi. Ben: Uzun bir süreden beri dedim. Peki durmana sebep neydi dedi. Ben: Senin ağlayışını işittim dedim. O: Benim ağlayışıma hayret mi ediyorsun dedi. Ben evet dedim. Bu sırada ay Ebu Kubeys tepesinin kıyısında doğmuş göründü. O: Şu yapının Rabbine yemin ederim ki bu ay, hiçbir günahı olmadığı halde Allah korkusundan ağlar. Üstelik ona ne amel ettiği sorulmayacak, bundan dolayı ceza da çekmeyecektir. Durum bu iken ve bu ay Allah korkusundan ağlıyorken günahların sahibi olarak ben Allah korkusundan ağladım diye mi hayret ediyorsun?][792]

792 Câmiu'l-Mesâil. I. 37-38.

مَا خَلَقْنَاهُمَآ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

39. "Biz onları ancak hak ile yarattık. Fakat onların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Biz onları ancak hak ile yarattık. Fakat onların çoğu bilmezler."* (Âyet 39) İşte bu yüce Allah'ın diğer âyetlerde geçen "hak ile" buyruğunun manasını açıkça göstermektedir. İşte bu onun hikmetini de ihtiva eden bu anlamı vurgulamak içindir. Onun: *"O gökleri ve yeri hak ile yaratandır. Onun ol diyeceği (kıyamet) günü her şey oluverir."* (En'am. 73) ile: *"Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri ancak hak ile yarattık. Şüphesiz o saat gelicidir. O halde (şimdilik) sen onlara güzellikle davran. Şüphesiz senin Rabbin her şeyi yaratandır, her şeyi bilendir."* (Hicr. 85-86) buyrukları gibi.

Bazı kimseler yüce Allah'ın buradaki: *"O her şeyi yaratan (el-hallak)dır."* buyruğunun onun kulların fiillerinin yaratıcısı olduğuna dolayısıyla da onlara aşırı ve şiddetli bir şekilde tepki göstermek gerekmediğine aksine kaderden dolayı onlara güzellikle davranması gerektiğine işaret olduğunu zanneder. Halbuki böyle bir kanaat bilgisizliğin en büyüklerindendir. Çünkü yüce Allah kendisine ve rasûllerine muhalefet edenleri cezalandırmış, onlara gazap etmiş, onların cezalandırılmasını emir buyurmuş ve onlara belli bir azap hazırlamıştır. Bu ise onun emrini, yasağını, va'dini ve tehdidini hükümsüz kabul eden bu muattıl kimselerin söylediklerine aykırıdır. Yüce Allah'ın: *"Sen onlara güzellikle davran."* (Hicr. 85) buyruğu kendisinden önceki buyruklar ile alakalıdır ki bu da: *"Şüphesiz o saat (kıyamet) gelicidir. O halde (şimdilik) sen onlara güzellikle davran."* buyruğudur. Yani onların cezalandırılacakları bir vadeleri vardır. Nitekim yüce Allah bunun benzeri durumlar hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Yahut (daha önce) canını alsak da sana düşen ancak tebliğ etmektir. Hesap(larını) görmek de yalnız bize aittir."* (Rad. 40); *"Artık sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın; üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin; fakat kim yüz çevirip inkâr ederse Allah onu en büyük azap ile azaplandırır. Şüphe yok ki dönüşleri yalnız Bizedir. Sonra da hesaplarını görmek de şüphesiz yalnız Bize aittir."* (Gaşiye. 21-26); *"Artık bir vakte kadar onlardan yüz çevir."* (Sâffât. 174) ve: *"Artık sen de onlardan yüz çevir ve: Selâm de, yakında bilecekler."* (Zuhruf. 89) buyruklarında olduğu gibi.

Şanı yüce Allah kader dolayısı ile hiçbir kimseyi mazur görmemiştir. Eğer

kaderden ötürü mazur görecek olsaydı onun nebileri ve velileri bunu daha çok hak ederlerdi. Adem'in Mûsâ'ya karşı delil getirmesi ise soyundan gelenlere zararı dokunan musibetten ötürü kendisini kınadığı içindi. Çünkü Mûsâ ona: Neden bizim ve kendinin cennetten çıkmasına sebep oldun demişti. Halbuki kula isabet eden musibetler olursa bunlarda Allah'a teslimiyet göstermesi ve bunların kendisi hakkında takdir edilmiş olduklarını bilmesi gerekir. Nitekim yüce Allah: *"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidâyet verir."* (Teğabün. 11) buyurmaktadır.

Alkame dedi ki: -ki bu İbn Mesud'dan da rivâyet edilmiştir- burada sözü edilen kişi kendisine bir musibet gelip çatan. bunun Allah'tan geldiğini bilerek razı olan ve teslimiyet gösteren kişidir. Çünkü kula takva ve sabır emredilmiştir. Takva ise emrolunduklarını yapmasıdır. Sabrın bir çeşidi de başına gelen musibetlere karşı sabretmektir. İşte akıbeti güzel olacak olan kişiler bu gibi kimselerdir. Nitekim Yusuf (aleyhisselâm): *"Çünkü kim korkar (takvayı elden bırakmaz) ve sabrederse herhalde Allah iyilik edenlerin mükafatlarını boşa çıkarmaz."* (Yusuf. 90) demişti. Yüce Allah da: *"Eğer sabreder ve sakınırsanız işte bu azmedilmeye değer işlerdendir."* (Âl-i İmran. 186): *"Şâyet sabreder ve sakınırsanız onların hilekarlıklarının size zararı olmaz."* (Âl-i İmran. 120): *"Evet siz sabreder ve sakınırsanız bunlar da ansızın üstünüze gelecek olurlarsa Rabbiniz işaretlenmiş beş bin melekle size yardım edecektir."* (Âl-i İmran. 125) buyurmaktadır.

Her bir kulun tevbe edip mağfiret dilemeye gerek duyacağı bir takım işler yapması ayrıca sabretmesini gerektirecek bir takım hususlar ile sınanması kaçınılmaz bir şeydir. Bundan dolayı ona sabretmesi ve mağfiret dilemesi emrolunur. Nitekim yaratılmışların en faziletlisine şöyle denilmiştir: *"O halde sen sabret. Şüphesiz Allah'ın va'di haktır. Günahın için de mağfiret dile. Akşam ve sabah Rabbini tesbih et."* (Mümin. 55)

Adem ile Mûsâ –ikisine de selâm olsun- tartışmasına dair genişçe açıklama bir başka yerde yapılmıştır. Gerçek şu ki insanlardan çoğu kimse bunu kitaba. sünnete ve ümmetin icmasına aykırı bir takım şekillerde yorumlamışlardır. Hatta aralarından hadisi iyice anlayamadığı için hadisi yalanlayanlar olmuştur. O hadis ise gerçektir ve şunu gerektirir. Bir insan babası yahut babasından başka birisinin yaptığı bir iş dolayısıyla bir musibet ile karşı karşıya kalabilir. Babası da özellikle o günahtan tevbe etmiş ve bundan dolayı da Allah'a karşı bir sorumluluğu kalmamış olabilir. Adem –Allah'ın salat ve selâmları ona- 'in başından geçtiği gibi. Yüce Allah: *"İkisi de ondan yediler. Hemen kendilerine edep yerleri görünüverdi. Cennetin yapraklarını yamayarak üstlerini örtmeye başladılar. Âdem Rabbi-*

nin emrine karşı geldi de şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve doğruya iletti." (Taha. 121-122) ve: *"Adem Rabbinden bazı kelimeler belleyip aldı (tevbe etti) O da tevbesini kabul buyurdu"* (Bakara. 37) buyurmaktadır. Adem de Mûsâ da onlardan herhangi birisi kendi günahına kaderi gerekçe gösterip diğeri de bu hususta ona muvafakat etmek durumuna düşmeyecek kadar bilgili idiler. Eğer durum böyle olmuş olsaydı Adem'in tevbe etmesine ihtiyacı da olmazdı, cennetten de indirilmezdi. Halbuki: *"Rabbim, gerçekten ben kendime zulmettim. Artık beni bağışla."* (Kasas. 16) diyen de; *"Rabbim bana da kardeşime de mağfiret buyur. Bizi rahmetine al ve sen merhametlilerin en merhametlisisin."* (A'raf. 151) diyen de; *"Bizim velimiz sensin. Artık günahımızı bağışla ve bize merhamet buyur ve sen bağışlayanların en hayırlısısın."* (A'raf. 155) diyen de kendi kavmine: *"Yaratanınıza tevbe edin, kendinizi öldürün. Bu yaradananız nezdinde sizin için daha hayırlıdır."* (Bakara. 54) diyen de hep kendisidir. Eğer günah işleyen bir kimse kader dolayısı ile mazur görülecek olsaydı bunlara ihtiyaç olmazdı. Aksine kaderi delil göstererek Mûsâ tarafından kendisi hakkında Allah'ın yazıp takdir ettiği musibet sebebiyle herhangi bir kınamada bulunması sözkonusu olmazdı.

Kulun başına gelen bir halin başına gelmemesinin mümkün olmayacağını, kendisine gelmeyen bir musibetin de başına gelmesinin sözkonusu olmayacağını bilmesi de kadere imanın bir gereğidir. Çünkü mümin musibetlere karşı sabreder, günahlardan kusurlardan dolayı mağfiret diler. Bilgisiz ve zalim kişi ise küçük ve büyük günahlarına kaderi delil gösterir. Buna karşılık kendisine kötülük yapan kimseleri de kader sebebiyle mazur görmez ve Allah'ın kendisine kolaylaştırdığı hayırlar sırasında da kaderi hatırına getirmez. Böylelikle o meseleyi tersyüz etmiş olur. Halbuki ona düşen eğer bir iyilik yaparsa bunun Allah'ın kendisine kolaylaştırıp lutfettiği Allah'tan gelen bir nimet olduğunu bilmesi, bundan dolayı kendisini beğenmemesi ve onu yaratan kendisiymiş gibi onu kendisine izafe etmemesi gerekir. Diğer taraftan bir kötülük işlediği taktirde günahı için bağışlanma dileyip ondan tevbe etmelidir. Ona semavi bir musibet yahut kulların fiillerinden ötürü bir musibet gelip çatacak olursa bunun da kendisi hakkında mukadder ve hükme bağlanmış olduğunu bilmesi gerekir. Bu husus ilgili yerinde genişçe açıklanmıştır.

Burada maksat şudur: Şanı yüce Allah mahlukatı bir hikmet için yarattığını beyan buyurmuştur. İşte "hak ile" buyruğunun anlamı budur. Onun bunları bâtıl ve boş yere yarattığını zanneden kimseleri de yermiş olup şöyle buyurmuştur: *"Acaba siz, Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sizin Bize gerçekten döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"* (Mü'minun. 115); *"İnsan başıboş bırakılacağını mı zan-*

neder?" (Kıyamet. 36); *"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişip durmasında, elbette özlü akıl sahipleri için deliller vardır. Onlar ki, ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar) iken daima Allah'ı anar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler): "Rabbimiz, Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru."* (Âl-i İmran. 190-191).

O halde kulların amellerinin karşılıklarının verilmesi kaçınılmaz bir şeydir. Bundan dolayı: *"O halde (şimdilik) sen onlara güzellikle davran."* (Hicr. 85) buyrulmuştur.

Şanı yüce Allah'ın yarattığı her bir şeyde sevdiği ve razı olduğu bir hikmeti vardır. O her şeyi en güzel bir sûrette yaratmış ve yaptıklarını sapasağlam yapmıştır. Yaratılmışlarda var olan şerden herhangi bir şey ortaya çıkacak olursa işte istenen, sevilen ve razı olunan o hikmetten ötürü var olmuştur. O Allah'tan'dır, iyidir ve güzeldir. Şanı yüce Allah'a da bundan dolayı hamd edilir ve esasen her durumda hamd yalnız Onundur. İsterse bazı kimselere nisbetle o bir şer olsun.][793]

793 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 95-99.

CÂSİYE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 37 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

13. "Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendi nezdinden size musahhar kılmıştır. Muhakkak ki bunlarda düşünen bir topluluk için âyetler vardır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[3. Ayet-i kerime yüce Allah'ın: "*Göklerde ve yerde bulunanların tümü kendi (rahmeti)nden size musahhar kılmıştır.*" buyruğudur. Yerde bulunanlar bize musahhar kılınmış olduğuna göre bizim onlardan yararlanmamız caiz olur.

4. âyet-i kerime yüce Allah'ın: "*De ki: Bana vahyolunanlar arasında yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler yalnızca şunlardır: Ölü, akmış kan ...*" (En'am. 145) âyetidir. Buna göre haram kılındığını bulmadığı şeyler haram değildir. Haram kılınmamış olan şey de helaldir. Bu âyetin bir benzeri de yüce Allah'ın: "*O size ancak (boğazlanmadan) ölmüşü, (akan) kanı, domuz etini ... haram kıldı.*" (Bakara. 173) buyruğudur. Çünkü bu âyetteki "(إنما): Ancak" buyruğu birincisinin ikincisine münhasır olmasını gerektirmektedir. Buna göre haram kılınmış olanların sözü edilenlere münhasır/onlardan ibaret olması gerekir. Kitap da daha başka yerlerde bu kuşatıcı esasa delildir.][794]

794 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 536-537.

قُلْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

14. "Müminlere de ki: Allah'ın günlerini beklemeyenlere aldırmasınlar, çünkü Allah her bir topluluğa kazanageldiklerinin karşılığını verecektir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali b. Ebu Talha İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Müşriklerden yüz çevir."* (En'am, 106); *"Sen onların üzerinde bir zorba değilsin."* (Gaşiye, 22); *"Onları affet ve bağışla."* (Maide, 13); *"Eğer affeder bağışlarsanız."* (Teğabün, 14); *"Allah emrini getirinceye kadar affedin, bağışlayın."* (Bakara, 109) ve: *"Müminlere de ki: Allah'ın günlerini beklemeyenlere aldırmasınlar."* (Âyet 14) buyruğu ve Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer Allah'ın müminlere müşrikleri affedip bağışlamalarını emrettiği diğer buyrukların tamamını yüce Allah'ın: *"Artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* (Tevbe, 5); *"Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle ... kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizyeyi ödeyinceye kadar savaşın."* (Tevbe, 29) âyetleri nesh etmiştir. İşte bu buyruklar onun müşrikleri affetmesine dair emirleri nesh etmiş bulunmaktadır.][795]

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا
إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا
وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ
شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

16. "Andolsun ki Biz İsrailoğullarına kitabı, hükmü ve nübüvveti vermiştik. Kendilerini hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere üstün kılmıştık.

795 es-Sârimu'l-Meslûl, 226.

17. Onlara din hususunda apaçık belgeler de verdik. Onlar kendilerine ilim geldikten sonra ancak aralarındaki kıskançlıktan dolayı anlaşmazlığa düştüler. Muhakkak Rabbin ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kıyamet gününde aralarında hüküm verecektir.

18. Sonra biz seni dinden bir şeriata sahip kıldık. Sen de artık ona uy, bilmeyenlerin hevâlarına uyma.

19. Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olamaz. Şüphesiz"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Andolsun ki Biz İsrailoğullarına kitabı, hükmü ve nübüvveti vermiştik. Kendilerini hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere üstün kılmıştık. Onlara din hususunda apaçık belgeler de verdik. Onlar kendilerine ilim geldikten sonra ancak aralarındaki kıskançlıktan dolayı anlaşmazlığa düştüler. Muhakkak Rabbin ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kıyamet gününde aralarında hüküm verecektir. Sonra biz seni dinden bir şeriata sahip kıldık. Sen de artık ona uy, bilmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olamaz. Şüphesiz."* (Âyet 16-19) buyurmaktadır. Böylece yüce Allah onun israiloğullarına din ve dünya nimetlerini ihsan etmiş olduğunu ama ilmin gelişinden sonra karşılıklı olarak birbirlerini kıskandıkları ve çekemedikleri için aralarında anlaşmazlığa düştüklerini haber vermektedir.

Sonra yüce Allah Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun için koyduğu bir şeriate sahip kıldı. ona bu şeriate uymasını emretti. Bilmeyenlerin hevâ ve heveslerine uymasını da ona yasakladı. *"Bilmeyenler"*in kapsamına onun şeriatine muhalefet eden herkes dahildir.

Onların hevâları ise hevâ ve hevesleri ile arzuladıkları şeylerdir. müşriklerin bâtıl dinlerinin gereği olan görünüşteki yolları ve buna tabi olan diğer hususlardır. Onlar bunu hevâ ve hevesleriyle severler ve bu hususta onlara muvafakat etmek de onların hevâ ve heveslerine uymak demektir. Bundan dolayı kâfirler bazı hususlarda müslümanların kendilerine muvafakat etmelerine memnun olurlar. Bundan dolayı sevinirler. Bu işin gerçekleşmesi için de pek çok şeyleri feda etmeyi arzu ederler. Eğer o işin onların hevâlarına uymaları kabilinden olmadığı varsayılacak olursa şüphesiz bu hususta bile onlara muhalefet etmek onları izlemek tutumunu daha kökten önler ve bunu terk etmek bakımından Allah'ın rızasının elde edilmesine daha çok yardımcı olur. Diğer taraftan böyle bir husus-

ta onlara muvafakat etmek başkalarında da onlara uygun hareket etmeye yol olabilir. Çünkü tehlikeli bölge etrafında dolaşan bir kimsenin o tehlikeye düşme ihtimali yüksektir. Birinci hususun durumu daha açık olmakla birlikte bu iki halden hangisi olursa olsun genel olarak maksat da hasıl olur.][796]

[Yüce Allah: *"Sonra Biz seni dinden bir şeriata sahip kıldık. Sen de artık ona uy, bilmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olamaz. Şüphesiz ki zalimler birbirlerinin velileridir, Allah ise takva sahiplerinin velisidir."* (Âyet 18-19) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın ona verdiği şeriat onun emrettiği hususları ihtiva eder. Şeriatin lehine tanıklık etmediği her türlü muhabbet, zevk ve vecd bilmeyenlerin hevâlarındandır. Çünkü Allah'ın sevdiği şeyleri bilmek ancak Allah'ın kullarına indirmiş olduğu hidâyeti ile mümkündür.][797]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah bunu: *"Sonra Biz seni dinden bir şeriata sahip kıldık. Sen de artık ona uy, bilmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olamaz. Şüphesiz ki zalimler birbirlerinin velileridir, Allah ise takva sahiplerinin velisidir."* (Âyet 18-19) buyruklarında açıklamıştır. Ona bu âyet-i kerimede kendisine vermiş olduğu şeriate uymasını emretmekte, ona muhalif şeylere uymasını da yasaklamaktadır. Ona muhalif olan şeyler ise bilmeyenlerin hevâlarından ibarettir.][798]

[İşte bunlar Allah'ı veli edindikleri için Allah da kendilerini veli edinmiştir. Allah'tan başkasına itaat edenler ise birbirlerini veli edinmeleri sebebi ile zalim olanlardır. *"Sonra Biz seni dinden bir şeriata sahip kıldık. Sen de artık ona uy, bilmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olamaz. Şüphesiz ki zalimler birbirlerinin velileridir, Allah ise takva sahiplerinin velisidir."* (Âyet 18-19) buyruklarında olduğu gibi. Mümin için bunun eksiksiz olması ise ancak Allah'ın bir araya getirdiğini onun da bir araya getirmesi, Allah'ın fark ve ayırım gözettiği şeyler arasında da onun da ayırım gözetmesi ile mümkündür. İşte sevgi ve nefret üzerine kurulan veli edinmenin ve düşmanlığın gerçeği budur.][799]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah ise takva sahiplerinin velisidir."* buyurmaktadır. Onları veli edinmesi salih kimseler olmaları takvalı olmalarıdır ve bu onun sonucudur.

796 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, I, 84-85.
797 el-İstikame, I, 253
798 Câmiu'l-Mesâil, II, 207.
799 Câmiu'l-Mesâil, II, 318-319.

Dolayısıyla bu bundan önce olamaz. Her ne kadar onlar onun meşieti, kudreti, lütfu ve ihsanı ile salih ve takva sahibi kimseler olmuş iseler de bu onların takva sahibi ve salih kimseler oluşları ile alakalıdır, ona bağlıdır. O halde bu veli edinmenin onların bu hallerinden sonra olduğuna delildir. Tıpkı yardım ve desteği ile takva sahibi olanlar ve salihlerle birlikte olmasının da takva sahibi ve salih kimseler olmalarından önce olmamasına benzer.][800]

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَآءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

21. "Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"* (Âyet 21) buyruğu da böyledir. Gerçek şu ki bu yüce Allah'ın bunları ve ötekileri birbirine eşit tutacağını zanneden kimselerin bu zanlarını inkâr etmek anlamında bir sorudur. Böylelikle böyle bir hesabın bâtıl olduğunu ve onun bunları eşit tutmasının imkânsız olduğunu, onun hakkında böyle bir zan beslemenin doğru olmadığını açıklamış olmaktadır. Aksine bu şekilde düşünen bir kimse Rabbi hakkında kötü bir zan beslemiş olur. Bu ise Allah hakkında kötü zan besleyen cahiliye mensuplarının bir zannıdır. Allah hakkında bunu mümkün kabul eden bir kimse Rabbi hakkında kötü bir zan beslemiş demektir.][801]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"* (Âyet 21) buyurmaktadır. Bu (böyle bir zannı) inkâr ve reddeden bir sorudur. Böyle bir zanda bulunan ve bunu düşünen kimsenin bu kanaatinin reddedilmesini gerektirmektedir. Bu şekilde bir inkâr ve bir tepki ise ancak bâtıl olduğu bilinen hata ve bâtıl bir hususu zanneden yahut düşünen kimseye yapılır. Yoksa hata ve bâtıl olmayan bir zanda bulunan kimseye böyle bir tepki gösterilmez.

800 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 445.
801 en-Nübuvvât, 233-234.

Böylelikle itaat ehli ile masiyet ehli arasında eşitlik sağlamanın bâtıl olduğu bilinen hususlardan olduğu ve bunun Allah'ın kendisinden tenzih edilmesi gereken kötü bir hüküm türünden olduğu da bilinmiş olmaktadır.

Yüce Allah'ın: "*İman edip salih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?*" (Sâd. 28) buyrukları ile: "*Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? Ne oldu size nasıl hüküm veriyorsunuz?*" (Kalem. 35-36) buyrukları da bunun gibidir. Genel olarak iyilerle günahkârlar güzel işler yapanlar ile zalimler, itaat ehli ile masiyet ehli arasında eşitlik yüce Allah'ın kendisinden tenzih edilmesi gereken bâtıl bir hükümdür. Çünkü böyle bir tutum O'nun adaletine ve hikmetine aykırıdır.][802]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!*" (Âyet 21) buyruğu ile böyle bir hükmün bizatihi kötü bir hüküm olduğunu, bu şekilde hüküm vermenin aradaki üstünlüğe göre hüküm vermeye eşit olamayacağını beyan buyurduktan sonra: "*Allah gökleri ve yeri hak ile bir de her kişiye kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulmedilmez.*" (Âyet 22) buyurmakta ve böylelikle onun mahlukatı her bir kişiye kazandıklarının karşılığını vermek üzere yarattığını ve hiçbir kimseye hasenatından bir şey eksiltmek sûretiyle zulmetmeyeceğini haber vermektedir.][803]

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ
وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللّٰهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

23. "Kendi hevâsını ilâhı edinmiş, bilgisine rağmen Allah'ın kendisini şaşırtmış olduğu, kulağına ve kalbine mühür vurduğu gözü üzerine de perde gerdiği kimse hakkında ne dersin? Artık buna Allah'tan başka kim hidâyet verebilir? Hiç öğüt almaz mısınız?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Kendi hevâsını ilah edinmiş kimse hakkında ne dersin.*" buyurmaktadır. Müşrik kimse hevâsı ile sevdiği şeylere ibadet eder. Hevâya uymak

802 Minhâcü's-Sünne. III. 88-89.
803 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 174-175.

ise bu hevâ sahibinin hevâsıyla sevdiği şeyden yararlanması demektir. Bütün bunlar ise insanlarda da cinlerde de görülmüş bir husustur.][804]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hevâ ve hevesini ilah edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil olacaksın?"* (Furkan. 43) buyruğundan itibaren: *"Yolca daha da sapıklıktadırlar."* (Furkan. 44) ve: *"Kendi hevâsını ilahı edinmiş bilgisine rağmen Allah'ın kendisini şaşırtmış olduğu kimse hakkında ne dersin?"* buyurmaktadır. İbn Ebu Talha İbn Abbas'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Böyle bir kimse Allah'tan gelmiş bir hidâyet ve bir delil bulunmaksızın kendisine din edinmiş olan kâfir kişidir.

Said b. Cübeyr dedi ki: Onlardan birileri bir taşa ibadet eder ondan daha güzel bir taş gördümü onu bir kenara atar diğerine ibadet ederdi.

Hasan-ı Basri dedi ki: Burada kastedilen münafık kimsedir. O hevâsını put edinmiştir. Her neyi severse ona biner.

Katade dedi ki: Yani Allah'a yemin olsun o her neyi severse ona biner, canı neyi çekerse hemen onu yapar, ne bir vera ne bir takva onu bu şekilde hareket etmekten engeller. Bütün bunları İbn Ebu Hatim ve başkaları rivâyet etmiştir.][805]

هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

29. "İşte bu size hakkı söyleyen kitabımızdır. Esasen Biz işlediklerinizi yazdırıyorduk."

Tefsiri:

İbn Abbas yüce Allah'ın: *"Esasen Biz işlediklerinizi yazdırıyorduk."* buyruğu hakkında dedi ki: Allah meleklere levh-i mahfuzda yazmış olduğu kaderi (kopya ederek) yazmalarını emreder. Hafaza meleklerine de ademoğullarının amellerini yazmalarını emreder. Sonra bu iki nüsha birbiri ile karşılaştırılır. Aynı oldukları ortaya çıkar. Daha sonra İbn Abbas şöyle der: Sizler Arap değil misiniz? Nüsha asıl olmadan hiç olur mu?[806]][807]

804 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 81.
805 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 60. Bu husustaki rivâyetlerin kaynakları daha önce gösterilmişti.
806 İbn Cerir. XXV. 156.
807 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 387.

AHKÂF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 35 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ
شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤﴾

4. "De ki: Haber verin, Allah'tan başka kendilerine dua ettikleriniz yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Bana gösterin, eğer doğru söyleyenler iseniz, bundan önce bir kitap yahut bilgiden bir eser var ise bana getirin."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Haber verin, Allah'tan başka kendilerine dua ettikleriniz yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Bana gösterin, eğer doğru söyleyenler iseniz, bundan önce bir kitap yahut bilgiden bir eser var ise bana getirin."* (Âyet 4) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü yüce Allah'tan başkasına ibadet ile ilgili olarak: Ondaki bir menfaatten ötürü Allah ona izin vermiştir denilebilir. Fakat şanı yüce Allah böyle bir şeyi şeriat kılmamış olduğunu beyan buyurmaktadır. Nitekim bir başka yerde: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf. 45) buyurmaktadır. Bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][808]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah başka herhangi bir din edinen kimselerden *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bundan önce (indirilmiş) bir kitap yahut bilgiden bir eser var*

808 Minhâcü's-Sünne. III. 334.

ise bana getirin." diye onlardan talepte bulunmuştur. Kitaptan maksat bildiğimiz kitaptır. Bilgiden esere gelince seleften o rivâyet ve isnaddır diyenlerin dediği gibidir. Bunun hat olduğunu da söylemişlerdir. Çünkü rivâyet ve isnad hat ile yazılır. Çünkü "esaret: eser" lafzı "eserden" gelmektedir. Çünkü sözü kabul edilen kimselerin söylediği ilim isnad ile rivâyet edilir yazı ile kaydedilir. İşte böylelikle bütün bunlar bir eser/ilmin rivâyetidir.[809]][810]

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَآ أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَآ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٩﴾

9. "De ki: "Ben rasûllerin ilki değilim. Bana da ne yapılacağını bilemem, size de. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Ben açık açık korkutup uyarandan başkası değilim."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana da ne yapılacağını bilemem size de.*" (Ahkâf. 9) buyurmaktadır. Müslim'in Sahih'indeki rivâyete göre Osman b. Mazun öldürüldüğü zaman O: "Allah'a yemin olsun ben Allah'ın Rasûlü olduğum halde bana da ne yapılacağını bilemem size de" buyurmuştu.[811]][812]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Maksat yüce Allah'ın Muhammed'e: "*De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim.*" buyurmuş olmasıdır. Yine yüce Allah: "*Muhammed ancak bir rasûldür, ondan önce nice rasûller gelip geçmiştir.*" (Âl-i İmran. 144) buyurmaktadır. Böylelikle insanlar arasından bu türün bilinen ve daha önce benzerlerinin ve emsalinin geçmiş olduğu bir tür olduğunu beyan etmiş olmaktadır. O halde bu ademoğulları arasında alışılmış bir şeydir. Sayıları aralarında az olsa bile. Kendilerine bir peygamber geldiği halde ondan önce peygamber geldiğini bilmeyen kimselere gelince -Nuh kavmi gibi- bu şanı yüce Allah'ın yeni olarak başladığı işler durumundadır. O vakit o Allah'ın risaletinde kendisini tasdik ettiğini bilmelerini sağlayacak ona özel bir takım hususlar getirir. İşte bu hem türe (peygamberlere)

809 Bk. Zâdu'l-Mesîr. VII. 368: İbn Cerir. XXVI. 2-3.

810 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 316

811 Hadis Buhârî'de 3929'da. Ancak burada "öldürüldüğü zaman" anlamındaki lafızda bir tahrifat vardır. Aslı "kabbele: öptü" şeklinde olup öldükten sonra onu öptüğü zaman demek olur. Çünkü Osman b. Maz'un. tabii bir şekilde ölmüştür. öldürülmemiştir.

812 Minhâcü's-Sünne. VI. 13-14.

hem şahsa (muayyen kişinin peygamberliğine) delildir. Bununla birlikte ondan başkasının âyetleri/belge ve mucizeleri kişiye delalet eder. Çünkü tür olarak peygamberler bundan önce bilinmiş olmaktadır. Maksadımız şudur: Onun âyet ve delilinin bu türe özel olması bir zorunluluktur. O türden özel birisi hakkında özel olması gerekmez. Ayrıca bu türden başkası için de böyle bir şeyin var olması mümkün değildir.][813]

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسٰى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهٰذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا
لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾

12. "Halbuki bundan önce de Mûsâ'nın kitabı bir önder ve bir rahmetti."

Tefsiri:

Diğer bir adam, yüce Allah'ın: *"Halbuki bundan önce de Mûsâ'nın kitabı bir önder ve bir rahmetti."* buyruğuna dair soru sorarak şöyle dedi: Bizler Kur'ân ve hadis nassı ile bizim kitabımızdan önce İncil'den başka bir kitap olduğunu işitmedik. Bu sefer diğeri şöyle dedi: İsâ ancak Mûsâ'ya tabi (bir peygamber) idi. İncil'de ise Tevrat'ta bulunanları kolaylaştıran bir takım hükümlerde bir genişletme vardır. Bir başka adam onun bu dediğine itiraz ederek şöyle dedi: İsa'nın Mûsâ'nın şeraitinden başka bir şeraiti vardı. Buna delil olarak da yüce Allah'ın: *"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."* (Maide, 48) buyruğunu delil gösterdi. (Adam) dedi ki: O halde yüce Allah'ın: *"Hani Meryemoğlu İsâ da: Ey israiloğulları! Muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği peygamberiyim. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir peygamberi müjdeleyici olarak geldim demişti."* (Saff, 6) buyruğu hakkındaki hüküm nedir? Acaba bu bir delil değil midir dedi.

Bunun üzerine merhum Şeyhu'l-İslâm şu cevabı verdi:

[Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de İsâ (aleyhisselâm)'ın kendilerine: *"Ve size haram olan bazı şeyleri size helal kılmak için geldim."* (Âl-i İmran, 50) dediğini haber vermektedir. Böylelikle onun haram kılınmış olanların hepsini değil de bir kısmını helal kıldığını öğrenmiş oluyoruz. Yine yüce Allah Mesih'e kendi ilmi ile Tevrat'ı ve İncil'i öğrettiğini de haber vermektedir: *"Kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i ona öğretecek."* (Âl-i İmran, 48) buyurmaktadır. Bilindiği üzere eğer o Tevrat'da bulunanların bir kısmının izleyicisi olmamış olsaydı Allah tarafından ona Tevrat öğre-

813 en-Nübuvvât, 19.

tilmezdi. Nitekim bizlere Tevrat ve İncil'i hıfzedip ezberlememiz emredilmemiştir. Her ne kadar o iki kitabın şer'i hükümlerinin birçoğu Kur'ân şeriatine uygun olsa da bu böyledir. İşte bu husus ve başkası İslâm alimlerinin sözünü ettiği: İncil'de ancak pek az hüküm vardır, hükümlerin birçoğunda ise Tevrat'a tabi oluyordu şeklindeki ifadelerine açıklık getirmekte ve bununla da her iki şeriat arasında farklılık olduğu da görülmüş olmaktadır.

Bundan dolayı hristiyanlar İncil'i ezberledikleri gibi Tevrat'ı da ezberleyip tilavet etmekte ittifak halindedirler. Bu sebeple de Necaşi Kur'ân'ı dinlediği zaman şöyle demişti: Şüphe yok ki bu ve Mûsâ'nın getirdikleri aynı ışık kaynağından çıkmaktadır. Varaka b. Nevfel de böyle demişti. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona gelen vahyi anlatınca o: İşte o Mûsâ'ya gelen "o namus"tur demişti.

Nitekim cinler de: *"Gerçek şu ki Biz Mûsâ'dan sonra indirilen bir kitap dinledik."* (Ahkâf. 30) demişlerdi. Yüce Allah da: *"Ama onlara nezdimizden hak gelince: Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi? dediler. Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? "İki sihir birbirlerine yardım etti" dediler."* (Kasas. 48). Yani (bir kıraate göre) Mûsâ ve Muhammed adındaki iki sihirbaz (birbirine yardım etti), diğer kıraate göre ise "iki sihir birbirini destekledi" anlamındadır, ki kastedilen Tevrat ve Kur'ân olur.

Yine yüce Allah: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ... kitabı kim indirdi?"* buyruğundan itibaren: *"Bu ise (sana) indirdiğimiz bir kitaptır, mübarektir, kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır."* (En'am. 91-92) buyurmaktadır.

İşte bu ve buna benzer Tevrat'ın Kur'ân ile birlikte söz edilip özellikle de zikredildiği buyruklar onların (İslâm alimlerinin) zikrettikleri: Tevrat asıldır, İncil ise pek çok hükümde ona tabidir -bazısına göre farklı hükümler getirse bile- şeklindeki sözlerine açıklık getirmektedir.

Bundan dolayı İncil Tevrat ile ve Kur'ân ile birlikte de yüce Allah'ın: *O, sana Kitabı hakk ile, ondan öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. Tevrat ve İncil'i de indirdi; bundan önce insanlara (birer) yol gösterici olarak. Furkân'ı da indirdi."* (Âl-i İmran. 3-4) ile: *"Tevrat'da, İncil'de ve Kur'ân'da yerine getirmeyi taahhüt ettiği hak bir vaaddir."* (Tevbe. 111) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah bazen üçünü birlikte zikrederken bazen Kur'ân'ı yalnızca Tevrat ile birlikte -bir sır sebebi ile- zikreder. Bu ise İncil'in bir bakıma asıl bir bakıma da tabi olan bir kitap olmasın-

dan dolayıdır. Bu yönüyle Kur'ân ile Tevrat'ın durumundan farklıdır. Çünkü o her bakımdan bir asıldır. Hatta o kendisinden önce indirilmiş kitaplar üzerinde hüküm koyucudur. Dinin esaslarında Tevrat'a uygun olmakla birlikte bu böyledir. Yüce Allah'ın bütün kitapları ise şeriatlerindendir. Allah en iyi bilendir.[814]

أُولَٰٓئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَاۚ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

14. "İşte onlar cennetliklerdir. Yaptıklarına mükafat olmak üzere orada ebediyen kalıcıdırlar."

Tefsiri:

[Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sizden hiçbiriniz cennete kendi ameli ile giremez" buyruğu yüce Allah'ın: *"Yaptıklarına mükafat olmak üzere."* buyruğu ile çelişkili değildir. Çünkü olmayacağı belirtilen/olumsuzlanan şey karşılık ve değiş tokuştur. -Bunu bunun karşılığında sattım ifadesinde olduğu gibi-. Olacağı belirtilen ise sebep ifade eden "be" harfi ile dile getirilmiştir. Çünkü amel, verilen karşılığın -sebebi olsa bile- dengi değildir. Bu sebeple kendisine düşenleri yerine getirdiğini ve yüce Rabbin affına ve mağfiretine ihtiyacının olmadığını zanneden bir kimse dalalete düşmüş bir kimsedir. Sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olan şu buyruğunda dile getirildiği gibi: "Hiçbir kimse kendi ameli ile cennete giremez. Ashab: Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü deyince O: Evet ben de. Allah'ın kendisinden bir rahmete ve bir lütfa beni bandırması hali müstesnadır" buyurdu. "Mağfiretine (bandırması)" diye de rivâyet edilmiştir.[815]

Sünen'de yer alan Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da bu anlamı ihtiva eder: "Allah göklerde ve yerde bulunanlara azap etse şüphesiz bu azabı sebebi ile onlara zulmetmiş olmaz. Eğer onlara rahmet buyuracak olursa hiç şüphesiz onlara O'nun rahmeti amellerinden hayırlı olacaktır."[816]][817]

فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَاۚ بَلْ هُوَ مَا
اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِۦۖ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

814 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 43-45. Merhum İbn Teymiyye'ye sorulan bu soru ile bu soruya verdiği cevabın kaynağı, derlemeyi yapan İyad b. Abdüllatif tarafından zikredilmemiştir. Kaynağı tarafımızdan tesbit edilmiştir. (Çeviren)

815 Buhârî, VII, 157; Müslim, 2816.

816 Ebu Davud, 4699; İbn Mace, 77; Ahmed, V, 182; İbn Ebu Âsım, es-Sünne, 245; Taberani, Kebir, 4940; Beyhaki, Sünen, X, 204; İbn Hibban -el-İhsan-, 727. Hadis inşaallah hasendir.

817 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 217.

24. "Onlar onu vadilerine yönelmiş bir bulut halinde gördüklerinde: "Bu bize yağmur indirecek bir buluttur" dediler. "Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. Bir rüzgârdır ki onda çok acıklı bir azap vardır."

Tefsiri:

[Âişe'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ağzının iç tarafını göreceğim kadar alabildiğine güldüğünü asla görmüş değilim. O yalnızca tebessüm ederdi. Bir bulut yahut bir rüzgâr gördüğü zaman da bunun etkisi yüzünden anlaşılırdı. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar bulut gördükleri zaman içinde yağmur bulundurması ümidi ile sevinirler fakat senin onu gördüğün zaman yüzünden hoşlanmadığın anlaşılıyor dedim. Şöyle buyurdu: "Ey Âişe! Onun içinde bir azabın bulunduğundan yana bana teminat verecek nedir? Şüphesiz bir kavim rüzgâr ile azaba uğratıldı ve bir kavme de azap (böylece) geldi. Sonra yüce Allah'ın: *"Onlar onu (azabı) vadilerine yönelmiş bir bulut halinde gördüklerinde: Bu bize yağmur indirecek bir buluttur dediler..."* âyetini okudu. Bunu Buhârî ve Müslim sahihlerinde rivâyet etmişlerdir.[818]][819]

وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَآ إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً
فَمَآ أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَارُهُمْ وَلَآ أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا
يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٢٦﴾

26. "Andolsun ki size vermediğimiz imkânları onlara vermiş idik. Hem onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri onlara hiçbir fayda vermedi, çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Alay edegeldikleri şey onları çepeçevre kuşattı."

Tefsiri:

[Bilginin yalnızca akıl ile elde edilmeyeceğine yüce Allah'ın: *"Hem onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri onlara hiçbir fayda vermedi, çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı."* buyruğunu delil göstermişlerdir. Bu âyet ve benzeri âyetler işitmenin, görmenin

818 Buhârî, 3206; Müslim, 899.

819 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 152-153; Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 176; el-Cevâbu's-Sahîh, V, 472.

ve kalplerin Allah'ın âyetlerini inkâr etmekle birlikte kişiye fayda sağlamayacaklarına delildir. Böylelikle mükellef tutulmanın kaynağını teşkil eden yalnızca akıl ile fayda veren imanın ve Allah'ın azabından koruyucu marifetin elde edilemeyeceği açıkça görülmüş olmaktadır. Bu akıl ilim ve mükellef kılınmakta bir şarttır ama bunun gerektiricisi değildir.][820]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki size vermediğimiz imkânları onlara vermiş idik. Hem onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri onlara hiçbir fayda vermedi, çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Alay edegeldikleri şey onları çepeçevre kuşattı."* (Âyet 26) buyruğu ile onlara vermiş olduğu türlü idrak ve harekette bulunma imkânlarını haber vermektedir. Yine bunların Allah'ın âyetlerini inkâr ettikleri için kendilerine hiçbir faydalarının olmadığını da bildirmektedir. Allah'ın âyetleri ise rasûlleri ile gönderdiği risaletidir. İşte bundan dolayı İbnü'ş-Şeyh el-Husayri bana babası Şeyh el-Husayri'den -kendi zamanında Hanefilerin şeyhi/üstadı idi- şöyle dediğini tahdis etti: Buhara fukahası İbn Sina hakkında: O zeki bir kâfir idi derlerdi.][821]

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا
أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾

29. "Hatırla ki, cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiş idik. Onun huzuruna geldiklerinde: "Susup, dinleyin" dediler. (Okunması) bitirilince de kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler."

Tefsiri:

[Burada maksat şudur: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar ve cinlerden ibaret sekaleyne peygamber olarak gönderilmiştir. Şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de cinlerin Kur'ân'ı dinledikleri ve ona iman ettiklerini haber vermektedir. *"Hatırla ki cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiş idik. Onun huzuruna geldiklerinde: Susun dinleyin dediler."* (Âyet 29) buyruğundan itibaren *"İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler."* (Âyet 33)'e kadar bunu ifade etmektedir.][822]

820 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. IX. 19-20.
821 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IX. 39-40.
822 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 33.

قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

30. "Dediler ki: "Ey kavmimiz, biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş olup, kendinden öncekileri doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir kitap dinledik."

Tefsiri:

[Yüce Allah cinler hakkında: "*Kavmimiz biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş olup kendinden öncekileri doğrulayan hakka ve dosdoğru yola ileten bir kitap dinledik.*" buyruğundan itibaren: "*Kim Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul etmezse o yeryüzünde (Allah'ı) aciz bırakıcı değildir.*" (Âyet 32) buyruğuna kadar bunu dile getirmektedir. Böylelikle onlar Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul etmeyi emrettiler. Davetçi ise rasûldür. İcabet etmek ve isticabet ise emir ve yasağa itaat etmektir. Bu da Allah'ın cinleri ve insanları kendisi için yaratmış olduğu ibadetin kendisidir. Yüce Allah'ın: "*Ben cinleri de insanları da ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*" (Zariyat. 56) buyruğunda dile getirdiği gibi.][823]

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ
بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾

33. "Peki göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı acze düşmemiş olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet! Muhakkak ki O her şeye güç yetirendir."

Tefsiri:

[Muhtemelen bu bilgisiz kişi bu âyeti anlamamış ve yüce Allah'ın: "*(يعْيَ بخلْقهِنّ): Onları yaratmaktan dolayı acze düşmemiş.*" buyruğunun yorgunluk ve bitkinlik anlamındaki (الإعياء)'den geldiğini ve manasının: Biz ilk yaratışta yorulmadığımıza göre ikincisinde nasıl yorulacağız anlamında olduğunu zannetmiştir. Eğer âyet-i kerimeden Arap dilini de Kur'ân tefsirini de bilmeyen ve (عيي) ile (أعيا) arasında fark gözetmeyen o bilgisiz avamın anlamadığı gibi bu âyet-i kerimeden anladığı bu ise bu kişi aklî ve sem'i delilleri bilmeyişinin kurbanı olmuş demektir.][824]

823 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 235.
824 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 381.

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

35. "Rasûllerden büyük azim sahiplerinin sabrettiği gibi sen de sabret ve bunlar için acele etme. Onlar kendisi ile tehdit olundukları şeyi görecekleri günde sanki yalnızca bir gündüzün bir saati kadar kalmışlar gibi gelecek onlara. Bu yeterli bir tebliğdir. Fasıklar topluluğundan başkası helak edilir mi ki?"

Tefsiri:

[Bir musibete uğramış yahut onun dışında hasta kimselere Allah'ın kitabından ve onun zikrini ihtiva eden ifadelerden mübah bir mürekkep ile bir şeylerin yazılıp sonra yıkanıp ona içirilmesi caizdir. Nitekim Ahmed ve başkaları bunu açıkça ifade etmişlerdir. Abdullah b. Ahmed dedi ki: Babama okudum: Bize Ya'la b. Ubeyd tahdis etti, bize Süfyan Muhammed b. Ebu Leyla'dan tahdis etti, o el-Hakem'den o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti. Kadının doğumu zorlaşacak olursa: (بسم الله لا إله إلا الله الحليم الكريم سبحان الله رب العرش العظيم الحمد لله رب العالمين): Kendisinden başka ilah olmayan Halim, Kerim Allah'ın adı ile pek büyük Arşın Rabbi Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. *"Onlar kendisi ile tehdit olundukları şeyi (azabı) görecekleri günde sanki yalnızca bir gündüzün bir saati kadar kalmışlar gibi gelecek onlara. Bu yeterli bir tebliğdir. Fasıklar topluluğundan başkası helak edilir mi ki?"* Babam dedi ki: Bize Esved b. Amir burada kendi isnadı ile tahdis etti ve dedi ki: Bu temiz bir kaba yazılır ve içirilir. Babam dedi ki: Veki' bunda şu ziyadeyi ekledi: Ve doğumu zorlaşan kadına içirilir, göbeğinden aşağısına da su serpilir. Abdullah dedi ki: Ben babamı kadına bir kâse üzerinde yahut temiz bir şey üzerinde yazdığını gördüm.

Ebu Amr Muhammed b. Ahmed b. Hamdan el-Hiri de dedi ki: Bize Hasan b. Süfyan en-Nesevi tahdis etti, bana Abdullah b. Ahmed b. Şebbuye tahdis etti, bize Ali b. el-Hasan b. Şakik tahdis etti, bize Abdullah b. el-Mübarek Süfyan'dan tahdis etti o İbn Ebu Leyla'dan o el-Hakem'den o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Bir kadının doğumu zorlaşacak olursa şunu yazsın:

(بِسْمِ اللَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ ؛ سُبْحَانَ اللهِ وَتَعَالَى رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؛ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ {كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا} {كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ}):

Allah'ın adıyla. Pek büyük ve pek yüce Allah'tan başka ilah yoktur. Halim, Kerim Allah'tan başka bir ilah yoktur. Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim. Pek büyük Arşın Rabbi pek yücedir. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. *"Onların onu görecekleri gün (günün) bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara."* (Nâziât, 46); *"Onlar kendisi ile tehdit olundukları şeyi (azabı) görecekleri günde sanki yalnızca bir gündüzün bir saati kalmışlar gibi gelecek onlara bu yeterli bir tebliğdir. Fasıklar topluluğundan başkası helak edilir mi ki?"*[825]

Ali dedi ki: Bu bir kağıda yazılır ve kadının pazusuna asılır. Ali dedi ki: Bizler bunu denedik ve ondan daha şaşırtıcı bir şey görmedik. Doğumunu yaptıktan sonra onu alelacele çözer sonra onu ya bir beze sarar yahut yakar.][826]

825 Bunu Kurtubi, XVI, 222'de zikretmektedir.
826 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 64-65.

MUHAMMED SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 38 âyettir)

Amellerin Boşa Çıkarılması ve Bâtıl Olması Ne Demektir

اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾

1. "Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkartır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkarır. İman edip salih amel işleyenler ve Muhemmed'e indirilene –ki o Rabblerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise (Allah) günahlarını bağışlar ve hallerini ıslâh eder. Bu böyledir, çünkü kâfir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise, Rabblerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah insanlara misallerini böyle açıklar."* (Âyet 1-3) ve devamında: *"… amellerinizi de boşa çıkarmayın."* (Muhammed. 33) Yine yüce Allah: *"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız."* (Furkan. 23) ve: *"Malını sırf insanlara gösteriş olsun diye infâk eden, Allah'a ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi sadakalarınızı başa kakmakla ve eziyet etmekle boşa çıkarmayın. Böylelerinin durumu, üzerindeki azıcık toprağı sağnak halinde yağan bir yağmurla sıyrılıp da dümdüz bir taş kesilen kaypak bir kayaya benzer. Onlar (dünyada) kazandıkları hiçbir şeyi ele geçiremezler."* (Bakara. 264) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah başa kakıp eziyet etmenin sadakayı boşa çıkartacağını, riyakarlığın ve imansızlığın infakı boşa çıkarttığı gibi arkasından onu geçersiz kılacağını beyan etmektedir. Yüce Allah: *"Amellerinizi de boşa çıkarmayın."* (Muhammed. 33) buyruğu ile ifadeyi genelleştirmiştir. Yani amellerinizi faydasız sevabı olmayan herhangi bir yararı bulunmayan bâtıl/boş amele dönüştürmeyin.

İttihadı (yaratan ve yaratılanın birliği kanaatini) savunanlardan ve diğerlerinden -İbn Arabi gibi- bir takım kimseler hataya düşerek var olanın hak olduğu kanaatine kapılmışlar. Böylelikle her mevcudun hak olduğunu düşünerek: Âlemde bâtıl yoktur. Çünkü esasen âlemde yokluk yoktur demişlerdir.

Derler ki: Küfür ise mesela ortağın var olmamasıdır.

Onlar bu hataya "mücmel lafız" bakımından düşmüşlerdir.

Çünkü şeyin iki mertebesi vardır. Birisi zatı itibari ile sahip olduğu mertebedir. Ya mevcuttur. Bu durumda bir haktır yahut da yoktur. Bu durumda bâtıl olur.

Bir de zihinlerde, dilde ve işarette varlığı itibari ile bir mertebesi vardır ki bu da bilgi, söz ve yazıdır. İnanmak, haber vermek ve yazmak şeye tabi olan hususlardır. Eğer bu muvafakati olan bir mutabakat/örtüşme ise o hak olur. Aksi taktirde bâtıl olur. Bizler var olan hakka dair haber vererek onun hak ve var olduğunu yok olan bâtıla dair de onun bâtıl ve yok olduğunu söyleyerek haber verdiğimiz taktirde bu durumda verilen haber de ona dair inanç da hak olur. Şâyet bunun aksi ise bâtıl olur. Eğer haber ve inanç var olan bir durum ise onun hak ya da bâtıl oluşu hakkında haber verilen hakikati itibari iledir. Bizzat kendi varlığı itibari ile değildir.

Maksadın ne olduğunu açıklayan bir karine bulunmadıkça sadece var olduğundan ötürü onun için mutlak olarak hak olduğunu söylemek mümkün değildir.

İşte amel/iş maksat ve emr de böyledir. Bu maksat olarak gözetilen hakikati itibari ile anlaşılır. Eğer bu hasıl olup faydalı ise bir hak olur. Şâyet hasıl olmayıp yahut da faydalı olmayan şeyler hasıl oluyorsa o taktirde o bâtıldır.

İşte bu iki itibar ile varlık âleminde bâtıl olan şeyler meydana gelir. Nitekim kitap, sünnet ve icma ile birlikte buna muvafakat eden akıl, zevk ve keşf hep birlikte bu sapık ve saptırıcı kesimin ileri sürdüğü iddianın aksine delil teşkil etmektedir.

Yüce Allah: "*O, gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel dolup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs veya bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar. İşte Allah, hakk ile bâtılı böyle örneklendirir. Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince, işte bu, yerde kalır. Allah örnekleri işte böyle verir.*" (Rad, 17) buyruğunda yüce Allah semadan kalplere inen ve şüphelerle doğru yoldan çıkartıcı hevâlara karışan iman ve Kur'ân'ı sürüklediği seli köpük taşıyan yağ-

mura ve ateşte eritildiği zaman üzerine köpük yükselen altın, gümüş, demir ve benzeri şeylere -şüphelerin kalpten uzaklaştırılması haline- benzetmekte ve yüce Allah buradaki köpüğü hiçbir faydası olmayan bâtıla benzetmektedir. İnsanlara faydalı olan su ve madenler ise faydalı ve kalpte yerleşip kalan hakka benzetmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkarır."* (Âyet 1) buyruğundan itibaren *"Bu böyledir, çünkü kâfir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise, Rabblerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah insanlara misallerini böyle açıklar."* (Âyet 3) âyetine kadarki buyruklar daha önceden geçmiş idi. Yüce Allah kâfir olan bu kimselerin amellerinin kendilerine fayda vermeyecek şekilde boşa çıkartılış sebebini ve iman edenlerin amellerinin kendilerine fayda sağlayıp onların kötülüklerini örtüp Allah'ın da durumlarını ıslah ettiklerini haber vermektedir. Çünkü öbürleri sözlü olarak amelleriyle itikatlarıyla, iktizası/gereği[827] ile, haber ve emri ile bâtıla uymuşlardır. Diğerleri ise Rabblerinden gelen hakka uymuşlar ve Rabblerinden başkasından gelen şeylere -bir açıdan hak görülse dahi- tabi olmamışlardır.

İşte söylediklerimizin tahkiki budur. Çünkü haber ve amel hakkında haber verilene ve amel ile gözetilen maksada tabidir. Eğer bu hakikati olmayan bir bâtıl ise ona tabi olan da -fiilen var olsa dahi- böyledir.

Aynı şekilde daha önce geçen yüce Allah'ın: *"Sadakalarınızı boşa çıkarmayın."* (Bakara, 264) buyruğu ile *"Amellerinizi boşa çıkarmayın."* buyruğu ve buna benzer geçmişte meydana gelmiş ve var olmuş şeylerin boşa çıkartılması ile alakalı buyruklar da böyledir. Bu ancak bizatihi yokluğundan ötürü değil faydasının yokluğundan dolayı yok demektir. Çünkü onun bizatihi kendisi olup bitmiştir. Tıpkı boşa çıkmayan amellerin de geçip gitmiş olması gibi. Durum bu iken nasıl olur da varlık âleminde bâtıl/boşa çıkmış bir şey yoktur denilebilir? Bundan sonra da buradan hareketle kendisinde hakkın da bâtılın da bulunduğu o varlık bizzat Allah'ın kendisidir. Çünkü hakkın kendisi odur demeye vesile kılınır ve yaratıcı hak ile yaratılmış hak arasında ayırım gözetilmez. Şimdi böyle bir sözün nasıl ikisi de bâtıl olan bu iki önermeyi kapsadığı üzerinde ve onların bu şüphe ile zayıf kimselerin akıllarını nasıl kaydırdıkları üzerinde iyice düşününüz.][828]

827 Gerek tercümemize esas aldığımız bu derlemede, gerek bu ibarelerin yer aldığı kaynakta buradaki "iktizası/gereği" anlamını verdiğimiz kelime arapça olarak: "إقتصادا" diye kayd edilmiştir. Bu kelimenin bu bağlamda ifade edeceği bir anlam olmadığından dolayı bunun "إقتضاء" olması gerektiği kanaatinden hareketle böyle tercüme ettik. (Çeviren)

828 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 416-420."

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾

2. "İman edip salih amel işleyenler ve Muhammed'e indirilene -ki o Rabblerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise (Allah) günahlarını bağışlar ve hallerini ıslâh eder."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"İman edip salih amel işleyenler ve Muhammed'e indirilene -ki o Rabblerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise (Allah) günahlarını bağışlar."* buyruğunda özellikle "iman edip" buyruğundan sonra Muhammed'e indirilenlere iman etmeyi zikretmektedir. Bu ashab-ı kiram hakkında ve onlardan başka bütün müminler hakkında nazil olmuştur.][829]

ذٰلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾

3. "Bu böyledir. Çünkü kâfir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise Rabblerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah insanlara misallerini böyle açıklar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İman edip salih amel işleyenler ve Muhammed'e indirilene -ki o Rabblerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenler."* buyurarak müminleri Rabblerinden gelen hakka iman etmekle nitelendirmektedir. Hakka uyan bir kimse de haklı olur.

Müminler Rabblerinden gelen hakka uydukları için insanlar arasında tahkiki en çok hak eden kimselerdirler. Muhakkik olanlar müminler olduklarına göre onların niteliklerinden birisi de onun âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını artırdığına göre bunun zıttı olan niteliklere sahip olanlar Allah nezdinde ve Rasûlü nezdinde muhakkık kimselerden değildirler. Aksine onlar kendi kardeşleri nezdinde muhakkık kimseler olurlar. Nitekim yahudiler, hristiyanlar, müşrikler ve kendilerine muvafakat edenler nezdinde muhakkık kabul edilen bütün taifeler onların söylediklerinin hak olduğunu kabul ederler.][830]

829 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 198-199.

830 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 337.

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا
الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ
يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾

4. "İnkâr edenlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onlardan çokça öldürüp, kahrettiğinizde artık bağı sıkıca bağlayın. Sonra ya lûtfederek karşılıksız salın yahut fidye alın. Savaş ağırlıklarını bırakıncaya kadar. Emir budur. Eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı, fakat kiminizi kiminizle sınamak için (cihadı emretti.) Allah yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkartmaz."[831]

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki: "*Sonra ya lutfederek karşılıksız salın yahut fidye alın.*" buyruğu iki husustan birisini yapmayı gerektirmektedir. Bu ise bunu bir durumda farklı. bir diğer durumda farklı olan diğerini uygulamaya engel değildir. Yüce Allah'ın: "*De ki: Bize iki güzel şeyin birinden başkasının gelmesini mi gözetir durursunuz? Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz.*" (Tevbe. 52) buyruğundaki gibidir. İki husustan birisinin beklenmesi cihadın bazı vakitlerde bize farz olması durumunda muayyen olarak engel teşkil etmez. İşte o vakit Allah bizim ellerimizle onlara azap eder. Yüce Allah'ın: "*Onlarla savaşın ki Allah ellerinizle onları azaplandırsın. Onları rezil etsin. Onlara karşı size zafer versin ve (bununla) mümin bir topluluğun gönüllerine şifa versin. Kalplerindeki gazabı gidersin.*" (Tevbe. 14-15) buyruğunda olduğu gibi. Bundan dolayı bütün alimlere göre yüce Allah'ın muharibler/yol kesiciler hakkındaki: "*Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri, yahut asılmaları, yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut yer(lerin)den sürülmeleridir.*" (Maide. 33) buyruğunun imamın/devlet başkanının istediğini seçmek anlamında bir muhayyerliğe sahip olmasını gerektirmediğini kabul etmişlerdir.][832]

831 Eseri derleyen muhterem İyad b. Abdullatif burada bu âyetin sadece "*Sonra ya lutfederek karşılıksız salın yahut fidye alın.*" Anlamına tekabül eden kısmı kayd etmiştir. (Çeviren)

832 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 428-429.

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

13. "Seni (yurdundan) çıkartan ülkenden daha güçlü nice ülkeler vardı. Biz yine de onları helak ettik, onların yardımcıları yoktu."

Tefsiri:

[Yüce Allah onda: "*Seni (yurdundan) çıkartan ülkenden daha güçlü nice ülkeler vardı*" buyurmaktadır. Daha sonra Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) orayı fethedince dar-ı islâm oldu. O özü itibari ile ümmülkura/şehirlerin anası ve yüce Allah'ın yeryüzünde en sevdiği yerdir.][833]

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾

15. "Takva sahiplerine vaat olan cennetin durumu şudur: Orada kokusu, tadı değişmeyen sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzetli gelen şaraptan ırmaklar, süzülmüş baldan ırmaklar vardır. Onlar için orada meyvelerin her türlüsünden ve Rabblerinden bir mağfiret dahi vardır. (Bunlar) ateşte ebediyen kalıcı ve bağırsaklarını paramparça eden kaynar sudan içirilen kimseler gibi midir?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Orada kokusu, tadı değişmeyen sudan nehirler, tadı değişmeyen sütten nehirler, içenlere lezzetli gelen şaraptan nehirler vardır.*" buyurmaktadır. Tadın değişmesi ise tadının tatlı iken ekşimesi ile olur.][834]

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتّٰى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾

833 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 143.
834 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, IV, 72.

16. "Aralarından gelip seni dinleyenler de vardır. Yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara: "Az önce ne söyledi?" derler. İşte bunlar Allah'ın kalplerine mühür vurduğu ve hevâlarına uyup gitmiş kimselerdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Aralarından gelip seni dinleyenler de vardır. Yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara: "Az önce ne söyledi?" derler. İşte bunlar Allah'ın kalplerine mühür vurduğu ve hevâlarına uyup gitmiş kimselerdir."* (Âyet 16) buyruğunun benzerleri de onların Kur'ân'ı iyice anlamadıklarına bir delildir.][835]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlardan gelip seni dinleyenler de vardır. Yanından çıktıklarında."* âyeti ile yüce Allah onların ilim ehline şunları söylediklerini haber vermektedir: Şu geçen vakitte peygamber neler söyledi?

İşte bu ashab-ı kiramdan ilim ehlinden olanların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söyledikleri sözlerin manalarını başkalarının bilmeyeceği kadarıyla bildiklerine delildir. İşte bunlar da Kur'ân'ın muhkemi ile müteşabihi ile manalarını bilen ilimde derinleşmiş olanlar (errasihune fil ilm)dirler. Bu da yüce Allah'ın: *"İşte misaller. Biz bunları insanlara (örnek) veriyoruz. Onlara alimlerden başkası akıl erdiremez."* (Ankebût. 43) buyruğu gibidir. Bu da alimlerin -başkaları bu misalleri akletmese dahi- bunlara akıl erdirdiklerine delildir.][836]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Aralarından gelip seni dinleyenler de vardır. Yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara: "Az önce ne söyledi?" derler. İşte bunlar Allah'ın kalplerine mühür vurduğu ve hevâlarına uyup gitmiş kimselerdir. Hidâyeti bulanların ise hidâyetlerini arttırmış ve kendilerine takvalarını vermiştir."* (Âyet 16-17) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile kendilerine ilim verilenleri sözkonusu etmektedir. Onlar ise ona Rabbinden indirilenin hak olduğunu bilirler ve getirdiklerini fıkhederler/incelikleriyle anlarlar. Ayrıca kalpleri mühürlü olduğu için pek az dışında hiçbir şey anlayamayanları da zikretmektedir. Bunlar hevâlarına tabi olanlardır. Az önce rasûl ne dedi diye soru sorar onlara. Bu ise kitabı ve sünneti fıkhetmeyenin aksine bunları içinden çıkılamayacak bir şey olarak görüp,

835 Minhâcü's-Sünne. V. 141.
836 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 428-429.

iyice belleyemeyenlerin yahut da Kur'ân'ı birbiri ile çatışan ve çelişen bir şekilde okuyan kimselerin durumudur ki bu aynı zamanda münafıkların niteliğidir.

Daha sonra müminlerin niteliklerini sözkonusu ederek: *"Hidâyeti bulanların ise hidâyetlerini artırmış."* buyurmaktadır. Hidâyetin artışı öbürlerinin kalplerine mühür vurmanın zıddıdır. Onlara takvalarını vermesi ise öbürlerinin hevâlarına uymalarının zıddıdır.

O halde takva sahibi kişi hevâlarının peşinden gidenin zıddıdır. Nitekim yüce Allah: *"Rabbinin huzuruna varmaktan korkup, nefsini hevâdan alıkoyana gelince; hiç şüphe yok ki cennet varılacak yerin ta kendisidir."* (Nâziât. 40-41) ve: *"Hani kâfirler kalplerinde o taassup ve kibri yani cahiliye taassup ve kibrini koymuşlardı da Allah da hemen huzur ve sükûnunu Rasûlünün ve müminlerin üzerine indirmişti. Onlara takva sözü üzerinde sebat vermişti. Onlar zaten buna daha layık ve buna ehil idiler."* (Fetih. 26) buyurmaktadır.][837]

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴿١٩﴾

19. "Onun için bil ki: "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur." Hem kendi günahın, hem de mümin erkeklerle, mümin kadınlar için mağfiret dile. Allah dönüp dolaştığınız yeri ve barındığınız yeri de bilir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onun için bil ki: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Hem kendi günahın için hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için mağfiret dile."* buyurmaktadır. Kul tevhid ile güç kazanır ve müstağni olur/Allah'tan başkasına ihtiyaç duymaz. İnsanların engüçlüsü olmaktan memnun olacak kişi yalnızca Allah'a tevekkül etmelidir. Mağfiret dilemek ile de Allah onun günahını bağışlar ve ondan azabını uzaklaştırır. *"Onlar mağfiret dileyip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Enfal. 33) buyurmaktadır. Çünkü kulun fakirliği ve muhtaçlığı ancak tevhid ile ortadan kalkar. Tevhid onun için kaçınılmazdır. Eğer tevhide sahip olamazsa hep fakir ve muhtaç kalır, elde edemeyeceği şeyleri isteyerek arkalarından koşarak azap ve sıkıntı içinde bulunur. Yüce Allah da *"Kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz."* (Nisa. 48). Ama tevhid ile birlikte istiğfarda bulunursa artık kul bununla zenginliğini ve mutluluğunu elde eder, kendisine

837 Câmiu'l-Mesâil. II. 208.

azap veren hususlar ondan uzaklaşır. Esasen Allah'ın verdiği güç ve takat olmadan hiçbir iyilik yapılamaz, günahtan uzak kalınamaz.][838]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onun için bil ki: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Hem kendi günahın hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için mağfiret dile."* buyruğunda olduğu gibi. Müminler Müslüman olmadan önce Allah'ı tevhidi ve O'na ibadeti terk ettiklerinden dolayı mağfiret dilerler. Daha önce geçtiği gibi bunları daha önceden bir rasûl kendilerine getirmemiş olsa bile. Peygamber de daha önceleri terk etmiş olduğu şeylerden ötürü Allah'tan mağfiret diler. Nitekim yüce Allah onun hakkında: *"Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin."* (Şura. 52) buyurmaktadır. Her ne kadar bundan dolayı onun için ceza sözkonusu olmasa bile. Mümin onun akrabalarının ya da başkalarının haklarını vermediğini görecek olursa bundan dolayı Allah'tan mağfiret diler ve tevbe eder. Aynı şekilde yaptığı bazı işlerinin yerilen işler olduğunu gördüğü taktirde de bunu yapar.][839]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hem kendi günahın hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için mağfiret dile."* buyurmuştur. Müminlerin tevbeleri ve mağfiret dilemeleri onların hasenatlarından daha büyük. itaatlerinden daha büyüktür. Ve kendisi ile en üstün sevaplara nail oldukları ibadetlerinin en yücesidir. Onun sayesinde yüce Allah onlardan pek çok azabı ve cezayı uzaklaştırır.][840]

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌۚ فَإِذَٓا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ
فِيهَا الْقِتَالُۙ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ
عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِۜ فَأَوْلٰى لَهُمْۚ ﴿٢٠﴾

20. "İman edenler: "Bir sûre indirilmeli değil miydi?" derler. Muhkem bir sûre indirilip de içinde savaş emri verilince kalplerinde hastalık bulunanların üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün. O onlara yakın olandır."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sûresi'nde:

838 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 55-56.
839 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 260
840 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 53.

"Muhkem bir sûre indirilip de içinde savaş (emri) verilince kalplerinde hastalık bulunanların üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün. O onlara yakın olandır." -yani onlar rahmetten uzak olsunlar- *"(Onlar) itaat edip güzel söz söylemeli (idiler). Ama iş ciddileşince eğer onlar Allah'a karşı sadakat gösterselerdi bu onlar için elbette daha hayırlı olurdu."* (Âyet 20-21). Yine yüce Allah: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Hucurat. 15) buyurmaktadır. Böylelikle müminleri sadece iman edip cihad edenlerden ibaret olarak değerlendirmiş bulunmaktadır.][841]

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

24. "Onlar Kur'ân'ı iyiden iyiye düşünmezler mi? Yoksa kalpler(i) üzerinde kilitler mi var?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar Kur'ân'ı iyiden iyiye düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?"* (Âyet 24); *"Onlar söyleneni düşünmediler mi? Yoksa bunlara önce gelip geçen atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?"* (Mü'minun. 68) ve: *"Hâlâ onlar Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (Nisa. 82) buyurmaktadır. Yüce Allah kâfirleri ve münafıkları onun üzerinde iyiden iyiye düşünmekte teşvik ettiğine göre onun manalarının kâfirler ve münafıklar tarafından anlaşılıp bilinmesinin mümkün olduğu da bilinmiş olur. Durum bu iken müminler için bu nasıl imkânsız olsun? İşte bu da onun manalarının onlar tarafından açıkça bilindiğini göstermektedir.][842]

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ
سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَى لَهُمْ ﴿٢٥﴾

25. "Muhakkak hidâyet kendilerine besbelli olduktan sonra gerisin geri dönenlere şeytan kötü amellerini süslü göstermiş ve onları uzun emellerle oyalamıştır."

841 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 438.
842 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 157-158.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak hidâyet kendilerine besbelli olduktan sonra gerisin geri dönenlere şeytan kötü amellerini süslü göstermiş ve onları uzun emellerle oyalamıştır. Bu böyledir; çünkü onlar Allah gizlediklerini de bildiği halde Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: "Biz size bazı işlerde itaat edeceğiz" dediler. Peki ya melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura ruhlarını alırken halleri ne olacak? Bu böyledir; çünkü onlar Allah'ı gazaplandıran şeylere uydular, Onun rızasını hoş görmediler. O da bu sebepten amellerini boşa çıkardı."* (Âyet 25-28) buyrukları da böyledir. Şanı yüce Allah bunların hidâyet kendileri için açık seçik belli olduktan sonra arkalarını dönerek irtidad ettiklerini ve şeytanın onlara elçi olduğunu ve ömür hususunda onlara uzun boylu emeller verdiğini haber vermektedir. Bu ise kâfirlerin onlara muvafakat edeceklerine dair söz vermeleri sebebi ile idi. Bunun için yüce Allah: *"Bu böyledir. Çünkü onlar -Allah gizlediklerini de bildiği halde- Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara (gizlice): Biz size bazı işlerde itaat edeceğiz dediler."* (Âyet 26) Bundan dolayı selef bu âyetin nüzul sebebine konu olan Allah'ın indirdiklerinden hoşlanmayan bu kimselerin münafıklar ve yahudiler olduğunu belirterek tefsir etmişlerdir.][843]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Muhakkak hidâyet kendilerine besbelli olduktan sonra gerisin geri dönenlere şeytan kötü amellerini süslü göstermiş ve onları uzun emellerle oyalamıştır. Bu böyledir; çünkü onlar Allah gizlediklerini de bildiği halde Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: "Biz size bazı işlerde itaat edeceğiz" dediler."* (Âyet 25-26). Böylelikle kâfirleri veli/dost edinmenin onların arkalarını dönerek irtidad etmelerine sebep olduğu da açıkça görülmüş olmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah Maide Sûresi'nde kâfirleri: *"İçinizden kim onları veli edinirse muhakkak o da onlardandır."* (Maide. 51) buyruğu ile kâfirleri veli edinmeyi yasaklamasının akabinde irtidad edenlerin önderlerini zikretmiş bulunmaktadır.][844]

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَآ أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

28. "Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ı gazaplandıran şeylere uydular. Onun rızasını hoş görmediler. O da bu sebepten amellerini boşa çıkardı."

843 Minhâcü's-Sünne. V. 287.
844 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 193.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ı gazaplandıran şeylere uydular. Onun rızasını hoş görmediler. O da bu sebepten amellerini boşa çıkardı."* (Âyet 28) buyurmaktadır. Çünkü hoşnut olarak ve kendi ameliyle Allah'ı gazaplandıran şeylere uyan kimse Allah'ı gazaplandırmış olur.][845]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ı gazaplandıran şeylere uydular. Onun rızasını hoş görmediler."* buyruğu da böyledir. Bu da onların amellerinin onu gazaplandırdığına delildir. Amelleri onun gazaplanmasına sebeptir. Onlara gazap etmesi ise amellerini işlemelerinden sonradır. Önce değildir.][846]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah da: *"Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ı gazaplandıran şeylere uydular. Onun rızasını hoş görmediler."* buyurarak onların yaptıkları işlerin onu gazaplandırdığını haber vermektedir.][847]

وَلَوْ نَشَآءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾

30. "Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın. Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin. Allah yaptıklarınızı bilir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah münafıkların nitelikleri hakkında: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* buyurduktan sonra: *"Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurarak münafıkların da bir simalarının olduğunu ifade etmektedir.][848]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah münafıklar hakkında: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* buyurmaktadır. Bu ise hazfedil-

845 el-İstikame. II. 121
846 Câmiu'l-Mesâil. II. 15: Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 226.
847 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 133.
848 el-İstikame. I. 354

miş bir yeminin cevabıdır. Yani Allah'a yemin olsun ki sen onları söyleyişlerinden tanırsın. Münafığın konuşmasından tanınması kaçınılmaz bir husustur. Siması ile tanınması ise meşiete/ilahi dilemeye bağlıdır.][849]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah münafıklar hakkında: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın. Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurarak münafıkları söyleyişlerinde tanımasının kaçınılmaz olduğunu ama simaları ile tanınmalarının ilahi meşiete bağlı olduğunu haber vermektedir. Yalan söyleyen münafık ise kalbinde olmayan şeyleri dili ile söyler. Böylelikle onun bu söyleyişinin konuşmasındaki bir eğrilik olduğunu ve bununla onun yalan söylediğinin bilineceğini açıklamaktadır.][850]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(Simanın kökünü teşkil eden) "el-vesb" bu alameti koyanın kasıtlı olarak yaptığı bir alamettir. "Sima" ise bizatihi bir alamettir. Onu koyanın böyle bir maksadı yoktur. Müminlerin simasıyla münafıkların siması buna örnektir. Yüce Allah müminler hakkında: *"Secde izinden nişanları/simaları yüzlerindedir."* (Fetih, 29). Münafıklar hakkında da: *"Muhakkak onları simalarından tanırdın."* buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olan."* (Kalem, 13). Denildiğine göre onun şerden ötürü kendisi ile bilinip tanındığı bir (et) fazlalığı vardı. Peygamberlerin müminleri kendisi ile kıyamet gününde tanıyacağı simalarının da bu türden olduğu da söylenmiştir. Bu simaları ise onun kendilerini abdestin etkisinden dolayı el ve ayaklarının nur ile aydınlanmış olacağıdır.][851]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* buyurduktan sonra: *"Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurmaktadır. Böylelikle eğri büğrü söyleyişlerinde münafıkları mutlaka bilip tanıyacağına dair yemin etmekte ama simalarından tanınmalarını da ilahi meşiete bağlamış bulunmaktadır. Çünkü insanın nefsinde olanın sözleri ile açığa çıkması, izlerinin yüzünde görünmesinden daha açık görülür.

849 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 110.
850 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 486.
851 en-Nübuvvât, 186.

Şöyle de denilmiştir: Bir kimse bir şeyi içinde gizleyip sakladımı mutlaka Allah da onu ya yüzünün ifadesinde yahut da dilinden kaçırdığı sözlerde onu açığa çıkartır.][852]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın. Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyruğu da bu türdendir. O hem simadan hem söyleyişlerinden bilinmesini istemedikleri şeyleri de bilirdi.][853]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* buyurmakta ve: *"Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurmaktadır. Buna göre küfrünü saklayan bir kimsenin bu halinin eğri büğrü söyleyişlerinde bilinmesi kaçınılmazdır. Ama simasından tanınabilir de tanınmayabilir de.][854]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O (sima) alamet demektir. Yüce Allah: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın. Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurmaktadır. Münafıkların eğri büğrü konuşmalarından tanınmaları hakkında yemin edilen sabit bir husustur. Fakat bu konuştukları taktirde sözkonusu olur. Simalarından tanınmalarına gelince bu da Allah'ın meşietine bağlıdır. Çünkü bu daha gizli saklıdır.][855]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de bunun bazen yüzde görünebileceğini haber vererek: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın"* buyurmaktadır. Bu ise ilahi meşiete bağlıdır. Daha sonra da: *"Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurmaktadır. Bu ise herhangi bir şarta bağlı olmayarak muhakkak olan ve hakkında yemin olunan bir durumdur.][856]

852 el-Fetava Asbahaniye. V. 80-81. Bu rivâyet Şeyhu'l-İslâm'ın defalarca belirttiği gibi Osman b. Affan'ın sözüdür.
853 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 201-202.
854 Minhâcü's-Sünne. VIII. 474.
855 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 118.
856 el-İstikame. I. 359

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denildiğine göre kalpte yerleşen iman ve münafıklığın gereğinin sözde ve amelde açığa çıkması kaçınılmazdır. Nitekim seleften birileri şöyle demiştir: Bir kimse bir şeyler gizleyecek olursa mutlaka onu yüz ifadelerinde ve dilinden kaçırdıkları sözler ile açığa çıkartır.[857] Yüce Allah da münafıklar hakkında: *"Eğer dilersek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın. Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurmaktadır.][858]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar Allah'ın kinlerini asla meydana çıkarmayacağını mı sandılar. Eğer dilersek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak tanırdın. Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurmakta ve böylelikle bize eğer dilese Rasûlünün kendilerini yüzlerindeki simalarından/ifadelerinden tanıyacağını haber verdikten sonra: *"Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* buyurmaktadır. Böylelikle eğri büğrü söyleyişlerinden onları tanımasının muhakkak olduğuna yemin etmektedir. Onlardan kimileri ise bir söz söyler yahut bir iş yapar. Bunun üzerine Kur'ân nazil olur. O sözün ve amelin sahibinin onlardan birisi olduğunu haber verirdi. Tevbe Sûresi'nde olduğu gibi.][859]

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

31. "Andolsun ki Biz sizleri içinizden mücahidleri ve sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar imtihan edeceğiz."

Tefsiri:

[Ebu Abdullah Hâris b. Esed el-Muhasibi "Fehmu'l-Kur'ân" adlı eserinde irade semi' ve basar hakkındaki bu iki görüşü ehl-i sünnetten nakletmiş ve yüce Allah'ın: *"Mücahidleri ve sabredenleri ortaya çıkarıncaya kadar."* buyruğu ile ilgili olarak buna yakın açıklamalar yapmış. Allah'ın ilminin kadim olduğunu ancak malumun/ilim ile bilinenin sonradan ortaya çıktığını beyan etmiştir.

857 Bu rivâyet Osman (radıyallâhu anh)'dan gelmekte olup İbn Kesir bunu Muhammed Sûresi'nin tefsirinde zikretmektedir.

858 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 620.

859 es-Sârimu'l-Meslûl, 363.

Nihayet şunları söylemektedir: Bu husus bizde de vardır. Hem biz bilgisiziz ve ilmimiz sonradan hâdis olmuştur. Bizler her insanın mutlaka öleceğini biliyoruz. Her bir insan öldüğünde: Onun öldüğünü bildik, deriz ve ölümünden önce onun öleceğini bilmeyen kimseler değildik. Ancak bizler onu ölü olarak gördüğümüz zaman onu görüşümüz ve buna dair görmemiz ve kalbin harekete geçişi bizim için hâdisdir/sonradan meydana gelen bir iştir. Buna sebep ise onun ölmüş olmasıdır. Ama yüce Allah da hâdisler hâdis olmaz/yeni şeyler meydana gelmez.

Sonunda şunları söyler: İşte yüce Allah'ın: *"Elbette mescid-i harama -Allah'ın izni ile- gireceksinizdir."* (Fetih. 27); *"Biz bir kasabayı helak etmeyi istersek."* (İsra. 16) ve: *"O bir şeyi diledimi ona emri sadece: ol demesidir. O da oluverir."* (Yâsin. 82) buyrukları da böyledir.][860]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾

33. "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, rasûle itaat edin. Amellerinizi de boşa çıkarmayın."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Amellerinizi de boşa çıkarmayın."* buyurmaktadır. Hasan: Mâsiyetlerle ve büyük günahlarla (boşa çıkarmayın) diye açıklamıştır. Ata'dan: Şirk ve münafıklık ile. İbnü's-Saib'den: Riyakarlık ve başkalarının işitmesi için amel etmekle. Mukatil'den başa kakmak sûretiyle diye açıklamışlardır. Çünkü bazı kimseler müslüman olduklarından dolayı başa kakıp minnet ettiler. Hasan'dan nakledilen rivâyet masiyetlerin ve büyük günahların amelleri boşa çıkardığına delildir.[861]

Denilse ki: Yüce Allah. (amellerin) ancak küfür ile boşa çıkartılmalarını kastetmiştir.

Şöyle cevap verilir: Küfür bizatihi yasaklanmış ve sürekli olarak ebediyyen cehennemde kalmayı gerektiren bir iştir. Onun yasaklanması hakkında böyle bir tabir kullanılmaz. Aksine yüce Allah onu günahının büyüklüğünü dile getirecek şekilde zikreder. Mesela: *"İçinizden kim dininden dönerse."* (Maide. 54) buyruğu

860 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 181.
861 Bu nakil Zâdu'l-Mesîr'den yapılmıştır.

ve benzerleri böyledir. Şanı yüce Allah ise hem bu âyette hem (müslüman olmayı) başa kakmak ile ilgili âyette amellerin boşa çıkarılması (iptal) tabirini kullanmış ama buna "ihbât/iyilikleri büsbütün silkeleyip dökmek" adını vermemiştir. Bundan dolayı yüce Allah arkasından küfrü: *"Gerçek şu ki kâfir olanlar Allah'ın yolundan alıkoyanlar sonra da kâfir olarak ölenlere."* (Muhammed. 34) âyeti ile zikretmiş bulunmaktadır.

Denilse ki: Maksat siz o işe (ibadete) başladığınız taktirde onu tamamlayınız demektir. Nitekim tatavvu/nafile ibadete başlamak sûretiyle o ibadetin yerine getirilmesi gerekir diyenler de bunu delil göstermişlerdir.

Şöyle denilir: Ayet-i kerimenin amelin bir bölümünün iptal edilmesinin yasaklanmış olduğuna delil teşkil ettiği varsayılsa bile amelin bütününün iptalinin o amele başlaması ile iptali öncelikle sözkonusudur. Hem ameli bitirmeden önce o amele namaz ve oruç denilemeyeceğine göre nasıl böyle olmasın?

Daha sonra şöyle denilir: İptal/amelin boşa çıkarılması tamamen bitirilmesinden önce de sonra da sözkonusu olabilir. Onların sözünü ettikleri tamamlama emri ve boşa çıkma ise sevabın iptalidir. Ayrıca bizler ibadeti tamamlamayan kimsenin sevabının büsbütün bâtıl olacağını/boşa çıkacağını da kabul etmiyoruz. Aksine şöyle denilir: Böyle bir kimse o amelden yaptığı kadarı ile sevap alır.

Sahih'te yer alan müflis ile ilgili hadiste de dağlar misali hasenat ile gelen kişinin durumu anlatılır.][862]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Amellerinizi de boşa çıkarmayın."* buyurmaktadır. İptal/boşa çıkarmak sevabın bâtıl olmasıdır. Yoksa amelin tamamının bâtıl olacağı kabul edilemez. Aksine bir kimse yaptığı kadarının sevabını alabilir. Bu durumda fiilini boşa çıkarmış olmaz.][863]

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

35. "Bu sebeple gevşeklik göstermeyin ve sizler üstün iken sulha çağırmayın. Allah sizinledir. Amellerinizi de asla eksiltmez."

862 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 639-640.
863 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 66.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Sizler üstün iken sulha çağırmayın. Allah sizinledir"* buyruğu yani düşmanınıza karşı size yardım etmek sûretiyle.][864]

[Yüce Allah'ın diğer âyetteki: *"İşte sizler Allah yolunda harcamaya çağrılmaktasınız. Sizden kiminiz cimrilik etmektedir. Kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder. Allah gani olandır, muhtaç olanlar sizlersiniz. Şâyet yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir sonra onlar da sizin gibi olmazlar."* (Âyet 38) buyruğu da böyledir. Bununla yüce Allah kişi olarak yahut da Allah yolunda infakta bulunmayarak cihaddan yüz çeviren kimsenin yerine başkasını getireceğini haber vermektedir.

İşte korkağın, cimrinin durumu budur. Allah onun yerine İslâm'a yardım edecek ve o yolda infakta bulunacak kimseleri getirir. O halde ya İslâm'dan irtidad eden kişinin müslümanlığının asıl durumu ne olacak? Allah kendilerini sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurlu. Allah yolunda cihad eden ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmayan kimseler getirir.][865]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tirmizi Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Şâyet yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir."* buyruğu hakkında bunlar Fârisilerin oğullarıdır dediğini rivâyet etmektedir.[866] Ve buna benzer Farsoğullarından bir takım kimselerin faziletine dair nakledilmiş daha başka rivâyetler de vardır.][867]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Misil/gibi, tıpkı ve müsavi/eşit"* lafızları Arap dilinde/Arap dili kurallarına göre onların misilleri oldukları ve müsavi olduklarını iddia ettikleri hususlarda olumsuzdur. Yüce Allah'ın: *"Eğer yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir sonra da onlar da sizin gibi olmazlar."* Yüce Allah burada Âdemoğullarından iki sınıf arasındaki benzerliği reddetmektedir. Diğer taraftan hayvan ile insanın felek ile toprağın benzerliğinin/biribirinin misli olmayışları ise öncelikle sözkonusudur.

864 Beyânu Telbisü'l-Cehmiyye. II. 551: Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VI. 146.

865 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 301-302.

866 Tirmizi. 3261: Taberi. XXVI. 66-67: Ebu Nuaym. Tarihu Asbahan. I. 2-3: Beyhaki. Delailü Nubuvva. VI. 334. Hadis Allah'ın izni ile hasendir.

867 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakim. I. 365-366.

Böylelikle Arap dilinde mütehayyız (denilen yer tutan) her bir şeyin mütehayyız olan her bir şeyin misli olmasının gerekmediğini bilmiş olmaktayız. İsterse bazı kelâmcılar bunun aklen bir birlerinin misli olduğunu ileri sürsün. Maksat ise bu dil açısından misil olmayacağını anlatmaktır.

Kur'ân da Arap dili ile inmiştir. Dolayısı ile onu manası doğru olsa bile dillerinde kullanmadıkları sonradan ortaya çıkmış bir ıstılaha/terime göre yorumlamak caiz değildir. Hele akli bakımdan bu bâtıl ise nasıl olabilsin?][868]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şâyet yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir. Sonra onlar da sizin gibi olmazlar.*" buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah muhatapların benzeri olmayacak bir kavmi yerlerine getireceğini açıklamaktadır. Bu durumda onlar zikrettiğimiz hususlarda ortak olmakla birlikte birbirlerinin benzeri/misli olmayacaklarını ifade etmiştir.][869]

868 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VI. 7
869 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 116.

FETİH SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 29 âyettir)

Fetih Sûresi'nin Nüzulü

[Bu hususun yer aldığı Fetih Sûresi'ni Allah Mekke fethedilmeden önce, hatta Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) umre yapmadan önce indirmiştir. Ashabı da ona Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı hicretin 6. yılında ağacın altında bey'at etmiş. müşriklerle de ünlü Hudeybiye barışını yapmıştı. İşte bu barış sayesinde Allah'tan başka kimsenin bilmediği fetihler gerçekleşti. Bununla birlikte müslümanlardan bazı kimseler bundan hoşlanmamıştı ve bu barıştaki güzel akıbeti bilememişlerdi. Hatta Suheyl b. Huneyf şöyle demişti: Ey insanlar! (Kişisel) görüşleri zan altında tutun. Ben kendimi Ebu Cendel gününde gördüğümü hatırlıyorum. Eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini reddedebilecek gücü kendimde bulsaydım şüphesiz reddederdim. Hadisi Buhârî ve başkaları rivâyet etmiştir.[870]

Ertesi sene Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) umre yapmış, kendisi ve beraberinde umre yapanlar Mekke'ye umreci olarak girmişti. O gün ise Mekke'liler müşriklerle birlikte idi. 8. yılda Ramazan ayında ise Mekke'nin fethi gerçekleşti. Şanı yüce Allah da Fetih Sûresi'nde: *"Elbette ve Allah'ın izni ile Mescid-i Haram'a korkusuzca emniyetle başlarınızı traş ettirmişler ve kısaltmışlar olarak gireceksinizdir. Sizin bilmediğinizi bilip ondan önce yakın bir fetih nasip etmiştir."* (Fetih. 27) buyruğunu indirmiş ve Fetih Sûresi'nde onlara güvenlik içinde Mekke'ye gireceklerini va'd etmişti. Yüce Allah ertesi yıl onlara verdiği va'dini gerçekleştirmiş ve bu hususta da: *"Haram ay haram aya karşılıktır. Hurmetler de karşılıklıdır."* (Bakara. 194) buyruğunu indirmiştir. Bütün bunlar ise Mekke fethinden önce olmuştu. Bu sebeple her kim Fetih Sûresi'nin Mekke fethinden sonra indiğini zannedecek olursa açık bir hataya düşmüş olur.][871]

870 Buhârî. 7308: Müslim. 1785.
871 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 60-61.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hudeybiye umresine gelince; o Medine'lilerin mîkâtı olan Zülhuleyfe'den o umrede ağacın altında kendisine bey'at etmiş olan ashabı ile birlikte umre için ihrama girmiştir. Sonra müşrikler onları Kâbe'ye ulaşmaktan alıkoyunca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla ertesi yıl umre yapmak üzere antlaşmış ve onlarla o meşhur barışı yapmış. kendisi ve ashabı Hudeybiye umresi için girmiş oldukları ihramdan çıkmış ve o sene Mekke'ye girememişlerdi. Bu sebeple yüce Allah bu hususta Fetih Sûresi'ni de indirdiği gibi ayrıca: *"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (herhangi bir sebeple) alıkonulursanız o halde kolayınıza gelen kurbanlardan gönderin."* (Bakara. 196) buyruğunu indirdi. Şafii ve başkaları bu âyet-i kerimenin o yıl indiği hususunda icma bulunduğundan söz etmişlerdir.][872]

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾

1. "Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik."

Tefsiri:

[Yüce Allah Hudeybiye Barışı ve Rıdvan Bey'ati'nden sonra nebisine: *"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik. Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru yola iletsin diye; ve Allah seni çok üstün zafere erdirsin diye."* (Âyet 1-3) diye hitap buyurmuş ve kendisini dosdoğru yola hidâyet edeceği va'dini gerçekleştirdiğini haber vermiştir. Onun durumu bu olduğuna göre başkasının durumu nasıl olabilir ki?

"Sırat-ı mustakim: dosdoğru yol" Kur'an. İslâm. kulluğun yolu diye tefsir edilmiştir. Bütün bu tefsirler haktır. Onun hem bu hem başka sıfatları vardır. Onun böyle bir hidâyete/iletilmeye ihtiyacı. mutluluğu ve kurtuluşu hususunda bir zorunluluktur. Ve bu rızka ve yardıma olan ihtiyaçtan farklı bir ihtiyaçtır. Çünkü Allah onun rızkını verir. Rızkı kesilecek olursa ölür. Ölüm ise kaçınılmazdır. Hiç şüphesiz hidâyete iletilmişlerden olan bir kimse ölümden sonra da mutlu kimsedir. Ölüm de kendisini ebedi ve sürekli mutluluğa ulaştıran bir sebep olur. Böylelikle ölüm o kişi hakkında rahmet olur.][873]

872 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVI. 253.
873 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 401.

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾

2. "Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın. Üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni sırat-ı mustakime/dosdoğru yola iletsin diye."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın hicretin 6. yılında nebisine: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* hitabı da bu türdendir. Bununla birlikte o ömrünün geri kalan kısmında Rabbinden hep mağfiret dileyip durmuştur.][874]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların yüce Allah'ın: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* buyruğunu geçmişi Âdem'in günahı, geleceği de ümmetinin günahı diye tevil etmeleri gibi. Bu ise bâtıl olduğu bilinen bir husustur. Çeşitli noktalar da buna delildir:

1. Âdem yüce Allah'ın hakkında bu sûreyi indirmiş olduğu Hudeybiye yılı şöyle dursun yeryüzüne inmeden önce Allah onun tevbesini kabul etmişti. Yüce Allah: *"Âdem Rabbinin emrine karşı geldi de (yolunu) şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve doğru yola iletti."* (Taha. 121-122); *"Âdem Rabbinden bazı kelimeler belleyip aldı/tevbe etti. O da tevbesini kabul buyurdu. Çünkü O tevbeleri kabul edendir, çok esirgeyendir."* (Bakara. 37) buyurmaktadır. Yine yüce Allah Âdem'in: *"Rabbimiz biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* (A'raf. 23) dediğini de zikretmektedir.

2. Şöyle denilir: Size göre Âdem hakkında tartışmanın sözkonusu olduğu hususlardandır. Ayrıca tartışan kimseye göre günahının bağışlanmasına ihtiyacı yoktur. Çünkü o da bir nebidir. Kim de: Peygamberlerden bir günah sâdır olmamıştır diyecek olsa bunu Adem, Muhammed ve başkaları hakkında da söylemiş demektir.

3. Şanı yüce Allah bir günahı onu işlememiş kimse için günah kılmaz. Çünkü: *"Hiçbir yük (günah) yüklenici başkasının (günah) yükünü yüklenmez."* (İsra. 15) buyuran odur. O halde Âdem'in (aleyhisselâm) yahut ümmetinin ya da başkalarının günahının Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe edilmesi imkansız-

874 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 259.

dır. Çünkü yüce Allah: *"Ona düşen ancak ona yükletilendir. Size düşen de size yükletilendir."* (Nûr, 54) ve: *"Sen artık Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun."* (Nisa. 84) buyurmuştur. Eğer bu mümkün olsaydı o taktirde bütün peygamberlerin günahının da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe edilmesi de mümkün olur ve şöyle denilebilirdi: Şüphesiz yüce Allah'ın: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın"* buyruğundan maksat senden önceki peygamberlerin ve onların ümmetlerinin günahıdır denilebilirdi.

Hâlbuki kıyamet gününde o Âdemoğulları'nın efendisi olarak bütün insanlara şefaat edecektir ve şöyle buyurmuştur: "Âdemoğulları'nın efendisiyim ben. Ama bunu övünmek için söylemiyorum. Âdem ve onun dışındaki herkes kıyamet gününde benim sancağımın altında olacaktır. (Allah'ın) huzuruna geldikleri vakit nebilerin hatibi toplanıp bir araya geleceklerinde hepsinin imamı ben olacağım."[875]

Bu durumda günahının Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe edilmesi özel olarak yalnız Âdem hakkında söylenemez. Aksine bu gibi kimselerin açıklamasına göre öncekilerin de sonrakilerin de günahları onun günahı kabul edilir. Eğer bu kişi: Allah hepsinin günahlarını bağışlamamıştır diyecek olursa o vakit: O zaman onun ümmetinin tamamının da günahını bağışlamamıştır denilecektir.

4. Şanı yüce Allah onun günahı ile müminlerin günahları arasında: *"Hem kendi günahın hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için mağfiret dile."* (Muhammed. 19) buyruğu ile onun günahı ile müminlerin günahları arasında fark olduğunu göstermiş iken müminlerin günahları nasıl onun günahı olabilir?

5. Sahih'te sabit olduğu üzere bu âyet-i kerime nazil olunca ashab-ı kiram: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu senin, peki bize ne var demeleri üzerine yüce Allah: *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzuru indiren O'dur."* (Âyet 4) buyruğunu indirdi. İşte bu da Allah Rasûlü ile müminlerin yüce Allah'ın: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* buyruğunun ümmeti dışarıda kalmak üzere yalnızca kendisine özel olduğunu öğrenmiş olduklarına delildir.

6. Şanı yüce Allah onun ümmetinin tamamının günahlarını bağışlamamıştır. Aksine onun ümmeti arasından ya dünyada yahut ahirette günahlarından ötürü cezalandırılacak kimselerin olacağı sabittir. Bu tevatür yolu ile gelen ve hem doğru sözlü hem doğru sözlülüğü tasdik edilmiş olanın haber verdiği ümmetin selefinin ve imamlarının üzerinde ittifak ettiği ve dünyada yüce Allah'tan başka

875 Ebu Davud. 4673: Tirmizi. 3515: Ahmed. III. 144. Hadis sahihtir. Bunun bir bölümü de Müslim. 2278'de geçmektedir.

hiçkimsenin sayısını bilemeyeceği kadar çok miktarda da dünyada tanık olunmuş bir husustur. Yüce Allah da: *"İş ne sizin kuruntularınıza ne de kitap ehlinin kuruntularına kalmıştır. Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* (Nisa. 123) buyurmuştur. Allah'tan mağfiret dilemek ve tevbe etmek bazı hallerde daha faziletli olanı terk etmekten dolayı olabilir. Bu sebeple içinde bulunduğu durumdan daha üstün bir hâle intikal eden bir kimse birinci durumdan dolayı tevbe edebilir. Fakat yermek ve tehdit ancak günah işlemekten ötürü sözkonusudur.][876]

Sözü Edilen Günahın Bağışlanmasının Âdem'in Günahı Olduğunu İleri Sürenlere Bir Başka Cevap:

[*"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* Yani Âdem'in (geçmiş) günahını ve ümmetinin gelecek günahlarını.

Şüphesiz ki böyle bir açıklama ve benzerleri kelimeleri yerinden tahrif edip oynatmaktır. Bunun açıklamasına gelince:

1. Âdem tevbe etmiş ve günahı kendisine bağışlanmıştır. Ve bu Nuh'un ve İbrahim'in doğmasından önce olmuş bir iştir. Bu durumda nasıl olur da Allah Rasûlüne: Biz sana Âdem'in günahını bağışlamak için gerçekten apaçık bir fetih nasip ettik demiş olabilir?

2. Çünkü yüce Allah: *"Günahkâr hiçbir nefis başkasının günahını yüklenmez."* (En'am. 164) buyurmuş olduğuna göre bir kimsenin günahı başkasına nasıl izafe edilebilir?

3. Sahih kitaplarda yer alan şefaat hadisinde belirtildiği üzere (insanlar) Âdem'e gelip: Sen beşerin atası Adem'sin. Allah seni eliyle yarattı. Sana ruhundan üfledi. Meleklerini sana secde ettirdi. Rabbinin nezdinde bize şefaat et diyecekler o da kendi günahını sözkonusu edecek. Nuh'a, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya (sırasıyla) gidecekler. İsâ onlara: Siz Allah'ın geçmiş ve gelecek günahlarını kendisine bağışlamış olduğu Muhammed'e gidin diyecek. Bu durumda onun şefaatinin kabul edilmesinin sebebi ubudiyetinin kemali ile Allah'ın ona mağfiretinin kemali olacaktır. Eğer bu durum Âdem'e de verilmiş olsaydı o hesap için mevkifte bekleyen insanlara kendisi şefaat edecekti.

4. Bu âyet-i kerime nazil olduğu zaman ashabı (radıyallâhu anhum): Ey Allah'ın Rasûlü! Bu sana verilen. Peki bize ne var demeleri üzerine yüce Allah: *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."* (Fetih. 4) buyruklarını indirdi. Eğer (ikinci âyetteki maksat) onların sonradan işleyecekleri günahları olmuş olsaydı o da elbette: Bu âyet sizin içindir diyecekti.

876 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 314-316.

5. Aklı başında bir kimse onun ümmeti arasında bazılarının cehenneme gireceklerini -bir kısmı şefaat ile oradan çıkacak olsa dahi- bilmekle birlikte nasıl olur da Allah ümmetinin tamamının günahlarını bağışlamıştır diyebilir?][877]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* şeklindeki bu âyet-i kerime sahih'te sabit olduğu üzere[878] bu âyet-i kerime Hudeybiye Senesi'nde ashab-ı kiram ona ağaç altında Rıdvan Bey'ati'nde bulunup geri döndüğü zaman nazil olmuştur. O sırada ashabı bu şekilde geri döndükleri için oldukça kederlenip üzülmüşlerdi. Eda etmek üzere çıktıkları umrelerini tamamlayamamışlar, müşrikler ile barış yapmışlardı. Çünkü bu barışta görünüş itibari ile onlar için bir küçültücü durum da vardı. Öyle ki onların bir çoğu bundan hoşlanmamış ve bu hususta bazı olaylar da cereyan etmişti. Bunun üzerine yüce Allah Fetih Sûresi'ni Hudeybiye'den zaferle döndüğünü anlatmak üzere indirdi. Bu sûrenin nüzulü ise Medine'ye varmadan önce yolda gerçekleşmişti. Sonra Medine'den Hayber'i feth etmek üzere hazırlığını yaptı. Hayber gazvesinin sonlarında ise Ebu Mûsâ ile Eş'ariler onun huzuruna geldi. Bu süre içerisinde de Ebu Hureyre müslüman oldu. Yüce Allah onun üzerine: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın"* âyetini indirince insanlar ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu sana ait. Peki bize ne var demesi üzerine yüce Allah da: *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."* (Fetih, 4) buyruklarını indirdi.[879]

İşte bu insanlardan bir kesime karşı kanaatlerini reddeden bir cevaptır. Siyrete ve masumiyet meselesine dair eser yazan bazı kimseler gibi. Bunlar yüce Allah'ın: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* buyruğu hakkında geçmiş günahı Âdem'in günahıdır, gelecek günahı da ümmetin günahıdır derler. Şüphesiz böyle bir görüşü ashab-ı kiramdan, tabiinden, müslümanların imamlarından hiçkimse söylememiş olmakla birlikte söylediğinin ne anlama geldiğini akledip kavrayabilen bir kişi de söyleyemez. Bununla birlikte sonrakilerden bir kesim bu görüşü ileri sürmüş ve bazı bilgisiz kimseler bunun oldukça üstün bir mana olduğunu zanneder olmuştur. Gerçekte ise bu Allah'a bir iftira kelimeleri yerlerinden oynatıp tahrif etmektir. Çünkü sahih kaynaklarda sabit olan şefaat ile ilgili hadislerde belirtildiği üzere[880] kıyamet gününde insanlar Âdem'e gelerek ondan şefaat etmesini isteyecek. O kendilerine özür beyan ederek: Bana ağaca

877 Minhâcü's-Sünne, II, 401-402.
878 Müslim, 1786.
879 Müslim, 1786.
880 Buhârî, 4435; Müslim, 194. Ashab-ı kiramdan birçok kimseden rivâyet edilmiştir.

yaklaşmam yasaklandığı halde ben kalkıp ondan yedim. Nefsimi nefsimi kurtarmaya bakıyorum diyecek. Daha sonra bir peygambere ondan bir diğer peygambere gidecekler ve sonunda Mesih (İsâ)'e geleceklerinde o da: Muhammed'e gidiniz. Çünkü o Allah'ın kendisine geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamış olduğu bir kuldur diyecektir.

Eğer: *"Geçmiş"* günahından kasıt Âdem'in günahı olmuş olsaydı Âdem böyle bir özür beyan etmezdi.

Aynı şekilde âyet-i kerime nazil olunca ashab-ı kiram: Bu sana verilen. Peki bize ne var demeleri üzerine şanı yüce Allah: *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."* (Fetih. 4) buyruğunu indirdi. Eğer "gelecek" buyruğu onların günahlarının bağışlanması demek olsaydı onlara: Bu sizin içindir diyecekti.][881]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik. Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın. Üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru yola iletsin diye ve Allah seni çok üstün zafere erdirsin diye."* buyurmaktadır.

Hudeybiye'nin fethinden sonra yüce Allah'ın kendisine vermiş olduğu bu özel hidâyet daha önce geçenden daha özeldir. Çünkü yüce Allah'a doğru yol alan/sâlik peyderpey Allah'a yaklaşmasını sürdürür. Yüce Allah da ardı arkasına onun hidâyetini artırır. Şüphesiz yolun en doğrusu ve en mükemmeli Allah'ın nebisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderdiğidir. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak bu Kur'an en doğru olana iletir."* (İsra. 9) buyurmaktadır.][882]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Hudeybiye Barışı ve Rıdvan Bey'atinden sonra nebisine hitaben: *"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik. Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru yola iletsin diye ve Allah seni çok üstün zafere erdirsin diye."* (Âyet 1-3) buyurmakta ve böylelikle ona bunu kendisini dosdoğru yola iletmek için yaptığını haber vermektedir. Onun durumu bu olduğuna göre ondan başkasının durumu nasıl olsun?

Dosdoğru yol/sırat-ı mustakim. Kur'an. İslâm ve kulluk yolu diye tefsir edilmiştir. Bütün bu tefsirler haktır. Dosdoğru yol hem bununla hem başkaları ile nitelendirilmiştir. İşte onun böyle bir hidâyete ihtiyacı rızka ve yardıma olan ih-

881 Câmiu'l-Mesâil. IV. 28-30.
882 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 181.

tiyacından farklı olarak mutluluğu ve kurtuluşu açısından zorunlu bir ihtiyaçtır. Çünkü Allah ona rızık verir. Rızkı kesildimi ölür. Ölüm de zaten kaçınılmazdır. Eğer hidâyet ehlinden ise mutlu olur. İsterse ölümden sonra olsun. Ölüm de onu ebedi ve daimi mutluluğa ulaştıran bir sebep olur. Böylelikle ölüm onun hakkında bir rahmet olur. İlahi yardım da böyledir. Eğer kahredilip yenilgiye uğraması ve nihâyet öldürülmesi takdir edilmiş ise şâyet istikamete iletilmiş kimselerden ise şehid olarak ölür ve öldürülmek Allah'ın onun üzerindeki nimetinin tamamlanmış olmasının bir kısmını teşkil eder. Böylelikle kulların hidâyete ihtiyaçlarının rızka olan ihtiyaçlarından çok daha büyük olduğu açıkça görülmektedir. Hatta aralarında bir oran dahi yoktur. Bundan dolayı onlara yapmaları farz olan dua bu dua olmuştur.][883]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın"* buyruğu dolayısıyla insanlar/ ashab ona: Bu senin için. Peki bize ne var demeleri üzerine yüce Allah da: *"Müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."* (Âyet 4) buyruğunu indirdi.

İşte bu aynı zamanda yüce Allah'ın: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* buyruğunun manası Âdem'in günahı ile ümmetinin günahlarıdır diyenlerin kanaatlerini reddetmektedir. Çünkü böyle bir açıklamayı ashab-ı kiramdan, tabiinden ve müslümanların imamlarından hiçkimse söylememiş olmakla birlikte müteahhirin/sonradan gelenlerden bir kesim böyle bir açıklama yapmış ve bazı cahiller bunun pek değerli bir görüş olduğunu zannetmektedir. Oysa bu Allah'a bir iftira ve bir tahriftir.

Çünkü sabit olduğu üzere insanlar kıyamet gününde Âdem (aleyhisselâm)'a gidecekler (kendilerine şefaat etmesini isteyecekler). O da onlara mazeretini beyan edecek ve işlediği günahı onlara hatırlatacak. Eğer geçmiş günahtan kasıt Âdem'in günahı olmuş olsaydı o bunu mazeret olarak göstermezdi. Ashab-ı kiram da: "Bu senin. Peki bize ne var" demişlerdi.[884] Eğer gelecekten kasıt onların günahlarının bağışlanması olsaydı şüphesiz onlara da bu da sizindir derdi.

Aynı şekilde yüce Allah: *"Hem kendi günahın hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için mağfiret dile."* (Muhammed. 19) buyurmaktadır. Peki fâsık kimselerin günahları nasıl ona izafe edilebilir ve nasıl zina. hırsızlık ve içki içmek onun günahı olarak kabul edilebilir?

883 Câmiu'l-Mesâil. I. 100b
884 İbn Cerir. XXVI. 70.

Diğer taraftan yüce Allah: *"Günahkâr hiçbir nefis başkasının günahını yüklenmez."* (En'am. 64) buyurmaktadır. Peki Âdem'in, Nuh'un ve İbrahim'in -hepsi de onun ataları oldukları halde- günahları arasında nasıl bir fark var? (Ki geçmiş günahtan Âdem'in günahı kastedilmiş olsun?)

Hem yüce Allah bir başka yerde: *"Eğer yüz çevirirseniz ona düşen ancak ona yükletilen (tebliğ)dir. Size düşen de size yükletilen (ona itaat etmeniz)dir. Ona itaat ederseniz hidâyet bulursunuz. Peygambere düşen de ancak apaçık tebliğdir."* (Nûr. 54) buyurmaktadır. O halde ümmetinin günahı nasıl onun da günahı olur? Bunun yanlışlığı ise asgari derecede düşünme kabiliyeti olan herkes için gizli değildir. Eğer masumiyete dair eser yazanlardan bir kesim bunu söylemiş ve hatta ehl-i sünnet arasında doğru bir tutumu bulunan bazı kimselerin sözleri arasında bunu görebiliyorsak bu aşırıya kaçmanın, dalalet içerisindeki cahillerin arkasından gitmeyi gerektirmiş olmasından başka bir şey ile izah edilemez. Çünkü bunun esası aşırı bid'atçilerden gelmektedir ki onların ilkleri de rafızilerdir. Çünkü onlar Ali ve başkaları hakkında -hata etmek dahil- masumiyet iddiasında bulununca öncelikli olarak bu özelliğin peygamberler hakkında sözkonusu olduğunu isbat etmek gereğini duydular. Ali (radıyallâhu anh)'ı ve ondan daha aşağıda olanları Allah'tan mağfiret dilemesini gerektirecek bir günahlarının bulunmasından tenzih ettikleri için Rasûlün de bundan onlar tarafından tenzih edilmesi öncelikle sözkonusu olmuştur.

Aynı şekilde karmatiler de felsefeci dehriyeci bâtıni karmati ismaili imamlarının masumiyetini iddia edip onlara ibadete yönelip onların ilahlıklarına inanmaya koyulunca tıpkı aşırıya kaçmış olan gulatın Ali ve başkaları hakkında uluhiyet yahut nübüvvet sahibi olduklarına inandıkları ve muntazar/beklenen mehdiye davet ve propagandasını yapıp onun masum/günahsız olduğunu da iddia ederek o 262 yılında henüz temyiz gücü bulunmayan bir çocuk iken Samerra'da bir sirdaba girmiş demeye koyuldukları gibi işte bu gibi kimseler bu tür iddialarda bulunmaya başladı. Hatta el-Mürşid adlı eserin sahibi mağribli İbn Tumert kendisinin mehdi olduğunu iddia etmeye başlayınca da onların alimleri arasında aşırıya kaçanlardan bir kesim kalpleri ile masum olduklarına inanmaya yahut da o korunmuş birisidir demeye koyuldular ki mana birdir. Eğer diliyle bu ikrarda bulunsa bile yine de kalbinden onun masum olduğuna inanarak ona muamele eder.

İşte bunlar avamdan olan bazı kimselerin masum olduklarına inandıklarına göre aynı inancı peygamberler hakkında nasıl beslemesinler ki?

Eğer müslümanlar arasında nebilerin kendi şeyhinden ve imamından daha faziletli olduğuna inanıp, bununla birlikte kendi şeyhinin masumiyetine inanıyor ise şüphesiz ki bu kimse onların (nebilerin) masum olduklarına öncelikle inanacaktır.][885]

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤﴾

4. *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur. Göklerle yerin orduları Allah'ındır. Allah en iyi bilendir, Hakîmdir."*

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur"* buyruğu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı Hudeybiye'den döndükleri zaman indi. Böylelikle yüce Allah sekineti/huzur ve sükûnu imanın artışını gerektiren bir husus olarak ifade etmektedir.

Sekinet ise kalbin bilip tasdik etmesinden başka kalpteki bir itminan. bir huzurdur. Bundan dolayı yüce Allah Huneyn günü: *"Sonra Allah Rasûlüne ve müminlere sekinetini/huzur ve sükûnunu indirmiş, göremediğiniz ordular da indirmiş ve kafirleri azaplandırmıştı."* (Tevbe. 26) ve: *"O ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu. Allah ona (kalbine huzur veren) sekinetini indirmiş, onu göremediğiniz ordularla desteklemiş idi."* (Tevbe. 40) buyurmaktadır. Bununla birlikte ne Huneyn gününde ne de mağarada oldukları günde Kur'an'dan bir şeyler inmemişti. O gün düşman korkusundan yana bir sekinet ve bir huzuru indirmişti. Yüce Allah mevcut imanları ile birlikte imanlarının artması için Hudeybiye'den dönüşlerinde kalplerine sekineti indirmesi artan imanın kalbin bir durumu ve bir niteliği olduğuna delildir. Aynı zamada bunun huzur bulması. sükûneti ve yakini gibi bir amel olduğunu da gösterir. Yakin/kesin inanç ise amel ile de itminan ile de olur. İlim ile olduğu gibi. Yakine aykırı reyb/şüphe ve tereddüt ise ilim hususunda da sözkonusu olabilir. Kalbin mutmain olması hususunda da olabilir. Bundan ötürü rivâyet edilen şu duada şöyle denilmiştir:

"(اللّهمّ اقسم لنا من خشيتك ما تحول به بيننا وبين معاصيك ومن طاعتك ما تبلّغنا به جنّتك ومن اليقين ما تهوّن به علينا مصائب الدّنيا): Allah'ım! Bizimle sana masiyet olan işler arasında

885 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 104-105.

engel teşkil edecek şekilde bize haşyetinden/korkundan bir pay ayır. İtaatinden de bizi kendisi ile cennetine ulaştıracağın yakînden de üzerimize dünya musibetlerini hafifleteceğin kadar bir pay ver."[886]][887]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İmanlarına iman katmaları için müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."* buyurmaktadır. Bu sekinetin/sükûn ve huzurun benzeri bazen kudret ve gücün dışında kalabilir. Fakat şanı yüce Allah kendinden bir lütuf ve daha önce yapılmış bir amele bir mükafat olmak üzere bunu onun kalbine yerleştirebilir.][888]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mutlak olarak da değişik yerlerde sözkonusu edilmiş olup bunlardan birisi onun şu buyruklarıyla sözünü ettiği sekineti/huzur ve sükûnu indirmesidir: *"Allah da hemen sekinetini/huzur ve sükûnunu Rasûlünün ve müminlerin üzerine indirmişti."* (Fetih. 26) ve: *"Müminlerin kalbine sekineti/huzur ve sükûnu indiren O'dur."* (Âyet 4) ve daha başka âyetlerde olduğu gibi.

"Mizanın indirilmesi" de bu türdendir. Yüce Allah bunu iki yerde kitap ile birlikte sözkonusu etmiştir. Müfessirlerin cumhuruna göre mizandan maksat adalettir. Mücahid'den -Allah'ın rahmeti ona- rivâyete göre mizan kendisi ile eşyanın tartıldığı şeydir. Her iki görüş arasında bir aykırılık yoktur. Adalet ve kendisi ile adaletin bilindiği şey de kalplerde indirilmiştir. Melekler de bazı hallerde müminlerin kalplerine inebilir. Yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin meleklere: Şüphesiz ben sizinle beraberim. iman edenlere sebat verin."* (Enfal. 12) buyruğunda olduğu gibi. İşte bu sebat kalplere melekler aracılığı ile inmiştir. Bu da sekinetin/sükûn ve huzurun kendisidir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Her kim hakimlik isteyip bunun için de birilerinin yardımını talep ederse kendisi o işle başbaşa terk edilir. Kim de hakimlik istemeyip bunun için de kimseden yardım istemezse Allah üzerine onu doğrultan bir melek indirir."[889] Çünkü Allah onun üzerine bir melek indirir ve bu melek de ona doğru ve adaletli olanı ilham eder. O melek de onun kalbine iner (pek bunu yapar).][890]

886 Tirmizi. 3502. Hadis hasendir.
887 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 229.
888 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 339.
889 Ebu Davud. 3578; İbn Mace. 2309; Ahmed. III. 220; Hakim. IV. 92. Hadis zayıftır.
890 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 249.

وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾

6. "Ve Allah hakkında kötü zan besleyen münafık erkeklerle, münafık kadınları ve müşrik erkeklerle müşrik kadınları azaplandırsın diye. Kötü akıbet onların üzerine olsun. Allah da onların üzerine gazaplanmış, onları lanetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. O ne kötü dönüş yeridir!"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah şu buyrukları ile gazabı ile ikâbı arasında fark olduğunu dile getirmektedir: *"Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır."* (Nisa, 93) ve: *"Ve Allah hakkında kötü zan besleyen münafık erkeklerle, münafık kadınları ve müşrik erkeklerle müşrik kadınları azaplandırsın diye. Kötü akıbet onların üzerine olsun. Allah da onların üzerine gazaplanmış, onları lanetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. O ne kötü dönüş yeridir!"* (Âyet 6)][891]

لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩﴾

9. "Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız, sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye."

Tefsiri:

[Ve dedi ki: Yüce Allah onun dili üzere ancak Allah için uygun olan ve Allah'ın hakkı olan haklar ile Rasûlün hak ettiği hakları beyan buyurmuştur. Bunun için yüce Allah: *"Muhakkak Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici ve korkutucu olmak üzere gönderdik. Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız, sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye."* (Âyet 8-9) buyurmaktadır. Çünkü iman Allah'a ve Rasûlüne yardım etmek ve büyük tanımak, saygı göstermek Rasûle, sabah ve akşam tesbih de bir ve tek olarak Allah'a aittir.][892]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

891 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 261.
892 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 272; Minhâcü's-Sünne, II, 445-446.

[Yüce Allah: *"Muhakkak biz seni bir şahit, bir müjdeleyici ve korkutucu olmak üzere gönderdik. Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız."* Bu Rasûl hakkındadır. Daha sonra yüce Allah hakkında da: *"Sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye."* buyurmaktadır.][893]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah ona yardımcı olmayı ve onu büyük tanımayı emir buyurarak: *"Ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız."* buyurmaktadır. Yardım etmek (ta'zir) ona yardımcı olup onu desteklemeyi, onu rahatsız edecek her bir şeyi önlemeyi ifade eden kapsamlı bir isimdir. Büyük tanımak (tevkir) de tazim ve ikramda bulunmak, onun şerefine layık davranmak, onu üstün görmek, kendisini vakar sınırının dışına çıkartan her şeye karşı korumak sûretiyle büyük tanımak gibi sükûn ve itminan ihtiva eden her bir hususu ifade eden kapsamlı bir isimdir.][894]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: *"Muhakkak Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici ve korkutucu olmak üzere gönderdik. Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız."* yani özel olarak Allah'ın Rasûlü kastedilmektedir. *"Sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye."* (Âyet 8-9). Yani yüce Allah'ı tesbih etmeniz için. Buna göre iman Allah'a ve Rasûlünedir. Desteklemek ve büyük tanımak Rasûl içindir. Tesbih ise sadece Allah içindir. İşte bu başka bir yerde genişçe açıklanmış bir esastır.][895]

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Enes'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: Üç haslet kimde bulunursa onlar ile imanın tadını alır: Allah'ı ve Rasûlünü onların dışındaki her şeyden daha çok seven, sevdiğini ancak Allah için seven ve Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra ona geri dönmekten ateşe atılmaktan hoşlanmadığı kadar hoşlanmayan kimse."[896] Yüce Allah da: *"Muhakkak Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici ve korkutucu olmak üzere gönderdik. Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız, sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye."* (Âyet 8-9) buyurmaktadır. Buna göre iman Allah'a ve Rasûlüne, desteklemek ve tazim ile saygı beslemek Rasûlünedir. Onu desteklemek (ta'zir) ona yardım etmek ve onu korumaktır. Sabah akşam tesbih etmek ise sadece Allah'a aittir. Çünkü

893 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 67.
894 es-Sârimu'l-Meslûl, VI, 261.
895 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 829; Buğyetu'l-Murtâd, 504; Câmiu'l-Mesâil, IV, 297
896 Buhârî, 21; Müslim, 68.

bu da Allah'a ibadet türündendir. İbadet ise yalnızca Allah için yapılır. Sadece Allah için namaz kılınır, sadece Allah için oruç tutulur ve sadece Allah'ın Beyt'i haccedilir.][897]

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ
عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

10. "Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar. Allah'ın eli onların eli üzerindedir. Artık kim bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, kim de Allah ile ahit ettiği şeye vefa gösterirse ona pek yakında çok büyük bir ecir verecektir."

Tefsiri:

["*Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar. Allah'ın eli onların eli üzerindedir. Kim (bey'atini) bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur.*" buyurmaktadır. Bey'ati bozmak (neks) karşılıklı olarak yapılan bey'ati nakzetmek, ona uymamak demektir. İsterse bu bey'atte yemin kipi kullanılarak Allah adına yemin etmemiş ve: Kaçmamak üzere yahut ölüm üzere seninle bey'atleştik demiş olsunlar. Müşriklerle yapılan antlaşma da böyledir. Onda da yemin kipi ile Allah'ın adı ile bir kasem/yemin yoktur.

Bunu şöylece açıklayabiliriz: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye gününde müşriklerle yaptığı barışta barış lafzı: "Bu Abdullah'ın oğlu Muhammed'in Amr b. Suheyl ile ittifaka vardığı hususlardır. Onunla on yıl süre ile savaşmamak üzere ittifak etti" diye antlaşmanın şartları sıralandı.

Böylelikle bu, alışveriş ve nikah akdi gibi bir akit idi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kitap ehli ve müşrikler ile yaptığı diğer ahitleşmeleri de böyle idi. Hepsi bu türden olup bunlarda Allah adına yemin için kullanılan meşhur lafız bulunmuyordu.][898]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar.*" Çünkü onunla cihadda ona itaat etmek ve ölseler dahi kaçmamak üzere akitleşmiş idiler. Ona bu şekildeki bir itaat bizzat yüce Allah'a itaattir.][899]

897 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 307.
898 Nazariyyatu'l-Akd, 64-65.
899 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 425.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar."* buyruğundan maksat şüphesiz ki sen Allah'sın demek değildir. Bundan maksat sen ancak Allah'ın Rasûlüsün, onun emir ve yasağını tebliğ edensin. Bu sebeple sana bey'at eden bir kimse Allah'a bey'at etmiş olur. Tıpkı sana itaat eden kimsenin Allah'a itaat etmiş olacağı gibi. Yoksa bununla Rasûl Allah'tır demeyi kastetmemiştir. Fakat Rasûl Allah'ın emrettiğini emretmiştir.

Dolayısıyla ona itaat eden kimse Allah'a itaat etmiş olur. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, benim emirime (tayin ettiğim komutana) itaat eden bana itaat etmiş olur, bana başkaldıran Allah'a başkaldırmış olur, benim emirime karşı gelen bana karşı gelmiş olur."[900] Bilindiği üzere onun emiri bizzat kendisi değildir.

Her kim yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki sana bey'at etmiş olanlar muhakkak ki Allah'a bey'at etmiş olurlar."* buyruğundan maksadın senin yaptığın fiil Allah'ın fiilinin kendisidir. Yahut da Allah sende hulul etmiştir ve buna benzer bir mananın kastedildiğini zannedecek olursa böyle bir kişi bilgisizliği ve dalaleti hatta küfür ve inkarı ile birlikte Rasûlün kendi özelliğini de ondan çekip almış ve onu kendisinden başkaları durumuna getirmiş olur. Çünkü eğer bundan maksat senin fiilini yapan Allah'tır demek olsaydı bu onun ile diğer yaratılmışlar arasında ortak bir payda olurdu ve böylelikle Ebu Cehil'e bey'at eden kimseler de Allah'a bey'at etmiş, yalancı Müseylime'ye bey'at edenler de Allah'a bey'at etmiş, Hendek'de bulunan Ahzâb komutanlarına bey'at edenler de Allah'a bey'at etmiş olurlar.

Bu varsayıma göre de burada bey'atleşen yine Allah'ın kendisidir. Böylelikle Allah yine Allah'a bey'at etmiş olur. Çünkü onu da bunu da yaratan Allah'tır. Aynı şekilde hulul ve vahdetçilerle ittihatçıların mezhebine göre görüş beyan edilecek olursa bu onlara göre bunun hakkında da öteki hakkında da umumidir. Böylelikle Allah yine Allah'a bey'at etmiş olur.

Böyle bir iddiayı ittihatçı hululcü bu kimselerin şeyhlerinin birçoğu söylemektedir. Hatta onlardan birilerine düşmana karşı savaşması emredilecek olursa ben Allah'a karşı mı savaşacağım? Benim Allah'la savaşacak gücüm yoktur ve buna benzer şeyhlerinden işittiğimiz ve kendilerine yanlışlığını ve bu husustaki dalaletlerini defalarca açıkladığımız benzeri sözler söylerler.

Özel manada hulûl ise bu gibi kimselerin görüşü değildir. Aksine bu görüş hristiyanların ve onlara muvafakat eden gulatın görüşüdür. Bu da aynı şekilde

900 Buhâri, 2957; Müslim, 1835.

bâtıldır. Çünkü yüce Allah ona: *"O işten sana hiçbir şey düşmez"* (Âl-i İmran. 128): *"Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman."* (Cinn. 19): *"Kulunu geceleyin mescid-i haramdan çevresini mübarek kıldığımız mescid-i aksaya götüren (Allah) münezzehtir."* (İsra. 1): *"Eğer kulumuza indirdiğimizden yana şüphe içinde iseniz"* (Bakara. 23): *"Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilip de üzerlerine huzur ve sükûn indirmiş ve onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır. Ve alacakları birçok ganimetlerle de. Allah Azîzdir. Hakîmdir."* (Fetih. 18-19) ve: *"Andolsun ki ağacın altında sana Bey'at ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur."* buyrukları yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar."* buyruğunu açıklamaktadır. Bu sebeple yüce Allah: *"Allah'ın eli onların eli üzerindedir."* buyurmuştur.

Bilindiği üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eli onların eli ile birlikte idi. Onlar onunla musafahalaşıyorlar ve Bey'at ederlerken ellerini onun eli üzerine koyuyorlardı. Böylelikle onların elinin üstünde Allah'ın elinin bulunmasından maksadın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eli olmadığı bilinmiş olmaktadır. Ama Allah'ın kulu ve Rasûlü olan o Rasûl. Allah adına onlarla bey'atleşmiş, ahitleşmiş ve akitleşmiş idi. Böylelikle ona bey'at edenler onu peygamber olarak gönderen ve ona kendileriyle bey'at etmesini emreden Allah'a bey'at etmiş oldular.

Nitekim şunu görüyoruz: Bir kimse bir kişiye bir vekil ile birlikte akit yapmak üzere vekalet verecek olursa yapılan bu akit o vekaleti veren kişi ile yapılmış olur. Yine bir kimse bir kavim ile antlaşmak üzere kendisine bir vekil tayin edip o da kendi müntesipleri adına onlarla antlaşacak olursa böylelikle onlar onun müntesipleri ile antlaşmış olurlar. Yine bir kimse bir adama nikahlaması yahut evlendirmesi için vekalet verecek olursa kendi adına akdin yapıldığı vekalet veren kişi koca olur. Yüce Allah da: *"Şüphesiz Allah müminlerden kendilerine cenneti vermek karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır."* (Tevbe. 111) buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah âyetin sonunda: Kim de Allah ile ahit ettiği şeye vefa gösterirse ona pek yakında çok büyük bir ecir verecektir" buyurmaktadır.][901]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar. Allah'ın eli onların eli üzerindedir. Artık kim bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, kim de Allah ile ahit ettiği şeye vefa gösterirse ona pek yakında*

901 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 333-335.

çok büyük bir ecir verecektir." (Âyet 10) buyruğuna gelince: bu buyrukta Rasûl ile kaim olan fiilin kendisinin onun onlarla muhatap oluşunun. onlarla bey'atleşmek için elini uzatmasının bizatihi yüce Allah'ın fiili. onunla muhatap olmak ve onunla bey'atleşmek değildir. Aksine âyet-i kerimede şu vardır: Rasûle bey'at eden bir kimse Allah'a bey'at etmiş olur. Yüce Allah'ın: *"Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."* (Nisa. 80) buyruğu gibidir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahih hadisdeki şu buyruğu da böyledir: "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur. benim emirime (tayin ettiğim komutana) itaat eden de bana itaat etmiş olur. Bana başkaldıran kimse Allah'a başkaldırmış olur. benim görevlendirdiğim emirime başkaldıran da bana başkaldırmış olur."[902]

Buna göre onun emirine itaat etmek ona itaat etmek. emirine başkaldırmak ona başkaldırmaktır. Çünkü ona itaat edilmesini emreden odur. O halde ona itaat eden Allah'a itaat etmiş olur. Çünkü Allah onun verdiği emirlere uymayı emir buyurmuştur. Zira onun emri Allah'ın emrindendir. Yoksa onun emiri ile kaim olan fiilin kendisi onun kendi fiili olmadığı gibi Allah Rasûlünün bizatihi yaptığı fiil de yüce Rabbin fiilinin kendisi değildir.][903]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar."* buyruğu ile *"Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."* (Nisa. 80) buyruğu ile ilgili olarak şiaya. sufilere ya da başkalarına mensup müslümanların mülhitlerinden bazıları şüphesiz Allah: *"Muhakkak ki sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar."* buyruğu dolayısı ile Muhammed ile ittihad etmiştir/bir tek varlık olmuştur diyecek olursa bu söz hristiyanların sözü ile aynı türden olur.

Âyet-i kerime de buna delil değildir. Aksine Rasûle bey'at etmek Allah'a bey'at etmektir. Çünkü Rasûl Allah'ın emrettiğini emretmiş. Allah'ın yasakladığını yasaklamıştır.][904]

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا
يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا إِنْ
أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾

902 Kaynakları daha önce gösterildi.
903 el-İstikame. I. 158-159.
904 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 265-266.

11. "Bedevilerden geri bırakılanlar sana diyecekler ki: "Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Onun için bize mağfiret dile." Onlar kalplerinde olmayan şeyi dilleri ile söylerler. De ki: "Eğer Allah size bir zarar gelmesini dilerse yahut sizin bir fayda görmenizi isterse ona karşı sizin için kim ne yapabilir?" Hayır, Allah yapmakta olduklarınızdan bütünü ile haberdardır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar yüce Allah'ın: "*Bedevilerden geri bırakılanlar sana diyecekler ki: Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Onun için bize mağfiret dile.*" buyruğu ile kastettiği kimselerdir. Yani bizim senden geri kalışımızın günahını bize bağışlaması için Allah'a dua et. Ama "*Onlar kalplerinde olmayan şeyi dilleri ile söylerler.*" Yani sen onlar için mağfiret dilemişsin yahut dilememişsin buna aldırmazlar. İşte günaha aldırmayan fâsık kimselerin durumu budur. Münafıklara gelince, onlar hakkında da: "*Onlara gelin Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin denildiğinde başlarını çevirirler ve sen onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün. Onlar için mağfiret dilesen de dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez.*" (Münafıkun, 5-6) buyurmaktadır.

Yüce Allah bunun gibi bir sözü o bedeviler hakkında söylememiştir. Aksine âyet-i kerime onların eğer mağfiret dilemeyi isteyişlerinde samimi olsalardı Rasûlün mağfiret dileyişinin onlar için faydalı olacağına delildir. Daha sonra yüce Allah: "*Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır.*" (Fetih, 16) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah cihada çağırana itaat etmelerine karşılık sevap vadetmiş, ona itaatten yüz çevirmeleri karşılığında da onları tehdit etmiş olmaktadır.][905]

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ
يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللهُ مِنْ قَبْلُ
فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

15. "Geri bırakılanlar, ganimetler almak üzere gittiğinizde: "Bırakınız biz de peşinizden gelelim" diyecekler. Allah'ın sözünü

905 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 250.

değiştirmek isterler. De ki: "Sizler asla peşimizden gelemeyeceksiniz. Allah, hakkınızda daha önceden böyle buyurmuştur." Onlar: "Hayır, siz bizleri kıskanıyorsunuz" diyecekler. Bilakis onlar pek az bir şey dışında anlamazlar."

Tefsiri:

[Aynı şekilde "kelam/söz" ile sıfat olan söz de kastedilir. Yüce Allah'ın: "*Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir.*" (En'am, 115) ve: "*Allah'ın sözünü değiştirmek isterler.*" buyruğu gibi.][906]

Rafizî'nin (Hilli'nin) 16. Âyeti Ali'nin İmametine Delil Göstermesi Kanaatinin Reddi

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

16. "Geri bırakılan bedevi Araplara De ki: "Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."

Tefsiri:

[Rafızi dedi ki: Yüce Allah'ın: "*Geri bırakılan bedevi Araplara de ki:*" buyruğuna gelince. O bu buyruğu ile Hudeybiye'den geri kalanları kastetmiştir. Bunlar ise Hayber ganimetleri için çıkmanın yollarını aradılar. Yüce Allah da: "*De ki: Sizler asla peşimizden gelemezsiniz.*" (Âyet 15) buyruğu ile onları alıkoydu. Çünkü yüce Allah Hayber ganimetlerini Hudeybiye'de hazır bulunanlara vermişti. Daha sonra da: "*Geri bırakılan bedevi Araplara de ki: Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşa) çağırılacaksınız.*" buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onları Mute. Huneyn. Tebuk ve daha başka çok sayıda gazaya katılmaya davet etti. Onları davet eden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) idi. Aynı şekilde bunun Ali (radıyallâhu anh) olması da caizdir. Çünkü o da ahitlerini bozanlara, zalimlere ve doğru yoldan çıkanlara karşı savaşmıştı. Bütün bunların onun itaatine geri dönmeleri de bir İslâm'a giriştir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sel-

906 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 262.

lem): "Ey Ali! Sana karşı savaşmak bana karşı savaşmak demektir" buyurmuştur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı savaş ise bir küfürdür.

Buna cevap: Bu âyet-i kerimeyi Ebu Bekir es-Sıddik'in halifeliğine ve ona itaatin vücubuna delil göstermeye gelince. Aralarında Şafii, Eş'ari, İbn Hazm ve daha başkalarının da bulunduğu ilim ehlinden bir kesim bunu delil göstermişler ve yüce Allah'ın: *"Eğer Allah seni onlardan bir topluluğun yanına döndürür de (bir başka savaşa) çıkmak için senden izin isterlerse de ki: Siz benimle beraber asla çıkmayacaksınız, benim ve benimle beraber hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız."* (Tevbe, 83) buyruğunu delil göstererek şöyle demişlerdir: İşte Allah Rasûlüne bu kimselere şöyle demesini emretmiştir: Siz benimle hiçbir zaman (savaşa) çıkmayacak, benimle beraber hiçbir düşman ile savaşmayacaksınız.

Böylelikle onları savaşa çağırıp davet edenin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmadığı da bilinmiş olmaktadır. O halde bunu yapanın ondan sonraki bir kişi olması gerekir. Ondan sonra ise sadece Ebu Bekir, sonra Ömer sonra da Osman gelmiştir ki bunlar insanları Farslara, Rumlara ve başkalarına karşı savaşmaya çağırdılar yahut da bunlar İslâm'a gireceklerdi. Çünkü yüce Allah: *"Onlarla savaşacaksınız yahut onlar (savaşsız) İslâm'a gireceklerdir."* buyurmaktadır.

İşte bunlar Fetih Sûresi'nde sözü geçenlerin bizzat Tevbe Sûresi'nde muhatapların kendileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Böylelikle delil de tartışılabilir bir hale gelmiştir. Çünkü Fetih Sûresi'nde geçenler Hudeybiye sırasında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte savaşa çıkmak üzere çağırılanların kendileridir. Çünkü o Hudeybiye'den önce Mekke'ye gitmek istemiş, müşrikler ona engel olmuş ve o sene Hudeybiye'de onlarla barış yapmış, müslümanlar da ağaç altında ona bey'at etmişlerdi.

Fetih Sûresi de bu olay hakkında inmişti. O yılda ittifakla hicretin 6. yılı idi. Yüce Allah'ın: *"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (herhangi bir sebeple) alıkonulursanız o halde kolayınıza giden kurbanlardan gönderin."* (Bakara, 196) buyruğu nazil olmuştur. Yine bu sene içinde/Hudeybiye'de Ka'b b. Ucre hakkında rahatsızlık fidyesi ile ilgili buyruk olan: *"Ona (üç gün) oruç, sadaka yahut da kurbandan (biriyle) fidye (vacip olur)."* (Bakara, 196) buyruğu nazil olmuştur. Medine'ye geri döndükten sonra da Hayber'e gitmek üzere çıktı ve yüce Allah da yedinci yılın baş taraflarında orayı feth etmelerini sağladı. O esnada Ebu Hureyre de müslüman oldu. Cafer ve diğerleri hicret etmiş oldukları Habeşistan'dan geri döndü. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber'e katılanlar arasında ağaç altında ona bey'at etmiş bulunan Hudeybiye'ye katılmış olanlardan başkasına -Cafer ile

birlikte gemi ile gelmiş olanlar müstesna- kimseye ganimetten pay vermedi. Yüce Allah'ın: *"Geri bırakılanlar, ganimetler almak üzere gittiğinizde bırakınız bizi de peşinizden gelelim diyecekler. Allah'ın sözünü (vadini) değiştirmek isterler. De ki: Sizler asla peşimizden gelemezsiniz. Allah daha önceden böyle buyurmuştur. Onlar: Hayır, siz bizleri kıskanıyorsunuz diyecekler."* (Âyet 15) buyruğu: *"Onlarla savaşacaksınız yahut onlar (savaşsız) İslâm'a gireceklerdir."* (Âyet 16) buyruğuna kadar bu hususta nazil olmuştur. Bundan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicretin 8. yılında insanları Mekke'ye (fetih için) davet etti. Hayber gazvesi 7. yılda olmuştu. Fetihten hemen sonra da onları Huneyn'de Hevâzinliler ile savaşa çağırdı. Sonra 8. hicri yılda Taif'i muhasara etti. Bu ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in savaştığı son gazve olmuştur. 9. yılda da Tebuk gazasına katıldı. O gazada herhangi bir savaş olmadı. Bu gazayı Şam/Suriye topraklarında hristiyanlara karşı yapmıştı. Yüce Allah Berae/Tevbe Sûresi'ni de bu gaza hakkında indirip. bu sûrede de haklarında: *"De ki: Siz ebediyyen benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız."* (Tevbe. 83) buyurduğu geri bırakılanları bu sûrede sözkonusu etti.

Mute ise bir seriyye idi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla ilgili olarak: "Komutanınız Zeyd'dir. Eğer öldürülürse Cafer (komutan olsun) o da öldürülürse o vakit Abdullah b. Revaha (komutan olsun)" buyurmuştu. Mute ise kaza umresinden sonra ve Mekke'nin fethinden önce olmuştu. Çünkü Cafer kaza umresine katılmış. kendisi Ali ve Zeyd Hamza'nın kızı hususunda birbirleriyle anlaşmazlığa düşmüş. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kızın teyzesi olan Cafer'in hanımı Esma'ya verilmesi hükmünü vermiş ve: "Teyze anne konumundadır" buyurmuştur. Zeyd de Cafer de Abdullah b. Revaha da Mekke fethinde bulunmadılar. Çünkü onlar Mekke fethinden önce Mute gazvesinde şehit düşmüşlerdi.

Bu husus bilindiğine göre âyet-i kerimeden hareketle doğru delillendirme şöyle demek sûretiyle olur: Yüce Allah'ın: *"Yakında çetin savaşçı kavme karşı (savaşa) çağırılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız. Yahut onlar (savaşsız) İslâm'a gireceklerdir."* buyruğu onların çetin savaşçı olmak niteliğine sahip olduklarına ve bunlarla savaşılacağına yahut müslüman olacaklarına delildir. (Bu ilim adamları) dedi ki: Dolayısıyla onları Mekke'lilerle ve Mekke'nin fetih yılı akabinde Hevâzinliler ile savaşmaya çağırmış olması mümkün değildir. Çünkü Hudeybiye senesi kendileri ile savaşmak üzere davet edildikleri bizzat bunlar idi. Bununla birlikte bunlardan olmayanlar da bunların türünden olup onlardan daha çetin savaşçı değildiler. Çünkü hepsi Hicaz halkından Araplardı. Bunlarla savaş da

hep aynı türdendir. Mekkeliler ve Mekke'nin etrafında bulunanlar da daha çetin güçlü ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ve ashabı ile Bedir, Uhud ve Hendek günlerinde savaşmaları onlardan daha fazla idi. Aynı şekilde diğer seriyelerde de durum böyle idi.

O halde kendilerine karşı savaşmaya çağırılacak olan bu kimselerin Hudeybiye yılında kendileri ile savaşmaya çağırılanlara göre yüce Allah'ın: *"Çetin savaşçı"* olmak gibi bir özelliklerinin bulunması kaçınılmazdı. Burada ise iki sınıf vardır. Birileri dokuzuncu yılda Tebuk gazası senesinde kendileriyle savaşmak üzere davet edildikleri sarı oğulları (Rumlardır). Bunlar gerçekten çetin savaşçı kimselerdir. Başkalarına göre bu niteliği daha çok hak ederler. Onlarla beraber yapılan ilk savaş da Tebuk'den önce hicretin sekizinci yılında Mute'de olmuştu. Bu savaşta da müslümanların komutanları olan Zeyd, Cafer ve Abdullah b. Revaha öldürülmüş, müslümanlar da yenilmişlercesine geri dönmüşlerdi.

Bundan dolayı geri döndüklerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Bizler kaçkın kimseleriz demişlerdi. O da onlara: "Hayır sizler tekrar hücuma geçecek olanlarsınız. Ben hem sizin hem de her müslümanın geri çekildiğinde sığınacağı birliğinizim" buyurmuştu.

Fakat bazıları buna yüce Allah'ın: *"Onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir."* buyruğunu ileri sürerek karşı çıkmıştır. Çünkü kitap ehli ile cizyeyi ödeyinceye kadar savaşılır. Bir kesim diğer âyeti Ebu Bekir es-Sıddik'in kendileri ile savaşmış olduğu Müseylemetü'l-Kezzab'ın taraftarı olan mürtedler hakkında tevil etmiştir. Onlar da gerçekten çetin savaşçı kimselerdi. Müslümanlar onlarla savaşlarında pek büyük güçlüklerle karşılaşmış ve o gün özellikle Kur'an hafızları arasında pek çok kişi şehid düşmüştü. Bu da müslümanlarla düşmanları arasındaki en büyük savaşlardan biri idi. Mürtedlerle ise savaşılır yahut teslim olurlar. Onların cizye vermeleri kabul edilmez. Onlarla ilk savaşan kişi ise Ebu Bekir es-Sıddik ve arkadaşlarıdır. O bakımdan bu onlara karşı savaşa çağrı yapıldığı taktirde ona itaatin vücubuna delildir.

Kur'an-ı Kerim de -Allah en iyi bilendir- onların şu iki nitelikten birisine sahip bir topluluk ile savaşa çağırılacaklarına delildir. Ya onlarla savaşacaklar yahut İslâm'a girip teslim olacaklardı. Bu ikisinden birisi mutlaka olacaktı. Aynı zamanda kendileri ile savaşılacak bu kimseler çetin savaşçı kimselerdi. Bu ise Hudeybiye yılı kendileri ile savaşmaya çağırıldıkları kimselerden farklı durumda olduklarını gösterir. Çünkü onlar hakkında ne bu ne öteki sözkonusu olmadığı gibi müslüman da olmadılar. Aksine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İslâm'a

girmedikleri ve onlarla savaşmadığı halde onlarla barış yaptı. Böylelikle Kur'an-ı Kerim Hudeybiye yılında kendileri ile savaşa davet olundukları kimseler ile bundan sonra kendileri ile savaş için davet olunacakları arasında bir fark olduğunu göstermiş olmaktadır.

Diğer taraftan çetin savaşçı bir kavme karşı çağırıldıkları vakit bu çağrıyı kabul edip itaat etmenin onlara farz kılınmış ise çetin savaşçı olmayan kimselerle savaşmaya çağırıldıkları taktirde onlara itaatin vacip olması öncelikli olarak sözkonusudur. Bu durumda Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onları Mekke'ye, Hevâzin'e ve Sakif'e (karşı savaşmaya) çağırması halinde onlara da itaat vacip olur.

Diğer taraftan bunlardan sonra kendilerini Sarıoğulları ile savaşmaya çağırdığı zaman da bunlar çetin savaşçı kimseler idiler. Kur'an-ı Kerim ise Tebuk yılındaki emri oldukça pekiştirdi, cihaddan geri kalan kimseleri de büyük ölçüde yerdi. Zaten Berae/Tevbe Sûresi buna delildir. Bunlardan da savaşmak yahut İslâm'a girmek durumlarından birisi ortaya çıktı. Yüce Allah da: "Ya onlarla savaşacaksınız yahut İslâm'a girerler." Yani müslüman oluncaya kadar (savaşacaksınız) buyurmamaktadır. Yine İslâm'a girinceye kadar onlarla savaşın da buyurmamıştır. Aksine yüce Allah onları ya kendileriyle savaşılması yahut da müslüman olmaları ile nitelendirmektedir. Diğer taraftan onlarla savaşılması halinde onlarla yüce Allah'ın emrettiği şekilde kendi elleriyle küçülmüş oldukları halde cizyeyi verinceye kadar onlarla savaşılır.

Yüce Allah'ın: *"Onlarla savaşacaksınız"* buyruğunda İslâm'a girmeleri ve cizyeyi ödemeleri için savaşmaya engel bir husus yoktur. Fakat şöyle denilebilir: Yüce Allah'ın: *"Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşa) çağırılacaksınız."* buyruğunda öznesi hazfedilmiş bir ifadedir. Burada onları savaşa çağıracak özneyi tayin etmemiştir. Kur'an-ı Kerim de bu şekilde çetin savaşçı bir kavim ile savaşmaya yahut müslüman oluncaya kadar savaşmak üzere çağıran herkese itaatin vücubuna delil teşkil etmektedir.

Şüphe yok ki Ebu Bekir onları mürtedler ile savaşmaya sonra Farslarla ve Rumlarla savaşmaya çağırdı. Aynı şekilde Ömer de onları Farslarla ve Rumlarla savaşa çağırdı. Osman da onları Berberilerle ve benzerleri ile savaşmaya çağırdı. Âyet-i kerime de bütün bu davetleri kapsamaktadır.

Ebu Bekir'in halifeliğine bunu delil gösterenlerden bir kesimin söylediği gibi âyetin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra onları davet edenler hakkında özel kabul edilmesine gelince bu bir hatadır. Hatta âyet-i kerimenin bunu da

ötekini de kapsadığı söylenecek olursa uygun âyet ile kastedilmesi ve âyetin ona da buna da delil gösterilmesi mümkün olup yine de onlarla savaşmaya çağıran her bir emir ile birlikte kafirlere karşı savaşmak vacip olur.

Âyet-i kerime ile ilgili görüşlerin en güçlüsü budur. Buna göre de maksat sizler Araplardan daha çetin savaşçı bir kavme karşı savaşa çağırılacaksınız. Ve bunlar hakkında ya müslüman olmaları yahut da onlarla savaşılması durumlarından birisi zorunlu olarak sözkonusu olacaktır. Bu yönleriyle Hudeybiye yılında kendilerine karşı savaşılmaya çağırılanların durumundan farklı bir durumdadırlar. Çünkü onların savaş güçleri bunlar gibi çetin olmamakla birlikte onlar ile savaşa çağırıldılar. Bunun hakkında müslüman olmaları ve onlarla savaşılması (şıklarından biri zorunlu) değildi.

İşin başında Mekke fethi senesinde de böyle oldu. Müslüman da olmadılar onlarla savaşılmadı da. Fakat bundan sonra onlar İslâm'a girdiler.

O halde bu sözkonusu edilenler Rumlar, Farslar ve benzerleridir. Müslüman olmamaları halinde onlarla savaşmak zorunludur. İşte bu gibi kimselerle savaşmak için ilk çağrı Mute ve Tebuk seneleri oldu. Tebuk yılında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile savaşmadılar ve müslüman da olmadılar. Fakat Ebu Bekir es-Sıddik ve Ömer el-Faruk zamanlarında bu iki husustan birisini kabul etmeleri kaçınılmazdı. Ya müslüman olacaklar yahut onlarla savaşılacak. Savaştan sonra ise cizyeyi ödediler ve Hudeybiye senesinde müşriklerin barış yaptıkları gibi baştan itibaren barış yapmadılar. Bu durumda Ebu Bekir ve Ömer'in bunlarla savaşmaya çağırıda bulunması âyet-i kerimenin kapsamı içerisindedir, asıl varılmak istenen sonuç da budur.

Âyet-i kerime Ali'nin yaptığı savaşları âyetin kapsamadığına delildir. Çünkü onun kendileriyle savaştığı kimseler Ali ile beraber bulunanların savaşma gücünden daha büyük bir güç sahibi değillerdi. Aksine onların türünden ve hatta arkadaşları daha çetin güçlü idiler.

Diğer taraftan onlar kendileri ile savaşılması yahut müslüman olmaları şıklarından birisinin sözkonusu olacağı kimseler değillerdi. Çünkü onlar müslüman idiler. Hadis diye sözünü ettiği "Sana karşı savaş bana karşı savaştır" sözüne gelince bunun bir senedini zikretmemektedir. Dolayısı ile bunun delil olabilecek bir tarafı yoktur. Hem bu hadis ilim ehlinin ittifakı ile yalan ve uydurmadır. Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Berae/Tevbe'nin ve cizye âyetinin nüzulünden önce müşrikler ve kitap ehli ile kimi zaman savaşır kimi zaman da onlarla antlaşır, onlarla savaşmaz ve müs-

lüman da olmazlardı. Fakat Allah Berae'yi indirip o sûrede kendisine kafirlerin antlaşmalarını bozduğunu onlara bildirmesini, kitap ehli ile de kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizyeyi ödeyinceye kadar da savaşmasını emretmesi üzerine böylelikle o insanları kendileri ile ya savaşmaları ya da müslüman olmalarından birisini yapması kaçınılmaz olan kimselerle savaşmaya insanları çağırmakla emrolunmuş oldu. Onlarla savaşacak olursa da ya müslüman oluncaya yahut cizyeyi verinceye kadar savaştı. Bu durumda -Hudeybiye Senesi'nde Mekke'lilerle antlaştığı gibi müşrik kafirler ile kitap ehli ile beraber yaptığı antlaşmalarda olduğu gibi- cizyesiz onlarla ahitleşme imkanı yoktu.

İşte bu senede bedevileri onlarla savaşmaya çağırdı ve bu sene içinde Fetih Sûresi'ni indirdi. Müslümanları da böylece savaşa çağırdı ve bu sûrede: *"Geri bırakılan bedevi Araplara de ki: Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşa) çağırılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir."* (Âyet 16) buyurdu. Bu ise Hudeybiye yılında kendileri ile savaşmaya onları çağırdığı öbürlerinden farklı kimselerdirler.

Aralarında iki bakımdan fark vardır:

1. Gelecekte kendileri ile savaşmaya çağırıldıkları kimseler Mekkeliler ile onların dışındaki Araplardan farklı olarak çetin güçlü savaşçılardır.

2. Sizler onlarla ya savaşacaksınız yahut onlar müslüman olacaklar. Sizin onlarla barış yapmak yahut da kendileri küçülmüş oldukları halde kendi elleriyle cizyeyi ödemeksizin onlarla antlaşmak imkanınız yoktur. Nitekim mekkelilerle ve başkaları ile savaştığı gibi bunlarla savaş, kendi elleriyle küçülmüş oldukları halde cizyeyi ödeyecekleri vakte kadar olacaktır.

İşte bu da bu çetin savaşçı kimselerin cizyesiz kendileri ile antlaşma yapılmayacak kimselerden olmadıklarını açıkça göstermektedir. Bunlarla ya savaşılır yahut müslüman olurlar. Cizyesiz kendileri ile antlaşma yapılanlar ise üçüncü bir durumdadırlar. Bu durumda onlarla savaş da yapılmaz müslüman da olmazlar. Aynı zamanda bunlar da daha önce kendileri ile savaşılmış Araplar ile türdeş değillerdir.

Böylelikle bu niteliğin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendileri ile Huneyn'de savaştığı kimseleri ve benzeri başkalarını kapsamadığı açıkça görülmektedir. Çünkü onların savaş gücü bundan önce kendileri ile savaşılmış benzeri olan Arapların gücü kabilindendi.

Böylelikle bu niteliğin Allah'ın kendileri ile savaşılmasını yahut da İslâm'a

girmelerini emretmiş olduğu Farisiler ile Rumları kapsadığı açıkça görülmektedir. Eğer bundan önce kendileri ile savaşılırsa onlarla yine de küçülmüş oldukları halde kendi elleriyle cizyeyi ödeyinceye kadar savaşılır.

Denilse ki: Bunun kapsamına mürtedlerle savaş da dahil olur. Çünkü onlarla savaşılır yahut müslüman olurlar. Böyle demek şunu söylemekten daha uygun olur: Maksat Mekkeliler ile Huneynlilerle savaşmaktır. Çünkü bunlarla savaşıldığı durumda kafirlerle müslüman olmak ya da kendileri ile savaşılmak şıklarından biri sözkonusu olmaksızın antlaşma yapmak caiz idi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Mekke'nin feth edildiği sene ile Huneyn yılında kendisi ile birçok kafirler arasında cizyenin sözkonusu edilmediği antlaşmalar da vardı ve o bu antlaşmalarının geçerliliğini sürdürdü. Ama yüce Allah bundan sonra Tebuk gazvesinin cereyan ettiği 9. yılda Berae/Tevbe'yi indirince Tebuk'den sonra Ebu Bekir'i hacc emiri olarak gönderdi ve ona şöyle nida etmesini emir buyurdu: Bu yıldan itibaren müşrik bir kimse haccedemeyecektir, çıplak bir kimse Beyt'i tavaf edemeyecektir. Kendisi ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında bir antlaşma bulunan kimsenin antlaşma süresi sona erinceye kadar devam edecektir. Daha sonra arkasından Ali'yi (radıyallâhu anh) gönderdi ve ona mutlak/süresiz antlaşmaların bozulduğunu ilan etmesini, herhangi bir antlaşması olmayan kimselere de dört aylık bir süre ertelemesini söylemesini emretti. Bu sürenin sonu ise onuncu yılı Rabi(ülevvel) adı idi. İşte yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* (Tevbe, 5) buyruğunda sözü geçen bu haram aylar yüce Allah'ın: *"Onlardan dördü haram aylardır."* (Tevbe, 36) buyruğunda sözü edilen haram aylar değildir. Bunun böyle olduğunu söyleyen bir kimse ilgili yerde genişçe açıklandığı gibi ilim ehli nezdinde yanlışlığı bilinen bir hataya düşmüş olur.

Şanı yüce Allah kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizyeyi ödeyinceye kadar kitap ehli ile savaşılmasını emredince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mecusilerden de cizye aldı. Müslümanlar da cizyenin kitap ehlinden ve mecusilerden alınabileceği üzerinde ittifak etmişlerdir.

Ancak ilim adamları sair kafirler hakkında üç farklı görüşe sahiptirler:

1. Onların hepsi ile bundan sonra eğer müslüman olmayacak olurlarsa kendi elleri ile küçülmüş oldukları halde cizyeyi verecekleri vakte kadar onlarla savaşılır. Bu Malik'in görüşüdür.

2. Bundan Arap müşrikleri istisna edilir. Bu ise Ebu Hanife'nin ve kendisinden nakledilen iki rivâyetten birisine göre Ahmed'in görüşüdür.

3. Bu kitap ehli ile kitap ehlinden olma ihtimali bulunan kimseler hakkında özel bir hükümdür. Bu da Şafii'nin ve kendisinden nakledilen bir diğer rivâyete göre Ahmed'in görüşüdür.

Birinci ve ikinci görüş mana itibari ile birbirleri ile örtüşmektedir. Çünkü cizye âyeti ancak Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Arap müşrikleri ile savaşı bitirmesinden sonra inmiştir. Çünkü onun Araplarla yaptığı son gazası Taif gazasıdır. Bu da Huneyn'den sonra olmuştu. Huneyn gazası ise Mekke fethinden sonradır. Bütün bunlar 8. yılda oldu. 9. yılda ise Tebuk yılı hristiyanlara gaza düzenledi ve Berae Sûresi bu sene nazil oldu ve bu yılda ona kendi elleri ile küçülmüş oldukları halde cizyeyi verinceye kadar savaşma emri verildi.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir ordu yahut bir seriyye başında bir komutan gönderdiği vakit ona, onlarla elleriyle küçülmüşler oldukları halde cizyeyi verinceye kadar savaşmasını emrederdi. Nitekim Müslim Sahih'inde bunu böylece rivâyet etmiştir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Necran hristiyanları ile cizye ödemeleri şartı ile barış yapmıştır. Cizyeyi ilk ödeyenler bunlar olmuştur. Âl-i İmran Sûresi'nin baş tarafları da bunlar hakkında inmiştir.

Hicretin 9. yılında müşrikler harem bölgesinden uzaklaştırıldı. Yapmış oldukları anlaşmalarının sona erdiği onlara bildirildi. Yüce Allah ona onlarla savaşması emrini verdi. Bütün Arapların müşrikleri de müslüman oldu. Gerek cizye ile gerek cizyesiz antlaşması olan bir müşrik (Arap) kalmadı. Bundan önce de onlarla cizye ödemeksizin antlaşır idi. Onlardan cizye almayışı acaba cizye ödeyinceye kadar kendileri ile savaşılacak kimse kalmadığından dolayı mı idi yoksa hepsi İslâm'ın güzelliğini, üstün geldiğini ve izlemekte oldukları şirkin çirkinliğini gördükleri zaman ve küçülmüşler olarak kendi elleriyle cizyeyi ödemeyi kendilerine yedirmediklerinden dolayı mı müslüman oldular?

Yoksa cizyenin onlardan alınması caiz olmayıp aksine İslâm'a girinceye kadar onlarla savaşmak gerektiğinden dolayı mı?

Birinci ihtimale göre fakihlerin çoğunluğunun söyledikleri gibi diğer kafirlerden alınır. Bunlar der ki: küçülmüşler olarak kendi elleriyle cizyeyi ödeyecekleri zamana kadar kitap ehli ile savaşma emri verilip onlarla cizyesiz antlaşma yapmak nehyedildiği için -ki durum baştan beri böyle idi ve bu da onların dışındaki müşrikler ile cizyesiz olarak barış antlaşması yapılmaması aksine küçülmüşler olarak kendi elleriyle cizyeyi ödeyecekleri vakte kadar onlarla savaşılması daha uygun olur. İşte bundan dolayı da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mecusiler hakkında: "Onlara kitap ehlinin uygulamasını yapınız" buyurmuş ve Bahreyn-

liler ile birlikte cizye ödemeleri şartı ile barış yapmıştır. Aralarında da mecusiler de vardı. Onun sonra gelen halifeleri ve diğer İslâm alimleri de bunun üzerinde ittifak etmişlerdir. İslâm'ın ilk dönemlerinde ise kafirler ile savaşır ve cizye sözkonusu olmaksızın barış yapılırdı. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Berae/Tevbe'nin nüzulünden önce yaptığı böyle idi. Berae nazil olunca ona bu mutlak/süresiz antlaşmaları bir kenara bırakmasını emir buyurdu. Kitap ehli ile de cizye verecekleri zamana kadar savaşmasını emretti. O halde onlardan başkaları ile antlaşma yapılmayıp savaşılması daha uygundur.

Yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun"* buyurdu ve yine: *"Eğer tevbe edip ..."* (Tevbe, 5) diye devam etti. Yüce Allah onlar tevbe edinceye kadar onlarla savaşın buyurmadı.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Ben insanlarla la ilahe illallah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum" buyruğu ise hakkın ta kendisidir. Çünkü la ilahe illallah diyen kimse ile hiçbir durumda savaşılmaz. Bunu söylemeyen kimse ile de cizye ödeyinceye kadar savaşılır. İşte Ahmed'den ifadesi açıkça nakledilen görüş budur. Şafii'nin de kabul ettiği görüş olan diğer görüşü ise el-Hiraki "Muhtasar"ında zikretmiş olup Ahmed'in mezhebine mensup alimlerden bir kesim de bu hususta ona muvafakat etmiştir.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Tevbe Sûresi'ndeki âyet-i kerimenin lafzı hristiyanlar hakkında özeldir. Müslümanlar ise onun hükmünün yahudileri de mecusileri de kapsadığı üzerinde ittifak etmişlerdir.

Burada maksat şudur: İslâm'ın ilk zamanlarında durum müslümanların onlarla savaşmaları ile İslâm'ı kabul etmeleri arasında bir tercih yapmakla sınırlı değildi. Çünkü ortada üçüncü bir kısım daha vardı ki bu da onlarla antlaşma yapmaktı. Cizye âyeti nazil olunca bu sefer ya savaş yahut da İslâm'dan birini kabul etmekten başka bir seçimde bulunmaları sözkonusu değildi. Savaş ise İslâm'a girmemeleri halinde cizye ödemeyi kabul edinceye kadar sözkonusu idi. Böylelikle bu durumdaki kimseler ya kendileri ile savaşılan yahut İslâm'a giren kimseler oluyordu. Yüce Allah burada siz ya onlarla savaşınız yahut onlar müslüman olsunlar buyurmamıştır. Eğer böyle buyurmuş olsaydı İslâm'ı kabul edinceye kadar onlarla savaşmak icab ederdi. Durum ise böyle değildir. Aksine cizyeyi ödeyecek olurlarsa onlarla savaşılmaz. Fakat ya onlarla savaşılır yahut müslüman olmaları şıkları sözkonusu ise o taktirde savaşmaksızın onlar cizyeyi ödemek durumunda olmazlar. Çünkü onlar çetin savaşçı bir güce sahip kimseler olup, cizye alınmadan onlarla antlaşma yapmak caiz olamaz.

Bilindiği üzere Ebu Bekir'in ve Ömer'in ve hatta Osman'ın halifeliği döneminde bu gibiler ile savaşıldı ve Şam'da, Irak'da ve Mağrib'de yaşayanlara cizye yükümlülüğü konuldu. İşte bunlarla yapılan en büyük ve en çetin savaşlar sözü geçen bu halifelerin halifelik döneminde olmuştur.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebuk gazvesinde onlarla savaşmadı. Mute gazvesinde ise müslümanlara üstünlük sağladılar. Zeyd, Cafer ve Abdullah b. Revaha öldürüldü, sancağı da Halid (b. Velid) aldı. Onların nihai başarıları sadece kurtulmaktan ibaret oldu.

Şanı yüce Allah da bizlere onlarla savaşacağımızı yahut da onların müslüman olacaklarını haber vermektedir. İşte üç raşid halifenin niteliği bu idi. Dolayısıyla âyet-i kerimenin Mute gazvesi hakkında özel olup onun kapsamına Şam, Irak, Mağrib (Kuzey batı Afrika), Mısır ve Horasan fetihlerinde müslümanların savaşlarının dahil olmaması imkansızdır. Hâlbuki bunlar yüce Allah'ın İslâm'ı galib getirdiği ve dünyanın doğularında, bâtılarında hidâyetin ve hak dinin üstün kıldığı gazalardır.

Fakat şöyle denilebilir: Ehl-i sünnetin mezhebine göre iyi olsun günahkâr olsun cihada çağıran her emir/komutan ile gazaya çıkılması gerekir. Bu âyet de cihada çağıran her bir emir ile cihad etmenin vücubuna delildir. Çünkü âyet-i kerimede cihada çağıracak kimsenin adaletli bir imam olmasına delil bulunmamaktadır.

Buna şöyle cevap verilir: Bu (itiraz) ehl-i sünnete yarar. Çünkü rafıziler ancak masum imam ile birlikte cihadın yapılacağı görüşündedir. Onlara göre ise ashab arasında Ali'den başka masum bir kimse yoktur. Dolayısıyla bu âyet-i kerime bütün emirler ile kafirlere karşı gaza yapmanın vücubu hususunda onların aleyhinde bir delildir. Bu husus böylece sabit olduğuna göre Ebu Bekir, Ömer ve Osman Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra kafirlere karşı gaza düzenleyen emirlerin/imam ve komutanların en faziletlileri oldukları da sabit olur.

Diğer taraftan Allah'ın müslümanlara kendisi ile birlikte olup kafirlere cihad etmelerini emretmiş olduğu ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra gelen her bir emirin hiçbir hususta itaati vacip olmayan zalim, günahkâr ve haddi aşan bir kişiden başka bir vasıfta olmaması da imkansızdır. Çünkü böyle bir şey Kur'an'a aykırıdır. Zira Kur'an-ı Kerim ona itaat edilmesine karşılık pek güzel bir ecir verileceğini va'dettiği gibi ona itaat etmekten yüz çevirmekten ötürü de can yakıcı bir azap tehdidinde bulunmuştur.

Bununla birlikte âyet-i kerime halifelerin adaletli olduklarına delil gösterilebilir. Çünkü yüce Allah yalnızca savaşa çağırılmaları halinde itaat etmelerine

karşılık pek güzel bir ecir vadinde bulunmuş ve bundan yüz çeviren kimseleri daha önce yüz çevirenler gibi can yakıcı bir azap ile azaplandırılacak kimseler olarak değerlendirmiştir.

Bilindiği üzere gaza yapan bir emir eğer günahkâr ise kayıtsız ve şartsız savaşmak hususunda ona itaat etmek icab etmez. Aksine Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği hususlarda ona itaat sözkonusudur. Ona itaatten yüz çeviren bir kimse ise hiçbir zaman Rasûle itaatten yüz çeviren kimse gibi değildir. Oysa raşid halifelere itaatten yüz çevirenin durumu böyle değildir. Diğer taraftan şöyle de denilebilir: Böyle bir kimse raşid halifelerin verdikleri emir eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emri ile örtüşüyor ise (ve itaat etmezse) bu kişi önceden yüz çevirdiği gibi yüz çevirmiş birisi olur.

Özetle burasının delil diye gösterilmesi incelenmesi gereken ve dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bizim ise ayrıca buna ihtiyacımız yoktur. Çünkü başka yerlerde buna ihtiyaç bırakmayacak deliller vardır.][907]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Tevelli: yüz çevirmek, geri dönmek" lafzının itaatten yüz çevirmek anlamında kullanılması Kur'an-ı Kerim'de birkaç yerde zikredilmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."* (Âyet 16) buyruğu gibi.

Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de geri dönüp yüz çeviren kimseleri birden çok yerde yermiş olması Allah'a ve Rasûlüne itaat etmenin vücubuna ve mutlak emrin de itaatin vacip olması ve itaatten yüz çevirenlerin de yerilmesini gerektiğine delildir. Nitekim yüce Allah: *"Firavun o peygambere karşı çıktı/isyan etti."* (Müzzemmil, 16) gibi buyruklarda da yerilmeyi kayıtsız şartsız masiyet/itaat etmemek şartına bağlı olarak sözkonusu etmiştir.

Şöyle de denilmiştir: "Ebedilik" lafzı Kur'an-ı Kerim'de ancak kafirlere tehdit hakkında zikredilmektedir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Kim de bir mü'mini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır."* (Nisa, 93) buyurmuştur.][908]

907 Minhâcü's-Sünne, VIII, 504-519.
908 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 59-60.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Âyet-i kerime Ali ile birlikte savaşmayı kesinlikle kapsamamaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir."* buyurarak kendilerini onlar hakkında iki durumdan birisinin sözkonusu olması ile nitelendirmektedir. Bu da savaşmak yahut müslüman olmaktır. Bilindiği üzere Ali'nin kendileri ile savaşmaya karşı çağrıda bulunduğu taraf arasında onunla hiçbir şekilde savaşmamış kimseler de vardı. Hatta bunlar onunla savaşmayı terk edip onunla savaşmadıkları gibi onunla birlikte de savaşa katılmadılar. Böylelikle bunlar üçüncü bir sınıfı teşkil ediyorlardı. Ne onunla savaştılar ne onunla birlikte olup (düşmanına karşı) savaştılar ne de ona itaat ettiler. Hepsi de müslümandı. Kur'an, sünnet, Ali ve daha başka ashab-ı kiramın icmaı da onların müslümanlıklarına delildir.][909]

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾

18. "Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilip de üzerlerine huzur ve sükûn indirmiş ve onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ağacın altında ona bin dört yüz kişi bey'at etti. Bunlar yüce Allah'ın haklarında: *"Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur..."* buyruğunu indirdiği kimselerdir.][910]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur."* buyruğuna gelince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunlardan razı olarak vefat etmiş olduğu da sabittir. Allah'ın ve Rasûlünün razı olduğu kimseye ise kim olursa olsun herhangi bir kimsenin ona gazap etmesinin ona zararı olmaz. Hatta Allah'ın kendisinden razı olup kendisinin de Allah'tan razı olduğu bir kimsenin razı oluşu da Allah'ın rızasına uygun

909 Minhâcü's-Sünne. VIII. 528-529.
910 el-Cevâbu's-Sahih. VI. 374.

olur. Çünkü Allah da ondan razıdır. Bu sebeple o kişi Allah'ın rızasına uygun durumlarda bulunur. O da Allah'tan razı olur. Buna göre Allah'ın hükmü de onun rızasına uygun hükümdür. Bu gibi kimseler onun hükmüne razı olurlarsa onun gazab ettiği şeyler dolayısıyla da gazab ederler. Çünkü başkasının gazabını rıza ile karşılayıp beğenen bir kimsenin o başkasının gazabından ötürü de gazab etmesi gerekir. Zira gazab senin hoşnut olduğun, razı olduğun bir iş ise o vakit sen de seni hoşnut edecek bir iş yaparsın. İşte yüce Rabbimiz de -ki en üstün örnek onundur- böyledir. Yani onlardan razı ise onların gazab ettiği şeylere O da gazab eder. Zira O onların gazab edişlerine de razıdır.][911]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilip de üzerlerine huzur ve sükûn indirmiş ve onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır."* (Âyet 18)'deki: *"Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur."* buyruğu bu vakitte onlardan razı olduğunu beyan etmektedir. Çünkü (إِذْ) edatı geçmiş zaman için kullanılır. Böylelikle yüce Allah'ın o zamanda yaptıkları o amelleri sebebi ile onlardan razı olduğu ve buna karşılık onları mükafatlandırdığı bilinmiş olmaktadır. Müsebbeb/sonuç ise sebebinden önce olmaz. Belli bir zaman ile vakti tespit edilmiş bir şey de vaktinden önce meydana gelemez. Şanı yüce Allah bir bakıma onlardan razı olmuşsa bey'at sebebi ile sözkonusu olan bu özel razı oluş ancak o zaman gerçekleşmiş demektir. Nitekim Sahih'te de sabit olduğu üzere yüce Allah cennetliklere şöyle buyuracaktır: "Ey cennetlikler! Razı oldunuz mu? Onlar: Rabbimiz! Nasıl olur da razı olmayız? Sen bize yarattıklarından hiçkimseye vermediğin şeyleri vermiş bulunuyorsun diyecekler. O da: Peki size bundan da daha faziletli olan bir şeyi vereyim mi buyuracak onlar: Rabbimiz! Bundan daha faziletli ne olabilir diyecekler. O: Rızamı üzerinize bırakırım ve ondan sonra da size ebediyyen gazab etmem buyuracak."[912] İşte bu arkasından ebediyyen gazabın sözkonusu olmayacağı bu razı oluşun onlar hakkında o vakit hâsıl olduğuna delil olduğu gibi onun dışındaki diğer razı oluşlarından sonra gazabın sözkonusu olabileceğine de delildir.][913]

"Geri bırakılan bedevi Araplara De ki: "Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz

911 Minhâcü's-Sünne, IV, 249-250.
912 Buhârî, 7518; Müslim, 2829.
913 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 444.

gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır." (Âyet 16) buyruğundan itibaren: *"Allah size alacağınız çok ganimetler va'detti. Allah size bunu âcilen vermiş ve sizden insanların ellerini çek(tir)miştir. Bu müminlere bir alâmet olsun ve sizi dosdoğru yola iletsin, diyedir."* (Âyet 20) buyruğuna kadar devam eden âyetlere dair:

[Yüce Allah Fetih Sûresi'nde: *"Allah size alacağınız çok ganimetler va'detti. Allah size bunu acilen vermiş ve sizden insanların ellerini çek(tir)miştir. Müminlere bir alamet olsun ve sizi dosdoğru yola iletsin diyedir."* ve: *"Andolsun Allah, Rasûlüne gösterdiği rüyayı hak ile tasdik etmiştir. Elbette –ve Allah'ın izni ile- Mescid-i Haram'a korkusuzca, emniyetle başlarınızı tıraş ettirmişler ve kısaltmışlar olarak gireceksinizdir. Sizin bilmediğinizi bilip ondan önce yakın bir fetih nasip etmiştir."* (Âyet 27) ile: *"Geri bırakılan bedevi Araplara De ki: "Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."* (Âyet 16) buyurmaktadır. Bütün bu hususlar haber verdiği şekilde gerçekleşmiş çok sayıda ganimetler elde etmiş, güven içinde mescid-i harama girmiş, bedevi araplar rumlarla ve farslarla savaşmaları için çağırıldı ya da onlar İslâm'a gireceklerdi. O halde savaş ya da İslâm'ı kabul etmeleri kaçınılmazdı. Ortada âyetin nüzulünden önce olduğu gibi savaşsız bir barış antlaşması sözkonusu değildir.][914]

Yüce Allah'ın: *"Allah size alacağınız çok ganimetler va'detti."* buyruğu ile: *"Hani Allah size o iki taifeden birinin sizin olacağını va'dediyordu."* (Enfal, 7) buyrukları ve benzerleri mücerred birer vaaddir.][915]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah size alacağınız çok ganimetler va'detti."* buyruğundan itibaren: *"Henüz güç yetiremeyeceğiniz diğerlerini de."* buyruğuna ve: *"Allah her şeye gücü yetendir."* (Âyet 21) buyruklar ve benzerleri onların birincisine güçlerinin yettiğine delildir. Ötekine ise bir başka vakitte güç ve kudretlerinin yetmesi mümkündür. İşte muayyen şeylere güç/kuvvet yetirebilmek budur.][916]

914 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 77.
915 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 526.
916 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 13

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾

22. "Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı. (İşte bu) Allah'ın öteden beri süre gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* (Âyet 22-23) buyurarak geri kalan kafirlerin alışageldikleri halin önceden geçmiş kafirlerin alışageldikleri halleri gibi olduğunu haber vermektedir.][917]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı. (İşte bu) Allah'ın öteden beri süre gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* (Âyet 22-23). Onların arkalarını dönüp gitmeleri kendilerine yasak kılınmış işlerden değildir. Fakat bu onların amellerinin bir karşılığıdır.][918]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: *"Eğer inkar edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı."* ve: *"Onlarla savaşın ki Allah ellerinizle onları gazaplandırsın."* (Tevbe. 14) buyurmaktadır. Devamla dedi ki: Nitekim böyle oldu. Âyetin nüzulünden sonra onlarla ne zaman savaştılarsa mutlaka müslümanlar onlara karşı zafer kazanmışlardır. İslâm hâlâ güçlü ve üstünlüğünü devam ettirmektedir. Öyle ki doğuda ve batıda bulunanlara karşı da üstünlüğünü sağlamıştır.][919]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı. (İşte bu) Allah'ın öteden beri süre gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir*

917 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 13.
918 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 426.
919 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 244.

değişiklik bulamazsın." (Âyet 22-23). Yüce Allah değişikliğe uğraması sözkonusu olmayan Allah'ın sünnetinin kafirlere karşı müminlere yardım ve zafer vermek olduğunu haber vermektedir.][920]

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

23. "(İşte bu) Allah'ın öteden beri süregelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."

Tefsiri:

[Fakat hiçbir durumda naks olunmayan âdet/ilahi sünnet şanı yüce Allah'ın kesinlikle naks olmayacağını haber verdiğidir. Yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Seni onların üzerine salarız. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Ahzâb. 60-62); *"Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı. (İşte bu) Allah'ın öteden beri süre gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* (Âyet 22-23) ve: *"Onlar eğer kendilerine bir nezir gelirse, mutlaka o ümmetlerin her birinden daha çok hidâyette olacaklarına yeminlerinin en büyüğü ile Allah'a and içtiler, fakat onlara bir korkutucu (nezir) geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmadı. Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzenler kurarak... Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Fâtır. 42-43) buyruklarında dile getirdiği gibi.

Müminlerin görevlerini yerine getirmeleri halinde yüce Allah'ın mümin kullarına kafirlere karşı yardım etmesi. Rasûllerin kendilerine tebliğde bulunduğu kafirleri de kendinden yahut da müminlerin eli ile azap vermesi şeklindeki Allah'ın sünneti ve adeti işte budur. Bu hiçbir şekilde aksi ortaya çıkmayan Allah'ın sünnetidir. Nitekim yüce Allah bundan önce: *"Nebisi lehine Allah'ın farz kıldığı şeylerde nebisi için hiçbir vebal yoktur. Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* (Ahzâb.

920 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 75.

38) buyurmuştur. Hâlbuki burada "asla bulamazsın" buyurmamaktadır. Çünkü bu şer'i bir sünnet olup gözle görülüp tanık olunan bir sünnet değildir. Aksine vahiy ile bilinir. Bu bakımdan müminlere yardımı ve uyarılıp korkutulanlara cezası ile ilgili sünnetten farklıdır. Bu gözle görülen tanık olunan bir durumdur. Bundan dolayı asla onu naksedecek bir şey bulunmaz.

"el-Elvahu'l-İmâdiye" adını verdiği "el-Mebde Ve'l-Mead" adlı kitabında Sühreverdi Maktul gibi bazı inkarcılar kendi inkarlarına Kur'an ve Sünnetten bir delil bulmak isteyince âlemde hiçbir değişiklik olmadığına hatta Allah'ın âdeti/sünneti böyle olduğundan ötürü güneşin hep doğup batmasının devam edeceğine bu âyeti delil göstermek istemişlerdir.

Buna şöyle denilir: Âdetlerin olağanüstü hallerle bozulması duyularla ve müşahede ile genel olarak bilinen bir husustur. Şanı yüce Allah da birçok yerde âlemi boşuna ve bâtıl yere yaratmadığını haber vermektedir. Aksine O, âlemi amellerin karşılıklarının verilmesi için yarattığını bildirmektedir. O halde bu O'nun güzel sünnetinin bir parçasıdır. Bu da insanlara ahiret yurdunda amellerinin karşılıklarını vermesidir. Nitekim O gerçek dostlarına yardım edip düşmanlarını cezalandıracağını da haber vermiştir. İşte yüce Allah'ın insanları amellerinin karşılıklarını vermesi için diriltmesi de bu sünnetin bir gereğidir. Ayrıca yüce Allah her bir adetinin/sünnetinin asla bozulmayacağını da haber vermemiştir. Aksine o kullarının fiillerinin âkıbetleri demek olan dostlarını sevap ve mükafatlandırması düşmanlarına karşı onlara yardımcı olması şeklindeki sünnetine dair haber vermiştir. İşte yüce Allah'ın herhangi bir şekilde değişikliğe uğramayıp asla değiştirilmeyeceğini haber verdiği sünneti budur: *"Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözlüyorlar? Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Fâtır. 43) buyruğunda olduğu gibi.

Çünkü âdet fiili işleyenin iradesine tabidir. Hikmeti sonsuz failin iradesi ise "hakim/pek hikmetli bir irade"dir. Bu irade de birbirine benzer şeyler arasında eşitlik sağlar. İşte bu sünnette bir değişiklik olmaz bir değiştirme görülmez. Bu da yüce Allah'ın kendisinin velisi olup kendisine itaat eden kimselere bir ikramı, Rasûllerine ve iman edenlere yalanlayıcılara karşı da bir yardımıdır. İşte bu sünnet yüce Allah'ın hikmetinin bir gereğidir. Dolayısıyla hikmetinin değiştirilmesini gerektirdiklerine muhalif olan şeylerin olması bunu naks etmez. Çünkü ondaki değişiklik de yine hikmetinin bir gereğidir. Herhangi bir değişmesi ve değiştirilmesinin sözkonusu olmadığı sünnetindendir. Fakat bu âyet-i kerimelerde onun maksat olarak gözetilen bir hikmet bulunmaksızın bir fiil sahibi olduğunu kabul

edenleri reddetmektedir. Böyle bir anlayış ise hem naslara hem akıllara aykırıdır. Çünkü sünnet münferit olayların birbirlerine benzemesini ve bir şey hakkındaki hükmün benzerinin hükmü gibi olmasını gerektirir. Bu da birbirinin benzeri şeyler arasında eşitliği gerektirir ve bu onların söylediklerine muhaliftir.][921]

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

24. "O sizi kendilerine karşı muzaffer kıldıktan sonra Batn-ı Mekke'de onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çek(tir)endi. Allah yaptığınızı çok iyi görendir."

Tefsiri:

[Sonra Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye döndü. Kureyşlilerden bir kişi olan ve İslâm'a girmiş Ebu Basir geldi. Onu geri istemek üzere iki adam gönderdiler. Bunlar da: Bize verdiğin sözün gereğini yerine getirmeni istiyoruz demeleri üzerine Ebu Basir'i o iki adama geri verdi. Adamlar onunla birlikte yola çıktılar. Zülhuleyfe'ye vardıkları vakit hurmalarından yemek üzere konakladılar. Ebu Basir iki adamdan birisine: Allah'a yemin ederim ben senin -ey filan kişi- bu kılıcının çok iyi olduğunu görüyorum dedi. Öbürü kılıcını kınından sıyırdı ve: Evet Allah'a yemin olsun o çok güzel bir kılıçtır. Ben onu arka arkaya defalarca denedim deyince Ebu Basir: Bana ver de onu yakından göreyim deyince o da kılıcını ona verdi. Ebu Basir de ölünceye kadar adama vurdu. Diğeri de Medine'ye kadar kaçıp gitti. Koşarak mescide girdi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce: "Şüphesiz bu oldukça korkunç bir şey görmüştür" buyurdu. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelince: Allah'a yemin olsun kardeşim öldürüldü. Ben de öldürülebilirim dedi. Ebu Basir (radıyallâhu anh) gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah senin antlaşmana riâyetini sağladı. Sen beni onlara geri verdin. Sonra Allah beni onlardan kurtardı deyince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Anasının vay haline! Bu bir savaş körükleyicisidir. Keşke onun yanında birisi bulunsa" buyurdu. O bu sözleri işitince kendisini onlara geri vereceğini anladığı için (Medine'nin) dışına çıktı ve Sifelbahr denilen yere kadar geldi. (Olayı rivâyet eden) dedi ki: Ebu Cendel b. Suheyl (radıyallâhu anh) da onların elinden kurtuldu ve o da Ebu Basir'e katıldı. Böylelikle Kureyş arasından müslüman olup çıkan herkes mutlaka gelip Ebu Basir'e katılıyordu. Nihâyet onlardan çete

921 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 390-391.

oluşturacak kadar bir topluluk biraraya geldi.. Allah'a yemin olsun ki Kureyş'e ait Şam'a gitmek üzere çıkan bir kervanı işittilermi mutlaka o kervanın yolunu keser. oradakileri öldürür, mallarını alırlardı. Bu sefer Kureyşliler Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gönderdikleri elçi ile Allah adına ve akrabalık bağı için bunlara bir haber göndermesini ve aralarından kendisine kim gelirse güven altında olacağını bildirmesini istediler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onlara haber gönderdi. Yüce Allah da: *"O sizi kendilerine karşı muzaffer kıldıktan sonra Batn-ı Mekke'de onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi."* buyruğunu: *"Cahiliye taassup ve kibirini koymuşlardı."* (Âyet 26) buyruğuna kadar indirdi. Onların hamiyetleri/kibir ve taassupları şu idi: Onun Allah'ın peygamberi olduğunu da Rahman, Rahim Allah'ın adı ile yazmayı da kabul etmediler. Ayrıca onların Beyt'e ulaşmalarını da engellediler. Bunu Buhârî Abdullah b. Muhammed el-Musnidi'den o Abdürrezzak'dan diye rivâyet etmiştir.[922] Ahmed de bunu Abdürrezzak'dan rivâyet etmiştir. O ise Buhârî'nin üstadı el-Musnidi'den daha üstündür. Dolayısıyla onun rivâyetindeki fazlalıklar Buhârî'de bulunanlara göre daha sağlamdır.][923]

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ
يَبْلُغَ مَحِلَّهُ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَؤُهُمْ
فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا
لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

25. "Onlar, kâfir olanlar, sizleri Mescid-i Haram'dan bekletilen kurbanlarınızı yerlerine varmaktan alıkoyandır. Eğer bilmediğiniz mümin erkeklerle mümin kadınlar olmayaydı ve siz onları bilmeyip, çiğnemeyecek size onlardan dolayı da bir vebal isabet etmeyecek olsa idi... Ta ki Allah dilediği kimseyi rahmetine soksun. Eğer onlar ayrılmış olsalardı, ötekilerden kâfir olanları elbette acıklı bir azap ile azaplandırmış olacaktık."

Tefsiri:

[Yani eğer sizler Mekke'ye kılıçla girdiğiniz taktirde kendilerini tanımadığınız o mümin erkeklerle kadınları çiğnemeyecek/zarar vermeyecek olsaydınız elbette

922 Buhârî, 2731.
923 Minhâcü's-Sünne, VIII, 402-404.

sizleri Mekke halkı üzerine salardı. Eğer müminler kafirlerden ayrı bulunsaydı şüphesiz biz de kafirleri can yakıcı bir azap ile azaplandırırdık. İşte bu ve benzeri hususlar müslümanların dinine uygun olan hususlardandır.][924]

[Fiil aynı zamanda müteaddi/geçişli olarak da kullanılır ve onu alıkoyup durdurmayı anlatmak için de (عكفه - يعكُفه ويعكفه - عكفا) denilir. Nitekim yüce Allah da: *"Bekletilen/tutulan, alıkonulan kurbanlarınızı yerlerine varmaktan alıkoyanlardır."* buyurmaktadır. Yine: (ما عكفك عن كذا) yani bu işi yapmaktan seni ne alıkoydu, ne engelledi, denilir. Ayrıca (عكف الجوهر في النظم): Mücevherat gerdanlıktaki yerini aldı (orada kaldı) da denilir.][925]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer bilmediğiniz mümin erkeklerle mümin kadınlar olmayaydı."* buyruğundan itibaren *"Eğer onlar ayrılmış olsalardı ötekilerden kafir olanları elbette acıklı bir azap ile azaplandırmış olacaktık."* (Âyet 25) buyruğu şunu dile getirmektedir: Şâyet Mekke'de kafirler arasında güçsüz müminler bulunmamış olsaydı Allah kafirleri azaplandıracaktı. Aynı şekilde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Şâyet evlerde bulunan kadınlar ve küçük çocuklar bulunmasaydı namaza kâmet getirilmek üzere emir verirdim. Sonra ben de beraberlerinde odun demetleri bulunan bir kaç adamla birlikte bizimle beraber namazda hazır bulunmayanların bulundukları yerlere gider ve içinde bulundukları evleri yakardım" buyurmuştur. Aynı şekilde o hamile kadına çocuğunu doğuruncaya kadar mühlet verip onu o halde recm etmemiştir.][926]

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

26. "Hani kâfirler kalplerinde o taassup ve kibri yani cahiliye taassup ve kibrini koymuşlardı da Allah da hemen huzur ve sükûnunu Rasûlünün ve müminlerin üzerine indirmişti. Onlara takva sözü üzerinde sebat vermişti. Onlar zaten buna daha layık ve buna ehil idiler. Allah her şeyi çok iyi bilendir."

924 Câmiu'l-Mesâil. II. 73.
925 Şerhu'l-Umde -siyam- II. 707.
926 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 114.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Hani kafirler kalplerinde o taassup ve kibri/hamiyeti yani cahiliye taassup ve kibrini/hamiyetini koymuşlardı da."* buyurmaktadır. Şüphesiz öfke ve hamiyet kişiyi kendisine zarar verecek şeyleri yapıp faydalı olacak şeyleri terk etmeye iter. Bu ise ilme muhalif bir iş yapmak demek olan cahilliğin bir neticesidir. Sonunda kişi kendisine zarar vereceğini bildiği bir işi yapmaya ve faydalı olacağını bildiği bir işi de terk etmeye iter. Buna sebep ise onun içindeki bir takım kişi ve fiillere karşı düşmanlığı ve nefretidir. O bu durumda aslında büsbütün ilimsiz ve tasdiksiz değildir. Fakat nefsindeki nefret ve kıskançlık bunun gereğini ilmin gereğini yapmaya baskın hale getirmiştir. İşte bu da gereğini ve muktezasını yapmamaktan ötürü ilmin zayıf olduğuna delildir. Fakat bu gerektirici ve netice sadece ondan ortaya çıkmaz. Aksine hem ondan hem de nefisteki kendisine fayda verecek şeyleri sevip zarar verecek şeylerden nefret etmek duygusundan meydana gelir. Ama nefis bir hastalığa yakalanacak olup, ondan dolayı da bozulursa kendisine zarar veren şeyleri sevmeye başlar, faydalı olacak şeylerden de nefret eder. Böylelikle nefis de canının çektiğinden ötürü kendisine zarar verecek şeyleri -zarar vereceğini bile bile- yemeye kalkışan hastaya benzer.][927]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[*"Allah da hemen sekînetini/huzur ve sükûnunu."* onun üzerine *"indirdi."* ebu Bekir'in üzerine bunu indirdi diye açıkladı. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine sekînet zaten daha önceden inmişti.

Derim ki: Üstadımız Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye -Allah ona rahmet etsin- bundan farklı bir kanaati tercih edip şöyle derdi: Zamir asıl itibari ile Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait olup ona tabi olmak sûretiyle de onun arkadaşına da aittir. Sekînetin asıl üzerine indiği odur. Görünmeyen ordular ile Allah'ın desteklediği kişi de odur. Bu ise ondan arkadaşına (Ebu Bekir'e) sirâyet etmiştir. -İbn Teymiyye'nin açıklamaları burada sona ermektedir-.][928]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Rahman'ı inkar edenler hakkında böyle buyurduğuna göre Onun isim ve sıfatlarının manalarının tamamını inkar eden kimse hakkında ne düşünülebilir? Böyle bir mülhidin/inkarcının ve benzerlerinin bir cahiliye taassup ve kibri/hamiyeti sıfatlarının bulunması yüce Allah'ın haklarında: *"Hani kafirler kalplerinde o taassup ve kibri yani cahiliye taassup ve kibrini/hamiyetini koymuş-*

927 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 540.
928 Bedaiu'l-Fevâid, II, 89.

lardı da Allah da hemen huzur ve sükûnunu/sekînetini Rasûlünün ve müminlerin üzerine indirmişti." buyurduğu kimselerin taassup ve kibrinden/hamiyetinden daha kötüdür. Çünkü sahih'te sabit olduğuna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye yılında müşriklerle barış yaptığında Ali (radıyallâhu anh)'a barış antlaşmasının yazıldığı belgenin başına "Bismillahirrahmanirrahim"i yazmasını emir buyurunca o sırada müşrik olan Süheyl b. Amr şöyle demişti: Biz Rahman'ın ne olduğunu bilmiyoruz. Fakat sen bunun yerine daha önce yazdığın gibi "Bismikallahumme: Senin adınla Allah'ım" diye yaz dedi. Bunun üzerine o da Ali'ye emir verdi. O da "Bismikallahumme" yazdı. Sonra: İşte bu Allah'ın Rasûlü Muhammed'in üzerinde ittifak edip anlaştığı hususlardır dedi. Bu sefer onlar: Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmiş olsaydık seninle savaşmazdık. Fakat sen Abdullah'ın oğlu Muhammed yaz dediler.[929]

İşte yüce Allah'ın isimlerini ve Rasûlünün nübüvvetini kabul etmek hususunda bunlar cahiliye hamiyetinin/kibir ve taassubunun etkisi altında kalmışlardı.][930]

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ
اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ
مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

27. "Andolsun Allah, Rasûlüne gösterdiği rüyayı hak ile tasdik etmiştir. Elbette –ve Allah'ın izni ile- Mescid-i Haram'a korkusuzca, emniyetle başlarınızı tıraş ettirmişler ve kısaltmışlar olarak gireceksinizdir. Sizin bilmediğinizi bilip ondan önce yakın bir fetih nasip etmiştir."

Tefsiri:

[Ömer (radıyallâhu anh) ona Hudeybiye yılında o yıl geri dönmek üzere müşrikler ile barış yapması üzerine: *"Allah'ın izni ile Mescid-i Harama korkusuzca emniyetle gireceksinizdir."* buyruğunu hatırlatarak başvurup soru sormuştu. Nihâyet Ebu Bekir ona Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği gibi: O sana bu yıl mescid-i harama gireceğini söyledi mi diye sormuş Ömer hayır deyince Ebu Bekir: O halde hiç şüphesiz sen oraya gireceksin ve onu tavaf edeceksin dedi.][931]

929 Bu Hudeybiye kıssasında olmuş olup rivâyet Buhârî'de geçmektedir.
930 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. V. 53-54.
931 es-Safdiyye. I. 140.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Elbette -ve Allah'ın izni ile- Mescid-i Harama korkusuzca emniyetle başlarınızı traş ettirmişler ve kısaltmışlar olarak gireceksinizdir."* buyurarak başı traş ettirip kısaltmayı bu ibadetin bir şiarı ve alameti kılmaktadır. Bu ibadetten başın traş edilmesi ve kısaltılması diye söz etmektedir. İşte bu, bu ibadetin bir kısmı ve bir parçası olmasını çeşitli sebeplerden dolayı gerektirmektedir.

1. Bunların birincisi ibadete eğer o ibadet içinde yapılan işlerin adı verilecek olursa bu, amelin ibadet içinde vacip olduğuna delildir. Yüce Allah'ın: *"Sabah Kur'an'ı/namazı."* (İsra. 78); *"Geceleyin kıyamda dur."* (Müzzemmil. 2); *"Şüphe yok ki Rabbin senin ve seninle beraber olanlardan bir kesimin gecenin üçte ikiden az yarısı ve üçte biri kadar ayakta durduğunu(zu) bilir."* (Müzzemmil. 20); *"Rükû edenlerle birlikte rükû et."* (Âl-i İmran. 43); *"Secde edenlerden ol."* (Hicr. 98) ve *"Rabbini hamd ile tesbih et."* (Taha. 130) buyruklarında olduğu gibi.

Nitekim iki rekat namaz kıldım denildiği gibi iki secde de denilir. Aynı şekilde muayyen şeyler hakkında da bir şey onun cüzlerinin bir kısmı kullanılarak da ifade edilebilir. Yüce Allah'ın: *"(bir köleyi azad etmek anlamında) Bir boynu azad etmek."* (Mücadele. 92) buyurması gibi. Aynı şekilde onun yanında on baş ve on boyun vardır da denilir.

2. Saçların kesilip kısaltılması eğer ibadetin gereklerinden olup bu da ibadet esnasında etkisi kalıcı ve zahiren görülen bir durum ise o taktirde ibadetin varlığı onun varlığı demek oluyorsa ibadetin (haccın) onun lafzı ile anılması onu gerektirmesi ve beraberliği dolayısıyla caiz olur. Fakat kimi zaman onunla beraber bulunup bir başka zaman da -insanın tercihine göre- bulunmuyor ise bu binmek ve yürümek ayarında bir iş olur ve böylelikle bu lafız ile (binmek ve yürümek gibi lafızlarla) onu ifade etmeye kalkışmak hem güzel olmaz hem de ondan bu anlaşılmaz.

3. ...[932]

Bununla birlikte -yüce Allah en iyi bilendir- tavaf yapıp say etmeyi değil de saçları traş edip kısaltmanın sözkonusu edilmesi bunların insanın bedeninin sıfatı olup. onun bir yerden bir yere geçmesi ile onunla birlikte intikal edişlerinden dolayıdır.

"Girmek"ten maksat ise (orada) olmaktır. Sanki sizler Mescid-i Haramda olacaksınız, saçlarınızı kesmiş ve kısaltmışlar olarak sizler orada bir süre kalacak-

932 Tercümeye esas aldığımız nüshada da böyle (Çeviren)

sınız denilmiş gibidir. Yine bu ifadeler ile ibadetin tamamına da dikkat çekilmektedir. Çünkü saçların kesilip kısaltılması ibadetin tamamlanmasından sonra olur. Böylelikle bir önceki sene umreyi tamamlamaları engellendiği gibi umrelerini tamamlamalarının engelleneceğinden korkuya kapılmamalarının sağlanması istenmiştir.][933]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Andolsun Allah'ın izni ile Mescid-i Harama gireceksinizdir."* buyruğunda Allah tarafından bir şüphe ile söylendiği düşünülemez. Hatta muhatap olan onun Rasûlü ve müminler tarafından dahi böyle anlaşılmış olamaz. Bundan dolayı Sa'leb şöyle demiştir: Bu Allah'ın esasen bilmiş olduğu bir istisnadır. Yaratılmışlar ise bilmedikleri hususlarda istisna ederler.

Ebu Ubeyde ve İbn Kuteybe ise: "(إن): ... se. ...sa, (إذ) anlamındadır ve Allah dilerse demektir. Bundan maksat ise fiilin (إنْ) ile tahkikidir. Tıpkı (إذ) ile tahakkuk ettiği gibi. Aksi taktirde burada bu lafız (إذ) vakit bildiren lafızdır. (إن): ... se, ...sa, ise talik (şart kılma) harfidir.[934]

Denilse ki: Araplar (إذا احمرَ الْبُسْر فأْتني): Taze hurma kızardığı zaman bana gel derler. Bununla birlikte –aynı manayı kastederek- (إنْ احمَرَ الْبُسْر): Taze hurma kızarırsa.... demezler.

Şöyle cevap verilir: Çünkü burada maksat geliş zamanını kızarması zamanı ile tayin etmektir. Bu sebeple onlar kesinlik ifade eden zarfı kullanırlar. (إن): ....se, sa lafzı zaman tayinine delalet etmez. Aksine bu edat ikinci fiilin birinci fiil ile bağlantılı olmasını gerektiren katıksız bir şarta bağlı olarak zikredîştir. Bizim üzerinde durduğumuz konunun bir benzeri ise Arapların: (يَحْمَرُّ وَيطِيبُ إنْ شَاءَ الله): İnşaallah/Allah'ın izni ile kızarır ve olgunlaşırsa. demeleridir. Bu ise bir gerçektir. İşte bu ona benzer.

Denilse ki: İnsanlardan bir kesim bu manadan kaçıp buradaki istisnayı hakkında şüphe edilen bir durum hakkında kabul etmişlerdir. Bu bakımdan Zeccac da şöyle demiştir:[935] "Andolsun Mescid-i Harama gireceksinizdir." Yani Allah size bunu emretmiştir. Buradaki istisnanın (inşaallah: Allah dilerse, Allah'ın izni ile) demenin güvenlik ve korku ile alakalı olduğu da söylenmiştir. Yani sizler oraya güven içinde mutlaka gireceksiniz. Oraya girmekte hiçbir şüphe yoktur.

933 Şerhu'l-Umde -hacc-. II, 542-543.
934 Zâdu'l-Mesîr. VII. 443.
935 Zâdu'l-Mesîr. VII. 443.

Şöyle de açıklanmıştır:

Hepiniz yahut bir kısmınız mutlaka gireceksinizdir. Çünkü onların bazılarının öleceğini bilmiştir. Bu durumda istisna onların tamamının girmeyecekleri içindir.

Şöyle de açıklanmıştır: Bütün bu görüş sahipleri aslında Kur'an-ı Kerim'in delalet ettiği mananın dışına çıktıkları hususun içine düşmüşlerdir. Böylelikle onlar bu manayı kendilerine fayda sağlamayacak bir şekilde de tahrif etmiş oldular. Çünkü Allah size bunu emretmiştir demektir diyenlerin görüşlerine göre bu şanı yüce Allah onlara emredip etmeyeceğini bilmiştir. Bu sebeple onlara oraya girmeleri emrini vereceğini fiilen gireceklerini bildiği gibi bilmiştir. Böyle diyerek bunlar istisnayı lafzın kendisine delalet etmediği bir manaya bağlı olarak zikretmiş oldular. Hâlbuki Allah'ın ilmi hem zahir/açıkça belirtilen ifadeler ile hem de gizli, açıklanmayan hususlarla alakalıdır. Aynı şekilde onların güven altında olmaları ve korkmaları da böyledir. O onların güven altında mı yoksa korkarak mı gireceklerini bilir. Yüce Allah da onların güven altında girmelerini bilmekle birlikte güven içinde gireceklerini haber vermiştir. Her ikisinde de Allah nezdinde hiçbir şüphe yoktur. Hatta Rasûlünün nezdinde de yoktur. Onların hepsi yahut da bir kısmı (gireceklerdir) diyenlerin görüşleriyle alakalı olarak da şöyle denilir: Meşiete (inşaallah diyerek Allah'ın dilemesine) bağlı olan lafız ile kastedilenlerin girişidir. Eğer o hepsini kastetmiş ise hepsinin oraya girmeleri kaçınılmazdır. Çoğunluğun gireceğini kastetmiş ise ilahi meşiete bağlı olarak sözkonusu edilen de onların girişidir. Onun kastetmediklerinin (إن): se, sa şartına bağlı olarak zikredilmesi caiz değildir. O ancak bu şarta olacak olanı bağlı olarak zikretmiştir. Böylelikle bu kesin verilmiş bir söz idi. Bundan dolayı Ömer (radıyallâhu anh) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Hudeybiye senesinde: Sen bizlere bizim Beyt'e gidip etrafında tavaf edeceğimizi söylememiş miydin dediği zaman O: Evet ben sana bu sene gideceğini mi söyledim buyurunca Ömer hayır diye cevap vermiş O da: Sen ona varacaksın ve etrafında tavaf edeceksin buyurmuştur.

Kur'an'daki diğer vaatler arasında neden bu vaat böyle (inşaallah: Allah'ın dilemesi ile, izni ile şartına bağlı olarak) zikredilmiştir, denilse:

Şöyle cevap verilir: Çünkü bu âyet-i kerime Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının Hudeybiye'den dönüşünden sonra inmiştir. Onlar o sene umre yapmak üzere ihrama girmiş, mescide girmek için oldukça gayret harcamış, müşrikler de onlara engel olmuşlardı. Bu sebeple yüce Allah'tan başkasının bilmediği bir acı ile geri dönmüşlerdi. Bundan ötürü onlar bu vaadin o sene

gerçekleşmesini ümit ediyorlardı. Zira Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara (zaman kaydını sözkonusu etmeksizin) mutlak olarak vaadde bulunmuştu.

Onun rüyasında birisinin: "Elbette ve Allah'ın izni ile Mescid-i Harama gireceksinizdir" diyen birisini gördüğü de rivâyet edilmiştir. Bunun üzerine sabah olunca insanlara rüyasını anlatmış ve onlara umre için çıkmaları emrini vermişti. Fakat o yıl umre yapamadılar. Bunun üzerine bu âyet onlara kendilerinin bu sene gerçekleşeceğini zannettikleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara va'dettiğini va'detmek üzere nazil oldu.

Yüce Allah'ın: *"İnşaallah: Allah'ın izni ile."* buyruğu burada oraya girmesinin muhakkak olduğunu ve sizin için Allah'ın bunu gerçekleştireceğini ifade etmek üzere gelmiştir. Nitekim bir kimse muhakkak yapmayı kararlaştırdığı bir husus için: Allah'a yemin ederim ki Allah'ın izni ile ben bu işi yapacağım derken o irade ve kararlılığında bir şüphe için bunu söylemez. Aksine muhakkak olarak kararlılıkla bunu istediğini anlatmak için kullanır. Bununla birlikte inşaallah: Allah'ın izni ile demeyecek olursa Allah'ın azmini boşa çıkaracağından ve arzu ettiği işi gerçekleştiremeyeceğinden de korktuğu için bunu zikreder. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[936] yer alan rivâyete göre Süleyman (aleyhisselâm) şöyle demişti: Allah'a yemin olsun bu gece yüz hanımımı dolaşacağım. Onların her biri Allah yolunda savaşacak bir atlı doğuracak. Onun arkadaşı kendisine inşaallah: Allah'ın izni ile de dediği halde o söylemeyince aralarından sadece bir kadın gebe kaldı ve o da yarım bir insan doğurdu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: "Nefsim elinde olana yemin olsun ki şâyet inşaallah: Allah'ın izni ile demiş olsaydı hepsi de süvari olarak Allah yolunda cihad edeceklerdi."

Bu durumda o "inşaallah" diyecek olursa bu istek ve iradesinde bir şüpheden dolayı söylemiş olmayıp aksine bunu Allah'ın kendisi için bu isteğini gerçekleştirmesi için söyler. Çünkü hiçbir iş Allah'ın meşieti/izin ve dilemesi olmadan meydana gelmez. Bu sebeple kul Allah'ın meşieti şartına bağlamaksızın Allah'a bir şeyler dayatırcasına yemin edecek olursa onun maksadı hâsıl olmaz. Çünkü bu şekilde Allah'a yemin ile dayatmaya kalkışanı yalancı çıkartır. Bundan dolayı "Sen her şeyi takdir edenin hiçbir işini tamamlayamazsın" sözü rivâyet edilmektedir.

Bir ilim adamına da: Sen Rabbini ne ile tanıdın diye sorulması üzerine o: Verilen kararları bozması ve çaba ve gayretleri boşa çıkarması ile demiştir. Yüce Allah da: *"Hiçbir şey hakkında sakın: Ben bunu mutlaka yarın yapacağım deme. Meğer ki Allah dilemiş ola (inşaallah yapacağım de)."* (Kehf. 23-24) buyurmaktadır.

936 Buhârî. 2819; Müslim. 1654

Bir kimsenin: Muhakkak yapacağım demesinde hem talep hem haber anlamı vardır. Talebi kesin ve kararlıdır. İstediğinin meydana gelmesine gelince bu Allah'ın dilemesi ile olur. Yüce Allah da bir kimsenin talep ettiği bir fiilin onun gücü ve çerçevesi dahilinde olması gerektiğini (bildirmiştir). Çünkü talepte bulunması halinde Allah'tan istemesi görevidir. Haber vermesi halinde de ancak Allah'ın kendisine öğrettikleri ile haber verebilir. Şâyet şanı yüce Allah'a yemin ile dayatan kimsenin yaptığı gibi meşietine/dilemesine bağlı olmaksızın kesin talepte bulunacak olursa Allah onu yalancı çıkarır. Müslüman kararlı olup yapmak istediği ve tereddütsüz olarak gerçekleştirmeyi dilediği herhangi bir husus hakkında istediğinin gerçekleşmesi ve yemin ettiği hususun meydana gelmesi için inşaallah der. Çünkü Allah'ın meşieti/dilemesi olmaksızın o iş (ve hiçbir iş) olmaz. Bunu iradesindeki tereddütten dolayı söylemez. Şanı yüce Rabb ise onlara va'dettiğini istisnasız ve kararlı bir şekilde gerçekleştirmeyi diler ve o neyi dilerse onu yapar. Şanı yüce Allah'ın dilediği olur dilemediği olmaz. O olmayan şeyleri isteyen ve istemediği şeyler olan kul gibi değildir.

O halde yüce Allah'ın: *"İnşaallah: Allah'ın izni ile, Allah dilerse."* buyruğu muhakkaklık ifade eder. Benim size va'dettiğim benim meşietim ve iradem ile muhakkak meydana gelecektir. Çünkü benim dilediğim olur dilemediğim olmaz. Bu durumda istisna (inşaallah buyurulması) bu işin muhakkak gerçekleşeceği maksadı iledir. Çünkü onlara va'dedilen ve istedikleri şey olan o iş (umre yapmak) o yıl gerçekleşmemişti. Kendilerine va'dedilen diğer hususların durumu ise böyle değildi.

Bundan dolayı fukaha yemin ederken yaptığı istisna ile (inşaallah demesi ile) bu manayı yani istisnasında şarta bağlı değil. muhakkak dileğini ifade etmeyi kastedecek olursa bununla istisna yapmış olur mu yoksa yeminini bozması halinde keffarette bulunması gerekir mi hususunda görüş ayrılığı içindedirler. Bu kişi bu konuda o işi istemekte tereddüt gösterenden farklı durumdadır. Çünkü böyle bir kişinin istisna yapmış olacağında görüş ayrılığı yoktur. Sahih olan görüş ise kişinin bütün durumlarda istisna yapmış olacağıdır. Çünkü meşiet umumi bir ifadedir. Ayrıca bir kimsenin eğer kendisi için yemin ettiği şeyi isteyişi kararlı ise o bunu Allah'ın meşieti/dilemesi şartına bağlamış olur ve maksadının meydana gelmesi için değil yüce Allah'ın o işi murad etmesine bağlı olarak kesin bir ifade kullanır. Aynı zamanda böyle bir kimse olmamasını isteyerek böyle bir şey de söylemez. Çünkü bu bir ayırdetmedir. İstemekle alakası yoktur. O şanı yüce Allah'ın dilemesi halinde o yükümlülüğü (yemininde söylediği şartı) yüklenmiş olur. Eğer Allah onu dilemezse yemini ile o yükümlülüğü üstlenmemiş olur. Şâyet o işin olmasını isteyişi kesin ise istenen her bir şey yemin ile üstlenilmiş değildir. Bu sebeple de ona keffaret düşmez.

Bu zikrettiklerimiz ile bir kimsenin "inşaallah" demesinin istediğinin gerçekleşmesini en mükemmel derecede istemekle birlikte olacağı açıkça anlaşılmış olmaktadır. O bu sözünü istediğini gerçekleştirmek yolunda Allah'ın yardımını almak için söyler. İradesindeki bir şüpheden ötürü değil. Bu bir şeye yemin edip, onu iradesi ile kasteden kimse hakkında böyledir. Yüce Allah'ın: *"Elbette/ andolsun Mescid-i Harama gireceksinizdir."* buyruğuna benzer. Bu buyruk yüce Allah'ın olmasını murad ettiğine dair bir haberdir. Ayrıca o bunun olacağını da bilmektedir. Bunu da yüce Allah: *"İnşaallah: Allah'ın izni ile"* şartına bağlayarak zikretmiştir. İşte insanın da gelecekte kesin bir irade ile gerçekleştirmeyi kararlaştırdığı ve bunun için onu gerçekleştirmeyi muhakkak istediğinden ötürü inşaallah dediği geleceğe dair verdiği haberleri de böyledir. O ne iradesindeki ne de meydana geleceğinde bilgisi hususundaki şüphe dolayısıyla bunu söylemez.

Bundan dolayı şarta bağlı olarak söylediği şeyi tam arzu edip onun gerçekleşmesini güçlü bir şekilde istediği zaman insan istisnayı söyler/inşaallah der. Böylelikle onun gerçekleşme ümidi ile gerçekleşmeyeceğine dair hatırına gelen korkular kalır. Bunun için o da Allah'tan dilediği şekilde olacağını bilmekle birlikte umudunun gerçekleşmesi için inşaallah der ve olacağını bildiği o iş hakkında ona dua eder. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir gününde ashaba müşriklerden ölenlerin devrilecekleri yerleri de haber vermiş, bundan sonra ise kendisi için hazırlanmış gölgeliğe girerek Rabbinden yardım ve imdat istemeye koyulmuş ve: "Allah'ım! Bana va'dettiğini gerçekleştir" demeye koyulmuştu.[937] Çünkü Allah'ın neyi takdir edeceğini bilmek onun kaderinin sebeplere bağlı olarak gerçekleşmesine aykırı değildir. Dua ise onun sebeplerinin en büyüklerindendir. Yüce Allah'ın rahmetini ümid edip azabından korkmak da aynı şekilde azabından kurtulmanın rahmetine nail olmanın da en büyük sebeplerindendir.

Allah'ın meşietini/dilemesini sözkonusu ederek istisna yapmak ise hem katıksız haberlerde olur hem de beraberinde isteğin/talebin bulunduğu haberlerde de olur. Birincisi ne bir teşvik ne de bir engelleme maksadını gütmeksizin genel olarak bir haber cümlesine dair yemin etmesi halinde sözkonusu olur. Bundan maksat ise ya bir şeyi doğrulamak yahut yalanlamaktır. Bir kimsenin: Allah'a yemin olsun inşaallah muhakkak böyle olacaktır, yahut da böyle olmayacaktır demesi gibi. İstisna yapan kimse bunun olacağını ya da olmayacağını bilen bir kişi olabilir. Yüce Allah'ın: *"Elbette gireceksinizdir."* buyruğunda olduğu gibi. Şüphesiz ki bu hazf edilmemiş bir cevaptır.

937 Müslim, 1763.

İkincisinde ise bir talep manası bulunur. Bir kimsenin: Allah'a yemin olsun inşaallah bu işi yapacağım yahut yapmayacağım demesi gibi. Burada kip bir haber kipi olmakla birlikte buna talep manasını da yüklemiştir. Bununla birlikte "vallahi ben bunu istiyorum ve ben buna karar vermiyorum" demez. Aksine: Allah'a yemin olsun bu olacaktır der. Eğer bu dediği olmazsa iş yemin ettiği şekilden başka türlü gerçekleştiği için yeminini bozmuş olur. Fakat "inşaallah: Allah'ın izni ile, Allah dilerse" diyecek olursa o vakit ona "Allah'ın dilemesi" takdiri ile ona dair yemin etmiş olur. Mutlak olarak yemin etmiş olmaz.

Bundan dolayı fukahanın bir çoğu eğer hakkında yemin olunan husus gerçekleşmeyecek olursa yahut da yapmayacağına dair yemin ettiği husus meydana gelecek olursa -ister unutmuş, hata etmiş ya da bilmeden olsun- yemininin bozulacağı kanaatini benimsemişlerdir. Çünkü onlar bu manada verilen haberi dikkate almışlardır. Eğer iş onun haber verdiğinden farklı ortaya çıkarsa yeminini bozmuş olur.

Diğerleri ise şöyle der: Aksine böyle birisinin maksadı (yapılmasını istediği işi) teşvik etmek ya da men etmektir. Emir ve yasak gibi. Bir kimse ne zaman bir işin yapılmasını yasaklayacak olup sonra kendisi unutarak ya da hata ederek o işi yapacak olursa bu tutumuna muhalefet etmiş olmayacağı gibi bu şekilde yemin eden kişinin durumu da böyledir.

Öncekiler der ki: Fakat bu tasdik ve yalanlama manasında olabilir. Mesela Allah'a yemin olsun mutlaka yağmur yağacaktır yahut yağmayacaktır sözü katıksız bir haberdir. Bunda ne bir teşvik ne de bir yasaklama vardır. Eğer kendi inanç ve kanaatine dair yemin edecek olup durum yemin ettiğinden farklı ortaya çıkarsa yeminini bozmuş olur.

İşte bununla geçmiş hakkında yemin etmek ile gelecek için yemin etmek arasındaki fark da ortaya çıkmaktadır. Çünkü geçmişe dair yapılan yemin münakide değildir. (Yemin olarak gerçekleşmez). Eğer o yemin hakkında hata edecek olursa gamus yemininde olduğu gibi keffarette bulunması gerekmez. Oysa gelecek adına yapılan yemin böyle değildir. Eğer bu işi yapmış ise gelecekte onun için istisnada bulunmak yükümlülüğü de yoktur. Yüce Allah: *"O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: "Hayır Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır."* (Teğabün. 7) buyruğunda ona gerçekleşecek şeye dair yemin etmesini emir buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Kâfirler: "Sâat bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir."* (Sebe. 3) buyruğu da böyledir. Aynı şekilde mevcut durum hak-

kında yemin etmesini de: *"O gerçek midir diye senden haber almak isterler. De ki: Evet Rabbim hakkı için o elbette haktır."* (Yunus, 53) buyruğunda ona verdiği emirde olduğu gibi.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki Meryemoğlu aranızda adaletli bir hakem ve adaleti sağlayan bir imam olarak inecektir."[938] ve "Nefsim elinde olana yemin ederim ki insanlar katil niçin öldürdüğünü maktul neden öldürüldüğünü bilemeyeceği bir gün gelmedikçe dünya yok olmayacaktır."[939] ve: "Kisra helak olduğu zaman yahut Kisra mutlaka helak olacaktır. Sonra da ondan sonra Kisra olmayacaktır. Kayser de helak olacak olursa ondan sonra bir kayser olmayacaktır. Nefsim elinde olana yemin ederim ki onların hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız."[940] buyurmuştur. Bu iki hadis de sahih'tedir.

Böylelikle Efendimiz -Allah'ın salat ve selâmları ona- birçok yerde istisna yapmaksızın (inşaallah demeden) pek çok yerde yemin etmiş bulunmaktadır. Yine de yüce Allah en iyi bilendir.][941]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Elbette ve Allah'ın izni ile Mescid-i Harama korkusuzca emniyetle gireceksinizdir."* buyruğu yüce Allah'ın daha sonraları bunu dilediğine delildir.][942]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Abdullah dedi ki: Yüce Allah: *"Elbette ve Allah'ın izni ile Mescid-i Harama korkusuzca emniyetle gireceksinizdir."* buyurmaktadır. Yani bu herhangi bir şüphe sözkonusu olmamak üzere yapılmış bir istisnadır.][943]

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾

28. "O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile -onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir. Şahit olarak Allah yeter."

938 Kaynakları daha önce gösterildi.
939 Müslim, 2908.
940 Buhârî, 3618; Müslim, 2918.
941 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 454-460.
942 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 446.
943 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 255, 668. Ebu Abdullah dediği kişi ise İmam Ahmed'dir.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile -onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir"* buyurmaktadır. O bu dinin hak olduğunu açıkça gösteren delillerle ve ilmi âyetlerle/belgelerle onu üstün kılacağı gibi ona muhalefet edenlere karşı yardım ve desteği ile de onu üstün kılacak ve böylelikle hep yardıma mazhar olacaktır. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik."* (Hadid. 25) buyruğunda olduğu gibi. Bu ise hüküm bildiren bir tanıklıktır.][944]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile onu bütün dinlere üstün kılmak için gönderendir."* Hidâyet ilmin kemalidir. Hak din de amelin kemalidir. Yüce Allah'ın: *"Güçlü ve basiretli kullarımız."* (Sâd. 45); *"İşte bunlar (Allah'ın) kalplerine imanı yazmış olduğu ve kendilerini nezdinden bir ruh ile desteklemiş olduğu kimselerdir."* (Mücadele. 22); *"İman edip salih amel işleyenler."* (Tin. 6); *"Güzel söz yalnız O'na yükselir. Onu da salih amel yükseltir."* (Fatır. 10) buyruklarında olduğu gibi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de hutbesinde: "Şüphesiz sözün en hayırlısı Allah'ın sözü, hidâyetin en hayırlısı da Muhammed'in hidâyet yoludur."[945] buyurmuştur.][946]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah: *"O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile –onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir. Şahit olarak Allah yeter."* (Âyet 28) buyurmuştur. Dininin bütün dinlere üstün gelmesi ilim ile delil ile ve beyan iledir. Onun gösterdiği âyetleri ile ve burhanları ile gerçekleşir. Bu ise ancak delillerin ve onun getirdiği şer'i hükümlerin kendisi olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen âyetlerin nakledilmesi sûretiyle meydana gelen ilim ile tamam olabilir. Aynı zamanda onlar delillerin maksadını teşkil eden ve delilin gösterdiği şeydir. Bunu da yüce Allah ilim, hüccet ve beyan ile her dinin üstüne çıkarmıştır. Tıpkı yardım, güç ve destekleme ile bütün dinlere üstün kıldığı gibi. Hamd ise yalnız âlemlerin Rabbi Allah'adır.][947]

944 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 195.
945 Bu sahih ve meşhur "hutbetu'l-hâce" diye bilinen hutbedeki ifadelerdir.
946 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 59.
947 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 361.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile gönderendir.*" buyruğundaki hidâyet burada imandır. Hak din ise İslâm'dır. Hidâyet mutlak olarak kullanıldığı taktirde mutlak iman gibi olup onun kapsamına o da girer bu da (iman da İslâm da).][948]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile -onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir.*" buyurmaktadır. Bunu delil ile beyan ile el ile dil ile gerçekleştirecektir. Bu husus da kıyamet gününe kadar böyledir. Fakat Mekke döneminde cihad ilim ve beyan iledir. Medine döneminde cihad ise Mekke dönemindeki ile birlikte ayrıca el ve demir/silah ile olur.][949]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Furkan ve sultan delil ve ilim ile de yardım ve desteklemek ile de olur. Yüce Allah'ın: "*O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile onu bütün dinlere üstün kılmak için gönderendir.*" buyruğunda olduğu gibi.][950]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile –onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir. Şahit olarak Allah yeter.*" (Âyet 28) buyurmaktadır. Vakıa onun haber verip va'dettiği gibi gerçekleşmiştir.][951]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile –onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir. Şahit olarak Allah yeter.*" (Âyet 28). Hidâyet faydalı ilmi, hak din ise salih ameli ihtiva eder. Bunun dayanağı ise adalettir. Yüce Allah'ın: "*Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik.*" buyruğunda dile getirdiği gibi.

Adaletin esası ise yüce Allah'ın hakkı hususunda adaletli olmaktır. Bu da ona ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ona ibadet etmektir. Çünkü şirk koşmak pek büyük bir zulümdür. Nitekim Lukmân oğluna: "*Oğulcağızım! Allah'a ortak koşma. Çünkü şüphesiz ortak koşmak pek büyük bir zulümdür.*" (Lukmân, 13) buyurmaktadır.

948 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 166.
949 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 38.
950 Tarîku'l-Vusûl, 162.
951 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 71-72.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: Yüce Allah'ın: *"İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlara gelince."* (En'am, 82) âyeti nazil olunca bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına zor geldi ve: Hangimiz nefsine zulmetmez ki dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bunun manası zannettiğiniz gibi değildir. Zulüm ancak şirktir. Sizler salih kulun: *"Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür."* dediğini işitmediniz mi" buyurdu.][952]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) apaçık delillerle ve hidâyet ile gönderildi. O hem haber bildiren hem istek ifade eden hükümleri ve bunlara delalet eden delilleri beyan buyurdu. Meseleleri de vesileleri de açıkladı. Söyleneni ile ameli ile dini beyan buyurdu. Kendisi ile hak din olduğunun bilineceği esaslarını da açıkladı. İşte bu anlamdaki buyrukları yüce Allah birçok yerde zikretmiş bulunmakta ve o Rasûlünü hidâyet ile ve diğer bütün dinlere üstün kılmak için de onu hak din ile gönderdiğini açıklamıştır. Bu hususu Tevbe, Fetih ve Saf sûrelerinde zikretmiştir.

Hidâyet ise yaratılmışları hakka iletmek, onlara bunu tanıtıp öğretmek ve buna götüren yolu göstermek, irşad etmektir. Bu ise ancak bu hidâyete delalet eden delilleri ve âyetleri sözkonusu etmekle olabilir. Aksi taktirde sadece haber ile onun hak olduğu bilinemez, hak olduğuna dair delil getirilemeyen şey de hidâyet olamaz. Şanı yüce Allah gerek bizim peygamberimizi gerekse diğerleri olsun peygamberleri sözkonusu ettiği vakit onları apaçık delillerle gönderdiğini de zikreder. Bunlar ise kesin bilgi ile bilinen apaçık deliller ve burhanlardır. Her bir delilin özü itibari ile apaçık bir takım önermelere ulaşması zorunlu olduğuna göre bunlara bedihiyat/apaçık bilgiler de denilir. Zaruriyat/kesin bilgiler de denilir. Evveliyat/temel önermeler adı da verilir. Bunların doğruluğu bizzat kendiliğinden bilinir de denilir. İşte Rasûller -Allah'ın salat ve selâmları onlara- apaçık delillerle gönderilmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Benzerini görmeleri halinde insanların iman etmelerini sağlayacak âyetlerin/delil ve belgelerin verilmediği hiçbir nebi yoktur. Bana verilen ise yüce Allah'ın bana bildirdiği bir vahiyden ibarettir. Bu sebeple kıyamet gününde onlar arasında uyanları en çok olacak kişi olacağımı ümit ederim."[953]][954]

952 el-Cevâbu's-Sahih, I. 106-107.
953 Buhârî, I. 368, 371; Müslim, 521.
954 en-Nübuvvât, 154-155.

Merhum el-Kasımi dedi ki:

[İbn Teymiyye dedi ki: Allah bu dini bütün dinlerin üzerine ilim, hüccet ve beyanı itibari ile de üstün kılmıştır. Tıpkı onu güç, yardım ve destek ile üstün kıldığı gibi. Yeryüzü doğularıyla bâtılarıyla onun ümmetinden olanlarla dolup taşmış bulunuyor. Onların egemenlikleri daimi olup yahudilerin mülklerinin ve onlardan sonrakilerin mülklerinin yeryüzünün hayırlı yerlerinden ve en mutedil bölgelerinden zeval bulduğu gibi onların mülkünü kimse izale edecek gücü bulamayacaktır. -İbn Teymiyye'nin ibareleri burada sona ermektedir.-][955]

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

29. "Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları rükû ediciler ve secde ediciler, Allah'tan bir lütuf ve rıza isteyenler olarak görürsün. Secde izinden nişanları yüzlerindedir. Onların Tevrat'taki vasıfları budur. İncil'deki vasıflarına gelince: O önce filizini yarıp çıkarmış sonra onu gittikçe kuvvetlendirmiş sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş, ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir. Onlarla kâfirleri öfkelendirmek için (bu örneği verdi). Allah iman edip, salih amel işleyenlere bir mağfiret ve büyük bir mükâfat va'detmiştir."

Tefsiri:

[Harflerden telif edilen sözden ibaret olan isim ile kasıt müsemmadır. Buna göre: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar."* buyurulduğu zaman şüphesiz maksat Allah'ın Rasûlü olan ve adı Muhammed olan kimsedir. Yoksa bundan kasıt Allah'ın Rasûlü diye hat ile yazılan lafzın kendisi olamaz.][956]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

955 el-Kasımi, Tefsir, V, 99.
956 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 169.

[Yüce Allah: *"Sen onları rükû ediciler ve secde ediciler olarak görürsün."* buyurmaktadır. Bununla yüce Allah onları övmektedir.][957]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları rükû ediciler ve secde ediciler, Allah'tan bir lütuf ve rıza isteyenler olarak görürsün. Secde izinden nişanları yüzlerindedir. Onların Tevrat'taki vasıfları budur. İncil'deki vasıflarına gelince: O önce filizini yarıp çıkarmış sonra onu gittikçe kuvvetlendirmiş sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş, ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir. Onlarla kâfirleri öfkelendirmek için (bu örneği verdi). Allah iman edip, salih amel işleyenlere bir mağfiret ve büyük bir mükâfat va'detmiştir."* (Âyet 29) buyurmaktadır. İşte bu kayıtsız ve şartsız olarak Allah'ın Rasûlü ile birlikte iman eden kimseleri kapsar.][958]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar."* buyurmaktadır. Yani iman üzere olanlar demektir. Yoksa onun zatı onların zatı içinde anlamında olamaz. Aksine onlar onunla birlikte arkadaşlarıdırlar.][959]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları rükû ediciler ve secde ediciler, Allah'tan bir lütuf ve rıza isteyenler olarak görürsün."* buyurmak sûretiyle onları kafirlere ve dalalet içerisinde olanlara karşı sert ve katı olmakla nitelendirmektedir.][960]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah onlar hakkında: *"Kafirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler."* buyurmakta. bir başka yerde de: *"Müminlere karşı alçakgönüllü, kafirlere karşı onurlu ve şiddetli."* (Maide. 54) buyurmaktadır. Muhacir mücahidlerin her biri Allah'ın düşmanlarına karşı bir kılıç. Allah'ın dostları için de bir rahmetti.][961]

957 el-Müstedrek Ala Mecmuil Fetava. Baskı aşamasında.
958 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 463.
959 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 127. 231: Minhâcü's-Sünne. VIII. 375.
960 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 37.
961 Minhâcü's-Sünne. IV. 484.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nihâyet yüce Allah: *"Secde izinden nişanları/simaları yüzlerindedir."* Bu sima müminlerin yüzlerindedir. Sima alamet demektir. Bunun aslı (الوسم): İşaretlemek, alamet koymakdan gelmektedir. Çoğunlukla da güzellik hakkında kullanılır. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nitelikleri arasında (وسيم قسيم) de geçmektedir.

Şair de şöyle demiştir:

غُلَام رَمَاه الله بالْحسنِ يافعا   لَهُ سيماء لَا تشق على الْبَصَر

"Bir taze genç ki, yüce Allah ona güzellik vermiştir;

Onun öyle bir siması var ki gözü hiç rahatsız etmez."

Şanı yüce Allah da münafıkların nitelikleri hususunda: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* (Muhammed, 30) buyurarak münafıkların da bir "sima"larının olduğunu dile getirmektedir.

Yine yüce Allah: *"Onlara âyetlerimiz apaçık okunduğu zaman o kafirlerin inkarlarını çehrelerinden anlarsın."* (Hacc, 72) buyurmaktadır. İşte bu sima ve bu hoşlanmayış bazen onun halk edilmiş sûretinden yüzünde aydınlık olarak görülebilir. Bunun bir benzeri erkeklerde, kadınlarda ve çocuklarda da bulunabilir. Fakat münafıklık halinde yüzünün çirkinliği ile ortaya çıkar. O yüzde yüce Allah'ın sevdiği güzellik bulunmaz. Bunun temeli ise münafıklık ve yalancılıktır.

Bu sebeple doğru sözlü yüzünün aklığı ile nitelendirildiği gibi yalancı kişi de yüzünün siyahlığı/karalığı ile nitelendirilir. Zaten yüce Allah da bunu böylece haber vermiştir. Bundan ötürü Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'dan rivâyet edildiğine göre o yalan yere şahitlik eden bir kimsenin yüzüne kara çalınması ve bineğe ters bindirilmesi sûretiyle tazir edilmesini/cezaya çarptırılmasını emir buyurmuştur. Çünkü ceza da günahın türündendir. Yalan söylemek sûretiyle yüzü karardığı için ve sözü ters çevirdiğinden ötürü yüzüne siyah çalındı ve bineğe de ters bindirildi. Bu ise kalbi olan kimse için hissedilen bir husustur. Şüphesiz kalpte bulunan nur, karanlık, hayır ve şer çoğunlukla yüze ve göze sirâyet eder. Yüz ve göz de kalple irtibatı en büyük olan organlardır.

Bundan dolayı Osman'dan -yahut başkasından- şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Bir kimse bir şeyi gizleyecek olursa mutlaka Allah onu yüzüne aksettirir ve dilinden kaçırdıkları sözlerle açığa vurdurtur."

Şanı yüce Allah da Kur'an-ı Kerim'de bunun yüzde bazı hallerde görüneceğini de haber vererek: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* (Muhammed. 30) buyurmaktadır. Bu yüce Allah'ın dilemesine bağlıdır. Daha sonra yüce Allah: *"Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* (Muhammed. 30) buyurmaktadır. Bu da herhangi bir şart koşmaksızın kendisine yemin edilen ve muhakkak bir husustur. Zira insan kalbinde bulunan şeylerin dili ile açığa çıkması yüzünde açığa çıkmasından daha büyüktür. Fakat yüzde bazı hallerde çok hafif bir şekilde ortaya çıkabilir. Bunu da Allah bilir. Eğer bu bir ahlak halini alırsa insanların bir çoğu bunu açıkça görürler. Bazen siyahlık ve kısmet insanların çoğu tarafından görülecek kadar güç kazanabilir. Bazen de bizden önceki ümmetlerde görüldüğü gibi ve yine bu ümmette olduğu üzere bir maymuna yahut bir domuza dahi dönüştürülebilir. Buna yalan ve günah ihtiva etmesi halinde şarkıcının sözü örnektir. Çünkü böyle bir kimse sesinin tatlılığına rağmen çirkinlikle ve baskın gelen kötülükle nitelendirilir.][962]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz "vesb"alameti koyan tarafından kasti olarak konulan "alamet" demektir. "Sima" ise bizatihi kendisi bir alamettir. Bunu kimse kastederek koymamıştır. Müminlerin siması ile münafıkların siması gibi. Yüce Allah müminler hakkında: *"Secde izinden nişanları/simaları yüzlerindedir."* buyururken münafıklar hakkında da: *"Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* (Muhammed. 30) ve: *"Cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olan."* (Kalem. 13) buyurmaktadır.

Onun kendisi ile tanındığı kulağında bir kesiği olduğu söylenmiştir. Kıyamet gününde müminlerin peygamberlerinin kendilerini onunla tanıyacağı simaları da bu türdendir. Çünkü onlar abdestin izlerinden ötürü alınları ve abdest azaları bembeyaz/nurlu olacaktır.][963]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamberlere gelince. onlar bela ile iyiden iyiye arındırılmaları için çokça ibtila olunurlar. Çünkü yüce Allah kulunu ibdila ettiği vakit imkan ve iktidar sahibi yapar. Onların durumlarını da tıpkı ekin gibi yavaş yavaş üstün hale getirir. Yüce Allah: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları rükû ediciler ve secde ediciler, Allah'tan bir lütuf ve rıza isteyenler olarak görürsün. Secde izinden nişanları yüzlerindedir. Onların Tevrat'taki vasıfları budur. İncil'deki va-*

962 el-İstikame. I. 353-355.
963 en-Nübuvvât. 186.

sıflarına gelince: O önce filizini yarıp çıkarmış sonra onu gittikçe kuvvetlendirmiş sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş, ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir. Onlarla kâfirleri öfkelendirmek için (bu örneği verdi). Allah iman edip, salih amel işleyenlere bir mağfiret ve büyük bir mükâfat va'detmiştir." (Âyet 29) buyurmaktadır.][964]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kafirlere karşı sert ve katı kendi aralarında merhametlidirler"* diye başlayan buyruğu *"Bununla kafirleri öfkelendirmek için (bu misali verdi)."* buyurmaktadır. O halde onlarla kafirleri öfkelendirmesi kaçınılmazdır. Kafirler onlardan dolayı öfkelendiklerine göre onlara öfke besleyenler Allah'ın kendisinden ötürü kafirleri zelil ettiği rüsvay ettiği, küfürleri sebebi ile hor ve hakir kıldığı bir hususta onlara ortak olur. Küfürlerinin bir cezası olarak kafirlerin hor ve hakir edilmelerine sebep teşkil eden öfke ve kinlerinde kafirlere ortak olan bir kimse ancak kafir birisi olabilir. Çünkü mümin küfrün cezası olarak hor ve hakir edilmez.

Buna yüce Allah'ın: *"Bununla kafirleri öfkelendirmek için (bu misali verdi)."* buyruğu açıklık getirmektedir. Burada hüküm uygun ve türemiş bir sıfata bağlı olarak zikredilmiştir. Çünkü küfür kafir olanın öfkelendirilmesi için uygun bir sebeptir. O halde Allah'ın kafir olanları Muhammed'in ashabı ile öfkelendirmeyi gerektiren de o olur. Allah'ın Muhammed'in ashabından ötürü öfkelendirdiği bir kimse hakkında da bunun gereği var olmuş demektir ki o da küfürdür.

İmam Abdullah b. İdris el-Evdi dedi ki: Ben onların -rafızileri kastetmektedir- kafirlere benzemiş olmayacaklarından emin değilim. Çünkü yüce Allah: *"Bununla kafirleri öfkelendirmek için."* buyurmaktadır. İşte ben böyle bir kişinin İslâm üzere olacağını zannetmiyorum şeklindeki sözünün manası da budur.][965]

964 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 423-424.
965 es-Sârimu'l-Meslûl, 581-582.

HUCÛRAT SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 18 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾

1. "Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasûlünün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Muhakkak Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Allah müminlere Allah'a ve Rasûlüne karşı böyle davranmalarını emir buyurmaktadır. Şüphesiz insanlar Allah'tan kelamını işitemezler. Aksine Allah ile kendileri arasında insanlardan bir Rasûl/elçi bulunur. O halde onların Rasûl kendilerine Allah'tan gelenleri tebliğ edip söz söylemedikçe onlar bir şey söylememelidirler ve ancak onlara verdiği emri yerine getirerek amelde bulunsunlar. Yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasûlünün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Muhakkak Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.*" (Âyet 1) buyruğunda dile getirdiği gibi.

Mücahid dedi ki:[966] Hiçbir hususta Allah onu Rasûlünün dili ile hükme bağlayıncaya kadar önüne geçmeyiniz. "*Öne geçmeyin*" buyruğu, ileri gitmeyin demektir. Bu lazım bir fiildir. Bu anlamdaki lafız (يُقَدِّموا): Öne geçmesinler diye de okunmuştur.[967] Bu anlamda fiil (قدم) ve (تقدم) diye kullanılır. Tıpkı (بين) ile (تبين) denilmesi gibi. Bazen (قدّم) fiili müteaddi/geçişli olarak da kullanılabilir. Bu

966 İbn Cerir, XXVI, 116.

967 Asılda böyledir. Göründüğü kadarıyla bu müntensihin bir tahrifidir. Bundan sonra dile getirilen gerekçe de bunun delilidir. Yakub te ve dal harflerini fethalı olarak (تَقَدَّموا) diye okumuşlardır. Diğerleri ise te harfi ötreli dal harfi de kesreli (تُقَدِّموا) diye okumuşlardır. en-Neşr, II, 375.

durumda başkasını öne geçirdi anlamını verir. Fakat burada fiil lazım/geçişsizdir. O halde bu fiilin anlamı: Allah'ın ve Rasûlünün huzurunda öne geçmeyiniz şeklindedir.][968]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın ve Rasûlünün huzurunda öne geçmeyin."* buyurmaktadır. Buna göre Allah ve Rasûlü kendisine emir vermeden önce seven yahut nefret edenin bu tutumu bile bir tür Allah'ın ve Rasûlünün huzurunda öne geçmektir.][969]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(التبتيل): Sağlamlaştırmak (التثبيت) in kendisidir. Yüce Allah'ın: *"Kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi elbette haklarında çok hayırlı ve daha bir sebat verici/sağlamlaştırıcı olurdu."* (Nisa. 66) buyruğu ile: *"Ve yalnız O'na yöneldikçe yönel."* (Müzzemmil. 8) buyrukları gibidir. Yüce Allah en iyi bilendir ya bunun aynı zamanda yüce Allah'ın: *"Allah'ın ve Rasûlünün huzurunda öne geçmeyin"* buyruğundaki (قدم) ve (تقدم) kabilinden de olabilir. Buna göre Müzzemmil ve Nisa sûrelerinde geçen fiiller lazım/geçişsiz fiiller olup sebat gösterdi (yöneldi) anlamlarına gelir. Çünkü bir şeyden emin olmak/sağlamlaştırmaya çalışmak aynı zamanda güç ve imkan sahibi olmak demektir. Bunun zıddı ise sarsıntı geçirmektir.][970]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُٓوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا
لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ

2. "Ey iman edenler! Sesinizi nebinin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir."

Tefsiri:

[Buhârî'de İbn ez-Zübeyr'den gelen rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna Temim heyeti gelince Ebu Bekir: Ka'ka b. Ma'bedi onlara emir tayin et dedi. Ömer de Akra b. Habis'i emir tayin et deyince Ebu Bekir: Sen

968 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 62.
969 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 134.
970 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 94-95.

ancak bana muhalefet etmek istedin dedi. Ömer: Hayır sana muhalefet etmek istemedim dedi ve ikisinin de sesleri yükselince yüce Allah: *"Ey iman edenler! Sesinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin."* buyruğunu indirdi. Bundan sonra Ömer onunla ancak birbiriyle iki kardeşin fısıldaşdığı gibi konuşurdu.[971]][972]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey iman edenler! Sesinizi nebinin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir"* buyrulmasının sebebi şudur: Çünkü böyle bir tutum küfür ihtiva edebilir. Bu da bu şekilde davranan bir kimsenin bilmeksizin amelinin boşa çıkmasını gerektirebilir. İşte amellerinin boşa çıkması istenmediğinden yahut böyle bir ihtimalin korkunçluğundan ötürü onlara bu davranışı yasakladı. Çünkü bu amellerin boşa çıkmasını gerektiren küfre götürebilir.][973]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Sesinizi nebinin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir."* (Âyet 2) buyruğu şu demektir: Amellerinizin boşa çıkmasından çekinildi yahut korkulduğu yahut hoş olmadığı yahut engel olmak için seslerinizi yükseltmeyin. Bu takdir Basralılara aittir. Kufelilerin takdiri ise "boşa çıkmaması için" şeklindedir.

Âyetin delil olma yönüne gelince: Yüce Allah onlara seslerini onun sesinden daha yüksek çıkarmalarını ve birbirlerine yüksek sesle seslendikleri gibi ona seslenmelerini yasakladı. Çünkü bu şekilde sesi yükseltmek ve yüksek sesle hitap etmek sahibi farkında olmadan amellerinin boşa gitmesi sonucuna götürebilir. Yüce Allah yüksek sesle konuşmayı yasaklamasını ve bunu terk etmeleri emrini amelin boşa çıkmasından kurtulması isteği ile gerekçelendirmiş/illetini beyan etmiş bulunmakta ve buradaki mefsedetin/kötülüğün amelin boşa çıkması ihtimali olduğunu açıklamaktadır. Amelin boşa çıkmasına götürme ihtimali bulunan bir işin ise terki en ileri derecede icab eder. Amel ise küfür ile boşa çıkar. Nitekim yüce Allah: *"Artık içinizden her kim dininden irtidad eder de kafir olarak ölürse işte böylelerinin bütün amelleri heder olup gider/boşa çıkar."* (Bakara. 217); *"Kim imanı inkar ederse ameli boşa gitmiş olur."* (Maide, 5); *"Eğer onlar dahi şirk*

971 Buhâri. 4845.
972 Minhâcü's-Sünne. VI. 313.
973 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 494.

koşsalardı yaptıkları her şey boşa giderdi." (En'am. 88); *"Andolsun eğer (Allah'a) ortak koşarsan şüphesiz amelin boşa çıkar."* (Zümer. 65); *"Çünkü onlar Allah'ın indirdiğini hoş görmediler. Bundan dolayı amellerini boşa çıkartmıştır."* ve: *"Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ı gazaplandıran şeylere uydular. Onun rızasını hoş görmediler. O da bu sebebten amellerini boşa çıkardı."* (Muhammed. 28) buyurmaktadır.

Aynı şekilde küfür ile birlikte eğer (salih) bir amel bulunursa o amel de kabul olunmaz. Çünkü yüce Allah: *"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."* (Maide. 27); *"Kafir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkartır."* (Muhammed. 1); *"Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah'a ve Rasûlüne (inkar ile) kafir olmuşlardır."* (Tevbe. 54) buyurmaktadır.

Bu husus gâyet açıktır. Küfürden başka hiçbir amel de salih amelleri boşa çıkarmaz. Çünkü iman eden bir kimsenin cennete girmesi ve cehenneme girmiş olsa dahi oradan çıkması muhakkaktır. Şâyet onun bütün ameli boşa çıkacak olsa hiçbir şekilde cennete giremez. Diğer taraftan amelleri ancak onlara aykırı olan bir hal boşa çıkartır. Mutlak olarak küfrün dışında amellere aykırı bir şey de yoktur. Bu ise ehl-i sünnetin usullerinden bilinen bir husustur. Evet bazı amelleri ifsad eden hususların bulunması sebebi ile o ameller boşa çıkabilir. Yüce Allah'ın: *"Başa kakmakla ve eziyet etmek sûretiyle sadakalarınızı boşa çıkarmayın."* (Bakara. 264) buyruğunda olduğu gibi. Bundan dolayı şanı yüce Allah kitabında küfürden başka bütün amelleri boşa çıkartan bir şeyi sözkonusu etmemiştir.

Sesi peygamberin sesinden fazla yükseltmek ve ona yüksek sesle hitap etmekten dolayı bu şekilde davrananın kendisi farkında olmadan kafir olmasına ve bundan dolayı amelinin boşa çıkmasına sebep olduğu sabittir. Böyle davranan hakkında böyle bir zan beslenebilir ve buna sebep de bu tutumdur. Bilindiği üzere buna sebep ise peygambere destek olmanın ona saygı duyup şerefine layık davranıp tazim edip ona ikramda bulunup saygıda kusur etmemenin gereğinden dolayıdır. Diğer taraftan sesi yükseltmek onu rahatsız edebilir. onu hafife almak anlamına gelebilir. İsterse yüksek sesle konuşan kişinin maksadı bu olsun. Kişinin maksadı olmaksızın edebe aykırı olarak görülen eziyet ve hafife almak küfür olduğuna göre bilerek ve kasten ona eziyet edip onu hafife almanın da küfür olması öncelikle sözkonusudur.][974]

974 es-Sârimu'l-Meslûl. 59-60.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ
قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

3. "Muhakkak ki Rasûlullahın huzurunda seslerini alçaltanlar, Allah'ın kalplerini takva için seçtiği kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki Rasûlullah'ın huzurunda seslerini alçaltanlar."* âyeti ile yüce Allah kayıtsız ve şartsız olarak Allah Rasûlünün huzurunda seslerini kısmalarından ötürü onları övmektedir. Çünkü onlar bununla emrolunmuşlardır. Bunun gibi durumlarda onun huzurunda seslerini yükseltmeleri onlara yasaktır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda mutlak olarak sesi kısmak özel bir kısmak olup övülen bir haldir. Kulun her durumda mutlak olarak sesini kısması mümkün olmakla birlikte kul bununla emrolunmamıştır. Aksine bazı yerlerde sesini yükseltmesi emredilir. Ve bu emir ya vücub ya müstehaplık ifade eder. Bundan ötürü *"Sesini (kısmen) alçalt."* (Lukmân. 19) buyurmuştur. Hiç şüphesiz sesin kısılması ve gözün haramdan korunması kalbe girip oradan çıkan her şeyin girip çıktığı yerdir. Çünkü işiterek kalbe girer. ses ile oradan çıkar. Nitekim yüce Allah: *"Biz ona iki göz vermedik mi? Bir de dil ve iki dudak."* (Beled. 8-9) buyruğunda her iki organı birlikte sözkonusu etmiştir. Çünkü gözle ve görmekle kalp durumları öğrenir. dil ve ses ise kalpten gerekli emirleri/durumları dışarı çıkartır. Birisi kalbin önderi ve haberinin sorumlusu ile onun ajanıdır. Öteki de tercümanıdır.][975]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِنْ جَٓاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ
فَتُصْبِحُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾

6. "Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse -bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın."

Tefsiri:

[İşte kamu görev ve sorumluluğu tepki ile karşılanan Velid b. Ukbe budur. Bu husus tefsir. hadis ve siyerde meşhur olduğuna göre şöyledir: Peygamber

975 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 383.

(sallallâhu aleyhi ve sellem) onu Araplardan bir topluluğun zekatlarını toplamakla görevlendirmişti. Onlara yaklaştığı zaman onlar da onu karşılamak üzere (yola) çıktılar. Ama onların kendisi ile savaşacaklarını zannedince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kendisi ile savaşmaya kalkıştıklarını dile getiren bir haber gönderdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onların üzerine bir ordu göndermek isteyince yüce Allah da: *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse –bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın."* (Âyet 6) buyruğunu indirdi.][976]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse."* buyruğu kafir dahi olsa her bir fasığın getirdiği haberi kapsar. Bir beyyine olmadan onu doğrulamak caiz olmadığı gibi beyyinesiz onu yalanlamak da caiz değildir.][977]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse iyice araştırın."* buyruğu ile fasığın şahitliğinin kabul edilmesini yasaklamıştır. Fakat bu bir tek fasığın haberinin iyice araştırılması gerektiği hususunda bir nasdır.][978]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse -bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın."* buyruğu da buna delildir. Çünkü âyet-i kerimede çeşitli hususlara delil bulunmaktadır:

Bunlardan birisi yüce Allah'ın: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse iyice araştırın."* buyruğu ile yüce Allah her bir fasığın getirdiği her bir haberin iyice araştırılmasını emir buyurmaktadır. Hatta iyice araştırılması yasaklanmış bazı haberler de vardır. Bazıları hakkında araştırma yapmamak mübahtır. Bazı haberler bazı kimseler için cezayı ihtiva edebilir. Çünkü yüce Allah buradaki emre fâsık bir kimsenin bize herhangi bir haber getirmesini illet/gerekçe olarak göstermiştir. Çünkü bilgisizce bir topluluğa zarar vermek korkusu vardır. Eğer bir haber dolayısıyla kendisine zarar verilen herkesin durumu böyle olsaydı o durumda adaletli kişi ile fâsık kişi arasında bir fark ortaya çıkmazdı. Hatta bu adaletli bir kişinin haberi dolayısıyla bir zarar vermenin mutlak olarak yasaklanmamış olduğuna dair açık bir delalet ihtiva etmektedir. İşte bu da tür olarak cezalarda adaletli bir

976 Minhâcü's-Sünne. III. 399. 6-193. 140. 239-240. VII. 347: Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 187.
977 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 461.
978 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 352.

kişinin şahitliğinin kabul edileceğine delildir. Çünkü âyetin nüzul sebebi buna delildir. Zira bu âyet-i kerime bir kimsenin verdiği haber üzerine bir kavme karşı irtidad yahut ahdi bozmak sebebi ile onlara karşı savaşılmasına kalkışılması hakkında inmiştir.

Yine bu buyruktan şu da anlaşılmaktadır. Fasığın haberi ile onun doğru söylediğine delil teşkil eden bir başka delil bulunacak olursa artık durum açıklık kazanmış olur ve meseleyi iyice araştırmak emri de sözkonusu olmaz. Bu durumda işleri açığa çıkartması şartı ile fasığın karine ile birlikte verdiği haber ile bir kavme karşı çıkmak ve onları cezalandırmak caizdir. Daha başka delillerle birlikte adaletli bir kişinin haberine karşı peki tutum nasıl olur? Bu sebeple bu husustaki iki görüşün daha sahih olanı şudur: Böyle bir haber Kasame bahsinde bir levstir.[979] Eğer buna yemin edenlerin yeminleri de eklenecek olursa o taktirde bu aleyhine yemin edilen kimsenin kanını mübah kılan bir beyyine olur. Yüce Allah'ın: *"Bilgisizce bir kavme sataşıp"* buyruğu ise sakıncalı/yasak olanı bilgisizce bir kavme sataşıp bir zarar vermek olarak tespit etmiştir. Bu durumda bilerek onlara bir zarar/musibet verilecek olursa mahzur/yasak da ortadan kalkar. İşte Kur'an-ı Kerim'in kendisine delalet ettiği menat/hükmün kıyasa dayanağı budur. Nitekim yüce Allah: *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesna."* (Zuhruf, 86) ve: *"Bilmediğin bir şeyin ardına düşme."* (İsra, 36) buyurmaktadır.][980]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse iyice araştırın."* buyurmaktadır. Buradaki "(فتبينوا) iyice araştırın" buyruğu başka kıraatte: "(فتثبتوا) iyice tespit edin" şeklinde olup yüce Allah fâsık bir haber getirecek olursa onu iyice araştırıp emin olmayı emretmekle birlikte haber verdi diye onu yalanlamayı emir buyurmamıştır. Çünkü böyle bir kişi bazen doğru söyleyen güvenilir birisidir.

Şanı yüce Allah'ın fasığın haberi hususunda iyice araştırıp emin olmayı emretmiş olması yalnızca haber vermek sûretiyle onun doğru söylediğini kabul etmenin caiz olmadığına delildir. Çünkü böyle bir kişi bazen yalan söyleyebilen fâsık birisidir. Aynı şekilde onun fâsık dahi olsa yalan söylemiş olduğu bilinme-

979 Kasâme: Meskûn bir yerde yahut o yerin yakınında katili bilinmeyen bir maktulün bulunması halinde yapılması öngörülen hukuki bir uygulamadır.
Levs ise bu gibi bir cinâyeti işlemesi muhtemel olduğu için çeşitli karinelere dayanılarak zan altında tutulan kimsenin maznûn/sanık görülme haline denilir. Etraflı bilgi için fıkıh kitaplarının Kasâme bölümüne bakılabilir. (Çeviren).

980 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 306-307.

den önce yalanlanması da caiz değildir. Çünkü fâsık doğru da söyleyebilir. Bu da yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman iyice araştırın."* Bir diğer kıraatte (iyice araştırın anlamındaki buyruk): *"(فتثبتوا): sağlam araştırın. emin olun."* şeklindedir. *"Size selâm verene dünya hayatının menfaatini arayarak: Sen mümin değilsin demeyin. İşte Allah katında nice ganimetler vardır. Önceleri siz de böyle idiniz de Allah size lutfetti. O halde iyice araştırın."* (Nisa. 94) buyruğu gibidir. Yüce Allah onlara cihad esnasında iyice araştırıp sağlam bir şekilde emin olmalarını emir buyurmakta ve durumu belli olmayan bir kimseye dünya hayatının menfaatini umarak sen mümin değilsin dememelerini de emretmektedir. Bu durumda onların mümin olmadığına dair verecekleri haber delilsiz bir haber olur. Hatta onların bu haberleri o kişinin malını almaları için kendi nefislerinin hevâsı ile arzu ettiği bir haber olur. Eğer bu durum dar-ı harbde olup o kişi "selâm" verecek olursa -ki diğer kıraatte bu "esselâm" şeklindedir-[981] bu kişi daha önceleri sizler gibi mümin olup imanınızı gizlediğiniz gibi imanını gizleyen bir kişi olabilir. Dolayısıyla müslüman bir kimse selâm verip kendisinin sizinle barış içinde olan birisi olup savaşçı olmadığını söyleyecek olursa siz de işi sağlam tutun. iyice araştırın. onu öldürmeyin. Onun doğru mu yalan mı söylediğine dair durumunu açıklığa kavuşturmadıkça bunu yapmayın. İşte bu onun bir iddiasını ihtiva eden bir haberdir. Çünkü iddiada bulunan kişi haber veren bir kişidir. Onu kabul etmeyen kişi ise kendisine haber verilen kişidir. Şahit kişi ise hem haber verendir. ikrar ve kabul eden kişi de haber veren kişi demektir.][982]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fâsık kişinin verdiği haber reddolunan bir haber değildir. Aksine o haber iyice araştırıp sağlam bir şekilde ondan emin olmayı gerektirir. Nitekim yüce Allah: *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse –bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın."* (Âyet 6) buyurmuştur. Diğer kıraatte ise "(فتبينوا): iyice araştırın" lafzı "(فتثبتوا): sağlamca tespit edin" şeklindedir.[983]

O halde fâsık bir kimsenin haber vermesi halinde bize düşen iyice araştırıp sağlam bir şekilde emin olmaktır. Fâsıkların haber vermeleri halinde bu (haber-

981 Ebu Cafer. Nafi. İbn Amir. Hamza ve Halef buradaki "es-selâm" lafzında elifi hazfederek elifsiz okumuşlardır. Diğerleri ise elif ile okumuşlardır. en-Neş. II. 251. Bazı yerlerden anlaşıldığı üzere Şeyhu'l-İslâm Ebu Amr kıraati ile okumakta idi.

982 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 455-457.

983 Hamza. Kisai ve Halef'in kıraati bu şekildedir. Diğerleri ise "tebeyyün"den gelen (فتبينوا) iyice araştırın diye okumuşlardır. en-Neşr. II. 251.

lerini reddetmek) emri bize verilmemiştir. Çünkü iki kişinin haberi bir tek kişinin verdiği haberin gerektirmediği hususlara inanmayı gerektirir. Bu iki kişinin kendi aralarında anlaşmadıklarının da bilinmesi halinde ise bu (haber) ile ilim dahi hâsıl olabilir.][984]

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾

7. "Bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır. Eğer o işlerin çoğunda size itaat etse elbette zorluğa düşerdiniz. Fakat O size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar doğru yolu bulanların ta kendileridirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ve küfrü fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi."* o da bunu üç mertebe olarak zikretmektedir.][985]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah masiyeti: *"Ve küfrü fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi."* buyruğunda küfre ve fâsıklığa atfetmiş bulunmaktadır. Bilindiği üzere fâsık kişi de aynı zamanda isyankar bir kişidir.][986]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Fakat Allah size imanı sevdirdi... ta kendileridirler."* buyruğu da böyledir. Muhammed b. Nasr el-Mervezi dedi ki: Masiyetlerin bir kısmı küfür olup bir kısmı küfür olmadığından ötürü Allah aralarında fark gözetmiş ve bunları üç tür olarak tespit etmiştir. Bir türü küfürdür, bir türü küfür olmayıp fâsıklıktır, bir türü de küfür ve fâsıklık olmayıp bir isyandır. Ayrıca yüce Allah bunların hepsini müminlere çirkin gösterdiğini haber vermektedir. İtaatlerin tamamı imana dahil olup onlarda imanın dışında kalan hiçbir şey bulunmadığından ötürü itaatler arasında fark gözetmeyerek yüce Allah size imanı, farzları ve diğer itaatleri sevdirdi dememiştir. Aksine bu hususta kapsamlı bir ifade kullanarak:

984 el-Müstedrek, V, 204, el-İnsâf'dan naklen.
985 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 61.
986 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 61.

"Allah size imanı sevdirdi" buyurmaktadır. Böylelikle bunun kapsamına bütün itaatler girmiş olmaktadır. Çünkü yüce Allah müminlere namazı, zekatı ve diğer itaatleri dine bağlılığın bir gereği olarak sevdirmiştir. Çünkü yüce Allah bunları onlara sevdirdiğini ve kalplerinde süslü gösterdiğini haber vermektedir. Çünkü O: *"Allah size imanı sevdirdi."* buyurmuştur. Onlar aynı zamanda bütün masiyetlerden de hoşlanmazlar, tiksinirler. Bunlar arasında küfürden, fâsıklıktan ve diğer masiyetlerden dine bağlılığın bir gereği olarak tiksinirler. Çünkü yüce Allah bunları kendilerine çirkin ve tiksinç gösterdiğini haber vermektedir. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her kim iyiliğinden ötürü sevinir, kötülüğünden ötürü de rahatsız olursa o kişi mümindir"[987] buyruğu da bu türdendir. Çünkü yüce Allah iyilikleri sevdirmiş, kötülükleri de çirkin ve tiksinç göstermiştir.

Derim ki: Yüce Allah'ın bütün masiyetleri onlara çirkin ve hoşlanılmayacak şeyler olarak göstermesi bütün itaatleri sevmeyi gerektirir. Çünkü itaatleri terk etmek bir masiyettir. Diğer taraftan bütün masiyetleri eğer zıtları olan işleri yapmıyorsa terk edemez. Böylelikle bu kişi masiyetlerin zıddı olan şeyleri seven bir kişi olur ki bu da itaattir. Çünkü kalbin bir irade sahibi olması kaçınılmaz bir şeydir. O şerrin tamamından hoşlanmıyor tiksiniyor ise hayrı istemesi de kaçınılmazdır.][988]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır. Eğer o işlerin çoğunda size itaat etse elbette zorluğa düşerdiniz. Fakat O size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi."* (Âyet 7) buyurarak müminlere imanı sevdirdiğini ve kalplerinde onu süslü ve güzel gösterdiğini, buna karşılık kendilerine küfrü, fâsıklığı ve isyanı çirkin gösterdiğini de beyan buyurmaktadır.

Mutezile, kaderiye ve şia ise bu buyruğu yüce Allah'ın imanın güzelliklerinin delillerini ortaya koymuş olması sûretiyle her mükellefe sevdirip süslü göstermiş, çirkinliğine dair delilleri ortaya çıkarmak sûretiyle de küfrü ona çirkin göstermiştir diye tevil ederler.

Onlara şöyle denilir: Âyetin başı da sonu da müminlere bir hitaptır. Çünkü yüce Allah: *"Bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır. Eğer işlerin çoğunda size itaat etse elbette zorluğa düşersiniz."* buyurduktan sonra sonunda da: *"İşte onlar doğru yolu bulanların ta kendileridirler."* buyurmaktadır. Böylelikle kendilerine

987 Tirmizi, 2165; Nesai, İşretü'n-Nisa, 343; İbn Mace, 2363; Ahmed, I, 18 ve başkaları. Hadis sahihtir.

988 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 42-43.

imanın sevdirilip küfrün çirkin gösterildiği kimselerin doğru yolu bulanlar olduğunu da açıklamış olmaktadır. Kafirler ise doğru yolu bulan kimseler değildir. Eğer müminlere yaptığının bir benzerini kafirlere de yapmış olsaydı bu işin onlar hakkında özel olduğunu hissettiren ifadeler ile onlara lütufta bulunduğunu dile getirmesi doğru bir ifade olamazdı.

Nitekim sûrenin ortalarında da: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz."* (Âyet 17) buyurmaktadır. Eğer hidâyetten maksat müminin de kafirin de ortak paydası olan hidâyet türü olmuş olsaydı kesinlikle "Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz" buyurmazdı. Çünkü bu sözlerinde ister doğru ve güvenilir kimseler olsunlar ister doğru söylemeyen kimseler olsunlar eşit düzeyde hâsıl olmuş bir husustur.

Ayrıca bu yüce Allah'ın: *"İşte Allah böylece izni ile iman edenleri hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı."* (Bakara, 213) buyruğu ve buna benzer kafirler hakkında sözkonusu olmayan bir hidâyeti müminlere özel olarak vermiş olduğunu gösteren benzeri diğer buyruklar da bunun gibidir.

Mesela yüce Allah'ın şu buyrukları böyledir: *"Allah kimi hidâyete erdirmeyi dilerse göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır"* (En'am, 125); *"O bir kısmına hidâyet verdi, bir kısmına da sapıklık hak oldu"* (A'raf, 30); *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin. Fakat biz onu kendisi ile kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* (Şura, 52).

Kur'an-ı Kerim'de buna benzer buyruklar da pek çoktur.][989]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah müminlerin durumu hakkında: *"Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi."* buyurmak sûretiyle onun bunu kendilerini yarattıktan sonra kendilerine verdiğini haber vermekte ve onları mümin olarak yaratıp onlara küfrü çirkin gösterdi buyurmamaktadır. İşte bu onun mümine yaptığını kafire yapmadığına delildir. Bu ise onların baştan beri kafirler ve müminler olarak boyanmış sûrette yaratılmadıklarının en güçlü bir delilidir.][990]

989 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 26-27.
990 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 496.

وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا
عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَآءَتْ
فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

9. "Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin.*" buyruğundan itibaren: "*Müminler ancak kardeştirler.*" (Âyet 9-10) buyruklarında yüce Allah bunların imanın dışına büsbütün çıkmadıklarını fakat onlarda mahiyeti küfür olan bir miktar bulunduğunu beyan buyurmaktadır. Bu da burada sözü edilen bu haslettir. Nitekim ashabtan bazısı: Kimi küfür kimi küfürden daha aşağıdır demiştir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kardeşine: Ey kafir diyen bir kimsenin bu sözüne o ikisinden birisi mahkum olur" sözü de böyledir. Kardeşi ona bu sözü söylerken böyle bir isim vermiş olmakla birlikte ikisinden birisinin buna mahkum olacağını haber vermektedir. Eğer onlardan birisi büsbütün İslâm'dan çıkmış olsaydı onun kardeşi olmazdı. O halde onda sadece bir (miktar) küfürden eser bulunur.][991]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah kitabında: "*Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin.*" buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah birbirleri ile savaşmalarına ve haksızlık etmelerine rağmen onları mümin kardeşler olarak nitelemektedir.][992]

Merhum İbn Teymiyye kimi ashab arasında cereyan eden savaşlar hakkında açıklamalarda bulunurken şunları söylemektedir:

[Kitap da sünnet de her iki kesimin müslüman olduğuna ve bununla birlikte savaşı terk etmenin onun meydana gelmesinden hayırlı olduğuna delildir. Yüce Allah: "*Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın*

991 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 355.
992 Minhâcü's-Sünne, III, 396, IV, 498; Câmiu'l-Mesâil, III, 73, buna yakın.

emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever." (Âyet 9) buyurmuştur. Böylelikle bir çarpışma ve bir haksızlık ve zulmün varlığı ile birlikte onlara mümin kardeşler adını vermiş bulunmaktadır.][993]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun, belki rahmet olunursunuz.*" (Âyet 9-10) buyurmaktadır. Böylelikle savaşmanın ve bir haksızlığın varlığına rağmen Allah onları mümin kardeşler yapmıştır. Hatta şanı yüce Allah haddi aşan kesim ile savaşma emrini vermekle birlikte yine de onları mümin olarak kabul etmiştir. Yoksa bir haksızlık, bir zulüm ya da bir saldırganlık olan her bir iş genel olarak insanları imandan çıkartıp onların lanetlenmesini gerektirmez. Durum bu iken nesillerin en hayırlısı olanları bu hal nasıl imanın dışına çıkartabilir?][994]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin.*" (Âyet 9-10) buyurmak sûretiyle onların birbirleri ile çarpışan müminler olduklarını haber vermekte ve iki fırkadan birisi diğerine karşı haksızlık edecek olursa haksızlık eden ile savaşılmasını emir buyurmaktadır. Çünkü ta işin başından itibaren onlardan birisi ile savaşılmasını emretmemiştir. Sonra da eğer ikisinden birisi hakka dönecek olursa aralarının adalet ile ıslah edilip düzeltilmesini emir buyurarak: "*Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun. Belki rahmet olunursunuz.*" buyurmaktadır. Böylelikle Kur'an-ı Kerim savaşmanın ve haksızlığın varlığı ile birlikte onların iman sahibi ve birbirlerinin kardeşi olduklarına haddi aşarak saldıran kesim ile yüce Allah'ın savaşmalarını emrettiğine delildir.][995]

993 Minhâcü's-Sünne, IV, 449-450.
994 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 74-75.
995 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 90.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Selef de bu şekilde Cemel, Sıffin ve benzeri olaylara katılanlar birbirleriyle savaşmış bulunmaktadır. Bununla birlikte hepsi müslüman ve mümin kimselerdir. Nitekim yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever."* (Âyet 9) buyurarak onların birbirleriyle savaşmalarına, birbirlerine karşı haksızlık etmelerine rağmen mümin kardeşler olduklarını beyan buyurmakta ve aralarının adaletle düzeltilmesini emretmiş bulunmaktadır.

İşte bundan dolayı selef, birbirleri ile savaşmakla birlikte dinin öngördüğü şekilde birbirlerini veli/dost ediniyor, kafirlere düşmanlık yaptıkları gibi birbirlerine düşmanlık etmiyorlardı. Onlar karşılıklı olarak birbirlerinin şahitliğini kabul ediyor, birileri diğerlerinden ilim alıyor, birbirlerinden miras alıyor, birbirlerine kız alıp veriyor, müslümanların birbirleriyle karşılıklı bütün ilişkilerini birbirleriyle yapabiliyorlardı. Bütün bunları aralarındaki savaşmaya, lanetleşmeye ve bunun dışında başka hallere rağmen yine de yapıyorlardı.][996]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlara ve mutezileye dediler ki: Yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun, belki rahmet olunursunuz."* (Âyet 9-10) buyurmaktadır. Dediler ki: İşte yüce Allah birbirleriyle savaşmalarına ve haksızlık etmelerine rağmen müminler adını vermiştir. Ayrıca yüce Allah aralarını düzeltmeyi emir buyurmuş ve savaşa katılmayıp aralarını düzelten kimsenin de kardeşleri olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle haksızlık edip isyan etmenin kişiyi imanın dışına da iman kardeşliğinin dışına da çıkarmadığı bilinmiş olmaktadır.][997]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz ki o (müminlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)) savaşmak maksadıyla çıkmadı. Talha ve Zübeyr'in de maksatları aynı şekilde Ali ile savaşmak değildi. Onların savaşmak kastıyla çıktıkları varsayılsa bile şüphesiz ki bu yüce

996 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 284-285.
997 Minhâcü's-Sünne, V, 293.

Allah'ın: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin."* (Âyet 9-10) buyruğunda adı geçen bir çarpışma olabilir. Böylelikle yüce Allah bu savaş ve çarpışma ile birlikte onları mümin kardeşler olarak değerlendirmektedir. Bu husus o müminlerden daha alt mertebede olan kimseler hakkında sabit olduğuna göre onlar bu hususta daha öncelikli ve buna daha layıktırlar.][998]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(البغي): Haddi aşmak, tecavüz etmek lafzı mutlak olarak kullanılırsa zulüm demektir. Yüce Allah'ın: *"Eğer onlardan biri diğerine karşı tecavüz ediyor/haddi aşıyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın"* ve: *"Fakat kim mecbur kalırsa saldırmamak/tecavüz etmemek ve haddi aşmaksızın (yerse) ona günah yoktur."* (Bakara, 173) buyruklarında olduğu gibi.][999]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bağyler ile savaşmayı Allah ilk başlatanlar olarak emretmiş değildir. Ayrıca her bağy ile savaşmayı da emretmemiştir. Aksine yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın."* (Âyet 9) buyurmaktadır. Buna göre yüce Allah müminlerin birbirleri ile çarpışmaları halinde aralarını düzeltmeyi emretmiş bulunmaktadır. Eğer onlardan biri diğerine haksızlık edip tecavüz ederse onunla savaşılır.][1000]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın"* buyruğundaki (ikisinden biri anlamındaki) zamir müminlerden bir birleri ile çarpışan iki gruba gider. Yoksa savaşmayan mümin gruba ait değildir. Bu durumda ifadenin takdiri şöyle olur: Birbirleri ile çarpışan mümin iki gruptan birisi diğerine karşı haksızlık edip tecavüz edecek olursa siz de Allah'ın emrine dönünceye kadar o haddi aşana karşı savaşınız. Ne zaman haddi aşan bir taife bulunmakla birlikte eğer kendisi savaşmıyorsa âyet-i kerimede onunla savaşma emri de yoktur.

998 Minhâcü's-Sünne, IV, 321-322.
999 Minhâcü's-Sünne, IV, 418.
1000 Minhâcü's-Sünne, I, 540.

Diğer taraftan yüce Allah'ın: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa."* buyruğu aralarının düzeltilmesinden sonra sözkonusu ise bu daha da pekişir. Şâyet savaşmaktan sonra olursa maksat hâsıl olmuş olur.

İşte o vakit Muaviye ashabı eğer Ali'ye bey'at etmedikleri için savaştan önce bağy iseler/haddi aşmış iseler âyet-i kerimede bağylik etmekle birlikte savaşmamış kimseler ile savaşma emri bulunmamaktadır. Şâyet bağylikleri savaştan ve aralarının düzeltilmesinden sonra olmuş ise onlarla savaşmak icab eder. Fakat böyle bir şey olmamıştır. Çünkü hiçkimse ikisinin arasını düzeltmedi.

Bundan dolayı Âişe (radıyallâhu anhâ): "İnsanlar bu âyet-i kerime ile amel etmeyi terk ettiler" dedi. Maksadı o vakit bununla amel etmedikleridir.

Şâyet onların haddi aşmaları/tecavüzleri savaştan sonra ve aralarının düzeltilmesinden önce olmuş ise burada savaşmanın caiz olduğu kabul edilecek olursa bu kadarı ancak savaş esnasında hâsıl olur. O vakit de Ali'nin ashabı başarısız olmuş ve mushafları (Muaviye askerleri) kaldırınca savaştan geri durmuşlardı. İşte onlarla savaşma emrinin verildiği o durumda onlarla savaşmadılar. Fakat onlarla savaştıkları durumda da onlarla savaşmaları emredilmiş değildi. Eğer onlar haddi aşan mütecaviz bağy kimseler iseler ötekiler de ifrat ve tefritci kimseler idiler. Bundan dolayı zelil oldular, acze düştüler ve dağıldılar. Esasen imam bu gibi kimselerle savaşmakla emrolunmamıştır.][1001]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dediler ki: Aynı şekilde bizler de kasten bağylik/saldırganlık, itaatsizlik yapmadık. Aksine bizler lehinde ve aleyhinde de olsa adalet yapmak hususunda içtihad eden kimseler idik. Eğer bağy olmuşsak tevil sebebiyle olmuşuzdur. Şanı yüce Allah ise baştan itibaren bağy kimselerle savaşmayı emretmiş değildir. Sadece bağylik savaşmayı mübah kılmaz. Aksine yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin."* buyurarak çarpışmak halinde arayı düzeltmeyi emir buyurmaktadır. Daha sonra da: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın."* buyurmaktadır. Bu ise savaşmaktan sonra bir tecavüzdür. Çünkü birbiri ile çarpışan iki gruptan birisinin tecavüzü, haddi aşması sözkonusudur. Savaşsız bir tecavüz değildir. Çünkü tek başına sadece tecavüz savaşmayı mübah kılmaz.][1002]

1001 Minhâcü's-Sünne, IV, 503-504.
1002 Minhâcü's-Sünne, IV, 466-467.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat şöyle denilir: Onların yalın olarak bağy olmalarında kendileriyle savaşma emrini vermeyi gerektirecek bir durum yoktur. Çünkü yüce Allah her bağy ile savaşılmasını emretmiş değildir. Hatta ta baştan beri bağyler ile savaşma emrini dahi vermemiştir. Bunun yerine O: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun, belki rahmet olunursunuz."* (Âyet 9-10) buyurmaktadır. Yüce Allah ilk olarak bağylerle savaşmayı emretmedi. Aksine eğer müminlerden iki grup birbirleri ile savaşacak olurlarsa aralarının düzeltilmesini emir buyurdu. Bu da bu iki grubun ikisinin de bağy/mütecaviz yahut onlardan birisinin bağy olması hallerini kapsar.

Yüce Allah'ın: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla çarpışın."* buyurması ile ilgili olarak şöyle denilebilir: Bundan kasıt aralarının düzeltilmesinden sonraki mütecavizliktir. Fakat bu Kur'an'ın zahirinden anlaşılan manaya aykırıdır. Çünkü yüce Allah'ın: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa."* buyruğu aralarında ister ıslah yapılmış olsun ister düzeltilmemiş olsun birbirleriyle çarpışan her iki grubu da kapsar. Nitekim aralarının düzeltilmesi emri de kayıtsız ve şartsız olarak çarpışan her iki grubu kapsar. Kur'an-ı Kerim'de ilk olarak bağyler/haddi aşanlarla savaşma emri yoktur. Ama iki grup birbirleriyle savaşacak olursa aralarında barış yapılıp düzeltilmesini emir buyurmuştur. Eğer ikisinden biri savaştan sonra diğerine karşı haksızlık yaparak haddi aşacak olursa Allah'ın emrine dönünceye kadar onunla savaşılması gerekir. Bu ise aralarının düzeltilmesini kabul etmemesi halinde sözkonusu olur. Değilse eğer aralarının düzeltilmesini kabul edecek olursa onunla savaşılmaz. Eğer onunla savaşıldıktan sonra aralarının düzeltilmesine yönelecek olursa o vakitten itibaren onunla savaşılmaz. Çünkü yüce Allah: *"Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun. Çünkü Allah adaletli olanları sever."* buyurmaktadır. Böylelikle savaştan sonra dönmesini aralarında adaletle barış yapılarak adil olunmasını emir buyurmaktadır.

Fitne savaşında ise böyle bir şey meydana gelmez. Çünkü fitne Allah'ın ta baştan beri savaşmayı emretmemiş olduğundan dolayı ortaya çıkar. Ama Allah'ın emri şudur: Birbirleriyle savaşıp onlardan biri haddi aşan grup ile savaşında diğerine karşı haddi aşarak tecavüzde bulunacak olması halinde bu emri vermiştir. Âyet-i kerime ikisinden birisini emretmeyerek hem arayı düzeltmeyi hem de haddi aşıp tecavüz eden gruba karşı savaşmayı birlikte emretmiş de

olabilir. Grup baştan beri haddi aşan bir grup da olabilir. Fakat haddi aşınca ona karşı savaş emri verildi. İşte bu durumda onunla savaşan kişi yardımcılarının bulunmaması ya da başka bir sebebten ötürü kudret sahibi olmayabilir. Ta baştan beri haddi aşan grupla savaşmaktan aciz yahut da Allah'ın emrine dönmesini sağlayacak bir savaşa gücü yetmeyebilir. Çünkü savaşabilecek güce sahip olan herkes Allah'ın emri ile dönüşü sağlayacak bir savaş gücüne sahip olmayabilir. Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşmaktan aciz olursa ne vücub bildiren ne müstehaplık bildiren bir emir ile ona karşı savaşmak emri ile emrolunmuş olmaz. Fakat bazı hallerde onun buna gücünün yettiğini zannedebilir. Ama işin sonunda buna gücünün yetmediğini görebilir. Bu ise kişinin iyi maksadından ötürü ve emrolunduğunu yaptığı için hata dahi etse sahibinin sevap alacağı bir içtihadtır. Fakat iki ecrin sözkonusu olduğu içtihad türünden değildir. Çünkü iki ecir müctehidin hükmünün bâtıni olarak Allah'ın hükmüne uygun düşmesi halinde sözkonusu olur. Tıpkı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Hakim içtihad edip hata edecek olursa ona bir ecir vardır. İçtihad edip isabet ederse ona da iki ecir vardır"[1003] buyruğunda dile getirildiği gibi. Veliyyülemrin yahut da onun vekilinin iki ya da daha fazla seçenekten birisini seçmekte -arzusuna göre seçmek değil de daha uygun olanını seçmek anlamında- serbest olması da içtihad türlerindendir. İmamın esirleri öldürmek, köleleştirmek, karşılıksız serbest bırakmak ve fidye almak seçeneklerinden birisini seçmekte -ilim adamlarının çoğunluğuna göre- serbest olması gibi.

Yüce Allah'ın: "*Sonra ya lutfederek karşılıksız salın yahut fidye alın.*" (Muhammed. 4) buyruğu nesh edilmiş değildir. Düşmanın birisinin hükmünü kabul ederek savaşı bırakmak hususunda serbest bırakılması da böyledir. Nitekim Kurayzaoğulları Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmünü kabul ederek (savaşı bırakıp kalelerinden) inmiş. onların Evslilerden antlaşmalıları olanlar Hazreclilerin antlaşmalıları Nadiroğullarını karşılıksız bırakması gibi onları da karşılıksız bırakmalarını istemiş. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Ben onlar hakkındaki hükmü Evslilerin efendisi Sa'd b. Muaz'a vermeme razı olmaz mısınız" demesi üzerine Evsliler buna razı olunca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Sa'd b. Muaz'a haber gönderince mescitte bir yaralanmanın neticesinde bakılan bir hasta olmakla birlikte bineği üzerinde gelmişti. Kurayzaoğulları ise Medine'nin doğu tarafında bulunuyordu. Kendileri ile onlar arasında yarım gün ya da ona yakın bir uzaklık vardı. Sa'd (radıyallâhu anh) gelince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Efendiniz için ayağa kalkınız" buyurmuş onlar da ayağa kalkmışlardı.

1003 Buhâri. IX. 108: Müslim. V. 131-132.

Yolda akrabaları onları karşılıksız bırakmasını ondan istiyor ve cahiliye döneminde ona yardım ve destek olduklarını hatırlatıyorlardı. Kendisi yaklaşınca şöyle dedi: Şimdi Sa'd'ın Allah için hiçbir kınayıcının kınamasının etkisi altında kalmayacağı bir zaman gelmiş bulunuyor dedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona haklarında hüküm vermesini emredince o da savaşçılarının öldürülmesi ve kadın ve çocuklarının esir edilmesi. mallarının da ganimet alınması hükmünü verdi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Andolsun onlar hakkında yedi semanın üstünden (gelen) Allah'ın hükmü gereğince hükmettin" dedi. Hadis Buhârî ve Müslim'de sabittir.[1004]

Müslim'in sahihinde Bureyde'den onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet ettiği hadise göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir kale halkını kuşatma altına aldığın vakit eğer senden Allah'ın hükmü üzere kendilerinin inmelerine müsaade etmeni isteyecek olurlarsa sen onların Allah'ın hükmü üzere inmelerini kabul etme. Çünkü sen Allah'ın onlar hakkındaki hükmünün ne olduğunu bilemezsin. Ama onları kendi hükmün ve arkadaşlarının hükmü üzere indir."[1005]

Bu iki sahih hadis yüce Allah'ın veliyyül emrin maslahata uygun bir tercihte bulunmasının sözkonusu olduğu hallerde muayyen bir hükmünün olduğuna delildir. Bununla birlikte veliyyül emr bundan başka bir hüküm verecek olsa dahi zahiri itibari ile onun bu hükmü geçerli olur. O halde savaşmak kabilinden olanlar için iki işten birisinin -yapılmasının yahut terk edilmesinin- Allah ve Rasûlü tarafından daha çok seviliyor olması öncelikle sözkonusudur. Bu ise maslahat ve mefsedet ile ortaya çıkar. Din hususunda doğurduğu ağır basan maslahatından ötürü varlığı yokluğundan hayırlı olan şey Allah'ın ya vücub yahut müstehaplık ifade eden bir emir ile emrettiği hususlardandır. Fakat yokluğu varlığından hayırlı olan şey de vacip de değildir müstehap da değildir. Bununla birlikte bu işi yapan kişi içtihadından ötürü ecir alan bir müctehid olabilir.

Savaşmak ise kendisini savunabilecek durumda olan bir kesim için sözkonusu olur. Eğer böyle bir kesim haddi aşıp/başkaldıracak olup sonra adaletli bir barışı kabul edecek olursa bu kendisini (silahla) savunan bir durumda olmaz. Onunla savaşmak caiz değildir. Velev ki haddi aşan bağy olsun. Esasen bağy olanlar ile Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşmak emri verilmiştir. Bundan sonra ise: *"Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin."* buyurmakta ve böy-

1004 Buhârî. 3043; Müslim. 1768.
1005 Müslim. III. 1356-1358.

lelikle ta baştan beri savaşmaları halinde aralarının düzeltilmesinin emredildiği gibi haddi aşan bağy grup ile de savaşılmasından sonra ıslah yapılmasını/düzeltilmesini emir buyurmaktadır. Âişe (radıyallâhu anhâ) fitne ortaya çıktığı zaman: "İnsanlar bu âyet gereğince amel etmeyi terk etti" demişti. Durum onun dediği gibidir. Çünkü her iki grup birbirleri ile çarpışıp aralarında ıslah yapılmadı. Eğer haddi aşan ile savaşıldığı varsayılacak olsa bile Allah'ın emrine dönünceye kadar onunla savaşılmadı. Sonra da her ikisi arasında adaletle sulh yapılmadı. Yüce Allah ise vaz geçinceye kadar sonra da araları düzeltilinceye kadar savaşılması emrini vermiştir. Mücerred bir savaşma emri vermemiştir. Aksine O: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın."* buyurmuştur. Hâlbuki Allah'ın emrine dönünceye kadar da bir savaş olmadı. Eğer bu güç yetirilebilen bir şey olsaydı bile gerçekleşmedi. Eğer buna güç yetirilemedi ise o taktirde bu emrolunmuş bir iş değildi.][1006]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah hüküm halinde adaleti vacip/farz kıldığı gibi barış halinde de onlara adaleti vacip kılmıştır. Bunun için yüce Allah: *"İkisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun. Çünkü Allah adaletli olanları sever"* buyurmuştur. Şanı yüce Allah karşılığında sevap vereceği araları düzeltme için ihlas kaydını sözkonusu ederek: *"Kim Allah'ın rızasını gözeterek böyle yaparsa Biz ona büyük bir mükafat vereceğiz."* (Nisa. 114) buyurmaktadır. Çünkü insanların bir çoğu ya başkaları duysun diye yahut riyakarlık olmak üzere arayı düzeltmeye kalkarlar.][1007]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın."* (Âyet 9) buyurmaktadır. Derler ki: Birinci savaşı Allah emretmemiştir. Diğer taraftan kendisine karşı haksızlık yapılan herkese de haksızlık yapanla savaşmasını emretmiş değildir. Çünkü her bir bağyi öldürürse kafir olur.[1008] Hatta müminlerin çoğu hatta insanların çoğu zulüm ve bağyden/haddi aşmaktan uzak kalamaz. Fakat müminlerden iki grup birbirleri ile savaşacak olursa yapılması gereken aralarını düzeltmektir. İsterse onlardan birisi savaşmakla emrolunmamış olsun. Bundan sonra birisi haddi aşacak olursa onunla savaşılır. Çünkü o savaşı terk etmemiş olur ve barış çağrısına

1006 Minhâcü's-Sünne. IV. 420-425.
1007 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 549-550.
1008 Asıl da da böyledir. Ancak maksadın ne olduğu anlaşılmamaktadır.

olumlu cevap vermemiştir. Bundan dolayı onun şerri ancak savaş ile önlenir. Böylelikle onunla savaşmak zulmü çarpışmaktan başka türlü önlenemeyen bir saldırgın ile savaşmak durumunda sayılır. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Malı uğrunda öldürülen şehiddir, canı uğrunda öldürülen şehiddir, dini uğrunda öldürülen şehiddir, namusu uğrunda öldürülen de şehiddir."

Dediler ki: Bütün askerlerin bağy olduğunu varsaysak bile biz onlarla savaşı başlatmakla emrolunmadık. Aksine aralarını düzeltmekle emrolunduk. Aynı şekilde Ali ile birlikte bulunanlar ahitlerini bozan kimseler olsalar bile onlar ihtilafları pek çok ve ona itaatleri yeterli olmayan kimselerdi.][1009]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun, belki rahmet olunursunuz."* (Âyet 9-10) buyurmaktadır. İşte bu mümin olup birbirleri ile savaşan gruplar arasındaki Allah'ın hükmüdür. Allah onların kardeş olduklarını haber vermiş ve şâyet birbirleriyle savaşırlarsa öncelikle aralarını düzeltmeyi emir buyurmuştur. *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa."* ve aralarının düzeltilmesini kabul etmezlerse *"O tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerlerse ikisinin arasını adaletle düzeltin."* Bu buyruğu ile Allah'ın emrine dönmesinden sonra aralarının adalet ile düzeltilmesini emretmektedir. Buna göre Allah'ın emrine dönen kimse ile hasmı arasında adalet yapmak ve her ikisi arasında adaletle hüküm vermek gerekir. Bizler haddi aşan grup ile savaşmadan ve her ikisinin birbirleriyle çarpışmasından sonra kayıtsız ve şartsız olarak aralarında ıslah yapmakla emrolunduk. Çünkü o iki taifeden biri savaş ile mağlup edilmemiştir.

Bu durumda olması halinde yapılması gereken bu iki grup arasında Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği şekilde barış yapmaya çalışmaktır. Bunların her birine ötekinden ne istediği sorulur. Eğer iki gruptan birinin diğerine bir kısım can ve mal telef etmek sûretiyle haksızlık yaptığı sabit olursa bu teleflerinin tazminatını ödemesi gerekir.][1010]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1009 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 78-79.
1010 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 80-81.

[Bu gibi tartışmaların bir benzeri[1011] kendisi sağlıklı iken[1012] (hatta) daha büyük olanları görülebiliyordu. Kuba'lılar ile başkaları arasında meydana gelen hadise bundan çok daha büyük idi. Hatta yüce Allah bunun için: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin."* buyruğunu indirdi. Fakat onların arasında kuru hurma dalları ile ve ayakkabılar ile bir çatışma olduğu dahi rivâyet edilmiştir.][1013]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat -onların çoğunluğu Osman ile çekiştikleri gibi- ilim adamlarının çoğunluğu da onunla çekişmiş ve şöyle demişlerdi: Muhakkak yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin."* buyurmaktadır. Buna dayanarak dediler ki: Yüce Allah bağylerle öncelikle savaşmayı emretmemiştir. Aksine müminlerden iki grup arasında bir savaş meydana gelecek olursa yüce Allah aralarının düzeltilmesini emir buyurmuştur. Şâyet ikisinden biri diğerine haksızlık edecek olursa onunla savaşılır. Fakat durum böyle olmadı.

Bundan dolayı Âişe (radıyallâhu anhâ): "İnsanlar bu âyet ile ameli terk etti." demiştir. Bunu Malik Âişe'den gelen bilinen isnadı ile rivâyet etmiştir.][1014]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Malik Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan sabit olan isnadı ile rivâyet ettiği üzere o: "İnsanlar bu âyet ile amel etmeyi terk ettiler" derdi. Bununla kastettiği ise yüce Allah'ın: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin."* âyetidir. Çünkü müslümanlar birbirleriyle savaşınca vacip olan yüce Allah'ın emrettiği gibi aralarını ıslah edip düzeltmekti. Bu âyet ile amel edilmeyince fitne ve cahiliye halini aldı.][1015]

1011 Bu tartışma Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanların Ebu Bekir ile ihtilafa düşmemeleri için bir belge düzenleme isteği ile ilgilidir. Bu hususta tartışma yapıldıktan sonra ondan vazgeçti.

1012 Yani Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatı ile neticelenen hastalığa yakalanmadan önce.

1013 Minhâcü's-Sünne, VI, 317; İbn Cerir'deki nüzul sebepleri, XXVI, 128.

1014 Minhâcü's-Sünne, VIII, 232.

1015 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 311

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin."* buyurmakta ve iki taifeden birisi ile ta baştan itibaren savaş ile başlanmasını emretmemektedir. Aksine aralarının düzeltilmesini ve haddi aşan grup ile savaşılmasını emir buyurmuştur.

Eğer: *"Haddi aşan"* ibaresi işi başlatmayı da kapsar. haddi aşmak da savaşmaktan sonradır denilecek olursa şöyle cevap verilir:

Âyet-i kerimede onlardan birinin diğeri ile savaşması emri yoktur. Bu diğer müminlere haddi aşıp tecavüz eden grup ile savaşma emrinin verilmesinden ibarettir. Burada sözkonusu olan ise Ali (radıyallâhu anh)'ın yaptığı savaşın emrolunduğu bir savaş olmayıp aksine terk edilmesi daha faziletli olan bir savaş olduğudur.

Ali (radıyallâhu anh)'ın savaşın terk edilmesi daha faziletli olmakla birlikte caiz oluşundan dolayı yahut da bâtınen/Allah'ın ilminde caiz olmamakla birlikte bu hususta içtihad ettiğinden ötürü savaşmış ise burada onunla birlikte bağy olan/haddi aşan haksız taife ile savaşmanın vücubu yahut da fitne halinde savaşmaktan uzak durmak ile ilgili olur. Bu ise delillerin çatışma halinde olduğu ve alimler ile mümin mücahidlerin içtihad ettikleri bir husustur. Bununla birlikte Ali'nin ve onun taraftarlarının/şiasının iki taifenin hakka daha yakın olanı olduğunu da kesinlikle ifade etmişlerdir. Buna iki türlü açıklama getirmek mümkündür:

Haksızlık yapan/bağy grup ile savaşma emri kudret ve imkan şartına bağlıdır. Çünkü onlarla savaşmak müşriklerle kafirlerle savaşmaktan öncelikli değildir. Bulunduğu üzere böyle bir savaş için de kudret ve imkan şartı vardır. Bazı durumlarda meşru olan maslahat mal ile. barış yolu ile. antlaşma ile onları ısındırmak olabilir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in birden çok defa yaptığı gibi. İmam ise güç ve kudretin varlığına inanmakla birlikte bu fiilen hâsıl olmuyorsa özü itibari ile terk daha uygundur.

Böyle bir savaşın mefsedetinin maslahatından fazla olduğu görüşüne sahip olan bir kimse ise bu savaşın bir fitne kıtali olduğunu bilir. Bu durumda bu savaşta imama itaat vacip olmaz. Çünkü ona itaat ancak emir alan kimsenin o emrin nass ile bir masiyet olmadığını bilmesi halinde icab eder. Bunun terki yapılmasından daha hayırlı olan bir fitne savaşı olduğunu bilen bir kimse için özel ve muayyen bir nassı bırakıp ululemre itaat hususunda genel ve mutlak bir nassa yönelmesi ona vacip değildir. Özellikle de şanı yüce Allah anlaşmazlık halinde bu konunun Allah'a ve Rasûlüne havale edilmesini emretmiş ise.

Buna Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinden sonraki âmirlerin zulümlerini. haksızlıklarını haber verdiği bununla birlikte onlarla savaşmayı yasakladığı da delil gösterilebilir. Çünkü bu güç yetirilemeyen bir durumdur. Zira bu işin mefsedeti maslahatından büyüktür. Nitekim İslâm'ın başlangıç dönemlerinde müslümanlara savaş yasaklanmıştı. Nitekim bunu yüce Allah: *"Kendilerine: (savaştan) ellerinizi çekin denilmiş olanlara bakmaz mısın?"* (Nisa. 77) buyruğu ile sözkonusu etmiştir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve ashabına da müşriklerle münafıkların eziyetlerine sabretmeleri yüce Allah'ın emrini getirinceye kadar onları affedip bağışlamaları emri verilmişti.

İkinci olarak böyle bir grup bir imam tayin edip ona müminlerin emiri adını verip hak olan imama lanet okuyup ve benzeri hususları izhar etmesi sûreti ile bu durumun ortaya çıkması sırasında bağy/haddi aşan bir grup olmuştu. Şüphesiz ki bu bir bağy/haddi aşmaktır. Bundan önce savaşmak durumundan da farklıdır. Çünkü böyle bir savaşma fitne savaşı idi. Şanı yüce Allah ise müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışmalarını sözkonusu ettikten sonra: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa"* buyurmaktadır. Birbirleri ile çarpışan iki gruptan birisi haddi aştığı taktirde savaşma emrini verdiğine göre bu birbirleriyle savaşan iki gruptan birisinin kimi hallerde bağy/haddi aşan. tecavüz eden olabileceğine kimi zaman da olmayabileceğine delildir.

O halde fitne zamanında savaşmayı terk etmeye dair varid olmuş olan naslar bağyden önceki durum ile ilgilidir. Bağyin niteliği ile alakalı gelmiş olan naslar ise bundan sonra sözkonusu olur. Ali ile beraber savaşmak da bağyin hâsıl olması sebebiyle vacip olur. İşte İbn Ömer'in bu hususta savaşmak üzere zorlanmasına dair gelen rivâyet de buna göre yorumlanır. O vakit ve tahkim/hakem olayından şiileşmeden ve bağyin ortaya çıkmasından sonra Ali onlarla savaşmadı ve savaşmak hususunda şiası da ona itaat etmedi. İşte o zamandan itibaren şia vacip olmakla birlikte yardımı terk ettikleri için yerilir oldular. O vakit de kendilerine şia adı verildi. O zaman da kendisine itaat edilmesi icab eden imama isyan etmeleri sebebi ile yerilmiş oldular. Kendisine itaat edilmesi gereken imam ise müminlerin emiri Ali b. Ebu Talib idi. Onlar ona yapmaları gereken yardımı terk ettikleri için bâtıl ve zulüm ehli oldular. İşte o vakit bu zulüm kimi zaman hakkı terk etmekten dolayı kimi zaman da hakkın aşılıp çiğnenmesinden dolayı sözkonusu olur.][1016]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah her bir zalim ve her bir bâğî/bağy eden ile nasıl olursa olsun savaşmayı emretmediği gibi bağy edenler ile de ilk başlayanlar olarak savaşmayı

1016 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 442-444.

emretmemiştir. Aksine O: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin."* buyurmuştur. Böylelikle o baştan itibaren bağy edenlerle savaşmayı emretmemiştir. Durum bu iken baştan itibaren yöneticilerle savaşmayı nasıl emretmiş olabilir?][1017]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın"* buyruğuna gelince. Yüce Allah maksadını beyan etmiş bulunmaktadır. Fakat bazı kimseler âyet-i kerimeyi uygun olmayan bir başka yere oturtmaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever."* (Âyet 9) buyurmuştur. O halde o ta baştan itibaren müminler arasındaki bir savaşa izin vermemiştir. Aksine birbirleriyle savaşacak olurlarsa aralarını düzeltin buyurmuştur. Çünkü karşılıklı/iç savaş bir fitnedir. Bazen bu iki gruptan birisi hakka daha yakın olabilir. Bu durumda yüce Allah ıslah edip düzeltmeyi emir buyurmuştur.

Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Amr b. Avfoğulları kendi aralarında çatıştıkları zaman böyle yapmış, aralarını düzeltmek için çıkıp gitmiş ve Bilal'e: "Namaz vakti gelirse Ebu Bekir'i öne geçir (imam olup namaz kıldırsın)" buyurmuştur.

Daha sonra yüce Allah: *"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın"* buyurmaktadır. O halde birbirleriyle savaşmalarından sonra aralarını düzeltecek olursa adaletle düzeltmelidir. Şâyet bunlardan biri adaleti kabul etmeyip aksine haksızlık edecek olursa o vakit onunla savaşılır. Çünkü burada onunla savaşmak sûretiyle ondan daha büyük bir savaş önlenmiş olur. Eğer Allah'ın emrine dönünceye kadar onunla savaşılmayıp aksine diğeri ile savaşması için kendi haline bırakılacak olursa şüphesiz bu durumdaki fesat daha büyük olur.

Şeriatin temel dayanağı ise iki fesattan daha aşağıda olanı kabul ederek onları bertaraf etmektir. İşte böyle bir durumda fitne olmaması için ve dinin tamamı yalnız Allah'ın olması için bu gibi kimselerle savaşılır. Çünkü onlara ıslah edip

1017 Minhâcü's-Sünne, III, 391.

düzeltmeleri ve fitneden vazgeçmeleri emrolunmakla birlikte onlardan biri diğerine karşı tecavüzde bulunacak olursa fitne kalmayıncaya kadar onunla savaşılır. Savaşması emrolunanlar ise kendilerine haksızlık edilenlerden başkalarıdır. Bu başkalarına haksızlık edenler ile Allah'ın dinine dönünceye kadar savaşması emredilmiştir. Bu haksızlık yapanlar ile savaşmak cihad türündendir ve haksızlığa uğrayan mazluma yardımcı olmak kabilindendir.

İşin başından itibaren haksızlık çarpışma olmadan meydana gelmişse mesela bir malın alınması yahut haksızca bir başkanlık gibi bir sûrette ortaya çıkmışsa şanı yüce Allah yalnız bunun için müminlerden iki kesimin birbirleri ile savaşmalarına izin vermemiştir. Çünkü yalnızca bir başkanlık yahut bir mal alınması dolayısı ile çarpışmaktaki fesatta bir tür zulüm sözkonusudur.][1018]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever. Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun, belki rahmet olunursunuz.*" (Âyet 9-10) buyurmaktadır. O halde yüce Allah'ın emretmiş olduğu gibi bu iki grubun arasını düzeltmek icab eder. Düzeltmenin de çeşitli yolları vardır.

Bunlardan birisi şudur: Zekat ve benzeri mallar benzeri bir olayı önlemek için toplanabilir. Çünkü arayı düzeltmek için mali bir bedel ödemek böyle bir bedeli ödeyene yaptığı ödeme kadar zekattan bir şeyler almayı kişiye mübah kılar. Nitekim Şafii, Ahmed ve onların dışındaki imamların mezheblerine mensup fakihler de bunu böylece zikredenler olmuştur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kabîsa b. Mahârik'e şu hitabı da böyledir: "Dilenmek ancak üç kişiye helaldir: 1. (Başkalarının arasını düzeltmek için) bir mali sorumluluk yüklenen kişi. Yüklendiği sorumluluğa yetecek kadarını buluncaya kadar dilenir sonra dilenmeyi bırakır. 2. Malını alıp götüren bir musibet ile karşı karşıya kalan kişi. Bu da o borçlarını kapatacak ve geçinebilecek kadarını buluncaya kadar dilenir sonra bırakır. 3. Bir de kavminden aklı başında üç kişinin kalkıp: Filan kişi gerçekten oldukça fakir düştü, diyecek kadar fakirlik musibetine uğradığı söylenen kişidir. Bu da geçimini sağlayacak ve ihtiyaçlarını kapatacak kadarını buluncaya

1018 el-İstikame. I. 32-34.

kadar dilenir. Sonra bırakır. Bunların dışındaki dilenmeye gelince şüphesiz böyle dilenen kişi o aldıklarını haram olarak yer."[1019]

Barış ve arayı düzeltme yollarından birisi de iki gruptan birisinin yahut da her ikisinin diğerinden istediği kan ve can haklarının bir kısmını affetmesidir. Çünkü *"Kim affedip düzeltirse artık onun mükafatını vermek Allah'a aittir."* (Şura. 40)

Arayı düzeltmenin bir diğer yolu da aralarında adaletle hüküm verilmesidir. Her bir grubun diğerinden telef ettiği can ve mallara bakılır sonra bunlar karşılıklı olarak takas edilir. *"Hür hür olana, köle köle olana, dişi dişiye karşılık (kısas olunur)."* (Bakara. 178). Şâyet birisinin lehine diğerine karşı bir şeyler artacak olursa o vakit bu maruf bir şekilde karşı taraftan istenir. O da bunu ona güzellikle öder. Eğer öldürülenlerin sayısı yahut telef olan malın miktarı bilinmiyor ise bilinmeyen yok gibi değerlendirilir. Şâyet gruplardan birisi diğeri aleyhine bir fazlalık iddiasında bulunacak olursa ya öbürüne böyle bir şeyin olmadığına dair yemin ettirilir yahut da buna dair delilini ortaya koyar ya da yemin etmekten vazgeçecek olursa o taktirde yemin iddia sahibine yaptırılır yahut da yeminden vaz geçilir(se ona göre hüküm verilir).][1020]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah onlar hakkında: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa o sınırı aşan grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun, çünkü Allah adaletli olanları sever."* (Âyet 9) buyurmaktadır. Böylelikle o ta başından itibaren haksızlık eden grup ile savaşmayı emretmemiştir. Çünkü ta baştan savaşmak emrolunmuş değildir. Fakat eğer birbirleri ile gruplar savaşmış iseler aralarının düzeltilmesi emrolunmuştur. Bundan sonra onlardan biri haksızlık edecek olursa onunla savaşılır. İşte fukahadan şöyle diyenlerin bu sözü bundan dolayıdır: Bağylerle bizzat kendileri savaşmadan önce savaşılmaz. Haricilere gelince. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Onlarla nerede karşılaşırsanız onları öldürün. Çünkü onları öldürmekte kıyamet gününde onları öldürenlere ecir vardır." Yine: "Eğer ben onlara yetişecek olursam Âd kavminin öldürüldüğü gibi onları öldüreceğim."[1021]][1022]

1019 Müslim. 1044.
1020 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 85-86.
1021 Haricilerle ilgili hadislerin kaynakları daha önce gösterildi ve bu hadisler sabit ve sahihtir.
1022 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 56-57.

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَٓاءٌ مِنْ نِسَٓاءٍ عَسٰٓى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّۚ وَلَا تَلْمِزُٓوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِۜ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِۚ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

11. "Ey iman edenler! Erkekler topluluğu, başka bir erkek topluluğu ile alay etmesin. (Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınları (alaya almasın. Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ismi ne çirkin olur!. Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Kendi kendinizi ayıplamayın.*" buyurmaktadır. Yani biriniz diğerini ayıplayarak onun aleyhinde tenkitlerde bulunmasın, onu ayıplamasın. Bu bütün müminler için birinin diğerine karşı böyle bir tenkit ve ayıplamada bulunmaması için bir yasaktır. Bununla birlikte onlar hükümler bakımından da fazilet bakımından da birbirlerine eşit değildirler. Zalim de mazlum gibi değildir, yöneten de yönetilen gibi değildir.][1023]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*İmandan sonra fâsıklık ismi ne çirkin olur. Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.*" buyurarak zulmü sadece tevbe etmeyenler hakkında sözkonusu etmiştir. Çünkü tevbe eden kişi zalim değildir. Böyle bir kimse Allah'ın sınırlarını aşan bir kişi olarak kabul edilmez. Hatta böyle birisinin sözünün varlığı ile yokluğu aynıdır. Tevbe etmeyene gelince işte o kişi hakkında içtihad edilir.][1024]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan, o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Müslümana sövmek fâsıklıktır, onunla savaşmak küfürdür."[1025]

1023 Minhâcü's-Sünne, VII, 124; Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 225.
1024 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 422.
1025 Buhârî, 6044; Müslim, 64.

Yüce Allah da: *"Ey iman edenler! Erkekler topluluğu, başka bir erkek topluluğu ile alay etmesin. (Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınları (alaya almasın. Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ismi ne çirkin olur!. Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."* (Âyet 11) buyurmuştur. Böylelikle yüce Allah alay etmeyi. ayıplamayı ve lakap takmayı yasaklamış olmaktadır.

Lems: ayıplamak ve dil uzatıp tenkit etmek demektir. Yüce Allah'ın: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar/ayıplarlar."* Yani seni ayıplar sana dil uzatırlar buyruğu ile: *"Müminlerden (nafile) bağışlarda bulunanları kaş göz işaretleriyle ayıplayanlar."* (Tevbe. 79) ve: *"Kendi kendinizi ayıplamayın."* buyrukları bu manadadır. Yani biriniz diğerinizi ayıplamasın. Yüce Allah'ın: *"Bu iftirayı işittiğinizde mümin erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel zanda bulunmalı değil miydi?"* (Nûr. 12) buyruğunda ve: *"Hemen yaratanınıza tevbe edin, nefislerinizi öldürün."* (Bakara. 54) buyruklarında olduğu gibi. Yüce Allah da: *"İnsanları arkadan çekiştiren, yüzlerine karşı onlarla alay eden her kişinin vay haline."* (Hümeze. 1) buyurmaktadır. Hemz ise ayıplamak ve şiddetle dürtmek demektir. Topuğu ile yeri hemz etmek de buradan gelmektedir. "Hemze" de buradan gelmekte olup bu da göğüsten gelen bir titreşimdir.][1026]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah özellikle: "Kavl: erkekler topluluğu" lafzı kadınlar dışarıda tutularak erkeklere hastır. Yalnız başına kadınlara "kavl" denilmez. Ama bu lafzın kapsamına teb'an (erkeklerle birlikte) girerler. Yüce Allah da: *"Bir kavm (erkekler topluluğu) başka bir kavm ile alay etmesin ... kadınlar da kadınları (alaya almasın)."* buyurmaktadır.][1027]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12. "Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının, çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kiminiz

1026 Minhâcü's-Sünne. V. 234-235.
1027 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 429.

kiminizin gıybetini yapmasın. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkun, çünkü Allah tevbeleri kabul edendir, Rahîmdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın.*" buyurmaktadır. Gıybet yapmak ise şeref ve haysiyetlere yapılan zulüm türündendir. Bunun için yüce Allah: "*Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkun. Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir, rahimdir.*" buyurarak dikkatlerini zulüm türünden olan gıybetten tevbe etmeye çekmektedir.][1028]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birincisi yüce Allah'ın: "*Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın.*" buyurmuş olmasından dolayıdır. Onlara sövme halinin en alt düzeyi ise gıybetlerini yapan bir kişi olmaktır.][1029]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada maksat şudur: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gıybet etmek ile iftira etmek arasındaki farkı göstermiş ve mümin kardeşi hakkında hoşlanmadığı bir hususu haber veren kişinin doğru söylemesi halinde o kimsenin gıybetini yapan kişi olacağını haber vermektedir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kardeşini hoşuna gitmeyecek şekilde sözkonusu etmendir"[1030] buyruğu da yüce Allah'ın: "*Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz.*" buyruğuna uygundur. Böylelikle bunun haram kılınma cihetini onun mümin kardeşi olması olarak tespit etmiştir. Bu sebeple gıybet müminin durumuna göre ağırlaşır. Gıybeti yapılanın imanı ne kadar büyük ise onun gıybetini yapmak da o kadar ağırdır.][1031]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah gıybeti sözkonusu edince: "*Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz.*" buyurmaktadır. Bu buyruğu ile doğru bir söz olan gıybeti, gıybeti yapılan kişinin ölmüş hali ile etini yemekle aynı düzeyde değerlendirmiştir. Peki ya ona iftiranın durumu ne olur? Pey-

1028 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 188.
1029 es-Sârimu'l-Meslûl. 574.
1030 Müslim. 2589
1031 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 224-225.

gamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağır sözler söylemek de ancak bir iftira/bühtan olabilir.][1032]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah gıybeti yasakladığı buyruklarında: *"Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkun. Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir, rahimdir."* buyurmaktadır. Böylelikle gıybeti yapan kişinin her durumda tevbe etme halinin olduğu bilinmiş olmaktadır. İsterse gıybeti yapılan kişi ölmüş yahut hazır olmayan birisi olsun. Hatta iki rivâyetten daha sahih olanına göre eğer o gıybeti öğrenmemiş ise dünyadan ondan helallık dilemek sorumluluğu dahi yoktur. Çünkü böyle bir işin doğuracağı kötülük düzelteceği şeylerden daha çoktur. Bir rivâyette de: "Gıybetin keffareti gıybetini yaptığın kişiye mağfiret dilemendir" denilmektedir.[1033] Yüce Allah da: *"Muhakkak iyilikler kötülükleri siler."* (Hud, 114) buyurmaktadır.][1034]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"* buyruğu gibidir. Bu da "(ölmüş anlamındaki lafız) kardeşin" halini belirtmektedir. Çünkü kendisi ile eti aynı şey demektir.][1035]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ
لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

13. "Ey insanlar! Gerçekten Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi uluslara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır. Muhakkak Allah en iyi bilendir. Her şeyden haberdar olandır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey insanlar! Gerçekten Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi uluslara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır."* buyurmaktadır. Pey-

1032 es-Sârimu'l-Meslûl, 299-300.
1033 Nevevi bu hususta gıybetin keffareti ve ondan tevbe etmek babında el-Ezkâr adlı eserinde çeşitli açıklamalarda bulunmaktadır.
1034 es-Sârimu'l-Meslûl, 494.
1035 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 408.

gamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap olana, siyahın beyaza, beyazın siyaha takva ile olması hali dışında hiçbir üstünlüğü yoktur. İnsanlar Adem'dendir. Âdem de topraktandır."

Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir kimseyi nesebinden ötürü öven yahut da nesebinden dolayı yeren bir tek âyet yoktur. Övgü ancak iman ve takva ile yergi de küfür, fâsıklık ve isyan sebebiyledir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de sahih'te şöyle buyurduğu sabittir: "Ümmetim arasında hiç terk etmeyecekleri cahiliye işinden dört husus kalacaktır: Makam ve mevki ile övünmek, neseblere dil uzatmak, ölüler için ağıt yakmak ve yıldızlarla kısmet aramak (falcılık yapmak)."[1036]][1037]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah fakirlik ya da zenginlik sebebiyle herhangi bir kimseyi üstün tutmadığı gibi sağlık, hastalık, mukim olmak, yolcu olmak, amir olmak, emir almak, imam olmak, imam olup başkasına uymak gibi bir sebep dolayısıyla da kimseyi üstün tutmamıştır. Aksine yüce Allah: "*Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır.*" buyurmakta ve onları iman, imanın esasları, yakin, marifet, muhabbetullah, Allah'a yönelmek, ona tevekkül etmek, ondan ümid etmek, ondan korkmak, ona şükretmek, onun için sabretmek gibi şubelerinin teşkil ettiği salih ameller ile üstün kılmıştır.][1038]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Akrabalık bağına göre sevap ve ikabın sözkonusu olması ile yüce Allah'ın belli bir kişiyi övmesi, o kimsenin Allah nezdinde üstün ve değerli olması meselesine gelince; soyun sopun bunda hiçbir etkisi yoktur. Buna ancak iman ve salih amel etki edebilir ki bu da takvadır. Nitekim yüce Allah da: "*Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır.*" buyurmuştur. Sahih hadiste Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e insanların en şereflisinin en değerlisinin kim olduğuna dair soru sorulması üzerine O en takvalı olanlarıdır demiştir. Soranlar: Biz sana buna dair soru sormadık deyince O: Allah'ın peygamberi Allah'ın halili İbrahim'in oğlu, Allah'ın peygamberi İshak'ın oğlu, Allah'ın peygamberi Yakub'un oğlu Allah'ın peygamberi Yûsuf'tur o halde" buyurmuştur. Soruyu soranlar: Biz sana bunu sormadık deyince o vakit: "Yoksa siz bana Arapların cevherleri hakkında mı soruyorsunuz? Onların cahiliye döneminde hayırlı

1036 Kaynakları daha önce gösterildi.
1037 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 685-686, XI, 512; XXVIII, 543, XXXV, 230.
1038 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 125.

olanları İslâm'da -dini iyice bilmeleri/fıkhetmeleri şartıyla- da hayırlı olanlarıdır"[1039] buyurdu.][1040]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır.*" buyurmaktadır. Ebu Bekir es-Sıddik'in en takvalı olduğu kitap ve sünnet ile sabittir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de: "Eğer yeryüzündekiler arasından ben bir halil/candan bir dost edinecek olsaydım şüphesiz Ebu Bekir'i halil edinirdim" buyurduğu da mütevatiren sabittir.[1041]

Bu da ilgili yerinde genişçe açıklanmıştır.][1042]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yaratılmışların en faziletlileri peygamberler sonra sıddikler sonra şehidler sonra salihlerdir. Her bir sınıfın en faziletlisi en takvalı olanlarıdır. Tabakalar arasında yaratılmışların en faziletlileri ise aralarında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderildiği nesildir. Daha sonra onlardan sonra gelenler sonra onlardan sonra gelenler. İlim adamları sabreden fakir ile şükreden zenginin hangisinin daha faziletli olacağı hususunda farklı görüşlere sahiptir. Doğrusu ise bunların faziletli olanlarının en takvalı olanları olduğudur. Yüce Allah da: "*Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz/değerliniz en takvalı olanınızdır.*" buyurmaktadır.][1043]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi birbirinizle tanışanız diye uluslara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır.*" buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyete göre ona insanların en şereflisi kimdir diye sorulmuş O: "Allah'a karşı en takvalı olanlarıdır" buyurmaktadır. Soranlar: Biz sana bunu sormuyoruz deyince bu sefer O: "O halde Allah'ın halili İbrahim'in oğlu, Allah'ın peygamberi İshak'ın oğlu, Allah'ın peygamberi Yakub'un oğlu Allah'ın peygamberi Yûsuf'tur" buyurdu. Yine soruyu soranlar: Biz sana bunu sormuyoruz deyince O: "Yoksa siz bana Arapların cevherleri hakkında mı soruyorsunuz? Onların cahiliye döneminde hayırlı olanları dini fıkhetmeleri şartıyla İslâm'da da hayırlı olanlarıdır" buyurdu.

1039 Buhârî, 3384.
1040 Minhâcü's-Sünne, VI, 600-601.
1041 Buhârî, 467.
1042 Minhâcü's-Sünne, IV, 28.
1043 Târiku'l-Vusul, 189.

Böylelikle. öncelikle Allah nezdinde yaratılmışların en değerlilerinin en takvalıları olduğunu açıklamış olmaktadır. Bir peygamberin oğlu ve bir peygamberin babası değilse İbrahim'in babası Azer dahi olsa Allah nezdinde Yûsuf'tan daha değerlidir. Yûsuf'un babası ise Yakub'dur. Aynı şekilde Nuh da yüce Allah nezdinde İsrail/Yakub'dan daha değerlidir. Velev ki İsrail'in çocukları peygamber olsalar öbürünün (Nuh'un) çocukları peygamber olmasalar bile.

Soruyu soranlar maksatlarının ancak neseb itibari ile üstünlük olduğunu sözkonusu edince de onlara: Neseb bakımından en üstün olanlar nesepleri peygamberlere ulaşanlardır. Âdem'in çocukları arasında da Yûsuf gibisi yoktur. Çünkü o bir peygamberin oğlu. bir peygamberin oğlu. bir peygamberin oğludur.

Onların maksatlarının ancak kendileri ile alakası bulunan olduğuna işaret etmeleri üzerine bu sefer onlara: "Bana Arapların cevherleri hakkında mı soruyorsunuz yoksa. İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibidirler. Cahiliye döneminde onların hayırlıları fakih olmaları şartıyla İslâm'da da hayırlı olanlarıdır" buyurarak neseblerin de madenler gibi olduğunu açıklamıştır. Çünkü kişi altın ve gümüş madeninin ortaya çıktığı gibi nesebinden meydana gelip doğar ve şüphesiz kendisinden altın çıkartılan bir yer gümüş çıkartılan bir yerden daha üstündür. İşte faziletli kimseler doğurduğu bilinen bir kimsenin çocukları fazileti daha az olan kimseler doğurduğu bilinen kimselere göre daha faziletli olabilir. Fakat bu sadece bir sebeptir ve bir ihtimaldir. Zorunlu böyle olacak değildir. Bazen bir yerde altın bulunmayabilir. Bitkisi azalabilir. İşte bu durumda gümüş bulunan bir yeri insan hiçbir madeni bulunmayan bir yerden daha çok sever. Çok miktardaki gümüşü miktar ve değer itibariyle eşit olmayan az miktardaki altından daha çok tercih eder.

Bundan dolayı faziletli nesebleri olanların hayırlı kimseler olacakları zannolunur ve bundan dolayı onlara değer verilirdi. Fakat onlardan herhangi birisinden bunun aksinin ortaya çıktığı kesinleşecek olursa o gerçek zandan öncelikli olur. Allah nezdindeki hükme gelince bu ne zanlara göre sabit olur ne de delaletlere göre. Ancak onun salih amellerden olduğunu bildiği esaslara göre sabit olur. Ayrıca delile bir ihtiyacı da yoktur ve hiçbir şekilde zandan da etkilenmez.

İşte bundan dolayı onun nezdinde yaratılmışların en değerlisi en takvalısıdır. Onun nezdinde takva açısından iki kişinin aynı derecede olduğunu. bunlardan birisinin babasının yahut oğlunun diğerinin babasından yahut oğlundan daha faziletli olmakla birlikte nesebi sebebiyle takvasının fazlalığı sözkonusu olsa takvasının fazlalığından ötürü o kişi daha faziletli olur.

İşte Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri de Allah'a ve Rasûlüne itaat edip salih amelde bulunmalarından ötürü -elbetteki sıhri akrabalıklarından dolayı değil aksine itaatin kemalinden ötürü- ulaştıkları fazilete ulaşmışlardır. Nitekim eğer onlar açık bir hayasızlık yapmış olsalardı masiyetin çirkinliğinden ötürü onların azapları da ikiye katlanırdı. Çünkü şeref sahibi bir kimse nefsini takvanın sınırları içerisinde tutacak olursa onun takvası başkalarının takvasından daha mükemmel olur. Tıpkı bir hükümdarın adaletli olması halinde onun adaletinin bir kimsenin kendi ailesi sınırları içerisindeki adaletinden daha büyük olmasına benzer. Diğer taraftan bir kimse kesin bir kararlılıkla hayır yapmak istese ve ondan gücünün yettiği kadarını işleyecek olursa ona kâmil/eksiksiz bir ecir verilir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih'teki rivâyete göre şöyle buyurmuştur: "Gerçek şu ki Medine'de öyle adamlar var ki sizler ne kadar yol alsanız hangi vadiyi kat etseniz mutlaka onlar da sizinle beraber (gibi)dirler." Ashab: Onlar Medine'de oldukları halde öyle mi? deyince O: "Evet, onlar Medine'dedirler. Mazeretleri onları (sizinle beraber gelmekten) alıkoydu" buyurdu.[1044]

Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Sahih'teki rivâyete göre şöyle buyurmuştur: "Kim bir hidâyete çağıracak olursa ona tabi olan kimselerin ecirleri gibi -onların ecirlerinden hiçbir şey eksilmeksizin- ona da ecir verilir. Kim de bir dalalete çağıracak olursa ona uyanların vebali gibi -veballerinden bir şey eksilmeksizin- onun üzerine de bir vebal olur."[1045] Bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][1046]

قَالَتِ الْأَعْرَابُ اٰمَنَّاۜ قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُٓوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ
الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْۜ وَإِنْ تُطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْـًٔاۜ
إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

14. "Bedevi Araplar: "İman ettik" dediler. De ki: "Siz iman etmediniz, fakat teslim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez, çünkü Allah mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir."

1044 Buhâri, 2839.
1045 Müslim, 2674.
1046 Minhâcü's-Sünne, VIII, 214-217.

Tefsiri:

[O halde her mümin müslüman olmakla birlikte her müslüman mümin değildir. *"Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz. Fakat müslüman olduk/teslim olduk deyin."* (Âyet 14).][1047]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna göre yüce Allah'ın bedevilere: *"Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin. Çünkü iman henüz kalplerinize girmemiştir."* buyruğu imanın kalplerine girmesi hakikatinin sözkonusu olmadığını ifade etmektedir. Bu ise onlarla birlikte imandan bir şubenin bulunmasına engel değildir. Tıpkı (hadiste) zina eden, hırsızlık yapan da kendisi için sevdiğini kardeşi için sevmeyen de vereceği sıkıntılarından yana komşusu emin olmayan kimse de ve daha başkalarında imanın bulunmadığını söylemesine benzer. Nitekim daha önce bunlar sözkonusu edildi. Gerçek şu ki Kur'an-ı Kerim'de ve hadiste bazı vacibleri terkinden ötürü kişi hakkında imanın sözkonusu olmayacağını belirten pek çok buyruk vardır.][1048]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin."* buyurmaktadır. Dedi ki: Hammad b. Zeyd İslâm ile iman arasında fark olduğunu söyler. Dedi ki: Bize Ebu Seleme el-Huzai de tahdis edip dedi ki: Malik ve Şerik dedi ki deyip onların söylediklerini ve Hammad b. Zeyd'in: İslâm ile iman arasında fark gözettiğine dair sözünü zikretti.][1049]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada bir başka esas daha vardır. O da şudur: Kitap ve sünnette bazı kimseler -iman sözkonusu edilmeyerek- İslâm ile nitelendirilmiştir. Yüce Allah: *"Bedevi Araplar: "İman ettik" dediler. De ki: "Siz iman etmediniz, fakat teslim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez, çünkü Allah mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir."* (Âyet 14) buyurmaktadır. Lut (aleyhisselâm) kıssasında da: *"Biz de orada bulunan müminleri çıkardık. Ama orada Müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık."* (Zâriyat, 35-36) buyurmaktadır. İnsanlardan bir kesim ise bu âyet-i kerimenin iman ile İslâm'ın ad olduğu hususun aynı olduğunu zannetmişler ve iki âyet arasında bir çatışma olduğunu kabul etmişlerdir.

1047 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 171.
1048 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 305.
1049 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 372.

Hâlbuki durum böyle değildir. Aksine bu âyet-i kerime ilk âyet ile örtüşmektedir. Çünkü yüce Allah orada bulunan müminleri dışarı çıkardığını ve müslümanlardan bir aile halkından başkasını da bulamadığını haber vermektedir.

Çünkü Lut'un hanımı var olan aile halkı arasında idi. Fakat o dışarı çıkarılıp kurtulanlardan olmadı. Aksine o azap içerisinde kalan geri kalanlardan oldu. Zahiren ise kocası ile birlikte onun dini üzere görülmekle birlikte içten içe kavmi ile beraber onların dini üzere ve kocasına böylelikle hainlik eden birisi idi. Çünkü kavmine ona gelen misafirleri bildiriyordu. Nitekim yüce Allah: *"Allah kafirlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal olarak gösterdi. Bunların ikisi de kullarımızdan iki salih kulun (nikahı) altında idiler. İkisi de kocalarına (davalarında) hainlik ettiler."* (Tahrim. 10) buyurmaktadır.

Onlara hainlik etmeleri ise yatakta değil din hususunda idi. Çünkü hiçbir peygamberin hanımı kesinlikle fuhuş işlememiştir. Çünkü kafir kadını nikahlamak bazı şeriatlerde caiz olabilir. Bizim şeriatimizde de küfrün bazı türlerine mensup olanlar nikahlanabilir ki bunlar da kitap ehli kadınlarıdır. Fahişeyi nikahlamaya gelince, bu bir deyyusluktur. Yüce Allah ise bütün peygamberleri bu vasıfta olmaktan korumuştur. Bundan dolayı doğru olan fukaha arasından fuhuş yapan kadını tevbe etmedikçe nikahlamanın haram olduğunu söyleyenlerin görüşüdür.

Maksadımıza gelince. Lut'un hanımı mümin değildi. Aynı zamanda helak edilenler arasından dışarıya çıkartılarak kurtulanlardan da değildi. Bu sebeple o yüce Allah'ın: *"Biz orada bulunan müminleri çıkardık."* (Zariyat. 35) buyruğunun kapsamına girmemiştir. Evet o müslüman olanların/teslimiyet gösterenlerin aile halkından ve o evde bulunanlardan idi. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ama orada müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık."* (Zariyat. 36) buyurmuştur. İşte bununla da Kur'an-ı Kerim'in dışarı çıkarılmaya dair haber verdiğinde imanı, ama mevcudiyetten haber verdiğinde de İslâm'ı sözkonusu edişindeki hikmet de ortaya çıkmış olmaktadır. Aynı şekilde yüce Allah: *"Doğrusu müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar."* (Ahzâb. 35) buyurarak bunlarla ötekiler arasında fark gözetmiştir. İşte bunlar (iman ile İslâm farkının sözkonusu edildiği) Kur'an-ı Kerim'deki üç ayrı yerdir.][1050]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan ötürü bu gibi kimseler arasında farzların terk edilip haramların işlenmesi çokça görülür. Bunlar ise "iman ettik" diyen kimselerdendirler. Bunun

1050 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 472-474.

üzerine kendilerine: *"De ki: Siz iman etmediniz. Fakat teslim olduk deyin (çünkü) iman henüz kalplerinize girmemiştir."* Yani gerçek müminlerin sahip bulunduğu mutlak iman henüz kalplerinize girmemiştir. Çünkü yüce Allah'ın kitabında mutlak olarak sözkonusu edildiği taktirde iman bu imandır. Kitap ve sünnet de nitekim buna böylece delalet etmektedir. Bundan dolayı yüce Allah da: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15) buyurmuştur. Kalplerdeki imanı sarsıntıya uğratan mihnetlerin ortaya çıktığı sırada bunlar hiçbir şekilde şüphe ve tereddüte kapılmazlar. Şüphe ve tereddüt ise kalbin ilminde ve kalbin amelinde sözkonusu olur. Bu yönüyle (reyb denilen bu şüphe ve tereddüt) şek/şüpheden farklıdır. O ancak ilim hususunda sözkonusudur. Bundan dolayı kalbi ilmen ve amelen mutmain olan kimselerden başkası "yakîn" sahibi olmakla nitelendirilemez. Aksi taktirde eğer hakkı bilmekle birlikte musibet ya da korku onu büyük çapta korkutup sabırsızlığa sürüklemişse o yakîn sahibi birisi değildir demektir. Yüce Allah da: *"İşte orada müminler imtihan edilmiş ve şiddetli şekilde sarsılmışlardı."* (Ahzâb, 11) buyurmaktadır.][1051]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna yüce Allah'ın âyetin sonunda yer alan: *"Sadakat gösterenler işte bunlardır. Takva sahibi olanlar da ancak bunlardır."* (Bakara, 177) buyruğu da delildir. Doğru olanlar yani iman ettiklerine dair söyledikleri sözleri doğru olanlar demektir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin. (Çünkü) iman henüz kalplerinize girmemiştir"* buyruğundan itibaren *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15)'e kadar buyruklar bunu ifade etmektedir. Yani Allah'a iman ettik sözlerinde doğru olanlardırlar.][1052]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna delil de yüce Allah'ın: *"Bedevi Araplar: "İman ettik" dediler. De ki: "Siz iman etmediniz, fakat teslim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez, çünkü Allah mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir. Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta*

1051 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 281.
1052 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 181.

kendileridir. De ki: "Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Hâlbuki Allah göklerde ve yerde bulunanları bilir. Allah her şeyi çok iyi bilendir." Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: "Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz." (Âyet 14-17) buyruklarıdır.

Yüce Allah: *"Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin (çünkü) iman henüz kalplerinize girmemiştir."* buyurmaktadır. Bu harf yani (لما) henüz lafzı var olması yaklaşıp beklenen bununla birlikte henüz var olmamış olanın varlığını reddeden bir edattır. Bundan dolayı birisinin gelişini bekleyen kimse için böyle denilir ve bu kişi: (gelmişse): (قد جاء): gelmiştir der ve (henüz gelmemişse) (لما يجئ بعد) şimdiye kadar henüz gelmedi denilir. Bundan dolayı onlar "iman ettik" deyince onlara "henüz iman etmediniz" denilmiştir. Bununla birlikte onların iman etmeleri umulur, beklenir. Sonra: *"Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez."* buyurmaktadır. Yani sizin sabit olan amellerinizden bir şeyinizi eksiltmez. Kasıt da bu durumda iken eksiltmeyeceğidir. Çünkü eğer onlar imanın kalplerine girişinden sonra Allah'a ve Rasûle itaati kastetmiş olurlarsa bunun kendilerine de başkalarına da bir faydası yoktur. Çünkü bilinen hususlardan birisi de şudur: Müminler Allah'a ve Rasûlüne itaat karşılığında -imanlarını ikrar ve itiraf etmeleri halinde- sevap alırlar. Eğer onlara itaat eden kişiye sevap verilir denilecek olup bundan kasıt da kişinin kendisiyle mümin olduğunun bilinmesini sağlayan şeyler ise ayrıca bu tabirde yeni bir husus anlatılmış olmaz.

Aynı zamanda hitap bu muhataplaradır. Onlar hakkında imanın henüz kalplerine girmemiş olduğunu haber vermektedir. Onlara: *"Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez."* buyurmaktadır. Eğer onlar bu durumlarında iken Allah'a ve Rasûlüne itaatleri karşılığında sevap almıyor olsalardı bu hitabın medlulüne muhalif olurdu. Bu sebeple bunun sözü edilenlerin dışarıda tutulduğu müminlerin bir sıfatı olduğunu beyan ederek: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15) buyurmaktadır. İşte bu imanını tahkik ettirmiş olmanın niteliğidir. Yoksa beraberinde iman namına zerre ağırlığı kadar bir şey bulunan kişinin niteliği değildir. Nitekim yüce Allah: *"Gerçek mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu), onların imanını artırır ve onlar ancak Rabblerine dayanıp güvenirler. Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz-*

den de infâk ederler. İşte onlar gerçek mü'minlerin ta kendileridir." (Enfal. 2-4) buyurmaktadır. Bir başka yerde de: *"Müminler ancak o kimselerdir ki onlar Allah'a ve Rasûlüne iman ederler. Aynı zamanda onlar kamuyu ilgilendiren herhangi bir işi danışmak için onunla bir arada olduklarında ondan izin almadıkça yanından ayrılmazlar. Şüphe yok ki senden izin isteyenler Allah'a ve Rasûlüne iman edenlerdir."* (Nûr. 62) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin de: "Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mümin olarak zina etmez."[1053] vb. buyruklar da bu kabildendir.

Böylelikle beyan bu bedevilerin sahip olmadıkları belirtilen imanın cehennemde ebediyyen bırakılmayacak olan -hatta aralarında zerre ağırlığı kadar dahi bir imana sahip kimselerin de bulunabileceği- kıble ehlinin fâsıklarının sahip olamayacakları belirtilen imanın kendisidir. Böyle bir imanın bulunmadığının ifade edilmesi ise sahibini cehennemde ebediyyen bırakan küfrün sabit olmasını gerektirmez.][1054]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: *"Bedevi Araplar: "İman ettik" dediler. De ki: "Siz iman etmediniz, fakat teslim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez."* (Âyet 14) buyruğunda imanın sözkonusu olmaksızın İslâm'ın sözkonusu olacağını ifade etmiştir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Sa'd b. Ebi Vakkas'dan şöyle dediği sabittir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kaç kişiye bir şeyler verdi -paylaştırdığı bir mal verdi denilmektedir- ve aralarında da bir kimseyi hiçbir şey vermeksizin öylece bıraktı. Hâlbuki o benim aralarında en beğendiğim kişi idi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Neden filana bir şey vermedin. Allah'a yemin olsun ki ben onu mümin birisi olarak görüyorum dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yahut müslüman bir kişi (demek istiyorsun)" buyurdu. Ben sözümü üç defa tekrarladığım halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aynı sözü bana üç defa tekrarlayarak cevap verdi. Sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ben bir adama bir şeyler vermekle birlikte başkası(na bir şeyler vermeyi) ondan daha çok arzu ederim. Buna sebep ise o kimsenin cehennem ateşine yüzüüstü Allah'ın onu atmasından korkmamdır."[1055] Bir rivâyette de boynum ile omuzum arasına vurdu ve: "Ey Sa'd! Savaşarak mı (bu verdiklerimi hak ettiler ki)" buyurdu.

1053 Buhârî. 5578: Müslim. 57
1054 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 476-478.
1055 Kaynakları daha önce gösterildi.

Şanı yüce Allah'ın kendilerinden imanın kalplerine girmediğini belirttiği böyle bir İslâm karşılığında sevap alacağı bir İslâm mıdır yoksa münafıkların İslâm'a (görünüşte) girdikleri teslimiyet türünden midir? Bu hususta selefin ve halefin meşhur iki görüşü vardır: Bu iki görüşten birisine göre bu karşılığında sevap alacakları kendilerini küfür ve münafıklıktan çıkartan bir müslümanlıktır. Bu görüş Hasan, İbn Sîrin, İbrahim en-Nehai, Ebu Cafer el-Bakır'dan rivâyet edilmiş olup aynı zamanda Hammad b. Zeyd'in Ahmed b. Hanbel'in Sehl b. Abdullah et-Tusteri'nin, Ebu Talib el-Mekki'nin, Hadis sünnet ve hakaik ehlinden birçok kimsenin görüşüdür.

Ahmed b. Hanbel dedi ki: Bize Müemmel b. İshak, Ammar b. Zeyd'den şöyle dedi diye tahdis etti: Hasan ve Muhammed Müslümandır derler fakat mümindir demekten çekinirlerdi. Ahmed b. Hanbel dedi ki: Bize Ebu Seleme el-Huzai tahdis edip dedi ki: Malik, Şerik, Ebu Bekr b. Ayyaş, Abdülaziz b. Ebu Seleme, Hammad b. Seleme ve Hammad b. Zeyd dedi ki: İman marifet, ikrar ve ameldir. Ancak Hammad b. Zeyd İslâm ile iman arasında fark gözetir ve imanı özel, İslâm'ı umumi bir tabir olarak kabul ederdi.

İkinci görüşe göre ise bu İslâm münafıkların İslâm'a girişleri gibi esirlikten ve öldürülmekten korkarak teslimiyet göstermek demektir. Derler ki: Bu gibi kimseler kafirdirler. Çünkü iman kalplerine girmemiştir. İmanın kalbine girmediği kimse ise kafirdir. Buhârî'nin ve Muhammed b. Nasr el-Mervezi'nin tercihi budur. Selef ise bu hususta ihtilaf halindedir.

Muhammed b. Nasr dedi ki: Bize İshak tahdis etti, bize Cerir Muğire'den şöyle dediğini bildirdi: İbrahim en-Nehai'ye gidip dedim ki: Said el-Anberi adındaki bir adam benimle tartıştı. İbrahim dedi ki: Hayır o el-Anberi değildir. O Zebidi'dir. Yüce Allah: "*Bedevi Araplar iman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin.*" buyruğu hakkında o teslimiyet göstermektir dedi. Bunun üzerine İbrahim: Hayır o İslâm'dır dedi.

Ayrıca dedi ki: Bize Muhammed b. Yahya tahdis etti, bize Muhammed b. Yûsuf tahdis etti, bize Süfyan Mücahid'den: "*Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin.*" buyruğu hakkında dedi ki: (Yani) esir alınmak ve öldürülmek korkusu ile teslimiyet gösterdik.

Fakat bu munkatı bir isnaddır. Çünkü Süfyan Mücahid'e yetişmemiştir.

Bu İslâm münafıkların İslâm'ı gibidir. Bundan dolayı onlara sevap verilmez diyenler şunu da eklerler: Çünkü Allah onların iman etmediklerini söyledi. Allah'ın iman etmediğini söylediği kimse ise kafirdir. Ayrıca bunlar: İslâm ve

iman aynı şeydir. Her müslüman mümin her mümin de müslümandır. Fâsık kimseleri mümin olmayıp müslüman kabul eden kimselerin ise bunları yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Namaz için ayağa kalktığınızda.*" (Maide. 6) buyruğu ile: "*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için nida edildiğinde*" (Cuma. 9) ve buna benzer buyrukların kapsamına girdiklerini de kabul etmemesi gerekir. Çünkü bunlara İslâm adı ile çağrıda bulunulmayıp iman adı ile çağrıda bulunulmaktadır. Buna göre mümin olmayan bir kimse bu hitabın kapsamına girmez.

Bunun cevabı ise şöyledir: Seleften: Bunlar imandan çıkıp İslâm'a girmişlerdir diyen kimseler bunlarda iman adına hiçbir şey kalmamış oldu demezler. Aksine bu haricilerle mutezilenin görüşüdür. Bu kanaati dile getiren ehl-i sünnet ise şöyle derler: Fâsıklar şefaat ile cehennem ateşinden çıkacaklardır. Çünkü onlarla beraber kendisi sebebiyle cehennemden çıkacakları bir iman vardır. Fakat onlar hakkında mutlak olarak iman adı kullanılmaz. Çünkü kendisi sebebiyle sahibinin sevabı ve cennete girmeyi hak ettiği husus mutlak imandır. Bunlar ise böyle bir imana sahip değillerdir. Bununla birlikte onlar iman ile yapılan hitabın kapsamına girerler. Çünkü bu şekilde hitap kemalini elde etmemiş olsa dahi imanın kapsamına giren herkese yapılır. Çünkü böyle bir kimseye imanın tamamının gereğini yerine getirmek için muhatap alınmıştır. Böyle bir hitaptan önce onu nasıl tamamlamış olabilir? Aksi taktirde bizler bu emrolunan hususun hitaptan önce de imandan olduğunu kabul etmiş oluruz. Hâlbuki ancak onunla emrolunmalarından sonra o hitaptaki emir imandan olmuştur. Buna göre "Ey iman edenler" hitabı yüce Allah'ın: "*Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir.*" (Âyet 15) buyruğu ve benzerlerinden farklıdır. Çünkü "Ey iman edenler" hitabının kapsamına öncelikle iman ettiğini açığa vuran kimseler girer. Bâtınen münafık olsa dahi görünüşü itibari ile bu hitabın kapsamına girer. O halde gerçek manada mümin kimselerden olmasa dahi münafık olmayan kimseler nasıl bu hitabın kapsamına giremez?

İşin hakikati şudur: Gerçek manada müminlerden olmayan kişi hakkında o müslümandır ve onunla birlikte kendisini cehennemde ebediyyen kalmaktan engelleyecek bir imanı vardır denilir. Ehl-i sünnet arasında bu üzerinde ittifak bulunan bir husustur. Fakat böyle bir kimse hakkında mutlak olarak iman ismi kullanılır mı? İşte hakkında görüş ayrılığına düştükleri husus budur. Böyle bir kimseye müslümandır denilir. mümindir denilmez denildiği gibi hayır o bir mümindir denilir de denilmiştir.

Konunun tahkiki ise şöyle demeyi gerektirmektedir: Böyle bir kimse imanı eksik bir mümindir. O imanı sebebiyle mümin, işlediği büyük günahları sebebiyle fâsıktır. Ona mutlak iman adı verilmez. Çünkü kitap ve sünnet ona bu ismin mutlak olarak verilmesini kabul etmemektedir. İman ismi ise Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği hususları kapsar. Çünkü bununla ona bir takım vacibler/farzlar verilir ve bir takım şeyler haram kılınır. Bu da onun için gereklidir. Başkası hakkında gerekli olduğu gibi. Sözkonusu olan ise mutlak övgü ihtiva eden isim ile ilgilidir. Buna göre iman ile hitabın kapsamına üç kesim girmektedir:

1. Bunun kapsamına gerçek müminler girer.

2. Ahirette cehennemin en alt basamaklarında olsalar dahi zahir hükümleri itibari ile münafık girer. Bununla birlikte böyle bir kimse hakkında bâtınen müslüman olmak da mümin olmak da sözkonusu değildir. Dış görünüşünde onun hakkında zahiri İslâm ve iman sabit olur.

3. Yine bunun kapsamına imanın hakikati kalplerine girmemiş olmakla birlikte karşılığında sevap almaları sözkonusu olan iman ve İslâm'a sahip olan müslüman olanlar girer.

Bundan sonra ise bunlar kendilerine farz kılınan hususlarda kusurlu olabilirler. Fakat büyük günah işleyenler gibi büyük günah işlemiş kimseler de değildirler. Ancak bunlar farz kılınmış amelleri terklerinden dolayı cezalandırılırlar. İşte bu gibi kimseler âyet-i kerimede anılan bedeviler ile diğerleri gibidirler. Çünkü bunlar: Bizler iman ettik demekle birlikte bâtınen ve zahiren emrolunduklarını da yerine getirmezler. Böylelikle ne imanın hakikati kalplerine girmiş olur ne de Allah yolunda cihad etmişlerdir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları cihada davet etmiş de olabilir. Tehdit ile karşı karşıya kalan büyük günah işlemiş kimselerden de olabilirler. Namaz kılan, zekat veren ve cihad eden kimseler olmakla birlikte büyük günah işleyenler gibi. İşte bu gibi kimseler İslâm'ın dışına çıkmazlar. Aksine bunlar müslümandır. Fakat onlar (ilim adamları) arasında lafzi bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Acaba bunlara -yüce Allah'ın izni ile ileride sözkonusu edeceğimiz gibi- mümin denilebilir mi?

Haricilerle mutezile bunları iman ve İslâm adının dışında kabul ederler. Çünkü onlara göre iman ve İslâm aynı şeydir. Onlara göre imanın dışına çıktıkları taktirde İslâm'ın dışına da çıkmış olurlar. Ancak hariciler: Bunlar kafirdir derken mutezile: Bunlar müslüman da değildir, kafir de değildir deyip onları iki menzile arasındaki bir menzileye/cennet ile cehennem arasındaki bir yere yerleştirirler.

Âyet-i kerimede sözü geçen "İslâm"ın karşılığında sevap alacakları bir İslâm ve kendilerinin de münafık olmadıklarının delili ise yüce Allah'ın: *"Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin (çünkü) iman henüz kalplerinize girmemiştir."* (Âyet 14) buyurduktan sonra: *"Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir."* buyurmasıdır. İşte bu onların böyle bir İslâm ile birlikte Allah'a ve Rasûlüne itaat etmeleri halinde Allah'ın itaatlerine karşılık kendilerine ecir vereceğine delildir. Münafığın ameli ise ahirette boşa çıkarılacaktır.

Aynı şekilde şanı yüce Allah onları münafıklardan farklı niteliklerle nitelendirmiştir. Yüce Allah münafıkları kalplerinde bir küfür bulunmakla onların dışa vurduklarından farklı şeyleri içlerinde gizlemekle nitelendirmiştir. Yüce Allah'ın: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki iman etmedikleri halde "Allah'a ve âhiret gününe inandık" derler. Allah'ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar. Ama kendilerinden başkasını aldatamazlar da yine farkına varmazlar. Kalblerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırdı."* (Bakara. 8-10) ve: *"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün. Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün. Ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar."* (Münafikun. 1) buyurmaktadır.

O halde Kur'an-ı Kerim'de münafıkları yalancılıkla ve kalplerinde olmayan şeyleri söylemekle bir de kalplerinde kendisi sebebiyle cezalandırılacakları küfrün bulunması ile nitelendirmektedir. Ama bunları yüce Allah bunların hiçbirisi ile nitelendirmemiştir. Fakat sadece iman ettiklerini ileri sürdüklerinde Rasûlüne: *"De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin (çünkü) iman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez."* buyurmuştur. Mutlak imanın sözkonusu olmadığının bildirilmesi onların münafık olmalarını gerektirmez. Yüce Allah'ın: *"Sana "Enfâl"i soruyorlar. De ki: Enfâl Allah'ın ve Rasûl'ündür. O halde Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin. Eğer (gerçekten) mü'minler iseniz Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin."* (Enfal. 1) buyruğundan sonra: *"Gerçek mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri titrer. âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu), onların imanını artırır ve onlar ancak Rabblerine dayanıp güvenirler. Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infâk ederler. İşte onlar gerçek mü'minlerin ta kendileridir."* (Âyet 2-4) buyurması gibi.

Bilindiği üzere bu durumda olmayan bir kimse cehennemin en aşağı basamaklarında bulunacak olan münafıklardan değildir. Hatta böyle bir kimse gerekli olan imanı yerine getirmemiş olduğu için kendisine düşenlerin bazısını terk eden

kimselerden diğer isimlerin verilmemesi gibi bu isim ona verilmemiştir. İşte bedeviler de böyledir. Onlar da imanı gerekleriyle yerine getirmediklerinden ötürü bu isim onlara verilmemiştir. Kendileri ile sevabını alacakları kısmi bir imanın bulunduğu müslüman kimseler olsalar bile.

İlk olarak İslâm'a girenlerin çoğunun durumu da budur. Hatta imanın hakikatlerini bilmeyenlerin çoğunun durumu budur. Çünkü bir kimse ile müslüman oluncaya kadar savaşılacak olursa -kafirlerle müslüman oluncaya kadar savaşılması gibi- yahut da esir alındıktan sonra ya da İslâm'ı işittikten sonra bir kimse gelip de müslüman olursa o kişi Rasûle itaat etmekle yükümlüdür. Bununla birlikte imanın hakikatlerini bilmek onun kalbine de henüz girmemiş olur. Elbetteki böyle bir durum ya Kur'an'ı anlamak yahut iman ehli ile birlikte olmak ya da onların söyledikleri söz ve amellere uymak yahut da yüce Allah'ın kendisine vereceği özel bir hidâyet ile hidâyet bulmak gibi bunun sebepleri kendisi için kolaylaştırılmış kimse tarafından elde edilebilir. Bir kimseye bazen İslâm'a girmesine -müslüman olarak doğmuş olsa ve müslüman kimseler arasında yetişmiş dahi olsa bile- İslâm'a girmesine onu davet eden güzellikleri görebilir ve bu durumda onu sevebilir. Böylelikle bu kimse İslâm'ın bazı güzelliklerini kafirlerin de bazı kötülüklerini görmüş olur.

Bu türden olanların pekçoğu ise İslâm'a tenkit neticesinde bir şüpheyi işitecek olsa tereddüte düşebilir ve Allah yolunda cihad etmeyebilir. Böyle bir kimse yüce Allah'ın: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir."* (Âyet 15) buyruğunun kapsamına girmez. Böyle bir kimse içinde küfrü saklayan ve bâtınen münafık bir kimse de değildir. Böyle bir kişi ne gerçek manada müminlerdendir ne de münafıklardandır. Hatta böyle bir kişi büyük günah işleyen kimselerden de değildir. Aksine zahiren itaat olan işleri yapmakla birlikte kendileriyle gerçek müminlerden olmasına sebep teşkil eden imanın hakikatlerini yerine getirmeyen bir kişi olabilir. İşte böyle bir kişi bir imana sahiptir. Bununla birlikte o gerçek müminlerden sayılmaz. İşlemiş olduğu itaatler karşılığında da ona sevap verilir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Fakat teslim olduk deyiniz."* (Âyet 14) ve: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: "Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz."* (Âyet 17) buyurmaktadır. Bununla kastedilen ise "iman ettik" sözleridir.

Yani eğer sizler doğru söylüyor iseniz sizi imana ilettiği için Allah size minnet eder.

Bu ise onların "iman ettik" sözlerinde sâdık olmalarının muhtemel bir durum olmasını gerektirir. Diğer taraftan onların doğruluklarından maksat ya Allah'a ve Rasûlüne iman etmek vasfına sahip olup sonra da şüphe etmeyip mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmeleridir. İşte sâdık olanlar, doğrular bunlardır. Yahut da bununla onların münafıklar gibi olmadıkları kastedilmiştir. Aksine onlar mutlak olarak mümin oldukları iddiasında bulunmak hakları olmasa bile onlar bir tür iman sahibidirler. -Allah en iyi bilendir ama- bu anlamda olma ihtimali daha yüksektir. Çünkü sınanmaları emredilen kadınlar hakkında: *"Şâyet onların mümin kadınlar olduğunu görürseniz onları kafirlere geri döndürmeyin."* (Mümtehine, 10) buyurmaktadır. Gelecekte onların şüpheye düşmeyeceklerini söylemeye imkan yoktur. Ayrıca yüce Allah münafıkların yalan olduğunu söylemiş olmakla birlikte başkalarını yalanlamamıştır. Bunları da yalanlamamıştır. Ama: *"İman etmediniz"* buyurması ise: "Sizden bir kimse kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe iman etmiş olmaz"[1056]; "Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mümin olarak zina etmez"[1057] ve: "Komşusu vereceği sıkıntılardan yana emin olmayan bir kimse iman etmiş olmaz"[1058] buyrukları gibidir. Bu gibi kimseler ise münafık kimseler değildir.

Âyet-i kerimenin bağlamı da Allah'ın kendilerini bilgisizlikleri ve katılıkları dolayısıyla müslüman olmak sûretiyle iman etmiş olmalarından ötürü ve yüce Allah'ın bilmesi ile birlikte içlerinde olanı dışa vurduklarından ötürü yermiş olduğuna delildir. Çünkü yüce Allah: *"De ki: Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Hâlbuki Allah göklerde ve yerde bulunanları bilir."* (Âyet 16) buyurmaktadır. Eğer onların kalplerinde din adına hiçbir şey bulunmamış olsaydı onlar dinlerini Allah'a öğretmeye kalkışamazlardı. Çünkü zahiri olan İslâm'ı herkes bilir. Ayrıca yüce Allah'ın: "(أتعلمون الله بدينكم): *Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz?"* buyruğunda (din lafzının başına) "be" harfinin girmesi bunun haber vermek ve anlatmak anlamını da ihtiva etmesinden dolayıdır. Adeta: Siz dininizi ona mı haber veriyor ve anlatıyorsunuz demiş gibidir. Hâlbuki O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilendir. Yine âyet-i kerimenin bağlamı onların Allah'a haber verdikleri hususun yine yüce Allah'ın onların söylediklerini nakletmiş olduğu "iman ettik" sözü olduğuna delildir. Çünkü onlar kalplerinde olanı haber vermişlerdi.

Müfessirlerin zikrettiklerine göre bu iki âyet nazil olunca bedeviler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek gerçek mümin olduklarına dair yemin ettiler. Bu

1056 Buhârî, 13; Müslim, 45.
1057 Kaynakları daha önce gösterildi.
1058 Buhârî, 6016; Müslim, 46.

sefer yüce Allah'ın: *"De ki: Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz?"* (Âyet 16) buyruğu nazil oldu. İşte bu onların ta baştan beri dine girişlerinde doğru ve samimi olduklarına delildir. Çünkü âyetin nüzulünden sonra bu âyetin kapsamına girmeleri için yeni bir cihadları sözkonusu olmamıştır. Sözkonusu olan sadece onların söyledikleri bir sözdür. Bu da yüce Allah'ın: *"İman henüz kalplerinize girmemiştir."* buyruğu ile ilgilidir. "(لما): Henüz" lafzı ise gerçekleşmesi yakın olmakla birlikte, -çoğunlukla-da- gerçekleşen şeyler için olumsuz bir ifadedir. Yüce Allah'ın: *"Yoksa siz Allah içinizden cihad edenlerle sabredenleri henüz belli etmemişken cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Âl-i İmran. 142) buyruğu gibidir.

Süddi dedi ki: Bu âyet-i kerimeler Muzeyne. Cuheyne. Eslem, Eşcar ve Gifar kabilelerinin bedevileri hakkında inmiştir. Feth Sûresi'nde sözkonusu ettiği kimseler de bunlardır. Bunlar can güvenliklerini sağlamak için Allah'a iman ettik, derlerdi. Hudeybiye'ye katılmaları istenince katılmayıp geri durdular. Bunun üzerine haklarında bu âyet nazil oldu.

Mukatil'den rivâyete göre ise bunların kaldıkları yerler Mekke ile Medine arası idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in seriyyelerinden/askeri birliklerinden birisi onların yanından geçecek olursa onlar can ve mal güvenlikleri için iman ettik diyorlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye'ye gidince onların kendileri ile birlikte gelmelerini istediği halde onlar onunla birlikte çıkmadılar.[1059]

Mücahid dedi ki:[1060] Âyet-i kerime Esed b. Huzeymeoğulları'nın bedevileri hakkında inmiştir. Ondan başkaları onların durumlarını nitelendirerek şöyle demiştir: Bunlar Medine'ye bir kıtlık yılında gelip müslüman olduklarını izhar ettiler. Gerçekte ise mümin değillerdi. Medine'nin yollarını pisliklerle berbat ettiler ve piyasa fiyatlarının yükselmesine sebep oldular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de minnet ederek: Bizler ağırlıklarla ve çoluk çocukla birlikte sana geldik diyorlardı. Bu sebeple onlar hakkında bu âyet nazil oldu.

Katade de yüce Allah'ın: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: "Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz."* (Âyet 17) buyruğu hakkında şöyle demiştir:[1061] Onlar Medine'ye gelince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e minnet ederek: Bizler savaşmaksızın müslüman olduk. Filanoğulları ile filanoğullarının seninle savaştıkları gibi seninle biz savaşmadık.

1059 Süddi ve Mukatil'in bu sözlerini Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye. Zâdu'l-Mesîr. VII. 476'da nakletmiş bulunmaktadır.

1060 İbn Cerir. XXVI. 141.

1061 İbn Cerir. XXVI. 142.

dediler. Bunun üzerine yüce Allah peygamberine: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder."* buyurdu.

Mukatil b. Hayyan dedi ki: Bunlar Esed b. Huzeymeoğulları'nın bedevileridir. Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz sana savaşmaksızın geldik. Aşiretlerimizi, mallarımızı da geride bıraktık. Hâlbuki her bir Arap kabilesi istemeyerek İslâm'a girinceye kadar seninle savaştı. Bundan dolayı bizim senin üzerinde bir hakkımız olmalı dediler. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: "Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz."* (Âyet 17) buyruğunu indirdi. İşte bundan dolayı onun sizin üzerinizde minnet etme hakkı vardır demektir. Yüce Allah: *"Amellerinizi boşa çıkarmayın."* (Muhammed. 33) buyruğunu da onlar hakkında indirmiştir.

Denilir ki: İşleyen ve onun üzerine (onu işlerken) tevbe etmeksizin ölen, cehennem azabını gerektiren ve bu azap tehdidi ile sona ererek sözkonusu edilen her bir günah kebairden/büyük günahlardandır.

İşte bütün bu hususlar onların bâtınen kafir olmadıklarını ve aynı şekilde icab eden imanın içerisine de girmemiş olduklarını açıkça göstermektedir. Hucurat Sûresi de bu hususları zikretmiş olup yüce Allah: *"Muhakkak ki hücrelerin arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez."* (Hucurat. 4) buyurmakta bununla birlikte onları kafir ve münafık olmakla nitelendirmemektedir. Ama bu gibi kimselerin kafir olmalarından ve münafıklık etmelerinden korkulur. Bu sebeple onların bir kısmı irtidad etmiştir. Çünkü imanın güzelliği onların kalplerine iyice yer etmemişti. Bundan sonra yüce Allah: *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse iyice araştırın."* (Hucurat. 6) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime de verdiği haberde yalan söylemiş olan Velid b. Ukbe hakkında inmişti.

Müfessirler dedi ki:[1062] Bu âyet Velid b. Ukbe hakkında inmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu zekatlarını tahsil etmek üzere Mustalıkoğulları'na göndermişti. Cahiliye döneminde kendisi ile onlar arasında bir düşmanlık vardı. Yolun bir bölümünü kat ettikten sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geri dönüp: Onlar zekat vermediler ve beni öldürmek istediler deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerlerine asker göndermek kararını verdi. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

1062 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bu kıssa birçok yoldan bilinen bir olaydır. Sonra da yüce Allah buyrukların geri kalan kısmında: *"Bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır. Eğer o işlerin çoğunda size itaat etse zorluğa düşersiniz."* (Hucurat. 7) ve: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin. Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın."* (Hucurat. 9) buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah onlara birbirlerini alaya almalarını, ayıplamalarını, birbirlerine lakap takmalarını yasaklayıp: *"İmandan sonra fâsıklık ismi ne çirkin olur."* (Hucurat. 11) buyurmaktadır.

Bunun şu anlamda olduğu söylenmiştir: İman ettikten sonra kardeşine fâsık ve kafir deme. Ancak bu açıklama zayıf bir açıklamadır. Aksine maksat şudur: İman ettikten sonra fâsık kimseler olmanız ne kötü bir isim olur. Nitekim yüce Allah yalan söyleyen kimse hakkında: *"Eğer size bir fâsık bir haber getirirse iyice araştırın."* (Âyet 5) buyruğunda ona "fâsık" adını vermiş bulunmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Müslümana sövmek fâsıklık, onunla çarpışmak küfürdür."[1063] buyurmuştur. Yani: Sizler bir müslümana sövecek onunla alay edip onu ayıplayacak olursanız size "fâsıklar" adının verilmesini de hak edersiniz. Nitekim yüce Allah iftira âyetinde de: *"Ve şahitliklerini ebediyyen kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir."* (Nûr. 4) buyurmuştur. Yani: Sizler size fâsıklar adının verilmesini hak etmenize sebep teşkil eden bu hususları yapacak olursanız bu durumda imandan sonra "fâsıklık" adını hak etmiş olursunuz. Yoksa onlar kendi aralarında birbirlerine lakap taktıkları zaman fâsık. kafir demiyorlardı. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde birbirlerine lakap takıyorlardı.

Müfessirlerden bir kesim de âyet hakkında şöyle demiştir: İslâm'a girdikten sonra onu İslâm'dan önceki dini ile adlandırma. Müslüman olan yahudiye: Ey yahudi demek gibi. Bu açıklama İbn Abbas'dan ve Hasan. Said b. Cübeyr. Ata el-Horasani ve el-Kurazi gibi tabiinden bir topluluktan rivâyet edilmiştir. İkrime dedi ki: Bu bir kimsenin: Ey kafir, ey münafık demesidir. Abdurrahman b. Zeyd de şöyle demiştir: Bu bir kimseye amellerden hareketle isim vermektir. Mesela ey zinakar, ey hırsız, ey fâsık demek gibi.

el-Avfi'nin tefsirinde İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bu tevbe etmiş bir kimseyi vaktiyle işlemiş olduğu günahları ile ayıplamaktır. Bilindiği üzere küfür, yahudilik, zinakar, hırsızlık ve daha başka günahlar fâsık adının

1063 Kaynakları daha önce gösterildi.

aynısı değildir. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Fâsıklık ismi ne çirkin olur."* (Hucurat. 11) buyruğu ile kendisine sövülen kimseye "fâsık" adının verilmesini kastetmediği bilinmiş olmaktadır. Çünkü o kimseye "kafir" demek daha büyük bir iştir. Hatta sövmek kişiyi fâsık yapar. Çünkü Efendimiz: "Müslümana sövmek fâsıklıktır, onunla çarpışmak küfürdür" buyurmuştur. Daha sonra yüce Allah: *"Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."* (Âyet 11) buyurmakta ve böylelikle eğer bu işten tevbe etmeyecek olurlarsa "müminler" isminin kapsamına girseler dahi zalim kimseler olacaklarını ifade etmektedir. Bundan sonra yüce Allah gıybet yasağını sözkonusu etti. Sonra da soy sopla övünme yasağını zikrederek: *"Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır."* (Hucurat. 13) buyurdu. Sonra da bedevilerin: *"İman ettik"* sözlerini zikretti.

O halde sûre Allah Rasûlüne ve müminlere bir haksızlık ve saldırganlık ihtiva eden bu masiyet ve günahları yasaklamaktadır. Bu sûrede sözkonusu edilen bedeviler de münafıklar. birbirlerine sövüp sayanlar, fâsıklık edenler, hücrelerin arkalarından yüksek sesle seslenenler ve buna benzer kimseler aslında münafık değildirler. Bu sebeple müfessirler: Bunlar Hudeybiye yılında kendileriyle orduya katılmaları istenen kimselerdir. Öbürleri ise her ne kadar büyük günah işlemiş kimseler iseler de bâtınen kafir ve münafık kimseler değillerdi.

İbn İshak dedi ki:[1064] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) umre yapmak -Hudeybiye umresini- isteyince Medine çevresinde kırsalda yaşayanlardan ve bedevilerden kendisi ile birlikte çıkmalarını istedi. Buna sebep ise kavminin kendisi ile savaşmaya kalkışmaları yahut da ona engel olacaklarından çekinmesi idi. Fakat onların birçoğu ise ona katılmak hususunda işi ağırdan aldılar. İşte yüce Allah'ın: *"Bedevilerden geri bırakılanlar sana diyecekler ki: Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Onun için bize mağfiret dile."* (Fetih. 11) Yani bizim senden geri kalışımızın günahını bize bağışlaması için Allah'a dua et. *"Onlar kalplerinde olmayan şeyi dilleri ile söylerler."* (Fetih. 11) buyruğunda kastettikleri bunlardır. Yani kendileri için mağfiret dileyip dilemediğine aldırmazlar. İşlediği günaha aldırmayan fâsık kimsenin durumu işte budur.

Münafıklara gelince onlar hakkında: *"Onlara: "Gelin, Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin" denildiğinde başlarını çevirirler ve sen onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün. Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez."* (Münafikun. 5-6) buyurmaktadır. Fakat buna benzer bir ifadeyi sözü geçen bedeviler hakkında kullanmamıştır. Aksine

1064 Buna dair açıklama daha önce geçti.

âyet-i kerime şuna delildir: Eğer onlar günahlarının bağışlanmasını dilemekte samimi olsalar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara mağfiret dilemesinin faydası olurdu. Sonra yüce Allah: *"Geri bırakılan bedevi Araplara De ki: "Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."* (Fetih, 16) buyurarak Allah cihada çağıran kimseye itaat etmelerine karşılık sevap vaadinde bulunurken ona itaatten yüz çevirmeleri dolayısıyla da onları tehdit etmektedir.

Bu ise iç dünyasında kafir olan kimselerden farklı olarak kendileri gibi olan günahkâr ve büyük günah işlemiş kimselere hitabı gibidir. Çünkü iç dünyasında kafir olan bir kimse baştan itibaren iman etmemişse sadece emre itaatten ötürü sevabı hak etmez. Ona yapılan tehdit de yalnızca cihad hususunda itaatten yüz çevirdiğinden dolayı değildir. Çünkü onun kafirliği bundan daha büyüktür.

İşte bütün bunlar sözü edilen bu kimselerin müslüman milletin fâsıklarından olduklarına delildir. Çünkü fâsıklık kimi zaman farzların terk edilmesi sebebiyle, kimi zaman haramların işlenmesiyle sözkonusu olur. Onlar da Allah'ın kendilerine farz kılmış olduğu cihadı terk edip kendilerinde de imanlarını zayıflatan bir tür şüphe ve tereddüt hâsıl olduğundan ötürü iç dünyalarında İslâm dinini kabul eden kimseler oldukları hususunda doğru söyleseler dahi yüce Allah'ın niteliklerini belirttiği sâdıklardan/doğrulardan değillerdi.

Müfessirlerin: "Onlar mümin değillerdi" şeklindeki açıklamaları yüce Allah'ın onlar hakkında sözkonusu olmadığını belirttiği imanın sözkonusu olmayışı kabilindendir. Nitekim (peygamber), zinakar, hırsız, içki içen, tehlike ve sıkıntılarından komşusu emin olmayan kimseden kendisi için sevdiği hayırlı şeyleri kardeşi için sevmeyen ve Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne olumlu karşılık vermeyen ve buna benzerleri hakkında imanın sözkonusu olmayacağını belirtmesi türündendir.

Buna yüce Allah'ın: *"İmandan sonra fâsıklık ismi ne çirkin olur."* (Hucurat, 11) buyruğu karşı delil olarak gösterilebilir. Nitekim hadiste de: "Müslümana sövmek fâsıklık, onunla çarpışmak/savaşmak küfürdür" buyruğu da böyledir. Çünkü yüce Allah imandan sonra fâsıklık ismini ona değişenleri yermiştir. Böylelikle bu fâsık olana mümin adının verilmeyeceğine delildir. Öbür buyruk da bu bedevilerin münafıklar türünden değil de büyük günah işleyen kimseler türünden olduğuna delildir.

Bunların öldürülmek ve esir alınmak korkusu ile müslüman olduklarına dair yapılan nakillere gelince. Muhacir ve ensar dışındakilerin İslâm'ı bu şekilde idi. Onlar korku ve ümit sebebi ile müslüman oldular. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kureyşlileri kesin yenilgiye uğrattıktan sonra tulaka (Mekke fethedildiğinde müslüman olan) denilenlerin müslüman olması, bunlardan ve Necidlilerden müellefe-i kulüb denilenlerin müslüman olması gibi. Bununla birlikte ümit ya da korku sebebi ile müslüman olan herkes cehennemin en alt basamaklarında azap edilecek münafık kimselerden değildi. Aksine İslâm'a ve itaate giriyorlar, bununla birlikte kalplerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlamak ve ona bir düşmanlık da olmadığı gibi kalpleri iman nuru ile de aydınlanmış ve iman hususunda basiret sahibi olmuş kimseler de değillerdi. Bu gibi kimselerden herhangi birisinin İslâm'a bağlılığı pek güzel olabilir ve böylece o da müminlerden olabilirdi. Tulakanın çoğunluğu gibi. Bazen de ümmetin fâsıklarından birisi olarak da kalırdı. Onlardan kimileri ise şüphe içinde münafık birisi de olabilirdi. Böyle birisine münker ve nekir: Aranızda peygamber olarak gönderilen şu adam hakkında ne dersin denilecek olursa o da hı hı bilmiyorum. İnsanların bir şeyler söylediklerini işittim. Ben de onu söyledim diyecek kişidir.[1065]

Bunların savaşmaksızın İslâm'a girmiş kimseler olduklarını söyleyenlerin sözleri de daha önce geçti. Bu gibi kimselerin İslâm'a girişleri başkalarından daha güzeldi. Ama o bunları müslümanlıklarını başa kaktıkları için yerdi ve onlar hakkında: *"Amellerinizi boşa çıkarmayın."* (Muhammed. 33) buyruğunu indirdi ve bunlar büyük günah işleyenlerin türündendirler.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Fakat siz teslim olduk deyin (çünkü) iman henüz kalplerinize girmemiştir."* (Âyet 14) buyurmaktadır. "(لما): Henüz" edatı ile beklenen ve gerçekleşmesi umulan bir hususun sözkonusu olmadığı belirtilir. Yüce Allah'ın: *"Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenlerle sabredenleri belli etmeden, cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Âl-i İmran. 142) buyruğu ile: *"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hali başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Bakara. 214) buyruklarında olduğu gibi.

O halde yüce Allah'ın: *"İman henüz kalplerinize girmemiştir"* buyruğu onların imana girmelerinin beklenen bir husus olduğuna delildir. Çünkü ilk olarak İslâm'a giren bir kimsenin iman kalbinde hâsıl olmamış olabilir. Daha sonra hâsıl olabilir. Hadiste dediği gibi: "Bir kimse günün başında dünya arzusu ile İslâm'a girer fakat henüz daha günün sonu gelmeden bir de bakmış ki İslâm kendisi için güneşin üzerinde doğduğu her bir şeyden daha çok sevdiği bir iş olur" denildiği

1065 Kaynakları daha önce gösterildi.

gibi. Bundan dolayı korku ve ümit ile İslâm'a girmiş olanların genellikle daha sonra kalplerine iman girmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Fakat teslim olduk/müslüman olduk deyin."* buyruğu ise onlara böyle demelerine dair verilmiş bir emirdir. Münafık kimseye ise hiçbir şekilde emir verilmez. Sonra yüce Allah: *"Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez."* buyurmaktadır. Münafık kimseye ise ta baştan beri iman etmedikçe Allah'a ve Rasûlüne itaatinin bir faydası olmaz.

Bu âyet-i kerime Ahmed b. Hanbel'in ve başkalarının İslâm için değil de iman hususunda istisna yapılacağına (inşaallah müminim denilebileceğine) gösterdiği delillerden birisidir. Aynı şekilde büyük günah işleyenlerin imandan çıkıp İslâm'a geçmiş olacaklarına da gösterdiği delillerdendir. el-Meymuni dedi ki: Ahmed b. Hanbel'e ben inşaallah müminim demek hususundaki görüşünü sordum. Şöyle dedi: Ben: İnşaallah müminim derim fakat müslümanım derim istisna yapmam (inşaallah müslümanım demem). Ahmed'e dedim ki: Böylelikle sen İslâm ve iman arasında fark mı görüyorsun? O bana şöyle dedi: Evet. Bu sefer ona: Peki delilin nedir dedim. Bana: *"Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk/müslüman olduk deyiniz."* buyruğunu okudu ve daha başka bir takım hususlar da zikretti.

eş-Şa'lenci dedi ki: Ben Ahmed'e: Ben kendi nefsim cihetinden hükümler ve mirasçılık bakımından müminim fakat Allah nezdinde ne olduğumu bilemiyorum diyen kişiye dair soru soruldu. O: Böyle bir kişi mürcieci değildir diye cevap verdi.][1066]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أُولٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

15. *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."*

Tefsiri:

[İkinci asıl ise Allah yolunda cihad etmeyi ailelerinden ve maldan daha çok sevmelerini gerektirir. Çünkü şüphesiz ki o sevabı Allah'ı ve Rasûlünü sevmek

1066 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 238-253.

olan imanın eksiksizliği demektir. Yüce Allah da: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen ... kimselerdir."* buyurmaktadır ki arkasında herhangi bir tereddüt ve şüphe bulunmayan iman demektir. *"Sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir."*][1067]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15) buyruğu da böyledir. Yüce Allah bunların "iman ettik" derken doğru söyleyen kimselerin bunlar olduğunu haber vermektedir. Bu da insanların "iman ettik" sözlerini söylerken kimilerinin doğru söylediğine kimilerinin de yalancı olduğuna delildir. Bunu söylerken yalan söyleyen kimsede de yalanına göre münafıklığı vardır.][1068]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15) buyruğu da böyle olup cihadın vacip/farz olduğunu ve şüpheye düşmeyi de terk etmenin vacip/farz olduğunu açıkça göstermektedir.][1069]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15) ve: *"(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir."* (Haşr. 8) buyurmaktadır. Bu buyruklarıyla yüce Allah iman iddiasında doğru söyleyen kimselerin imanlarından sonra herhangi bir şüphe ve tereddütün sözkonusu olmayarak onun yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler olduğunu haber vermektedir. Çünkü öncekilerden de sonrakilerden de alınmış olan ahit de budur.][1070]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1067 el-İstikame. I. 264.
1068 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 542.
1069 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 15.
1070 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 12

[Yüce Allah'ın: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen kimselerdir."* buyruğuna göre mutlak imanın kapsamına İslâm da dahildir.][1071]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15) buyurmaktadır. Buna göre "iman ettik" sözünde sâdık olanlar Rasûlün getirdikleri hakkında herhangi bir şüphe ve tereddütü olmayan kimselerdir. Onun haber verdiği hususlar hakkında açık akli hükümlerin çatışmasının mümkün olduğunu kabul eden bir kimse onun haber verdiği hususların sübutundan yana hâlâ şüphe içindedir demektir. Fakat böyle bir kimsenin ulaşabileceği nihai nokta Rasûlün haber verdiği şeyler hususunda genel çerçevesi itibari ile doğru söylediğini bilmesidir. Ama haber verdiği şeyler hakkında düşünecek olursa onun haber verdiği herhangi bir şeyin sübutunu da bilmez.][1072]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Âyet 15) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah mümin için şu üç hususun kaçınılmaz olduğunu açıklamış olmaktadır:

1. Allah'a ve Rasûlüne iman etmesi

2. Bundan sonra şüphe ve tereddüte düşmeyerek sağlam kesin bir yakîn sahibi olmasıdır. Yakîn reybe/şüphe ve tereddüte aykırıdır. Reyb iki türlüdür. Birisi bilgi eksikliğinden dolayı şek/şüphe olur, bir diğeri ise kalpte çelişki doğurur. Her ikisi de imani halin eksikliğinden ötürüdür. Çünkü imanda kalbin ilmi kaçınılmazdır. Her yer hakkında bileceği bir bilginin bulunması sözkonusu değildir. Kalbin ameli yahut basireti, sebatı, itminanı, sükûnu, tevekkülü, ihlası yüce Allah'a yönelmesi demektir. Bütün bu hususlar ise Kur'an-ı Kerim'dedir.

Mesela "(رابني كذا وكذا يريبني): Şu şu beni reybe/şüphe ve tereddüte düşürdü, düşürür" denilir. Ki kalbimi harekete geçirdi demektir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıvrılıp yatmış bir ceylanın yanından geçerken söylediği "(لا يريبه أحد):

1071 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 131-132.
1072 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 337-338.

Kimse onu reybe düşürmesin/rahatsız etmesin"[1073] hadisinde de bu manadadır ki kimse onu (rahatsız edip) yerinden kımıldatmasın. demektir. Yine Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(دعْ ما يريبك إلى ما لا يريبك): Seni şüphe ve tereddüte düşüren şeyi bırak. seni şüphe ve tereddüte düşürmeyen şeyi yap"[1074] buyruğu da buradan gelmektedir.

Çünkü doğruluk itminandır. yalan da reyb/şüphe ve tereddüttür. Doğru söyleyen. kalbi tedirgin olmayan kimsedir. Yalancının ise kalbi rahatsızdır. tedirgindir. Bu durumda "şek/şüphe" yoktur. Aksine reybin şekten daha umumi olduğu bilinen bir husustur.

Bundan dolayı şu dua rivâyet edilmiştir: "(اللّهمّ اقسم لنا منْ خشيتك ما تحول به بيننا وبين معصيتك): Allah'ım. korkundan bizimle sana masiyet olan işler arasına engel olacak kadar bir pay ayır"[1075] diye devam eden hadisdeki ifadeler geçmektedir.

Müsned'de ve Tirmizi'de Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Allah'tan yakîn ve afiyet dileyiniz. Çünkü yakîn ve afiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Sizler bunu yüce Allah'tan dileyin."[1076]

Araplar da sakin ve hareket etmeyen suya (ماء يقن) derler. Çünkü müminin kalbi de mutmain/huzur ve sükûn içindedir. Onda reyb/şüphe ve tereddüt olmaz. İşte yüce Allah'ın: "*Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir.*" (Âyet 15) buyruğunun manası budur.][1077]

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

17. "Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz."

1073 Kaynakları daha önce gösterildi.
1074 Buhârî. 2051: Müslim. 1599.
1075 Kaynakları daha önce gösterildi.
1076 Buhârî. IV. 62.
1077 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 42-43.

Tefsiri:

[O bedeviler ile ilgili kıssasında yüce Allah'ın: *"Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz."* buyruğunu delil göstererek dedi ki: İşte bu İslâm'ın iman ile aynı şey olduğuna delildir. Şöyle cevap verilir: Aksine bu bunun tam zıddına delildir. Çünkü onlar daha önce "müslüman olduk/teslim olduk" demeyip bunun yerine "iman ettik" demişlerdi. Allah ise onlara "müslüman olduk/teslim olduk" demelerini emir buyurdu. Sonra da onların müslüman diye adlandırıldığını sözkonusu ederek: *"Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz."* buyurmaktadır. Yani iman ettik derken doğru söylüyor iseniz. Eğer İslâm imanın kendisi olsaydı ayrıca: *"Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz"* demeye gerek olmazdı. Çünkü onlar söylememiş olsalar dahi "teslim olduk/müslüman olduk" sözlerinde doğru idiler. Fakat yüce Allah: *"Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder."* buyurmuştur. Yani onlar sana İslâm diye yaptıkları şeyleri sana minnet ediyorlar. Yüce Allah da onların bu yaptıklarına "İslâm" demiştir. Bunda ise onların buna İslâm dediklerine bir delil yoktur. Çünkü onlar ancak "iman ettik" dediler. Sonra yüce Allah asıl minnetin imana hidâyet etmek ile sözkonusu olacağını haber vermektedir. Beraberinde iman bulunmayan İslâm'a gelince insanlar bunu kılıç korkusu ile yapıyorlardı ve bunu yaptıkları için bir minnet etmeleri de sözkonusu değildi. Yüce Allah onlara imanı lutfetmediğine göre o taktirde onların bu halleri münafıkların İslâm'ı gibi olur ve bunu Allah onlardan kabul etmez. Fakat onlar "iman ettik" sözlerinde eğer doğru iseler bu iman ile ve onun kapsamına giren İslâm ile asıl onlara minnet eden Allah'tır. Ama yüce Allah da baştan beri onların imanlarının olmadığını söylemişti. Burada ise Allah'ın iman sebebi ile onlara minnet etmesini onların doğruluklarına bağlı olarak sözkonusu etmiştir. Bu da onların doğru söylemiş olmalarının mümkün olduğuna delildir.

Şöyle de denilmiştir: Onlar daha sonra doğru söyleyen kimseler oldular. Çünkü şarta bağlı olarak sözkonusu edilen bir husus varsa o şartın varlığı gerekli değildir. Yine şöyle denilebilir: Çünkü onlar bir nevi imana sahip idiler. Ama bu ikinci olarak niteliği belirtilen iman olmayıp aksine onlar imandan bir şu'beye sahip idiler.][1078]

1078 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 375-376.

KÂF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 45 âyettir)

Genel Olarak Kâf Sûresi

[Aynı şekilde Kâf Sûresi de kıyamet tehdidini sözkonusu eden bir sûredir. Bununla birlikte bu sûrede: *"Derken ölüm baygınlığı hak olarak gelmiş olacaktır. Kendisinden nefret edip kaçtığın şey işte budur."* (Âyet 19) buyurduktan sonra da: *"Sûra da üfürülmüş olacak. İşte bu korkutulan gündür."* (Âyet 20) buyurarak küçük ve büyük olmak üzere her iki kıyameti de sözkonusu etmektedir. Yüce Allah'ın: *"Derken ölüm baygınlığı hak ile gelmiş olacaktır."* buyruğu da yani ölümden sonraki sevap ve ceza ile gelecektir. Bu ise Rasûllerin haber verdiği haktır. Yoksa bundan maksat ölümün kendisi demek olan hak ile gelmiş olacaktır demek değildir. Şüphesiz bu meşhurdur ve bunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Kimse de ölümün bâtıl olduğunu söylememiştir ki: Hak ile gelecektir" desin.

Yüce Allah'ın: *"İşte bu kendisinden nefret edip kaçtığın şeydir"* buyruğuna gelince. İnsan ölümden hoşlanmasa bile o ölüm meleklerinin karşısına çıkacağını bilir. Bu da yüce Allah'ın: *"Sana yakîn/ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* (Hicr. 99) buyruğu gibidir. Yakîn ise ölümden sonrasıdır. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Osman b. Mazun'a gelince ona Rabbinden yakîn gelmiş bulunuyor" buyurmuştur.[1079]

Yoksa ölüm sonrasından soyutlanmış olarak bizatihi ölüm hususunda herhangi bir kimsenin bir görüş ayrılığı yoktur ki ayrıca ona "yakîn/kesin bilgi" denilsin.][1080]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayram namazında Kâf Sûresi ile *"Kıyamet yaklaştı."* (kamer. 1) sûrelerini okurdu. Çünkü bu iki sûrede bu hususlara dair

1079 Kaynakları daha önce gösterildi.
1080 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 265-266.

açıklama vardır. Kâf Sûresi'ni aynı zamanda cuma namazında da okurdu. Çünkü bu sûre nübüvvet, meat/ölümden sonra Allah'a dönüş, dünyada iken peygamberlere uyanlarla muhalefet edenlerin durumlarına dair açıklamalar vardır. Nitekim yüce Allah: *"Onlardan önce Nuh kavmi, Ress ashabı ve Semud kavmi de yalanlamışlardı. Ad, Firavun ve Lut'un kardeşleri de. Eyke ashabı ve Tubba kavmi de. Bunların hepsi peygamberleri yalanladı da benim azabım (onlara) hak oldu."* (Âyet 12-14) buyurmaktadır.][1081]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Kâf Sûresinde de Rasûllere muhalefet edenlerin durumu ile ahirette vadedilenler ile tehdit edilenlerden söz edilmektedir.][1082]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların hem risalete hem meade/ölümden sonra dirilişe dair tenkitlerini de: *"Kaaf, çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki, hayır, onlar içlerinden bir uyarıp, korkutan geldi diye hayret ettiler de kâfir oldular: Bu şaşılacak bir şeydir,. Biz öldükten ve toprak olduktan sonra mı? Bu uzak bir dönüştür, dediler. Biz yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmişizdir. Yanımızda çok iyi tespit eden bir kitap da vardır."* (Âyet 4) buyruğunu zikrettikten sonra onlara karşı: *"İlk yaratmakta acizlik mi gösterdik? Fakat onlar yeni yaratıştan şüphe ve tereddüt içindedirler."* (Âyet 15) buyruğu ile delilleri zikretmektedir. Bu sûre iman esaslarından ihtiva ettikleri sebebi ile Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in büyük topluluklarda bunu okumasını gerektirmiştir. Bundan dolayı o bu sûreyi cuma hutbesinde ve bayram namazlarında okurdu. Bu sûreyi çokça okuması sebebi ile bunu sabah namazında da okurdu. Bütün bu hususlar ise sahih'te sabittir.][1083]

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٨﴾

6. "Peki, onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina edip süslediğimize bakmadılar mı ki? Hem onun hiçbir yarığı da yok.

1081 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 427-428.
1082 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 141.
1083 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 64-65.

7. Yeri de yayıp döşedik, ona sabit dağlar bıraktık ve orada göze hoş gelen her çiftten bitkiler bitirdik.

8. Dönen her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Peki, onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina edip süslediğimize bakmadılar mı ki? Hem onun hiçbir yarığı da yok. Yeri de yayıp döşedik, ona sabit dağlar bıraktık ve orada göze hoş gelen her çiftten bitkiler bitirdik. Dönen her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için.*" (Âyet 6-8) buyurmaktadır. Yaratılmış âyetler ile tilavet olunan âyetlerde basiretleri açan özellikler ve öğüt ihtiva eden anlamlar vardır. Körlükten kurtarıp basireti açarlar, gafletten uyandırıp hatırlatırlar. Böylelikle daha önce bilmeyen bir kimse bilecek kadar basiretlenir, bilen ve unutmuş olan kimseler de hatırlar. İnsan Fatiha Sûresi dahil her bir sûreyi defalarca okur ve bu esnada daha önce hatırına gelmemiş olan manalarından yeni manaları görür. Hatta sanki o vakit inmiş gibi gelir. Bu manalara iman eder. İlmi ve ameli artar. Bu husus Kur'an-ı Kerim'i tefekkür ederek dikkatle okuyan herkeste görülen bir husustur. Bu yönüyle Kur'an'dan gaflet içinde okuyanlardan farklıdır. Daha sonra o emrolunmuş olduğu işlerden bir şeyleri her yaptıkça onun kendisine emredilmiş olduğunu hatırlayarak emri tasdik eder. Böylelikle o anda kalbinde -yalanlayıp inkar eden bir kişi olmamış olsa dahi- gaflette bulunduğu herhangi bir hususun tasdiki ortaya çıkar.][1084]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İlim daha önce bir hususu hiçbir şekilde bilmeyen bir kişi için delili bilmekle hâsıl olur. Eğer onu daha önce öğrenmiş de sonradan unutmuş ise unutmaktan sonra onu hatırlatarak ortaya çıkar. Bu sebeple yüce Allah: "*Peki, onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina edip süslediğimize bakmadılar mı ki? Hem onun hiçbir yarığı da yok. Yeri de yayıp döşedik, ona sabit dağlar bıraktık ve orada göze hoş gelen her çiftten bitkiler bitirdik. Dönen her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için.*" (Âyet 6-8) buyurmakta ve böylelikle onun âyetlerinin hem bir basiret açıcı hem de öğüt verip hatırlatıcı olduklarını beyan buyurmaktadır. Basireti açmak bilgisizliğin kendisi olan körlükten sonra olur. Hatırlatmak da unutmaktan sonra olur ve bu ilmin zıttıdır.][1085]

1084 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 236-237.
1085 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 341.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ
وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ
فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

12. "Onlardan önce Nuh kavmi, Ress ashabı ve Semud kavmi de yalanlamışlardı.

13. Âd, Firavun ve Lut'un kardeşleri de;

14. Eyke ashabı ve Tubba' kavmi de. Bunların hepsi Rasûlleri yalanladı da benim azabım hak oldu."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlardan önce Nuh kavmi, Ress ashabı ve Semud kavmi de yalanlamışlardı. Âd, Firavun ve Lut'un kardeşleri de; Eyke ashabı ve Tubba' kavmi de. Bunların hepsi Rasûlleri yalanladı da benim azabım hak oldu."* (Âyet 12-14) buyurmakta ve burada sözü edilen firavunun ve ondan başka diğerlerinin her biri Rasûllerin tamamını yalanladılar. Çünkü onlar yahudilerle hristiyanların yaptıkları gibi bir kısmına iman edip bir kısmını inkar etmekle kalmayıp hepsini yalanladılar. Bu da küfür çeşitlerinin en büyüğüdür. Yine de bir Rasûlü dahi yalanlayan herkes aslında kafir olur. Onu doğrulamayan ve onu yalanlamayan kimse de kafir olur. Çünkü Rasûlü yalanlayan herkes onu inkar eden bir kafirdir. Bununla birlikte her kafir onu yalanlayıcı olmayabilir. Zira onun peygamberliği hakkında şüphe ediyor olabilir. Yahut doğru olduğunu bilmekle birlikte kıskançlık ya da kibir onu tasdik etmemeye itebilir. Bazen kendi hevâsıyla meşgul olması onu peygamberin risaletini dinleyip ona kulak vermesine engel olabilir. Buna göre daha ağır özel küfür kapsamına nasıl girmesinler ki?][1086]

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

15. "İlk yaratmakta acizlik mi gösterdik? Fakat onlar yeni yaratıştan şüphe ve tereddüt içindedirler."

Tefsiri:

[Daha önce bu sözü söyleyen kimsenin zikretmiş olduğu şu: *"İlk yaratmakta acizlik mi gösterdik."* âyetine gelince. Şüphesiz Araplar eğer bir işin bir çıkar yo-

1086 Câmiu'l-Mesâil, I. 208-209.

lunu bulamayacak olurlarsa (عي-عيي بأمره) fiilini kullanırlar. Bir kimse de eğer o işin bir çıkar yolunu bulamayacak olursa (عييت بأمري) ve (أعياني): Bu iş beni aciz bıraktı, çıkarını bulamadım, der. Şair de:

عيوا بأمرهم كما عييت ببيضتها الحمامة

"İşlerinde aciz kaldılar.

Tıpkı bir güvercinin yumurtası sebebiyle acze düştüğü gibi."

Demiştir. Bu durumda "(العيي بالأمر): Bir işde ne yapacağını bilememek" o işten aciz kalması demektir. Bu hususta ne yapacağını bilemeyip şaşırıp kalması gibi.

İşte şanı yüce Allah hakkında soru sorulan hususu reddetmeyi ihtiva eden inkar istifhamı ile hitap buyurmakta ve bunun aslında muhatap nezdinde bilinen bir husus olduğunu ifade etmek üzere: *"İlk yaratmakta acizlik mi gösterdik"* buyurmaktadır. Yani bizler onu ne yapacağımızı bilmiyor ve ona kudretimiz yetmiyor muydu? Yoksa biz onu ilmimiz ve kudretimizle mi yarattık ve onda ilmimizin, hikmetimizin ve kudretimizin kemaline delil olacak şekilde son derece muhkem ve her şeyi sapasağlam mı yaptık?

İşte bu da yüce Allah'ın: *"De ki: Göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı acze düşmemiş olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet, muhakkak ki O her şeye güç yetirendir."* (Ahkâf. 33) buyruğunun bir benzeridir.

Aklın yer etmiş apaçık gerçeklerinden birisi de göklerin ve yerin yaratılmasının insanların yaratılışından daha büyük olduğudur. Eğer bu yaratmada bunları yaratanın ilmine, kudretine ve hikmetine aklı hayrete düşürecek kadar büyük bir delalet varsa bu aynı zamanda O'nun ölüleri diriltmeye kadir olduğuna ve ilkinden aciz kalmadığı gibi bundan da öncelikli olarak aciz kalmayacağına dair bir delalet bulunmaz mı?

Belki de bu cahil kişi âyeti anlamadığından ötürü yüce Allah'ın: *"Ve onları yaratmaktan acze düşmemiş."* buyruğunun yorgun argın düşmek anlamına gelen (الإعياء)'den geldiğini ve buyruğun manasının: Bizler birinci yaratıştan yorulmadığımıza göre ikincisinde nasıl yoruluruz ki, anlamına geldiğini zannetmiş olmalıdır. Eğer Arap dilini de Kur'an tefsirini de bilmeyen ve bu iki farklı fiil kökü arasındaki farkı göremeyen avamın bilgisizlerinin anladığı gibi o da âyetten bunu anlamışsa şüphesiz bu kişi aklı ve sem'i bilmediğinden ötürü bu duruma düşmüş demektir.

Bu bid'atçi kimseler Rasûlün getirdiklerinin hakikatini bilmiyor ve ondan yüz çeviriyorlar. Sonra da bilgisizliklerinin gereği olarak bunda onların kelamları türünden bir takım bilgiler olmadığına hükmederler. Fakat eğer onlara Rasûl (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerini akledip anlamak kabiliyeti verilmiş olsaydı onun getirdiklerinin her türlü hayrı ihtiva ettiğini de açıkça görürlerdi.

Onların naslara muhalif yollarının bozukluğuna gelince. Bu da gerek onlardan gerek başkalarından zeki ve fazilet sahibi herkes tarafından açıkça görülür. Onların dinin esasları hususundaki temel dayanaklarının ya yüz çevirmek/i'raz delili -ki bu delil ile ilgili itirazlar bilinen bir husustur- yahut da vacibi ilzam edici vücub delili olması dahi sana yeter.

Biz başka bir yerde böyle bir durumun bir vacibin varlığına delalet etmediğini açıklamış bulunuyoruz. Çünkü bu ancak vacibi gerektiren mümkünün varlığı sabit olması halinde delil olur. Onlara göre mümkün ise kadimi de hâdisi de ifade eder. Böylelikle onlar ezeli kadim olanı mümkün adı verilenlerin kapsamına soktular ve bununla da kendi geçmişlerinden olsun başkalarından olsun diğer akıl sahibi kimselerin söylediklerine -bu hususundaki çelişkileri ile birlikte- muhalefet ettiler.

İşte bu varsayım dolayısıyla onların bu itibarla mümkün olanın bir faile ihtiyacı olduğuna dair bir delil ortaya koymalarına imkanları yoktur. Esasen bu yönteme bilinen çeşitli itirazları da yöneltmiş bulunuyorlar ve ilgili yerinde genişçe açıklandığı gibi bu itirazlara sağlıklı cevap verme imkanını bulamamışlardır. Diğer taraftan bunun azami yapacağı iş yaratılmışlardan ayrıcalıklı olmayan varlığı vacip olan bir varlığı ispatlamaktır. Bundan ötürü onların bir çoğunun kanaatine göre vacibin varlığı mahlukatın varlığının kendisidir. Bu sebeple onların akılcı düşünürlerinin bir çoğu vacibul vücudun isbatı delilini tenkit ederken muhakkik ve ariflerinin bir çoğu da vacip varlık mahlukatın varlığının kendisidir demektedir.

Her iki görüşün de sonucu aynıdır. O da âlemlerin Rabbinin varlığını inkar eden firavunun söylediği sözdür. Çünkü firavun ve başkaları bu görülen âlemin varlığını inkar etmediler. Her kim bu âlemi varlığı vacip varlık olarak kabul ederse yahut da onun sözü ancak buna delalet ediyorsa bu kişi yaratıcıyı inkar eden bir kişi olur. Diğer taraftan bu âlem vacip varlığın kendisi ise onların bundan dolayı kabul etmek zorunda kalacakları imkansız iddialar kendisinden kaçınmak istediklerinin kat kat fazlası olur. Nitekim biz bu hususu bundan başka bir yerde açıklamış bulunuyoruz.

Buna göre onu mevcutların tamamının varlığı olarak kabul eden bir kimsenin bu sözünde daha önceleri yokken sonradan var olan hâdis varlığının kendisinin vacip olduğuna dair bir tanıklığı da ihtiva eder. Onu feleğin varlığı olarak kabul edenlerin bu iddialarına göre ise vacibul vücudun başkasına ihtiyacı hâdislerin fâil sebep olmaksızın hâdis olup meydana gelmeleri ve bunun dışında hem kendilerinin hem başkalarının doğrulukları üzerinde ittifak etmiş oldukları esaslar ile çelişen hususlar ortaya çıkar ve böylelikle onlar kaçmak istedikleri şerrin içine düşmüş olurlar.

Burada maksat şudur: Şanı yüce Allah: *"İlk yaratmakta acizlik mi gösterdik."* buyruğunda yorgunluk ve bitkinlik demek olan "i'yâ"yı kastetmemiştir. Aksine kastettiği Arapların bir işin doğru yolunu bulamadıkları zamanı ifade etmek için kullandıkları: "(عيي بأمره): O iş onu aciz bıraktı" tabiri gibidir. Bu durumda âyet-i kerimede yüce yaratıcının ilmine ve hikmetine kainatı, meşieti, kudreti ve ilmi ile yaratmış olduğunu açıkça ifade eden delalet bulunur. Meşieti, kudreti, hikmeti ve ilmi ile bu kâinatın yaratıcısı olanın ölüleri diriltebilecek kudrete sahip olması ise öncelikle söz konusudur.][1087]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ
حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

16. "Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."

Tefsiri:

[Aynı şekilde nefsin yüce Allah'ın: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* (Âyet 16) buyruğunda ifade ettiği gibi bir vesvesesi vardır. İşte bu nefsinin yine kendi nefsine verdiği vesvesedir. Nitekim "hadisü'n-nefs: nefsin telkini, konuşması" tabiri de böyledir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Şüphesiz Allah içinden geçirdiklerini sözlü olarak ifade etmedikçe yahut gereğince amel etmedikçe ümmetimi bağışlamıştır."[1088] Hadisi Buhârî ve Müslim sahihlerinde rivâyet etmişlerdir.][1089]

1087 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 380-383.
1088 Buhârî, 5269
1089 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 510, 519.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz."* buyruğu da böyledir. Şanı yüce Allah bunu bilir. Melekleri de bunu bilir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kul bir iyilik yapmak isterse ona bir hasene olarak yazılır. Eğer onu işlerse ona on iyilik olarak yazılır. Eğer bir kötülük yapmak isterse onun aleyhine yazılmaz. Onu işleyecek olursa ona bir tek kötülük olarak yazılır. Onu Allah için terk edecek olursa ona bir hasene olarak yazılır."[1090]

Buna göre melek, kulun içinden yapmayı geçirdiği iyiliği ve kötülüğü bilir. Bu şanı yüce Allah'ın kendine özel sakladığı gaybı bilmeleri kabilinden bir bilgi değildir. İbn Uyeyne'den rivâyet olunduğuna göre onlar hoş bir koku alırlar. Böylelikle onun bir iyilik yapmak istediğini bilirler. Kötü bir koku aldıklarında da bir kötülük yapmak istediklerini bilirler. Bununla birlikte onların hoş koku ile kötü koku almalarına rağmen neyi yapmak istediğini bilmeleri için buna ihtiyaçları yoktur. Hatta onlar ademoğlunun kalbinde olanı bilirler. Hatta onu görür ve nefsinin içinden geçirdiği vesveseyi de bilirler. Hatta şeytan onun kalbini ağzına alır. Allah'ı andığı zaman siner, kalbi Allah'ı anmaktan gafil olunca vesvese verir. Allah'ı zikrettiğini de onu zikretmekten gaflete düştüğünü de bilir. Nefsinin arzu ettiği doğru yoldan çıkarıcı şehvetlerini de bilir ve bunları ona süslü gösterir.][1091]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğu yüce Allah'ın ve bu işle görevli olan askerlerinin kula nefsinin ne gibi vesveseler verdiğini bilmelerini gerektirmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar? Öyle değil. Hatta elçilerimiz de yanlarındadır. Yazıp duruyorlar."* (Zuhruf, 80) buyurmaktadır. O da meleklerinden dilediği kimseler de işitirler.

Onun yazılmasına gelince onun elçileri yazar. Buradaki: *"O bir söz söylemeyedursun mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* (Âyet 18) ve: *"Muhakkak Biz ölüleri diriltiriz. Onların önden gönderdiklerini de geride bıraktıkları (izleri)nı da yazarız."* (Yâsin, 12) buyurarak "Biz" buyruğu ile yazmayı haber vermektedir. Çünkü onun askerleri onun emriyle yazarlar. Öbür âyette de işitmek ile yazmak arasında fark gözetmektedir. Çünkü O bizzat kendisi işitir, amellerin yazılması ise onun emriyle olur ve melekler yazar.

1090 Kaynakları daha önce gösterildi.
1091 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 507-508.

Yüce Allah'ın: *"Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğu da onun: *"Onların önden gönderdiklerini de geride bıraktıkları (izleri) de yazarız."* (Yâsîn, 12) buyruğu gibidir. Onun melekleri onun emri ile kula yakınlaşırlar. Tıpkı onun emri ile kulun amelini yazdıkları gibi. Yüce Allah bunu ifade etmekte ve onun melekler aracılığı ile herkese yakınlığı elçiler aracılığı ile herkesle konuşması gibidir. Nitekim yüce Allah: *"Allah bir insan da ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* (Şura, 51) buyurmaktadır.

İşte bu onun bütün kulları ile elçiler aracılığı ile konuşmasıdır. Öbüründe ise ölümün yaklaştığı esnada ve nefiste gizli sözler ile dil üzerinde açığa çıkan sözler halindeki yakınlığını ifade eder. Yine yüce Allah: *"Hâlbuki şüphe yok ki üzerinizde bekçiler, çok şerefli yazıcılar vardır. Onlar ne yaparsanız bilirler."* (İnfitar, 10-12) buyurmuştur.][1092]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunu İbn Ebu Hatim kendi isnadıyla Abdülaziz b. Abdullah b. Ebu Seleme el-Mâcişûn'dan zikrederek dedi ki: *"Rahman arşa istivâ etti."* (Taha 5). O böyle olmakla birlikte nefislerimizin bize hangi vesveseleri verdiğini de bilir. O böylelikle bizlere şah damarımızdan daha yakındır. Hem o bizim nefislerimizin bize ne vesveseler verdiğini daha iyi bilirken nasıl böyle olmasın ve şah damarımız ile ilgili olarak bu böyle olmasın.

Ebu Amr et-Talamanki de böyle demiştir: Kim yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğuna dair soru soracak olursa şunu bil ki bütün bunlar onu bilmek, kudretinin ona yetmesi anlamındadır. Bunun delili de âyetin başıdır. Çünkü yüce Allah: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* (Âyet 16) buyurmaktadır. Çünkü yüce Allah onun vesvesesini bildiğine göre ona şah damarından daha yakındır. Şah damarı ise nefsin ne gibi vesveseler verdiğini bilmez.][1093]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız. Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır."*

1092 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 512-513.
1093 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 500-501.

(Âyet 16-17) buyruğu ile: *"Hele o (can) bir boğaza gelince; o vakit siz de bakar dururken, evet, o zaman Biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz."* (Vakıa, 83-85) buyruklarına gelince; bundan maksat ona melekler ile yakınlıktır. Selefin mütekaddim müfessirlerinden bilinen açıklama budur. Onlar şöyle demişlerdir: Ölüm meleği ona kendi yakınlarından daha yakındır. Fakat sizler o melekleri görmezsiniz. Bir kesim ise: "*Biz ona*" ilim ile "*daha yakınız*" demişlerdir. Bazıları ilim ve kudret ile diye açıklamışlardır. Bazılarının lafzı ise "kudret ve ru'yet ile" şeklindedir.

Bu görüşler ise zayıftır. Çünkü kitap ve sünnette onun her bir varlığa genel olarak yakın olmakla nitelendirilmesi sözkonusu olmadığı için ayrıca ilim, kudret ve ru'yet ile demek ihtiyacını duymamışlardır. Fakat bazı kimseler yüce Allah'ın her bir şeye yakın olmakla nitelendirileceğini zannettiklerinden ötürü onun her bir şeyi bilen ve her bir şeye kadir olması ile bunu tevil etmişlerdir.

Sanki onlar "yakın olmak" lafzının "beraber olmak" lafzı gibi olduğunu zannetmiş gibidirler. Hadid ve Mücadele sûresinde "beraber olmak" lafzı: *"O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de, ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de, oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O, sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Hadid, 4) buyrukları ile: *"Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir."* (Mücadele 7) buyruklarında geçmektedir.

Seleften de onların şöyle dedikleri sabittir: O ilmiyle onlarla birliktedir. İbn Abdi'l-Berr'in ve başkalarının zikrettiklerine göre bu ashab-ı kiramın ve onlara güzel bir şekilde uyan tabiinin icma ile kabul ettikleri bir husustur. Bu hususta sözüne itibar edilir hiçbir kimse onlara muhalefet etmediği gibi bu kanaat aynı zamanda İbn Abbas'dan Dahhak, Mukatil b. Hayyan, Süfyan es-Sevri, Ahmed b. Hanbel ve başkalarından da rivâyet edilmiştir.

İbn Ebu Hatim tefsirinde dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim b. Ma'mer, Nuh b. Meymun el-Madrub'dan tahdis etti, o Bukeyr b. Ma'ruf'tan, o Mukatil b. Hayyan'dan, o İkrime'den o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Nerede olursanız O sizinle beraberdir."* buyruğu hakkında dedi ki: O arşın üstünde olup ilmi onlarla beraberdir. O dedi ki: Süfyan es-Sevri'den de onun: İlmi onlarla beraberdir dediği rivâyet edilmiştir.

Yine o dedi ki: Bize babam tahdis edip dedi ki: Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devraki tahdis etti, bize Nuh b. Meymun el-Madrub tahdis etti, bize Bukeyr b. Ma'ruf, Mukatil b. Hayyan'dan tahdis etti, o Dahhak b. Müzahim'den yüce Allah'ın: *"Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O onların dördüncüsüdür."* buyruğundan itibaren *"O mutlaka onlarla beraberdir"*'e kadar buyruğu hakkında dedi ki: O arşı üstünde olup ilmi onlarla beraberdir.

Bunu bir başka isnad ile bu adı geçen Mukatil b. Hayyan'dan da rivâyet etmiştir. O ise tefsirde sika birisidir. Mukatil b. Süleyman'ın cerh edildi/tenkid edildiği gibi o cerh edilmiş değildir.

Abdullah b. Ahmed de dedi ki: Bize Nuh b. Meymun el-Madrub, Bukeyr b. Ma'ruf'tan tahdis etti. Bize Ebu Maviye, Mukatil b. Hayyan'dan tahdis etti, o Dahhak'dan yüce Allah'ın: *"Üç kişi fısıldaşmayıversin. Muhakkak O onların dördüncüleridir... Onlarla beraberdir."* (Mücadele, 7) buyruğu hakkında: O arşın üstünde olup ilmi onlarla beraberdir demiştir.

Ali b. el-Hasan b. Şakik da dedi ki: Bize Ubade'nin arkadaşı Abdullah b. Mûsâ tahdis etti. Bize Mâdân tahdis edip dedi ki: İbnu'l-Mübarek dedi ki: Şâyet Horasan'da Ebdal'dan birisi varsa o Mâdân'dır. Dedi ki: Süfyan es-Sevri'ye yüce Allah'ın: *"O nerede olursanız sizinle beraberdir."* (Hadid, 4) buyruğuna dair soru sordum o da: Onun ilmidir dedi.

Hanbel b. İshak da es-Sünne kitabında dedi ki: Ben Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel'e dedim ki: Yüce Allah'ın: *"O nerede olursanız sizinle beraberdir."* buyruğu ile: *"Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O onların dördüncüleridir."* buyruğundan itibaren: *"O mutlaka onlarla beraberdir."*'e kadar geçen buyrukların anlamı nedir dedim. O şöyle dedi: Onun ilmidir. O gizliyi de açığı da bilir. O her bir şeyi kuşatıcıdır. Her şeye tanıktır. Bütün gaybleri çok iyi bilendir. Gaybı bilir. Rabbimiz sınırsız ve sıfatsız olarak arşın üstündedir. Bunun kürsisi gökleri ve yeri kuşatmıştır.][1094]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğu şu demektir: Şanı yüce Allah ve O'nun melekleri kulun nefsine vermiş olduğu iyilik ve kötülük vesveselerini bilirler. Hem (bir şeyi yapma isteği) nefisler amelden öncedir. O halde yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."*

1094 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 494-496. Burada geçen bütün rivâyetlerin kaynakları daha sonra gösterilecektir.

buyruğu meleklerin şahıslarının yakınlığı ile Allah'ın ilminin yakınlığı demektir. Onların şahısları kulun kalbine şah damarından da yakındır. Bununla birlikte onların bazılarının diğerlerine göre damarın bir kısmına daha yakın olmaları da mümkündür. Bundan dolayı yüce Allah daha sonraki âyette: *"Unutma ki sağında ve solunda oturan."* (Kaf, 17) buyruğunda geçen (إذ) bir zarftır. Yüce Allah onların ona o sağında ve solunda oturanlar onun söylediklerini tespit ettikleri zaman ona şah damarından daha yakın olduklarını haber vermektedir. İşte bütün bu buyruklar meleklere dair bir haberdir.][1095]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde meleklerin şahısları ölümü yaklaşmış olan kişinin kendisine yaklaşırlar. Yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğuna gelince yüce Allah'ın kendisi ve O'nun melekleri kulun nefsinin kendisine ne gibi vesveseler verdiğini bilir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de sabit olduğu üzere: "Kul bir iyilik yapmak istediği zaman ve onu yapmazsa Allah meleklere: Ona bunu bir iyilik olarak yazınız buyurur. Eğer o iyiliği yapacak olursa O: Bunu ona on hasene olarak yazınız der. İçinden bir kötülük işlemeyi kararlaştıracak olursa" diye hadis devam eder. O halde melekler kulun içinden yapmayı kararlaştırdığı iyiliği ve kötülüğü bilir. Hem (bir işi yapmak istemek) nefiste amelden önce olur. Bundan daha ilerisi de şudur: Şeytan ademoğlunun içinden kanın aktığı gibi akar ve o ona nefsinin arzu ettiği hevâsına uygun şeyleri vesvese verir. Böylelikle o nefsinin arzu ettiği şeyleri de bilir.

Yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğundaki yakınlık ise meleklerin bizatihi yakınlıkları ile Allah'ın ilminin ona yakınlığıdır. Kendisi de meleklerin de ruhun da Rabbidir. Onlar onun emri olmadıkça hiçbir şey bilemezler. Onlar zatları itibari ile kulun kalbine şah damarından daha yakındırlar. Bununla birlikte onların bazılarının diğerlerine göre ona daha yakın olmaları mümkündür. Bundan dolayı yüce Allah âyetin devamında: *"Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır. O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* (Âyet 17-18) buyurmaktadır. Bu da onun: *"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar. Öyle değil hatta elçilerimiz de yanlarındadır yazıp duruyorlar."* (Zuhruf, 80) buyruğu gibidir. Onun (إذ) buyruğu bir zarf olup yüce Allah: *"Ona şah damarından daha yakın olduğunu"* haber vermektedir ki bu durumda onun sağında ve solunda oturan ve söylediklerini kaydeden iki meleğin bunu

1095 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V. 128-129.

kaydettikleri zamandır. Sonra da yüce Allah: *"O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* (Âyet 18) buyurmaktadır ki hiçbir şekilde kaybolmayan tanık olan hazır bulunan demektir.

İşte bütün bunlar meleklerin durumuna dair verilen bir haberdir. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki ben pek yakınım."* (Bakara, 186) buyruğuna gelince. Yine (hadisdeki): "O sizden her birinize kendi devesinin boynundan daha yakındır" buyruğuna gelince, bu ancak dua hakkında gelmiştir. Her durumda kullara yakın olduğunu zikretmemektedir. Ancak bazı hallerde bunu sözkonusu etmiştir. Hadiste de: "Kulun Rabbine en yakın olduğu hali secdede bulunduğu halidir."[1096] buyurmuştur.][1097]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Derim ki: İşte Sa'lebi, Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi ve onların dışında birden çok müfessir kişi yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğunu sözkonusu etmişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Biz ona sizden daha yakınız."* (Vakıa, 85) buyruğuna gelince. Ebu'l-Ferec her iki görüşü de zikretmiştir: Bu görüşlerden birisine göre onlar meleklerdir. O bunu Ebu Salih'den, o İbn Abbas'dan diye de zikretmiştir. Ayrıca o yakınlık ilim iledir.[1098]

Bütün bunların maksadı şudur: Kastedilen kişi şanı yüce yaratıcının zatının kulun şah damarına ve ölümü yakın olan kimseye yakınlığı değildir. Onlar meleklerin yakınlığı değil de yalnızca onun yakınlığının kastedildiğini zannettiklerinden bunu "beraber olmak" lafzında olduğu gibi ilim ve kudret ile tefsir ettiler. Bununla birlikte buna ihtiyaç yoktur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Biz ona sizden daha yakınız."* buyruğundan maksat her iki âyette de meleklerimizle (daha yakınız) dır. Bu ise "beraber olmak" lafzından farklıdır. Çünkü burada: Biz onunla beraberiz buyurmayıp aksine kullarla beraber olanın kendi zatı olduğunu ifade etmiş ve kıyamet gününde onlara ne işlemiş olduklarını bildireceğini haber vermiştir. Gökleri ve yeri yaratan da bizzat odur. Arşa istivâ eden de bizzat odur. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim iki lafız arasında fark gözetmiş olmakla birlikte bir lafız bir diğerinin misli kabul edilmemelidir.][1099]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1096 Kaynakları daha önce gösterildi.
1097 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V. 235-236.
1098 Asılda böyledir. Muhtemelen doğru ifade: "Ebu Salih'den o İbn Abbas'dan diye de onun ilim ile yakınlık olduğunu (söylediklerini) rivâyet etmiştir" şeklinde olmalıdır.
1099 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V. 502.

[Derim ki: Kudret ve istila/kuşatmak hakkında sözünü ettiği "fevkiyet: üstte oluş" aslında "kudret itibariyle fevkiyet/yukarıda oluş" ve onun yaratılmışların en faziletlisi oluşu demektir. İlmin kendisi yahut da ilim, kudret, ilminin sübutu, kudretinin sübutu ve her bir şeyi istila etmesi olarak zikrettiği "yakın oluş" ise müslümanların üzerinde ittifak ettikleri hususlardandır. Onun yakın oluşunu bu şekilde tefsir etmek ilim adamlarından bir topluluğun yaptığı bir iştir. Çünkü onlar âyet-i kerimedeki "yakın olma"nın yalnızca kendisinin yakın olması olduğunu zannetmişler ve böylelikle bunu umumi olarak gördüklerinden ötürü "ilim" diye tefsir edip şöyle demişlerdir: O ilim manasında bütün varlıklara yakındır. Fakat daha önce geçtiği gibi buna ihtiyaç yoktur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğu ile soyut olarak ilmin kastedilmesi mümkün değildir. Çünkü bir kimse bir şeyi diğerine göre daha iyi biliyorsa yalnızca onu bildiğinden ötürü o ona başkasına göre daha yakındır denilmeyeceği gibi sadece kudretinin ona yettiğinden dolayı da bu denilmez.

Diğer taraftan o, onun gizlediği sözleri de açıkladıklarını da bilir. Onun amellerini de bilir. O halde onun kula kendisinden daha yakın olduğu manası ile "şah damarı"nı özelleştirmenin bir anlamı yoktur. Çünkü şah damarı kalbe yakındır. Onun dışdaki sözüne yakın değildir. O insanın zahirini de bâtınını da bilir.

Yüce Allah: *"Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin çünkü o göğüslerin özünü en iyi bilendir. Yaratan bilmez mi hiç O latifdir, her şeyden haberdardır."* (Mülk, 13-14); *"O gizliyi ve daha gizli olanı da bilir."* (Taha, 7); *"Onlar, (münafıklar) gizlediklerini de fısıltılarını da Allah'ın muhakkak bildiğini, Allah'ın bütün gaybları çok iyi bildiğini bilmezler mi?"* (Tevbe, 78); *"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar. Öyle değil hatta elçilerimiz de yanlarındadır yazıp duruyorlar."* (Zuhruf, 80); *"Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir."* (Mücadele, 7) buyurmaktadır.

Burada "yakınlık"dan maksadın "ilim" olmadığına delil teşkil eden hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız. Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır."* (Âyet 16-17) buyurmuş olmasıdır. Yüce Allah böylelikle nefsinin ona ne

vesveseler verdiğini bildiğini haber verdikten sonra: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyurarak hem ilmini hem de yakınlığını tespit etmekte, bunları iki ayrı şey olarak zikretmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla bunların biri diğerinin kendisi kabul edilemez. Yakın olmayı da: *"Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır. O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* (Âyet 17-18) kaydı ile zikretmiş bulunmaktadır.

Bundan maksadın yüce Rabbin bizzat şah damarına yakınlığı yahut da onun zatının ölüm döşeğinde olan kişiye ailesinden daha yakın olduğunun kastedildiğini zanneden kimselerin bu zannına gelince. Hiç şüphesiz bu en ileri derecede zayıf bir görüştür. Buna sebep şudur: O her yerdedir, yahut da O zatı ile her bir şeye yakındır diyenler bu hususta herhangi bir şeye başka şeylere göre bir özellik vermezler. Bir müslümanın da: Allah ölenin akrabaları bir tarafa ölene yakındır ya da diğer organlar bir tarafa şah damarına yakındır demesi imkansızdır.

Hem onların kabul ettikleri esas ilkeye göre böyle bir söz nasıl doğru olabilir? Çünkü onlara göre bu yakınlık insan bedeninin tamamı hakkındadır yahut da insan bedeninin tamamına yakın olmalıdır yahut da ölenin akrabaları hakkında da tıpkı ölü hakkında sözkonusu olduğu gibi yakınlığı sözkonusudur. Durum bu iken nasıl olur da: Eğer onlarla ve onunla aynı şekilde beraberliği sözkonusu ise biz ona sizden daha yakınız diyebilir. Ve ona kendi nefsinden daha yakın olur mu?

İki âyetin de bağlamı maksadın melekler olduğuna delildir. Çünkü yüce Allah: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız. Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır. O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* (Âyet 16-18) buyururken yakın oluşu bu zaman ile kayıtlı olarak zikretmektedir ki o da sağında ve solunda oturan yaptıklarını tespit eden iki meleğin onun dediklerini telakki ettikleri zamandır. Bunlar ise yazıcı iki koruyucu melektir. Yüce Allah'ın: *"O bir söz söylemeye dursun mutlak onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* buyruğunda olduğu gibi. Bilindiği üzere eğer kasıt yüce Rabbin bizatihi yakınlığı olsaydı bunun herhangi bir durum ile ilgili olarak özellikle sözkonusu edilmezdi ve görüp gözeten sağında ve solunda oturan iki meleğin sözkonusu edilmesini uygun gösterecek herhangi bir mana da bulunmazdı.][1100]

1100 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V. 503-505.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğu hakkında maksadın melekler olduğu söylenmiştir. Şanı yüce Allah da melekleri kulun içine bir takım düşünce ve istekleri bırakacak sûrette yaratmıştır. Nitekim Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: "Şüphesiz ki meleğin de bir telkini vardır şeytanın da bir telkini vardır. Meleğin telkini hakkı tasdik etmek. hayrı va'detmek şeklindedir. Şeytanın telkini ise hakkı yalanlamak ve şerri va'detmek şeklindedir."

Yine ondan sahih'te sabit olan rivâyete göre o şöyle demiştir: "Aranızdan her biriniz ile meleklerden olan arkadaşı ile cinlerden olan arkadaşı beraberinde bulunmak üzere görevlendirilmemiş hiçbir kimse yoktur. Ashab: Seninle de böyle mi ey Allah'ın Rasûlü! Deyince O: Evet benimle de. Ancak Allah beni ona (cinlerden olan arkadaşına) karşı bana yardım etti. Bu sebeple bana hayırdan başka bir şey emretmez."[1101]][1102]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* (Âyet 16) buyruğu ile ilgili olarak insanlardan bazılarına göre bunun tevile ihtiyacı yoktur. Bazıları ise bunun tevile ihtiyacı olduğunu kabul eder. Bundan sonra ben de derim ki: Bu âyet-i kerime ile ya şanı yüce Allah'ın kendisinin yakınlığı kastedilmiş olmalıdır. Yahut da onun melekleri. Nitekim bu hususta insanlar ihtilaf etmişlerdir. Eğer âyet ile meleklerin yakınlığı kastedilmişse yüce Allah'ın: *"Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır."* (Âyet 17) buyruğunda kasıt şanı yüce Allah olup o bununla insanın nefsinde olanı bildiğini ve kiramen katibin meleklerinin de ona yakın olduklarını haber vermektedir.

Buna delil de yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* buyruğudur. Bu ise sağında ve solunda oturan ve yaptıklarını tespit edenlerin bu işi yaptıkları zamandaki yakınlık ile tefsir edilmiştir. Hangi mana ile tefsir edilirse edilsin onun ilim ve kudretinin (yaratılmışlar ile) alakası umumidir. Aynı şekilde yüce Allah'ın zatı hakkında da sadece bu özel vakit kastedilemez. Bu durumda bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar. Öyle değil hatta elçilerimiz de yanlarındadır yazıp duruyorlar."* (Zuhruf. 80) buyruğunun bir benzeri olur. Sûrenin baş tarafındaki yüce Allah'ın:

1101 Kaynakları daha önce gösterildi.
1102 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 253-254.

"Biz yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmişizdir. Yanımızda çok iyi tespit eden bir kitap da vardır." (Kaf. 4) buyruğu da bu türdendir.

Buna göre "yakın olmak"da mecazi bir ifade yoktur. "Ancak biz ona daha yakınız" buyruğu ile ilgili bir açıklama gerekir. Çünkü yüce Allah bu yakınlık ile meleklerinin ve elçilerinin durumunu yahut bizzat kendi zatı ile ilgili bir hususu yahut meleklerine dair bir hususu ifade etmektedir. Fakat bunların her birinin yakınlığı kendisine göredir. Meleklerin o saatteki ona yakınlığı ile yüce Allah'ın ona yakınlığı mutlaktır. Tıpkı ikinci şekilde yakınlığı kastedilenin yüce Allah olması halinde olduğu gibi. Yani biz ona şah damarından daha yakınız. Bu durumda bu şanı yüce Allah için gerekli zati yakınlık ile alakalı olur. Buna dair de iki görüş vardır:

1. Bunu sabit kabul etmek. Bu da kelamcıların ve sufilerin bir kesiminin kanaatidir.

2. Burada yakınlık yüce Allah'ın ilmi ile yakınlık demektir. Çünkü yüce Allah: *"Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız."* (Âyet 16) buyurarak burada "ilim" lafzının zikredilmesi ilmi ile yakınlığına delildir.

Bu âyetin bir benzeri de Ebu Mûsâ'nın rivâyet ettiği şu hadistir. "Siz ne sağır ne de gaib olan birisine dua ediyorsunuz. Siz ancak her şeyi işiten ve pek yakın olana dua ediyorsunuz. Gerçek şu ki kendisine dua ettiğiniz sizden herhangi bir kimseye devesinin boynundan bile daha yakındır." O halde âyet-i kerimedeki yakınlığın Allah hakkında tevile ihtiyacı ancak bu görüşe göre yapılabilir. Bu durumda bağlam da ona delil teşkil etmektedir. Bağlamın delalet ettiği mana ise hitabın zahiri demektir. Dolayısıyla bu tartışma konularından birisi olmaz. Daha önceden de geçtiği üzere bizler kendisine tevil denilebilecek her bir kanaati yermediğimizi yeteri kadar açıklamış bulunuyoruz. Bizim yerdiğimiz ise ancak kelimeleri yerlerinden oynatıp tahrif etmek, kitaba ve sünnete muhalefet etmek ve Kur'an hakkında soyut görüşe dayanarak söz söylemektir.

Verilecek cevabın tahkiki şöyle demektir: Onun bizatihi gerekli olan yakınlığı ya mümkündür ya da böyle bir şey yoktur. Eğer mümkün ise âyetin tevile ihtiyacı yoktur. Eğer mümkün değilse âyet-i kerime bağlamının delalet ettiği manaya göre yorumlanır. Bağlamın delalet ettiği mana ise ilmi ile yakın olmasıdır.

Bu görüşe göre ise bu açıklama ya bağlamın delalet ettiği hitabın zahiridir yahut değildir. Eğer hitabın zahiri bu ise bir şey söylemeye gerek yoktur. Çünkü

bu durumda tevil olmaz. Şâyet hitabın zahiri değilse o taktirde bu manaya göre yorumlanmış olur. Çünkü yüce Allah kitabında başka yerlerde arşın üstünde yukarıda olduğunu beyan etmiştir. Böylelikle kitabında başka yerlerde onun arşın üstünde olduğuna dair zikrettikleri bu âyet-i kerimede ilim ile beraber söyledikleri ile birlikte onun bu buyruğu ile ilim ile yakınlığı kastetmiş olduğuna delildir. Çünkü o âyetlerin gereği bu kabule göre bu âyetin zahirine aykırıdır. Açık/sarih ifade ise zahir hakkında hüküm vericidir ve onun manasını beyan eder.

İki âyetten birisinin diğerinin zahirine göre tefsir edilmesi ve ifadenin böylelikle zahirinden ayrı o manaya göre yorumlanması müslümanların ittifakı ile caizdir. Çünkü ehl-i sünnetten hiçbir kimseye göre bunda bir sakınca yoktur. İsterse buna tevil ve âyetin zahiri manasından başka manaya yönlendirilmesi denilsin. Bunun böyle olmasının sebebi Kur'an-ı Kerim'in ona delaleti, sünnetin ve selefin bu hususta muvafakat etmesidir. Çünkü bu böyle bir nassı soyut reyi ile tefsir değil Kur'an'ın Kur'an ile tefsiridir. Sakıncalı olan ise Kur'anı Allah'tan, Rasûlünden ve öncekilerden gelmiş herhangi bir delalet bulunmaksızın fehvasından/ifade ettiği manadan uzaklaştırmaktır. Daha önce geçtiği gibi.][1103]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[İkinci görüş ise onun kalbine ulaşan melekleri ile kula yakın oluşudur. Bu durumda ona bu damardan daha yakın olur. Bu açıklamayı şeyhimiz/üstadımız (İbn Teymiyye) tercih etmiştir.][1104]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Şeyhimiz/üstadımız (İbn Teymiyye) dedi ki: Burada "Biz" buyruğundan kasıt meleklerimizdir. Yüce Allah'ın: *"O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy."* (Kıyamet, 18) buyruğu gibi. Yani o Kur'an'ı sana elçimiz Cebrail okuduğu zaman demektir. (Üstadımız devamla) dedi ki: Buna yüce Allah'ın: "Yaptıklarını tespit eden iki (melek) buyruğunda sözü geçen yakınlığı meleklerin tespit etmeleri ile kayıtlı olarak sözkonusu etmiş olması da buna delildir. Böylelikle âyet-i kerimede hululü savunan kimseye de muattıladan olan kimseye de delil olacak bir taraf yoktur.][1105]

1103 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 19-21.
1104 Medaricü's-Sâlikin, II, 290.
1105 el-Fevaid, 11.

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

18. "O, bir söz söylemeyedursun. Mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır.*" (Âyet 18) buyurmaktadır. Tefsir ehli şu hususta görüş ayrılığı içindedir: Onun bütün sözlerini yazar mı? Mücahid ve başkaları şöyle demişlerdir: Onlar hastalığı esnasındaki inlemesine varıncaya kadar her bir şeyi yazarlar. İkrime ise şöyle demiştir: Onlar sadece kendisine ecir verilen yahut günah olan şeyleri yazarlar. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim onların her şeyi yazdıklarına delildir. Çünkü yüce Allah: "*O bir söz söylemeyedursun.*" buyurmaktadır ki bu da (من) ile te'kid edilmiş şart cümlesinde bir nekiredir. İşte bu onun bütün söylediklerini kapsar.][1106]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır.*" (Âyet 18). Burada "söz/lafız" ile fiilin kendisi kastedildiği gibi lafzı söyleyen kimsenin telaffuz ettiği sözün kendisi de kastedilmiş olabilir.][1107]

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾

24. "Atın cehenneme oldukça inatçı her bir kafiri."

Tefsiri:

[Bana dedi ki: Yüce Allah'ın: "*Atın cehenneme*" buyruğunda tekil olan muhatap yerine ikil lafız kullanmıştır. Hâlbuki burada hitap sadece bir kişiyedir.

Ben de ona dedim ki: Bu mümkün değildir. Çünkü yüce Allah'ın: "(القيا): *ikiniz atın*" buyruğunun fiil ikil olduğundan ötürü failin de ikil gelmesi dolayısıyla olduğu söylenmiştir. Yani at at demektir. Bunun "saik: sürücü" ve "şehid/şahid"e hitap olduğu da söylenmiştir. Bunun tek kişiye hitap olduğunu söyleyenler şöyle der: Bir insan ile birlikte biri sağında diğeri solunda olmak üzere iki kişi bulunur. O da: Dostum dostum. der. Sonra o bu hitabı kullanır. Eğer her ikisi fiilen orada yoksa bile sanki bulunanlara hitap ediyor gibidir. Bu durumda "atın" buyruğu

1106 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 49.
1107 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 197-198.

bu görüşü kabul edene göre varlıkları var sayılan iki kişiye bir hitaptır. Fakat bu görüşün hiçbir şekilde delil olacak tarafı yoktur.[1108]

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ
لَدَيَّ وَمَآ أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

28. "Buyuracak ki: Benim huzurumda çekişmeyin. Çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim.

29. Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici de değilim."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Buyuracak ki: Benim huzurumda çekişmeyin. Çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim. Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici de değilim.*" (Âyet 28-29) buyurmaktadır. Böylelikle O, kendi zatını kendisi için imkansız olan bir fiilden değil ancak gücünün kudretinin yettiği bir işten/zulmetmekten tenzih etmiş olmaktadır.][1109]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*(Herkesin) kazandığı (iyilik) kendisine, yaptığı (kötülük) de onun aleyhinedir.*" (Bakara, 286); "*Günahkâr hiçbir nefis başkasının günahını yüklenmez.*" (En'am, 164) buyrukları ile aynı şekilde: "*Buyuracak ki: Benim huzurumda çekişmeyin. Çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim. Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici de değilim.*" (Âyet 28-29) buyrukları şanı yüce Allah'ın önceden tehdidini yapmış olduğunu ve kendisinin kullara asla zulmetmeyeceğini açıklamış bulunmaktadır.][1110]

Merhum İbn Teymiyye'ye yüce Allah'ın: "*O günde Biz cehenneme doldun mu diye soracağız. O da daha var mı diyecek.*" (Âyet 30) buyruğunda geçen "mezîd: daha var mı"in ne anlama geldiğinin sorulması üzerine şu cevabı vermiştir:

[Denildiğine göre cehennem: "*Daha var mı*" diyecektir. Bu da artık ben de daha fazlasını alacak yer yok anlamındadır. Ama doğru olan onun: "*Daha var mı*" ifadesini talepte bulunmak üzere söyleyeceğidir. Yani benim içime katılacak

1108 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 366-367.
1109 Minhâcü's-Sünne, I, 136.
1110 Minhâcü's-Sünne, V, 103-104.

daha fazla kimse var mı? "Mezîd: daha (fazla)" ise Allah'ın oraya katacağı cinler ve insanlardır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan gelen rivâyete göre o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Cehenneme (azaba uğratılacaklar) atılıp durdukça o yine: Daha var mı diyecek. Nihâyet izzetin Rabbi içine ayağını koyacak." Bu "üzerine ayağını koyacak" diye de rivâyet edilmektedir. "Bu sefer o birbirine geçer ve: Yeter, yeter der."

İşte cehennem: Bana bu kadarı yeter, bu kadarı yeter diyeceği zaman kendisine atılanları kâfi görmüş olacak. Bundan sonra da daha var mı demeyecek. Aksine birbirine geçtiğinden ötürü içindekiler onu doldurmuş olacak. Çünkü yüce Allah cehennem geniş olduğundan ötürü cehennem içindekilere orayı daraltacaktır. Çünkü ona tamamiyle cinlerden ve insanlardan onu dolduracağı vaadinde bulunmuştur. O ise içindekiler üzerine onu daraltmadıkça dolmayacak kadar geniştir.

(Hadis-i şerifte devamla) buyurdu ki: "Cennete gelince, Allah onun için yeni bir tür varlıklar yaratacak ve onları cennete koyacaktır."

Böylelikle şanı yüce Allah'ın cenneti daraltmayacağını aksine onun için başka tür varlıklar yaratıp onları cennete koyacağını açıklamaktadır. Çünkü Allah cennete hiçbir hayır işlememiş olan kimseleri de koyacaktır. Zira bu ihsan kabilindendir. Cehennem ateşi ile azaplandırmak ise ancak isyankar kimseler hakkında olacaktır. Yüce Allah günahsız hiçkimseye azap etmeyecektir. Allah en iyi bilendir.][1111]

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾

35. "Orada onlara diledikleri her şey var. Yanımızda fazlası da var."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Orada onlara diledikleri her şey var. Yanımızda fazlası da var."* ve: *"Orada canların çektiği ve gözlerin (bakmaktan) zevk duyacağı her şey var."* (Zuhruf, 71) buyurmaktadır. Çünkü orada canlarının çekeceği her bir şey vardır.

Ayrıca orada bundan fazlası da olacaktır. Bu da canlarının çekip arzulaması için bilgilerinin ulaşmamış olduğu şeydir. Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve

1111 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 46-47.

sellem): "Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbinden geçirmediği"[1112] nimetler olacaktır.][1113]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Batta sahih bir isnad ile Esved b. Amir'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bana Şerik'den zikredildiğine göre o Ebu'l-Yakzan'dan o Enes'den: "*Yanımızda fazlası da var*" buyruğu hakkında: (Yüce Allah) onlara her cuma tecelli edecektir demiştir.][1114]

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾

37. "Muhakkak ki bunda kalbi olan yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için elbette öğüt vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Muhakkak ki bunda kalbi olan yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için elbette öğüt vardır.*" (Âyet 37) buyurmaktadır. Dediler ki: Yani kalbi hazır olup gaib/gaflette bulunmayan demektir. Yüce Allah kafirleri sağır, dilsiz, kör, işitmez ve akletmez olmakla, kulaklarında ağırlık bulunmakla kalplerini ve kulaklarını da mühürlemiş olmakla nitelendirmiştir.][1115]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: "*Muhakkak ki bunda kalbi olan yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için elbette öğüt vardır.*" (Âyet 37) buyurmaktadır.

Demek ki Kur'an-ı Kerim, akleden yahut iyice dinleyen kimsenin kurtuluşa eren mutlu bir kimse olacağını, Rasûllerin getirdiği şeylere iman edeceğini beyan etmiş bulunmaktadır. Ben bu hususları başka bir yerde genişçe açıkladım. Allah en iyi bilendir.][1116]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Muhakkak ki bunda kalbi olan yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için elbette öğüt vardır.*" (Âyet 37) buyruğundaki işin

1112 Kaynakları daha önce gösterildi.
1113 el-İstikame, II, 116.
1114 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 415.
1115 el-İstikame, I, 420.
1116 Câmiu'l-Mesâil, II, 40.

hakikati de açıklık kazanmış olmaktadır. Çünkü kendisine hikmet verilen ve ilimden yararlanan kimseler iki konumdadır. Ya kişi bizzat kendisi hakkı görmüş, onu kabul edip onu izlemiş, kendisini ona davet eden kimseye ihtiyacı olmamıştır. İşte bu "kalbi olan" kişidir. Yahut da hakkı bizzat kendisi akletmeyip aksine kendisine öğretecek, onu kendisine açıklayacak, öğüt verecek ve edeplendirecek bir kimseye ihtiyacı olan birisidir. İşte böyle bir kimse de "şahit olarak (gafil olmayıp) dikkatle kulak veren kimse"dir. Yani onun kalbi uyanıktır. Bundan gaib/ gafil değildir. Nitekim Mücahid: Ona ilim verilmiş ve bu ilim onun için bir öğüt olur demiştir.][1117]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾

38. "Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık. Bize yorgunluk da dokunmadı."

Tefsiri:

Yüce Allah böylelikle yorgunluğun kendisine dokunmuş olmasından zatını tenzih etmektedir. Dilciler: (اللغوب), yorulmak bitkin düşmek demektir, derler.][1118]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitabında: *"Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık. Bize yorgunluk da dokunmadı."* (Âyet 38) buyurmuştur. (اللغوب): Yorulmak bitkin düşmek demektir. Şüphesiz yorgunluktan dolayı dinlenmek sözkonusu olur. Ebu Katade'nin yabani eşek hakkındaki hadisindeki: "Orada bulunanlar bitkin düşünceye kadar koştular" ifadesi de bu türdendir.

Cennetlikler de: "*Diyeceklerdir ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir. O ki lütfu ile bizleri ebedi kalıcılık yurduna yerleştirdi. Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek, burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak.*" (Fatır, 34-35) diyeceklerdir.][1119]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık. Bize yorgunluk da dokunmadı."* (Âyet 38) buyruğu da böyledir. Yorulmak

1117 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 311.
1118 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 110-111.
1119 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 309.

ve bitkin düşmek anlamındaki (اللغوب)'in dokunmadığının dile getirilmesi, kudretinin kemaline, gücünün sonsuzluğuna delildir.][1120]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık. Bize yorgunluk da dokunmadı."* (Âyet 38) buyurarak Tevrat'daki "dinlenmek" lafzı hakkında zannolunan "luğûb: yorgunluk"un onun hakkında sözkonusu olmadığını ifade etmektedir. Çünkü Tevrat'daki ifadeye göre yüce Allah âlemi altı günde yarattıktan sonra cumartesi günü dinlenmiştir. Bundan dolayı bazı kimseler onun yorulduğunu ve bunun için dinlendiğini zannetmişlerdir.

Diğer taraftan İslâm alimleri arasında şöyle diyenler vardır: Onlar bu sözü lafzan değil mana olarak tahrif etmişlerdir. İndirilmiş olan Tevrat'ın lafzı böyle idi. Bunu İbn Kuteybe ve başkaları dile getirmiş ve şunu söylemişlerdir: Bundan maksat yüce Allah yaratmayı terk etti/bitirdi demektir. O bunu "dinlendi" lafzı ile ifade etmiştir. Kimileri de şöyle demiştir: Hayır onlar lafzını tahrif ettiler. Ebu Bekr el-Enbari ve başkalarının dedikleri gibi.][1121]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah diğer âyette: *"Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları biz altı günde yarattık. Bize yorgunluk da dokunmadı."* (Âyet 38) buyurmakta ve bununla kudretinin kemalini, yaratılmış kimsenin büyük bir iş yaptıktan sonra yorgun argın düştüğü gibi gökleri ve yeri yaratmak gibi büyük işlerden ötürü yorulmasının sözkonusu olmayacağını beyan buyurmaktadır. (اللغوب) ise takattan kesilmek, bitkin düşmek demektir. Bu husus oldukça geniş bir konu olup bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][1122]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık. Bize yorgunluk da dokunmadı."* (Âyet 38) buyruğu da böyledir. Kendi zatını "yorgunluk dokunması"ndan tenzih etmesi kudretinin kemalini gerektirir. Kudret ise onun kemal sıfatlarındandır. Dolayısıyla onu eksikliklerden tenzih etmek hayatının, kıyamının, ilminin ve kudretinin kemalini de ihtiva eder. Bunun benzeri sıfatlar da hep böyledir.][1123]

1120 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 36.
1121 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 418-419.
1122 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 211.
1123 Minhâcü's-Sünne, II, 183.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾

40. "Gecenin bazısında ve secdelerin ardlarında da O'nu tesbih et."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yıldızların kaybolması vaktinde."* (Tur. 49) buyruğunu bir kesim sabah namazının iki rekati olarak tefsir etmişlerdir. İbn Uyeyne de İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den: *"Yıldızların kaybolması vakti"* buyruğu hakkında İbn Abbas'ın: Bu secdelerin arkasından tesbih getirmektir, diye açıkladığını rivâyet etmektedir.

Derim ki: Muhtemelen bu yüce Allah'ın: *"Secdelerin ardlarında"* buyruğunun tefsiridir. Bunun için daha uygundur.

Seleften bir gruptan rivâyet edildiğine göre secdelerin ardları akşamdan sonraki iki rekattir. *"Yıldızların kaybolması"* vakti ise sabah namazının iki rekatidir. Bundan dolayı biri ötekine benzemektedir.

Buna göre yüce Allah'ın: *"Gecenin bir kısmında da yıldızların kaybolması vaktinde de onu tesbih et."* (Tur. 49) buyruğu namazların arkasında getirilen tesbih ile tefsir edilecek olursa elbette lafız buna delalet eder. Bunu bu şekilde tefsir eden selef de -Allah en iyi bilendir- şunu kastetmiş olmalıdırlar: Gündüz amel sahifesine ilk yazılan sabah namazının iki rekatidir. Son olarak semaya yükseltilen ise akşam namazının iki rekatidir. Her ikisinin gündüzün amelleri ile birlikte çıkarıldığı da rivâyet edilmiştir.][1124]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tesbihin vacip oluşunu söyleyenler de buna yüce Allah'ın: *"Güneşin doğmasından önce de batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et."* (Âyet 39) buyruğunu delil gösterirler. Bu ise Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Cerir b. Abdullah el-Beceli (radıyallâhu anh)'dan sabit olduğu gibi namazın tamamına dair bir emirdir. O dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyorduk. Derken ondördündeki aya baktı ve şöyle buyurdu: Şüphesiz sizler bu ayı gördüğünüz ve onu görmekte hiçbir sıkıntı çekmediğiniz gibi Rabbinizi göreceksinizdir. Eğer güneşin doğuşundan ve batışından önce birer namazı kaçırmamak

1124 Câmiu'l-Mesâil, III, 293.

gücünüz varsa onu yapınız. Sonra: *"Güneşin doğmasından önce de batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et."* buyruğunu okudu.

Şanı yüce Allah namaza tesbih adını verdiğine göre bu tesbihin vücubuna delil olur.][1125]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Güneşin doğmasından önce de batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et."* buyruğunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cerir (b. Abdullah el-Beceli)'nin rivâyet ettiği ru'yet/Allah'ın görülmesi ile ilgili hadisinde "sabah ve ikindi namazları" diye tefsir etmiştir.][1126]

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَآ أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

45. "Neler söylemekte olduklarını Biz en iyi bileniz. Sen üzerlerinde bir zorlayıcı değilsin. Şimdi sen benim tehdidimden korkanlara Kur'an ile öğüt ver."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şimdi sen benim tehdidimden korkanlara Kur'an ile öğüt ver"* buyruğu ile *"Sen ancak zikre (Kur'an'a) uyan ve gayb ile Rahman'dan kalbinden saygı duyarak korkan kimseleri uyarırsın."* (Yâsîn. 11) buyruklarına gelince. Kişi ancak tehdidi işittikten sonra ondan korkar. Çünkü Kur'an'ı işitmeden önce tehdit olmaz. Yüce Allah'ın: *"Sen ancak zikre (Kur'an'a) uyan ve gayb ile Rahman'dan kalbinden saygı duyarak korkan kimseleri uyarırsın."* (Yâsîn. 11) buyruğu da böyledir. Kişi ancak Rasûlün kendisini uyarıp korkutmasından sonra zikre uymuş ve kalbinden saygı ile Rahman'dan korkmuş olur.][1127]

1125 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 62-63.
1126 Şerhu'l-Umde. -es-Salat- . 167.
1127 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 171.

